

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ DIŞ
POLİTİKASI VE YUMUŞAK GÜÇ ARACI OLARAK HOLLYWOOD**

Doktora Tezi

Yusuf Mehmet AKAY

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ DIŞ
POLİTİKASI VE YUMUŞAK GÜÇ ARACI OLARAK HOLLYWOOD

Doktora Tezi

Yusuf Mehmet AKAY

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Melek FIRAT

Ankara, 2024

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ DIŞ
POLİTİKASI VE YUMUŞAK GÜÇ ARACI OLARAK HOLLYWOOD

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Melek FIRAT

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Melek M. FIRAT
- 2- Prof. Dr. Erel TELLAL
- 3- Prof. Dr. İsmail ŞAHİN
- 4- Doç.Dr. Özge ÖZKOÇ
- 5- Doç.Dr. Latif PINAR

Tez Savunması Tarihi
23.01.2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Melek M. FIRAT danışmanlığında hazırladığım “Soğuk Savaş Döneminde Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası ve Yumuşak Güç Aracı Olarak Hollywood (Ankara.2024)” adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 08.02.2024

Yusuf Mehmet AKAY

TEŞEKKÜR

Oldukça uzun süren tez yazım sürecimde bilgisi ve deneyimiyle her daim yönlendiren ve katkı sunan, sonsuz gibi görünen akademi okyanusunda kaybolmadan doğru limana ulaşmamı sağlayan ve nasıl bir akademisyen olmam gerektiği konusunda örnek olarak ufkumu açan danışmanım Prof. Dr. Melek M. Fırat’a,

Kendisi olmasa çok daha zor ve uzun bir hal alacak bu tezin bitmesindeki katkısı ve bana yaptığı hayat arkadaşlığı nedeniyle çok sevgili eşim Eda’ya,

Aldığım kararlarda beni sürekli destekleyen ve haklarını asla ödeyemeyeceğim kıymetli aileme en içten dileklerimle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1
-Yumuşak Güce ve Nye’a Yönelik Eleştiriler	13
-Uluslararası İlişkilerde Yumuşak Güç Endeksleri	15
-Yumuşak Güç Aracı Olarak Sinemanın Önemi ve Hollywood.....	18
1. BÖLÜM: ÖZGÜR DÜNYANIN “ŞERİFİ”	32
1.1. Harry S. Truman: Soğuk Savaş’a Hazırlık.....	32
1.1.1. Dış Politikada “Soğuk Savaş ve Uluslararası Sistemin Yapılandırılması”	35
1.1.1.1. Ekonomik Yapılandırma	36
1.1.1.2. Siyasi ve Askeri Yapılandırma	37
1.1.1.3. Kültürel Yapılandırma	45
1.1.1.3.1. Kültürel Yapılandırmada Hollywood’un Rolü	46
1.1.1.3.1.1. İkinci Dünya Savaşı’nda Hollywood-Devlet İlişkisi	48
1.1.1.3.1.2. İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Hollywood-Devlet İlişkisi.....	52
1.1.1.4. Dış Politika Stratejisi Olarak NSC-68	55
1.1.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları	58
1.1.3. Dış Politikanın Hollywood’a Yansımaları.....	63
1.1.3.1. Hollywood’a Hâkim Olan Temalar	63
1.1.3.2. Hollywood’un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı.....	71
1.2. Dwight David Eisenhower: Yeni Bakış.....	77
1.2.1. Dış Politikada “İttifaklar Siyaseti”	83
1.2.1.1. Genişleyen İttifak ve İsyanlarla Avrupa	83
1.2.1.2. Yeni Mücadele Alanı Olarak Ortadoğu	89
1.2.1.3. Yeni Bakış Çerçevesiyle Asya.....	93
1.2.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları.....	97
1.2.3. Dış Politikanın Hollywood’a Yansımaları.....	104
1.2.3.1. Hollywood’a Hâkim Olan Temalar	104
1.2.3.2. Hollywood’un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı.....	112
2. BÖLÜM: “İYİ, KÖTÜ, ÇİRKİN”: KÜBA, VIETNAM, WATERGATE.....	128
2.1. Kennedy ve Johnson: Siyah Bir Cangıl.....	128
2.1.1. Dış Politikada “Yeni Sınırlar”	129
2.1.1.1. Almanyalar Sorunu ve Berlin Duvarı.....	130

2.1.1.2. Latin Amerika ve Küba	135
2.1.1.3. Üçüncü Dünya ve Vietnam	139
2.1.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları.....	143
2.1.3. Dış Politikanın Hollywood’a Yansımaları.....	150
2.1.3.1. Hollywood’a Hâkim Olan Temalar	150
2.1.3.2. Hollywood’un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı.....	158
2.2. Nixon ve Ford: Vietnam’dan Kurtulma, SSCB ile Yumuşama ve ÇHC ile Yakınlaşma	171
2.2.1. Dış Politikada “Büyük Güç Politikaları”	173
2.2.1.1. Vietnam’dan Kurtulma.....	175
2.2.1.2. ÇHC ile Yakınlaşma.....	178
2.2.1.3. SSCB ile Yumuşama	180
2.2.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları.....	186
2.2.3. Dış Politikanın Hollywood’a Yansımaları.....	193
2.2.3.1. Hollywood’a Hâkim Olan Temalar	193
2.2.3.2 Hollywood’un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı.....	201
3. BÖLÜM: DIŞ POLİTİKADA “GELECEĞE DÖNÜŞ”	215
3.1. James Earl Carter: Değerleri Yansıtan Dış Politika.....	215
3.1.1. Dış Politikada “İnsan Hakları”	217
3.1.1.1. Güvercin ve Şahin Politikalar	222
3.1.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları.....	227
3.1.3. Dış Politikanın Hollywood’a Yansımaları.....	232
3.1.3.1. Hollywood’a Hâkim Olan Temalar	232
3.1.3.2. Hollywood’un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı.....	242
3.2. Ronald Wilson Reagan: Tepedeki Parlayan Şehir	256
3.2.1. Dış Politikada “Güç Yoluyla Barış”	258
3.2.1.1. Şeytani İmparatorlukla Mücadele	262
3.2.1.2. SSCB’yle Yeni Başlangıç	264
3.2.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları.....	266
3.2.3. Dış Politikanın Hollywood’a Yansımaları.....	276
3.2.3.1. Hollywood’a Hâkim Olan Temalar	276
3.2.3.2. Hollywood’un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı.....	289
SONUÇ.....	307
KAYNAKÇA	319
ÖZET.....	347
ABSTRACT.....	348

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AGİK: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AT: Avrupa Topluluğu

CENTO: Merkezi Antlaşma Teşkilatı (*Central Treaty Organization*)

CIA: Merkezi Haberalma Teşkilatı (*Central Intelligence Agency*)

CPD: Mevcut Tehlike Komitesi (*Committee on the Present Danger*)

ÇHC: Çin Halk Cumhuriyeti

FBI: Federal Soruşturma Bürosu (*Federal Bureau of Investigation*)

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (*General Agreement on Tariffs and Trade*)

GIMMPI: Sinema Filmi Endüstrisi için Devlet Bilgilendirme Rehberi (*Government Information Manual for the Motion Picture Industry*)

HUAC: Amerika Karşıtı Faaliyetler Komitesi (*House Un-American Activities Committee*)

IMDb: İnternet Film Veritabanı (*Internet Movie Database*)

IMF: Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Fund*)

INF: Nükleer Kuvvetler Anlaşması (*Intermediate-Range Nuclear Forces*)

MAD: Karşılıklı Yok Oluş (*Mutual Assured Destruction*)

METO: Ortadoğu Antlaşması Örgütü veya Bağdat Paktı (*Middle East Treaty Organization*)

MGM: *Metro-Goldwyn-Mayer*

MPAPAI veya MPA: Amerikan İdeallerinin Korunması için Sinema Filmi İttifakı (*Motion Picture Allianz for Preservation of American Ideals*)

MPEA: Sinema Filmi İhracat Birliği (*Motion Picture Export Association*)

MPPDA: Amerika Film Yapımcıları ve Dağıtıcıları Derneği (*Motion Picture Producers and Distributors of America*)

NASA: Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'nin (*National Aeronautics and Space Administration*)

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization*)

NSA: Ulusal Güvenlik Ajansı (*National Security Agency*)

NSC: Ulusal Güvenlik Konseyi (*National Security Council*)

NWICO: Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni (*New World Information and Communication Order*)

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (*Organisation for Economic Co-operation and Development*)

OSS: Stratejik Hizmet Birimi (*Office of Strategic Service*)

OWI: Savaş Enformasyon Ofisi (*Office of War Information*)

PCA: Üretim Prensipleri İdaresi (*The Production Code Administration*)

PWW: Psikolojik Savaş Atölyesi (*Psychological Warfare Workshop*)

RKO: Radio Keith Orpheum

WB: Dünya Bankası (*World Bank*)

GİRİŞ

Otuzdan fazla ülkenin dahil olduğu ve yaklaşık olarak altmış milyon kişinin hayatını kaybettiği İkinci Dünya Savaşı bittiğinde, savaştan önce uluslararası ilişkilerde güç sahibi olan devletler artık eski güçlerini yitirmişlerdi. Onların yerine Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), süper güç olarak uluslararası sahnede yerlerini aldılar. Zamanla, ABD ve SSCB ile her iki ülkenin çevresinde kümelenen müttefikleri arasında askeri, ekonomik ve jeopolitik rekabetin yanı sıra tarafların savunduğu ideolojilerin de önemli olduğu bir Soğuk Savaş başladı.

Askeri, ekonomik ve jeopolitik rekabete tarihin birçok döneminde rastlansa da Soğuk Savaş'ı eşsiz kılan, nükleer silahların etkisiyle sıcak bir çatışmaya girmeden ideolojik unsurlar üzerinden mücadele edilmesidir. Bu mücadelede, müttefiklerinin bağlılıklarını sürdürmek, düşmanın kendine güvenini sarsmak, kararsız veya herhangi bir tarafta yer almayan ülke insanların kalp ve zihinlerini kazanmak için ideolojik anlatılar geliştirildi. Bu ideolojik mücadele, edebiyatta, sanat ve spor dallarında, müzikte ve hatta uzay yarışında kendini gösterdi. Sinema da bu mücadelenin sahalarından biriydi.

İnsanların kalpleri ve zihinleri için yürütülen Soğuk Savaş mücadelesinde devletler sahip oldukları her kaynağı ve mecrayı güce dönüştürmeye hevesliydi. ABD, sahip olduğu askeri ve ekonomik gücün yanı sıra, yetenekleri ve yatırımları cezbeden bir kültüre, yenilikçiliği teşvik eden açık bir topluma ve bu toplumun sağlıklı bir şekilde yönetilmesini sağlayan siyasi değerlere sahip olduğunu düşünüyor ve ideolojik mücadelede bu kaynakları öne çıkarıyordu. Sinema filmi ve bu filmlerin üretildiği endüstri olarak Hollywood ise, söz konusu değer ve düşünceleri dünya izleyicilerine aktarmak için ideal bir mecra olarak görüldü.

Bir devletin değerleri, ideolojisi ve kültürü çekici bulunduğunda, diğer devletleri kendi isteği istikametinde davranmaya ikna etme yeteneğine sahip olduğunu ifade eden yumuşak güç kavramı doğrultusunda özgür, demokratik ve zengin bir yaşamın nasıl görüneceğine dair Amerikan vizyonunun yayılmasına yardımcı olan Hollywood, Soğuk Savaş'ta önemli bir unsur olarak öne çıktı. Hal böyle olunca, insanları, kendi ekonomik ve siyasi sistemlerinin doğruluğuna ikna etmek için gücün her türünün dahil edildiği bir Soğuk Savaş başladı.

ABD yönetimi, Soğuk Savaş boyunca, mücadelenin değişen koşullarına uygun olarak farklı mesajları iletmek için Hollywood'dan yararlandı. Uluslararası konjonktüre ve ulusal

gelişmelere göre mesajlar değişiklik gösterse de özünde çekici bir Amerikan yaşam tarzı, bu yaşam tarzını mümkün kılan Amerikan siyasi değerleri ve bunu süreklileştirecek dış politika adımları sabitti. Hollywood filmleri politikayı yansıttıkları kadar şekillendirmekte, bunu yapamadıkları yerdeyse yönlendirmeye çalışmaktadır. Söz konusu şekillendirme ve yönlendirme bizzat metnin içinde veya içeriğin tamamında olabildiği gibi çeşitli karakterlerin ifadeleriyle, filme yerleştirilen nesnelerle, birtakım görsellerle de gerçekleşebilir. Özellikle tarihi bir karakter veya konunun işlendiği filmlerde, tarihin sinematik bir kurgusu ele alınarak bu kurgu aracılığıyla da yeni bir alternatif tarih yaratılmakta ve birçok izleyiciye ulaşılmaktadır.

Filmler, kimi zaman Marilyn Monroe üzerinden Amerikan kadın modası, lüks algısı ve tüketim kültürünü öne çıkarıyor kimi zaman Eski ve Yeni Ahit hikayeleri üzerinden tanıtanılmaz SSCB'ye karşı ABD'nin manevi yönüne dikkat çekiyordu. Kimi filmlerse mesajlarını gerçeğin farklı yüzlerine değinerek iletiyordu. Irkçılığı, ülkenin federal yapısının bir sonucu olarak belirli bir bölgeyle sınırlı önemsiz bir demokratik sorun olarak yansıtıyor veya gazetecilerin ortaya çıkardığı yozlaşma yerine odağını gazetecilere veriyor ve ülkenin basın özgürlüğüne vurgu yapıyordu. Böylece, her mecra ve aracın birer silaha dönüştüğü ve gücün her türlüşünün dahil edildiği Soğuk Savaş'ta, Amerikan kültürü, siyasi değerleri ve dış politikası farklı bağlamlarda ele alınarak dünyaya aktarılıyor ve meşrulaştırılıyordu.

Bu çalışma, yumuşak güç kavramını odağına alarak sinema gibi çok güçlü bir aracın, Soğuk Savaş'ta, ABD yönetimleri tarafından bireycilik, tüketimcilik, çok partili demokratik sistem, kapitalizm, serbest piyasa, hukukun üstünlüğü, konuşma ve ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve insan haklarına bağlılık gibi çeşitli mesajlarını ileterek Amerikan yaşam tarzını diğer ülkelere aktarmak ve süregelen mücadelede çekicilik sağlamak için kullanıldığını öne sürmektedir. Çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sonrasında eşi görülmemiş bir popüleriteye sahip olan Hollywood'un, Amerikan popüler kültürünün, yaşam tarzının, siyasi değerlerinin ve dış politika anlayışlarının diğer ülkelere aktarımında oynadığı önemli rol ve ilettiği mesajlar irdelenmektedir. Kültür, düzenli olarak potansiyel bir yumuşak güç kaynağı olarak ifade edilmekle birlikte kültürü yansıtan sinema filminin bu gücün yaratılmasındaki rolüne ilişkin görece çok az anlamlı tartışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışma, literatürdeki söz konusu boşluğu doldurmak ve filmlerin taşıdığı dış politika mesajlarını belirleyerek ülkenin yumuşak gücüne “nasıl” katkı yaptığını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Uluslararası ilişkilerde güç, üzerinde mutabık kalınan bir tanıımı bulunmamakla birlikte, bir devletin olaylar ve durumların sonuçlarını kontrol etme veya en azından etkileme yeteneği

olarak ifade edilmektedir.¹ Söz konusu etkileme yeteneği, uzun yıllar boyunca insani ve askeri unsurlar, sahip olunan toprak ve onun sağladığı somut ekonomik büyüklükle ölçülmüştür. Ancak, zamanla güç nitelik değiştirmiştir. Bir devletin gücünün yalnızca somut ögelere bağlı olmadığı, kültür gibi kısmen soyut ögelerin de, egemen sınıfların diğer sınıfları kontrol altında tutmasını sağlayan bir güç olduğu üzerine savlar ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımın en bilinen kuramcısı ise Antonio Gramsci'dir.

İtalyan düşünür Gramsci, kapitalist Batı dünyasında mevcut ekonomik koşullar altında isyan etmesi gereken kitlelerin neden sistemin devamını sağlama konusunda rıza gösterdikleri üzerine düşünürken, kapitalistlerin yalnızca zora başvurmadıklarını, kitlelerin rızasına da ihtiyaç duyduklarını fark etmiştir. Çünkü ekonomik olarak kendi yapılarını yani kapitalist sistemi kuran burjuvazi, bunun üzerinden bir kültürel üstyapı da inşa etmiş ve bu yapı aracılığıyla toplumun rızasını elde etmeye çalışmıştır.² Bu bağlamda egemen sınıfın diğer sınıflar üzerindeki etkisini inceleyen Gramsci, 20. yüzyılda yalnızca askeri ve ekonomik güç unsurlarının hegemonyayı tanımlamada eksik kaldığını ifade ederek, hegemonya kurulurken zor kullanmanın yanında rızanın da gerektiğini, bu rızanın çeşitli şekillerde sivil toplum üzerinden oluştuğunu açıklamıştır.³ Gramsci, bir sosyal grubun, birbirine benzemeyen ve aralarında çatışmalar olan gruplar üzerinde sadece maddi olarak değil, ayrıca düşünsel olarak da üstünlük kurması ve bu kurguyu ekonomik, sosyal ve politik olarak toplumsal düzeni sağlamak için yeniden üretmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu (yeniden) üretim de organik aydınlar dediği grup tarafından gerçekleştirilmektedir. Organik aydınların temel görevi, farklı gruplar arasında toplumsal uzlaşmayı sağlamak; egemen sınıfın çıkar ve değerlerini tüm toplumun ortak çıkarları olarak ifade etmektir.⁴ Gramsci'nin genellikle siyasi, ekonomik veya kültürel güç açısından bir grubun diğerleri üzerindeki hakimiyetini veya kontrolünü ifade eden hegemonya kavramı⁵, uluslararası ilişkiler disiplininde de güç üzerine yapılan tartışmalarda kendine yer bulmuş ve yeni birçok yaklaşıma kapı aralamıştır.

¹ Martin Griffiths ve Terry O' Callaghan, **International Relations: The Key Concepts**, New York, Routledge, 2002, s. 251.

² Antonio Gramsci, **Hapishane Defterleri**, çev. Adnan Cemgil, İstanbul, Belge Yayınları, 2007, s. 31–32.

³ **A.g.e.**, s. 32.

⁴ Antonio Gramsci, **Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler**, çev. Kenan Somer, İstanbul, Onur Yayınları, 1986, s. 319.

⁵ Gramsci'nin hegemonyayı açıklarken güçlü bir şekilde rızaya vurgu yapması ve toplumsal ilişkileri incelerken rızanın oluşumunu kültür üzerinden kurgulaması başka disiplinlerde de kendine yer bulmuştur. Bourdieu'nün sembolik gücü, Weber'in otorite türleri, Foucault'nun disiplinler gücü ve Habermas'ın iletişimsel gücü bunun örneklerindendir.

Uluslararası ilişkilerde gücün askeri ve ekonomik boyutu dışında başka boyutları da olduğu kabul edilmektedir. Ole Holsti, 1964'te yayınladığı makalesinde, bir ülkenin etkileme yeteneğini, ödül, ikna, zorlama ve tehdit gibi yöntemler kullanarak karşı tarafın eylemlerini, kendi dış politika çıkarları doğrultusunda değiştirebilmesi olarak tanımlamaktadır.⁶ Uluslararası ilişkiler teorilerinden realist yaklaşımın öncüsü, tarihçi Edward Hallet Carr ise gücü, askeri, ekonomik ve kanaat üzerindeki güç olarak üçe ayırmaktadır. Carr, diğer güç türleriyle tamamen aynı açılardan ele alarak değerlendirdiği ve kanaat üzerindeki güç adını verdiği üçüncü gücü, askeri ve ekonomik üstünlüğe dayanarak kanaatini başkalarına dayatabilmek şeklinde ifade etmektedir.⁷ Güç üzerine yapılan tartışma ve yeni güç yaklaşımlarına dair çalışmalar izleyen yıllarda da devam ederek 1990'larda yeni bir güç türü, yumuşak güç, uluslararası ilişkiler literatüründe yer almaya başlamıştır.

Bu yaklaşıma göre, uluslararası ilişkilerde istediğini başkasına yaptırabilmenin üç yolu vardır. Bunlar zorlama (*coercion*), karşılığını ödeme (*payment*) ve cezbetmedir (*attraction*).⁸ Zorlama askeri gücü, karşılığını ödeme ise ekonomik gücü oluşturmakta ve ikisi sert güç (*hard power*) olarak tanımlanmaktadır. Cezbetme ise yumuşak güçtür (*soft power*). Türkçeye kimi yazarlarca ince güç⁹ olarak da çevrilen kavram, günümüzde yumuşak güç olarak kabul görmüş ve yaygınlaşmıştır.

Uluslararası İlişkiler literatürüne yumuşak güç kavramını kazandıran Joseph S. Nye, Harvard Üniversitesi'ndeki akademik kariyerin yanında bürokratik bir geçmişe de sahiptir. Daha önce Carter yönetiminde müsteşarlık görevi üstlenmesinin yanı sıra, Clinton ve Obama yönetimlerinin dış politika uygulamalarında da aktif görev almıştır. ABD'de Uluslararası Güvenlik İşlerinden Sorumlu Savunma Bakan Yardımcılığı ve Ulusal İstihbarat Konseyi Başkanlığı gibi devlet görevlerinde bulunması, diplomasi mutfağını bildiğini ve düşüncelerinin yalnızca teorik yaklaşımlardan ibaret olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Nye'nin, 2011 yılında *Foreign Policy* dergisi tarafından dünyanın en önemli 100 küresel düşünüründen biri seçilmesi uluslararası bir etki alanına sahip olduğunu da göstermektedir.¹⁰

⁶ K. J. Holsti, 'The Concept of Power in Study of International Realities', **Background**, Cilt 7. Sayı 4., 1964, s.189-193.

⁷ A.g.e., s. 182.

⁸ Joseph S. Nye, **Yumuşak Güç**, çev. Rayhan İnan-Aydın, Ankara, BB101, 2017, s. 20.

⁹ İbrahim Kalın, "Türkiye'nin İnce Gücü", **Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, <https://www.setav.org/turkiyenin-ince-gucu>, (30.08.2022).

¹⁰ Joseph S. Nye, **Harvard Kennedy School Faculty Profiles**, <https://www.hks.harvard.edu/faculty/joseph-nye>, (13.06.2022).

Nye, Amerikan gücünün düşüşüne ilişkin tartışmalara karşı yanıt olarak yazdığı 1990 tarihli makalesinde, dış politikada diğerlerini etkilemenin alternatif bir yöntemi olarak yumuşak güç kavramını ilk defa kullandı. “İşbirliği gücü” veya “doğrudan olmayan güç” olarak kurguladığı yumuşak gücü, askeri ve ekonomik unsurların dışında bir güç çeşidi olarak ifade etti ve gücün doğası üzerine yapılan çalışmalara farklı bir yaklaşım getirdi.¹¹ Herkesin güç hakkında konuştuğunu, ancak çok azının onu anladığını, gücün geleneksel yaklaşımının yanında kültür, ideoloji ve kurumlardan beslenen yumuşak bir yüzü de olduğunu ifade eden Nye, geleneksel güç unsurları olan askeri güç için sopa, ekonomik güç için havuç benzetmesini yaparak bu iki güç unsurunu sert güç olarak tanımlamaktadır.¹² Bu sert gücün dışında, insanları askeri veya ekonomik unsurlarla bir şeylere zorlamak yerine onları cezbederek ikna etmek anlamına gelen bir güç türü olduğunu ve buna yumuşak güç denildiğini belirtmektedir.¹³

Nye’a göre güç, istediğini başkalarına yaptırabilme becerisidir. Sert güç, diğerlerinin ne “yapacağını”, yumuşak güç ise diğerlerinin ne “istediğini” şekillendirmek için kullanılır.¹⁴ Bu bağlamda, yumuşak gücün temelinde cazibe ve ikna bulunmaktadır. İkna ilk adımdır ve ardından kabullenme ve içselleştirme gelmektedir. Nye’a göre, insanlar yalnızca korktukları veya bir teşvik beklentisinde oldukları için değil, amaçlarına inandıkları için de karşıdakiyle aynı doğrultuda, kendiliğinden hareket edebilirler. Nye, “istediğim şeyi, istemesini sağlayabilirsem”, ayrıca askeri ve ekonomik önlemlere gerek kalmayacağını söylemektedir. Yumuşak gücü de bu bağlamda, diğerlerinin tercihlerini biçimlendirme becerisi olarak tanımlamaktadır.¹⁵

Uluslararası ilişkilere uyarlandığında yumuşak güç, “devletin kendi ulusal çıkarlarını, liderlik ettiği ülkelerin ulusal çıkarlarıyla uyumlu bir biçimde sunabilme ve diğerlerini de memnun edecek bir şekilde yürütebilme kapasitesidir.”¹⁶ Nye, ülkelerin yumuşak gücünü üç temel kaynağa bağlamaktadır. Bunlar, başkalarına çekici gelen bir kültür, ülke içi ve dışında istikrarlı bir şekilde sürdürülen siyasi değerler ve başka ülkelerin de doğru ve ahlaki bulacağı bir dış politikadır.¹⁷

¹¹ Joseph S. Nye, “Soft Power”, *Foreign Policy*, (Autumn), No: 80, 1990, s. 166-167.

¹² Nye, *Yumuşak Güç*, s. 19.

¹³ *A.g.e.*, s. 25-32.

¹⁴ *A.g.e.*, s. 27.

¹⁵ *A.g.e.*, s. 24-25.

¹⁶ Joseph S. Nye, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, çev. Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003, s. 14.

¹⁷ Nye, *Yumuşak Güç*, s. 32.

Nye'a göre kültür, elitlere hitap eden üst kültür ve kitlesel eğlenceye odaklı popüler kültür olarak ikiye ayrılmaktadır.¹⁸ Eğitim görmek için yabancı öğrencilerin ülkeye gelmesinin Amerikan değerlerine ve kurumlarına hayranlık duymalarıyla sonuçlandığını ifade eden Nye, bu tür kültürel temasların ülkelerin çıkarına sonuçlar doğurduğunu ve yumuşak güçlerine katkı sağladığını ifade etmektedir. Soğuk Savaş sırasında Batı ülkelerinden çeşitli opera, tiyatro ve müzelerin SSCB'de etkinlik gerçekleştirdiğini, bu gösterilerin ülke insanlarının yerleşik algılarını sarstığını ve "yıkılmış Batı'nın nasıl böyle orkestralar çıkarabildiği" sorusunu sordurarak Soğuk Savaş'taki mücadeleye katkı sağladığını belirtmektedir.¹⁹

Kitlesel eğlenceye yönelik popüler kültür de benzer şekilde bireycilik, açıklık, değişkenlik, çoğulculuk, özgürlük ve tüketici tercihleri gibi diğer Amerikan değerleri hakkında siyasi etkileri olan mesajlar ileterek yumuşak güce katkı sağlamaktadır. Nye'a göre, bu mesajlar, dünyanın en büyük görsel sembol üreticisi ve ihracatçısı olan Hollywood tarafından, sözcüklerden daha güçlü olan görüntüler aracılığıyla aktarılmaktadır.²⁰ Nye, Amerikan yumuşak gücünün çoğunun Hollywood, Harvard, Microsoft gibi kuruluşlar ve Michael Jordan, Michael Jackson, Madonna gibi Amerikan kültür ve değerlerini aktaran ve yansıtan isimler aracılığıyla kullanıldığını ifade etmektedir. Benzer şekilde, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'nın inşası sürecinde ABD'nin amaçlarına ulaşmasında, Marshall Planı ve NATO kadar, Amerikan popüler kültürüyle iletilen mesaj ve fikirlerin de önemli bir rolü olduğunu belirtmektedir.²¹

Nye, filmlerin Soğuk Savaş sürecindeki etkilerine değinirken, SSCB'nin kimi Hollywood filmlerine kısıtlı gösterim izni verdiğinde beklenmedik tepkilerle karşılaşıldığını anlatmaktadır. Sovyet izleyicisi, politika içermeyen filmleri izlerken Batı'daki insanların yiyecek kuyruklarında beklemediği, toplu konutlarda yaşamadığı ve herkesin kendi arabası olduğu gibi gerçekleri öğrenmiş, bu da SSCB propagandasına zarar vermiştir. Nye'a göre, Soğuk Savaş, sert ve yumuşak gücün bir araya gelmesiyle kazanılmıştır. Sert güç çevrelemeyle kuşatma yaratmış, yumuşak güce Sovyetleri içeriden yıpratmıştır. Popüler kültür böylece ABD'nin Avrupa'daki hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmuştur.²² Berlin duvarının topçu

¹⁸ A.g.e., s. 73.

¹⁹ A.g.e., s. 74.

²⁰ A.g.e., s.76–78.

²¹ A.g.e., s. 79.

²² A.g.e., s. 80–81.

ateşleriyle değil, komünizme inancını yitirmiş insanların çekiç darbeleriyle yıkıldığını söyleyen Nye, bunu yumuşak gücün bir göstergesi olarak ele almıştır.²³

Diğer yumuşak güç kaynağı, ülke içinde ve dışında onlara uygun bir şekilde yaşandığında siyasi değerlerdir. Ülkeler, siyasi değerlerini, söylemleri kadar kendi eylemleriyle de ifade etmektedir. Eylem ve söylem arasındaki uyumsuzluğun ikiyüzlü bir davranış izlenimi verdiğini söyleyen Nye, siyasi değerlerin ülkelerin kendi içerisindeki uygulamalarına bağlı olduğunu dile getirir. İnsan hakları ve demokrasi gibi siyasi değerleri ele alan Nye, bu değerlerin ABD’de nasıl uygulandığını, başka ülkelerin ABD’ye bakışını nasıl etkilediğini göstermektedir.²⁴

1960’larda Başkan Eisenhower, ABD’nin güneyinde yaşanan ırk ayrımcılığının, Afrika’da bağımsızlığını yeni kazanan ülkeleri ABD’ye yabancılaştırmasından endişe etmiştir. Nye’a göre ırk ayrımcılığı açıkça ABD’nin Afrika’daki yumuşak gücüne zarar vermiştir.²⁵ Benzer şekilde, 1970’lerde Jimmy Carter tarafından dile getirilen insan hakları odaklı dış politikanın Arjantin üzerinde o yıllarda herhangi bir etkisinin olmadığını, ancak 1990’larda Arjantin yönetimi değişip de insan haklarını önceleyen bir politikaya yönelmesiyle bu yaklaşımın ABD’nin Arjantin üzerindeki yumuşak gücünü artırdığını ifade etmiştir.²⁶ Günümüzdeyse idam cezasının sürüyor olması, silah kontrolünün olmayışı ve terörle mücadelede beyan edilen değerlere uygun davranılmaması gibi nedenlerle ABD’nin yumuşak gücü aşınmaktadır.²⁷

Nye’a göre, siyasi değerlerden bahsedildiğinde akla yalnızca insan hakları ve demokrasi gelmemelidir. Ülkedeki suç oranları, seçimlere katılım, iş güvenliği, boşanma oranı, çocuklu bekar anne sayısı, hükümete duyulan güven ve benzeri birçok birbiriyle bağlantılı küçük veri, siyasi değerlerin birer parçasını oluşturmaktadır.²⁸

Ülkelerin bir diğer yumuşak güç kaynağı da dış politikadır. Dış politika, hükümetin kültür ve siyasi değerlere nazaran daha fazla etki sahibi olduğu ve sonuçlarına daha kısa sürede ulaşabileceği bir kaynaktır. Nye’a göre, çok taraflılık, çeşitli küresel sorunların çözümünde

²³ Joseph S. Nye, “The Future of Soft Power in US Foreign Policy”, **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, ed. Inderjeet Parmar, Michael Cox, Routledge, 2010, s. 8.

²⁴ Nye, **Yumuşak Güç**, s. 87.

²⁵ **A.g.e.**, s. 87.

²⁶ **A.g.e.**, s. 35.

²⁷ **A.g.e.**, s. 92–93.

²⁸ **A.g.e.**, s. 90–91.

işbirliği, arabuluculuk faaliyetleri ve uluslararası örgütlere etkin katılım gibi faaliyetler ülkelerin yumuşak gücüne katkı yapan unsurlardandır. Dış politika ayrıca, insan hakları ve demokrasi gibi geniş kitlelerce benimsenen değerleri desteklediğinde de yumuşak güç üretebilmektedir.²⁹ ABD dış politikasının ülkenin yumuşak gücüne etkisini açıklarken, Vietnam ve Irak savaşlarındaki dış politikayı örnek olarak kullanan yazar, 2003 Irak Savaşı'nın BM izni alınmadan ve müttefiklerle mutabık olunmadan gerçekleştirildiği için mevcut ABD yumuşak gücüne oldukça fazla zarar verdiğini belirtmiştir.³⁰ Nye, Soğuk Savaş'ta ABD dış politika cazibesinin, Avrupa'da düşüşe geçtiği dört dönem tespit etmiştir. Bu dört dönem, 1956 Süveyş Krizi ve sonrasına, 1960'lardaki nükleer panik ve nükleer silahların yasaklanması hareketine, 1970'lerde Vietnam Savaşı'na ve 1980'lerde Almanya'ya orta menzilli nükleer füzelerin yerleştirilmesi tartışmalarına denk düşmektedir. Nye, cazibenin kaybedilmesinin Vietnam Savaşı'nda diğer ülkelerin desteğini alma çabalarını engellediğini ve Fransa özelinde başlayan NATO karşıtı hareketleri güçlendirdiğini ifade ederek, yumuşak güç ile dış politika arasındaki ilişkiyi açıklamıştır.³¹

Söz konusu güç kaynaklarına sahip olmanın güç sahibi olmak anlamına gelmediğini ifade eden Nye, güç kaynakları ile yumuşak gücün eş anlamlı kullanımına da karşı çıkmaktadır. Belirli güç kaynaklarına sahip olmanın otomatik bir şekilde yumuşak güç üretmeyeceğini belirten Nye, güç kaynağının etkinliğinin bağlama göre değiştiğini söylemektedir. Askeri güç kaynaklarından tankları örnek olarak kullanan yazar, çölde zafer kazandıran tankların Vietnam ormanlarında işe yaramadığı gibi, yumuşak güç kaynaklarından olan filmlerin kimi ülkelerde çekicilik yaratırken kimi bölgelerde iticilik yaratabileceğini söylemektedir. Bu nedenle yumuşak güç, gözlemlenebilen, doğrudan bir sonuç yaratmaktan ziyade alıcılar üzerinde genel tesir bırakan dağınık bir etkiye sahiptir. Yumuşak güçte esas mesele, hangi mesajların hangi koşullar altında hangi alıcılara iletildiği ve istenilen sonuçları elde etmede nasıl etkide bulunduğuudur.³²

Nye, saldırıların önlenmesi, sınırların güvenliği ve müttefiklerin korunması gibi doğrudan egemenlik konularının yalnızca sert güçle ele alınabileceğini kabul etmektedir. Kuzey Kore füzelerinin veya İran'ın nükleer programının doğrudan askeri tedbirleri ve sert gücü gerektirdiğini belirten Nye'a göre, yumuşak güç, demokrasinin, insan haklarının ve serbest

²⁹ A.g.e., s. 96.

³⁰ A.g.e., s. 32-33.

³¹ A.g.e., s. 62-63.

³² A.g.e., s. 38.

piyasanın geliştirilmesi gibi amaçlarla daha ilişkilidir.³³ Bununla birlikte Nye, yumuşak gücün yalnızca bir imaj, halkla ilişkiler çalışması veya kültürel diplomasi faaliyeti olarak görülmesine de karşı çıkar. En nihayetinde yumuşak güç, gücün bir türüdür ve istenen sonuçları elde etmeye yönelik bir araçtır.³⁴

Nye, sert güç ile yumuşak güç arasında gücün ölçümünde farklılıklar olduğunu söyler ve yumuşak gücün ölçülmesi konusunda istatistikler, sosyal endeksler ve anketler gibi çeşitli araçlar önerir. Anketleri, yumuşak güç kaynaklarının ölçülmesinin gerekli, ancak hatalı araçları olarak niteler. Anketleri hatalı görmesinin nedeni olarak, cevapların, soruların nasıl sorulduğuna göre değişmesini ve uzun yıllara dayanan tutarlı sorular sorulmadığında sonucun süreklilik arz eden bir tablo yerine anlık bir görüntü çizmesi olarak belirtir. Yine de anketler, özellikle diğer anketlerle beraber değerlendirildiğinde ve zaman içinde tutarlılık arz ettiklerinde, bir ülkenin çekiciliğini kestirmenin bir yoludur.³⁵

Nye dışında yumuşak güç üzerine çalışan başka yazarlar da bulunmaktadır. Bu yazarların başında Koreli akademisyen Geun Lee gelmektedir. Lee'nin temel katkısı, güç kaynaklarının hangi tür gücü oluşturduğu konusunda Nye'ı tamamlamasıdır. Nye, yalnızca yumuşak ve sert güç arasında bir ayrım yapmış, hangi güç kaynağının ne tür bir güç meydana getirdiği konusunda herhangi bir açıklama yapmamıştır. Lee ise, Nye gibi sert güç ve yumuşak güç arasında bir ayrım yapmak yerine, zorlayıcı ve işbirliğine dayalı güç kaynakları arasında bir ayrım yaparak yeni bir yaklaşım benimsemiştir. Böylece kaynakların türüne göre uygulanan politika doğrultusunda üretilen güç türü de değişmektedir. Yazara göre, yumuşak güç kaynaklarından yumuşak güç üretimi üç aşamadan oluşmaktadır. Bunlar, kaynakların uygulanması, alıcıların bilişsel süreçleri ve yumuşak güç üretimidir. Uygulanan yumuşak güç kaynaklarının alıcıların zihninde kısa vadede yeni düşünme yolları, çekicilik veya korku yaratacağını söyleyen yazar, bunlar sağduyu veya alışkanlıklara dönüştüğünde yumuşak gücün üretildiğini belirtmektedir.³⁶ Ayrıca, alıcıların bilişsel süreçlerindeki değişiklikler de gücü etkilemektedir. Kaynaklar korku ürettiğinde zorlayıcı güce dönüşürken, rahatlık, saygı, çekicilik ve güven ürettiğinde işbirliği gücüne dönüşebilmektedir. Yazara göre en etkin yol,

³³ Joseph S. Nye, "Think Again: Soft Power", **Foreign Policy**, 2006, <https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/>, (30.08.2022).

³⁴ Nye, **Yumuşak Güç**, s. 182.

³⁵ **A.g.e.**, s. 41.

³⁶ Geun Lee, "A Theory of Soft Power and Korea's Soft Power Strategy", **Korean Journal of Defense Analysis**, C. 2, No: 2, 2009, s. 213.

alıcılarda benzer kalıplarda hissetme, düşünme ve davranma eğilimi yaratmaktır. Bu da sosyal alışkanlıklar oluşturacak uzun vadeli güç üretimiyle mümkündür.³⁷

Yumuşak gücün kendiliğinden ortaya çıkmadığını, bir kaynağın kullanımıyla güce dönüştüğünü ifade ettikten sonra yumuşak gücün bir amacı olması gerektiğini belirten yazara göre, sadece çekici olmak veya saygı kazanmak, yumuşak gücün hedefi olmamalıdır. Güvenli addedilen bölgelerin iyileştirilmesi, toplu eylemler için uluslararası kamuoyunun harekete geçirilmesi veya yerel meşruiyetinin artırılması gibi hedefler söz konusuysa, bunlara yumuşak güçle ulaşılması mümkündür. Bu nedenle yumuşak güç politikaları hedefe özel olmalıdır.³⁸

Lee, yumuşak güç kategorilerini, ulaşılması gereken politika amaçlarına göre beşe ayırmış ve her birini örnekleriyle açıklamıştır.³⁹ Birincisi, İkinci Dünya Savaşı'ndaki saldırgan tutumlarının izini silmek için Japonya ve Almanya'nın kullandığı, ülkenin barışçıl imajını yansıtarak dış güvenlik ortamını iyileştirmek için uygulanan yumuşak güç politikasıdır. Bu politikaya göre, ülkeler uluslararası gündeme dahil olurken, ülkenin barışsever imajını yansıtan ulusal sloganlar, politika önerileri ve kamu diplomasisi gibi yumuşak kaynakları kullanmaktadırlar. İkincisi, dış politika ve güvenlik politikalarına diğer ülkelerin desteğini sağlamak için yürütülen yumuşak güç politikasıdır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu veya Güvenlik Konseyi kararları gibi BM prosedürleri yoluyla ekonomik yaptırımların veya yabancı müdahalelerin gerekçelendirilmesi buna örnek olarak verilebilir. Üçüncüsü, diğer ülkelerin düşünce ve tercihlerini şekillendirmek için kullanılan yumuşak güç politikasıdır. Bu politika, belirli düşünme biçimlerini benimsemeleri için teorileri, kavramları veya söylemleri diğer ülkelere yaymakla gerçekleşmektedir. Anglo-Amerikan güçler tarafından geliştirilen “Washington Uzlaşması”, “Neoliberalizm”, “Küreselleşme” gibi teori, kavram ve söylemler bu politikanın örneklerindendir. Dördüncüsü, bir topluluk veya ülkeler topluluğunun birliğini sürdürmek için yürütülen yumuşak güç politikasıdır. İmparatorluk müzesi, imparatorluk ritüelleri, ortak dil, geleneklerin sürdürülmesi ve ortak yaşam tarzları aracılığıyla geniş bir imparatorluk toprağında birliği sürdürme çabaları bu doğrultudaki adımlardır. İngiliz Milletler Topluluğu buna örnek olarak verilebilir. Son olaraksa, bir liderin popülaritesini veya bir hükümetin iç desteğini artırmak için yumuşak güç kullanımı gelmektedir. Yumuşak gücün bu beşinci kullanımı, uluslararası kamuoyundan ziyade yerel kamuoyuna yöneliktir. Ancak,

³⁷ A.g.e., s. 214.

³⁸ A.g.e., s. 215.

³⁹ A.g.e., s. 209.

uluslararası boyut olmadan, bu beşinci yumuşak güç politikası da var olamamaktadır.⁴⁰ Bir devletin yalnızca kendi kamuoyuna yönelik faaliyetleri yumuşak güçten ziyade, propaganda veya halkla ilişkiler faaliyetleri olarak nitelendirilmektedir. Ancak devletler, var olan uluslararası bir yumuşak güç kaynağını, kendi politikaları doğrultusunda ülke içinde de kullanabilmektedirler.

Yumuşak güç üzerine çalışan bir diğer yazar da Alexander Vuving'dir. *How Soft Power Works* adlı çalışmasında Vuving, yumuşak gücün dar ve geniş anlamlarına değinmiş, yumuşak gücün, diğer güç unsurları gibi somut varlıklarla ölçülememesi tartışmasında yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur. Vuving'e göre, yumuşak gücün dar anlamı kültürel etkiyle, geniş anlamı ise kültür ve ekonomik gücü de kapsayan, fakat askeri olmayan tüm güçlerle ifade edilir. Bu anlamların hem toplum hem de uluslararası ilişkiler çalışanlarınca yanlış anlaşıldığını ifade eden yazar, bu yanlış anlaşılmanın nedenlerinin teorik zayıflık, akademik özümseme eksikliği ve analitik belirsizlik olduğunu ileri sürmektedir. Gücü, somut ve ölçülebilir kabul eden yaklaşımların yumuşak gücü anlamada yetersiz kaldığını da eklemektedir.⁴¹ Gücün, çeşitli kaynakların bir araya gelmesiyle ortaya çıktığını belirten yazar, güç kaynaklarıyla yumuşak gücün aynı şey olmadığını ifade etmektedir. Güç kaynaklarının hem sert gücü hem de yumuşak gücü doğurabilmesi sorununu çözmek için, Nye'dan farklı olarak, güç kaynakları ve güç birimleri (*currencies*) adını verdiği bir ayrıma gitmiştir. Bu ayrımı iskelet yapı (*structure*) ve mimari yapı (*architecture*) arasındaki farkla açıklamaktadır.⁴² Güç kaynakları, gücün iskeletini oluştururken, bu yapıya güç birimleri aracılığıyla verilecek şekil yumuşak gücü belirlemektedir. Güç kaynakları oluşacak gücü belirlemekten ziyade gücün temelidir. Yumuşak gücü esas belirleyen, güç birimleridir. Yazar bu güç birimlerini, güzellik (*beauty*), görkem (*brilliance*) ve sevecenlik (*benignity*) olarak sıralamaktadır. Güzellik, aktörlerin idealler ve değerlerle ilişkilerinin bir yönüdür. İdealler, değerler temsil edildiğinde çağrışan uyumu ifade eder. Görkem, başarının büyüklüğüne odaklanır. Özellikle yumuşak gücün alıcısına karşı iyi ilişkileri, pozitif yaklaşımları ifade eden sevecenlik, hayranlık yaratarak yumuşak güç üretir.⁴³

Vuving, Nye'in yumuşak güç tanımına da bir yenilik getirmiştir. Nye, yumuşak gücü başkalarına, istediklerini istetme (*want*) becerisi olarak tanımlamıştır. Oysa Vuving istetme

⁴⁰ A.g.e., s. 209–212.

⁴¹ Alexander L. Vuving, "How Soft Power Works", **American Political Science Association**, Toronto, 2009, s. 3. <https://dkiapcss.edu/Publications/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf> (30.08.2022).

⁴² A.g.e., s. 4-5.

⁴³ A.g.e., s. 8–9.

ifadesinin belirsiz olduğunu, bunun yanına kabul ettirme (*accept*) ifadesinin eklenmesi gerektiğini, yeni ifadenin, başkalarına istediklerini istetme veya kabul ettirme becerisi olması gerektiğini söylemektedir. Vuving'e göre, yumuşak güç, başkalarının tercihlerine yön vererek davranışlarını etkileme yeteneğidir. Oysa sert güç, başkalarının koşullarını değiştirerek davranışlarını etkileme yeteneğidir. Yumuşak güç tercihleri, sert güç ise davranışları odağına aldığı için birbiriyle çelişmektedir. Diğer bir deyişle, sert güç, çıkarları verili kabul edilen aktörlerin teşvik edici yapılarının değiştirilmesini, yumuşak güç ise tam da bu çıkarların şekillendirilmesini ifade etmektedir.⁴⁴

Konuyla ilgili çalışan bir diğer yazar da Javier Noya'dır. *The Symbolic Power Of Nations* adlı makalesinde, yumuşak güç ve sert güç tanımlarının birbirlerinin yerine kullanılabileceğini, bazen sert güç unsuru olan şeyin yumuşak güç unsuru haline gelebileceğini, güçler ve kaynakların birbirine dönüşebileceğini söyleyen yazar, bunun kavram üzerinde muğlaklık yarattığını ifade etmektedir.⁴⁵ İnsanların güç algılarına dair verilerini paylaştığı çalışmasında, bir yumuşak güç unsuru olarak görülen İngilizcenin Amerikan kültürüne dair cazibeden çok bir iş kaygısına dayanıp dayanmadığı gibi soruların yanıtlarını aramaktadır. Çalışmasında, ortalama vatandaşın güce dair değerlendirmelerinin daha gerçekçi olduğunu ve güçten anladıklarının sert güç olduğunu ortaya koyan yazar, ayrıca sert ve yumuşak güç arasındaki farkı algılamadıklarını göstermektedir.⁴⁶ Ortalama vatandaşın algı analizi sonuçları, Nye'in gücün iki boyutu olduğu görüşünü paylaşmadıklarını göstermektedir. Bunun iki nedeni vardır. İlki, ortalama vatandaşın, sert güç olarak gerçekçi bir güç algısına sahip olması ve ikincisi, sert ve yumuşak faktörler arasındaki çatışmayı algılamamasıdır.⁴⁷

Güç türleri üzerine çalışmalar yapan Walter Russell Mead ise, Nye'dan hareketle keskin, yumuşak ve yapışkan güç olarak üçlü bir ayrıma gitmiştir. Mead'a göre, ABD'de diğer ülkeleri içine çeken ve kendi sistemine hapsedip yapıştıran ekonomi politikaları ve kurumlar yapışkan gücü oluşturmaktadır. Bu güç türü, askeri zorlamaya veya iradelerin basit isteklerine dayanmama noktasıyla hem sert hem de yumuşak güçten farklıdır.⁴⁸ Mead'e göre ABD'nin yapışkan gücü Bretton Woods sistemiyle oluşturulan uluslararası para sistemi ve serbest ticaret olmak üzere iki temel üzerine kurulmuştur. ABD'nin sahip olduğu askeri keskin güç, Nye'in

⁴⁴ A.g.e., s. 6.

⁴⁵ Javier Noya, "The Symbolic Power of Nations", *Place Branding*, C. 2, No: 1, 2006, s. 54.

⁴⁶ A.g.e., s. 57-58.

⁴⁷ A.g.e., s. 66.

⁴⁸ Walter Russel Mead, "America's Sticky Power", *Foreign Policy*, C. 141, No: 141, 2004, s. 50.

yumuşak gücü ve yapışkan güç ile birlikte bu üçlü, ABD hegemonyasını sürdürmek için gereken parçaları oluşturmaktadır.⁴⁹

-Yumuşak Güce ve Nye’a Yönelik Eleştiriler

Yumuşak güç ve özellikle Nye’in yumuşak güç yaklaşımına çeşitli eleştiriler de yöneltilmiştir. Nye’a yöneltilen eleştirileri üç kategoriye ayırmak mümkündür. İlki, geliştirdiği yumuşak güç kavramının, Ferguson’un tabiriyle güç olmak için fazla yumuşak⁵⁰ olduğu ve bu nedenle güç değil, bir kültürel etki olabileceğidir. İkincisi, yumuşak gücü bir güç olarak kabul etmekle beraber, Nye’in eksiklerini dile getiren eleştirilerdir. Üçüncüsü ise, Nye’in yeni bir şey ortaya koymadığı, Gramsci’nin hegemonya yaklaşımını uluslararası ilişkilere uyarlamakla yetindiğidir.

İlk kategorideki eleştiriler, Nye yeni çalışmalarında neyin yumuşak güç sayılıp sayılmayacağını örneklerle açıklayıp güncellese de yumuşak güç kavramının teorik olarak yetersiz kaldığını ileri sürmektedir.⁵¹ Teorik yetersizliğin yanı sıra, yönlendiricilik ve cazibenin tespit edilmesinin zorluğu, cazibe ile dış politika arasındaki nedensellik bağının belirsiz oluşu ve yumuşak gücü ölçmek için kullanılan veri kaynaklarındaki belirsizlikler gibi eleştiriler de yumuşak gücün⁵² klasik anlamda bir güç olmadığı konusuna yoğunlaşmaktadır.⁵³ Ayrıca, Noya tarafından Nye’in yumuşak güç değerlendirmesinin yalnızca ABD ve Avrupa gibi en ileri, post-modern toplumların değerlerini yansıttığı ve toplumdaki belirli sektörler tarafından beslendiği de belirtilmektedir.⁵⁴ Bu bağlamda, kamuoyuna yönelik yumuşak güç faaliyetlerinin sivil toplumun gelişmediği ülkelerde karar alıcılara sirayet etmeyeceği yönünde bir çıkarımda bulunulmuştur. Özellikle Ortadoğu’daki bazı ülkelerde kamuoyunun yumuşak güçten etkilenmesi, ülkenin siyasi kararlarına yansımamaktadır. Yumuşak güç, yalnızca kamuoyunun ülke yönetiminde söz ve etki sahibi olduğu demokratik ülkelerde daha işler görünmektedir.

⁴⁹ A.g.e., s. 53.

⁵⁰ Niall Ferguson, “Think Again: Power”, **Foreign Policy**, 2009, <https://foreignpolicy.com/2009/11/03/think-again-power/>. (31.08.2022)

⁵¹ Lee, “A Theory of Soft Power and Korea’s Soft Power Strategy”, s. 206.

⁵² Nye, yumuşak gücü, gücün farklı yüzleri olabileceğini ifade etmek için geliştirse de kavram özellikle politikacılar ve gazeteciler tarafından kültürel etki, kültürel diplomasi ve kamuoyu diplomasisi gibi kavramlarla eşanlamlı olarak, yanlış bir biçimde kullanılmıştır. Bu yanlış kullanım yumuşak gücün anlamını da aşındırmıştır. Hatta, askeri olmayan tüm yöntemlerin, örneğin İran’a yönelik ekonomik yaptırımların bile yanlış bir biçimde yumuşak güç olarak ifade edildiği olmuştur. Bu da kavram üzerindeki belirsizliği daha da artırmış ve bu tür eleştirilere zemin hazırlamıştır.

⁵³ Utku Yapıcı, “Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C. 12, No: 47, 2015, s. 18–20.

⁵⁴ Noya, “The Symbolic Power of Nations”, s. 66.

İkinci kategorideki eleştiriler, yumuşak gücü kabul etmekle beraber, Nye'in yaklaşımındaki eksiklikleri belirten eleştirilerdir. Bunların başında da Nye'in sert ve yumuşak güç ayrımının muğlaklığı gelmektedir. Nye'a göre sert güç, nüfus, toprak, doğal kaynaklar, ekonomik büyüklük, ordu gücü, teknolojik gelişim ve benzeri somut kaynakların toplamıdır. Yumuşak güç kaynakları ise, kültür, ideoloji, değerler ve kurumlardır. Somut ve somut olmayan kaynaklar tasnifinde Nye'in belirsizliği çeşitli eleştirileri de beraberinde getirir. Kurumlar, içerdiği değerler ve fikirler açısından somut olmayan yumuşak güç kaynakları arasında yer almasına rağmen birçok kurum fiziksel varlığa da sahiptir; çeşitli projeler ve etkinlikler aracılığıyla dünya çapında belirgin ve faaldir. Benzer şekilde, somut olarak sert güç sayılan ekonominin, 2008 Küresel Mali Kriz ile o kadar da somut olmadığı, karşılığı olmayan finansal varlıklarla ortaya çıkmıştır.⁵⁵ Aynı şekilde Hollywood, (yeniden) ürettiği fikirler ve değerler açısından bir yumuşak güç unsuru sayılırken, on binlerce insanın istihdam edildiği, yüz milyarlarca doların dolaşımında olduğu büyük bir endüstridir.

İkinci kategori içerisinde değerlendirilebilecek Nye'a yöneltelen bir diğer eleştiri, kültür, siyasi değerler ve dış politika olarak üç unsura indirdiği yumuşak güç kaynaklarının eksik olduğu yönündedir. Çünkü kabul etme, çekici bulma ve meşrulaştırma bir özne tarafından gerçekleştirilmektedir. Devletin özneye dayatabileceği bir eylem aracılığıyla olmamaktadır. Yani, yumuşak güç onu algılayan bir diğer özneye bağlıdır ve bu özne, devletin doğrudan ulaşabileceği bir yerde değildir. Doğrudan bir verici-alıcı ilişkisi yoktur, bu ilişki dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Nye'in yaklaşımında öznenin yer aldığı sivil toplum, yumuşak güç ve diğer devlet arasındaki ilişki yeterince açıklanmamaktadır.⁵⁶ Bu kategoride yazara yöneltelen bir diğer eleştiri, kullandığı "yumuşak gücün varlığı sert gücün varlığını gerektirmez" ifadesine yönelik olmuştur. Nye, İtalya'daki Papalık devletini örnek vererek bu ifadesini kullanır ancak Papalık da dahil, dünya üzerinde askeri veya ekonomik olarak güçlü olmayan neredeyse hiçbir ülkede yumuşak güç bulunmamaktadır. Ayrıca, Nye haklı olsaydı bu durum devlet dışı aktörlerin de yumuşak gücü olabileceği konusunu tartışmaya açık hale getirir ve konuya başka bir boyut kazandırır. Bu nedenle de Nye'in yumuşak güç kavramı bir uluslararası ilişkiler yaklaşımından ziyade, ABD dış politikasının bir unsuru olarak değerlendirilmiştir.⁵⁷

⁵⁵ Geraldo Zahrn ve Leonardo Ramos, "From Hegemony to Soft Power: Implications of a Conceptual Change", **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, ed. Inderjeet Parmar ve Michael Cox, Routledge, 2010, s. 17.

⁵⁶ A.g.e., s. 19–20.

⁵⁷ A.g.e., s. 19.

Üçüncü kategorideki eleştiri ise, Nye'in, Gramsci'nin sınıflar üzerine kurguladığı hegemonya kavramını uluslararası ilişkilere uyarladığı yönündedir. Yumuşak güç kavramında, Gramsci'nin hegemonyası gibi, rıza ve zor tanımlamaları kullanılmaktadır. Ancak, bu rıza ve zor farklı şekillerde görünmektedir. Nye'da sert ve yumuşak güç, kaynağın somut olup olmamasına bağlıdır. Yumuşak ve sert güç, gücün parçalarıdır; Nye'a göre yumuşak güç, sert güce bağlı değildir.⁵⁸ Oysa Gramsci'de zor, rızanın içerisinde. Toplumda rıza var olduğu sürece güç görünür değildir. Güç, rızanın kırıldığı noktalarda ortaya çıkmaktadır.⁵⁹ Gramsci'nin yaklaşımından bir diğer farklılık Nye'in değerler, düşünceler ve ilkeleri yumuşak güç kaynağı olarak gören yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Değerler ve ilkeler hegemonyada mücadele halinden sonra kabul edilir. Hatta, organik aydınlar bu değer ve ilkeleri geliştirip yaymakla sorumludurlar. Oysa Nye, bu değerlerin verili olarak var olduğunu ve evrensel bir nitelik taşıdığını öne sürmektedir⁶⁰ ve bu evrensel değerler haliyle, Amerikan değerleri olmaktadır. Nye'in Amerikan değerlerini evrensel değerler olarak kabul eden yaklaşımını, ABD egemenliğini meşrulaştırmanın ve ABD'nin hali hazırda sahip olduğu gücü kötüye kullanmayacağına dair bir güvence vererek mevcut hegemonyasını yeniden kurmanın bir yolu olarak gören ve eleştiren yaklaşımlar da mevcuttur.⁶¹

Yumuşak gücün bir güç olmak için yer yer çok yumuşak olduğu, yumuşak güç kaynaklarının kendiliğinden bir güç yaratamayacağı gibi iddialar bulunmaktadır ve bunlar uluslararası ilişkiler için kısmen doğrudur. Kavramın başlangıçta ABD için geliştirilmesi, ABD dışında çok da anlamlı olmaması veya yalnızca ABD gücünü ölçmek için veriler kullanması gibi eleştiriler günümüzde anakronik kalmaktadır. Nye'in yaklaşımıyla yalnızca ABD'nin değil, diğer dünya ülkelerinin de yumuşak güçlerini ölçen, bunu nesnel ve öznel kriterlerle yapan endeksler bulunmaktadır.

-Uluslararası İlişkilerde Yumuşak Güç Endeksleri

Nye'in yaklaşımıyla hareket eden ve ülkelerin yumuşak gücünü ölçen endekslerden ilki, Portland siyasi danışmanlık ve halkla ilişkiler şirketi tarafından hazırlanan Softpower30 endeksidir. Bu endeks, ülkelerin dijital yetkinliği, girişimciliği, eğitim ve kültür seviyesi, iş yapma kolaylığı, yönetim vb. gibi nesnel veriler ile yemek kültürü, teknolojik ürünleri, dış

⁵⁸ Nye, **Yumuşak Güç**, s. 29.

⁵⁹ Zahran ve Ramos, "From Hegemony to Soft Power: Implications of a Conceptual Change", s. 23–24.

⁶⁰ **A.g.e.**, s. 24.

⁶¹ Christopher Layne, "The Unbearable Lightness of Soft Power", **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, ed. Inderjeet Parmar, Michael Cox, Routledge, 2010, s. 58.

politikası ve yaşanabilirliği gibi kamuoyu yoklamalarından çıkan öznel verilere göre belirlenmekte ve her kriterden puanlar hesaplanmaktadır.⁶² Örneğin, 2019 raporunda, 80,28 puanla Fransa⁶³ birinci olurken, ABD 77,40 puanla beşinci sırada gelmektedir. Her ülkenin güçlü ve zayıf yanlarına dair değerlendirmeler yer alırken, ABD'nin güçlü taraflarının eğitim, kültür ve dijitalleşme olduğu vurgulanmıştır. Pop kültürün önderi olması, üniversitelerinde dünyanın farklı yerlerinden öğrenci bulunması ve Apple, Google, Amazon ve Meta gibi dijital dünya devlerine ev sahipliği yapması ABD'nin güçlü taraflarına not edilmiştir. Dış politikasının, en iyi ihtimalle öngörülemezliğinin, en kötü ihtimalle güvenilmezliğinin ve “önce Amerika” söyleminin ABD'nin yumuşak gücünü zayıflatığına yer verilmiştir. Kriterler bazında değerlendirildiğinde, yönetim kısmının oldukça düşük puanlar alarak ABD'nin bu yıl sıralamada beşinci olmasına neden olduğu ifade edilmiştir.⁶⁴

Bir diğer yumuşak güç endeksi de Brand Finance danışmanlık şirketi tarafından geliştirilmiştir. Bu endeks kapsamında her yıl yumuşak güç araştırması gerçekleştirilmektedir. 2020 yılında yapılan araştırmada, 100 ülkeden 55.000'den fazla kişinin 60 ülke hakkındaki yumuşak güç algıları incelenmiştir. Bu kişilerden 54.206'sı 87 ülkeden rastgele seçilirken, 1021'i 71 ülkeden gazeteciler, STK temsilcileri, politikacılar gibi belirli sektörlerdeki uzmanlardan oluşturulmuştur. Araştırmada, ülkenin yumuşak gücü 7 başlıkta incelenmiştir. Bunlar, iş ve ticaret, yönetim, uluslararası ilişkiler, kültür ve miras, medya ve iletişim, eğitim ve bilim, kişiler ve değerlerdir. Bu başlıkların altında da çeşitli alt başlıklar belirlenmiştir. Kültür ve miras başlığının altında güzel sanatlar, edebiyat, film, müzik vb. alt başlıklara yer verilmiştir. Ülkelerin puanlamaları bu 7 başlığın değerlendirmelerine ek olarak bilinirlik, etki ve itibar kategorileri eklenerek hesaplanmış ve 2020 yılında ABD ilk sırada yer almıştır.⁶⁵ Aynı çalışma, benzer koşullarda 75.000 kişi ile 2021 yılında da gerçekleştirilmiştir. Bilinirlik, etki ve itibar kategorilerine Covid-19 pandemi sorumlulukları kategorisi eklenmiştir. 2021 yılında, bir önceki yıl ikinci sırada yer alan Almanya birinci olmuş, ABD altıncı sıraya gerilemiştir. Rapora göre, ABD'nin 2021 puanının düşük olmasının nedenlerinin başında ülke genelinde gerçekleşen Siyahların Hayatı Değerlidir (*Black Lives Matter*) ayaklanmaları gelmektedir.

⁶² Jonathan McClory, “The Soft Power 30 A Global Ranking of Soft Power”, **Portland**, 2019, s. 11, <https://softpower30.com/country/united-states/> (18.08.2022).

⁶³ Fransa'nın birinci olmasının nedenleri olarak, iki yüzüncü yılını geride bırakan *Alliance Française* ve bu sayede sahip olduğu eşsiz diplomatik ağ, çok taraflı anlaşma ve örgütlere dahil olma, Eyfel Kulesi ve Louvre sayesinde Paris'in dünyanın en çok turist çeken şehri ve en çok ziyaret edilen müzesine sahip olması, Cannes Film Festivali, Fransa Bisiklet Turu, Bastille Günü gibi dünyanın birçok yerinden izleyici çeken etkinlikler sıralanmıştır.

⁶⁴ “A Global Ranking of Soft Power 2019”, **Portland**, 2019, <https://softpower30.com/country/united-states/>, (19.08.2022).

⁶⁵ **Global Soft Power Index: 2020**, 2020, s. 21–25.

Ayrıca, başkanlık seçimi sürecinde yaşananlar ve Başkan Trump'ın Covid-19 pandemisine yönelik belirsiz tavırları, ABD yumuşak gücünü azaltan nedenler olarak sıralanmıştır. Trump'ın virüsü küçümseyen ifadelerine rağmen aşının bulunmuş olması, ülkenin eğitim ve bilim başlığındaki puanını yükseltmiştir. Bu doğrultuda, yönetimin yanlış hareketlerinin ülkenin kurumlarını ve uzun vadeli yumuşak gücünü çok da etkilemediği notu düşülmüştür.⁶⁶

İngiliz Monocle dergisinin yayınladığı yıllık yumuşak güç araştırmaları bu konudaki bir diğer örnektir. Covid-19 nedeniyle ertelenen (Tokyo) Olimpiyat Oyunları'ndan elde edilen madalya, dünya mirası anıtlarının ülkeye çektiği turist veya ülkeye gelen yabancı öğrenci sayısı gibi kimi kriterlerini güncellemek durumunda kaldığını söyleyen araştırmada, 2020 yılının en yüksek notunu Almanya almış, onun ardından Güney Kore gelmiştir. ABD'nin Trump yönetiminde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ile bağlarını koparması, sinema salonlarının kapanması nedeniyle Hollywood filmlerinin gösterime girme tarihlerinin ertelenmesi, *TikTok* gibi küresel etki yaratan bir fenomen uygulamasını yasaklaması ve Biden-Trump mücadelesinin uç boyutlara ulaşması, dergi tarafından ülkenin yumuşak gücünü azaltan nedenler olarak sıralanmış; ABD, 2020 yılında, ilk ona⁶⁷ girememiştir.⁶⁸

Endeks ölçütlerine bakıldığında, kültür başlığında sinema ve filmlere yer verildiği görülmektedir. Özellikle ABD için Hollywood'un yumuşak güç üretmede oldukça etkili olduğu değerlendirmelerden anlaşılmaktadır. Nye da, benzer şekilde, Amerikan şirketlerinin ve Hollywood stüdyolarının Soğuk Savaş'tan önce bile dünyaya yalnızca ürünlerini değil, bununla beraber Amerikan kültürünü ve değerlerini sattığını ifade etmiştir.⁶⁹ Liberal bir toplumda hükümetin kültüre müdahil olmadığı ve olmaması gerektiğini⁷⁰ ifade eden Nye'in aksine, ABD, en büyük yumuşak güç kaynağına çeşitli araç ve yöntemlerle dahil olmuştur. Ülkenin devasa sinema endüstrisi, bilinen adıyla Hollywood, endüstri olmasının yanında kültürel bir kimlik de taşımıştır. Bu kimlik, yıllar içinde Amerikan değerleriyle yoğrulmuş ve şekillenmişti. Sinema perdesi, söz konusu Amerikan değer ve yargılarının başka insanlara yansıtılmasının eşsiz bir aracı olmuştu.

⁶⁶ **Global Soft Power Index: 2021**, 2021, s. 30–31.

⁶⁷ Brand Finance gibi endeksler yılın ilk aylarında yayınlanmakta ve bir önceki yılın verilerini kullanmaktadır. Oysaki Monocle gibi endeksler, yıl sonunda yayınlamakta ve içinde bulunulan yılın verilerinden yararlanmaktadır. Yıllar aynı görünse de, ABD özelinde sonuçların farklı olması bundan kaynaklanmaktadır.

⁶⁸ "Soft Power Survey / Global", **Monocle**, London, (2021), <https://monocle.com/magazine/issues/139/class-acts/> (21.08.2022).

⁶⁹ Nye, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, s. 84.

⁷⁰ Nye, **Yumuşak Güç**, s. 40.

-Yumuşak Güç Aracı Olarak Sinemanın Önemi ve Hollywood

En genel tanımıyla ekonomik, politik ve teknolojik faktörlerin birleşmesiyle ortaya çıkan bir sanat formu olan sinemanın, bir öykü anlatma ve mesaj iletme aracı olduğu süreç içinde fark edilmişti.⁷¹ Bu yönüyle de sinema, tarihte çeşitli iktidarlarca kullanılmıştı. Örneğin Joseph Stalin'in, komünizmi yaymak için Amerikan sinemasına sahip olsaydı başka bir şeye ihtiyacı olmayacağını söylediği rivayet edilmekteydi.⁷² Adolf Hitler'in Nazi kongresi için bir propaganda filmi olan *Triumph of the Will* i⁷³ (İradenin Zaferi, 1935) çektilirip, bu filmin Almanya'nın her yerinde gösterilmesini sağlaması da bir diğer örnekti.⁷⁴ Sinemanın bir öykü aracılığıyla mesaj iletme işlevi, bazen Theodor Adorno'nun bahsettiği kültür endüstrisinin⁷⁵ bir unsuru olarak, bazen bizzat propagandaya dönüşerek, bazen de kültürel diplomasi faaliyetlerinin bir parçası halini alarak kendine yer buldu. Her nasıl tanımlanırsa tanımlansın, kitlelerin kanaatlerini biçimlendirmek için verilen mücadelede sinema çok etkili bir araçtır.

Sinema, öncelikli tanımıyla bir kitle iletişim aracıdır. Modern toplumun bir parçası olan film, insanların toplum içinde yaşama ve etkileşim biçimini belirleyebilmektedir. Dolayısıyla, içinde kendi kültür unsurlarını barındırırken, farklı kültürlerden insanların beğenisine hitap etmesi gerektiğinin farkında olarak hem biraz yabancılık hem de tanıdıklık içerir. Görseller üzerinden ilerlediği için izleyicilerin bakış açılarını şekillendirmekte oldukça etkili olan filmde, izleyiciler, gördüklerine dayalı olarak hayalleri aracılığıyla canlandırılan sahnelerle sözde bir ilişkiye girerler. Bu nedenle de filmdeki karakterler gibi hareket etmek veya onlar gibi düşünmek üzere belirsiz bir baskı hissederler.⁷⁶ Tüm bu nedenlerle sinema bir mesajı aktarmak için en uygun araç haline gelmiştir. Sinemanın ortaya çıkışında öncelikle sanat/eğlence faktörü ve ticari kaygılar belirleyici olmuşsa da sürecin devamında siyasi etmenler ön plana çıkmıştır. Bu nedenle Hollywood'un ABD tarafından yumuşak güç unsuru olarak nasıl kullanıldığını anlamak için öncelikle sinema ve Hollywood tarihinin anlaşılması gerekmektedir.

⁷¹ James Monaca, **Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema,Medya ve Mültimedya Dünyası**, çev. Ertan Yılmaz, İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2002, s. 270.

⁷² Toby Miller vd., **Küresel Hollywood (Ekonomi Politik)**, çev. Zahit Atam, Selim Türkmenoğlu, Yusuf Can Ekinci, İstanbul, Doruk Yayınları, 2012, s. 107.

⁷³ Leni Riefenstahl, **Triumph of the Will**, Germany, 1935, <https://www.imdb.com/title/tt0025913/reference>.

⁷⁴ Zahir Güvemli, **Sinema Tarihi : Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sineması**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1960, s. 123.

⁷⁵ Theodor W. Adorno, **Kültür Endüstrisi - Kültür Yönetimi**, çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 47.

⁷⁶ Wanwarang Maisuwong, "The Promotion of American Culture through Hollywood Movies to the World", **International Journal of Engineering Research & Technology (IJERT)**, C. 1, No: 4, 2012, s. 3-4.

19. yüzyılda fotoğrafçılığın ortaya çıkmasıyla, belirli aralıklarla çekilen fotoğrafların hızlandırılarak hareketin oluşturulması çabaları hız kazandı. Amerikalı Thomas Edison, 20 saniyelik filmleri, küçük ve tek kişinin görebileceği bir kutu içinde gösteren kinetograf makinesini icat edip 1892 yılında telif hakkını aldı.⁷⁷ Fotoğrafların hızlandırılarak canlandırılması çabalarının zirvesi, 1895 yılının son günlerinde, Paris'te Lumiere kardeşlerin gerçekleştirdikleri halka açık gösteriydi. Lumiere kardeşlerin sinema tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen⁷⁸ gösterisinden etkilenen Georges Melies ise, sinema aracılığıyla bir öykü anlatmayı düşünen ilk kişiydi. Filmin gerçekliği değiştirme (veya çarpıtma) yeteneğini fark eden Melies, *Le Voyage Dans la Lune*⁷⁹ (Aya Seyahat, 1902) filmiyle ticari değer taşıyan ilk ürünü⁸⁰ ortaya çıkarmanın yanında, sinemayı fotoğrafın bir uzantısı olmaktan kurtararak, sinema hilelerini kullanarak ve bir dakikalık film uzunluğunu on beş-yirmi dakikaya çıkararak öykülü filmin öncülüğünü yaptı.⁸¹ Charles Pathe ise, birçok sinemacıyı işe alıp kitlesel üretim yaparak sinemayı bir sanayi kolu haline getiren ilk kişi oldu.⁸² Avrupa, bu isimler sayesinde sinemanın doğduğu ve emeklemeye başladığı coğrafya oldu.

Sinema, Avrupa'da ortaya çıkmasına rağmen gelişmesini ABD'de tamamladı. ABD'de göçmen nüfus yoğunluğu ve göçmenlerin çoğunluğunun İngilizce bilmemesi sessiz sinema için ideal bir izleyici kitlesi oluşturdu.⁸³ Bu izleyici kitlesi, Amerikan sinemasının olağanüstü gelişiminin ana itici gücü oldu. Avrupa'da, panayırarda gösterilen filmler, ABD'de, 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren salonlarda gösterilmeye başlandı. Bunun etkisiyle 1908 yılında yalnızca New York'ta açılan sinema salonu sayısı 600'ü aştı ve yıllık sinema bileti geliri 6 milyon dolara ulaştı.⁸⁴ ABD genelindeyse, 1906 yılında yalnızca 100 olan salon sayısı 1908'de 10.000 oldu.⁸⁵ Birinci Dünya Savaşı nedeniyle Avrupa'dan, özellikle de Fransa'dan film akışının durması, 1914 itibarıyla sayısı 20.000'e ulaşan salonlarda endişe yaratınca, Amerikan sineması olağanüstü üretkenlik göstererek bir yılda 800'ün üzerinde film yaparak bu gelişen pazarı besleyebildi.⁸⁶ ABD'de o dönemde stüdyolar bir sanat yaratımından ziyade mal

⁷⁷ Gerard Betton, **Sinema Tarihi**, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1986, s. 6.

⁷⁸ Rekin Teksoy, **Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - Birinci Cilt**, Cilt 1, İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2009, s. 13.

⁷⁹ Georges Méliès, **Le Voyage Dans la Lune**, Fransa, Star-Film, 1902, <https://www.imdb.com/title/tt0000417/reference/>.

⁸⁰ Betton, **Sinema Tarihi**, s. 7.

⁸¹ Teksoy, **Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - Birinci Cilt**, s. 37-38.

⁸² Monaca, **Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası**, s. 225.

⁸³ Marc Ferro, **Sinema ve Tarih**, çev. Turhan Ilgaz, Hülya Tufan, İstanbul, Kesit Yayıncılık, 1995, s. 194.

⁸⁴ A.g.e., s. 72.

⁸⁵ Giovanni Scognamiglio, **Amerikan Sineması**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1994, s. 28.

⁸⁶ Güvemli, **Sinema Tarihi : Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sineması**, s. 98.

üretimini yapıldığı fabrikalar olarak görülüyordu.⁸⁷ Amerikan sineması, ülkenin doğusunda, Atlantik kıyısındaki New York'ta filizlendi. Edison'un elinde bulundurduğu patentler sayesinde New York'ta bir sinema tekeli kurması ve rakiplerini baskı altına alması, sinemacıların New York'tan ayrılıp batıya yönelmesine yol açtı.⁸⁸ Bu yönelişin son durağı, Amerikan sinema sektörüyle eş anlamlı olarak kullanılacak Hollywood'a⁸⁹ da ev sahipliği yapacak olan Kaliforniya oldu.

Edison'un, ABD sinema tarihinin ilk stüdyosu olan Black Maria'yı kurduğu yer New York olmasına rağmen, sinemanın bugün Kaliforniya'daki Hollywood ile özdeşleşmesinin temelde tek nedeni vardı: bölgenin konumu. Coğrafyasının bütün yıl film çekimine elverişli ve güneşli olması, hemen yanı başında Los Angeles'ın yer alması, bölgede işçi sendikalarının bulunmaması ve işçi ücretinin düşük olması⁹⁰ gibi nedenlerin yanında bir de New York'a uzak olması, Kaliforniya'yı sinemacılar için cazip kıldı. Edison'un avukatlarından ve telif davalarından uzak kalabilecek bir bölgede kurulan Hollywood, bir kaçış noktası olarak görüldü.⁹¹ 1911 yılında açılan ilk stüdyonun ardından, bölgede art arda stüdyolar kuruldu. 1912'den 1920'ye kadar halk, hoşnutlukla her filme gitti ve sinemaya ilgi duydu. Elde edilen gelir, kitlesele üretim yapmayı mümkün kılacak stüdyoların kurulması için kaynak oluşturabildi.⁹² Büyük beşli olarak anılan *Paramount*, *Metro-Goldwyn-Mayer (MGM)*, *Warner Bros.*, *Radio Keith Orpheum (RKO)* ve *Twentieth Century Fox* ile küçük üçlü olarak kabul edilen *Columbia*, *Universal* ve *United Artists* stüdyoları bu dönemde kuruldu.⁹³ Bu stüdyolardan bazılarının bugün bile, birçok kez ad ve ortak değiştirmekle birlikte, varlıkları sürmektedir. Hollywood'un ilk yıllarında kurulan bu stüdyoların egemenliği, anti-tröst yasalarının sıkıca uygulandığı 1960'ların başına dek devam etti ve çoğunlukla bu stüdyolar sektöre yön verdi.

Avrupa sinemasının daha sonra *auteur* adı verilecek yönetmen odaklı, bireyci yaratıcılık sistemine karşı, Amerikan sineması kolektif ve uzmanlığa dayalı yapısıyla güç kazandı. Stüdyo

⁸⁷ Monaca, *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası*, s. 232.

⁸⁸ Teksoy, *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - Birinci Cilt*, s. 75.

⁸⁹ Hollywood, genel olarak büyük stüdyo şirketlerinin sinema filmleri ürettiği mekandır. Zamanla Amerikan sinemasını tarif için kullanılmaya başlanmıştır. 1960'larda televizyon filmleri, 1970'lerde bağımsız sinemacılar stüdyolar dışında filmler çekerek kendilerini Hollywood dışında tutmaya çalıştılar. Bu tez çalışmasında Hollywood, en genel anlamıyla Amerikan televizyon ve sinema ürünlerinin üretildiği endüstriyi ifade etmek için en kapsayıcı anlamda kullanılmıştır.

⁹⁰ A.g.e., s. 89-91.

⁹¹ Scognamillo, *Amerikan Sineması*, s. 12.

⁹² Paul Rotha, *Sinemanın Öyküsü*, çev. İbrahim Şener, İstanbul, İzdüşüm Yayınları, 2000, s. 88.

⁹³ Teksoy, *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - Birinci Cilt*, s. 92.

sistemi olarak anılan ve tıpkı bir fabrika gibi yıllık üretimin planlanmasına dayanan bu sistemde, ön çalışmasız hiçbir yeni yapıma başlanmadığı, her bir stüdyonun kendi planına göre çalıştığı ve yıllık yapım programı çıkarıldığı bilinmektedir. Kimi sinema tarihçilerine göre, eğlenceli olması dışında, bu sektörün bir madende veya ilaç fabrikasında çalışmaktan hiçbir farkı yoktu.⁹⁴ “Düşler fabrikası” olarak da anılan Hollywood’da yönetmenler, senaristler, oyuncular, set işçileri, tanıtım sorumluları, teknikerler gibi ayrı ayrı birimler, baş yapımcının belirlediği bütçe ve yapım sürecini takip ederek film üretmekteydiler. Hollywood, sinemanın evrensel başkenti olarak, 1920’li yıllardan sonra bir sanatsal tarzın, dünya ölçeğinde üretim yapan bir yapım anlayışının ve belirli bir dünya görüşünü yansıtan siyasetin simgesi haline geldi.⁹⁵ Başka bir ifadeyle hem bir sanat hem bir endüstri hem de toplumsal bir güç kaynağı olması nedeniyle sinema, etkili bir kitle iletişim aracı olarak belirginleşti.⁹⁶

1920’lerde dünya üzerindeki 50.000 sinema salonunu besleyecek sayıda film üretebilecek düzeye gelen Hollywood, özellikle Birinci Dünya Savaşı’yla sekteye uğrayan Avrupa sinemasının temsilcilerini de bünyesine katarak büyük bir gelişme gösterdi. Amerikalıların beşte birinin düzenli olarak sinemaya gitmesiyle⁹⁷ güçlü bir iç pazara sahip olan Hollywood bununla yetinmedi; yapım, dağıtım ve tanıtım siyaseti sayesinde Avrupa pazarının %90’ını eline geçirdi.⁹⁸ Ayrıca, Uzak Doğu’da da film gösterimiyle ilgili ayrıcalıklar elde etmeye başladı.⁹⁹ Amerikan sinema üreticileri, esasında maliyetlerini iç pazara yönelik olarak hesaplayarak iç pazardan maliyetlerini karşılayabiliyorlardı. Dolayısıyla dış pazar yalnızca kâr olarak dönmekteydi. Dış pazara yönelik etkinliklerin tek maliyet kalemi negatiflerin filme basılmasıydı ki bu oldukça ihmal edilebilir düzeydeydi.¹⁰⁰ Bu geniş pazarlar ve hâliyle daha yüksek kârlar filmlerin süresine, çekim bütçelerine, oyuncu ücretlerine de yansdı; stüdyoların gücünü artırdı ve 1935’ten itibaren Hollywood’u yukarıda sayılan sekiz stüdyo/şirket idare etmeye başladı. Beş büyük şirket, iş hacminin %88’ine (bunlardan *Paramount*, *Warner* ve *MGM* %65’ine) sahipti. Sekiz şirketin toplam 4.000 büyük sinema salonu bulunmaktaydı. Büyük filmlerin %80’ini bu beş büyük şirket yapmaktaydı. Üç küçük şirket de dahil

⁹⁴ Rotha, *Sinemanın Öyküsü*, s. 96.

⁹⁵ Scognamillo, *Amerikan Sineması*, s. 12.

⁹⁶ Levent Yaylagül, “Hollywood: Tarihi, Ekonomisi, İdeolojisi”, *Hollywood’a Yeniden Bakmak*, ed. Y. Gürhan Topçu, Ankara, De Ki Basım Yayım, 2010, s. 9.

⁹⁷ Teksoy, *Rekin Teksoy’un Sinema Tarihi - Birinci Cilt*, s. 95–96.

⁹⁸ Scognamillo, *Amerikan Sineması*, s. 29.

⁹⁹ Rotha, *Sinemanın Öyküsü*, s. 40.

¹⁰⁰ Gerald M. Mayer, “American Motion Pictures in World Trade”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, C. 254, No: The Motion Picture Industry (Nov.), 1947, s. 32.

edildiğinde, filmlerin %95'inin dağıtımında bu şirketler tekeli oluşturuyordu.¹⁰¹ Söz konusu sekiz şirketin gücü anlaşıldığında, ilerleyen yıllarda ortaya çıkacak olan Hays Prensipleri'ni ve Amerikan sinemasının dönüşümünü kavramak daha kolay olacaktır.

Hızlı bir gelişme gösteren sinema, kısa sürede çeşitli dini toplulukların tepkisine maruz kaldı. Sinemayı ahlaksızlık olarak nitelendiren bu topluluklar, önlem alınmasını talep ettiler. Yeni yeni ünlü olan Hollywood oyuncu ve yönetmenlerinin uyuşturucuyla anılması ve Hollywood ünlülerinin villalarıyla dolmaya başlayan Beverly Hills'teki cinayet ve tecavüzler gibi kamuoyunu sarsan ve tepki çeken gelişmeler, toplumun yanı sıra sinemacıları da rahatsız etmeye başladı. Bu doğrultuda, 1922 yılında, *Motion Picture Producers and Distributors of America* (MPPDA-Amerika Film Yapımcıları ve Dağıtıcıları Derneği) kuruldu.¹⁰² Derneğin amacı, sinemanın toplumsal ve ahlaki eleştirilere maruz kalmadan gelişmesini sürdürmektir.¹⁰³

MPPDA'nın yönetimine dönemin Posta Bakanı olan William Harrison Hays'in getirilmesinde, dinine bağlı, yurdunu seven biri olarak görülmesi ve politikacılarla arasının iyi olması etkili olmuştu.¹⁰⁴ Hays, filmlerin eyaletlere göre farklılık gösteren sansür engelini aşması için, yapımcıların kendilerini denetlemesini isteyince otosansür uygulaması başladı. Otosansürden istenilen sonuç alınamayınca, iki yıl sonra, 1924 yılında filmlerin konu özetlerinin *Hays Office* olarak anılan büroya gönderilmesini zorunlu tuttu ve 1926'da da stüdyoların film çekerken nelere dikkat etmesi gerektiğine dair bir kılavuz hazırladı. Son olarak, 1930 yılında Hays Prensipleri (*Hays Code*) olarak bilinen ve stüdyoların tümünün kabul ettiği Film Üretim Prensipleri (*Motion Picture Production Code*) oluşturuldu. Ancak, 1929 Bunalımı'nın zamanla Hollywood'u da etkilemesi nedeniyle 1930 yılındaki üretim prensiplerine sinemacılar uymadılar. Bunalımdan önce, 1927 yılında, endüstrinin hasılatı 31,8 milyon dolarken, 1932'de 3,1 milyon dolara düşmüştü.¹⁰⁵ Bunalım sonrasında kârın yanı sıra izleyicinin de azalması, üreticileri tekrar izleyicileri sinemaya çekebilmek için 1930'da alınan

¹⁰¹ Güvemli, **Sinema Tarihi : Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sineması**, s. 137.

¹⁰² Dernek, 1945 yılına dek kullandığı adını 1945 ile 2019 yılları arasında *Motion Picture Association of America* (MPAA-Amerikan Film Yapımcıları) olarak değiştirdi, 2019'dan sonraysa *Motion Picture Association'a* (MPA-Film Yapımcıları Birliği) dönüştü.

¹⁰³ Edison, 1909'da New York'ta diğer şirketlerle anlaşarak kamuoyu, kilise ve adli makamların rahatsızlığını gidermek amacıyla filmlerin genel ahlaka uygunluğunu denetleyecek bir sansür kurulunun, *National Board of Censorship of Motion Picture* (Ulusal Film Sansür Kurulu) oluşturulmasına ön ayak olmuştu. Ancak, sektörün Hollywood'a taşınmasıyla bu kurul işlevsizleşti. Benzer konulardan duyulan rahatsızlık sonucu kurulan MPPDA da kamuoyunda ses getiren skandalların ardından kendini güvene almak ve sektörün devamını sağlamak için belirli adımlar attı.

¹⁰⁴ Teksoy, **Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - Birinci Cilt**, s. 99.

¹⁰⁵ Scognamillo, **Amerikan Sineması**, s. 31.

kararları esnetmeye ve göz ardı etmeye zorladı. Hays, hali hazırda çekilen filmlerin gösterimini engellemenin zor olması nedeniyle başka bir yöntem geliştirdi. Bu doğrultuda, filmlerin dağıtımından önce idarenin onayının gerektiği karara bağlandı.¹⁰⁶ Başlarda tavsiye niteliği taşıyan bu prensipler, 1934 yılı itibariyle zorunlu hale getirildi ve bunu denetlemek için Üretim Prensipleri İdaresi (PCA-*The Production Code Administration*) kuruldu. Böylece PCA, film stüdyolarının senaryolarını inceleme ve uygunluk onayı verme yetkisi kazandı. Onay verilmemiş filmler stüdyoya bağlı dağıtım şirketlerince dağıtılmamakta ve filmlerin gösterim şansı kısıtlanmaktaydı. 1934 yılındaki anlaşmayla bu durum stüdyolarca da kabul edildi. Hays Prensipleri olarak anılan bu belgeyle, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde filmleri denetleme, içeriğine karışma ve gösterim izni verme gibi olanaklar sağlandı.¹⁰⁷

Hays Prensipleri, ahlaki ilkeleri belirleyen 19 sayfalık bir metindi. İzleyicinin ahlâk seviyesini düşürecek veya suçluya yakınlık duyuracak hiçbir üretimin yapılmaması, seyirciye hayatın doğru bir portresinin sunulması, doğal veya insan yapımı kuralların gülünç hale getirilmemesi ve şiddete sempati duyulmasına izin verilmemesi vb. gibi kuralları içermektedir.¹⁰⁸ Hays Prensipleri bağlamında, çıplak kadın ve erkek bedenlerine yer vermek, uyuşturucu ve kaçakçılığı göstermek, din adamlarını küçümsemek, dini bağlamı dışında Tanrı ve İsa sözcüklerine yer vermek vb. yasaklandı.¹⁰⁹ PCA, cinsellik ve suça sürüklenmeyi engellemenin yanı sıra siyasi ve dini amaçlarla da hareket etti. Tanrı, cehennem ve lanet gibi sözcükleri sansür eden bir dizi kural koydu ve açıkça uyguladı.¹¹⁰ Ayrıca yasa gereği filmlerde iyi ögelere yer verilmesi ve filmin sonunda kötülerin cezalandırılması ve iyilerin kazanması mutlu son ideolojisi¹¹¹ olarak anılan şeyi de beraberinde getirdi. Hays, on yıl içinde ABD’de gösterilen filmlerin %98’inin kendi onayından geçeceğini tahmin etmişti. Bu kurulun onayı olmadan herhangi bir film üretilip dağıtamayacağını bilen stüdyolar, kuruluşun isteği doğrultusunda değişiklik yapmak, sahne veya diyalog eklemek/çıkarmak zorunda kaldılar.¹¹² Yasağı delmenin kâğıt üzerinde bir karşılığı olmasa da hem eyaletlerin hem de üye dağıtım şirketlerinin boykotuna maruz kalmak kaçınılmazdı. Ayrıca, bu durumda Akademi Liyakat

¹⁰⁶ Geoffrey Shurlock, “The Motion Picture Production Code”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, C. 254, No: The Motion Picture Industry (Kasım., 1947), 1947, s. 140–146.

¹⁰⁷ Scognamillo, **Amerikan Sineması**, s. 15.

¹⁰⁸ Shurlock, “The Motion Picture Production Code”, s. 142.

¹⁰⁹ Teksoy, **Rekin Teksoy’un Sinema Tarihi - Birinci Cilt**, s. 100.

¹¹⁰ Monaca, **Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası**, s. 266.

¹¹¹ Hilal Süreyya Yılmaz, “Amerikan Sinemasına Egemen Mutlu Son İdeolojisi”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.

¹¹² Shurlock, “The Motion Picture Production Code”, s. 144.

(Oscar) Ödüllerine¹¹³ aday da olunamamaktaydı. Bu gelişmelerin etkisiyle 1930'lardan 1960'lara kadar Hollywood sineması, çoğunlukla bu taleplerde bulunan güvenilir bir seyirci kitlesine hitap etti. Sinemanın Çarı olarak anılan Hays'ın kuralları aracılığıyla sinema ABD'de orta sınıf halkın hayatını, başka bir ifadeyle hayat standardını başarıyla betimleyen bir araca dönüştü.¹¹⁴ Tutucu, örf ve adetlere, ulusal ve ırksal değerlere bağlı bu izleyici için belirli bir çizgiden ayrılmayan, aileyi, vatani, inancı merkezine alan öyküler, duygular ve kahramanlar sunuldu.¹¹⁵ Hays Prensipleri'nin içinde yalnızca Amerikan izleyicisi için değil, uluslararası izleyicilere yönelik ifadeler de yer aldı. "Diğer ulusların tarihi, kurumları, önde gelen insanları ve yurttaşlarının adil bir şekilde temsil edilmesinin sağlanması"¹¹⁶ ifadesi bunun göstergesiydi. Bu yasa, 1966 yılına kadar uygulandı ve sonrasında, farklı şekillerde, ancak daha az önem taşıyarak etkisini günümüze dek sürdürdü.

1930'larda Hollywood, PCA'nın ahlaki ilkeleriyle çerçevelenmiş olsa da 1929 Bunalımı'nın siyasi ve ekonomik yansımalarının bir mücadele alanı gibiydi. Bir tarafta, 1930'lardaki küçük ama etkili bir komünist hareket olarak Kültür Cephesi, diğer taraftaysa geleneksel Amerikan değerlerini filmlerine yansıtan muhafazakâr sinemacılar yer alıyordu. Bu, içerik olarak politik bir yan taşımakla beraber, Kongre ve Federal Soruşturma Bürosu'nun (FBI- *Federal Bureau of Investigation*) doğrudan dâhil olmadığı, iki tarafın da kendi çalışma ve sinema birlikleriyle mücadele ettiği, ancak birinin diğerini tümüyle bastıramadığı bir mücadeleydi.¹¹⁷ Kültür Cephesi olarak adlandırılan sinemacılar, başrolde işçi sınıfından erkek ve kadınların olduğu filmler çekerek bir kamuoyu bilinci oluşturmaya çalıştılar. Bu hareket, özellikle işçi/yurttaş hakları ve faşizme karşı daha geniş bir mücadelenin örgütlenmesinde önemli bir rol oynadı. Bu yıllar, 1929 Bunalımı'nın da etkisiyle sol fikirlere yer veren, emek ve

¹¹³ Hollywood çalışanları arasında bir dayanışma ve rekabet oluşturmak amacıyla 1927 yılında Sinema Sanatları ve Bilimler Akademisi (*Academy of Motion Picture Arts and Sciences*) kurulmuştur. Bu akademinin verdiği Oscar veya resmi adıyla Akademi Liyakat Ödülü, günümüz dünyasının en tanınan ve en itibarlı sinema ödülü olarak bilinmektedir. Akademinin amacı eğitim vermek veya üretmek değil, sinema çalışanları arasında birliktelik yaratmaktır. Akademi, o yıl üretilen filmler arasından 12 kategoride en iyi olanları ödüllendirmeye başlamış ve ilk ödül töreni 1929 yılında gerçekleşmiştir. Zamanla ödül kategorileri değişmiş ve günümüzde ödül kategorisi 24 olmuştur. Oscar adı da, 1933'te ödül olarak verilen heykelciğin adından kaynaklanmaktadır. Ödül törenine duyulan ilgi, İkinci Dünya Savaşı'ndaki ABD askerlerinin dinlemesi amacıyla 1943 yılında radyoda yayınlanmaya başlayınca daha da artmıştır. 1953 yılında ilk kez televizyondan canlı yayınlanan törenler dünyaca bilinirliğe kavuşmuştur. Günümüzde 200'den fazla ülkede canlı olarak yayınlanan törenler çekiciliğini korumaktadır. Teksoy, **Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi**, s. 125-128

¹¹⁴ Güvemli, **Sinema Tarihi : Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sineması**, s. 99.

¹¹⁵ Scognamillo, **Amerikan Sineması**, s. 66.

¹¹⁶ Mayer, "American Motion Pictures in World Trade", s. 34.

¹¹⁷ John Sbardellati, **J. Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood's Cold War**, New York, Cornell University Press, 2012, s. 40.

işçi sınıfını merkeze alarak sınıf sorunlarına odaklanan filmlerin çekildiği, işçilere sempaticiden devrim çağrılarına dek geniş bir aralıkta içerik üretilen yıllar oldu. Henüz, komünizmin küresel bir mücadeleye konu olmadığı ve ABD-SSCB rekabeti bir güvenlik meselesine dönüşmediği için PCA herhangi bir tehdit görmedi. Ancak, Amerikan sağ, muhafazakârlar ve iş çevreleri tarafından bu tür filmler komünist propaganda olarak değerlendirilerek tehlikeli bulundu.¹¹⁸

1929 Bunalımı'nın etkilerinin Roosevelt yönetimiyle silinmeye başlaması işçi sınıfı filmlerinin görünürlüğünü azalttı ve 1936'da patlak veren İspanya İç Savaşı'nın etkisi ile faşizmle mücadele Hollywood'un politik odağını oluşturdu. Ancak, bu süreç de çok uzun sürmedi. Okyanusun öte yakasındaki İspanya İç Savaşı'nın Amerikan kamuoyu için önemini yitirmesi ve izleyicinin yeni talepleri, stüdyoları, faşizm karşıtı politik filmler veya işçi ve göçmen sorunlarını anlatmak yerine yeni sesli sinema teknolojisiyle, izleyici garantili aşk, lüks, sosyal hareketlilik ve sınıflar arası uyumu vurgulayan gösterişli filmler yapmaya sevk etti. İzleyiciler, rüya fabrikasından çıkan, Hollywood yıldızlarıyla bezeli, sorunlarını unutturacak birkaç saat sunan filmler bekliyordu. Temel amacı para kazanmak ve kâr elde etmek olan stüdyolar da, topluma egemen olan kapitalist anlayış doğrultusunda, orta sınıf tüketiminin çekici dünyasını kullanan filmler sundular.¹¹⁹

Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nda ABD ve SSCB müttefik olunca filmlerin yönü ve tonu tekrar değişmeye başladı. Sinemacılar, savaş sırasında müttefiklerinin imajını korumak için İngiliz emperyalizminin yanı sıra Stalin'in muhaliflerini tasfiye sürecini de akladılar. Bu dönemde Hollywood filmleri, 1917 sonrası Sovyet davranışlarını rasyonelleştiren, sıradan Rus halkının kahramanca mücadelesine odaklanan, ABD modelini örnek edinmiş totaliter olmayan bir Sovyet devleti¹²⁰ portresi çizdi.¹²¹ Yalnızca SSCB davranışlarını ve İngiliz emperyalizmini hoş gösteren filmler çekilmedi. Bununla birlikte savaştaki ABD imajına yönelik çalışmalar da yürütüldü.

¹¹⁸ A.g.e., s. 10–11.

¹¹⁹ Tony Shaw, *Hollywood's Cold War*, Edinburg, Edinburg University Press, 2007, s. 12.

¹²⁰ Bu dönemde çekilen bazı filmler 1947 yılındaki HUAC duruşmalarında bazı stüdyo yöneticilerinin önüne konuldu. 1944 tarihli *Song of Russia* (Rusya'nın Şarkısı, 1944) filmiyle soruşturmalara konu olan MGM stüdyolarının yönetici Louis Mayer, filmi, savaşıma devam etmesini sağlamak amacıyla Sovyetlerin sırtını sıvazlamak için yaptığını söylese de soruşturmadan kurtulamadı. Mayer, 1939 yılında çektiği komünizm karşıtı filmi *Ninotchka*'yı (Gülmeyen Kadın, 1939), 1947 yılında yeniden gösterime sokarak bu soruşturmadan kurtulabildi. A.g.e., s. 24.

¹²¹ A.g.e., s. 23.

Haziran 1942'de kurulan Savaş Enformasyon Ofisi (OWI- *Office of War Information*) sinemanın gücünün farkındaydı. OWI yöneticileri, uçak fabrikalarını, silahlı kuvvetlerin üyelerini ve iş gücündeki kadınları odağına alıp Amerikan yaşamını ve kültürünü yansıtarak, başta Amerikan halkı olmak üzere müttefik ülkelerde vatanseverlik coşkusu uyandırmayı amaçladılar. Yurtdışında gösterilecek Hollywood filmlerini belirlemede OWI içindeki en etkili birim, Amerikan değerlerini yansıtan filmleri seçmekten sorumlu Denizaşırı Birimiydi (*Overseas Branch*).¹²² OWI, gösterilecek film akışını sürdürebilmek için RKO stüdyolarının eski yöneticisi George Schaefer tarafından Hollywood merkezli kurulan Milli Savunma İçin Savaş Etkinlikleri Komitesi (*War Activities Committee for National Defense*) ile ortaklık yürüttü. Bu ortaklık sonucunda da özellikle Pasifik cephesini anlatan filmler çekildi.¹²³

Savaş yıllarında sinemanın büyümesi ve etkin bir hikâye anlatım aracına dönüşmesi Hollywood'un FBI tarafından dikkatle izlenmesine neden oldu. Komünizm karşıtı sinemacılar gibi "kıızıl tehlikenin" farkında olan FBI da, savaş sırasında Almanlara karşı mücadele eden Ruslara duyulan sempatinin, ABD genelinde bir güce dönüşeceğinden endişe ediyordu. FBI, sinemanın gücünün farkında olarak, bu sempatiyi kullanan komünist sinemacıların sadece ABD halkını değil, tüm dünyanın zihin ve kültürünü etkileyeceğini düşünerek, savaş sırasında sinemacılar üzerinde sıkı bir denetim kurdu.¹²⁴ Her ne kadar Hollywood stüdyoları Hays Prensipleri doğrultusunda otosansür uygulamasalar da, komünist olduğundan şüphelenilen sinemacılar ve onların ürettikleri yapımlar, 1942 ile 1958 yılları arasında, FBI tarafından izlendi ve raporlandı.¹²⁵ FBI'nın 1942 ve 1943 yılı raporları¹²⁶, kurumun Hollywood'a bakışını ortaya koymaktaydı. Bu raporlarda, sinema sessiz ve sesli olarak iki döneme ayrılarak, tehlikenin sesli sinemanın yaygınlaşmasıyla belirlediği ifade edilmekteydi. Sinemayı, insanların zihinleri ve kültürü üzerindeki en önemli etki aracı olarak değerlendirilen FBI'nın temel varsayımı, komünistlerin propagandalarını yaymak için sinema endüstrisini ele geçirmeye çalıştıklarıydı.¹²⁷ Bu bağlamda "kıızıl tehlikenin" Amerikan toplumunun ensesinde hissedildiği

¹²² Sbardellati, J. *Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood's Cold War*, s. 61.

¹²³ Criss Kovac, "From the Front Lines to the Homefront: The Importance of War Films Then and Now", *National Archives*, 2014, <https://unwritten-record.blogs.archives.gov/2014/10/17/film-homefront-front-lines/> (16.09.2022).

¹²⁴ Sbardellati, J. *Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood's Cold War*, s. 39–42.

¹²⁵ *A.g.e.*, s. 2.

¹²⁶ Daniel J. Leab, "Communist Activity in the Entertainment Industry: FBI Surveillance Files on Hollywood, 1942-1958", 1991; "Communist Infiltration-Motion Picture Industry", 1942, https://archive.org/details/FBI_File_Communist_Infiltration_Motion_Picture_Industry_COMPIC_ALL_EXCERPTS/compic1a/page/n3/mode/2up. (16.10.2022).

¹²⁷ Sbardellati, J. *Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood's Cold War*, s. 48.

1946'dan 1952'ye kadar FBI, soruşturmalarını devam ettirebilmek için bünyesine 3500'e yakın personel ekledi.¹²⁸

İkinci Dünya Savaşı sırasında faşizm karşıtı öğeler barındıran filmlerin özgürlükçü düşünceleri yansıtmaması ve savaş için ahlaki bir gerekçe sunması bir sorun oluşturmazken, savaş sonrası bu fikirleri içeren filmler komünist fikirleri çağrıştırdığı için kaygıyla karşılanmaya başlandı. Kültür Cephesi'ni tehlikeli bulan muhafazakâr sinemacılar da kendi anlatılarını daha çok filme aldılar ve diğer sinemacıları da aynı tutumu takınmaya davet ettiler. Böylece Hollywood yeni bir dönemin başlangıcını ifade eden ideolojik bir mücadelenin merkezinde konumlandı.¹²⁹ Bu komünizm karşıtı yönelim, Kültür Cephesi'nin kültürel egemenliğinin yerini alacak bir söylem geliştirerek, Amerikan kültürünü yeniden şekillendirme girişimi başlattı. Bu kültürel mücadele, doğası gereği yalnızca politik olmakla kalmadı, FBI gibi kurumlar tarafından bir iç güvenlik meselesine dönüştürüldü. Böylece Hollywood bir sembol olmanın ötesinde, erken Soğuk Savaş'ın ilk ideolojik savaş alanlarından biri haline geldi.¹³⁰

Burada ifade edilmesi gereken nokta, FBI'nın, sinemanın bir ulus ve ulusal kimlik inşa etmedeki rolünü birçok akademisyenden önce fark etmiş ve ona göre tutum almış olmasıdır. FBI'a göre, Benedict Anderson'un "Hayali Cemaatler"¹³¹ adını verdiği kurgulanmış, kolektif olarak zihinlerde, dilde, söylemde tasavvur edilen ulusun oluşumunda sinema önemli bir yer tutmaktaydı.¹³² Sinemanın politika ve uluslararası ilişkilerle kurduğu bağların başka işlevleri de göze çarpmaktaydı. Bunlardan ilki, FBI'ın farkında olduğu üzere inşa ve kimlik oluşturma işlevidir. Bu konuda örnek olarak *The Birth of a Nation*¹³³ (Bir Ulusun Doğuşu, 1915) filmi verilebilir. Güneyli bir subayın oğlu olan yönetmen David Wark Griffith, sinemayı bir anlatı aracına dönüştürmüştü. Griffith'in başyapıtı sayılan *The Birth of a Nation* sinemada yeni bir anlayışın kapısını araladı. İçeriğiyle en ırkçı filmlerden biri olan yapım, Kuzey ve Güneyli iki aile arasındaki ilişki üzerinden Amerikan iç savaşını ve sonrasında güneyin toparlanmasını anlatmaktadır. Siyah karşıtlığı ve beyaz üstünlüğü üzerine kurulan film, içerisindeki ifadede kullanıldığı üzerine, "uzun bir parçalanmanın sonrasında Kuzey ve Güneyli beyazların,

¹²⁸ Laura McEnaney, "Cold War Mobilization and Domestic Politics: the United States", **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 427.

¹²⁹ Sbardellati, J. **Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood's Cold War**, s. 4-5.

¹³⁰ **A.g.e.**, s. 8.

¹³¹ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları, 2020.

¹³² Sbardellati, J. **Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood's Cold War**, s. 42.

¹³³ David Wark Griffith, **The Birth of a Nation**, Epoch Producing Corporation, 1915, imdb.com/title/tt0004972/reference.

doğuştan getirdikleri haklarını savunmak için birleşerek bir ulus yaratmalarını” anlattığı için Bir Ulusun Doğuşu adını almıştı. Bu çalışma açısından önemli olmasının yanı sıra sinema tarihinde de bir mihenk taşı kabul edilen film, daha önce 5 sent olan sinema biletlerinin fiyatının 2 dolara çıkmasına neden olmuş, 15 yıl gösterimde kalmış ve Başkan Wilson tarafından Beyaz Saray’da izlenerek, “görüntüyle yazılmış tarih” sözleriyle övülmüştür. Irkçı yönü oldukça eleştirilen filmin yönetmeni, sonraki filmleriyle Sovyetler Birliği’nde ve İngiltere’de de ilgi gördü. Tarihin ilk propaganda filmi olarak anılan ve müttefik güçlerinin morallerini artırmak amacıyla *Hearts of the World* (Dünyanın Yürekları, 1918)¹³⁴ filmini çekti. Daha sonra da *United Artists* stüdyosunu kurdu.¹³⁵

Sinemanın politika ve uluslararası ilişkilerle kurduğu ikinci bağ, kitlesel izleyicinin ilgisini çekerek ulusal bir amaç veya yabancı olarak görülen ötekiyi kötülemek için kullanılmasıdır. Buna verilecek örnek ise *I Was a Communist for the FBI*¹³⁶ (FBI için Komünist Oldum, 1951) filmidir. Filmde çelik fabrikasında çalışan bir işçinin FBI için Komünist Parti’ye sızması ve bu süreçte ailesi dahil tüm toplum tarafından hor görülmesi ele alınmaktaydı. Arka planda ise komünistlere dair imajlara yer veriliyor, şiddet eğilimli ve amaçlarına ulaşmak için insanları öldürmekten sakınmayan karakterler olarak resmediliyorlardı. Ayrıca, yine komünistler havyar yiyen ve şampanya içen insanlar olarak sahnelenerek komünist anlatıların altı oyuluyor ve iki yüzlü insanlar olarak gösteriliyordu. Son olaraksa, insanları dövmek için kullanılan borulara bir Yahudi gazetesinin nüshalarını sarmak gibi etnik gerilimleri istismar ederken ve siyahlar arasında hoşnutsuzluğu körüklerken gösteriliyorlardı. Böylece, öteki kötülenirken birlik ruhu pekiştiriliyordu. Üçüncü bağ ise, kim olduğumuza ve diğer insan veya ülkeleri nasıl göreceğimize dair grupsal ve toplumsal aidiyetler oluşturmamıza katkı sağlamasıdır. Birinci bölümün sonunda detaylı incelenecek *Ninotchka*¹³⁷ (Gülmeyen Kadın, 1939) filmi bu tanıma uygun düşmektedir. Son olarak sinema, *Lord of War*¹³⁸ (Savaş Tanrısı, 2005) filminde olduğu gibi uluslararası politikaya dair normları, pratikleri ve değerleri ifşa

¹³⁴ David Wark Griffith, **Hearts of the World**, Paramount Pictures, 1918, <https://www.imdb.com/title/tt0009150/reference/>.

¹³⁵ Teksoy, **Rekin Teksoy’un Sinema Tarihi - Birinci Cilt**, s. 83.

¹³⁶ Gordon Douglas, **I Was a Communist for the F.B.I.**, Warner Bros., 1951, <https://www.imdb.com/title/tt0043665/reference/>.

¹³⁷ Ernst Lubitsch, **Ninotchka**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1939, <https://www.imdb.com/title/tt0031725/reference/>.

¹³⁸ Andrew Niccol, **Lord of War**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 2005 <https://www.imdb.com/title/tt0399295/reference/>.

ederek tartışmaya açabilmektedir.¹³⁹ Sinemanın veya filmlerin uluslararası politikayı yansıttığı düşüncesi yanlış olmamakla beraber eksiktir. Filmler yalnızca politikayı yansıtmazlar. Yer yer hem politikayı hem de toplumu şekillendirirler veya bunu yapamadıkları yerlerde yönlendirirler. Bu şekillendirme ve yönlendirme alt metinlerle olabildiği gibi çeşitli karakterlerin ifadelerinde, birtakım görsellerde veya içeriğin tamamında gerçekleşebilir. Özellikle tarihi bir karakter veya konunun işlendiği filmlerde, tarihin sinematik bir kurgusu ele alınmaktadır. Bu kurgu aracılığıyla da yeni bir alternatif tarih yaratılmakta ve birçok izleyiciye ulaşılmaktadır. Bu nedenle sinema ve uluslararası politika arasında politikayı yansıtmaktan çok daha köklü ve çok daha katmanlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tüm bu hususlarla ilişkili olarak Hollywood'un çehresi, 1940'ların ortasından itibaren değişmeye başladı. Bunun belirgin birçok nedeni bulunmaktaydı. İlk neden, sinemacıların, ülkenin geri kalanı gibi komünizm paranoyasına kapılmalarıyla faşizme karşı savaşta birlik ve beraberlik ruhunun bir benzerinin komünizme karşı savaşta da kurulacağı arzusuyla hareket etmeleriydi.¹⁴⁰ İkinci neden, Sovyet propaganda faaliyetlerini boşa çıkarma çabasıydı. Bir diğer neden, muhafazakâr kuruluşların yarattığı etki ve diğer yapımcıların bu korkuyu kâra çevirebilecekleri düşüncesiyle adım atmalarıydı. Ayrıca, ülkenin ve sektörün iyiliği için bu tutumun sürdürülmesi gerektiğine inanmış sinemacılar da bulunmaktaydı.¹⁴¹ Neden ne olursa olsun, söz konusu mücadelede silahların ve bombaların yerini, ideolojik sloganlarla bezeli metinler ve görüntüler almaya başladı.¹⁴² Bu yolla mesajlarını ileten Hollywood, ABD'nin amaç, görüş, hayal, özellik, düzen ve düzensizliğini, sorunlarını, endişe ve umutlarını yansıttı.¹⁴³ Stüdyo sistemi, farklılaşan ürünlerden ziyade, gişe endişesinin katkısıyla, birbirine benzeyen ürünler ortaya çıkardı. Sinemacılar, yukarıda da anlatıldığı gibi, bazen politikaya doğrudan dâhil olmaktan kaçınırsalar da başkalarına çekici gelecek bir Amerika yansıtmaktan geri durmadılar.

Literatürde Hollywood filmleriyle Soğuk Savaş'ı birlikte inceleyen çalışmalar filmleri ya uluslararası ilişkiler perspektifinden yaklaşarak propaganda bağlamında değerlendirmiş ya da sinema perspektifinden yaklaşarak salt sinema tarihi açısından ele almıştır. Yumuşak güç

¹³⁹ Sean Carter ve Klaus Dodds, **Uluslararası Politika ve Film: Mekân, Vizyon, Güç**, İstanbul, Matbuat Yayın Grubu, 2014, s. 16–20.

¹⁴⁰ Monaca, **Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası**, s. 268.

¹⁴¹ Hugh Wilford, **The Mighty Wurlitzer**, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2009, s. 118.

¹⁴² Cassels Alan, **Ideology and International Relations in the Modern World**, Taylor & F, Routledge, 1996, s. 207–208.

¹⁴³ Scognamillo, **Amerikan Sineması**, s. 26.

özelindeki çalışmalar da yalnızca kültüre ve Hollywood'a değinmekle yetinmiş, filmlerin ilettiği mesajlar aracılığıyla Amerikan yumuşak gücüne nasıl katkı yaptığı üzerinde pek durmamıştır. Bu çalışma, Soğuk Savaş'ın askeri ve ekonomik rekabetin yanı sıra tarafların savunduğu ideolojilerin de bir mücadelesi olduğundan hareketle Soğuk Savaş'taki Hollywood filmlerini, insanların duyguları ve düşünceleri için yürütülen mücadelede yumuşak güç unsuru olarak değerlendirerek filmlerin mesajlarıyla Amerikan değerleri arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Hem Amerikan dış politikasını ve bunun ülke içindeki yansımalarını hem Hollywood tarihini hem de bu dönemlerde ülkenin öne çıkan yumuşak güç unsurlarını dönemin popüler filmleri üzerinden analiz etmek ABD'nin ideolojisini ve dış politikasında hangi mesajları nasıl aktardığını ortaya çıkaracaktır.

Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri dış politikası ve yumuşak güç aracı olarak Hollywood'u ele alan bu çalışma 1945-1961 yılları arasında başkanlık yapan Harry S. Truman ve Dwight D. Eisenhower'ın, 1961-1977 yılları arasında başkanlık yapan John F. Kennedy, Lyndon Johnson, Richard M. Nixon ve Gerald Ford'un ve son olarak 1977-1989 yılları arasında başkanlık yapan Jimmy Carter ve Ronald Reagan'ın dış politikasını odağına alan üç bölümden oluşmaktadır. Her bölümde, söz konusu yıllar içerisindeki dış politika, dış politikanın iç politikaya ve Hollywood'a yansımaları ele alınmış; Hollywood'a hâkim olan temalar üzerinden dönemin öne çıkan filmleri incelenmiştir.

Filmler belirlenirken popülerlik, gişe başarısı, çekildiği dönem ve sonrasında bıraktığı etki ile izleyicilerin tepkileri göz önüne alınmıştır. Bu bağlamda da her filmin İnternet Film Veritabanı (IMDb- *Internet Movie Database*) puanı, *Box Office Mojo* tarafından sağlanan gişe hasılatı ve izlenme oranları, başta *Rotten Tomatoes*'tan olmak üzere çeşitli eleştirmen görüşleri ve oynayan Hollywood "starlarının" bilinirliği gözetilmiştir. Büyük stüdyoların, gişe başarısını önceleyerek olabildiğince çok izleyiciye ulaşmak amacıyla çektiği filmlerin seçilmesi birincil tercih olmakla beraber, değişim dönemlerinde pek fark edilmeyen, ancak yıllar içinde kült statüsü kazanmış birkaç film de kadraja alınmıştır. Filmlerin çekildiği dildeki adı kullanılmış, yanına eğer Türkiye'de gösterime girdiyse gösterim adına yer verilmiştir. Türkiye'de gösterilmeyen filmlerin adıyla aslına bağlı kalınarak çevrilmiş ve yanına soru işareti konularak belirtilmiştir. Toplamda 149 film ve 11 TV dizisine yer verilmiş, filmlerden 20'si detaylıca incelenerek ABD'nin iç ve dış politikasıyla ilişkisi ve bu bağlamda içerisindeki yumuşak güç unsurları tespit edilmiştir.

Bu çerçevede tezin birinci bölümünde, kendilerini “özgür dünyanın şerifi” olarak gören Truman ve Eisenhower ile beraber Hollywood’un dönüşümü, değişen dili ve bunu mümkün (belki de zorunlu) kılan ulusal ve uluslararası gelişmeler anlatılarak Amerikan başkanlarının politikalarıyla Hollywood’un uyumu irdelenmiştir.

İkinci bölüm, sivil haklar hareketi ve Küba Krizi ile karşı karşıya kalan Kennedy’yi, Vietnam Savaşı ve savaş karşıtı harekete maruz kalan Johnson’ı, savaşı onurlu bir şekilde sona erdirmeyi amaçlayan ancak Watergate skandalı nedeniyle istifa etmek zorunda kalan Nixon’ı ve Amerikan gücünün zirveden düşüşü ile karakterize edilen Ford’u ele almıştır.

Üçüncü bölümde ise ülkenin maruz kaldığı ekonomik ve askeri sorunlar nedeniyle meşruiyet zemini yüksek insan haklarını dış politikasının odağı haline getiren Carter ile Soğuk Savaş’ı yönetmek değil, sona erdirmek isteyen ve bu nedenle de sertleşme politikalarını savunan Reagan incelenmiştir. Söz konusu amaca ulaşmalarında Hollywood’un üstlendiği rol ve ilettiği mesajlar değerlendirilmiştir.

Bölümde Adı Geçen Filmlerin Listesi

- Georges Méliès, Le Voyage Dans la Lune, Fransa, Star-Film, 1902.
- David Wark Griffith, The Birth of a Nation, Epoch Producing Corporation, 1915.
- David Wark Griffith, Hearts of the World, Paramount Pictures, 1918.
- Leni Riefenstahl, Triumph of the Will, Germany, 1935.
- Ernst Lubitsch, Ninotchka, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1939.
- Gordon Douglas, I Was a Communist for the F.B.I., Warner Bros., 1951.
- Andrew Niccol, Lord of War, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 2005.

1. BÖLÜM: ÖZGÜR DÜNYANIN “ŞERİFİ”

1.1. Harry S. Truman: Soğuk Savaş’a Hazırlık

1 Eylül 1939’da Almanya’nın Polonya’yı işgali ile İkinci Dünya Savaşı başladı ve 1940 sonunda Almanya, Birleşik Krallık dışında Batı Avrupa’da hedeflerine ulaştı. 22 Haziran 1941’de saldırmazlık paktına rağmen, SSCB’ye yönelik harekate girişmesi ile SSCB de resmen savaşa katıldı. Bir diğer Mihver devleti olan Japonya’nın, ABD’nin Hawai’deki donanma limanı Pearl Harbor’a saldırmasının ardından Almanya, ABD’ye savaş ilan etti ve böylece savaş boyunca sürecek ABD-SSCB ve Birleşik Krallık ittifakı kuruldu.¹⁴⁴ ABD’nin savaşa katılması ve SSCB’nin başarılı direnişi ile seyri değişen savaş, birbirleriyle dondurulmuş bir ideolojik ve jeopolitik mücadele halinde olan ABD-SSCB ve Birleşik Krallık koalisyonun zaferiyle sona erdi.¹⁴⁵

İkinci Dünya Savaşı’nın bitişiyle uluslararası sistemde değişiklikler yaşanması kaçınılmazdı. Savaş öncesindeki çok kutuplu sistemin önemli güçlerinden Almanya, Japonya ve İtalya yenilmiş, savaşın başında yenilgiye uğrayan ve müttefikler tarafından kurtarılan Fransa statü ve güç kaybetmiş, önceki yüzyılın hegemonik gücü olan İngiltere ise, işgale uğramamasına rağmen eski gücünü yitirmişti. Dolayısıyla, savaş öncesi dönemdeki Avrupa merkezli dünya yerini ABD ve SSCB’nin başını çektiği iki kutuplu bir sisteme devretmişti.

Savaş sonrasında ABD, yeniden kendi kıtasına çekilme veya uluslararası siyasete dahil olma seçenekleri arasında gidip geldi. Ülke içindeki Cumhuriyetçilerin büyük bir kısmı, yalnızcılık politikasına dönülmesini istiyordu. Ancak, hükümette yer alan Demokrat çoğunluk, eşit haklar, serbest piyasa ve demokrasi ilkelerini diğer ülkelerle de paylaşarak ve kapitalist sistemin yeniden yapılanmasını sağlayarak Avrupalı güçlerin zayıf düşmesiyle oluşan boşluğu, ABD’nin sahip olduğu ekonomik ve askeri gücü kullanarak doldurmayı planlıyordu. Özellikle ABD’nin ekonomik gücü, bu yükü üstlenebilecek tek ülke olduğunu gösteriyordu.

Savaş sırasında diğer ülkeler yoksullaşırken, ABD zenginleşen tek ülkeydi. Gayrisafi milli hasıla savaş sırasında %60, toplam kazançlar ise %50 oranında artarak ABD’yi, dünyanın

¹⁴⁴ İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD ve SSCB, ortak düşmana karşı verilen mücadelede yan yana gelmenin geçici bir durum olduğunun farkındaydı. Washington, Stalin tiranlığının bilincindeydi ve 1917’den beri komünist tehdide karşı tetikte olmuştu. Moskova ise, hem SSCB’nin bir devlet olarak geç tanınması hem de İkinci Dünya Savaşı’nda batı cephesinin geç açılması nedeniyle ABD’ye şüpheyle yaklaşmıştı. Zamanla bu şüpheler iki taraf için de önce güvenilmezliğe, ardından düşmanlığa dönüştü.

¹⁴⁵ John Lewis Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 16.

gelmiş geçmiş en büyük askeri ve ekonomik gücü yapmıştı.¹⁴⁶ 1939 yılında 88,6 milyar dolar olan GSMH, 1945 yılında 135 milyar dolara yükselirken, ihracat kapasitesi iki katına çıkmıştı.¹⁴⁷ Savaş sırasında ülkenin üretim donanımı ve fiziksel mal üretimi %50 artmıştı. Savaşın bitiminde, 33 milyar dolarlık dünya altın rezervinin 20 milyara sahipti. Savaş sonrası ilk yıllarda ABD, dünya ticaretinin üçte birini yapıyordu.¹⁴⁸ Savaş üretimine yönelik kurulan fabrikaların, savaştan sonra birincil tüketicilere yönelik üretime geçmesi ve tüketicilerin bu ürünleri alabilecek ekonomik gücünün olması Amerikan kapitalizminin devamını sağlıyordu.¹⁴⁹ ABD ekonomik gücünün muazzam boyutlara ulaşmasına rağmen özellikle Avrupa ülkelerinin ekonomik ve sosyal koşullarının çok kötü olması, ülkeye uluslararası alanda bir dizi yeni sorumluluk yükledi.

Roosevelt'in 17 Nisan 1945'te ölümü üzerine Başkan Yardımcısı olarak Başkanlık görevini üstlenen Harry S. Truman¹⁵⁰, ABD'nin barış döneminde izleyeceği politikaya dair kesin bir düşünceye sahip değildi.¹⁵¹ Başlangıçta, Roosevelt'in savaş sonrası dünya için tasarılarını sürdürmeyi denerdi. Roosevelt'e göre, öncelikle Avrupa'daki geleneksel güç dengesi politikasından ziyade güçler uyumuna dayalı uluslararası bir düzen inşa edilecekti. Bu düzen, ticari anlamda Çin'deki Açık Kapı politikasının tüm dünyayı kapsayacak şekilde uygulanması, uluslararası kuruluşlara bağlı bir serbest ticaret sistemi kurulması ve siyasal olarak da liberal demokrasinin yayılması üzerine bina edilecekti.¹⁵²

Truman'ın, İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Roosevelt'in çizgisini devam ettirerek eski yalnızcılık politikasına dönmeme kararını etkileyen iç etkenler de bulunuyordu. Öncelikle, 1929 Bunalımı'nın uluslararası ekonominin yanlış yönetilmesinden kaynaklandığı düşünülüyor ve ABD'nin, kısıtlamaları ortadan kaldırıp yeni krizleri önleyerek uluslararası ekonominin

¹⁴⁶ Melvyn P. Leffler, "The Emergence of an American Grand Strategy, 1945–1952", **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 67.

¹⁴⁷ George C. Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, New York, Oxford University Press, 2008, s. 597.

¹⁴⁸ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, çev. Birtane Karanakçı, XIV, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 427.

¹⁴⁹ İlkin Başar Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2021, s. 58.

¹⁵⁰ 1884 yılında, ülkenin güney eyaletlerinden Missouri'de doğan Truman, Birinci Dünya Savaşı'na katıldı ve Fransa'da topçu yüzbaşı olarak görev aldı. Savaştan sonra ülkesine döndüğünde Demokrat Parti'de aktif olarak yer aldı, 1922'de idari bir pozisyon olan Jackson Bölge Mahkemesi'nin hâkimi seçildi. 1934 ve 1940 yıllarında Missouri senatörü olarak Kongre'de girdi, 1944 başkanlık seçimlerinde Roosevelt'in Başkan Yardımcısı ve 1945 nisanında Roosevelt'in ölümüyle ABD Başkanı oldu. Frank Frediel ve Hugh Sidey, "Harry S. Truman", The White House, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/harry-s-truman/>. (10.12.2022).

¹⁵¹ Henry Kissinger, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s. 427.

¹⁵² Perry Anderson, **Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri**, çev. Barış Baysal, Ankara, Nota Bene Yayınları, 2015, s. 26–27.

düzgün işlemlerini sağlaması gerektiğine inanılıyordu. Özellikle, ihracata yönelik üretim yapan sanayi kollarının baskısı yoğundu ve denizaşırı pazarlar, ABD ekonomisinin gücünü koruması için gerekli görülüyordu. Savaş zamanında üretim, hükümetin talebiyle artmıştı ve savaş sonunda talebi sürdürmek için açık bir dünya ticaret ortamına ihtiyaç vardı.¹⁵³ Askeri yetkililere göre de petrol, uranyum ve benzeri cevher ve mineraller gibi stratejik maddelere erişim ve denetimin sağlanması için ABD ekonomisinin uluslararası piyasalara entegre olması gerekiyordu.¹⁵⁴ Bu gelişmeler ışığında Başkan Truman, ülkenin dış politikasını, uluslararası sistemde kalacak ve uluslararası sistemi ABD çıkarları doğrultusunda düzenleyecek biçimde belirledi. Ancak Truman, özellikle dış politika konularında tecrübesizdi. Roosevelt, İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan müttefikler arası görüşmelere Truman'ı götürmemiş, SSCB ile sürdürdüğü ikili ilişkiler hakkında da pek bilgi vermemişti.¹⁵⁵ Dolayısıyla da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemde ikinci büyük olarak kalan SSCB'nin saldırgan amaçlarla mı yoksa güvenlik kaygılarıyla mı hareket ettiğinden emin olmayan Truman, savaş sonrası düzene ilişkin izlenecek tutum konusunda tedirgindi.

Başlangıçta, ABD ile SSCB arasındaki temel sorun Avrupa'daki sınırlarının yeniden çizilmesi idi. Almanya'nın yer aldığı bölgede çizilecek sınırlar Avrupa'daki nüfuz alanlarını da belirleyecekti.¹⁵⁶ Zamanla ABD ve SSCB arasında başka anlaşmazlıklar da gün yüzüne çıktı. SSCB'nin Uzakdoğu'da üs istemesi¹⁵⁷, ABD'nin ödünç verme ve kiralama yasasını durdurması¹⁵⁸ ve Truman-Churchill arasında ikili görüşmeler yapılarak Stalin'e bilgi verilmemesi¹⁵⁹ gibi hususlar taraflar arasında güvensizliğe neden oldu. Bu güvensizlik, özellikle SSCB ve ABD'nin yerleşik bürokrasilerindeki ideolojik karşıtlıkla birleşince, anlaşmazlıklar giderek düşmanlığa evirildi.

İkinci Dünya Savaşı boyunca göz ardı edilen ideolojik farklılıklar gün yüzüne çıkmaya başladı ve taraflar arasındaki mücadelenin bir boyutunun da ideolojik olduğu anlaşıldı. ABD, dünyayı bir sosyalist devrim dalgası sarması halinde ticaretinin ve yatırımlarının zarar göreceğinden endişe ediyordu. SSCB'nin Doğu Avrupa'da nüfuz alanı tesis etmesi, İtalya ve

¹⁵³ Leffler, "The Emergence of an American Grand Strategy, 1945–1952", s. 68.

¹⁵⁴ Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 429.

¹⁵⁵ Kissinger, **Diplomasi**, s. 406.

¹⁵⁶ Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 443–444.

¹⁵⁷ Vladimir O. Pechatnov, "The Soviet Union and the World, 1944–1953", **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 96–97.

¹⁵⁸ **A.g.e.**, s. 95.

¹⁵⁹ Gültekin Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, İstanbul, Doruk Yayınları, 2021, s. 212–225.

Fransa’da oyların üçte birini alan ve üye sayıları milyonlara varan komünist partileri harekete geçirebilirdi. Truman, Dışışleri Bakanı James F. Byrnes’in müzakereci yaklaşımı yerine daha sert bir politikaya yöneldi ve dış politika üzerindeki kontrolü eline almaya başladı.¹⁶⁰ SSCB’nin İran’daki askeri gücünü çekme konusunda ayak diremesi, Türkiye üzerindeki baskıların artması ve Kanada’da ele geçirilen Sovyet ajanları bu kararında tetikleyici oldu. Yeni politikayla liberal demokrasi ile yönetilen, serbest ticaret ve serbest piyasanın var olduğu kapitalist ülkeler “özgür dünya” olarak tanımlanacak ve totaliter baskıya karşı korunacaklardı. Böylece, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından iki yıl bile geçmeden, Soğuk Savaş adı verilen yeni bir çatışmanın içine girildi.

1.1.1. Dış Politikada “Soğuk Savaş ve Uluslararası Sistemin Yapılandırılması”

Soğuk Savaş, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, savaşın galipleri arasında yer alan ABD ve SSCB ile her iki tarafın çevresinde kümelenmiş müttefikleri arasındaki anlaşmazlık ve çatışmaların, silahlı bir mücadeleye dönüşmeden sürdürüldüğü bir dönemin adıdır.¹⁶¹ Bu savaş, askeri ve ekonomik rekabetin yanı sıra tarafların savunduğu ideolojilerin de bir mücadelesidir. Bu mücadelede çeşitli casusluk hareketleri, politik manevralar, askeri koalisyonlar, milisleri silahlandırma, ekonomik yardımlar, vekalet savaşları ve propaganda gibi birçok unsur ve yöntem kullanılmıştır. Askeri ve ekonomik rekabet tarihte her zaman yaşanmıştı ancak Soğuk Savaş’ı eşsiz kılan, tarafların nükleer denkliğin etkisiyle sıcak bir çatışmaya girmeden ideolojik unsurlar üzerinden mücadele etmeleriydi. Tam da bu nedenle Soğuk Savaş, sadece düşmanların eylemleriyle değil, bununla beraber kaynakların kısıtlamalarına, seçmenlerin taleplerine ve teorik ideolojilerin pratik başarılarına da bağlıydı.¹⁶² Bu mücadele çok partili demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine bağlı ABD öncülüğündeki Batı bloğu devletleri ile tek parti yönetimi ve planlı ekonomiye bağlı SSCB önderliğindeki Doğu bloğu devletleri arasında gerçekleşti.¹⁶³ Taraflar, hem kendi müttefiklerinin sadakatini sürdürmek hem düşmanın özgüvenini sarsmak hem de kararsız veya herhangi bir tarafta yer almayan ülke ve insanları etkilemek için ideolojik anlatılar geliştirdiler. Bu ideolojik mücadele, küresel bir rekabet niteliğinde olup tüm dünya üzerinde gerçekleşti ve psikolojik savaş şeklinde, edebiyatta, sanat

¹⁶⁰ Leffler, “The Emergence of an American Grand Strategy, 1945–1952”, s. 72.

¹⁶¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitapevi, 2008, s. 224.

¹⁶² John Lewis Gaddis, “Grand Strategies in the Cold War”, **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 2.

¹⁶³ Martin Griffiths ve Terry O’ Callaghan, **International Relations: The Key Concepts**, New York, Routledge, 2002, s. 36.

ve spor dallarında, müzikte ve hatta uzay yarışında kendini gösterdi. Sinema da bu mücadelenin sahalarından biriydi. Filmlerin mesaj aktarım özelliği, tarafları Soğuk Savaş boyunca sinemadan yararlanmaya yöneltti.

Soğuk Savaş'ın ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiği konusunda tarihçiler arasında ortak bir görüş söz konusu değildir. Ancak literatürdeki genel kabul, 1947'de Truman'ın Kongre'deki konuşması ile başlayıp SSCB'nin dağılmasıyla sona erdiği şeklindedir.¹⁶⁴ Truman yönetimi Soğuk Savaş mücadelesinde, ülkesinin çıkarları doğrultusunda uluslararası sistemi ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel olarak yapılandırmak için birçok önlem aldı.

1.1.1.1. Ekonomik Yapılandırma

1929 Bunalımı'nın etkilerini silmek için uygulamaya koyduğu Yeni Düzen (*New Deal*)¹⁶⁵ önlemleriyle kendi ekonomik sorunlarının üstesinden gelen ABD yönetimi, savaşla birlikte artan üretimine pazar yaratmak, SSCB'nin alternatif ekonomi yaklaşımıyla mücadele etmek ve serbest piyasa ekonomisini tüm dünyayı kapsayacak şekilde genişletmek amacıyla, İkinci Dünya Savaşı sürerken, 1944'te Bretton Woods'ta bir konferans düzenledi.

Bretton Woods konferansında, küresel ekonomik düzeninin oluşturulması ve yeni bir uluslararası para sistemi kurulması tartışıldı. Ticari ve ekonomik bağların olası bir dünya savaşını önleyeceği varsayımından hareket edilerek¹⁶⁶ kapitalizmin iki büyük kurumu olan Uluslararası Para Fonu (IMF- *International Monetary Fund*) ve Dünya Bankası'nın (WB- *World Bank*) temelleri atıldı. Washington'da kurulacak IMF ve WB'nin, ülkeler arasında fon kullanımını kolaylaştırması ve ekonomik sıkıntı yaşayan ülkelere kredi vermesi amaçlandı.¹⁶⁷ Ayrıca, ABD'nin dünyadaki altın rezervlerinin çoğunu elinde tutması nedeniyle, dolar altınla ilişkilendirildi ve altına çevrilebilen tek para biriminin dolar olmasına karar verilerek diğer para

¹⁶⁴ Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 231.

¹⁶⁵ *New Deal*, Başkan Roosevelt'in uzun yılları kapsayan politikalarına verilen genel bir isimdir. Başkan Hoover yönetimin aşırı rekabetçi liberal politikalarının 1929 Bunalımı'na neden olması ve mevcut politikalarla krizin üstesinden gelinememesi üzerine Roosevelt, başkanlığa gelir gelmez sosyal devletçi ve federal yürütmenin yetkilerini genişleten programını uygulamaya koydu. Bu program kapsamında, sendikal örgütlenmelere izin verildi, ekonomik faaliyeti canlandırmak için talep teşvik edildi, bu talebin yaratılması için federal devletin ekonomideki rolünün artması sağlandı. Dolar devalüe edildi, tarımı ve üretim endüstrilerini koruyacak yasalar çıkarıldı. Serbest piyasa rekabeti yerine, toplumsal ilişkileri kurala bağlayıp düzenleyecek ve gerektiğinde müdahale edecek bir devlet anlayışı benimsendi. Bu adımlar liberalizmin uygulama alanını daraltsa da kapitalist ekonomiyi dönüştürerek sürdürdü. Ayrıca bu süreçte eyaletlerin devlet içindeki yetki ve konumları federal hükümet lehine azaldı. René Rémond, **ABD Tarihi**, Ankara, Dost Kitabevi, 2018, s. 114–124.

¹⁶⁶ Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 87.

¹⁶⁷ Andrea Lagna, "The IMF and American Power", **E-International Relations**, 2012, <https://www.e-ir.info/pdf/25206>, (01.09.2022).

birimleri de dolara endekslendi.¹⁶⁸ Böylece dolar, uluslararası ticaret için rezerv para birimi haline geldi. Konferansta alınan kararların yeterli sayıda ülkece onaylanmasıyla, kapitalist düzen üzerinden işleyen ve devletin ekonomideki etkisini azaltacak şekilde örgütlenen anlayış, 1947’de uygulanmaya başlandı. Bretton Woods sisteminin temel amaçlarından biri, değişen dünyada ABD’nin yeni ortaya çıkacak çok taraflı küresel ekonomik sisteme hâkim olmasını sağlamaktı.¹⁶⁹ Bretton Woods sisteminin yanı sıra, ilerleyen yıllarda, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD- *Organisation for Economic Co-operation and Development*), G7 (*Group of 7*) ile G20 (*Group of 20*) gibi örgütler, ABD’nin Soğuk Savaş’ta, ekonomik gücünü artırmaya yönelik politikalarında yardımcı yapılar olarak rol oynadılar. Ayrıca ticaretin önündeki engelleri kaldırmak için daha sonra Dünya Ticaret Örgütü’ne dönüşecek Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT- *General Agreement on Tariffs and Trade*) gibi serbest ticaret rejimleri de uygulandı. Oluşturulan yeni ekonomik düzenin ve savaş sonrası koşulların sağladığı refah ve ekonomik gelişme, dünyada kapitalizmin cazibesini daha da artırdı.

ABD, kendi sosyo-ekonomik yapılarını diğer uluslara ihraç ederek Batı Almanya ve Japonya’nın kapitalist ekonomiye entegrasyonunu, ayrıca Avrupa Kalkınma Planı ile Batı Avrupa’nın liberal demokrasi çizgisinde yer almasını sağladı. Marshall Planı olarak da bilinen çaba, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin ekonomik gücünü ve uluslararası önemini artırmaya yönelikti. Batı Avrupa’nın savaştan zarar görmüş ülkelerini yeniden inşa etmek, yalnızca başka bir ekonomik bunalımdan kaçınmaya yardımcı olmakla kalmadı, aynı zamanda ABD ile SSCB arasında artan küresel egemenlik rekabetinde ABD cephesine yeni ülkelerin katılmasını sağladı. ABD, İkinci Dünya Savaşı’nın harap ettiği ülkelerin yeniden inşasına yatırım yaparak, ihracat için yeni pazarlar oluştururken Amerikan kültürünün ihracatını da teşvik etti. Böylece, Amerikan ekonomisinin küresel pazardaki hakimiyeti kültürel çekicilikle desteklendi.

1.1.1.2. Siyasi ve Askeri Yapılandırma

Truman yönetimi, SSCB’nin Doğu Avrupa’ya yönelik nüfuz alanı oluşturma politikasına karşı önlemler aldı ve “komünist tehdit” altındaki demokratik ülkelere siyasi, askeri

¹⁶⁸ Stuart. Corbridge, “Bretton Woods Revisited: Hegemony, Stability, and Territory”, **Environment and Planning A**, C. 26, 1994, s. 1833.

¹⁶⁹ **A.g.e.**, s. 1833–1834.

ve ekonomik yardım sağlayarak SSCB'nin genişlemesini önleme, yani çevreleme politikası¹⁷⁰ uygulamaya başladı. SSCB'nin genişlemesini önlemeyi amaçlayan çevreleme politikasının temelinde, George Kennan'ın uzun telgrafı¹⁷¹ (veya daha sonrasında *Foreign Affairs* dergisinde yayınlanan adıyla Sovyet Tutumunun Kaynakları¹⁷² makalesi) ve danışmanlarının hazırladığı Clifford-Elsey Raporu¹⁷³ yer almaktaydı.

ABD'nin Moskova Büyükelçiliğinde görevli bir diplomat olan George Kennan, Washington'un isteği üzerine, Soğuk Savaş'ın kökenleri ve doğasını betimleyen Sovyet davranışlarına ilişkin uzun bir telgraf gönderdi. Kennan'ın telgrafı, ABD'nin SSCB ile farklılıkları müzakere etme ve çözme konusundaki tavrını belirleme açısından etkili oldu. Kremlin'i şeytanlaştırarak daha fazla müzakerenin yararsız ve hatta tehlikeli olacağını ifade eden telgrafla Kennan, çevreleme olarak adlandırılacak politikanın da yolunu hazırladı.¹⁷⁴

Analizinde temel olarak Sovyetlerin bir Doğu toplumu olduğuna vurgu yapan Kennan'a göre, Sovyetlerin siyasi kültürü de bu minvalde şekillenmiş ve güvensiz bir hal almıştı. Dahası, Sovyetler, Anglosakson uzlaşma geleneğine de uzaktı. Tarih boyunca boyun eğdirme ve ortadan kaldırma politikası izleyen Ruslar için barış ve bir arada yaşama kültürü, kuşku duyulacak bir şeydi. Ruslar ancak boyun eğdiremedikleri güçlere saygı duymuş ve onlarla anlaşma yoluna gitmişti. Bu nedenle, ABD, SSCB'nin genişlemesini durdurmak istiyorsa uzun vadeli ve sabırlı bir politika yürütmeliydi. Sabırla ve sahip olduğu güçle kısa zamanda bir zafer kazanamasa bile uzun vadede SSCB'nin dağılmasını veya aşamalı olarak yumuşamasını sağlayabilirdi.¹⁷⁵ Telgrafın 22 Şubat 1946'da Washington'a ulaşmasının üzerinden bir ay geçmeden, Churchill'in Westminster'da yaptığı ve ilk kez "demir perde" ifadesini kullandığı konuşması da Kennan'ın analizlerinin bir başka önemli politikacı tarafından doğrulanması anlamına gelmekteydi. Churchill, Sovyetlerin komünist partiler ve beşinci kol hareketleriyle çok sayıda ülkede yayıldığını, savaşın meyvelerini olabildiğince çok toplamak için etki alanını

¹⁷⁰ *Containment*, sınırlama, önleme, hat çekme ve çevreleme gibi anlamlara gelmektedir. Bu çalışmada çevreleme karşılığı kullanılmıştır.

¹⁷¹ George F. Kennan, "Telegram", 1946, <https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm> (01.09.2022).

¹⁷² "X" (George F. Kennan), "The Sources of Soviet Conduct", *Foreign Affairs*, C. July, 1947.

¹⁷³ Clark Clifford, "American Relations With The Soviet Union", 1946, <https://www.trumanlibrary.gov/library/research-files/report-american-relations-soviet-union-clark-clifford-clifford-elsey-report?documentid=NA&pagenumber=1> (07.09.2022).

¹⁷⁴ Herring, *From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*, s. 604.

¹⁷⁵ George F. Kennan, "Telegram", 1946, <https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm> (01.09.2022).

genişlettiğini ifade etmişti.¹⁷⁶ Churchill, İngiltere'nin 1930'lardaki hatalarına dayanarak 1940'lar için bir uyarıda bulunuyordu. Batılı güçler boş dururken Nazi Almanyası'nın büyüdüğünü ve güçlendiğini ifade ederek aynı hatayı şimdi SSCB'ye karşı yapmamaya davet ediyordu.¹⁷⁷ Uzun Telgraf ve Demir Perde konuşmasının dışında Truman'ın stratejisini belirlemeye yardımcı olan diğer önemli belge Clifford-Elsey raporuydu.

Eylül 1946 tarihli Clifford-Elsey raporu, Sovyet niyetleri ve yetenekleri hakkında uzun bir değerlendirme olarak Truman'ın isteği üzerine danışmanları tarafından hazırlandı. Analizleri, Kennan'ın argümanları ile örtüşen bu rapora göre SSCB, genişlemeye ve dünya hakimiyeti kurmaya kararlıydı; amaçlarına ulaşmak için siyasi yıkım ve askeri güç de dahil olmak üzere her yolu deneyecekti. ABD çıkarları için ciddi bir tehdit oluşturan bu yayılmayı engellemek için müzakere veya işbirliği çabaları boşunaydı. Rapora göre SSCB, sadece sert bir dil ve askeri güçten anlıyordu. Bu doğrultuda ABD, askeri açıdan hazır olmalı, nükleer cephaneliğini genişletmeli, denizaşırı askeri üsler edinmeli ve gerekirse güç kullanmaya kararlı olmalıydı. SSCB'nin, Çin'deki komünistlerle işbirliği içerisinde hareket ettiğini belirten rapora göre Moskova, yalnızca kendi etki alanında değil, Avrupa, Asya ve Güney Amerika'da da ABD'nin konumunu zayıflatarak güç kazanmak arzusundaydı. Raporda SSCB'nin, Almanya'yı denetim altında tutmak istediği, bu yüzden Sovyet yayılmacılığını durdurmanın önemli olduğu vurgulanıyordu. Ayrıca, Sovyetlerin yayılma tehdidi altındaki demokratik ülkelere de yardım edilmesi salık veriliyordu.¹⁷⁸

Savaş sonrası dünyanın sorunlarını, sınırsız genişleme niyetinde olan başka bir totaliter gücün tehdidi olarak basitleřtiren¹⁷⁹ telgraf ve raporlar doğrultusunda, Truman ve danışmanları SSCB'ye karşı ülkelerini konumlandırarak ve yaklaşmakta olan Soğuk Savaş'ı yürütecek kurumları oluşturan bir yasa hazırladılar. 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası ile deniz, hava ve kara birlikleri, Savaş Bakanlığı yerine oluşturulan Savunma Bakanlığı'na bağlandı. İkinci Dünya Savaşı döneminde istihbarat kurumu olan Stratejik Hizmet Birimi (OSS- *Office of Strategic Service*) yenilenerek Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA- *Central Intelligence Agency*) oluşturuldu. Bunun yanı sıra ulusal güvenlik konularında koordinasyon sağlamak

¹⁷⁶ Winston Churchill, "Winston Churchill's Iron Curtain Speech—March 5, 1946", **The National WW2 Museum**, 1946, <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/winston-churchills-iron-curtain-speech-march-5-1946>, (04.09.2022).

¹⁷⁷ David C. Engerman, "Ideology and the Origins of the Cold War, 1917–1962", **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 35.

¹⁷⁸ Clifford, "American Relations With The Soviet Union", s. 78–79.

¹⁷⁹ Leffler, "The Emergence of an American Grand Strategy, 1945–1952", s. 72.

amacıyla Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC- *National Security Council*) ve gelişen istihbarat teknikleriyle başa çıkmak amacıyla da Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA- *National Security Agency*) kuruldu.¹⁸⁰ Gücünü esnekliği ve muğlaklığından alan “Ulusal Güvenlik” terimi, Truman döneminde sıklıkla kullanılmaya başlandı. Neredeyse tüm uluslararası gelişmeleri ABD çıkarlarına yönelik tehditler olarak sınıflayan iç ve dış politikaya dair fikirler kümesi olarak ulusal güvenlik, bahsedilen kurumların oluşturulmasıyla askeri öncelik kazanmaya ve popüler söylemde sertleşmeye neden oldu.¹⁸¹

Böylelikle ABD yönetimi, SSCB’nin etki alanını genişletmesini engelleme ve durdurmaya yönelik bir politika yürütmeye karar verdi. Buna göre, Sovyet yayılmacılığı savaşa girişilmeden, Amerikan politikalarıyla sınırlandırılacaktı. Sovyet etkisinin mevcut sınırları içinde hapsedilmesi, Avrupa’da sosyalist düşüncenin ve Sovyet gücünün yayılmasıyla oluşacak tehdidi engelleyecekti. Çevrelemeyi sağlamak için askeri araçlar kadar ekonomik araçlar da önemliydi. Çünkü Avrupa’daki tehlike, İkinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı yıkım ve yoksullukla mücadele eden sıradan insanlara çekici gelen alternatif bir siyasi-ekonomik sistemin, komünizmin varlığıydı.¹⁸² Bu yıkım ve yoksullukla mücadele edilmediği takdirde SSCB, Orta ve Batı Avrupa ülkelerine nüfuz edecek ve etki altına alacaktı. ABD, yalnızca komünizmin çekiciliğini engellemekle değil, kendi ekonomik ve siyasi düzenini kabul ettirmek gibi zorlu bir görevle de karşı karşıyaydı.¹⁸³ Bu durum üzerine Truman, Kongre’de bir konuşma yaparak çevreleme doktrini¹⁸⁴ adını alacak politikasını açıkladı.

Truman 12 Mart 1947’de yaptığı konuşmayla, daha önce İngiltere’nin üstlendiği Yunanistan ve Türkiye’ye yardım yükünün artık neden ABD tarafından üstlenilmesi gerektiğini Kongre’ye izah etti. Sovyet tehdidinin askeri olmaktan ziyade, ekonomik ve psikolojik yönünün önem taşıdığını söyleyen Truman, Sovyet etkisini kırmak için bu ülkelere yardım yapılmasını istedi. Oysa konuşmanın satır aralarında daha derin anlamlar saklıydı. Dünyanın özgür halklarının kendilerine totaliter rejimler dayatmaya çalışan saldırgan güçlerle mücadele içinde olduğunu, ABD’nin özgür halklara yardım etmezse totaliter yönetimlerin uluslararası barışa ve ABD’nin güvenliğine zarar vereceklerini ifade eden Truman, ABD’nin kaderini başka ulusların

¹⁸⁰ “1947 National Security Act”, **Office of the Director of National Intelligence**, 1947, <https://www.dni.gov/index.php/ic-legal-reference-book/national-security-act-of-1947> (05.09.2022).

¹⁸¹ McEnaney, “Cold War Mobilization and Domestic Politics: the United States”, s. 426–427.

¹⁸² Griffiths ve O’ Callaghan, **International Relations: The Key Concepts**, s. 54.

¹⁸³ Eric Fattor, **Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephaneleri: Yumuşak Güç ve Kültürel Silahlanma**, çev. Papatya Tabak, İstanbul, Avangard Kitap, 2017, s. 157.

¹⁸⁴ Doktrin, devlet yönetimine ve dış politikasına yön veren ilke ve düşünceler bütünüdür. Amerikan başkanlarının özellikle dış politika konularında dünyayı etkileyen çeşitli doktrinleri oldu. Bunlardan bazıları, Monroe, Truman, Eisenhower ve Nixon doktrinleridir.

kaderlerine bağlamaktaydı.¹⁸⁵ Üstelik bu mücadeleyi, çok daha geniş ve keskin bir perspektiften gerçekleştirerek totaliterlikle demokrasinin savaşına indirgiyordu. Truman, Soğuk Savaş'ın başlangıcı kabul edilen¹⁸⁶ konuşmasındaki “İki tür yaşam biçimi vardır. İlki, çoğunluğun iradesine dayanır. Özgür kurumları, temsili hükümeti, özgür seçimleri, konuşma ve din özgürlüğü başta olmak üzere diğer bireysel özgürlüklere yönelik garantileri vardır. Siyasi baskı yoktur. Oysaki ikinci yaşam biçimi, çoğunluğa zorla dayatılan azınlığın iradesidir. Terör ve sindirmeye, kontrollü bir basın ve radyoya, sabit seçimlere ve kişisel özgürlüklerin bastırılmasına dayanır”¹⁸⁷ ifadeleriyle, Amerika öncülüğündeki Batı dünyası ve SSCB öncülüğündeki komünist dünyaya bakışını net bir şekilde yansıtıyordu.

Truman’a göre ABD’nin BM ile beraber oluşturmak istediği barış iklimini anlamayan veya anlamak istemeyen Sovyetlere engel olunmalıydı.¹⁸⁸ Truman’ın yaklaşımı Cumhuriyetçi senatör Vandenberg’in desteğiyle Kongre tarafından kabul edildi ve Yunanistan’a 300, Türkiye’ye 100 milyon dolar tutarında askeri yardım yapılması kararlaştırıldı.¹⁸⁹ Yardımların iki ülkede de sempati yaratması, ABD’yi Avrupa ülkelerine de yardım yapmaya yöneltti. Byrnes’in istifası sonrası dışişleri bakanı olarak atanan eski asker George Marshall, Stalin’in Avrupa ve özellikle Almanya konusunda gelişmeleri ağırdan aldığını düşünüyordu. Kökeni Lenin’e dayanan¹⁹⁰, kapitalistlerin birbirleriyle uzun vadeli iş birliği yapamayacaklarına dair inanca¹⁹¹ ek olarak, Marshall, Stalin’in savaş yüzünden yerle bir olmuş Avrupa ekonomisinin Kızıl Ordu’ya gerek kalmadan komünist yönetimleri iktidara taşıyacağını düşündüğünü fark etmişti. Bunun üzerine Marshall, Avrupa ülkelerine ekonomik yardım yapılması üzerine çalışmalara başladı ve Avrupa Kalkınma Planı adında bir proje ile ortaya çıktı. Dünya ekonomisini canlandırmak ve “özgür kurumların var olabileceği siyasi ve sosyal koşulları

¹⁸⁵ Harry S. Truman, “Address of The President of The United States”, **National Archives**, 1947 <https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine> (05.09.2022).

¹⁸⁶ Griffiths ve O’ Callaghan, **International Relations: The Key Concepts**, s. 35.

¹⁸⁷ Truman, “Address of The President of The United States”.

¹⁸⁸ Harry S. Truman, **Memoirs. Volume 2, Years of Trial and Hope**, Boston, New Word City, Inc., 1965, s. 329.

¹⁸⁹ Truman Doktrini’nin uygulandığı iki ülke de demokratik ülkeler değildi. Ancak, yalnızca sayısı zaten çok az olan demokratik ülkelerle iş birliği yapmak da çevreleme politikası için yetersizdi. Bu ikilem, Soğuk Savaş boyunca ABD politikalarına yansdı. W. Hook ve John Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, 45

¹⁹⁰ Stalin de, Lenin gibi, ekonomik krizlerin çözülememesinden kaynaklanan “iç çelişkilerin” kapitalist devletler arasında rekabet yaratacağına ve sonunda onları birbirlerine saldırmaya yönelteceğine inanıyordu. Ona göre iki dünya savaşı da bu tür nedenlerden kaynaklanmıştı. Kapitalizm kendi kendini yok edinceye dek Sovyetler Birliği, gücünü yeniden inşa edecek, zaferin kendisine kazandırdığı yeni mülkleri özümseyecekti. Stalin, tarihin güçlerinin kendi tarafında olduğuna ve Marksizm-Leninizm “biliminin” bunu garanti dair ettiğine inanıyordu. Gaddis, “Grand Strategies in the Cold War”, s. 3–4.

¹⁹¹ Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 20.

yaratmak” amacıyla¹⁹² oluşturulan program, Çekoslovakya’daki darbe¹⁹³ sonucu komünistlerin iktidara gelmesinin yarattığı şok ortamında Kongre’de onaylandı. Aynı yılın Haziran ayında patlayan Berlin Krizi’ye¹⁹⁴ planın ne denli isabetli olduğunun göstergesi oldu. 16 Avrupa ülkesinin¹⁹⁵ dahil olduğu ve dört yıl boyunca toplam 14 milyar dolarlık bir yardımı¹⁹⁶ içeren planın ilk ve görünen amacı Avrupa’da açlık ve sefaleti ortadan kaldırarak ekonomik düzeni inşa etmektir. İkinci ve arka plandaki esas amaç ise ABD’ye pazar yaratmak ve komünizmin yayılmasına uygun koşulların ortadan kaldırılmasıydı.¹⁹⁷ Ancak esas önemi, Avrupa ve ABD arasında ortak fikirlerin, ekonomik ilişkilerin ve güvenlik bağlarının inşasının ilk aşamasını oluşturmasıydı.¹⁹⁸

¹⁹² George Marshall, “The ‘Marshall Plan’ speech at Harvard University, 5 June 1947”, [oecd.org](https://www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm), 1947, <https://www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm>. (09.08.2023)

¹⁹³ Moskova, Marshall Planı’na, kendi merkezi planlamalarını ve Doğu Avrupa ekonomileri üzerindeki hakimiyetini zayıflatacağını düşünerek karşıydı. Oysa, Çekoslovakya hükümeti 1947 sonbaharına kadar Marshall Planı ile ilgilenmiş ve görüşmeleri sürdürmüştü. Stalin, Doğu Avrupa’daki Sovyet kontrolünü sıkılaştırmak ve Kominform tarafından 1947’de belirlenen katı çizgiden herhangi bir ideolojik sapmayı engellemek için 1948 yılının Şubat ayında komünistlerin Çekoslovakya hükümetini ele geçirmesini sağladı. Prag Darbesi olarak anılan bu olayın hemen sonrasında, Stalin, Almanya politikasını da sertleştirerek Haziran 1948’de, Berlin’in batı kesimlerine karadan giriş ve çıkışları kesti. Daha detaylı bilgi için William I. Hitchcock, “The Marshall Plan and the Creation of the West”, **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

¹⁹⁴ Savaşın ardından Almanya’nın, İngiliz, Fransız, Amerikan ve Sovyet olmak üzere dört işgal bölgesine ayrılması gibi Sovyet işgal bölgesinde yer alan Berlin kentinin de dört işgal bölgesine bölünmesi kararlaştırılmıştı. Berlin, Sovyet işgal bölgesi içinde kalan, ancak onun bir parçası olmayan sektörlere ayrılmıştı. 1948 yılına kadar devam eden bu durum tarafların Almanya’nın geleceğine dair farklı yaklaşımları nedeniyle sorun olmaya başladı. SSCB, Almanya’nın bölünmüş halinin devamından, diğer devletlerse kendi işgal bölgelerinde birleşik bir Almanya’dan yanaydılar. Bunu sağlamak için de kendi işgal bölgelerinde Mark adı verilen ortak bir para biriminin kullanılacağı açıkladılar. Doğu Avrupa’daki hakimiyetini sıkılaştırmak için ortak para birimini bahane eden SSCB Berlin Ablukası olarak anılacak süreci başlattı. Ablukada, SSCB, Batı Berlin ile Batı Almanya arasındaki tüm kara ve demir yolu ulaşımını durdurdu. SSCB’nin amacı Batılı devletlerin Berlin’i terk etmesini sağlamaksa da bunu başaramadı. Batılı devletler, 1945’teki yazılı bir anlaşmaya dayanarak Berlin’deki iki havaalanına uçuş haklarını kullanarak bir hava köprüsü kurdu ve kenti dokuz ay boyunca havadan destekledi. 24 Haziran 1948’de açılan bu hava koridoru, SSCB’nin ablukanın kalktığını ilan etmesini izleyen aylarda, Eylül 1949’da sona erdi. Eylül 1949’da ABD, Fransa ve Birleşik Krallık kendi işgal bölgelerinde Federal Almanya Cumhuriyeti’nin kurulduğunu ilan ettiler. Buna yanıt olarak da Ekim 1949’da SSCB tarafından kendi işgal bölgesinde Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin kurulduğu açıklandı. Daha detaylı bilgi için Hans-Peter Schwarz, “The Division of Germany, 1945–1949”, **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

¹⁹⁵ ABD yönetimi, yalnızca Batı Avrupa devletlerini davet ederse Avrupa’nın bölünmesi ve Soğuk Savaş’ın şiddetlenmesinden sorumlu tutulacağını düşündüğünden ilk teklif SSCB ve tüm Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde sunulmuştu. Ancak Moskova, Doğu Avrupa’daki devletlerin planı reddetmesinde ısrar edip baskı yapınca programa, İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç dahil oldu.

¹⁹⁶ Charles S. Maier, “The World Economy and the Cold War in the Middle of the Twentieth Century”, **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 57.

¹⁹⁷ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 81–88.

¹⁹⁸ William I. Hitchcock, “The Marshall Plan and the Creation of the West”, **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 154.

Marshall Planı, Avrupa'daki tehdidin doğrudan SSCB'den değil, açlık ve yoksulluk nedeniyle komünistlere oy verecek Avrupalılardan geldiği tespitine dayanıyor ve bu tehlikeye karşı bir çözüm sunuyordu. Bu planla, insanların psikolojik olarak Amerika'ya sempati duyacağı ve yardımlar sonucunda yine Amerikan ekonomisine katkı sağlayacak şekilde Batı Avrupa'nın ekonomik olarak canlandırılacağı hesaplanmıştı. Avrupa ülkelerine ekonomik destek, bu ülkeleri ticaret ortakları ve dış pazarlar olarak canlandırmak ve savaşa dayalı ekonomi politikasının sona ermesinin ardından kalıcı bir aşırı üretim krizini önlemek için her halükârda arzu edilen bir şeydi.¹⁹⁹ Ayrıca plan tüm Avrupa için hazırlandığından, plandan yararlanmak isteyecek Doğu Avrupa ülkelerine SSCB'nin izin vermeyeceği, bu nedenle de Doğu Bloğunda çatlaklar oluşacağı düşünülmüştü.²⁰⁰ Dolayısıyla Marshall Planı, ABD'nin, Avrupa'daki jeopolitik ve psikolojik üstünlüğü ele geçirmesinin bir aracı oldu. ABD, olumlu ve cazip bir ekonomik programla demokrasi ve kapitalizm şemsiyesi altında insanları komünizmden uzak tutacak ve sosyo-ekonomik sorunları yok edecek bir seçenek yarattı.²⁰¹ Ayrıca, Amerikalı yetkililer yardımlar karşılığında dengeli bütçeler, değişebilir para birimleri ve bütün alım satımlarda dolar kullanımı gibi güvenceler talep ederek ekonomik yapılandırmayı güçlendirmeyi sağladılar. Böylece Marshall Planı, piyasa ekonomisi ve parlamenter demokrasi üzerine kurulu liberal bir toplum modeliyle güçlü ve bütünleşmiş bir Batı Avrupa yaratarak ABD'nin komünizme karşı yürüttüğü en başarılı projelerinden biri oldu.²⁰²

Truman, 17 Mart 1948'de Kongre'de yaptığı konuşmada, Sovyetleri ima ederek, iş birliği ve onurlu bir barışın kurulmasına mâni olan ve hatta aksine ısrarla engelleyen bir devletin olduğunu, veto yetkisini kullanarak BM'nin çalışmasını önlediğini ve Orta ve Doğu Avrupa'daki bağımsız ve demokratik karakteri yok ettiğini söyledi. Bu politikanın, Avrupa'nın kalanında kritik bir duruma neden olduğunu, şimdi tehlikenin Finlandiya ve İskandinav bölgesine kaydığını, Yunanistan'da komünistlerin hala mücadeleye devam ettiğini ve İtalya'daki komünist azınlığın ülkenin yönetimini almak için yoğun çaba harcadığını ekledi. Yöntemleri farklı olsa da amacı aynı olan bu tehdide karşı Avrupa ülkelerinin bir araya geldiği Brüksel Anlaşması'yla, Avrupa'nın özgür uluslarının ekonomik refah ve özgürlükleri için ortak savunma oluşturdıklarını ifade etti.²⁰³ Truman yönetimi, ABD'nin yer almadığı bir savunma

¹⁹⁹ Wilfried Loth, "The Cold War and the Social and Economic History of the Twentieth Century", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 510.

²⁰⁰ Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 37.

²⁰¹ **A.g.e.**, s. 89.

²⁰² Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 620.

²⁰³ Truman, **Memoirs. Volume 2, Years of Trial and Hope**, s. 370.

paktının yetersiz olacağını söyleyen başta İngiltere olmak üzere Brüksel Anlaşması devletleriyle birtakım görüşmeler gerçekleştirdi. Özellikle İngiliz Dışışleri Bakanı Ernest Bevin'in, ABD'nin üyeliği olmayan herhangi bir Avrupa güvenlik sisteminin "içi boş bir kabuk" olacağını söyleyerek Sovyet yayılmasına karşı kendilerini savunmak için ABD askeri gücünün Avrupa'da bulunmasını istemesi²⁰⁴ ve bu yönde yürütülen yoğun görüşmeler²⁰⁵ ile tartışmalar sonucunda on iki kurucu devlet tarafından Washington Antlaşması imzalandı ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO, *North Atlantic Treaty Organization*) 4 Nisan 1949'da kuruldu.

NATO, bir askeri örgüt olmasının yanında ortak değerleri savunan Atlantik ülkelerinin bir araya geldiği siyasi bir yapı özelliği de taşımaktadır. Antlaşmanın giriş kısmındaki, "Bu antlaşmanın tarafları, Birleşmiş Milletler Yasası'nın amaçları ve ilkelerine olan inançlarını ve bütün halklar ve bütün hükümetlerle barış içinde bir arada yaşama arzularını teyit ederler. Demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri temelinde bütün halkların özgürlüklerini, ortak miraslarını ve uygarlıklarını korumakta kararlıldır" ²⁰⁶ ifadesi bunu teyit etmekteydi. Truman'a göre NATO, ABD'nin barışa adanmışlığının onaylanması anlamına gelmekte ve Üçüncü Dünya Savaşı'nı engellemeye hizmet etmekteydi.²⁰⁷ ABD yönetiminin bakış açısına göre, NATO iki önemli işlev üstleniyordu. Bunlardan ilki, Sovyet tehdidine karşı üyelerin ortak savunmasının güçlendirilmesiydi. İkincisiyse, Batı Avrupa ülkelerinin güçlerini ABD öncülüğünde bir ittifakta toplayarak dünya savaşlarını tetikleyen iç çekişmelerinin etkisizleştirilmesiydi.²⁰⁸ Ayrıca Truman'ın ifadesine göre, Marshall Planı ile kendini toparlayan Avrupa'nın, komünist bir işgalden korkmadan kendi ekonomisini kurması, bunun için de savaş sırasında kıtadan ayrılan sermaye için Avrupa'nın güvenli hale getirilmesi gerekmişti.²⁰⁹ NATO'nun en büyük askeri gücü olan ABD, sahip olduğu nükleer güçle NATO'nun caydırıcılığını sağlayacağını düşünüyordu.

Böylece, oluşturulan yeni uluslararası ekonomik yapı doğrultusunda ticaret yapan, Marshall Planı ile serbest piyasa ekonomisini yeniden inşa eden ve NATO ile ABD askeri

²⁰⁴ Hitchcock, "The Marshall Plan and the Creation of the West", s. 169.

²⁰⁵ Bu görüşmeler kimi yazarlar tarafından "davet yoluyla imparatorluk" olarak adlandırılmıştır. Konu hakkında daha fazla bilgi için Geir Lundestad, "Empire by Invitation? The United States and Western Europe, 1945-1952", **Journal of Peace Research**, C. 23, No: 3, 1986, s. 263-277. bakılabilir.

²⁰⁶ "The North Atlantic Treaty", **nato.int**, 1949 https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (05.09.2022).

²⁰⁷ Truman, **Memoirs. Volume 2, Years of Trial and Hope**, s. 382.

²⁰⁸ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 58.

²⁰⁹ Truman, **Memoirs. Volume 2, Years of Trial and Hope**, s. 368.

güvencesini arkasına alan Avrupa ülkeleriyle Batı kampı şekillendi ve tüm bu gelişmeleri kendisine yönelik tehdit olarak algılayan SSCB'nin karşı politikalarıyla Soğuk Savaş ivme kazandı. Saflar netleşmiş ve sıklaşmışken Soğuk Savaş içindeki mücadelenin ideolojik bir boyutu olarak insanların zihinleri ve kalplerine yönelik kültürel mücadele öne çıktı.

1.1.1.3. Kültürel Yapılandırma

ABD, Batı Avrupa'da komünizmin yayılmasını engellemek ve Amerikan yaşam tarzını teşvik etmek için yalnızca siyasi ve ekonomik önlemler almakla yetinmedi. Özellikle SSCB ile nükleer denklige ulaşıldıktan sonra askeri, ekonomik ve siyasi ilişkilerin sonuç vermediği yerde kültürel ilişkilerin sağladığı imkân öne çıkıyordu.²¹⁰ Dolayısıyla hem ABD hem de SSCB, başta Avrupa olmak üzere “insanların zihinleri ve kalplerini kazanmak” için siyasi kimlikler kadar kültürel kimliklere hitap etmeleri gerektiğini fark ettiler. İlerleme ve modernliği temsil ettiğini iddia eden Moskova, yüksek kültür ürünlerine yönelirken, Washington popüler kültüre ağırlık verdi.²¹¹ Ne de olsa savaş sırasında Amerikalı askerler kola, sakız, Amerikan sigarası, *Superman* çizgi romanı ve *blue jean* gibi ürünlerin tanıtımını yapmış, radyolar Amerikan müziğini popülerleştirmiş, *Coca-Cola* şişeleme fabrikaları ABD birliklerinin hemen arkasından gelerek kendi yeni pazarlarını oluşturmuştu.²¹² Hal böyle olunca, ABD, komünizmle mücadele için kültür, eğitim ve bilgi araçlarının gerekli olduğu kültürel bir yapılanmayı teşvik etti. Kendi çıkar ve değerlerinin evrensel değerler olduğunu ifade eden kültürel bir yapılandırma içerisine girerek eylemlerini meşrulaştırma yolunu izledi.

Amerikan İşçi Federasyonu'nun CIA ve Dışişleri Bakanlığı ile çalışarak Avrupa sendikalarındaki radikalizmle mücadele etmek için Avrupa'da büro açması²¹³ ve Avrupa'nın geniş bir fikir savaşı alanı olduğundan hareketle SSCB'ye yayın yapmak için İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle fişi çekilen Amerika'nın Sesi radyosunun 1947'de yeniden

²¹⁰ Sarah Ellen Graham, “Propaganda in The Best Sense of the Word? Public Diplomacy and U.S. Diplomatic History Since World War I”, **A Companion to U.S. Foreign Relations Colonial Era to the Present Volume 2**, ed. Christopher R. W. Dietrich, New Jersey, Wiley Blackwell, 2020, s. 683.

²¹¹ Jessica C. E. Gienow-Hecht, “Culture and the Cold War in Europe”, **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 400–401.

²¹² Emily S. Rosenberg, “Consumer Capitalism and the End of the Cold War”, **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 493.

²¹³ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 620.

aktifleştirilmesi²¹⁴ gibi doğrudan adımlar atıldı. Amerika'nın Sesi radyosu, SSCB'yi eleştiren Rusça, İngilizce, Ukraynaca, Gürcüce, Ermenice, Letonca, Estonca ve Litvanca yayınların üssü oldu. Bunların yanı sıra, Sovyet emperyalizmi ve komünizmle alay eden yayınlar yaparken Amerikan popüler kültürü ve özellikle caz müziği kullanan Özgür Avrupa Radyosu'nun finanse edilmesi²¹⁵, çeşitli yazar, sanatçı ve müzisyenlerin yer aldığı Kültürel Özgürlük Kongresi'ne yardım yapılması²¹⁶, Ford Vakfı ve Rockefeller Vakfı gibi kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilen değişim programları²¹⁷ ve ABD'nin SSCB'den daha eğlenceli ve çekici bir kültüre sahip olduğu ön kabulünden hareketle herhangi bir yabancıнын ABD'den yana olmak için Amerikan kültürüne biraz aşina olmasının yeterli olduğu fikri üzerine kurulu olan *Fulbright* bursları²¹⁸ da kültürel yapılandırma çabalarından bazılarıydı. Hükümet ayrıca, Amerikan yaşam tarzını teşvik etmek için ABD'nin en güçlü yumuşak güç silahlarından Hollywood filmlerinin içeriğine etki edecek ve dağıtımını kolaylaştıracak önlemler aldı.

1.1.1.3.1. Kültürel Yapılandırmada Hollywood'un Rolü

Hollywood, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından değişen uluslararası gündeme ayak uydurmakta zorlanmadı. Hükümetin Soğuk Savaş söylemlerine karşı çıkmadığı gibi ABD politikasıyla uyumlu bir tutum takındı. Truman yönetimi, Soğuk Savaş için Ulusal Güvenlik Yasası ile var olan kurumları güncelleyip yeni kurumlar oluştururken, geleneksel medya aracılığıyla bu kurumların gerekliliğine dair toplumu bilgilendirerek kamuoyu desteği kazanmıştı. Bu gelişmeler sayesinde Soğuk Savaş atmosferi hem hükümete hem topluma hakimken, Hollywood için İkinci Dünya Savaşı'nın düşmanı olan faşizmi, komünizm ile değiştirmek çok zor olmadı. Faşizmi yenmek için kullanılan fikir ve temalar küçük güncellemelerle komünizme uyarlandı ve tabiri caizse film, kaldığı yerden devam etti. Sinema izleyicisi neredeyse en yüksek izleyici sayısına ulaşmışken Hays Prensipleri ve sinema endüstrisinin merkezi yapısı dolayısıyla Hollywood'un bu akıntıya kapılması daha da kolaylaştı.²¹⁹

²¹⁴ Andrew Glass, "Voice of America begins broadcasts to the Soviet Union, Feb. 17, 1947", **Politico.com**, 2016, <https://www.politico.com/story/2016/02/voice-of-america-begins-broadcasts-to-the-soviet-union-feb-17-1947-219288>. (10.03.2023).

²¹⁵ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 648

²¹⁶ Wilford, **The Mighty Wurlitzer**, s. 99.

²¹⁷ Gienow-Hecht, "Culture and the Cold War in Europe", s. 409.

²¹⁸ Fattor, **Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephanesi: Yumuşak Güç ve Kültürel Silahlanma**, s. 173.

²¹⁹ Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 65.

Soğuk Savaş'ın ve Amerika Karşıtı Faaliyetler Komitesi (HUAC- *House Un-American Activities Committee*) soruşturmalarının başladığı 1947'den 1950'lerin ortalarına kadar Hollywood tarafından üretilen filmlerin içeriklerinin belirlenmesinde hem siyasi baskı hem de toplumdaki endişe önemli rol oynadı. Bu dönem üretilen filmler, stüdyoların siyasi baskıya yönelik tedirginliğinin ve yöneticilerin suç bastırıcasına filmler üretilip kendilerini aklama gereğinin bir sonucuydu. Ayrıca çoğu, üzerlerinde oluşan ideolojik baskı sonucu Sovyet propagandasına yanıt vermek için çekilen filmlerdi. Hollywood'un geçmişten gelen komünizm karşıtlığı, izleyici ve kâr odaklı doğası gereği siyasi ve toplumsal baskıya boyun eğme eğilimi ve ulusal çıkarlarla hükümeti aynı kefeye koyma alışkanlığı²²⁰ göz önüne alındığında sinema politik bir mücadele alanı oldu. Yapımcılar, yalnızca Demokles'in kılıcı gibi tepelerinde sallanan HUAC ve toplum baskısından değil, komünizmi Amerika'nın ulusal çıkar ve değerlerine tehdit olarak gören inançlarından ve bazen de kâr arayışlarından dolayı filmlerin ABD değerlerini öne çıkarmasını ve komünizm karşıtı bir söylem içermesini dayatıyorlardı.²²¹ Sonuç olarak 1948-62 yılları arasında 107 tane komünizm karşıtı²²² film çekildi. Ancak, bu filmlerin çoğu gişede başarı kazanamadı.²²³

Truman dönemiyle beraber Hollywood'un, İkinci Dünya Savaşı hamaseti yapan faşizm karşıtı kimliğinden, ABD değerlerini öne çıkaran komünizm karşıtı Soğuk Savaş kimliğine doğru değişim gösterdiği bir gerçektir. Ancak, benzer bir değişim, yalnızcılık politikası gereği dünya politikalarına mesafeli duran ülkenin İkinci Dünya Savaşı'na girişiyle beraber de yaşanmıştı. Bu nedenle, Soğuk Savaş'ta ABD'nin kültürel mücadelesinin önemli bir parçasını oluşturan Hollywood'un İkinci Dünya Savaşı öncesinden başlayarak ekonomik ve siyasal geçmişine bakmak yerinde olacaktır. Ne de olsa Hollywood ile ABD yönetiminin dirsek teması çok daha önceye dayanıyordu.

²²⁰ A.g.e., s. 47-48.

²²¹ Nicholas J. Cull, "Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 444.

²²² Çok daha geniş bir komünizm karşıtı film listesi için Washington Üniversitesi Sinema Çalışmaları bölümü tarafından hazırlanan listeye bakılabilir. İlk filmlerin 1919 yılına kadar götürüldüğü liste 1969'da sonlandırılıyor. Glenda Pearson, "Red Scare Filmography", **University of Washington**, 1998, <https://guides.lib.uw.edu/c.php?g=341346&p=2303736> (05.09.2022).

²²³ Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 48.

1.1.1.3.1.1. İkinci Dünya Savaşı'nda Hollywood-Devlet İlişkisi

İkinci Dünya Savaşı'na kadar, Hollywood'da, yaklaşık olarak her yıl çekilen 500 filme²²⁴ bakıldığında türlerinin western, polisiye, savaş, tarih, melodram, aşk, komedi vb. olduğu görülmektedir. Türlerle göre farklılaşmakla birlikte uşak ve hizmetçilerin olduğu bahçeli veya büyük evlerde yaşayan, aile değerlerine düşkün, çalışkan, başarılı, çok varlıklı veya hiç geçim sıkıntısı çekmeyen kahramanlar neredeyse ortaktır. Çoğu kez banker, fabrikatör, doktor veya avukat gibi mesleklerden olan kahramanların her zaman arabası olur, bolca para kazanır ve harcarlar. Evlerinde bile smokin veya tuvalet gibi şık elbiseler giyen bu insanlar, lüks koltuklarda oturup, kulüplere ve lüks restoranlara giderler. Bu dönemde sinema, insanların bir numaralı eğlencesi olmanın yanı sıra, Amerikalıların giyimlerini, davranışlarını, konuşma biçimlerini, aşk ve evliliğe bakışlarını da şekillendiren bir kültür lokomotifidir.²²⁵ Beyaz perdede, Amerikalıların varlıklı bir kesiminin temsili olan bu hayatlar, gerçektekinden daha büyük yer kaplarken azınlıklar, göçmenler ve siyalara pek yer verilmemişti.²²⁶

Hollywood'daki film stüdyolarının temel amacı, topluma egemen olan kapitalist anlayış doğrultusunda, para kazanmak ve kâr elde etmektir. Bu nedenle yapımcılar ekonomik, siyasal ve dini konulara odaklanan filmlerle belli kesimlerin tepkisini çekmek yerine, herkese hitap eden, eğlencelik, iyi vakit geçirmeyi sağlayacak filmler yapmayı tercih ettiler. 1929 Bunalımı sonrası kimi sinemacılar sosyal eşitsizliğe ve sınıf mücadelesine odaklanan sosyal dramalar çekseler de büyük stüdyolar, 1930'lar boyunca krizin yarattığı etkilerden kurtulmak isteyenlere kaçış sağlayacak, kendilerini mutlu hissedecekleri birkaç saat vadeden filmlerle öne çıktılar. Bu nedenle de stüdyolar, Amerikan yaşam tarzını olduğundan da ilgi çekici gösterecek ortak toplumsal değerler üzerinden hareket ettiler.²²⁷ Ayrıca Hays Prensipleri, geleneksel Amerikan ailesine uygun filmlerin çekilmesini sağlayan bir güvence oldu. Böylece Hollywood, 1940'lara dek, belirli türlere dayanan, seyircinin belirli noktalarda tepki vermesini amaçlayan, temelde aynı konuları küçük değişikliklerle devamlı işleyen, kendi oluşturduğu sınırların dışına çıkmayan bir sinema görünümü taşıdı.²²⁸

²²⁴ Clayton R. Koppes ve Gregory D. Black, "What to Show the World: The Office of War Information and Hollywood, 1942-1945", *Journal of American History*, C. 64, S. 1 (1977), s. 89.

²²⁵ Alev Alatlı, *Hollywood'u Kapattığım Gün*, İstanbul, Everest Yayınları, 2009, s. 231.

²²⁶ Teksoy, *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - Birinci Cilt*, s. 222.

²²⁷ A.g.e., s. 223.

²²⁸ A.g.e., s. 224.

Hollywood, 1939-40 yıllarında, sosyal farkındalık yaratmak açısından oldukça sönük kaldı ve İkinci Dünya Savaşı konularına pek değinmemeyi tercih etti.²²⁹ Bunun iki temel nedeni vardı: Amerikan toplumunun savaşa yaklaşımının net olmayışı ve savaş nedeniyle azalsa da varlığını koruyan Avrupa izleyici pazarını kaybetme korkusu.²³⁰ Savaşı konu alan filmler ya tümüyle Amerikan izleyicisine yönelikti ya da savaşa tarafsız bir gözle yaklaşmaktaydı. Stüdyolar, Almanya'nın egemenliğindeki Avrupa pazarını kaybetmemek için eğlenceli filmler çekmeyi tercih ettiler, savaş ve siyaset konusuna pek yer vermediler. Bunun birkaç belirgin istisnası oldukça ilgi çekti. 1940 yapımı *The Great Dictator*²³¹ (Büyük Diktatör, 1940), 1941 yapımı *Sergeant York*²³² (Aslan Yürekli Çavuş, 1941) ve ABD henüz savaşa girmemişken Nazi işgali altındaki işbirlikçi Vichy Fransa'sında geçen bir hikâyeyi anlatan 1942 yapımı *Casablanca*²³³ (Kazablanka, 1942) hem dönemin atmosferinin hem ABD dış politika yaklaşımının izlerini taşıyan filmler oldu. Ancak, ABD'nin savaşa girmesiyle ibre tersine döndü.

Başkan Franklin Roosevelt, 1942 yılında, aralarında ünlü yönetmenlerin de olduğu sinemacıları Beyaz Saray'a çağırıp ülkeleri için psikolojik seferberlik perspektifiyle kamuoyunu bilgilendirici filmler çekmelerini istedi.²³⁴ Bunun temini için de Hollywood'da bir iletişim ofisi kuruldu. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla bu ofis kalıcı hale geldi, Ulusal Güvenlik Konseyi'nin oluşturulmasıyla da kurumsal kimlik kazandı. Bu bağlamda, hükümet ve Hollywood, strateji üretimi ve bu stratejilerin meşrulaştırılması gibi konularda birbirleriyle ilişki kurdu.²³⁵

²²⁹ Clayton R. Koppes ve Gregory D. Black, "What to Show the World: The Office of War Information and Hollywood, 1942-1945", *Journal of American History*, C. 64, S. 1 (1977), s. 90.

²³⁰ Hollywood'un 1930'larda Nazi Almanyası'na karşı başlangıçtaki tarafsızlığı, büyük ölçüde Hollywood'un 1920'lerden beri birçok filmin satıldığı büyük Avrupa pazarı da dahil olmak üzere dünya pazarıyla olan ekonomik ilişkisi ve bağımlılığından kaynaklanıyordu. Avrupa'da 35.000'den fazla sinemada düzenli olarak Amerikan filmleri gösteriliyordu ve bunların en büyük kısmı Almanca konuşulan Orta Avrupa'daydı. 1930'ların sonlarına kadar Avrupa, Hollywood yapımlarının mali başarısı için çok önemliydi. Hollywood'un kazandığı paranın yaklaşık %40'ı ABD dışında, çoğu da Avrupa'da kazanılıyordu. Almanya'nın Eylül 1939'da Polonya'yı, Nisan 1940'ta Danimarka ve Norveç'i, Mayıs ve Haziran 1940'ta Belçika, Hollanda ve Fransa'yı işgal etmesiyle birlikte kıta Avrupası pazarı genel olarak Hollywood filmlerine kapandı. 17 Ağustos 1940'ta Almanya, kontrolü altındaki tüm bölgelerde Amerikan filmlerini yasakladı. Clayton R. Koppes ve Gregory D. Black, **Hollywood Goes to War**, New York, The Free Press, 1987, s. 22-25.

²³¹ Charles Chaplin, **The Great Dictator**, United Artists, 1940, <https://www.imdb.com/title/tt0032553/reference>.

²³² Howard Hawks, **Sergeant York**, Warner Bros., 1941, <https://www.imdb.com/title/tt0034167/reference>.

²³³ Michael Curtiz, **Casablanca**, Warner Bros., 1942, <https://www.imdb.com/title/tt0034583/reference/>.

²³⁴ Koppes ve Black, "What to Show the World: The Office of War Information and Hollywood, 1942-1945", s. 89.

²³⁵ Jean-Michel Valantin, **Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood, Pentagon ve Washington**, çev. Ömer Faruk Turan, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2006, s. 21.

1942-45 arası, savaşın hem ülke hem de Hollywood gündemini belirlediği yıllardı. Yalnızca 1942 yılında, savaşın çeşitli yönlerini ele alan 213 film çekildi.²³⁶ ABD'nin bizzat savaşta yer almasıyla OWI film üretim sürecine müdahil oldu. 1942'de OWI, savaşın gidişatına göre sürekli güncellediği Sinema Filmi Endüstrisi için Devlet Bilgilendirme Rehberi (GIMMPI- *Government Information Manual for the Motion Picture Industry*) yayınladı. Bu rehberin neden savaşıyoruz bölümünde, sinema filminin demokratik fikri hayata geçirmek için en iyi araç olduğunun kabul edildiği belirtiliyordu.²³⁷ Bu nedenle büyük stüdyoların senaryoları, yapım aşamasına geçmeden OWI'nin görüşüne sunuldu. Böylece savaşla alakalı filmlerin çoğu, OWI'nin yönlendirmeleri ile savaş, uluslar, sınıflar veya ırklar arasında değil, faşizm ve demokrasi arasındaki bir mücadele olarak ele aldı. Filmlerde, ifade, inanç, yoksulluktan ve korkudan kurtulma özgürlüğü gibi ABD anayasasının temel ilkelerini vurgulandı.²³⁸

Sinema endüstrisi ve hükümet arasında, OWI'nin yanı sıra ordu üzerinden de ilişki kuruldu. Dönemin Genelkurmay Başkanı George Marshall, Frank Capra'ya orduya yeni katılan gençlere film aracılığıyla eğitim vermek istediğini söylediğinde, Capra bunu kabul etti ve İkinci Dünya Savaşı sırasındaki *Why We Fight* (Neden Savaşıyoruz, 1942) belgesel filmlerini yapması için Ordu Muhabere Birliği'nin (*U.S. Army Signal Corps*) belgesel bölümünün başına getirildi.²³⁹ Capra, Hollywood'daki başarılı kişileri beraber çalışmaları için davet ederek William Wyler, John Ford, John Huston ve George Stevens'tan oluşan beşliyi bir araya topladı. Bu birlikteliğin sonucunda, 1942-1945 yılları arasında Savaş Bakanlığı bünyesinde birçok propaganda filmi yapıldı. Örneğin, Ford'un yapımı olan *The Battle of Midway*²⁴⁰ (Midway Muharebesi, 1942) filmi, Henry Fonda ve Jane Darwell'in seslendirmeleriyle savaş tarihinin emsalsiz kısa belgesellerinden biri oldu. Donanma Komutanlığı ve *Twentieth Century Fox* aracılığıyla çekilen ve dağıtılan film hükümet desteğiyle neredeyse Amerikan sinemalarının dörtte üçünde gösterildi. Savaş süresince, John Ford Pearl Harbor'ı anlatan *December 7th*²⁴¹ (7 Aralık, 1943), Frank Capra *Why We Fight: Prelude to War*²⁴² (Neden Savaşıyoruz: Savaşa Giriş,

²³⁶ Koppes ve Black, "What to Show the World:The Office of War Information and Hollywood, 1942-1945", s. 90–91.

²³⁷ Office of War Information, Bureau of Motion Pictures, "Government Information Manual for the Motion Picture Industry", **Office of War Information**, 1942, <https://libraries.indiana.edu/collection-digital-archive-gimmpi> (15.09.2022).

²³⁸ Koppes ve Black, Koppes ve Black, "What to Show the World:The Office of War Information and Hollywood, 1942-1945", s. 91.

²³⁹ Teksoy, **Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - Birinci Cilt**, s. 241.

²⁴⁰ John Ford, **The Battle of Midway**, 1942, <https://www.imdb.com/title/tt0034498/reference/>.

²⁴¹ John Ford, Gregg Toland, **December 7th**, 1943, <https://www.imdb.com/title/tt0035790/reference/>.

²⁴² Frank Capra ve Anatole Litvak, **Why We Fight**, 1942, <https://www.imdb.com/title/tt0035209/reference/>.

1942) ve *The Battle of Russia*²⁴³ (Rusya Muharebesi, 1943), George Stevens *Nazi Concentration and Prison Camps*²⁴⁴ (Nazi Toplama ve Hapis Kampı, 1945), William Wyler *The Memphis Belle: A Story of a Flying Fortress*²⁴⁵ (Memphis Belle: Uçan Kale, 1944) ve John Huston *San Pietro*²⁴⁶ (San Pietro, 1945) gibi filmler çektiler. Cepheler dışında, savaşın yalnızca beyazların savaşı olmadığını, herkesin savaşı olduğunu, siyahların da dahil edilmesi gerektiğini düşünerek *The Negro Soldiers*²⁴⁷ (Zenci Askerler, 1944) ve istihbarat ajanlarının gizli görevlerde nasıl davrandıklarını anlatan *Undercover*²⁴⁸ (Düşman Hattında Hayatta Kalmak, 1944) gibi filmler çekildi. Özellikle *The Negro Soldiers*, Hitler'in ırkçı fikirlerine karşı, klişelere yer vermeden, siyahların Amerika'da edindiği konumu anlatan öncü bir film oldu.

Savaş Bakanlığı destekli filmlerin yanı sıra, 1942 yılı boyunca, Humprey Bogart ve John Wayne gibi ünlü oyuncuların yer aldığı, savaşın kan ve vahşetten arındırılmış ve evcilleştirilmiş versiyonları da sinemalarda gösterildi. Savaş atmosferinin etkisiyle James Stewart ve Clark Gable gibi ünlü oyuncular orduya kaydoldu ve 1942 Oscar ödülünü almaya James Stewart asker üniforması ile geldi. Törende belirtilene göre orduya kaydolun Hollywood çalışanı sayısı, 27.677 olmuştu.²⁴⁹ Roosevelt de törene bir video mesaj gönderdi. Buradaki mesajında, Amerikan sinemasının dünyanın başta gelen sineması olduğunu ve Amerikan medeniyetini dünyadaki diğer insanlara yansıttığını belirtti. Hollywood'un, özgür bir halkın amaç, arzu ve ideallerini gösterdiğini söyledi.²⁵⁰

Bu dönemde çekilen savaş filmleri dışındaki diğer filmlere bakıldığında Hays Prensipleri'nin esnediği görülür. Bunda şüphesiz Avrupa'dan gelen yönetmenlerin büyük etkisi vardı. Bu yönetmenler, Hollywood'a teknik yenilikler dışında farklı hikayeler de getirdiler. Klasik Amerikan hikayeleri oldukça steril, masalsı bir dünya tasvir ederken Avrupa kökenli yeni yönetmenler daha gerçekçi, daha karanlık bir dünya resmediyorlardı. Kara filmler²⁵¹ de bu

²⁴³ Frank Capra, *The Battle of Russia*, 1943, <https://www.imdb.com/title/tt0036629/reference/>.

²⁴⁴ George Stevens, *Nazi Concentration and Prison Camps*, 1945

<https://www.imdb.com/title/tt0247568/reference/>.

²⁴⁵ William Wyler, *The Memphis Belle: A Story of a Flying Fortress*, 1944,

<https://www.imdb.com/search/title/?companies=co0023398>.

²⁴⁶ John Huston, *San Pietro*, 1945, <https://www.imdb.com/title/tt0036630/reference/>.

²⁴⁷ Stuart Heisler, *The Negro Soldier*, 1944, <https://www.imdb.com/title/tt0139491/reference/>.

²⁴⁸ John Ford, *Undercover*, 1944, <https://www.imdb.com/title/tt0274560/reference/>.

²⁴⁹ Maureen Lee Lenker, "Hollywood History: How World War II forced the Academy to rethink the 1942 Oscars", *Entertainment Weekly*, 2021, <https://ew.com/awards/oscars/hollywood-history-1942-oscars/> (25.09.2022).

²⁵⁰ "The 13th Academy Awards Memorable Moments", [oscars.org](https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/1941/memorable-moments),

<https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/1941/memorable-moments> (25.09.2022).

²⁵¹ Kara film veya orijinal adıyla *film noir* suç filmlerinden farklılık göstermektedir. Kara film, yozlaşmayı, bireyin bölünmüş benliğini merkeze alan bir tür olarak savaşa birlikte masumiyet duygusunu yitiren izleyicilere

dönemde popülerlik kazandı. Bununla birlikte Hollywood, ortalama biri olarak sunulan karakterin film boyunca büyük işler başaran birine dönüştüğü klasik anlatı²⁵² yöntemini, çok ünlü veya zengin birinin hayatını anlattığı dramları²⁵³ ve gerçek hayatta başa gelmeyecek gerçeğe dış konuları ele almayı sürdürdü; 1929 Bunalımı'ndan sonra yaşananlarla İkinci Dünya Savaşı'nda yaşananları aynı görerek izleyicinin aynı şeyi yani, gerçeklerden kaçmayı istediğini düşünerek bir kaçış sineması sunmaya devam etti.

1.1.1.3.1.2. İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Hollywood-Devlet İlişkisi

İkinci Dünya Savaşı'nın biteceğinin ve ABD'nin savaşı kazanacağını anlaşılmaması üzerine, Hollywood'da, savaşa girilmesiyle sekteye uğrayan Avrupa film ticaretinin yeniden başlaması için çalışmalar hız kazandı. Siyasi ve ekonomik amaçların iç içe geçtiği bu süreçte, özellikle Almanya ve İtalya üzerindeki faşist kültürün izlerinin silinmesine ve Avrupa'nın film kotası koyan, korumacı yaklaşımının önlenmesine ve serbest piyasa yaklaşımının benimsenmesine gayret edildi.²⁵⁴ 1930'ların sonunda stüdyoların gelirlerinin ortalama %40'ı uluslararası gösterimlerden elde ediliyordu ve bu gelirden yaklaşık 35.000 salonda Amerikan filmlerinin gösterildiği Avrupa'ya çıkıyordu.²⁵⁵ Savaş nedeniyle Avrupa'da gösterim şansı bulamayan filmler, stüdyoların ve sinema birliklerinin²⁵⁶ baskıları sonucu ABD yönetimince GATT anlaşmasına ve Marshall Planı hazırlıklarına da dahil edilerek, filmlerin özgürce alınıp satılacağı kayıt altına alındı.²⁵⁷ Filmlerin herhangi bir meta gibi değerlendirilmesi, ticaretini de kolaylaştırdı. Avrupa'daki izleyiciler Amerikan filmlerine büyük ilgi gösterdi ve 1946 yılında Avrupa sinemalarına Hollywood akını başladı. Hollywood filmlerinin Avrupa'daki kültürel anlamı sadece tüketim mallarının tanıtımı veya göz alıcı yıldızların sergilenmesiyle sınırlı

yöneliktir. Ahlakı kuşkulu baş karakterin, suçlulardan çok değil, biraz daha iyi olduğu bu filmlerde kadınlar, erkekleri avlayan *femme fatale* karakterler değil, partnerinin adını temizlemeye çalışan aktif karakterlerdir. Kara filmlerin iki belirgin simgesi, silah ve sigaradır. Kara filmde, karakterin sigara tutuşu, silah tutuşu kadar önemli görülür. Ayrıca yumruklaşmalar kara filmin olağan taraflarındandır. Karanlık sokaklar, alkolizm, dedektiflik, otel odaları kara filmin diğer önemli unsurlarındandır.

²⁵² 1949 yılının En İyi Film Oscar ödülünü alan *All The Kings Men* filmindeki Willie Stark karakteri ve 1950 yılının En İyi Film Oscar ödülünü kazanan *All About Eve* filmindeki Eve karakteri akla gelen ilk örneklerdir.

²⁵³ 1948 yılının En İyi Film Oscar ödülünü alan *Hamlet* filmi buna örnektir.

²⁵⁴ Geoffrey Nowell-Smith, "Savaş Sonrası Dünya: Savaşın Sonra", **Dünya Sinema Tarihi**, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2008, s. 496.

²⁵⁵ Clayton R. Koppes ve Gregory D. Black, **Hollywood Goes to War**, s. 21.

²⁵⁶ Büyük Amerikan stüdyolarının dış ülkelere satış birimleri, Amerika Sinema Filmleri Birliğinin (MPAA, *Motion Picture Association of America*) bir kolu olan Sinema Filmi İhracat Birliği'nde (MPEA, *Motion Picture Export Association*) toplanmıştı. MPEA, yasal bir kartel olarak örgütlendi ve 1946'da tescil edildi. MPEA, tekel oluşturmayı engelleyecek 1890 Sherman Yasası ve Federal Ticaret Komisyonunun yasaklarından bazı konularda muaftı. Guback, **The International Film Industry**, s.91

²⁵⁷ Nowell-Smith, "Savaş Sonrası Dünya: Savaşın Sonra", s. 502.

değildi, ayrıca izleyicilerin kendi yeni kimliklerini yaratırken esin kaynağı olarak da kullanılıyorlardı.²⁵⁸ 1950’li yıllarda bu akın, Avrupa ülkelerinin hem kendi sinema endüstrilerini kurmak ve korumak istemesi nedeniyle ekonomik olarak hem de filmlerin Amerikan kültürünü yayan birer araç olarak görülmesi dolayısıyla kültürel açıdan eleştirildi. Ancak, Hollywood filmlerinin Avrupa sinemalarındaki ağırlığı, gösterilen tüm filmlerin %70’i olarak kalmaya devam etti.²⁵⁹ Savaş sonrasında endüstriyi ve özellikle stüdyo sistemini ayakta tutan uluslararası dağıtımdan elde edilen bu kârdı.

1948 yılında, Amerikan Yüksek Mahkemesi, üretimi dağıtımdan ayıran, sektörü yeniden yapılandıran ve Hollywood’da yeni bir çağ başlatan kararında tröst oluşturduğu gerekçesiyle ülke içinde üretim, gösterim ve dağıtımın²⁶⁰ aynı şirket tarafından yapılamayacağına hükmetti.²⁶¹ Bu da büyük stüdyoların ayrı şirketlere bölünmesi ya da üretim, dağıtım veya gösterim alanlarından birine odaklanması gerektiği anlamına geldi. Bununla beraber, insanların kentten uzaklaşıp banliyölere yerleşerek yeni eğlence anlayışlarına yönelmesi, TV’nin yaygınlaşması ve yabancı filmlerin Amerika’da gösterimi gibi rekabet unsurları stüdyoların ülke içindeki gelirlerini düşüren nedenlerdendi.²⁶² Ülke içindeki geliri giderek azalan Hollywood için, uluslararası gösterimlerden elde edilen gelir daha önemli hale geldi. Böylece, Hollywood’un gelir için dış pazarlara, ABD’nin de Soğuk Savaş nedeniyle insanların kalbini ve zihnini kazanmak için sinemaya ihtiyacı ortaya çıktı. Hükümet ve film endüstrisi arasındaki ilişki, hükümetin belirli bir Amerikan imajını yansıtmak için film endüstrisine, endüstrinin de dış pazarlara erişim yoluyla gelir sağlamak için hükümete güvendiği, karşılıklı bir bağımlılığa dönüştü.

Hollywood için, savaş sonrasında erişimi olan çok sayıda yeni pazar, yeni izleyici kitlesine çok düşük bir maliyetle dağıtılabilecek çok fazla film demektir. Truman yönetimi, endüstriye sağladığı bu kazançlı durumu politik açıdan başka bir şekilde daha değerlendirdi ve 1948 yılında, denizaşırı ülkelerde yabancı izleyiciler için gösterilecek filmlerde Dışişleri Bakanlığı’nın rehberliği anlamına gelen bir yasa hazırladı. Giriş kısmında, yasanın amacı, ABD

²⁵⁸ Gienow-Hecht, “Culture and the Cold War in Europe”, s. 411–412.

²⁵⁹ Nowell-Smith, “Savaş Sonrası Dünya: Savaşın Sonra”, s. 503.

²⁶⁰ Film yapım sürecinin üç ana aşaması üretim, gösterim ve dağıtımdır. Üretim, bütçenin bulunmasından sahnelerin çekilmesi ve düzenlenmesine dek tüm film yaratma sürecini ifade eder. Gösterim, filmlerin sinemalarda halka gösterilmesi sürecini, dağıtım ise filmin gösterilmek üzere sinemalara verilmesi sürecini ifade eder. Bu süreç, filmin getirisinin en büyük ayağını oluşturur ve sektörün devamı için kritik önemdedir.

²⁶¹ Jennifer Holt, “In Deregulation We Trust: The Synergy of Politics and Industry in Reagan-Era Hollywood”, **Film Quarterly**, C. 55, No: 2, 2001, s. 22.

²⁶² Douglas Gomery, “Hollywood Sisteminin Dönüşümü”, **Dünya Sinema Tarihi**, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kalcı Yayınları, 2008, s. 504.

hakkında daha iyi bir anlayış geliştirilmesi ve Birleşik Devletler halkı ile diğer ülke halkları arasındaki karşılıklı anlayışı artırmak olarak belirtilmekteydi.²⁶³ Smith-Mundt Yasası olarak anılan Bilgi ve Eğitim Değişim Yasası'nın hazırlık sürecinde, filmlerin Amerika'nın imajını Avrupalılara göstermenin neredeyse en iyi yolu olarak görüldüğü ve bu nedenle de Amerikan yaşamının yüksek standartlarını betimleyen filmlerin yurt dışına gönderilmesi gerektiği ifade edilmişti.²⁶⁴ ABD'nin ve özellikle Dışişleri'nin bu yasayla savaş sonrası Avrupa'da komünizme karşı savunmasız gördüğü ülkelerde hangi filmin gösterilip hangi filmin gösterilmeyeceğine dair kararlar alabilmesi, ABD dış politikasının uluslararası alanda yeni ve önemli bir yumuşak güç aracını oluşturdu. Avrupalılar, bu dönemde, sinemalarında hangi filmin gösterileceği konusunda çok az söz sahibi oldu. Sinema tarihçisi Guback'ın ifadesiyle ABD, Marshall Planı'yla aynı döneme denk gelen bu yasayla, Avrupalılara, "eğer dolarımızı alırsanız, filmlerimizi de alacaksınız" demişti.²⁶⁵

Soğuk Savaş'ın başlamasıyla yalnızca Avrupa değil, neredeyse tüm dünya Hollywood'un etkisine açık hale geldi. Üstelik Soğuk Savaş'ın başlamasıyla oluşturulan CIA FBI'nın yerini almıştı ve birçok sinemacı CIA ile işbirliği yapma konusunda istekliydi. Bu yapımcılar ülke ve sinema endüstrisi için iyi bir şey yaptıkları inancıyla hareket ettiler. Özellikle Soğuk Savaş'ta yeni tehdit alanları olarak görülen Orta Doğu, Orta Amerika ve Güneydoğu Asya için Amerikan tarzı demokratik değerleri bu kültürlerle aktaracak filmler konusunda CIA'den destek gördüler. CIA açısından okur yazarlık oranı düşük bu ülkelerde demokratik mesajları iletmenin en iyi aracı filmlerdi.²⁶⁶ CIA'nin yanı sıra Sinema Filmi İhracat Birliği (MPEA- *Motion Picture Export Association*), söz konusu hedeflerine ulaşmak için sinemacılarla çalıştı. Bu bağlamda, söz konusu ülkelerle müzakere yürüttü, taviz verdi, tehdit etti, pazarlık yaptı ve hatta diğer ülkelerdeki Amerikan film setleri için kredi ve sübvansiyon sağladı. Birliğin dış yardım²⁶⁷ gibi kullandığı yöntemler ve filmlerin içeriği, hükümetin ideoloji ve politikasıyla o kadar benzer bir çizgi izledi ki, "küçük Dışişleri Bakanlığı"²⁶⁸ olarak

²⁶³ "Smith-Mundt Act - US Information and Educational Exchange Act of 1948", **U.S. Agency for Global Media**, 1948, <https://www.usagm.gov/who-we-are/oversight/legislation/smith-mundt/> (15.09.2022).

²⁶⁴ Emma Kateman, "Capturing a Lifestyle: The Relationship Between the American Government and the American Film Industry 1945-1954", Columbia University, 2021, s. 29.

²⁶⁵ Guback, **The International Film Industry: Western Europe and America Since 1945**.

²⁶⁶ Wilford, **The Mighty Wurlitzer**, s. 117.

²⁶⁷ Guback, **The International Film Industry: Western Europe and America Since 1945**.

²⁶⁸ Konu hakkında detaylı bilgi için bakılabilir: Paul Swann, "The Little State Department: Hollywood and the State Department in the Postwar World", **American Studies International**, C. 29, No: 1, 1991, s. 2-19.

adlandırılmaya başlandı.²⁶⁹ Ancak, zaman ilerledikçe propaganda filmlerinin istenilen sonucu vermediği, aksine bir bumerang etkisi yaratarak tersi sonuç doğurduğu, bu nedenle yalnızca Amerikan değerlerini anlatmanın yeterli olacağı, izleyicinin zaten mesajı alacağı görüşü hakim olmaya başladı.²⁷⁰ Böylece, Soğuk Savaş'taki ideolojik tabanın genişletilmesi amacıyla, salt düşmanı kötü olarak resmetmek yerine, daha gerçekçi, ayakları yere basan, belirli ilkeler ve değerler üzerinden ilerleyen bir sinema dili gelişti.

Söz konusu dönemde, Hollywood filmleri, içinde doğdukları stüdyo sistemi, uymak zorunda oldukları Hays Prensipleri, yurtdışında gösterilmeleri için ABD hakkında iyi bir anlayış getirmesini şart koşan Smith-Mundt Yasası, HUAC ve dönemi etkisi altına alan McCarthycilik ile şekillendi. Truman yönetimi Hollywood'a kâr edeceği yeni pazarlar sağlarken Hollywood'dan politikalarını doğrulayacak bir anlatı bekledi. Hollywood, kâr odaklı bir eğlence sektörü olarak eğlenceli filmler üretmeye devam ederken HUAC ve hükümetin beklentilerini gözetmeye çalıştı. Başarılı olan filmler, açıkça mesaj verme kaygısı taşımadılar ancak Amerikan değerlerini ifade ettiler. Dolayısıyla, renkleri gibi siyah beyaz bir dünya portresi çizmeye çalışan bu filmler Soğuk Savaş gündemiyle şekillendi. Hollywood, tarzını sürekli yenileyerek farklılaşsa bile özündeki temel aynı kaldı: Amerikan değerleri ve yaşam tarzının her ne pahasına olursa olsun yüceltilmesi ve düşmana karşı korunması.

Böylece Truman, başkanlığının ilk döneminde uluslararası sistemin üç sac ayağını inşa ederek ülkesinin uluslararası alandaki ağırlığını ortaya koydu. ABD, Bretton-Woods sisteminin sağladığı rezerv para birimi olarak dolar ve serbest piyasa ekonomisiyle, demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulu Atlantik siyasi ve askeri ittifakıyla ve bireycilik, açıklık, tüketim kültürü ve din ve ifade özgürlüğü gibi kendi değerlerini evrensel değerler olarak sunan kültürel araçlarıyla artık mücadeleye hazırды.

1.1.1.4. Dış Politika Stratejisi Olarak NSC-68

Soğuk Savaş için atılan ekonomik, siyasi ve kültürel adımlarla beraber uygulanan dış politika, 1948 seçimlerinde ikinci dönem başkanlığı için yarışan Truman'ı çeşitli eleştirilerle karşı karşıya bıraktı. Barış adı altında yatıştırma politikasını savunan İlerici Parti'nin adayı Henry Wallace, yalnızcılık politikalarını savunan Cumhuriyetçiler ve parti içinde Roosevelt'in Yeni Düzen önlemlerinden kurtulup 1929 öncesindeki *laissez-faire* doktrinine dönmek isteyen

²⁶⁹ Toby Miller, "Hollywood, Cultural Policy Citadel", **Understanding Film : Marxist Perspectives**, ed. Mike Wayne, Pluto Press, 2005, s. 191.

²⁷⁰ Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 52.

Dixiecratlarla üç cephede mücadele eden²⁷¹ Truman, dış politikanın başkanlık yarışında malzeme edilmesini istemese de Wallace'ın SSCB ile barışçıl politikalar yürüteceği vaadine karşı sert söylemler kullandı ve 1948 seçimlerini kazandı. Böylece atılan ekonomik, siyasi ve kültürel adımların en az dört yıl daha sürdürüleceği kesinleşti.

Anılarında, başkanlığının ilk dönemini özetleyen Truman, Başkan Roosevelt'ten Dışişleri Bakanı George Marshall'a kadar SSCB ile ilişki kurmak için birçok yaklaşım denendiğini, bazılarının umut verici olsa da Rusların inatçı ve şüpheli tavrından dolayı gerçekleşemediğini söylemektedir.²⁷² SSCB tehdidinden korumak amacıyla Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan yardımların başarılı olduğunu, Marshall Planı gibi amaca özel planların dünyaya Amerika'nın özgürlükleri korumak, güçlendirmek ve özgür ulusları inşa etmedeki öncülüğünü gösterdiğini ifade etmektedir.²⁷³ Ancak Truman'ın ikinci dönem başkanlığı, SSCB'nin sahip olduğu nükleer silah, komünist devrim sonucu Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kurulması ve Kore'de yaşanan gelişmelerle şekillendi. Her gelişme, SSCB'nin dünya egemenliğinin bir işareti olarak görüldü ve dolayısıyla buna karşı atılacak adımları beraberinde getirdi.

Truman'ın anılarında ifade ettiği, “SSCB'nin beşinci kol hareketleri, ülkelerdeki sızma faaliyetleri ve yıkıcı eylemlerde bulunan devrimci güçlerle hareket ederek bir dünya devrimi gerçekleştirme ve dünyayı fethetmek istemesi”²⁷⁴ yönetimin bu tehdide karşılık oldukça kapsamlı bir politika geliştirme gereğini ortaya çıkardı. Ayrıca, SSCB'nin atom silahına sahip olması ve komünistlerin Çin anakarasında hâkim konuma gelmesi tehdidin türünü ve boyutunu değiştirdi. Bu kapsamda, Ulusal Güvenlik Konseyi'nin toplantısında mevcut tehdide yönelik çeşitli kararlar alındı. Nisan 1950 tarihinde alınan kararlar 68 numaralı rapor olarak anıldı, Truman yönetiminin Soğuk Savaş stratejisi ve yaklaşımını belirledi.

NSC-68 raporunda, son 35 yıldaki gelişmeler değerlendirilirken imparatorlukların yıkıldığı, devrimlerin yaşandığı, İngiltere ve Fransa gibi devletlerin gücünü kaybedip ABD ve SSCB'nin yükseldiği ifade edilmekteydi. Rapora göre, yükselen SSCB'nin amacı, tüm dünyaya egemen olmaktı. İki ülkenin de nükleer silahlara sahip olduğu gerçeğiyle beraber bu amaç, topyekûn bir savaşa ve dolayısıyla nükleer felakete neden olacaktı.²⁷⁵

²⁷¹ Truman, **Memoirs. Volume 2, Years of Trial and Hope**, s. 269.

²⁷² **A.g.e.**, s. 329.

²⁷³ **A.g.e.**, s. 352–353.

²⁷⁴ **A.g.e.**, s. 417.

²⁷⁵ National Security Council, “National Security Council Report 68”, 1950, s. 4, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116191.pdf> (15.09.2022).

Rapor, özgürlüğü, kendi karşıtlarının toplumda örgütlenmesine gösterilen hoşgörüye bağlı bir dünya görüşü olarak tanımlıyordu. Özgürlüğün karşısında mutlakiyetçi sistemler yer almaktaydı. Bu mutlakiyetçi sistemlerde tam anlamıyla bir teslimiyet beklenmekte olduğu ve bireyin ancak sisteme hizmet ederek amacını gerçekleştirebileceği belirtiliyordu. Amerikan özgür toplumunun Sovyet meydan okumasıyla karşı karşıya olduğunu tespit ederek Sovyet sistemini uzlaşmaz, gözü doymaz, bölücü ve tehlikeli eğilimleri kendi çıkarlarına kullanmakta yetenekli ve insan doğasındaki irrasyonelliği ustalıkla yönlendirmekte becerikli olarak tanımlayan raporda,²⁷⁶ ülkenin değerlerini korumak ve yaşam tarzını sürdürmek için askeri ve ekonomik gücü artırmanın yanında iki temel politika daha önerildi. Bunlardan ilki, uluslararası toplumu geliştirmek ve güçlendirmektir. Buna göre, müttefiklerle beraber özgürlük ve demokrasi ilkelerini benimseyerek, eşit ve başkalarının haklarına saygılı, rızaya dayalı bir özgür dünya yaratılması çeşitli kazanımlar sağlayacaktı.²⁷⁷ İkinci öneri ise, ilkiyle ilintili olmak üzere Sovyet sistemini çevrelemektir. Bu çevrelemenin, savaş dışındaki tüm araçların kullanılmasıyla gerçekleştirileceği belirtiliyordu. Çevrelemenin amacı, Sovyet gücünün genişlemesini engelleme, Sovyet iddialarının gerçek dışılığını gösterme, Moskova yönetiminin denetim ve etkisini azaltma, SSCB içindeki yıkıcı hareketleri yeşerterek uluslararası topluma uygun davranmasını sağlamaktır.²⁷⁸ Çevrelemenin, SSCB'nin tepkisini çekmeyecek şekilde yapılması gerektiği, aksi durumda, askeri önlemlerin gerekeceği, bunun da SSCB'yi daha da yüreklendireceği dile getirildi.²⁷⁹

Raporda, SSCB'nin yapısına ayrı bir bölümde yer verilerek, burada politik/psikolojik, ekonomik ve askeri başlıklarda Sovyetlerin niyet ve kapasiteleri incelendi. Şüpheyi yer bırakmayacak bir şekilde, SSCB'nin özgür dünyayı kendi egemenliğine almaya çalıştığının anlaşıldığı belirtilerek, Moskova'nın barış dediği şeyin kapitalist ülkelerin bölünerek kendi aralarında mücadele etmelerini beklemek olduğu vurgulandı. ABD'nin potansiyeli de incelendikten sonra muhtemel dört yol haritası sunuldu. İlki, mevcut politikanın sürdürülmesi, ikincisi yalnızcılık politikasına dönülmesi, üçüncüsü savaş ve dördüncüsü, mevcut politikanın üzerine özgür dünyanın askeri, ekonomik ve siyasal olarak güçlendirilmesi için hızlı bir inşaa sürecine girmek olarak belirtildi.²⁸⁰ İlk üçü değerlendirilip sakıncaları ifade edildikten sonra dördüncü öneri detaylıca anlatılmaktadır. Buna göre, ABD'nin yapması gereken SSCB'yi

²⁷⁶ A.g.e., s. 7-9.

²⁷⁷ A.g.e., s. 9-10.

²⁷⁸ A.g.e., s. 22.

²⁷⁹ A.g.e., s. 24.

²⁸⁰ A.g.e., s. 44.

jeopolitik bir geri çekilmeye zorlamaktı. Bunun için, SSCB içindeki halkların milliyetçi eğilimlerinin desteklenmesi, SSCB askeri gücüne uzak bölgelerdeki insanlara komünizmin ve Sovyet yönetiminin gerçek yüzünü göstererek komünizm mitinin kökünün kazınması gerekiyordu. Bu bağlamda, savaşa hazırlık düzeyinin güçlendirilmesi, SSCB'ye direnen rejimlerin cesaretlendirilmesi, Sovyet sızmalarına karşı ABD iç güvenliğinin sağlanması, SSCB ve kendine bağlı uydu devletler arasındaki bağı kopartmak için baskı uygulanması önerildi. Bunlar sağlandıktan sonra, özgür dünyanın kararlılığını gören SSCB yönetiminin uzlaşmaya yanaşacağı belirtildi.²⁸¹

Raporun sonuç kısmında, özgür dünyada gücün merkezi olarak ABD'nin yer alması, özgür dünyanın enerji ve kaynaklarının, Kremlin yönetiminin planlarını boşa çıkaracak şekilde barış temelinde örgütlenmesi gerekliliği ifade edildi. Özgür dünyanın ahlaki ve maddi gücü istikrarlı bir biçimde geliştirilmeli ve bu gelişmişlik Sovyet dünyasına yansıtılmalıydı. Böylece, "Sovyet düşleri gerçeklerle kırılacak" ve zafer sağlanabilecekti.²⁸² Sovyet düşlerinin gerçeklerle kırılmasında, Amerikan gerçeklerini bir rüya olarak sunan Hollywood'a düşen görev, raporda yer verilme de politikacılar ve özellikle stüdyolar tarafından üstlenildi; sinema, mücadelenin önemli bir sahası haline geldi.

1.1.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları

Truman'lı yıllarda Avrupa ve dünyada yaşanan gelişmeler, ABD toplumuna çeşitli şekillerde yansdı. Komünist olduğu düşünülen insanlara yaklaşım değişti ve komünizmi benimsemek düşmanla aynı safta yer almak şeklinde değerlendirildi. Komünizm sözcüğü korku çağrıştırır hale geldi. Bunun belirgin anlamda ilk tezahürü, Kongre'deki Amerika Karşıtı Faaliyetler Komitesi'ydi.

Temsilciler Meclisi'nde, Hollywood'u odağına alan HUAC duruşmaları, Ekim 1947'de başladı ve 11 gün sürdü. HUAC Başkanı J. Parnell Thomas, Hollywood'u, haftalık 85 milyon izleyiciye ulaşan, ülkenin en büyük endüstrilerinden birini temsil eden ve Amerikan vatandaşları üzerinde düşünce ve kültürü şekillendirme gücünü elinde tutan bir yapı olarak tanımladı. Ayrıca, bu gücün başka amaçlarla kullanılmak istenmesinin doğal ve hatta onlar

²⁸¹ A.g.e., s. 62.

²⁸² A.g.e., s. 64.

açısından mantıklı olduğunu da ifade etti.²⁸³ Gelecek yıllarda iki dönem ABD Başkanlığı yapacak olan Ronald Reagan da Hollywood’da yer alan bir oyuncu olarak ifade verenler arasındaydı. Reagan, ifadesinde, dünya çapında haftalık 500 milyon izleyiciye ulaşan bu sektörün sadece kâr için değil, propaganda amacıyla da ele geçirilmek istenmesinin anlaşılır olduğunu, ancak Amerikan demokrasisinin ve yurtseverliğinin bunu engellediğini söyledi ve sözlerine “Bu insanlara karşı çıkarken yapılacak en iyi şey demokrasiyi işletmektir. 170 yılımızı bu ülkede demokrasinin her türlü ideolojinin baskılarına karşı direnecek ve savaştık kadar güçlü olduğu inancıyla geçirdik. Çalıştığım sektörle gurur duyuyorum. Mücadeleyi yürütme şeklimizden çok gurur duyuyorum. Komünistlerin hiçbir zaman sinema perdesini felsefeleri veya ideolojileri için bir atlama tahtası olarak kullanabildiklerine inanmıyorum”²⁸⁴ diyerek devam etti.

HUAC soruşturmaları başlayınca, sektör temsilcileri de ifadeye çağrıldı. Komünist bir sızma veya filmlerde propaganda olmadığını söyleyen temsilciler birkaç çürük elma için tüm elmaların feda edilmemesi gerektiğini ifade ettiler. Yine benzer dönemde dile getirilen başka bir konu, Hollywood’un savaştan yenik çıkan Almanya, Avusturya ve Japonya’nın düşman halklarının ABD ve demokrasi dostu olarak yeniden biçimlendirilmesi için o ülkelerde gösterilecek filmler konusunda Dışişleri Bakanlığı’yla işbirliği yaparken, komünist fikirlere nasıl yer verebilecekleri oldu.²⁸⁵ Diğer taraftan, komünizm karşıtı sinemacılar ve sektör temsilcileri de ifade verdi ve filmlerdeki kötü karakterlerin bilinçli olarak bankacı, avukat veya büyük sanayici yapıldığından şikâyet ettiler. Hollywood’un hiç komünizm karşıtı film yapmamış veya yapmıyor oluşu da bu dönemde soruşturmacılar tarafından dile getirildi.²⁸⁶ HUAC komisyonunda yer alan ve ileride ABD Başkanlığı da yapacak olan Richard Nixon da totaliter komünizm hakkında filmler yaparak gerçeği göstermenin Amerikan halkını bu konuda aydınlatmanın endüstri açısından iyi bir yatırım olacağını belirtti.²⁸⁷

Duruşmalar bittikten sonra sinema endüstrisi, verilen hapis cezalarının etkisiyle birtakım adımlar attı. Sektörün işverenleri, ABD hükümetini yasal veya anayasal olmayan yollarla

²⁸³ “Hearings Before the Committee on Un-American Activities, House of Representatives”, 1947, s. 1, (Çevrimiçi) <https://search.worldcat.org/title/hearings-regarding-the-communist-infiltration-of-the-motion-picture-industry-hearings-before-the-committee-on-un-american-activities-house-of-representatives-eightieth-congress-first-session-public-law-601-section-121-sub>.

²⁸⁴ “From the Archives: Reagan, Hollywood & the Red Scare”, **Reagon Foundation**, 1947, <https://www.reaganfoundation.org/media/51313/red-scare.pdf>, 10.12.2021.

²⁸⁵ Guback, *Int. Film Ind. West. Eur. Am. Since 1945*, s. 91.

²⁸⁶ Sbardellati, *J. Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood’s Cold War*, s. 120.

²⁸⁷ *A.g.e.*, s. 139.

devirmeye çalışan herhangi bir grup veya partiye üye olanların kovulacağını ve iş verilmeyeceğini açıkladılar.²⁸⁸ Waldrof Bildirisi²⁸⁹ olarak da bilinen bu bildiriyle bir kara liste ortaya çıkarıldı ve 300'ün üzerinde sinemacı dışlanarak, film yapmaları engellendi.²⁹⁰ Bu duruşmaların sonundan SSCB'nin yıkılışına dek Hollywood bir Soğuk Savaş sineması olarak varlığını sürdürdü. HUAC duruşmalarının ve verilen beyanların sektördeki etkisi daha önce pek yer verilmeyen komünizm karşıtı filmlerin artmasıyla hemen kendini gösterdi ve bu amaçla yapılan toplam film sayısı 1947-1951 yılları arasında 35'e ulaştı.²⁹¹ Bu yıllardan itibaren, filmlerin alt metinlerinde her zaman Soğuk Savaş yer aldı. Bu sebeple Amerikan sineması, büyük oranda farklılıkları ve yabancıyı dışlayan, korkuları besleyen bir nitelik taşıdı.²⁹²

HUAC, şüphesiz ki Kongre'deki etkili komitelerden biriydi ve amacı, federal hükümete karşı eylemler ve propaganda tehditlerini araştırmak olarak belirlenmişti. Bu amaç doğrultusunda ülkedeki komünistleri ve komünist tehdidi araştıran Komite, esas etkisini Hollywood içerisindeki komünist tehdide yönelik soruşturmasından elde etmiş ve “film senaryolarına kızıl su damlatan musluklar” kapatılmıştı.²⁹³ Sonraki yıllarda da HUAC etkisi ve Kızıl Korku (*Red Menace*)²⁹⁴ dönemi şekillendiren en önemli unsurların başında geldi. Öyle ki 1945-1955 yılları arasında çoğunluğu HUAC tarafından yürütülen 135 Kongre soruşturması yapıldı.²⁹⁵ Başkan Truman, görevi süresince komiteye müdahil olmamış, ancak anılarında komitenin en Amerikan olmayan şey (*un-american*) olduğunu, mahkemeye çıkmadan HUAC önüne çıkmanın Kongre'nin soruşturma gücünün istismarı anlamına geldiğini yazmıştır.²⁹⁶

²⁸⁸ Kevin Brianton, “The Cinematic Anti-Communist Crusade”, **cinemahistoryonline**, 2019, <https://cinemahistoryonline.com/tag/waldorf-declaration/> (09.09.2022).

²⁸⁹ Daniel Miller ve Gary Baum, “The Hollywood Brass Who Endorsed the Blacklist”, **The Hollywood Reporter**, <https://www.hollywoodreporter.com/news/general-news/blacklist-hollywood-brass-who-endorsed-391979/> (10.09.2022).

²⁹⁰ Sbardellati, **J. Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood's Cold War**, s. 139–146.

²⁹¹ **A.g.e.**, s. 182.

²⁹² Scognamillo, **Amerikan Sineması**, s. 83.

²⁹³ Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 45.

²⁹⁴ Komünizmin ortak sembolü olan kırmızı bayrağa atfen Kızıl Korku ifadesi, bir toplum veya devlet tarafından komünizmin yükselişine karşı duyulan bir endişedir. Genellikle siyasi propaganda olarak nitelenmekle beraber, İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra ortaya çıkan Kızıl Korku, ulusal veya yabancı komünistlerin ABD toplumuna ve federal hükümete sızdığı veya yıkıcı faaliyetlerde bulunduğu algısından oluşmaktaydı.

²⁹⁵ McEnaney, “Cold War Mobilization and Domestic Politics: the United States”, s. 430.

²⁹⁶ Truman, **Memoirs. Volume 2, Years of Trial and Hope**, s. 417–418.

Komünizmle mücadele yalnız HUAC tarafından yürütülmedi. Amerikan Lejyonu (*The American Legion*²⁹⁷) adlı ülke çapında 17.000'den fazla ofisi ve üç milyondan fazla üyesi bulunan ve kâr amacı gütmeyen bir örgüt tarafından da üstlenildi. Amerikan Lejyonu, üç milyonun üzerinde tiraj yapan dergileriyle komünist unsurlar bulunan filmlerin listesini yayınlıyordu.²⁹⁸ Truman anılarında bu tür yayınlardan etkilenecek, kendilerini muhafız olarak görenler ve kimi bağnazların, küçük komiteler kurarak okul, üniversite ve kiliselere saldırdığını, bu tür komitelerin epidemik şeklinde kimi şehir meclislerinde ve okul kurullarında ortaya çıktığını ifade etmektedir.²⁹⁹ Kitlesele histeri olarak tanımladığı bu dönemde, sahte vatanseverlik ve yabancı şeylerden nefret etmeyi sağlamak için birçok masum insana yersiz itham ve suçlamalar yönetildiğini belirtmektedir.³⁰⁰

Hollywood'da olanlar dışında, yaşanan iki tutuklama ve sonrasındaki infazlar, toplumu oldukça derinden etkiledi. Bunlardan ilki, casuslukla suçlanan Alger Hiss'di. Hiss, eski bir avukat ve BM'nin kurulmasında yardımcı olan bir Dışişleri Bakanlığı personeliydi. 1945'te ele geçirilen bir Sovyet casusun itirafları doğrultusunda casusluk suçundan soruşturuldu. Başlangıçta dişe dokunur bir sonuca ulaşılamadıysa da Sovyet casusunun davası devam ettiğinden konu 1948 yılında önce Kongre'nin, sonra basının gündemine düştü ve giderek büyüdü. Özellikle 1948 başkanlık seçimlerine malzeme haline gelmesiyle ülkece bilinirlik kazanan Hiss, HUAC tarafından ifadeye çağrıldığında suçlamaları reddetti. Komite üyesi Richard Nixon'ın olayın üzerine düşmesi, başka tanıkların ifadeleri ve FBI'ın soruşturması sonucunda Hiss'in kendi el yazısıyla notları ve Dışişleri Bakanlığı'na dair materyaller ele geçirildi ve casusluk yaptığı ortaya çıktı. Casusluk suçu zamanaşımına uğrasa da yalan yere yemin etmek suçundan beş yıl hapis cezası aldı.³⁰¹

Toplumu sarsan bir diğer dava ise, New Mexico'daki araştırma merkezinden edindikleri nükleer silah sırlarını Rus ajanlara iletmekle suçlanan Rosenberg çiftinin davasıydı. ABD ve İngiliz nükleer sırlarını SSCB'ye vermekten tutuklanan İngiliz casus Klaus Fuchs davasındaki verilerle tutuklanan Rosenberg çifti, casusluk yapmaktan idama mahkûm edildi. Kararın verilmesinden idamın gerçekleşmesine kadar geçen sürede birçok temyiz isteği reddedilen

²⁹⁷ Amerikan Lejyonu, Amerikan savaş gazilerince 1919 yılında kurulan ve Kongre tarafından yasal olarak tanınan bir örgüttür. Üyeleri arasında Dwight Eisenhower, John F. Kennedy, Lyndon Johnson, Richard Nixon, Gerald Ford, Jimmy Carter, Ronald Reagan gibi ABD Başkanları, Douglas MacArthur gibi generaller ve Humphrey Bogart ve Clark Gable gibi sinema yıldızları bulunmaktaydı. Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 141.

²⁹⁸ Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 47.

²⁹⁹ Truman, **Memoirs. Volume 2, Years of Trial and Hope**, s. 412.

³⁰⁰ **A.g.e.**, s. 414.

³⁰¹ "Alger Hiss", **FBI.gov**, <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/alger-hiss>, (05.04.2022).

çiftin önce Truman, ardından Eisenhower tarafından affedilmesi istendiyse de olumlu sonuç alınamadı.³⁰² Bu davalar, 1950'ler boyunca süren komünizm korkusunu tetikledi. Özellikle Hiss'in Dışişleri Bakanlığı çalışanı olmasından hareketle iç casusluğa karşı kayıtsız kaldığı ve Çin'de komünistlerin yönetimi ele geçirmesine engel olamadığı için Truman ve Dışişleri Bakanlığı suçlandı.³⁰³ Bunun öncülüğünü senatör Joseph Raymond McCarthy yaptı.

1947-1957 yılları arasında Cumhuriyetçi Parti'den Wisconsin eyaleti senatörlüğü yapan Joseph Raymond McCarthy, Komünist Parti ve komünizm sempatizanlarına yönelttiği dayanaksız suçlama ve iddialarla gündeme geldi. Senatör McCarthy, 1950'de başlayan bu suçlamalarda başta Dışişleri Bakanlığı olmak üzere hükümette, orduda, üniversitelerde ve sinema endüstrisinde gizli Sovyet ajanlarının bulunduğunu, bu ajanların Amerikan değerlerini yok etmeyi amaçladığını dile getirdi.³⁰⁴ Komünistleri tanımlamaya yönelik "herkese uyan tek beden" yaklaşımı³⁰⁵ ve gösterişli ayıplama ritüelleri³⁰⁶ McCarthy dışında başka kişi ve grupların da bu yöntemi kullanmasına neden oldu.³⁰⁷ Çeşitli iç ve dış politika girişimlerine destek sağlamak için komünizm karşıtlığının bayraktarlığını yapan ABD'li yetkililer ortaya çıkan "McCarthy canavarını" kontrol edemediler. McCarthy ve arkadaşları, komünizme karşı yumuşak davrandıkları için Truman, Marshall ve Dışişleri Bakanı Dean Acheson'a saldırdılar.³⁰⁸ Dışişleri Bakanlığı'nda 205 komünist bulunduğunu ve bu isimlerin listesinin elinde olduğunu belirten McCarthy, sonrasında sayıyı 81'e, ardından da 57'ye indirdi. Son olarak "çok sayıda" kişinin ismine sahip olduğunu söylediğinde iddialarının gerçeklik taşımadığı ortaya çıktıysa da söylemleri çoktan toplumda geniş yankı bulmuştu. McCarthy, Amerikan siyasetini birkaç yıl etkisine alacak korkuyu ve sonrasındaki komünist avını tetikleyerek, dönemin gelişmelerinin etkisiyle oldukça popülerlik kazandı.³⁰⁹ Çin'de komünistlerin yönetime gelmesi, ülke içinde ajanların ortaya çıkması, SSCB'nin nükleer silah sahibi olması ve Doğu Avrupa'daki diğer SSCB eylemleri McCarthy'nin söylemleriyle birleşince ülkede komünizme dair ciddi bir korku ve panik ortamı oluştu. McCarthy, "insanlık

³⁰² "Atom Spy Case/Rosenbergs", **FBI.gov**, <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/atom-spy-caserosenbergs>, (05.04.2022).

³⁰³ Leffler, "The Emergence of an American Grand Strategy, 1945–1952", s. 84.

³⁰⁴ Peter Feuerherd, "How Hollywood Thrived Through the Red Scare", **Daily.jstor.org**, 2017, <https://daily.jstor.org/how-hollywood-thrived-through-the-red-scare/> (05.04.2022).

³⁰⁵ McCarthy'e göre kendisini eleştiren ve siyasi rakibi olan herkes ya komünist ya da komünizm sempatizanıydı.

³⁰⁶ McCarthy, Demokrat Parti'yi "yirmi yıllık ihanetle" suçluyor, Amerikan Sivil Özgürlükler Birliğini "Komünist Parti için bir paravan olarak" tanımlıyor ve General Zwicker dahil olmak üzere çeşitli tanıkları azarlıyor ve tartaklıyordu.

³⁰⁷ McEnaney, "Cold War Mobilization and Domestic Politics: the United States", s. 428.

³⁰⁸ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 649.

³⁰⁹ Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 282.

tarihinde daha önce yapılmış herhangi bir girişimi gölgede bırakacak kadar büyük ve alçakça bir komplo” olarak tanımladığı komünist sızmanın ve yerli hainlerin Soğuk Savaş’ı kaybetmelerine neden olduğunu söyledi.³¹⁰ Truman yönetimi ve özellikle Marshall’ı ihanete varan ithamlarla suçladı, Çin’in kaybedilmesini Marshall’ın beceriksizliğine bağladı.³¹¹ 1952 seçimlerinde yeniden senatör seçilen McCarthy, ölçsüz ithamları ve kötücül yöntemleri nedeniyle 1954 yılında senato tarafından sansürlendi, sonraki dönemde seçilemedi ve birkaç yıl sonra öldü.³¹² Ancak mirası, Amerikan siyaseti ve toplumunu bir süre daha etkilemeyi sürdürdü.

1947’den sonra dünya, ABD hükümeti tarafından yoğun bir komünist tehdit altında yaşanan bir yer olarak görülmeye başlandı. Özellikle yönetim katında kristalleşen bu yaklaşım, zamanla medya, eğitim kurumları ve siyaset aracılığıyla ülkenin neredeyse bütün düşünce ve temsillerinde yer aldı. Bu anlayış McCarthy dönemi olarak anılan 1949-1953 yıllarında zirve yaptı. Bu atmosfer ve korku dili sinemacıları da etkiledi. Her sorgulamanın ihanetle özleştirildiği bu dönemde sinemacılar korunaklı alanlara kaçmak zorunda kaldı.³¹³ Bu dönemde yapılan filmlerin çoğu Sovyet komünist tehdidine karşı oluşan toplumsal uzlaşmayı desteklemek ve ülkenin güvenlik politikalarını meşrulaştırmak amacı taşıymaktaydı.³¹⁴

1.1.3. Dış Politikanın Hollywood’a Yansımaları

1.1.3.1. Hollywood’a Hâkim Olan Temalar

Hollywood, İkinci Dünya Savaşı’nın sonra ermesiyle, savaşta kaybettiği pazarlara yeniden erişim sağlayarak gelirini artırmaya başladı. Öyle ki, 1946, tüm zamanların en çok izleyici sayısına ve gelirlerin 1,7 milyar dolar ile savaş öncesi düzeyine ulaştığı yıl oldu.³¹⁵ İkinci Dünya Savaşı’nın bitişiyle beraber, beyazperdede sosyal konulara odaklanan eleştirel filmler birkaç yıl içinde Soğuk Savaş’ın başlamasıyla azalarak bitti. Savaş boyunca çekilen *The*

³¹⁰ “‘Communists in Government Service,’ McCarthy Says”, **Senate.gov**, 1950, <https://www.senate.gov/about/powers-procedures/investigations/mccarthy-hearings/communists-in-government-service.htm> (06.04.2022).

³¹¹ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 68–69.

³¹² **A.g.e.**, s. 69.

³¹³ Ferro, **Sinema ve Tarih**, s. 199.

³¹⁴ Valantin, **Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood, Pentagon ve Washington**, s. 33–34.

³¹⁵ Monaca, **Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası**, s. 237.

*Great Dictator*³¹⁶ ve *To Be or Not to Be*³¹⁷ (Büyük Macera, 1942) gibi anti faşist filmlerin yerini *Ninotchka* ve *The Iron Curtain*³¹⁸ (Demir Perde, 1948) gibi açık komünizm karşıtı³¹⁹ filmler aldı. Benzer şekilde, İkinci Dünya Savaşı sırasında çekilen ancak Birinci Dünya Savaşı'ndaki bir Amerikan askerini anlatan *Sergeant York*³²⁰, yerini, Pasifik cephesindeki bir adada yaşanan Japonlarla savaştaki askerleri anlatan *Sands of Iwo Jima*³²¹ (Iwo Jima Yanıyor, 1949) gibi filmlere bıraktı. Savaşta ABD'nin rolünün kesin olmadığı, düşmanın adının bile nadiren yer aldığı *Casablanca* gibi filmler yerine Hollywood'un Fransız direnişi gibi tanıdık bir olay örgüsünü yeniden şekillendirdiği ve Doğu Avrupa'daki komünist varlığa uydurduğu *The Steel Fist*³²² (Çelik Yumruk, 1952) gibi filmler çekildi. Bu değişimde, SSCB tehdidine karşı alınan uluslararası tedbirler ve bunun ülke içindeki yansımaları ile McCarthy ve HUAC etkisi belirleyici oldu. Öyle ki, birkaç yıl önce çekilen filmler bile yer verdikleri özgürlükçü, sosyal adalet ve eşitlik içeren temaları nedeniyle komünizm propagandası şüphesi taşıdı ve FBI tarafından soruşturuldu.

İkinci Dünya Savaşı sırasında faşizm karşıtı öğeler barındıran filmlerin özgürlükçü anlatılar içermesi ve mücadele için ahlaki bir gerekçe sunması bir sorun oluşturmazken, savaş sonrası bu türde filmler komünist fikirleri çağrıştırdığı için kaygıyla karşılanmaya başlandı. Komünist fikirleri tehlikeli bulan muhafazakâr sinemacılar da kendi anlatılarını daha çok filme aldılar ve diğer sinemacıları da aynı tutumu takınmaya davet ettiler. ABD'de, İkinci Dünya

³¹⁶ Politik-komedi türünde, siyasi hiciv içeren bir film olarak Büyük Diktatör, nazizm ve faşizm eleştirisi açısından çok istisnai bir örnektir. Film, Tomania isimli bir diktatörlükte, yönetimi ile ülkesinde terör estiren Diktatör Adenoid Hynkel ile kendisine ikizi kadar benzeyen, adı anılmayan saf bir Yahudi berberin hikayesini anlatmaktadır. Daha önce Hollywood'da bu kadar keskin ve net bir siyasi film çekilmemiştir. Stüdyoların böyle bir işe sermaye yatırmayacağını bildiğinden, Chaplin, kendi kurduğu stüdyosu ile dağıtımını yaptı ve filmin yapımcılığını kendi üstlendi. Film, diğer film yapımcılarının Avrupa pazarını kaybetmemek için bu tür içerikler çekmemesini haklı çıkaracak bir şekilde, Nazi Almanyası ve işgal ettiği her yerde yasaklandı, savaşın bitmesinin ardından politik nedenlerle 1958 yılına dek Almanya'da gösterilmedi.

³¹⁷ Ernst Lubitsch, *To Be or Not to Be*, United Artists, 1942,

<https://www.imdb.com/title/tt0035446/reference/>.

³¹⁸ William A. Wellman, *The Iron Curtain*, Twentieth Century Fox, 1948,

<https://www.imdb.com/title/tt0040478/reference/>.

³¹⁹ Film, Anatole Litvak'ın 1939 tarihli *Confessions of a Nazi Spy* (Bir Nazi Casusunun İtirafı, 1939) filminin yeniden çevrimi idi. Senaryo'yu da aynı yazar, Milton Krims yazmıştı. Üzerinden henüz 10 yıl bile geçmeden film, Nazi kötü adamını komünist kötü adamla değiştirerek yeniden gösterime girmişti.

³²⁰ 1941 yılında vizyona giren *Sergeant York*, savaş karşıtı olan ancak savaşa katılınca da harika işler çıkaran bir askerin hikayesini anlatır. Gönülsüz katıldığı savaşta, üstlerinin ölümüne tanık olan York, inisiyatif alarak arkadaşlarının yaşamlarını korumak için büyük başarılar gösterir. Tek başına askerleri esir eder, müfreze teslim alır, Almanların teslim olmasını sağlar. Bir sürü madalya ile ülkesine geri dönen York, ABD'nin temsilidir. ABD'nin savaşa girmesinin arifesinde, topluma, savaşmak gerektiğinde yine en iyi biz Amerikalılar savaşırız mesajını veren film, Amerika'nın geçerli nedenleri olduğunda neler yapabileceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

³²¹ Allan Dwan, *Sands of Iwo Jima*, Republic Pictures, 1949, <https://www.imdb.com/title/tt0041841/reference/>.

³²² Wesley Barry, *The Steel Fist*, Monogram Pictures, 1952, <https://www.imdb.com/title/tt0045188/reference/>.

Savaşı sonuna kadar resmi bir Komünist Parti vardı ve bu partinin üyeleri arasında çeşitli sinemacılar da bulunuyordu. Muhafazakâr sinemacılar, komünist fikirlerin Amerikan değerlerinin altını oyduğu yönündeki kaygıları dile getirdilerse de başta, Hollywood'un büyük stüdyolarında pek taraftar bulamadılar. Soğuk Savaş'ın başladığı günlerde, Temsilciler Meclisi'nde, Amerika Karşıtı Faaliyetleri İzleme Komitesi kurulması durumu değiştirdi. HUAC, bazı sinemacıları duruşmalarda ifade vermeye çağırdı. FBI tarafından sağlanan, ancak somut olmayan kanıtlara dayanan bu duruşmalarda, komite üyelerinin yaklaşımları ülkenin kurumlarına sızan komünistlere ve tanınmış kişilere dair bir korku iklimi yarattı. Bu komitenin üyelerinden biri, Kaliforniya temsilcisi olan Richard Nixon'dı. İfadesine başvurulmuş sinema temsilcilerinden biri ise oyuncu Ronald Reagan'dı. İleride başkanlık yapacak bu iki isim, Hollywood'un politikayla ilişkisi ve sinemanın sahip olduğu güce dair erken dönemde bilgi sahibi olmuşlardı.

Komünizm korkusuna karşı ilk tepki, endüstrinin otosansürü olarak anılan PCA tarafından verildi. Hays Prensipleri'ni denetleyen bir idare olarak PCA, ilk yıllarda yanlış eğlence olarak tabir edilen ahlâksızlığı engellemek olarak belirlediği önceliğini, 1940'lı yıllarda sinemayı bir kültür aktarım ve propaganda aracı olarak kullanan sol hareketleri engellemek olarak değiştirdi. Haftalık ortalama 80 milyon biletin satıldığı endüstri, bu gücü nedeniyle toplumu yönlendirmeye oldukça müsaitti. Filmlerinde yer verdikleri politik unsurlarla toplumu şekillendirmeye çalışmakla suçlanan sinemacılar bu suçlamalara toplumu şekillendirmekten ziyade toplumsal gerçeği yansıttıkları iddiasıyla yanıt verdiler.³²³

Sinema endüstrisi içinden gelen ikinci tepki, 1944 başlarında Amerikan İdeallerinin Korunması için Sinema Filmi İttifakı'nın (MPAPAI veya MPA- *Motion Picture Allianz for Preservation of American Ideals*) kurulması oldu. Üyeleri arasında Cecil B. DeMille, Victor Fleming, John Ford, Walt Disney, Ayn Rand ve Hedda Hopper gibi ünlü yönetmen, yazar ve oyuncuların bulunduğu bu kuruluşun amacı, Amerikan yaşam tarzını yıkmak ve değiştirmek için yıkıcı yöntemlerle yükselen komünizm, faşizm ve benzer inançlarla mücadele olarak ilan edildi. Bu mücadele yalnızca var olduğunu düşündükleri komünist propagandanın ifşasını değil, bununla beraber çeşitli Amerikan değerlerini içeren bir ilkeler bütünü doğrultusunda hareket etmeyi de içeriyordu. Bu ilkelerin temeli, bireycilik ve özgürlüğün savunulmasıydı. MPA, sinema filmlerini hem yurtiçinde hem yurt dışında kamuoyu kanaatini etkilemek için dünyanın en büyük güçlerinden biri olarak tanımladı ve bu doğrultuda Amerikan olmayan fikir

³²³ Sbardellati, J. *Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood's Cold War*, s. 40.

ve inançların yayılmasına izin verilmeyeceğini bir bildiriyle açıkladı.³²⁴ Bu yapı, yalnızca politik filmlerden rahatsızlık duymakla kalmıyor, kadının toplumsal rolüne dair mesajlar ileten ve ırk eşitsizliğini eleştiren filmlere de şüpheyile yaklaşıyordu. Ayrıca MPA, kapitalist ekonominin bir cilvesi olarak, gişede iyi iş yaptıktan sonra ne stüdyo yöneticilerinin ne de yapımcıların filmlerin ne hakkında olduğunu umursamadıklarını söyledi. Ülkeyi yönetenlerin, filmler aracılığıyla Amerikan değerlerinin altını oyan tehlikenin farkında olmadıklarını ifade etti.³²⁵ MPA'nın bu açıklamaları diğer stüdyolar tarafından demokratik ortamın özgür sesini yok etme girişimleri olarak nitelendi ve kulak arkası edildi.

MPA içerisinde yer alan, bireycilik, rasyonel bencillik, kapitalizm kavramlarına odaklanan ve objektivizm felsefesiyle tanınan düşünür, yazar ve aynı zamanda yönetmen olan Ayn Rand, 1947 yılında Amerikalılar için Ekran Rehberi (*Screen Guide for Americans*) adlı 12 sayfalık bir kitapçık yayınlarak, siyasi propagandanın yalnızca siyasi sloganlardan oluşmadığını, politikanın kendine özgü, ayrı bir alan olmadığını belirtti ve Hollywood'daki komünistlerin amacının açıkça komünizmi savunan filmler üretmek değil, politik olmayan filmler aracılığıyla ahlaki ilkeleri yozlaştırmak olduğunu savundu. Komünistlerin, masum hikayelerin içine ufakık öğeler koyarak propaganda yaptıklarını söyleyen Rand'a göre, suyun kayayı aşındırması gibi, küçük ve belli belirsiz olan bu öğeler süreklilik arz ettikçe Amerikan değerlerini aşındıracaktı.³²⁶ Yayımlandığı zamanlarda çok ilgi çekmeyen, ancak daha sonra FBI'ın filmleri fişlemek için kullandığının anlaşılması ile önem kazanan kitapçıkta, sinemadaki komünistlerin filmlere sızmak amacıyla senaryolarında yer verdikleri hususları ve bireycilik-kolektivizm mücadelesini tespit etmek için 13 uyarı sunuluyordu. Bunlar “politikayı hafife almayın, serbest girişimci sistemi, sanayicileri, zenginliği, kâr güdüsünü ve başarıyı kötülemeyin, başarısızlığı, ahlâki çöküşü, sıradan insanı ve kolektivizmi yüceltmeyin”, “özgür insana ve Amerikan kurumlarına saldırmayın ve güncel olayları dikkatsizce kullanmayın” gibi maddeler halinde belirtilmişti.

Rand, hafife almayın diyerek, politikayı çok temel bir noktaya yerleştirir. Ona göre politika, özgürlük mü yoksa kölelik mi istediğimizin yanıtı ile ilgili çok temel bir konumdur. O nedenle “ben politikayla ilgilenmiyorum” diyerek işin içinden çıkmaya çalışan sinemacılara

³²⁴ “Statement of Principles”, **The Motion Picture Alliance for the Preservation of American Ideals**, 1944, http://www.cobbles.com/simpp_archive/huac_alliance.htm.

³²⁵ Sbardellati, **J. Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood's Cold War**, s. 70–76.

³²⁶ Ayn Rand, “Screen Guide for Americans”, Beverly Hills, California, 1947, s. 1, <https://archive.lib.msu.edu/DMC/AmRad/screenguideamericans.pdf>.

her şeyin politikayla ilgili olduğunu söyler. Bu bağlamda, temel bireysel hak ve özgürlüklerin ekonomideki karşılığı olarak serbest girişimciliği gösterir. Rand’a göre, Amerikancılık ile serbest girişimcilik, ruh ve beden gibidir, ayrılamazlar.³²⁷ Rand, serbest girişimciliğin tezatı gördüğü kamu girişimlerinin soylu ve insani şeyler gibi gösterilmesinden kaçınmak gerektiğini, bunun bir komünist sızma olduğunu belirtir. Bu doğrultuda girişimci sanayicilerin de kötülenmemesi gerektiğini ifade eder. Çünkü bir film yapımcısı olarak yer aldığı ve seslendiği sinema endüstrisi de bir sanayidir. Rand’a göre, Amerikan tarihi boyunca sanayiciler üretim dâhisi, girişimci, bağımsız ve cesaretli insanlar olarak en büyük erdemlere sahip olmuştur. Sanayiciler, bankacılar ve iş adamlarının ekranda kötü adamlar olarak yer alması birkaç film özelinde anlaşılabilirken, bunun süreklilik arz etmesi siyasi propagandanın bir parçasıdır.³²⁸

Rand, Amerika gibi özgür toplumlarda, üretim ve çeşitli ürün ve hizmetlerin değişimi sonucunda zenginliğin elde edildiğini söylemektedir. Bu nedenle, zenginliği kötölemek, üretimi ve ticareti de kötölemek demektir. Ayrıca, bir filmde zengin bir adamın illa kötü olması gerekiyorsa senaryo zengin sınıfın değil, yalnızca o adamın karakterinin kötü olduğunu gösterecek şekilde kaleme alınmalıdır. Zenginliği sağlayan kâr güdüsüne de değinen Rand’a göre, ödül olmadan, devletin çıkarı için çalışmak, kölelik gibidir. Kâr, serbest piyasa ekonomilerinde yalnızca iyi üretim yapanların, bu ürünleri bir şekilde istekli alıcılara ulaştırmaları sonucunda gerçekleşmektedir. Bu da ödül gerektiren bir çabadır. Para, yalnızca üretim için bir çaba harcandığında kazanıldığından, zenginlik ve kâr güdüsünde kötülenecek bir şey yoktur.³²⁹

Filmlerde yer alan başarının kötülenmesi ve başarısızlığının yüceltilmesine karşı çıkan Rand’a göre, kişisel başarı komünistlerin söylediği gibi başkaları pahasına gerçekleşmez. Amerika, insanların ahlaki, sanatsal, endüstriyel ve finansal başarıları üzerine kurulmuştur. Rand, filmlerde, insanları hırslarını kaybetmiş, yönetilmesi kolay, itaat etmeye gönüllü ve devlete hizmete hazır, umutsuz, ruhsuz, gri robot sürüleri gibi göstermenin komünizme hizmet ettiğini söylemektedir. Başarısızlığın utanılacak bir şey değilse de övülecek bir şey de olmadığını belirten Rand’a göre, insanların başarısızlığını överek suçu Amerikan sistemine

³²⁷ A.g.e., s. 2.

³²⁸ A.g.e., s. 3.

³²⁹ A.g.e., s. 4–5.

atmak komünist bir yöntemdir. Nasıl ki fakirlik bir utanç olmadığı gibi bir değer de değilse, zenginlik de bir değer olmadığı gibi bir utanç da değildir.³³⁰

Rand, ahlaksızlığı övmenin veya suçluya sempati duyulmasını sağlayacak herhangi bir yaklaşımın ahlaki temelleri yok edeceğini ve kötü eylemlerin sorumlusunun kendisi olmadığı algısı yaratacağını ifade etmektedir. Sıradan insan kavramının Avrupa'daki aristokratlar ve sıradan insanlar ayırımından kaynaklandığını ve Amerika'da bunun yeri olmadığını belirten Rand'a göre, Amerikan hukukunda her insan eşittir. Sıradan insan kavramının kullanımı komünist öğretinin bir unsurudur, insanları birey olarak değil, kitle olarak ele almanın bir aracıdır. Oysaki Amerikan sisteminde bireylerin kendilerine özgü değerleri ve becerileri vardır. Rand, bu bağlamda, işbirliği ile kolektivizm arasında fark olduğunu, işbirliğinin Amerika'yı, kolektivizmin ise Sovyet Rusya'yı yansıttığını söylemektedir. İş birliğinde gönüllü bir birliktelik varken, kolektivizmde insanların seçme hakkı olmadan zorla bir araya getirilmesi söz konusudur. Bu nedenle de filmlerde kolektivizm anlatılırken bu farkın gözden kaçırılmaması gerekir. Her türlü özgürlüğe karşı olan komünizmin serbest girişime, seyahat özgürlüğüne, özel mülkiyete ve ifade özgürlüğüne karşı olması gibi özgür insana da karşı olduğunu ifade eden Rand, sinemacılar, "özgür insana saldırmayın ve birey olmanın önemini gösterin" uyarısında bulunmaktadır.³³¹

Rand'a göre, güncel olaylara partizanca yaklaşmak, komünist sızmaya izin vereceği için, eğer politik bir konuya değinilecekse iki tarafın da görüşleri açıkça ifade edilmelidir. Rus insanının özgür, güvenli ve mutlu olduğu veya SSCB'nin Batılı ülkelerle aynı olduğu gösterilmemelidir. Filmlerde politikaya yer verilecekse, Kongre'yi kötülemek bir diktatörün gerekliliğini çağrıştıracak, seçimleri kötülemek de artık ona gerek olmadığını düşündürecek için bu yöntemler kullanılmamalıdır. Rand'a göre, Kongre üyeleri veya senatörler kötü olabilirler ancak bunlar kişilerin kötülüğüdür, sistemin değil.³³²

Rand'ın 13 ilkesi, Soğuk Savaş boyunca Hollywood'un kullandığı sinema dilinin temelini oluşturdu. Soğuk Savaş sırasında Hollywood filmlerinin ortak özelliği haline gelecek olan bireyci ideoloji, kişisel çaba, sorumluluk ve yeteneğin bireysel başarı ve zenginliğe yol açması, tüketim kültürü, sorunların bireyselleştirilip psikolojik bir tabana oturtulması³³³ gibi

³³⁰ A.g.e., s. 6.

³³¹ A.g.e., s. 9–10.

³³² A.g.e., s. 11.

³³³ Yaylagül, "Hollywood: Tarihi, Ekonomisi, İdeolojisi", s. 15.

ortak anlatılar, Ayn Rand'ın rehberinden büyük izler taşımaktadır. Ostendorg ise, filmlerde yer verilen Amerikan popüler kültürünün temel unsurlarını, hukukun üstünlüğü ve mahkemelerin rolü, dini olmayan ahlâki topluluklar, liberalizm ve serbest piyasa, popülizm ve sıradan insan, araçsal akıl, pragmatik reform ve çok kültürlülük olarak başlıklandırmıştır.³³⁴ Böylece Hollywood, yukarıda sıralanan belirli konuları sınırlı çerçeve içerisinde renkli ve çekici unsurlar katarak anlatan bir aracıya dönüşmüştür.

Truman'ın başkanlık yıllarında çekilen filmlere bakıldığında, savaş konusu öne çıkar. Savaş filmlerinin ardından, John Ford'un *Fort Apache*³³⁵ (Kan Kalesi, 1948), *Rio Grande*³³⁶ (Aslanlar Diyarı, 1950) ve Fred Zinnemann'ın *High Noon*³³⁷ (Kahraman Şerif, 1952) gibi westernleri³³⁸ gelir. Sonrasında *All the King's Men*³³⁹ (Saltanat Hırsı, 1949) gibi kara filmler, *The Iron Curtain* gibi anti komünist filmler, *The Best Years of Our Lives*³⁴⁰ (Hayatımızın En Güzel Yılları, 1946) ve *It's a Wonderful Life*³⁴¹ (Şahane Hayat, 1946) gibi sosyal dramalar, müzikaller, gangster filmleri, komediler ve korku filmleri sıralanmaktadır. Özellikle savaştan sonraki gişe rakamları, izleyicilerin savaşı geride bırakma arzusunu yansıtıyordu. Savaşın sona erdiği yıl olan 1945'te, gişede en başarılı ilk on filmde altısı müzikaldi.³⁴² Bu dönem çekilen

³³⁴ Berndt Ostendorf, "Why Is American Popular Culture so Popular? A View from Europe", *Amerikastudien/American Studies*, C. 46, No: 3, 2001, s. 346–354.

³³⁵ John Ford, *Fort Apache*, RKO Radio Pictures, 1948, <https://www.imdb.com/title/tt0040369/reference/>.

³³⁶ John Ford, *Rio Grande*, Republic Pictures, 1950, <https://www.imdb.com/title/tt0042895/reference/>.

³³⁷ Fred Zinnemann, *High Noon*, United Artists, 1952, <https://www.imdb.com/title/tt0044706/reference/>.

³³⁸ Westernler, genellikle 1865-1899 arasında ülkede kanunsuzluğun kol gezdiği sınır bölgelerinde geçen, yasadışı işler yapanları adalete teslim eden bir kovboyun öyküsünün anlatıldığı filmlerdir. Western, müzikle beraber Hollywood'a özgü iki film türünden biridir. Kovboy, dürüstlük, namus, görev bilinci ve onurun kendi üzerinden anlatıldığı ana karakterdir. Western filmlerinin belirli sembolleri ve karakterleri vardır. Bunlar, kara dumanlı trenler, tenteli arabalar, atlı posta arabaları, şerifin ofisi, kasabada bulunan ve önünde silahların çekildiği salon gibi öğeler ve yerlerdir. Kovboy dışındaki diğer karakterler genelde kasabanın şerifi, yargıç, doktor, avcı, salon sahibi ve karısıdır. Western türünün ana öğelerinden bir diğeri, Kızılderililerin soluk yüz olarak ifade ettiği beyazları ölümden son anda kurtaran atlı askerlerdir. Kötü adam, gerçek Amerikan tarihinden kötüler olabileceği gibi kurgusal karakterler de olabilir. Ancak bu ikisi dışında yer alan ve her daim mücadele edilmesi gereken kötü, Kızılderili'dir. Western filmlerinin ana öğelerinden bir diğeri, batıya yapılan yolculukta toprak sahibi olanların özel mülkiyeti oluşturması ve bunun tarihidir. Bu yeni mülkiyet, onu savunmayı da beraberinde getirdiği için herkesin belinde silah bulunmakta ve silah kanun olmaktadır. Western filmlerinin ana öğelerinden bir diğeri de sınırdır. Sınır, düşman ve genelde tehlikeli görülen yerlilerle dolu, bilinmeyen bir çevredir. Bu çevrede insan, kendi fiziksel kapasitesi veya etrafındaki diğer insanlarla dayanışması sayesinde hayatta kalır. Bu nedenle sınırdaki kanlı ama haklı bir şiddetin kullanımı meşru kabul edilir. Sınır, batının ele geçirilmesi, ortaklık mirası, toplumu ve kuralları tehdit eden her şeye karşı silahlı güç kullanımının meşruiyetiyle özetlenmiştir. Teksoy, *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi*, s. 223-225 ve Valantin, *Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood, Pentagon ve Washington*, s. 14.

³³⁹ Robert Rossen, *All the King's Men*, Columbia Pictures, 1949, <https://www.imdb.com/title/tt0041113/reference/>.

³⁴⁰ William Wyler, *The Best Years of Our Lives*, 1946, <https://www.imdb.com/title/tt0036868/reference/>.

³⁴¹ Frank Capra, *It's a Wonderful Life*, RKO Radio Pictures, 1946, <https://www.imdb.com/title/tt0038650/reference/>.

³⁴² Tim Dirks, "The 1940s", *filmsite.org*, <https://www.filmsite.org/40sintro5.html>, (05.09.2022).

filmler farklı türlerde yer alsalar da bu çalışma itibariyle genel olarak iki kategoride değerlendirilmesi mümkündür: Eleştirel ve değer yaratan filmler.

Faşizmi, komünizmi veya içinde bulunan sosyal yapıyı, sistemi, dönemi ve kişiyi eleştirirken mesajını doğrudan aktaran filmler eleştirel olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, Hollywood filmlerindeki eleştirilerin, sistemi daha güçlü, daha çeşitli ve daha tutarlı hale getiren bir öğrenme aracı olduğu gerçeğinden hareket ederek filmlerin “eleştirel” görünmekle beraber mesajını daha incelikli iletmediği, eleştirel bir üslup belirleyerek veya sistemi eleştiriyor gibi görünerek sistemle sorunu olanların da takdirini kazandığı ve onların sözcülüğünü yapma şansına kavuştuğu da göz önünde bulundurularak eleştirel ifadesi tırnak içine alınmıştır.

İkincisiyse, Amerikan değerleri üzerinden gerçekleştiren, apaçık bir düşman yaratarak onu kötülemek yerine ülke ve toplumun değerlerine vurgu yapan, mesajını böyle ulaştırmaya çalışan, değer yansıtan filmlerdir. Yıllar içinde filmlerin mesajları, “anti”leri veya aktardıkları değerler değişse de bu kategoriler ana hatlarını koruyarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

1940’ların sonu ve 1950’lerin başını iki film, *Ninotchka* ve *High Noon* en iyi yansıtmaktadır. Bu yıllarda, çokça komünizm karşıtı propaganda filmi çekilse de çok azı gişede başarılı olmuştu. Zaman geçtikçe izleyicilere yönelik doğrudan mesajların yerine, bir bütün olarak Amerikan sisteminin Sovyet sisteminden daha başarılı olduğunu anlatan ve Amerikan yaşam tarzını çekici kılacak mesajlara doğru bir geçiş görüldü. Bu nedenle *Ninotchka* filmi Batı’nın sahip olduğu değerler ve komünizm eleştirisi, *High Noon* filmi de HUAC soruşturmalarıyla temel değerleri sorgulanan bir dönemin eleştirisi açısından ideal örneklerdir. Elbette bu filmler dışında *The Best Years of Our Lives*³⁴³ ve *It's a Wonderful Life*³⁴⁴ gibi FBI’ın film endüstrisine komünist sızma raporunda yer alan sosyal drama filmleri ve *All the King's Men*³⁴⁵ gibi komünizm karşıtlığını, komünizm aleyhine bir şey söyleyerek değil, ona dair hiçbir

³⁴³ 1946 tarihli FBI raporunda, filmin senaristinin komünist olmadığı bilinmekle beraber komünistlerle yemek yiyip onları teselli ettiğine ve filmde bankacıların kötü olduğu izlenimi verildiğine dair çeşitli ifadeler yer aldı. “Communist Infiltration-Motion Picture Industry”, 1946, s. 159, https://archive.org/details/FBI_File_Communist_Infiltration_Motion_Picture_Industry_COMPIC_ALL_EXCERPTS/compic7b/ (13.08.2022).

³⁴⁴ İçerdiği sınıf bilinci fikri, sıradan insanın sorunlarını büyütürken toplumsal sorunlara dönüştürdüğü ve Potter karakterinin bankacıları itibarsızlaştırdığı nedeniyle eleştirildi. FBI raporu, filmi, parası olanları kaba ve aşağılık karakterler olarak göstererek özellikle üst sınıfları karalamakla suçluyordu. “Communist Infiltration-Motion Picture Industry”, 1946, s. 160, https://archive.org/details/FBI_File_Communist_Infiltration_Motion_Picture_Industry_COMPIC_ALL_EXCERPTS/compic7b/ (13.08.2022).

³⁴⁵ Hırslı bir politikacı olan Willie Stark’ın popülist politikalarla hızla yükselmesini anlatan filmde, politikacı birçok kentte birçok miting yapar. Ancak mitinginde hiçbir şekilde eşitlikten bahsetmez, sistemi eleştirmez. Ayn Rand’ın Ekran Rehberi’nin politikacılara ayırdığı kısmı gibi yalnızca kişileri eleştirir. Sorunu kişilerledir. Stark vali seçilince

şey göstermeden ve söylemeden yapan filmler de yer alır. Ancak dönemin ruhunu *Ninotchka* ve *High Noon* filmlerinde açıkça görmek mümkündür.

1.1.3.2. Hollywood'un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı

Yönetmenliğini Ernst Lubitsch'in yaptığı *Ninotchka* filminin başrol oyuncularını Greta Garbo ve Melvyn Douglas'tır. Hem bir komünizm eleştirisi hem de lüks, moda ve tüketim kültürü üzerinden kapitalizm övgüsü olan film, esasında 1939 tarihinde çekildi, ancak hem 1947 hem de 1962 yılında yeniden gösterime sokuldu. Romantik komedi türündeki filmde, farklı toplumsal yapıdan gelen iki kişi üzerinden ideolojileri anlatılmakta ve yer yer karikatürize hale gelecek şekilde örneklendirmeler yapılmaktadır.

Film, 1939 yılında, Paris'te geçer. Görevleri eski bir Rus düşesin mücevherlerini satmak olan üç Sovyet ticaret kurulu üyesinin beceriksizlikleri üzerine, Moskova yönetimi, sorunu çözmek için özel yetkili bir elçiyi, Ninotchka'yı (Nino) Paris'e gönderir. Nino ve düşesin avukatı Leon birbirlerini tanımadan yakınlaşırlar. Bu yakınlık birbirlerinin kim olduklarını öğrendikten sonra da devam eder ve ikili birbirine âşık olur. Bu ilişkiyi öğrenen düşesin mücevherler karşılığında Nino'dan Leon'u terkedip SSCB'ye dönmesini ister. Nino ülkesine dönmeyi seçer, ancak aklı hep Paris'te kalır. Aylar sonra, benzeri bir sorun İstanbul'da yaşanır ve Nino bu sefer İstanbul'a yollanır. İstanbul'da Leon'u görür. Kurul üyelerini geri dönmemeye ikna ederek Nino'nun peşlerinden gönderilmesini planlayan Leon, niyetini açıklar. Nino'ya, eğer kendisi yanında kalmazsa, başka ülkelere gönderilen her Sovyet temsilcisini orada kalmaya ikna edeceğini söyleyerek, ülkesine bu şekilde hizmet edebileceğini belirtir. Nino da ülkesine hizmet etmek için kendisiyle kalacağını söyler ve film sona erer.

Film, Sovyet temsilcisi Nino'nun dönüşümü ve burjuva değerlerinin herkesin ilgisini çekecek göz alıcı şeyler olarak sunulması üzerine kuruludur. İlk sahnelerde ülkü ve ideallerine bağlı, robot gibi biri olan Nino, burjuva değerleri ve bir burjuva beyefendisiyle karşılaşınca, normal bir kadın halini alır. Filmin başlarında aşkı, kimyasal ve biyolojik birtakım süreçlerin olağan sonucu olarak tanımlayan Nino, filmin sonunda âşık bir kadına dönüşür; ilk günlerde küçümsediği her şeyi bir bir yapmaya başlar. Dalga geçtiği modaya uygun şapkayı satın alır, ruj sürer, şampanya içer ve şık elbiseler giyer. Film boyunca duygusuz, gülmeyen, teknik detaylara takılan soğuk bir insandan, kuşlardan ve güneşten etkilenen, aklına fıkralar gelince

birçok yol, müze, kütüphane, baraj, hastane ve stadyum yaptırır ancak filmde bir tane bile işçi görülmez. Bunun yerine taşralılar kullanılır. Yalnızca kişisel suçları ve kişisel yozlaşmayı dile getirir. Zaten filmin odağı, bu siyasi figürün kişisel hırsına indirgenir. Sistemde sorun yoktur.

gülen ve artık daha insani şeylere merak salan bir kadına dönüşür. Karakterin bu dönüşümü, filmin başlarında giydiği koyu renk giysilerden sonunda giydiği açık renk giysilere geçişle de gösterilir. Filmde, kötü olan her şey Sovyetlere ve onu yönetenlere aitken, iyi olan her şeyin Batı'ya, kapitalizme ait olduğu vurgulanır. Filmin, SSCB'de geçen kısımlarında, radyoda yalnızca propaganda yayınları duyulurken, Paris'teki kısımlarında müzik çalmaktadır. Benzer şekilde Paris'te hiç yemek sıkıntısı yaşanmazken, SSCB'de zar zor yumurta biriktirilerek omlet yapılması iyi ve kötünün örneklerini oluşturur.

Filmdeki Sovyet temsilciler Iranoff, Buljanoff ve Kopalski bile ülkelerine pek de inanmayan, ne yaptıklarının tam olarak farkında olmayan, Sibiry'a sürülmekten veya öldürülmekten korktukları için bu işi yapan, akli havada tipler olarak karakterize edilir. Filmin başlarında bir sahnede, aralarından biri "Rus itibarını düşünerek pazarlık etmeliyiz" dedikten sonra, diğer ikisinin "tamam on dakika daha pazarlık edelim öyleyse" demeleri bunun bir örneğini oluşturur. Bu üç karakter, filmde, birkaç içki ve birkaç kadınla kolayca kandırılabilen ve denilenleri hemen kabul eden tipler olarak gösterilir.

Filmde dikkat çeken bir diğer husus, Leon'un bu üyeleri ikna etmek için Fransız mahkemelerinin ve jüri üyelerinin bir kadının eteğini biraz kaldırdığında ona inanacaklarını söylemesidir. Mahkemelerin bağımsızlığı yerine böylesi bir cinselliğe atıfta bulunulması, 1940'lar Amerika'sının Fransa'ya bakışının da ipucunu vermektedir. Ayrıca, Leon'un Marx'ın *Kapital* adlı kitabını okuduğunu gören hizmetçisiyle konuşması komünizme bakışın başka bir örneğini oluşturur. Leon, hizmetçisine, "benimle eşit olmak ister misin?" diye sorduğunda hizmetçisi "hayır" der. Leon tekrar ederek, "neden hayır dedin, neden her şeyimi eşit olarak paylaşmamı istemiyorsun?" dediğinde, hizmetçisi, "iki aydır maaşımı veremiyorsunuz, eşit paylaşınca birikimlerimi neden sizinle paylaşayım ki" gibi bir cümleyle karşılık verir. Hizmetçinin bu cümleleri, senaristlerin, dönemin Amerika'sına sosyalizmin ne olduğunu anlatma çabasının tezahürü gibidir. Diyaloglar dışında filmde bolca sembol de kullanılır. İlk göze çarpan, şapkadır. Şapka gibi Paris'ten alınan gecelik de kadınlığın ve modanın bir sembolüdür. Nino'nun yanında getirdiği ve Lenin'in resminin bulunduğu çerçeve ise ironi içeren bir sembol olarak konulmuş ve kral dairesindeki sahnede kadraja alınmıştır.

Ninotchka, bir Amerikan değeri olarak tüketim kültürü merceğinden özendirici bir filmidir. Batı dünyasının imajı olarak zenginlik ve lüks yansıtılmaktadır. Bu bağlamda, *Ninotchka*, Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte başta İtalya olmak üzere tüm Avrupa'da, sinemalarda yeniden kendine yer buldu. İtalya'da yapılacak olan 1948 seçimlerinde komünistlerin iktidarı kazanacak denli güçlenmeleri üzerine ABD, Hristiyan Demokratları ve

sağcılar destekleme kararı aldı. CIA ajanları bu amaçla kamyonlara yükledikleri projeksiyon aletleriyle sinemanın bulunmadığı kırsal kesimlere ulaşarak halka çeşitli filmleri seyrettirmeye başladılar.³⁴⁶ *Ninotchka* bu filmlerden biriydi.³⁴⁷

Ninotchka, komünizmin olumsuzluklarını sergileyen bir film olarak öne çıkarken *High Noon*, Truman döneminin mevcut atmosferini en iyi özetleyen film olarak göze çarpmaktadır. Döneminde çokça eleştiriye maruz kalan film, içinde barındırdığı mesajların yeterince Amerikan olmaması nedeniyle özellikle aktör John Wayne ve yönetmen Howard Hawks gibi önemli isimlerin tepkisine maruz kaldı. Yönetmenliğini Fred Zinnemann'ın yaptığı filmin başrollerinde Gary Cooper ve Grace Kelly yer almaktadır. Yedi Oscar adaylığından dördünü kazanan film, western türünü yeniden belirleyen filmlerden biri olarak kabul edilmektedir.³⁴⁸ Amerikan Film Enstitüsü tarafından en önemli Amerikan filmlerinden biri olarak nitelendirildi ve birçok eleştirmenin, film yapımcısının ve hatta ABD başkanlarının favorisi oldu.³⁴⁹

Film, 1865 yılının bir haziran sabahında, bir kasabada başlar. Will Kane küçük bir New Mexico kasabasının şerifidir. Eşiyle evlenip kasabadan ayrılacakları esnada, yıllar önce hapse gönderdiği azılı bir çete liderinin serbest bırakıldığını ve kasabaya gelen trende olduğu haberini alır. Kasaba halkı ve yeni evlendiği karısı kasabayı terk etmelerini söylerken, Kane ise kalmaya karar verir. Hapisten çıkan katil Miller'ın kardeşi ve arkadaşları da kasabaya gelmiş, treni beklemektedirler. Kane, Miller ile yüzleşmek için kasabalılardan yardım ister ama kimse destek olmaz. Kapısını çaldığı eski müttefikleri, kendi sebeplerince ona yardım etmeyi reddederler. Yardımcısı, terfi ettirmedikçe kendisine yardım etmeyeceğini söyleyerek Kane'i terk eder. Karısı bile şehirden ayrılmak için treni beklemeye koyulur. Kilisedeki küçük toplantıda kimileri şerifi desteklese de bunun kendi sorunu olduğunu söyleyip şerife arka çıkmazlar. Şerif, tek başına düşman dörtlünün karşısına çıkar. Quaker inancı gereği pasifist olan karısının trene binmekten vazgeçerek son andaki yardımıyla hepsiyle baş eder. Şerif, son düşmanı da yere serince kasabalı meydana koşuşur. Kane, şeriflik yıldızını yere atar, karısını alır, atıyla uzaklara doğru yol alır ve film biter.

³⁴⁶ Özal, *Kısa Soğuk Savaş Tarihi*, s. 92.

³⁴⁷ Sümer, *Soğuk Savaş Tarihi*, s. 251.

³⁴⁸ Teksoy, *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - Birinci Cilt*, s. 364.

³⁴⁹ Scott Tobias, "High Noon at 70: The Politically Loaded Anti-Western Adored by US Presidents", *The Guardian*, 2022, <https://www.theguardian.com/film/2022/jul/24/high-noon-movie-1952-gary-cooper>, (07.09.2022).

Film, kimi eleştirmenler tarafından Hollywood'un kara liste tehdidine karşı bireyin gücü için mücadele eden ve suçlandıklarında isim vermeyi reddeden insanların temsili olarak görülür.³⁵⁰ Bunu doğrulayacak şekilde, film çekilirken filmin senaristi Carl Foreman HUAC tarafından tanıklığa çağırılmış, ifade vermeyi reddedince kara listeye alınmış ve İngiltere'ye göç etmek zorunda kalmıştır.³⁵¹ Filmde, kasaba halkına somut bir tehditten ziyade filmin son on dakikasına kadar görünmeyen meçhul kötü karakter Miller, bir tehdit olarak sunulur. Bu hayali kötü karakter fikrinin McCarthy metaforu olarak kullanılması ve filmin esas kötü adamının, iyi adamların eylemsizliği olması da bu yaklaşımı doğrulamaktadır.³⁵² Kimilerine göreyse film, Kore Savaşı'nın bir alegorisidir ve Kore'ye saldıran güçlere karşı ABD'nin tavrını temsil etmektedir.³⁵³ Her ne olursa olsun, Kane karakteri yalnızca tek bir durumu değil, daha genel olarak, zor durumda yalnız bırakılan, güçlü, iradeli insanları temsil eder. Kane, bir liderin sahip olması gereken görev bilinci, dış etkilerden kaçarak doğru olanı savunması ve inandığı değerlerin peşinden sonuna kadar gitmesi gibi unsurları nedeniyle başkanlar, özellikle Reagan ve Clinton tarafından da sıkça izlenmiş ve övülmüştür.³⁵⁴

Film hakkında tartışmaları alevlendiren, Garry Cooper yerine filmde oynaması düşünülen, ancak filmi kara liste alegorisi olarak gördüğü için reddeden John Wayne'in açıklamaları olur. Wayne, HUAC'la olan dostane bağları nedeniyle filme ve filmin mesajına karşı çıkarak, *Playboy* dergisine verdiği bir söyleşide “filmde, şerifi vurmak için dört adam geliyor. Şerif, kiliseye gidiyor ve yardım istiyor ama insanlar 'Aaaa, ah ah' diyorlar. Kadınlar ayağa kalkıp 'Sen faresin' diyorlar. Böylece şerif tek başına dışarı çıkıyor. Bu sahne ve filmin sonunda şerifin rozetini ayağının altına koyup üzerine basması sahnesi hayatta gördüğüm en Amerikan olmayan şey” diyerek itirazının nedenini açıklar.³⁵⁵ Filme, Wayne dışında da çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir.

Bu eleştirilerden ilki, kasabalıdan yardım dilenen bir şerif olmayacağıydı. İkincisi, şerif yardım istediğinde kasabalının ona yardım edeceği, filmde gösterildiği gibi korkaklık

³⁵⁰ David Fontada, “High Noon: Celebrating The Power Of Individual Fortitude”, **filminquiry.com**, 2017, <https://www.filminquiry.com/high-noon-retrospective/>, (07.09.2022).

³⁵¹ Teksoy, **Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi**, s. 364.

³⁵² Kate Kulzick, “‘High Noon’, ‘Rio Bravo’ and the Blacklist”, **PopOptiq.com**, 2013, <https://www.popoptiq.com/high-noon-rio-bravo-and-the-blacklist/>, (12.09.2022).

³⁵³ Tim Dirks, “High Noon (1952)”, **filmsite.org**, <https://www.filmsite.org/high.html>, (07.09.2022).

³⁵⁴ Scott Tobias, “High Noon at 70: the politically loaded anti-western adored by US presidents”, **The Guardian**, 2022, <https://www.theguardian.com/film/2022/jul/24/high-noon-movie-1952-gary-cooper>, (07.09.2022).

³⁵⁵ “John Wayne Full 1971 Playboy Interview”, **Archive.org**, 1971, <https://archive.org/details/JohnWayneFull1971PlayboyInt2>. (07.09.2022).

etmeyeceğiydi. Üçüncü eleştiri, kasabadan kimse yardım etmezken yalnızca, şerifin inancı gereği pasifist olan karısından yardım gelmesiydi. Son eleştiriye filmin içeriğinden ziyade tekniğine yönelikti ve yalnızca son beş dakikasında silah ve patlamalara yer vererek western imgelerini yok saymakla suçlanıyordu.³⁵⁶ Özellikle pasifist bir kadın tarafından onuru ve hayatı kurtarılan şerif imajı ve kilisede kadınların, şerifi yalnız bırakan erkeklere bağırırken erkeklerin oralı olmaması filmin en çok tartışılan sahnesi oldu. Ancak Wayne'nin "en Amerikan olmayan şey" ifadesini kullandığı filmde bile son derece Amerikan ve bu çalışmanın bağlamına uygun öğeler bulunmaktadır.

Öncelikle, şerifin kilisedeki tartışma sahnesi, öylesine demokratik ve öylesine çok sesli kurgulanmıştır ki incelenmeyi hak eder. Kilisedeki cemaat, Kane'in amacına daha sempatik yaklaşırsa da, neden bir kanun adamı olarak işini yaparken kendilerinden yardım istendiğini veya Kane'in neden planlandığı gibi şehri terk etmediğini merak eder ve bunu dile getirir. Fikir belirtmek isteyenler söz alıp konuşur, herkes düşüncesini ifade eder, fikirlerini beyan edenler karşı çıkanlara saygı duyar. Birkaç yüksek ses çıksa da kimse kaba kuvvete başvurarak diğerlerini bastırmaya veya kontrol altına almaya çalışmaz, oldu bittiye getirmez. Kasabalılar, şeriften kasabayı terk etmesini, kendisi giderse sorunun çözüleceğini söylerler. Kadınların dahi, önerileri yapılmasa bile söz hakları vardır. Bu, Ostendorf'un da söylediği gibi, Amerika'nın dini olsun veya olmasın küçük topluluk kültürünün ve geniş bir ifade özgürlüğünün yansımasıdır.³⁵⁷ Ahlaki olarak onaylanmış, muhalefet ruhu taşıyan veya benzer düşünen bireylerin gönüllü katılımlarıyla oluşmuş topluluk fikri Amerikan kültürünün sık tekrarlanan temalarından biridir. Kilisede gerçekleşen bu tartışma, Amerikan kültüründeki bu tür topluluklar içindeki demokratik tartışma kültürünün bir yansımasıdır.

Filmdeki bir diğer öne çıkan öğe bireydir. Film, birey olarak şerifin başarısı üzerine kuruludur. Gururlu şerif, görev ve adalet duygusuna bağlı, ahlaklı ve cesur biridir. Kişisel duygularla hareket etmez. Rehberi, görev bilincidir. Kasabayı terk etmesi istendiğinde de bu nedenle kabul etmez. Ayrıca, katilin idam veya ömür boyu hapis cezası alması gerekirken salıverilmesi açıktan bir sistem eleştirisine neden olmaz, yalnızca kabullenilir ve yeni duruma uygun bir çözüm aranır.

³⁵⁶ Alatl, **Hollywood'u Kapattığım Gün**, s. 158.

³⁵⁷ Ostendorf, "Why Is American Popular Culture so Popular ? A View from Europe", s. 339–366.

Değnilmesi gereken bir diğler öge aileye verilen önemdir. Çete liderinin eski sevgilisi başarılı, güçlü bir iş kadını olan İspanyol kökenli Ramirez, trenle ayrılmadan önce, şerifin karısına tutku ve onur dersi vererek filmin kaderini değıştirecek hamleyi yapmasını sağlar. Bir Quaker olarak şerifin karısı Amy, başlangıçta, Kane'nin kalıp savaşıma kararına inanmaz ve pasifist görüşleri nedeniyle aralarında bir sürtüşme yaşanır. Ancak filmin sonuna doğru kişisel görüşlerine bağlı kalmaktansa sevdiği adamla yaşamayı tercih ederek kocasına yardım etmeyi seçer. Film, kişisel inançlarına aykırı olsa bile, başka seçenek kalmadığında aile ve doğru olan için savaşmanın en iyisi olduğunu belirtir.

High Noon, liberal ve muhafazakârlar tarafından farklı siyasi pencerelerden değlendirilen, ancak hangi taraftan bakılırsa bakılsın birey, aile, fedakârlık, inanç ve görev bilinci gibi değlerleri odağına alan bir filmidir. Zor kararlar alırken yalnız bırakılan Kane karakteri, güvenli ve medeni bir toplumla vahşı batının kan dolu kaosu arasındaki ince çizgide duran şerif figürünü, otoriteyi temsil eder.

Truman'ın başkanlığı ve uluslararası gündemin aldığı şekilde beraber Hollywood da bir dönüşümün içine girdi. 1946 yılında Akademi tarafından en iyi film de dahil onlarca ödüle layık görülen *The Best Years of Our Lives* gibi toplumun farklı kesimlerinden insanları ve sorunları içeren filmler Soğuk Savaş'ın başlamasıyla beyazperdede görünmez oldu. Bu filmler, yerlerini daha güvenli addedilen müzikallere ve eğlenceli filmlere bıraktı. Bu doğrultuda Akademi, Soğuk Savaş gündeminden uzak olduğunu gösterircesine tiyatro oyunlarına ve eğlencelik filmlere ödüller verdi. Ancak yine de Soğuk Savaş'ta, Hollywood gibi güçlü bir silahın kullanılmaması düşünülemezdi. Bu doğrultuda, Hollywood sinema dilini ve anlatısını yeniden oluşturarak ABD'nin Soğuk Savaş'taki mücadelesine kitleleri birleştirecek ve düşmanın inancını sarsacak filmlerle yardımcı oldu. Öyle ki, *High Noon* gibi filmler bile kimi çevrelerce yeterince Amerikan bulunmadı. Bu çevrelerin kendi şerif imajları ve Hollywood'un kitlelerin kalp ve zihinlerini kazanmadaki rolü 1950'lerde iyice öne çıktı.

1952 başkanlık seçimlerinde aday olmayan Truman, başkanlık koltuğunu seçimi kazanan Cumhuriyetçilerin adayı Dwight David Eisenhower'a devrettiğinde, 20 yıldır iktidarda olan Demokrat Parti yönetimi yerini Cumhuriyetçi Parti'ye bıraktı. Bu değışikliğin, ABD'nin dış politikasında bir farklılığa neden olabileceği endişeleri yaşansa da süreç bunun aksine işledi. Eisenhower, özgür dünyanın savunulması ve düşmanı çevreleme konusunda Truman ile hemfikirdi. Ancak, bunu mümkün kılacak yollar ve araçlar konusunda ayrıştılar. Bu ayrışma,

ABD'yi, psikolojik savaş unsurlarının da yer aldığı topyekûn karşılık adı verilen yeni bir politikaya yöneltti.

1.2. Dwight David Eisenhower: Yeni Bakış

Başkan Dwight David Eisenhower'ın³⁵⁸, 20 Ocak 1953'te³⁵⁹ Oval Ofis'te göreve başlamasıyla 20 yıllık Demokrat Parti yönetimi sona erdi. Cumhuriyetçilerin iktidar özlemini gideren Eisenhower'ın politikaları Truman'ın çevreleme politikalarından kopuş anlamına gelmedi. Eisenhower, NATO kuvvetlerinin ilk yüksek komutanı olarak, dönemin önemli güvenlik tartışmalarında yer almış ve Truman'ın politikalarını uygulamada sorumluluk üstlenmişti. Ancak Kore Savaşı'nın patlak vermesi ve bu süreçteki politika oluşturma prosedürlerindeki kargaşa, Eisenhower'ı endişelendirdi. Truman'ın amaçlarını paylaşıp da açık uçlu bir çevreleme politikasının uzun vadeli etkileri konusunda şüpheleri vardı.³⁶⁰ Tehditlerin, hedeflerin ve önceliklerin belirlenmesi ve bunlara ulaşmak için gereken araçların değerlendirmesine dayanan tutarlı bir stratejinin gerekli olduğunu düşünüyordu. Eisenhower'ın 22 Ocak 1952 yılında günlüğüne düştüğü nota göre, “Amerika'nın amacı sadece mülkleri, toprakları, evleri veya yaşamları savunmak değil, bir yaşam biçimini savunmaktı ve bu amacın bir gereği olarak, acil durum koşulları dışında da dış tehdide karşı bir savunma geliştirmek için yapılacak her şey, uzun vadeli ve iç etkiler ışığında tartışılmalı ve değerlendirilmeliydi.”³⁶¹

Eisenhower, seçim kampanyası boyunca, Amerikalıları Sovyet tehdidine karşı sağlam bir yanıt vermenin gerekliliğine ikna etmeye çalıştı. Çevreleme politikasının Sovyetlerin

³⁵⁸ 1890 yılında Teksas eyaletinde doğan Eisenhower, 1915 yılında West Point Askeri Akademisi'ni bitirip, 1916 yılında teğmen olarak göreve başladı. Ordu kariyerinde, General John J. Pershing ve Douglas MacArthur gibi önemli subayların altında çalıştı. 1941'deki Pearl Harbor saldırısından sonra General George Marshall ile Washington'da görev aldı. 1942'de Müttefik Kuvvetler'in Kuzey Afrika'ya çıkışını yönetti. 1943 yılında Müttefik Orduları Başkomutanlığı'na getirildi, 1944'te Normandiya Çıkarması için görevlendirildi ve Fransa'ya çıkan birliklerin başında yer aldı. Savaşın bitiminden sonra Columbia Üniversitesi'nde yöneticilik yaptı. NATO'nun kurulmasının ardından 1951 yılında NATO Avrupa Müttefik Güçleri Yüksek Başkomutanı oldu. Cumhuriyetçi Parti'nin olası başkan adaylarından Robert Taft'ın çevreleme politikasından vazgeçerek yalnızcılık politikasına döneceğine dair söylemlerinin ardından başkan adayı olarak gündeme geldi. Taft'ı Beyaz Saray'dan, Cumhuriyetçileri de yalnızcılık politikalarından uzak tutacak tek kişi olarak görülen Eisenhower, başkanlığa aday olmaya ikna edildi. 1952 seçimlerine Cumhuriyetçi Parti'den aday olan Eisenhower, senatör Richard Nixon'ı Başkan Yardımcısı adayı olarak seçti. Ronald E. Powaski, **The Entangling Alliance : The United States and European Security 1950-1993**, Connecticut, Greenwood Press, 1994, s. 33.

³⁵⁹ ABD'de başkanlık seçimleri dört yılda bir kasım ayında yapılır. Seçim sonuçlarına göre kazanan aday yeni yılın ilk ayının üçüncü haftasının başında yemin ederek başkanlık görevine başlar. Bu nedenle, görev süresi olarak kimi kaynaklarda seçimin yapıldığı yılı belirtecek şekilde çift yıllar (1952-1960), kimi kaynaklarda da göreve başladığı tek yıllar (1953-1961) kullanılır. Bu çalışmada göreve başladığı ve görevi teslim ettiği tek yıllar kullanılmıştır.

³⁶⁰ Robert R. Bowie ve Richard H. Immerman, **Waging Peace: How Eisenhower Shaped an Enduring Cold War Strategy**, New York, Oxford University Press, 1998, s. 43.

³⁶¹ Eisenhower Dwight, D, “Diaries of Dwight D. Eisenhower”, [eisenhowerlibrary.gov](https://www.eisenhowerlibrary.gov/sites/default/files/file/DDE%20Diary%20Jan1950_Feb1952.pdf), 1952, s. 73, https://www.eisenhowerlibrary.gov/sites/default/files/file/DDE Diary Jan1950_Feb1952.pdf. (10.08.2023).

yayılmasını durduracak kadar ileri gitmediğini düşünüyor, asker kökeninin de etkisiyle Soğuk Savaş'a tutarlı ve etkili bir ulusal strateji ile yaklaşıyordu. Ulusal güvenliğin yalnızca fiziksel güvenlikten ibaret olmadığının, ABD'nin temel değerlerinin, siyasi kurum ve ekonomik yapılarının da bu güvenliğin unsurları arasında yer aldığının farkındaydı.³⁶² Ayrıca, askeri gücün ekonomik güce dayandığını bilerek aşırı harcama ve bütçe açıkları tehlikesine karşı dikkatliydi. NSC-68'in gerektirdiği muazzam harcamalar karşısında dehşete düşen Eisenhower, ekonomik büyümeye zarar verecek yoğun bir silahlanmanın karşısında durdu.³⁶³ Silahlanmanın ve "küresel jandarma" olarak ABD için düşünülen geniş kapsamlı planların ülkenin demokratik kurumlarını tehdit edebileceği, serbest girişimin devlet düzenlemelerine tabi olacağı ve vatandaşların ulusal güvenlik uğruna kişisel özgürlüklerinden vazgeçmek zorunda kalacakları son derece bürokratik bir garnizon devletine yol açabileceğinden korkuyordu.³⁶⁴ Bu nedenlerin yanı sıra Kore Savaşı'ndaki kayıplar ve maliyetin etkisiyle, ekonomik açıdan yıpratıcı olmayan, ancak caydırıcılığı yüksek bir politika izlemeye karar veren Eisenhower, nükleer caydırıcılığa destek sağlamak için komünizm tehdidini kullandı. Göreve başlama konuşmasında amaçlarını gerçekleştirmek için her yola başvuracak düşman bir SSCB portresi çizdi.³⁶⁵ Selefî gibi dünyayı siyah beyaz gördüğünden, mücadelesini, özgürlüğün köleliğe, aydınlığın karanlığa karşı mücadelesine benzetti. Ona göre, SSCB, komünist olmayan dünyada da egemenlik arayışındaydı. Buna karşı koymak için ABD'nin geleneksel güçlerini koruması ve nükleer cephaneliğini geliştirmesi gerekiyordu.

Eisenhower'ın politikaları iki temel üzerine inşa edilmişti. Bunlardan ilki, barışı mümkün kılmak için savaşa hazır olunması anlayışıydı. Buna göre, hiçbir gücün saldırmaya cüret edemeyeceği kadar güçlü olunması barışı da beraberinde getirecekti. Bu anlayış doğrultusunda savaşa hazırlık seviyesi yüksek tutuldu ve nükleer cephanelik genişletilip askeri unsurlar güçlendirildi. Eisenhower'ın politikalarının ikincisiyse, bürokrasinin kontrolsüz büyümesini engellemeye, bütçe açıklarını gidermeye ve Amerikan toplumuna manevi bir rehberlik sağlamaya yönelikti. Eisenhower'ın en büyük endişesi, Roosevelt'in Yeni Düzen politikaları üzerinde yükselen hantal bir bürokrasi ve yaşanan ekonomik refah nedeniyle Amerikan insanının materyalizme yönelerek iç ve dış tehditlere karşı uyanık olma halini

³⁶² Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 347.

³⁶³ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 659.

³⁶⁴ McEnaney, "Cold War Mobilization and Domestic Politics: the United States", s. 431.

³⁶⁵ Eisenhower Dwight, D, "Inaugural Address", **The American Presidency Project**, 1953, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/inaugural-address-3>, (17.09.2022).

kaybetmesiydi.³⁶⁶ Eisenhower'ın dindar kişiliğinin bir belirtisi olan ikinci endişenin hem iç hem de dış politikada yansımaları oldu.

Dış politikada Eisenhower'ın en büyük yardımcısı, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles idi.³⁶⁷ Sıkı bir komünizm karşıtı olan Dışişleri Bakanı için gri alan yoktu; ülkeler ya Özgür Dünya'nın ya da Sovyet bloğunun bir parçasıydı; tarafsızlığa ya da bağlantısızlığa ayıracak ne zamanı ne de ilgisi vardı.³⁶⁸ Dulles'a göre, komünizmin esiri olmuş halkları özgürlüğe kavuşturmak için daha atılgan bir politika izlenmeliydi. Göreve başlar başlamaz, Truman'ın Soğuk Savaş yaklaşımının komünist kampa yaradığı ve değişiklik yapılmaması durumunda özgür dünyanın mücadeleyi kaybedeceği yönündeki görüşlerini ve Truman'ın çevreleme politikasının yerine konacak alternatif üç politikayı Başkan'a sundu. Bu alternatif politikalardan ilki, Batı kampında yer alan bir devletin açık veya örtülü bir saldırıyla komünist kampa geçmesinin savaş sebebi sayılacağına açıkça SSCB'ye iletilmesi, dolayısıyla kırmızı çizginin çekilmesiydi. İkincisi, Asya'daki bir devletin komünist kampa geçmesinin kırmızı çizgi olarak kabul edilmesiydi. Sonuncusuysa, ABD'nin komünist kamptaki ülke veya ülkelerde zafer kazanarak Batı'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası kaybettiği prestijini geri kazanmasını sağlamaktı. Buna göre, komünist kamptaki bir galibiyet çorap söküğü gibi tüm kampın çözülmesine neden olacak ve zaferi getirecekti.³⁶⁹ Eisenhower, Mayıs 1953'te, Dulles'in önerilerini değerlendirmek ve SSCB'ye karşı izlenmesi gereken en doğru stratejiyi belirlemek için birtakım toplantılar düzenlemeye karar verdi.

³⁶⁶ William I. Hitchcock, "The Ike Age: Eisenhower, America & the World of the 1950s", **Library of Congress**, 2013, <https://youtu.be/z4DSBiZsvUo>, (10.08.2022).

³⁶⁷ Dulles, dindar bir ailede büyüdü ve uluslararası ilişkilere ilgisi de ailesi dolayısıyla başladı. Dönemin Dışişleri Bakanı dedesi William Foster ile 1907 La Hay Konferansı'na, yine dönemin Dışişleri Bakanı olan dayısı Robert Lansing ile 1919'da Paris Barış Görüşmeleri'ne katıldı. George Washington Üniversitesi'nde hukuk eğitimi alan Dulles'in uluslararası ilişkiler yaklaşımı, uluslararası düzeni denetim altında tutan devletlerin, etkili bir bariyer oluşturarak kendine meydan okuyan genişlemeci eğilimleri dizginleyeceği üzerine kuruluydu. Bu bağlamda Amerikan gücünün de Sovyetler'e karşı bariyer oluşturarak onun genişlemesini engellemesi gerektiğini ifade etti. Dulles, bu yaklaşımına ahlaki bir gerekçe ekleyerek tam bir kötülük imparatorluğu olarak gördüğü, tanrıtanımaz SSCB karşısında dış politikayı iyi ve kötünün mücadelesi olarak kurdu. Sovyetler'i yalnızca ABD'ye değil, Batı uygarlığına yönelmiş en ciddi tehdit olarak niteledi. Dulles'in keskin komünizm karşıtı söylemi ve yoğun dindarlığını 1950'lerin çalkantılı uluslararası siyasetini analiz etmek için kullanması, ideolog veya bir "haçlı" olarak anılmasına neden oldu. "Biographies of the Secretaries of State: John Foster Dulles (1888–1959)", **Office of the Historian**, <https://history.state.gov/departmenthistory/people/dulles-john-foster>, (07.09.2022). ve Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 346-350.

³⁶⁸ Office of The Historian, "A Short History of the Department of State-Foreign Policy under President Eisenhower", **Department of State**, 2016, <https://history.state.gov/departmenthistory/short-history/eisenhower>. (13.03.2023)

³⁶⁹ Bowie ve Immerman, **Waging Peace: How Eisenhower Shaped an Enduring Cold War Strategy**, s. 124.

Eisenhower'ın SSCB'ye yönelik izlenecek politikayı belirlemek için düzenlediği toplantılar, Solaryum Süreci (*The Solarium Exercise*)³⁷⁰ olarak anıldı ve bu toplantılarda çeşitli öneriler tartışıldı. Sonuçta, Truman'ın çevreleme politikasının, SSCB'ye kırmızı çizgi çekmekten çekinmeyen daha sert bir yaklaşıma dönüştürülerek sürdürülmesi kararlaştırıldı. Ayrıca üç farklı görev gücü oluşturuldu ve bu görev güçlerinden farklı Soğuk Savaş stratejisi önerileri hazırlamaları istendi. Böylece farklı dış politika yaklaşımlarının Soğuk Savaş'a bakışı görüldü. A Görev Gücü, özgür dünyanın önünde sonunda SSCB karşısında sahip olduğu maddi ve manevi zenginliğin zaferi getireceği inancına sahipti. A Görev Gücü'nden, Kennan'ın Soğuk Savaş yaklaşımı doğrultusunda siyasi ve psikolojik baskının SSCB'yi çözülmeye zorlayacağı inancına dayalı politikalar önermesi beklendi. B Görev Gücü, Truman'ın çevreleme politikasının daha sağlam dayanaklarla sürdürülmesi görevini üstlenmişti. Bu doğrultuda SSCB yönetimine iki kampın belli olduğu, bu sınırı geçemeyeceği ve olası bir ihlalin nükleer yanıt gerektireceği mesajlarını içeren politikalar istendi. C Görev Gücü ise Dulles'in yaklaşımını ifade etmekteydi.³⁷¹ Mevcut koşulların SSCB lehine ilerlediğini, henüz nükleer üstünlüğe sahipken kırılgan olan ilişkilerin bozulmasını beklemeksizin bir müdahaleyi savunan C Görev Gücü, ABD'nin sıcak bir savaştan kaçınmak için nükleer savaş da göze alarak Soğuk Savaş'ı kazanması gerektiği fikrini paylaşıyordu.³⁷²

Eisenhower, bu üç seçenek ve farklı yaklaşımların ortak noktalarını belirleyerek kendi politikasını ortaya koydu. Yeni Bakış (*New Look*) adı verilen politika, ABD önceliklerini ve yöntemlerini güncelledi. Bu politika doğrultusunda, ülkenin savunma duruşunu zayıflatmadan bütçe kesintilerine izin vermek için geleneksel silahlar yerine nükleer silahlara öncelik verildi. Komünist yayılmayı caydırmak ve kontrol altına almak ve bölgesel veya küresel çatışmalar için insan gücü sağlamak amacıyla da yeni ittifaklar kurulması kabul edildi. ABD'nin, herhangi bir saldırı durumunda, cephanesindeki nükleer silahları diğer silahlar gibi kolayca kullanabileceği topyekûn karşılık stratejisi benimsendi.³⁷³ Eisenhower, topyekûn karşılık³⁷⁴ kavramını, karşı

³⁷⁰ Robert J. McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 292.

³⁷¹ **A.g.e.**, s. 293.

³⁷² Bowie ve Immerman, **Waging Peace: How Eisenhower Shaped an Enduring Cold War Strategy**, s. 128–137.

³⁷³ Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 66.

³⁷⁴ Topyekûn karşılık, literatürde, konvansiyonel silahların yanında nükleer silahları da içeren bir misilleme olarak kullanılmıştır. Eisenhower politikalarına ve Ulusal Güvenlik Konseyi kararlarına bakıldığında bu topyekûn ifadesinin yalnızca askeri unsurları kapsamadığı yorumu yapılabilir. Daha geniş bir bağlamda, özellikle NSC-162-2'de, "özgür dünyada herhangi bir güç elde etmek isteyen SSCB destekli herhangi bir birey, örgüt veya hareketi diplomatik, politik, ekonomik veya örtülü herhangi bir yolla engellemek" denilerek yalnızca askeri değil, psikolojik

tarafı caydırmak amacıyla kullandı ve planlarını topyekûn savaşı esas olarak hazırlattı.³⁷⁵ Topyekûn karşılık stratejisi, 1953 Ekim ayında NSC-162 raporuyla ABD'nin, 1954 yılında da NATO'nun resmi stratejisi haline geldi.³⁷⁶

Yeni Bakış politikasının üç ayağı bulunmaktaydı. İlk ayağı, ittifaklar oluşturarak veya yeni müttefikler kazanarak çevreleme politikasının yerleşmesi ve sürdürülmesinin sağlanmasıydı. İkinci ayak, SSCB'nin olası bir saldırısına karşı nükleer karşılık verileceğinin ilanıydı. Üçüncü ayak ise, komünizme karşı tüm dünyada yürütülecek psikolojik savaş ve gizli faaliyetlerdi.³⁷⁷ Eisenhower'a göre, komünizmi yenecek olan psikolojik savaşın araçları, demokrasi, özgürlük, bireycilik ve serbest piyasaydı. Eisenhower böylece sefelinin dış politika hedeflerine bağlı kalırken, onlara ulaşmanın araçlarını değiştirdi.³⁷⁸ Bilgisayar diliyle ifade etmek gerekirse, Truman'ın çevrelemesi güncelleme olarak, "çevreleme 2.0" yürütülmeye başlandı.

Eisenhower, silahlı bir savaşın olası olmadığını ve SSCB'nin amaçlarına ulaşmak için esas olarak psikolojik savaş kullanılarak içeriden bir yıkımı tercih edeceğini düşünüyordu.³⁷⁹ Bu nedenle 1953 yılının Kasım ayındaki Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında hazırlanan raporda propaganda ve psikolojik savaşın önemine yer verdi. SSCB'nin zarar görmesini sağlayacak büyük sorunlar yaratmak, siyasi ve ekonomik baskı oluşturmak, propaganda ve gizli operasyonlar yürütmek önerilen politikalar olarak belirlendi.³⁸⁰ Rapor ayrıca, Sovyet kapasitesini azaltmak ve ABD'nin özgür dünyadaki etki ve kontrolünü artırmak için yapılması gerekenler kısmında birkaç politika önerisi daha sundu. Açık ve gizli hareketlerle Sovyet ideolojisini, sosyalist hareketleri ve diğer unsurları kötülemek, özgür dünyada herhangi bir güç elde etmek isteyen SSCB destekli herhangi bir birey, örgüt veya hareketi diplomatik, politik, ekonomik veya örtülü herhangi bir yolla engellemek önerilerin başında geldi. Ayrıca ABD, SSCB'nin ekonomik ve askeri büyümesini yavaşlatacak, ÇHC ile ilişkilerini bozacak, uydu

savaş da dahil her unsur dikkate alınmıştır. Bu nedenle topyekûn ifadesi, bu çalışma bağlamında ABD'nin sahip olduğu her türlü maddi ve manevi unsurlara karşılık olarak kullanılmıştır.

³⁷⁵ Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 66–67.

³⁷⁶ Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 352–353.

³⁷⁷ A.g.e., s. 353.

³⁷⁸ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 660.

³⁷⁹ McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", s. 289.

³⁸⁰ National Security Council, "National Security Council Report 162/2", 1953, s. 25,

devletlerle arasını açacak her türlü uygun politik ve ekonomik yöntem, propaganda ve örtülü önlemleri almalıydı.³⁸¹

NSC raporunda ayrıca müttefiklerin, ortak bir savunma birlikteliği stratejisine güçlü duygularla rıza göstermesinin öneminden bahsedilmekteydi. ABD politikasının, yalnızca komünizmle mücadele amacı taşımadığı, özgür dünyanın geri kalanının birleştirilmesi, güçlendirilmesi ve bunun için müttefiklerin ikna edilmesi gerektiği de belirtilmekteydi.³⁸² ABD ekonomisi ve kurumlarına karşı tehditlere savunma başlığında yer veriliyordu. Ekonominin özgür dünyanın güvenliği ve düzeni için hayati bir rolü olduğu vurgulanarak, ABD ve müttefiklerinin savunma harcamalarını sürdürülebilir kılmanın önemli olduğu ve bu sürdürülebilirliği sağlamak için enflasyonla mücadele edilmesi gerekliliği vurgulanıyordu.³⁸³

Avrupa'daki Müttefik Kuvvetler'in komutanı olarak psikolojik savaşın değerini görmüş olan Eisenhower, Soğuk Savaş'ı yürütmek için daha verimli ve maliyet tasarrufu sağlayan araçlar vaat ediyordu. Bu nedenle Dışişleri Bakanı Dulles'in kardeşi olan Allen Dulles tarafından yönetilen CIA, casusluk, sabotaj ve gizli operasyonların, İran ve Guatemala'da konvansiyonel silahlı kuvvetlerin kullanımını önleyebileceğini gösterince, Yeni Bakış stratejisinin tercih edilen bir unsuruna dönüştü.³⁸⁴ Bununla beraber, Truman döneminde başlatılan programlar genişletildi; Doğu Avrupa ülkelerine havadan broşür dağıtan hava balonlarının sayısı artırıldı. Özgür Avrupa Radyosu gibi yayın kuruluşlarının Sovyet engelini aşması sağlandı.³⁸⁵ Soğuk Savaş boyunca ABD'nin yumuşak güç araçlarından biri olan radyo yayınları üzerinden gizli polislerin isimleri yayınlandı, komünist eylemler eleştirildi ve açıktan isyan davetleri yapıldı. Özgür Avrupa Radyosu, özellikle 1956 yılında, Kruşçev'in 20. Sovyetler Birliği Komünist Parti Kongresi'ndeki konuşmasını, 24 saat boyunca tekrar tekrar yayınlarak insanların Stalin'e duydukları inancı sorgulamalarına yol açtı.³⁸⁶

³⁸¹ A.g.e., s. 25

³⁸² A.g.e., s. 20.

³⁸³ A.g.e., s. 23.

³⁸⁴ McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", s. 294.

³⁸⁵ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 664–665.

³⁸⁶ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 159.

1.2.1. Dış Politikada “İttifaklar Siyaseti”

Eisenhower’ın başkan olduktan sonraki ilk eylemi, seçim sürecinde söz verdiği gibi Kore’ye gitmek³⁸⁷ ve Kore Savaşı’nı bitirmek oldu. ABD yönetimi, 1953 yılında ateşkes sağlanıncaya dek Kore’de 50 milyar dolar harcamış, iki milyon asker göndermiş ve bunlardan 55.000’e yakını kaybetmişti. Komünizmin, Kore’nin tamamına yayılmasını engellemiş olsa da kendisini vazgeçilmesi zor ve masraflı askeri taahhütlere bağlamıştı.³⁸⁸ Kore’de yaşananların bir benzerinin başka bir coğrafyada yaşanmaması isteği, yeni bir dış politika yaklaşımı gerektiriyordu. Bu nedenle, Japonya ve Almanya’nın silahlandırılması ABD siyasetinin gündemine geldi. Truman, Japonya³⁸⁹ ve Almanya gibi iki endüstriyel bölgenin komünizmden korunmasını sağlarken, Eisenhower, bu bölgelerin askeri olarak ABD’nin yanında yer almalarına çalıştı.³⁹⁰

Yeni Bakış politikası üç bölgede ittifaklar kurulması ve genişletilmesi doğrultusunda gerçekleştirildi. İlki, Batı Almanya’nın NATO’ya dahil olması süreciyle birlikte Avrupa; ikincisi, Bağdat Paktı ile Ortadoğu ve üçüncüsüyse, SEATO üzerinden Asya’ydı. Ayrıca, Eisenhower döneminde ortaya çıkan ve güç kazanan Bağlantısızlar Hareketi ve dolayısıyla Üçüncü Dünya da Eisenhower dış politikasında önemli yer tuttu.

1.2.1.1. Genişleyen İttifak ve İsyanlarla Avrupa

ABD’nin Avrupa ile ilişkilerinin temel belirleyicisi Almanya sorunu idi. Özellikle, askeri olarak ABD’nin yanında yer alması istenen Batı Almanya³⁹¹ konusu, Eisenhower’ın ilk yıllarının gündemini şekillendirdi. Almanya’nın Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölünmesi³⁹²

³⁸⁷ “National Affairs: I Shall Go to Korea”, **time.com**, 1952,

<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,806504,00.html>, (07.05.2022).

³⁸⁸ Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 455.

³⁸⁹ ABD yönetimi, Kore Savaşı’ndan önce, Japon ekonomisini *zaibutsu* adı verilen dev firmalar aracılığıyla yeniden kurmuştu. Siyasal sınıfı da bu gruptan oluşturarak Japonya’yı güçlü bir devlet haline getirmişti. Kore Savaşı’nın ardından Japonya’yı kendi silahlı kuvvetlerini kurmaya teşvik eden politikalarla yöneldi. Bu tür politikaların genel gerekçesi, kısmen ABD’nin ekonomik ve askeri yükünü azaltmak, kısmen de Asya’da komünizme karşı güçlü bir merkez oluşmasını sağlamaktı. Ancak bu askeri kapasite, hiçbir zaman saldırgan amaçlarla kullanılmaması ve askeri yapının savunma temeli üzerine inşa edilmesi şartıyla kuruldu. Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 454.

³⁹⁰ Anderson, **Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri**, s. 57.

³⁹¹ Bu çalışmada, Federal Almanya Cumhuriyeti için Batı Almanya, Demokratik Alman Cumhuriyeti için Doğu Almanya ifadeleri kullanılmıştır.

³⁹² Jeopolitik, psikolojik ve ekonomik anlamı nedeniyle savaşın galibi iki kutup lideri için de en önemli konu olan Almanya’nın, savaşın ardından İngiliz, Fransız, Amerikan ve Sovyet olmak üzere dört işgal bölgesine ayrılmasına karar verilmişti. Bu bölgeler haricinde Sovyet işgal bölgesinde yer alan Berlin kentinin de benzer şekilde dört işgal bölgesine bölünmesi kararlaştırılmıştı. 1948 yılına kadar devam eden bu durum, tarafların Almanya’nın

kesinleştikten sonra bile Batı Almanya komşuları için bir korku unsuru olmayı sürdürdü. Bir yandan Batı Almanya'nın silahsız kalması istenirken diğer yandan da kendisinin katkısı olmadan, ABD ve müttefiklerinin Batı Almanya'yı neden savunacağı tartışma konusu edildi.³⁹³ Eisenhower yönetimi buna çözüm olarak Batı Almanya'nın silahlandırılarak NATO çatısı altına alınmasını önerdi. Silahlanmış bir Batı Almanya tarafından güçlendirilen NATO ittifakı, Sovyet tehdidine karşı koyabilecek, aynı zamanda NATO da yeniden silahlandırılmış Batı Almanya'yı kontrol altında tutabilecekti.³⁹⁴ Ancak, Batı Almanya'nın NATO'ya katılımı için başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinin ikna edilmesi gerekiyordu. Bunu sağlamak amacıyla, Batı Alman üretiminin komşu ülke ekonomilerini de canlandıracak şekilde kurgulanması önerildi. ABD, bu nedenle başta Avrupa Kömür Çelik Topluluğu³⁹⁵ olmak üzere, Avrupa bütünleşmesine giden her adımı destekledi.³⁹⁶ Hatta İngiltere'nin daha sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu adını alacak örgüte girmesi için ısrar etti.³⁹⁷ Ancak, Batı Almanya'nın NATO üyeliği ve Avrupa bütünleşmesi için biraz daha beklemek gerekecekti.

Stalin'in 1953 yılındaki ölümü, Kore Savaşı'nın sona ermesi ve Cenevre Anlaşmaları ile Vietnam'da geçici çözüm³⁹⁸, Eisenhower yönetimine Almanya konusuna odaklanma fırsatı verdi. Eisenhower, görevinin ilk yıllarında, herhangi bir ödün vererek müzakerelere yanaşmayacağından, maceracı bir dış politika yerine kendi nüfuz alanını güçlendirecek bir politika yürüttü.³⁹⁹ Stalin'in ölümü sonrası SSCB'de iktidarı kimin devralacağı belirsizliğinden

geleceğine dair farklı yaklaşımları nedeniyle sorun olmaya başladı. SSCB, Almanya'nın bölünmüş halinin devamından, diğer devletlerse kendi işgal bölgelerinde birleşik bir Almanya'dan yanaydılar. Eylül 1949'da ABD, Fransa ve İngiltere kendi işgal bölgelerinde Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan ettiler. Buna yanıt olarak, Ekim 1949'da, SSCB tarafından kendi işgal bölgesinde Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin kurulduğu açıklandı. Böylece Soğuk Savaş'ın bitimine dek sürecek bölünme başladı. Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 96–98.

³⁹³ Cemal Acar, **Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007, s. 164.

³⁹⁴ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 668.

³⁹⁵ Jean Monnet, Batı Almanya'nın güçlü bir ekonomiye ve ABD destekli yeni bir orduya sahip olma ihtimallerine karşı kaygı duyan Fransız Dışişleri Bakanı Schuman'a bir çözüm olarak Avrupa Kömür Çelik Topluluğu kurulmasını önerdi. Buna göre, Fransa, Batı Almanya ve Batı Avrupa'daki diğer istekli devletler, kömür ve çelik endüstrilerini bir araya getirecek ve bunları bir Yüksek Otorite'nin uluslararası ve bağlayıcı kontrolü altına sokacaktı. Monnet'ye göre Batı Almanya'nın kömür ve çelik üretimi üzerindeki uzun çekişmeler ortadan kalkacak ve Batı Almanya, Fransa ile eşit şartlarda yeni bir anlaşmaya girerek endüstriyel genişleme programında eşit bir ortak olacaktı. Böyle bir topluluk fikri, Fransızları, Batı Alman sanayisi hızla genişlediği takdirde kendileriyle beraber Avrupa'nın geri kalanını da felakete sürükleyeceği kaygılarından kurtaracaktı. Yüksek Otorite Batı Almanya'yı kontrol altında tutacak ve 1950'lerin Avrupa ekonomisinin güç kaynakları olan kömür ve çeliği kontrol ederek aslında Avrupa'da yeni bir ekonomik güç dengesine başkanlık edecekti. Ayrıca askeri işgal yerine yapıcı bir topluluk çerçevesi önererek hem Batı Almanya'ya bir zeytin dalı uzatacak hem de Amerikalıların desteğini alacaktı. Hitchcock, "The Marshall Plan and the Creation of the West", s. 171–172.

³⁹⁶ Anderson, **Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri**, s. 59.

³⁹⁷ Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 478.

³⁹⁸ Vietnam'daki taraflar arasında, 17. paralelin sınır olması ve yeniden birleşme için seçimlerin ateşkesten iki yıl sonra, Temmuz 1956'da yapılması konusunda anlaşarak geçici bir çözüme kavuşuldu.

³⁹⁹ Kissinger, **Diplomasi**, s. 494.

yararlanarak Avrupa içi müzakerelere odaklandı. ABD'nin gündemindeki en önemli konu Batı Almanya'ydı. Bu dönemde, Eisenhower'ın, Fransa'nın endişelerini gideren tutumu ve Batı Almanya'nın Avrupa'daki önemli konumunun diğer devletlerce farkına varılması, sorunun çözümünü kolaylaştırdı.⁴⁰⁰ Bu çabaların sonucu olarak, 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğinin ardından NATO, ikinci kez yeni üye aldı. Almanya, 6 Mayıs 1955'te NATO'ya üye oldu. Böylece, bir yandan Batı Almanya hızla silahlanırken tam bağımsız bir askeri güç geliştirmesi NATO eliyle engellenmiş oldu, bir yandan da Alman sanayi ve ekonomik gücü Avrupa savunması için yönlendirildi.⁴⁰¹ Bu üyeliğin üzerinden on gün geçmeden, SSCB önderliğinde, karşı-NATO paketi olarak anılan Varşova Paketi⁴⁰² kuruldu.

1956 yılının Ekim ayında Macaristan'daki kötü ekonomik koşullar ve gıda sıkıntısı, önceki başkaldırıların⁴⁰³ da etkisiyle büyük kitlesel protestolara dönüştü. Öğrenciler ve işçilerin önderliğinde başlayan protestolar reform taleplerine evrildi. Macar Komünist Partisi, yönetimi Imre Nagy'nin devralmasını istedi. Nagy'nin başbakan yapılması protestocuları sevindirse de Sovyet birliklerinin geri çekilmesi, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve adil çok partili seçimler gibi taleplerin reddedilmesi⁴⁰⁴ üzerine protestolar daha kapsamlı hale gelerek büyüdü. Ülke yöneticileri ve polis gücü, Polonya'daki başarıdan etkilenen binlerce kişinin sokaklara çıkmasının etkisiyle büyüyen protestoları bastırmada etkisiz kalınca, Moskova'dan yardım istendi. Kente kadar gelen Sovyet tankları ciddi bir kamuoyu desteğine sahip olan

⁴⁰⁰ Acar, **Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası**, s. 166–167.

⁴⁰¹ McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", s. 298.

⁴⁰² Üyeleri Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB olan Varşova Paketi'nin, kamuoyunun herhangi bir isteği ve desteği olmadan, on gün içinde hazırlanarak ilan edilmesi özellikle ABD tarafından sıkça dile getirildi ve Moskova'nın Varşova Paketi üyeleri üzerindeki baskısının örneği olarak sunuldu. Acar, **Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası**, s. 171.

⁴⁰³ SSCB etki alanındaki Doğu Avrupa ülkelerinde, 1953-1956 yılları arasında çeşitli ayaklanmalar ve başkaldırılar yaşandı. Bunlardan ilki, 1953 yılının Haziran ayında Çekoslovakya'daki Pilsen ayaklanmasıdır. Gıda sıkıntısı nedeniyle yaşanan sorunlara ek olarak ulusal paranın değer kaybetmesi üzerine işçiler greve gitti. Grev büyüyüp Komünist Parti binalarına yönelik şiddet eylemlerine dönüşünce, askerler ve tanklarla müdahalede bulunan rejim güçleri tarafından bastırıldı. 1953 yılında bir ayaklanma da Doğu Almanya'da yaşandı. Neredeyse aynı tarihlere rastlayan ayaklanmanın merkezi olan Doğu Berlin'de, Sovyet güçlerine yönelik hareketler gerçekleşince, Kızıl Ordu tarafından bu başkaldırı da bastırıldı. Bir diğer ayaklanma da 1956 yılında Polonya'da gerçekleşti. Poznan kentindeki ayaklanma, doğrudan sosyalist rejime yönelik ilk ayaklanma olması açısından önemliydi. İşçilerin, yüksek vergi ve iş kotaları nedeniyle başlattığı grev, sosyalist rejime yönelik eylemlere dönüşünce Polonya Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesi ile sona erdirildi. Ancak, Polonya Komünist Partisi'nin başına getirilen Wladyslaw Gomulka'nın SSCB'ye, Polonya'nın Varşova Paketi'ne bağlılığını açıklaması, Polonya'ya iç işlerinde daha özgür hareket etme imkânı sağladı. Csaba Békés, "East Central Europe, 1953-1956", **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 335–340. Ve Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 377–382.

⁴⁰⁴ Békés, "East Central Europe, 1953-1956", s. 348.

protestocularla çatıştı. Dört gün süren çatışmalarda protestocular direnmeyi başardı. Nagy protestocularla bir ateşkes sağlayınca, Sovyet birlikleri geri çekildi.⁴⁰⁵

Kamuoyu desteğini arkasına alarak Macaristan'da tek partili rejimin sona erdiğini, ülkesinin çok partili, sosyal demokrat ve tarafsız bir ülkeye dönüşeceğini açıklayan Başbakan Nagy, aralık ayında serbest seçimlerin yapılacağını ve Macaristan'ın Varşova Paktı'ndan ayrılacağını duyurdu.⁴⁰⁶ Çok partili bir demokrasi, Varşova Paktı'ndan çekilme ve Tito benzeri bir tarafsızlık sözü Kremlin yönetimini endişelendirdi ve SSCB daha büyük bir askeri kuvvetle Macaristan'a geri döndü. Sovyet birlikleri, 4 Kasım 1956 günü 60.000 asker ve 1.000'den fazla tankla Budapeşte'ye girdi ve ulusal ayaklanmaya dönüşen eylemleri sona erdirdi.⁴⁰⁷ Eisenhower yönetimi, kışkırtıcı siyasi adımlardan kaçınarak, Macaristan'ı potansiyel bir müttefik olarak görmediğini bildirdi.⁴⁰⁸ Macaristan, Avusturya benzeri bir tarafsızlık ilanı açıkladığında bile, ABD, destek vermeyi düşünmedi. Macaristan'ın Sovyet etki alanında olduğunu kabul ettiklerini ifade etti.⁴⁰⁹ Kriz sırasında benimsenen Amerikan politikasının altında iki korku yatmaktaydı. Bunlar, ayaklanmaların ABD ve SSCB'yi karşı karşıya getirecek şekilde tüm Avrupa'yı kapsayan bir savaşa dönüşmesi⁴¹⁰ olasılığı ve SSCB'nin 1956'da başlayan Batı ile bir arada yaşama yönündeki adımlarıyla *destalinizasyon* sürecinin mimarı olan ve o zamanlar Amerikan hükümetine en güvercin Sovyet lideri gibi görünen Kruşçev'in iktidardan düşürülmesi olasılıklarıydı.⁴¹¹ Ancak, Budapeşte'de Kızıl Ordu'nun yaptıkları ve 1958'deki Berlin Krizi Eisenhower yönetiminin Sovyetlere bakışını daha da kötüleştirerek Doğu Avrupa politikasını değiştirmeye yöneltti.

Her ne kadar Berlin teknik olarak hala dört devletin idaresindeki bir şehir ve SSCB, şehre girişten sorumlu devletse de gerçekte Doğu Almanya, Doğu Berlin aracılığıyla bu yolları

⁴⁰⁵ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 162–163.

⁴⁰⁶ Békés, "East Central Europe, 1953-1956", s. 350–351.

⁴⁰⁷ Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 386.

⁴⁰⁸ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 666–667.

⁴⁰⁹ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 165.

⁴¹⁰ Eisenhower ve Dulles, 1952 seçim kampanyasında esaret altındaki ulusların özgürleştirileceği vaadinde bulunmuş ve çevreleme politikasını eleştirmişlerdi. Ancak, özellikle 1953 yılında Doğu Berlin'de yaşananlar düşüncelerini etkiledi ve herhangi bir özgürleştirme müdahalesinin özgür dünyanın yıkımı anlamına geleceğini görmelerini sağladı. Ayrıca, 1953 tarihli Ulusal Güvenlik Konseyinin 162/2 numaralı raporuna da yansıdığı üzere, söz konusu ülkelerden herhangi birinin SSCB etkisinden kurtulması yalnızca Sovyet rızasıyla veya büyük bir savaşla gerçekleşebilirdi. Doğu Avrupa'nın kurtuluşu için atılacak adımların olası bir savaşı tetikleyebileceği ve özgür dünyayı tehlikeye atabileceği anlaşıncı, esaret altındaki halkların kurtuluşu söylemi geri plana atıldı. Ancak, özgürleştirme söyleminden tümüyle vazgeçmek için 1956 yılındaki Macar ayaklanmasının sonucunun beklenmesi gerekti. Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 665.

⁴¹¹ Brian McCauley, "Hungary and Suez, 1956: The Limits of Soviet and American Power", **Journal of Contemporary History**, C. 16, No: 4, 1981, s. 780.

kontrol ediyordu. Berlin'in bu hassas durumundan rahatsız olan Kruşçev, 1958'de Batı'ya açık bir ulti-matom vererek şehrin dör-tlü statüsünü sona erdirip SSCB'de olan şehre giriş çıkışları kontrol yetkisini resmen Doğu Almanya'ya vererek Batı Berlin'in çok önemli transit bağlantılarını kesmekle tehdit etti.⁴¹² Eisenhower ve Batı dünyasının geçiştirme çabaları Kruşçev'in tutarsızlığıyla birleşince Berlin sorunu üç yıl sonraya, Kennedy yönetimine kaldı.

Macaristan'daki ayaklanmanın kanlı bir biçimde bastırılması, ABD'nin Doğu Avrupa'ya yönelik psikolojik savaşında değişikliğe gitmesini zorunlu kıldı. İnsanları, isyana teşvik etmek yerine yönetim, ticaret, seyahat ve kültür yoluyla kazanmak için harekete geçti. Amaç, Doğu Avrupalıların izolasyonunu kırmak ve ABD'deki hayata dair olumlu imajlar sunarak, yaşadıkları rejimden memnuniyetsizliklerini artırmaktı. Yeni yaklaşım, borçlar ve krediler yoluyla ticaretin geliştirilmesini, öğrenciler ve akademisyenlerin karşılıklı ziyaretlerini ve kitaplar, gazeteler ve dergiler aracılığıyla bilgi programlarını içeriyordu. Bu bağlamda ABD ile SSCB arasında kültür alışverişi de başlatıldı.⁴¹³ Müzik, özellikle caz⁴¹⁴, bu mücadelede önemli bir yumuşak güç unsuru haline geldi. Amerika'nın Sesi Radyosu, bilhassa Doğu Avrupa ve SSCB gençlerini hedef alan *Music USA* adlı bir gece programı başlattı. Willis Conover'in DJ'liğini yaptığı ve giderek popülerleşen caz müzik programı, Doğu Avrupa'da 35, dünya çapında 100 milyon kişiye ulaştı.⁴¹⁵ Bu kültürel alışveriş yaklaşımının SSCB tarafından da kabul görmesiyle iki ülke arasında kültürel ilişkiler hız kazandı. Bunun en somut karşılığı Moskova'daki Amerikan Ulusal Sergisi oldu.

1959 yılının başlarında ABD Başkan Yardımcısı Richard Nixon, SSCB'yle kurulan kültürel iletişim sürecinin bir sonucu olarak Moskova'da Amerikan Ulusal Sergisi'ni açtı. Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı (USIA, *United States Information Agency*)⁴¹⁶

⁴¹² McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", s. 309.

⁴¹³ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 667.

⁴¹⁴ 1950'lerden itibaren ABD hükümeti ülkenin en saygın caz müzisyenlerinden olan Louis Armstrong, Duke Ellington ve Dizzy Gillespie gibi sanatçıları dünya çapında iyi niyet turlarına çıkardı. Söz konusu müzik elçileri, Doğu Avrupa, Orta Doğu, Sahraaltı Afrika ve komünist etkiye açık olduğu düşünülen diğer bölgelere ABD kültürünü sergilemek ve ABD'nin yurtdışındaki imajını iyileştirmek amacıyla konserler verdiler. Bu konserler sayesinde ABD yönetimi, cazın ve ABD toplumunun doğasında var olan bireyciliği göstermeyi ve diğer ülkelerin ABD, kapitalizm ve demokrasi ile daha fazla özdeşleşmesini umuyordu. Sunsariay Cox ve J.P. Jenks, "Jazz Diplomacy: Then and Now", **Department of State**, 2021, <https://www.state.gov/dipnote-u-s-department-of-state-official-blog/jazz-diplomacy-then-and-now>. (09.03.2023).

⁴¹⁵ Robert Curley, "Willis Conover", **Britannica.com**, 2022, <https://www.britannica.com/biography/Willis-Conover>. (09.03.2023).

⁴¹⁶ Eisenhower'ın başkanlığının ilk yıllarında Sovyet söylemleriyle mücadele etmek ve Avrupa insanına kendini anlatmak için yürütülen programların daha koordineli ve tek elden yürütülmesi amacıyla ABD Enformasyon Ajansı bir başkanlık ofisi olarak oluşturuldu. Amacı, Amerikan imajını, kültürünü ve politikasını çeşitli araçlarla Amerikan

sponsorluğunda açılan bu sergi, özellikle Rus halkının Amerikan yaşam tarzını ve günlük tüketim ürünlerinin bolluğunu görmesini amaçlıyordu.⁴¹⁷ Moskova'daki sergide, ABD'de yaşayan sıradan fabrika işçilerinin sahip olabileceği iddia edilen altı odalı bir banliyö evi inşa edildi ve içerisine Amerikan tüketim ürünleri yerleştirildi.⁴¹⁸ Özellikle mutfak, buzdolabı, ocak ve bulaşık makinesi gibi beyaz eşyalar ve pratik gereçler ile dolduruldu.⁴¹⁹ Hatta Kruşçev, limon sıkacağını gereksiz bularak bunu Nixon'a söyleyince taraflar arasında literatüre "mutfak tartışması"⁴²⁰ olarak giren diyalog yaşandı. Bu sergi sayesinde, ABD'nin tüketici ürünlerinin, özellikle de renkli televizyonun tanıtımını yapan Nixon, Amerika'nın yumuşak gücünü sergilerken, Kruşçev, uzun menzilli füze ve roketlerde önde olduklarını söyleyerek ülkesinin sert gücünü öne çıkardı.⁴²¹

1960 yılında taraflar arasındaki ilişkilere sekte vuran ciddi bir kriz yaşandı. Sovyetler, 1955 yılında, Moskova Havacılık Fuarında yeni bombardıman uçaklarını Batılılara sergilemişti. Amerikalılar, kendi topraklarına ulaşabilecek uçakları görünce şaşırılmış, buna Kruşçev'in sürekli nükleer füze kullanma tehdidinde bulunması da eklenince ABD, nükleer silahlardaki farkı belirlemek için bir keşif aracına ihtiyaç duymuştu.⁴²² Lockheed yapımı U-2 casus uçakları, ilk kez Mayıs 1956 tarihinde, Eisenhower'ın bizzat verdiği izinle uçuşlarına başladı. Dört yıldır süren bu uçuşlardan birinde, 1 Mayıs 1960'ta bir U-2 uçağı Sovyet hava sahasında düşürüldü. 3 Mayıs'ta Kruşçev tüm dünyaya bir ABD keşif uçağının düşürüldüğünü duyurdu. Eisenhower, o yükseklikten düşen bir pilotun hayatta kalamayacağı bilgisi gelince, Türkiye üzerindeki bir hava balonunun kontrolünü kaybederek kuzeye yöneldiğini açıkladı ve olayın üzerini kapatmak istedi. Fakat Kruşçev, pilotun canlı olduğunu ve uçağın parçalarının kurtarıldığını açıklayarak Washington'ın yalan söylediğini dünya kamuoyuna duyurdu. Eisenhower, yalancı konumuna düşse de kendi kamuoyu nazarında itibar kaybetmedi, aksine ülkenin çıkarları için hareket ettiği düşünülerek puan kazandı.⁴²³ Başkan, gerilimi azaltmak için uçuşları askıya almayı kabul etse

sınırlarının dışına taşımak olan USIA, özgür dünyayı inşa eden, şiddet değil barıştan yana olan ve savaşı değil caydırmayı amaçlayan, diğer ülkelerle anlaşmalar yaparak onların geleceğini garanti altına alan, özgür ulusların bağımsızlığını sürdürmesine yardımcı olan bir Amerika imajının yaratılmasını vurgulamıştır. Erkan Aydın, "United States Information Agency'nin (USIA) Amerikan Kamu Diplomasisindeki Önemi", **SDE Akademi Dergisi**, C. 1, No: 3, 2021, s. 144–145.

⁴¹⁷ Ellen Mickiewicz, "Efficacy and Evidence: Evaluating U.S. Goals at the American National Exhibition in Moscow, 1959", **Journal of Cold War Studies**, C. 13, No: 4, 2011, s. 142.

⁴¹⁸ Rosenberg, "Consumer Capitalism and the End of the Cold War", s. 496–497.

⁴¹⁹ Mickiewicz, "Efficacy and Evidence: Evaluating U.S. Goals at the American National Exhibition in Moscow, 1959", s. 150.

⁴²⁰ Rosenberg, "Consumer Capitalism and the End of the Cold War", s. 497.

⁴²¹ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 182.

⁴²² A.g.e., s. 176–177.

⁴²³ Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 148–149.

de Kruşçev'in özür dileme isteğini geri çevirmesi krize neden oldu.⁴²⁴ Pilotun Moskova'daki mahkemesini SSCB yönetimi bir medya olayına dönüştürdü ve tüm dünyaya ABD'nin örtülü bir operasyonda yakalandığını gösterdi. 16-17 Mayıs 1960'da yapılacak Paris'teki zirveden oldukça umutlu olan Kruşçev, diğer ülkelerin kayıtsız kalması ve U-2 uçağını sıradan bir casusluk olayı olarak görmeleri nedeniyle zirveden erken ayrıldı. U-2 uçağının düşürülmesi ve pilotun yargılanması kısa süreli bir kriz yaratsa ve ABD'nin güvenilirliğine zarar verse de casus uyduların gelişmesi nedeniyle uçuşların sıklığı azaltıldı ve ABD nezdinde sorun çözüldü.⁴²⁵ Öte yandan, U-2 uçuşlarıyla elde edilen veriler, Kruşçev'in blöf ve tehditlerinin altının ne kadar boş olduğunun görülmesini sağladı. Füze açığının ABD lehine olduğunun anlaşılmasıyla Kremlin ile yürütülen görüşmelerde ABD'nin eli rahatladı.

1.2.1.2. Yeni Mücadele Alanı Olarak Ortadoğu

ABD ile SSCB arasındaki mücadele, Avrupa dışında, dünyanın başka bölgelerinde de görülmekteydi. Bu mücadelenin en belirgin alanlarından biri Doğu-Batı çatışmasını kendi çıkarları ve özellikle eski emperyal sistemi devirmek için bir araç olarak kullanmaya çalışan ülkelerin olduğu Ortadoğu'ydu. Orta Doğu'da SSCB-ABD rekabeti üç düzeyde yaşanıyordu. İlki, müttefik kazanmak ve özellikle petrol gibi stratejik kaynaklara erişimi güvence altına almak için yapılan jeopolitik bir mücadeleydi. İkincisi, Arap-İsrail çekişmesinin⁴²⁶, bir süper güç çatışmasına dönüşmesini önlemek için gerçekleştirilen diplomatik manevralardı. Sonuncusuysa, seküler milliyetçilerin ve İslami radikallerin bölgedeki sömürge imparatorluklarının ve mutlak monarşilerin temellerini sarstığı Müslüman dünyanın geleceği için ideolojik rekabetti.⁴²⁷

Ortadoğu'nun önemli ülkelerinden olan Mısır'da, Hür Subaylar hareketinin yönetime gelmesiyle, 1953 yılında monarşi sona erdi ve cumhuriyet ilan edildi. Monarşinin sona ermesinin ardından devlet başkanı olan General Necip, 1954 yılında Cemal Abdül Nasır'ın

⁴²⁴ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 697–698.

⁴²⁵ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 185.

⁴²⁶ İsrail'in bağımsızlığını ilan ettiği 1948'den beri süren Arap-İsrail mücadelesi, Orta Doğu tarihindeki en karmaşık çatışmalardan biridir. Bu çatışmalar, bölgenin tarihi, kültürel, dini ve politik yapısından kaynaklansa da ana sorun güvenlik, toprak ve egemenlik gibi temel konular çerçevesinde yaşanıyordu. İsrail'in varlığına karşı çıkan Arap devletleri 1948'deki yenilginin intikamını almak için uygun bir fırsat kolluyor ve ABD-SSCB çekişmesini bu amaçları için kullanmaya çalışıyorlardı.

⁴²⁷ Douglas Little, "The Cold War in the Middle East: Suez Crisis to Camp David Accords", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 305.

başbakan olmasıyla tasfiye edildi.⁴²⁸ Nasır'ın yönetimi ele geçirmesi, Bağlantısızlar Hareketi'nin öncü üç ülkesinden birinin Mısır olması ve SSCB'nin Ortadoğu politikaları, Eisenhower'ı bölgeye yönelik adımlar atmaya itti. Eisenhower, Ortadoğu ve Üçüncü Dünya halklarını çocuksu, bazen sorumsuz, tam bağımsızlığa hazır olmayan ve özellikle komünistler gibi zeki propagandacılara karşı savunmasız olarak gördüğünden⁴²⁹, Yeni Bakış politikasının bölgesel ittifaklar yaklaşımı doğrultusunda, bölgeyi SSCB'den korumak ve bölge ülkelerininin ABD yanında yer almalarını sağlamak amacıyla bir güvenlik örgütü inşa etmek istedi. Bu bağlamda da Dulles, bir Ortadoğu gezisine çıktı ve bölge ülkelerinin liderleriyle görüştü. Ancak ülkelerin, Sovyetlere karşı ortak bir dayanışma ruhuna sahip olmadığını gördü. Yalnızca, 1950 yılında ABD ile güvenlik anlaşması imzalayan ve ilişkilerini geliştirmek isteyen İran'dan, Hindistan'a karşı ABD'nin desteğini kazanmak isteyen Pakistan'dan, ülkesinin savunma gereklerinin karşılanabilmesi için Irak'tan ve halihazırdaki müttefiki Türkiye'den olumlu dönüş alabildi.⁴³⁰

Bu bağlamda ilk olarak Türkiye ile Irak arasında bir anlaşma yapıldı ve diğer ülkelerin de katılabileceği açıklandı. Aynı yıl içinde yukarıda anılan ülkeler anlaşmaya katılım gösterdi ve 1955 yılında Bağdat Paktı (METO- *Middle East Treaty Organization*) kuruldu. Lübnan ve Suriye, Mısır'ın tepkisinden çekindikleri için pakta mesafeli durarak dahil olmadılar ancak, Mısır açıktan karşı çıktı.⁴³¹

Ortak amaçlara dayalı bir dayanışma örgütünden ziyade her üye devletin ABD ile kurduğu ilişki ve bunun getireceği siyasi ve ekonomik beklentilerin bir ürünü⁴³² olan Bağdat Paktı, 1958 yılında Hür Subaylar Hareketi'nin Irak'taki lideri Tuğgeneral Abdülkerim Kasım'ın darbe ile monarşiyi devirmesi ve Irak'ta cumhuriyeti ilan etmesi ile kadük hale geldi. 1959'da Irak'ın resmen çekildiğinin açıklanması ile Pakt büyük itibar kaybetti, geri kalan üyelerle başka bir ad alarak, Merkezi Antlaşma Teşkilatı'na (CENTO- *Central Treaty Organization*) dönüştü. Bağdat Paktı'nı sömürgeciliğin devamı olarak görerek karşı çıkan Nasır, 1956'da devlet

⁴²⁸ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s. 341.

⁴²⁹ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 671.

⁴³⁰ McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", s. 299.

⁴³¹ Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, s. 344.

⁴³² Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 370.

başkanı seçilerek konumunu meşru hale getirdikten sonra pakta yönelik eylemlerini hızlandırdı.⁴³³

Mısır'a yeni bir kimlik yaratma, sulama sorununu çözme ve elektrik üretme gibi amaçlarla büyük bir baraj inşa etmek isteyen Nasır'a, Eisenhower, yapmakta olduğu baraj için kredi sağlayarak iyi ilişkiler⁴³⁴ kurmak ve bu sayede Mısır'ı kontrol edebilmek istedi.⁴³⁵ Ancak, Nasır'ın ÇHC'yi tanınması, Moskova'yla kurduğu yakın ilişkiler ve İsrail'e karşı kullanılmak üzere Çekoslovakya'dan silah alımı nedeniyle ABD bu krediyi durdurdu. Nasır, kredilerin durdurulmasıyla sekteye uğrayan barajın yapımını sürdürebilmek için Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıkladı.⁴³⁶ Kanalda pay sahibi olan İngiltere ve Fransa bu durumu kabul edilemez buldu. SSCB'nin, baraj için kredi verebileceğini açıklaması ve kanalın millileştirilmesi konusunda Nasır'ı desteklemesi İngiltere ve Fransa'yı başka bir yola itti.

Dulles'in Mısır'a karşı kuvvet kullanmanın son çare olduğu, ABD'nin tüm çareler tükendiğinde kuvvet kullanımını dışlamadığı ve Nasır'ın teslim olmaya zorlanması gerektiği⁴³⁷ açıklamasından güç alan İngiltere, müzakere yerine müdahale seçeneğini izlemeye karar verdi. Bu bağlamda Nasır'a bakışı kendisine benzeyen Fransa ve İsrail ile de görüşerek Mısır'a operasyon seçeneğini değerlendirdiler.⁴³⁸ Yapılan plan doğrultusunda 29 Ekim günü İsrail ordusu Sina, Gazze ve Kanal bölgesine saldırdı. Mısır ve İsrail'e ultimatoma veren Fransa ve İngiltere, Nasır'dan ret cevabı alınca hava birlikleri ile Mısır'a karşı saldırıya geçtiler.⁴³⁹ Beş gün süren çatışmanın ardından BM Güvenlik Konseyi devreye girdi, ancak ABD'nin tarafların kuvvet kullanımını sona erdirme tasarısı Fransa ve İngiltere tarafından veto edildi.⁴⁴⁰ Bu sırada Macaristan'daki ayaklanmayı bastıran SSCB yönetimi, Fransa ve İngiltere'ye derhal birliklerini geri çekmemeleri durumunda askeri güç kullanımında bulunacağını söyledi ve Nasır'ın yanında

⁴³³ A.g.e., s. 396.

⁴³⁴ Yönetmen Cecile DeMille, Mısır yönetimiyle Dışişleri ve CIA'in kur yaptığı bu ilk dönemde kültürel diplomasi faaliyetleri yürütmüş ve Mısırlı yöneticilerin isteği doğrultusunda Mısır hakkında film yapmayı kabul etmiştir. 1954'ün sonlarında DeMille ve 82 yardımcısı, bu iyi ilişkiler sayesinde, On Emir filminin Kahire'deki üç aylık mekân çekimleri için izin almıştır. Bu izin, Kahire dışında tarihin en büyük film setini inşa etmeyi ve 25 bin Mısırlı figüran teminini içermiştir. Tony Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 117.

⁴³⁵ Little, "The Cold War in the Middle East: Suez Crisis to Camp David Accords", s. 307.

⁴³⁶ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 675.

⁴³⁷ Richard M Filipink Jr, "'Force is the Last Method': Eisenhower, Dulles and American Intervention in the Suez Crisis", **Critique**, C. 35, No: 2, 2007, s. 181.

⁴³⁸ Little, "The Cold War in the Middle East: Suez Crisis to Camp David Accords", s. 308–309.

⁴³⁹ Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, s. 346.

⁴⁴⁰ Filipink Jr, "'Force is the Last Method': Eisenhower, Dulles and American Intervention in the Suez Crisis", s. 185.

durdu.⁴⁴¹ Kruşçev bu durumu Batılı güçlerin arasını açacak bir konu olarak, Eisenhower ise İngiltere ve Fransa'nın imparatorluk hayallerinin ABD'nin Soğuk Savaş politikalarıyla çatıştığı şeklinde değerlendirdi. Kendisine danışılmadan girişilen bu operasyona sert tepki veren Eisenhower, İngiltere ve Fransa'ya Süveyş Kanalı'nı boşaltmalarını, aksi takdirde ciddi ekonomik yaptırımlara maruz kalacaklarını söyledi.⁴⁴² Bunun üzerine İngiltere ve Fransa askerlerini çekti ve iki ülkenin de başbakanları Antony Eden ve Guy Mollet istifa ettiler.⁴⁴³

Bu yaşananlar neticesinde ABD'nin İngiltere ve Fransa ile ilişkileri tarihin en düşük noktasına geriledi. İlk kez, BM'de ABD ve SSCB aynı karara oy verdiler. Okyanusun iki kıyısındaki taraflar birbirlerini iki yüzlülükle suçlarken Atlantik dayanışmasının bu şekilde sarsılması Batı ittifakında uzun zaman alacak bir onarım sürecini gerektirdi.⁴⁴⁴ Nye da ABD'nin yumuşak gücünün azaldığı dönemleri ifade ederken Avrupalı müttefiklerle yaşanan Süveyş Krizi'nin ilk kırılma olduğunu belirtir.⁴⁴⁵ Yaşanan bu kriz sonrasında, İngiliz ve Fransız egemenliğinin Ortadoğu'daki izleri silinmeye başladı ve yerini Sovyet-Amerikan rekabeti aldı. Bölge, ABD ve SSCB için artık göz ardı edilemeyecek denli önemli hale geldi.

Süveyş Krizi'nin dünya politikası açısından en belirgin sonucu 1957'deki Eisenhower Doktrini'nin ilanıydı. Buna göre ABD, Ortadoğu'ya yönelik olası bir komünist yayılmaya karşı askeri adımlar atacaktı. Eisenhower mesajında, üç büyük dinin kutsal mekanlarının olduğu bir coğrafyanın tanrıtanımaz ve materyalist bir düşünceye bırakılamayacağını belirtti. Şüphesiz bu yaklaşım Eisenhower'ın inancını yansıtırsa da politik bir açıklamaydı. Aynı mesajın devamında, bir ülke, "uluslararası komünizm tarafından kontrol edilen herhangi bir ulusun açık silahlı saldırısına karşı yardım talebinde bulunan ulusların toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını güvence altına almak ve korumak için" yardım talep ederse, ABD'nin askeri ve ekonomik yardımda bulunacağı belirtildi.⁴⁴⁶ Kongre tarafından Mart 1957 tarihinde onaylanan doktrin mücadelenin yeni bir parçası haline gelerek Soğuk Savaş'ın oyun alanına Ortadoğu'yu da resmen dahil etti.⁴⁴⁷

⁴⁴¹ Little, "The Cold War in the Middle East: Suez Crisis to Camp David Accords", s. 309.

⁴⁴² Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 68.

⁴⁴³ Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 408.

⁴⁴⁴ Anderson, **Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri**, s. 78.

⁴⁴⁵ Nye, **Yumuşak Güç**, s. 44.

⁴⁴⁶ Eisenhower Dwight, D, "Special Message to the Congress on the Situation in the Middle East", **The American Presidency Project**, 1957, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/special-message-the-congress-the-situation-the-middle-east>, (18.09.2022).

⁴⁴⁷ Little, "The Cold War in the Middle East: Suez Crisis to Camp David Accords", s. 310.

1.2.1.3. Yeni Bakış Çerçevesiyle Asya

1950’lerde ABD ile Avrupa arasındaki ilişkilerin belirleyici unsuru Avrupa’nın eski sömürgelerindeki gelişmelerdi. ABD’nin sömürgelere yaklaşımı İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan Atlantik Bildirgesi ile netleşmişti. Buna göre, sömürgeler resmi olarak bağımsız olacak ve sonrasında gayriresmî olarak Amerikan etki alanına girecekti.⁴⁴⁸ Ancak bu plan, Batılı ülkelerin sömürgelerden hemen çıkamayacağı gerçeği ve sömürgelerin Sovyet etkisiyle sosyalist fikirlere yönelebileceği endişesiyle uygulanamadı. Bunun yerine, bu ülkelerin Batı ülkeleriyle uyum içinde çalışacak ulusal hareketlere dönüştürülmeleri için iktisadi, siyasi ve askeri müdahaleler gerçekleştirildi. Birçok ülkede bu müdahaleler, Washington yönetimi tarafından komünistlere tercih edilen acımasız yöneticiler, krallar, generaller ve din adamlarının yardımlarıyla gerçekleşti.⁴⁴⁹ Söz konusu müdahaleler, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerde istikrarsızlığı da beraberinde getirdi. ABD, hem istikrarı sağlamak hem de komünizmle mücadele etmek amacıyla askeri güç, ekonomik yaptırımlar ve darbe gibi unsurları kullandı.⁴⁵⁰ Bunun en belirgin örneği Vietnam oldu.

Fransa, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Çin Komünist Partisi’nin desteklediği ve bölge insanının sempati duyduğu Vietnam’daki ulusal bağımsızlık mücadelesiyle karşı karşıya kaldı. ABD, Fransa’nın Vietnam’daki hedeflerine sempati duymasa da Fransız kuvvetlerinin olumsuz koşullarını gidermek üzere finansal yardımda bulundu. 1954 yılında ABD savaş masraflarının yaklaşık %75’ini karşılıyordu.⁴⁵¹ Söz konusu yardıma rağmen Fransız kuvvetleri, Vietnam’daki Viet Minh kuvvetlerine yenilince, ABD’ye müdahalede bulunması için çağrı yaptı. Eisenhower, Çin’den sonra Vietnam’ın da komünist kutba kaybedilmesinin iç siyasette kendini zora sokacağı endişesiyle Nisan 1954’te bir konuşma yaparak Vietnam komünizme yenik düşerse, Güneydoğu Asya’daki diğer ülkelerin de Vietnam’ı takip edeceğini, hatta Japonya ve Ortadoğu’ya kadar yankıları olacağını ifade eden ve “domino teorisi” olarak anılan yaklaşımını kamuoyu ile paylaştı.⁴⁵² Ancak Kongre, İngiltere ve Fransa’nın katılımı olmadan olası bir müdahaleyi onaylamayı reddetti. Bunun üzerine Vietnam’ı geçici olarak bölen Cenevre Anlaşması Temmuz 1954’te imzalandı. Cenevre Anlaşması’na göre 17. enlem ile Vietnam

⁴⁴⁸ Anderson, **Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri**, s. 68.

⁴⁴⁹ **A.g.e.**, s. 69.

⁴⁵⁰ **A.g.e.**, s. 70.

⁴⁵¹ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 93.

⁴⁵² Eisenhower Dwight, D, “Foreign Relations Of The United States, 1952–1954, Indochina, Volume XIII, Part 1”, **Office of the Historian, Foreign Service Institute**, 1954, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v13p1/d716>. (20.09.2022)

ikiye ayrılıyor ve kuzeyi Viet Minh'e, güneyi de Vietnam hükümetine bırakılıyordu. İki yıl içinde bölgede seçimler yapılacak ve seçimler sonucunda ülke kendi kaderini belirleyecekti.⁴⁵³

Çin'in 1949 yılında komünist devrimi gerçekleştirmesinden yalnızca beş yıl sonra komşusu Vietnam'ın da komünist bir yönetime geçmesinin ABD içinde Demokratlar ve Cumhuriyetçilerden gelecek sert tepkilere neden olacağı açıktı. Ayrıca önemli deniz yolları ve hayati doğal kaynaklar üzerinde yer alan Vietnam'ın Güneydoğu Asya'nın geri kalanı için de tehdit oluşturacağı Eisenhower yönetimi tarafından anlaşılnca, Güney Vietnam'daki yönetimin Cenevre anlaşmalarına aykırı davranarak, seçimlere katılmama kararı desteklendi. Seçim olursa kaybedileceğini anlayan ABD, ekonomik destek ve danışmanlar vasıtasıyla Güney Vietnam rejimini koruma kararı aldı.⁴⁵⁴ Kuzey Vietnam'daki Ho Chi Minh önderliğinde bir komünist yönetimin varlığı, mevcut "Komünist Çin" tehdidiyle birleşince, Eisenhower'ı başka adımlar atmaya sevk etti. Bu bağlamda, olası bir saldırganlığı caydırmak için 1954 Eylül'ünde Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO, *Southeast Asia Treaty Organization*) kuruldu. NATO benzeri bir askeri yapıdan ziyade gevşek bir güvenlik anlaşması özelliği taşıyan SEATO'nun, bölgeyi komünizmden korumaya kararlı sekiz üye ülkesi (Filipinler, Tayland, Pakistan, ABD, Fransa, İngiltere, Avustralya ve Yeni Zelanda) vardı.⁴⁵⁵ Vietnam'daki geçici çözüm, Fransa'nın Batı Almanya'nın NATO'ya girmesini kabul ederek Avrupa'daki bazı sorunların çözümüne yardımcı olsa da ABD için daha büyük sorunların başlangıcıydı. Viet Minh'in unsurları, 1950'lerin sonunda ABD'ye ve Güney Vietnam hükümetine karşı mücadele etmek için Vietkong'a katıldılar.

Üçüncü Dünya, sömürgelerin özgürleşmesi sürecinde bağımsızlığını yeni kazanan Afrika ve Asyalı ülkelerden oluşan devletler grubunu ifade etmektedir. Birinci Dünya, ABD, Japonya ve Avrupalı müttefiklerini içeren Batı bloğunu; İkinci Dünya, SSCB, Çin ve müttefiklerini içeren Doğu Bloğu ülkelerini içeriyordu. Söz konusu Üçüncü Dünya ülkeleri, devlet mülkiyeti yoluyla sanayileşmeyi denese de İkinci Dünya'ya güvenmiyor ve SSCB'nin kendilerini yutmasından korkuyorlardı. Bazen de özel sektöre sübvansiyonlar verip koruma sağlayarak sanayileşmeyi deniyorlardı ancak eski sömürgeci Birinci Dünya ülkelerine de güvenmiyor ve rol modelleri olarak görmüyorlardı.⁴⁵⁶ Buna mukabil, uluslararası ticarete mesafeli duran ve ekonomik olarak kendi kendilerine yetmeye çalışan Üçüncü Dünya ülkeleri

⁴⁵³ Armaoğlu, **Siyasi Tarih: 1789-1960**, s. 787.

⁴⁵⁴ Anderson, **Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri**, s. 73.

⁴⁵⁵ Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 362.

⁴⁵⁶ Jeffrey D. Sachs, **The End of Poverty**, London, Penguin Books, 2006, s. 9.

özellikle BM Genel Kurulu'nda güç kazanmaya başlamışlardı. Soğuk Savaş giderek artan bir şekilde, Üçüncü Dünya olarak adlandırılan bu ülkeleri kendi safına çekmek için bir mücadeleye dönüştükçe bazı önde gelen Üçüncü Dünya liderleri, kendilerini büyük güç mücadelesinden yalıtıp Soğuk Savaş'ta taraf tutmayı reddederek, bağlantısızlık olarak adlandırılan bir tutuma yöneldiler. Esasında bir süper gücü diğerine karşı kullanmanın sağlayabileceği kaldırıcı fark eden⁴⁵⁷ Hindistan'ın Jawaharlal Nehru'su, Mısır'ın Cemal Abdül Nasır'ı ve Yugoslavya'nın Josip Broz Tito'su bu hareketin liderliğini üstlendiler. Bağlantısızlar Hareketi, Yugoslavya, Mısır ve Hindistan'ın dünya politikasında önemli aktörler haline gelmesini sağladı. Nisan 1955'te Endonezya'nın Bandung kentinde, yirmi dokuz ülkeden gelen delegeler hareketin ilk toplantısını yaptı.⁴⁵⁸

Üçüncü Dünya uluslarının bağılılığı için süren rekabet, ABD için en zor konulardan biri oldu. Ülke içinde vatandaşları için eşit hak ve fırsatlar sunmaması, özellikle Afro-Amerikalılara karşı yapılan ayrımcılık, ABD'nin bu ülkeleri kendi safına çekmesini engelledi. Ülke içindeki ayrımcılık dış politikayla çeşitli şekillerde kesişti. Martin Luther King gibi bazı Afro-Amerikalılar, kendi uluslarının dünya rehberliğini ahlaki açıdan sorgularken, sömürgecilikten vazgeçmeleri söylenen Avrupalılar, ABD'nin kendi ırk meselesini yönetememesini eleştirdiler.⁴⁵⁹ Dünyanın çeşitli yerlerinden gelen büyükelçilik raporları, Jim Crow'un⁴⁶⁰ Sam Amca'yı⁴⁶¹ yendiğini ve diplomatların Soğuk Savaş mücadelelerini baltaladığını söylüyordu.⁴⁶² Başkan Yardımcısı Nixon bile, 1957 yılında Afrika ülkelerini ziyaretinin ardından Afrika ve Asya ülkeleriyle eşitlikten bahsederken ülkede eşitsizlik uygulanamayacağını, bu nedenle ABD'de ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik adımların desteklenmesi gerektiğini

⁴⁵⁷ Gaddis, "Grand Strategies in the Cold War", s. 12.

⁴⁵⁸ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 652-653.

⁴⁵⁹ **A.g.e.**, s. 681-682.

⁴⁶⁰ Jim Crow, 19. yüzyılın ortalarında popüler olan bir tiyatro oyunundaki siyah bir karakterdir. Siyahlara yönelik algıyı yansıtan bu ifade, Amerikan İç Savaşı'nın sonundan 1960'ların ortalarına kadar uygulanan ırksal ayrımcılık sisteminin adına dönüşmüştü. Bir dizi katı, siyah karşıtı yasadan daha fazlası olan Jim Crow Yasaları, Afro-Amerikalıların ikinci sınıf vatandaş statüsüne indirgenmesini ve siyah karşıtı ırkçılığın meşrulaştırılmasını temsil ediyordu. Bu yasalar Yüksek Mahkeme'nin 1892'de ortaya koyduğu "ayrı ama eşit" kararıyla meşrulaştırılmıştı.

⁴⁶¹ 19. yüzyılın başlarından bu yana Amerikan kültüründe ABD hükümetinin popüler bir sembolü ve vatanseverlik duygusunun bir tezahürü olan Sam Amca veya *Uncle Sam*, *United States* ile aynı baş harflere sahip olmasından ötürü, ABD federal hükümetinin veya genel olarak ülkenin yaygın bir ulusal kişileştirmesiydi. Beyaz saçlı, keçi sakallı bir adam olarak resmedilir, beyaz yıldızlı mavi bir kurdele ile süslenmiş uzun beyaz bir şapka, beyaz bir gömlek, kırmızı bir papyon ve lacivert bir ceket giyerdi.

⁴⁶² McEnaney, "Cold War Mobilization and Domestic Politics: the United States", s. 434.

söyledi.⁴⁶³ Ancak, Eisenhower döneminde dış politikada anlamlı bir fark yaratacak Afrika ve Üçüncü Dünya açılımı yaşanmadı.

Üçüncü Dünya özelinde bir değişiklik yaşanmasa da Eisenhower dönemi boyunca kimi kurumlar büyük değişikliklere uğradı. Bunların başında CIA gelmekteydi. CIA, sadece istihbarat toplayıp bunun analizini yapan bir örgütten çıkarak, ülke çıkarlarına tehdit olarak görülen hükümetleri deviren bir yapıya dönüştü.⁴⁶⁴ Bunun en somut iki örneği, İran'da Musaddık⁴⁶⁵ ve Guatemala'da Arbenz⁴⁶⁶ rejiminin devrilmesinde aldığı önemli roldü. İran ve Guatemala örneğinde olduğu gibi operasyonel müdahaleler, dış politika araçlarından birine dönüştü.⁴⁶⁷ CIA, özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde Batı yanlısı rejimleri ayakta tutmak için diğer başkanlar tarafından da kullanıldı.

Soğuk Savaş, CIA gibi, diğer ulusal güvenlik kurumlarını ve ülkenin yapısını da değiştirdi. Savaş öncesi 5.000 olan Dışişleri Bakanlığı'nın çalışan sayısı 20.000'in üzerine çıktı. Truman döneminde yarım milyon olan silah altındaki insan sayısı Eisenhower ile 3,5 milyona ulaştı. "Gezgin" Dışişleri Bakanı Dulles ile ilişkilendirilen "paktomanya"⁴⁶⁸ ile ABD, 42 ulusu savunmak için taahhüt verdi, bu taahhüdü yerinde getirmek için de Altıncı Filo'yu Akdeniz'de, Yedinci Filo'yu Pasifikte, 1 milyondan fazla ABD askeri personelini, 100 ülkede 800'den fazla

⁴⁶³ Cary Fraser, "Crossing the Color Line in Little Rock: The Eisenhower Administration and the Dilemma of Race for U.S. Foreign Policy", *Diplomatic History*, C. 24, No: 2, 2000, s. 243–244.

⁴⁶⁴ Gaddis, *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, s. 147.

⁴⁶⁵ İran'da devlet başkanı Şah Muhammet Rıza olmasına rağmen Başbakan Muhammed Musaddık etkili bir siyasetçiydi. 1951 yılında İngilizlerle yapılan petrol pay dağılımına dair görüşmeler sonuç vermeyince Başbakan Musaddık, İngiltere ile ilişkileri kesti ve Abadan'daki petrol sahalarını millileştirdiğini açıkladı. Eisenhower yönetimi başlangıçta Musaddık'a yönelik bir operasyona sıcak bakmadı. Ancak, İran'daki komünist hareketin güçlenmesinden duyulan endişe ve Musaddık'ın Sovyet tarafına kayabileceği bir siyasi kişilik olarak görülmesi nedeniyle operasyona izin verildi. CIA tarafından yürütülen ve *Ajax* olarak anılan operasyon başarılı olunca, ABD Britanya'nın konumuna yerleşti. Her ne kadar millileştirme yürürlükte kalsa da, petrolün pazarlanması artık Amerikan firmalarının da katıldığı uluslararası bir konsorsiyuma devredildi. Batı'ya ucuz enerji sağlayan, petrol şirketlerine kâr garantisi veren ve İran'ın ABD yanlısı yönelimini pekiştiren yeni durum 1979'a kadar devam etti. Maier, "The World Economy and the Cold War in the Middle of the Twentieth Century", s. 61–62.

⁴⁶⁶ Guatemala'da İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Jacobo Arbenz Guzman hükümeti kurulmuştu. 1954 yılında, hükümet, topraksız köylülere toprak dağıtırken ülkede büyük bir ekonomik güce sahip olan Amerikan şirketi *United Fruit Company*'nin topraklarının bir kısmını kamulaştırdı. Şirketin ABD yönetimine durumu aktarması, hükümette zamanla komünistlerin güç kazanma ve SSCB ile ilişkiler kurma endişesi, ABD yönetimini Guatemala'ya müdahale kararı almaya itti. CIA tarafından yürütülen ve *PBSUCCESS* Operasyonu olarak anılan plan dahilinde Mayıs 1954'te başlayan hükümet karşıtı eylemler, CIA'ye ait savaş uçaklarının bizzat dahil olması ve askeri üsleri vurmasıyla hızlandı. Guatemala ordusunun taraf değiştirerek hükümetin karşısında yer almasının da sonucunda temmuz ayında hükümet düştü. Yeni iktidar parlamentoyu lağvedip anayasayı askıya aldı ve ABD ile yakın ilişkiler kurdu. Sümer, *Soğuk Savaş Tarihi*, s. 360-361.

⁴⁶⁷ McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", s. 293–294.

⁴⁶⁸ A.g.e., s. 294.

üste konuşlandırdı.⁴⁶⁹ Ancak, ABD askeri gücü ve Eisenhower'ın nükleer politikaları ÇHC ve Tayvan arasındaki adalara dair gelişmelerle sınırlı ve umulanın aksine sonuçlandı. ÇHC'nin Tayvan'a yönelik kimi eylemlerine karşı etkin adımlar atılamaması ABD'nin güvenilirliğini yitirmesine neden oldu.⁴⁷⁰ ÇHC'ye karşı atılamayan adımlar, savunma politikasının temel unsuru olarak topyekûn karşılığın uygulanabilirliğini de tartışmaya açtı. Topyekûn karşılık politikasına yönelik bir diğer eleştiri de Pentagon tarafından yapıldı. Nükleer silahlara güvenmenin, ülkenin nükleer savaş başlatma ya da hiçbir şey yapmama seçeneklerine mecbur bıraktığı söylendi.⁴⁷¹ Soğuk Savaş Üçüncü Dünya'ya kayarken, geleneksel askeri güçlerin oluşturulması ve isyanlarla başa çıkmak için yeni araçlar geliştirilmesi çağrısında bulunuldu. Başkan adayı olan Demokrat Parti senatörü John Fitzgerald Kennedy, sınırlı savaşın tek rasyonel alternatif olduğuna dair söylemleriyle öne çıktı ve başkanlık yarışında ilgi topladı.

1.2.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları

Soğuk Savaş, 1950'lerde uluslararası gündemin baskın gerçeği olmayı sürdürdü. Artık, taraflar net, politikalar belirgindi. Eisenhower'ın başkanlığı ülkenin yalnızca dışarıdaki düşmana değil, ülke içindeki düşmana karşı da tetikte olduğu bir döneme denk düştü. Eisenhower dönemi iç gelişmelerini, etkisi süren McCarthy'cilik, banliyölerin gelişmesi ve beraberinde getirdiği refah kuşağı, ana akımda yavaş yavaş görünmeye başlayan Afro-Amerikan hareket, dini canlanma ve SSCB'nin tetiklediği nükleer panik olarak kategorize etmek mümkündür.

1950'lerin başlarında etkili bir figür olarak ortaya çıkan Cumhuriyetçi Senatör McCarthy'nin gücü, 1952 seçimleri sonrası daha da arttı. Varlığı şaibeli belgelere dayanarak üst düzey görevlileri vatana ihanete varan ithamlarla suçlamayı sürdürdü. Ancak, McCarthy'nin iddialarının gülünçlüğü ve yöntemlerinin acımasızlığı, duruşmaların televizyonda yayınlanmasıyla ortaya çıktı ve kamuoyu desteği azalmaya başladı. Yardımcısının askere alınması üzerine orduya yönelik söylemlerinde çok ileri gidince, Eisenhower, 1954 yılının sonunda, Senato'da McCarthy'yi kınamak için yapılan bir oylamada yer alarak kariyerinin sona ermesini sağladı.⁴⁷² Ancak McCarthy'cilik, Soğuk Savaş ve beraberinde getirdiği korkularla beraber, 1950'lerde uluslararası yaşamın baskın bir gerçeği olarak kalmaya devam etti.

⁴⁶⁹ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 653.

⁴⁷⁰ McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", s. 297.

⁴⁷¹ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 664.

⁴⁷² Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 68–69.

1950'lerle ilgili pek çok şeyi tanımlamak için tarihçiler tarafından patlama veya aşırı gelişme (*boom*) ifadesi tercih edilmektedir. Gelişen ekonomi, hızla artan banliyöler ve en önemlisi bebek sayısındaki patlama ile ilgili durumlarda bu ifade özellikle kullanılmaktadır. Bebek patlaması⁴⁷³, ABD tarihinde bir rekor olarak, 1946 yılında 3,4 milyon doğum gerçekleştiğinde başladı. 1950'lerde her yıl yaklaşık 4 milyon bebek doğdukça da devam etti. Toplamda, 1964'te azalmaya başladığı yıla kadar, nüfusa neredeyse 77 milyon kişi eklenmişti. Amerikan yaşam tarzının dinamizmini ve iç pazarın sürekliliğini sağlayan bebek patlamasıyla beraber ekonomi de hızla gelişti. 1945 ile 1960 arasında ABD gayri safi milli hasılası iki katından fazla artarak 200 milyar dolardan 500 milyar doların üzerine çıktı ve Amerikan kapitalizminin altın çağını yaşattı.⁴⁷⁴ Bu gelişmede, savaş üretimi sonrasında tüketiciye yönelik üretime dönen otomobil endüstrisi, askerden dönenlere verilen uygun kredilerle büyüyen inşaat sektörü ve Soğuk Savaş nedeniyle önemi artan savunma sanayindeki üretim artışı belirleyiciydi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan toplumu ve kültürünü etkileyen bir diğer gelişme de banliyölere yönelim oldu. İnsanlar, savaş sırasında biriktirdikleri tasarruf ve savaş bonolarıyla veya uygun ev kredileriyle daha önce başlayan bir eğilimi hızlandırarak banliyölerde evler satın aldılar.⁴⁷⁵ Söz konusu evler, bu evlerde doğan yeni nesiller ve ekonomik refah yeni Amerikan yaşamını da tanımladı. Bolluk, Amerikan tüketim kültürünün meyvelerini vermesine yardımcı oldu. Söz konusu tüketici ürünleri, yurtdışındaki ABD ürünlerine olan yüksek talebin devam etmesini sağladı ve böylece sürdürülebilir bir ekonomik refah dönemini besledi.⁴⁷⁶ Amerikan endüstrisi değiştikçe, çalışanların yaşamı da değişmeye başladı. İmalattaki işçi sayısı azalırken, hizmet sektöründe çalışanların sayısı çoğaldı. 1956'ya gelindiğinde, şirket müdürlüğü, öğretmenlik, satış elemanlığı ve büro memurluğu gibi işlerde çalışanlar çoğunluğu oluşturuyordu.⁴⁷⁷ Ancak ülkenin her kesimi bu refahtan pay alamadı. Özellikle Afro-Amerikalılar, eşitlik ve adalet mücadelesine başladılar.

Afro-Amerikalılar, uzun yıllardır ırk ayrımcılığına karşı savaşıyorlardı ancak bu mücadelenin Amerikan ana akımına yansımaları 1950'lerde gerçekleşti. 1954'te, Yüksek

⁴⁷³ *Baby boomer* ifadesi, 1946 ile 1964 yılları arasında doğan ve demografik olarak büyük bir kuşağın üyelerini ifade etmektedir. Sayılarının yüksek olması, hayatlarının ABD ekonomisinin göreceli olarak refah içindeki dönemine denk gelmesi ve toplumsal eylemlerdeki belirleyici rolleri nedeniyle etkili bir kuşaktır.

⁴⁷⁴ "The 1950s", **A&E Television Networks**, 2010, <https://www.history.com/topics/cold-war/1950s>. (15.09.2022)

⁴⁷⁵ Gomery, "Hollywood Sisteminin Dönüşümü", s. 504.

⁴⁷⁶ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 654.

⁴⁷⁷ Wood Gray ve Richard Hofstadter, **Amerikan Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, Amerikan Basın Kültür Merkezi, 1971, s. 96.

Mahkeme'nin, siyah çocuklar için ayrı okulların eşitsizlik yaratacağını ilan etmesi bir dönüm noktası oldu. Bu karar, Jim Crow'un tabutundaki ilk çivi olarak anıldı.⁴⁷⁸ Fakat, yargıçlarla aynı fikirde olmayan Güneyli beyazlar, çocuklarını devlet okullarından alıp yalnızca beyazların gidebileceği özel okullara yolladılar. Siyahlara verilen hakları engellemek için şiddet eylemlerine giriştiler. Tepki gösteren yalnızca halk değildi, yüz kadar Kongre üyesi ayrımcılığı savunmak için Güney Manifestosu⁴⁷⁹ olarak anılan bildiriye imzaladı.⁴⁸⁰ Bu çabalara rağmen yeni bir siyah hareketi doğdu. 1955'te Alabama'da, Rosa Parks adında siyah bir kadın, şehir otobüsündeki beyazlara ayrılmış koltuğunu beyaz bir kişiye vermeyi reddettiği için tutuklandı. Böyle bir olay karşısında siyah liderler otobüs şirketine karşı 13 ay boyunca boykot düzenlediler. Siyahların toplandıkları kilisede rahip olan Martin Luther King protestonun sözcülüğünü üstlendi. Boykot gibi şiddetsiz eylemlerle, sivil haklar hareketi büyük ses getirdi. Eylem otobüs şirketlerinin siyah yolculara karşı ayrımcılık yapmayı bırakmasıyla sona erdi.⁴⁸¹

Afro-Amerikalıları merkezine alan bir diğer olay 1957 yılında yaşandı ve ABD için bir dönüm noktası oldu. Arkansas'ın Little Rock kentinde yaşananlar ABD'nin siyasi değerleriyle açıkça çelişiyordu. Siyasi değerler, yurt içi ve yurt dışında bu değerlere uygun hareket edildiğinde yumuşak güç üretir, aksi durumda iki yüzlülük olarak değerlendirilir. Bu nedenle 1957 yılı, ABD için bir kilometre taşıydı. Valinin, Yüksek Mahkeme'nin siyahi öğrencilerin beyaz öğrencilerle birlikte okula gitmesine izin veren 1954 tarihli Brown v. Eğitim Kurulu kararını uygulamamasının ardından Eisenhower, kararın uygulanması için Arkansas'a federal birlikler gönderdi. Brown v. Eğitim Kurulu davasında Adalet Bakanlığı, ırk ayrımının kaldırılmasının yalnızca yerel nedenlerle değil, aynı zamanda ırkçı yasaların komünist propaganda değirmenine malzeme sağladığı ve dost ülkeler arasında bile demokratik inanca bağlılığın sorgulanmasına neden olduğu için de ABD'nin çıkarına olduğunu savunmuştu.⁴⁸² Toplumsal değişimin yavaş gelişen bir olgu olduğuna inanan ve bu sürece müdahil olmak istemeyen Eisenhower, valinin yerel kaygılarla hareket eden tavrı nedeniyle federal birlikleri kullanmak zorunda kaldı.⁴⁸³ Federal birlikler, mahkeme kararını uygulatmak ve hukukun

⁴⁷⁸ "A Brief History of Jim Crow", **Constitutional Rights Foundation**, 2020, <https://www.crf-usa.org/black-history-month/a-brief-history-of-jim-crow/>. (14.09.2023).

⁴⁷⁹ "The Southern Manifesto", 1956,

<http://americanradioworks.publicradio.org/features/marshall/manifesto.html>. (17.09.2022).

⁴⁸⁰ Manifestonun detaylı içeriği, imzacılar ve imzadan kaçınanlar için Tony Badger, "Southerners Who Refused to Sign the Southern Manifesto", **The Historical Journal**, C. 42, No: 2, 1999, s. 517-534.

⁴⁸¹ Gray ve Hofstadter, **Amerikan Tarihinin Ana Hatları**, s. 101.

⁴⁸² Rosemary Foot, "The Cold War and Human Rights", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 456.

⁴⁸³ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 682.

üstünlüğünü sağlamak için sınıflarda nöbet tutmaya başladılar. Little Rock'ta yaşananlar, dünya çapında büyük yankı buldu. Federal birliklerin Afro-Amerikalı çocuklara okula kadar nezaret ettiği görüntüler dünya gazete ve televizyonlarında yayınlandı. Süveyş Krizi nedeniyle kızgın olan Avrupalılar, Amerika'nın kendi ırk sorununu çözmeden kendilerine ders vermesinin uygun olmadığını dile getirmeye başladılar. İngiliz gazetesi *Manchester Guardian*, yaşananları onur meselesi olarak gördü ve 26 Eylül 1957'te, "Little Rock Dilemması çözüldü, Eisenhower Amerika'nın onurunu kurtardı" diyerek verdi.⁴⁸⁴ Dulles, Macaristan'ın SSCB için yarattığı etki neyse Little Rock'un ABD için daha kötüsünü yaptığını söyledi.⁴⁸⁵ Little Rock'ta yaşananlar, Amerikan iç ve dış meselelerini birbirine bağladı. Eisenhower yönetimi, ülkenin, özgür dünyanın lideri olma iddiasını doğrulamak için iç meseleleri etkin bir biçimde ele alma gereği duydu.

Özgür dünyanın liderliği iddiasındaki ABD'de siyahi diplomatların bile aşağılayıcı deneyimlerle karşılaşmaları ülkenin Aşıl topuğunu oluştuyordu. ABD'nin yumuşak karnı olan ırk ayrımcılığı, aynı zamanda, komünistler için sonsuz bir mühimmat kaynağıydı. Dolayısıyla, Amerikan özgürlüğü mitinin altını oyan bu ayrımcılık ulusal güvenlik sorunu olarak gündeme geldi ve sorunu giderme çabalarını hızlandırdı.⁴⁸⁶ Eisenhower yönetimi, ülkenin değişen politikasını ve Üçüncü Dünya'ya verdiği önemi göstermek amacıyla, BM Vesayet Konseyi başkanlığı yarışında Haitili bir adaya destek verdi. Dışişleri Bakanlığı'nda Afrika İşleri Bürosu kurulmasını sağladı, Afrika'daki yeni ulusların bağımsızlığını ve tarafsızlığını destekledi ve Güney Afrika'daki *Apartheid* rejimini kınayan bir BM tasarısı için olumlu oy kullandı.⁴⁸⁷ Yüksek Mahkeme kararları ve Başkan Eisenhower'ın politikaları etkisini Hollywood üzerinde de gösterdi. Var olan ırksal yakıştırmalar yavaşça ortadan kalkmaya başladı. Beyazperdede siyah yüzler daha sık, daha iyi rollerde görülür oldu. Gelgelelim, Eisenhower'ın da dediği gibi toplumsal değişim yavaş gelişen bir olguydu.

Eisenhower'ın başkanlığında komünizmin ve nükleer silahların yarattığı tehlike, dini bir canlanmayı da teşvik etti. Dini motifler popüler kültürde önemli yer kapladı. Eisenhower, konuşmalarına ve eylemlerine dini temaları dahil ederek bu süreci teşvik etti. Özellikle ilk

⁴⁸⁴ Alistair Cooke, "Little Rock Dilemma Resolved", **The Manchester Guardian**, 27.09.1957, <https://www.theguardian.com/world/from-the-archive-blog/2017/sep/25/how-guardian-reported-little-rock-civil-rights-showdown-1957>. (13.09.2022).

⁴⁸⁵ Fraser, "Crossing the Color Line in Little Rock: The Eisenhower Administration and the Dilemma of Race for U.S. Foreign Policy", s. 247.

⁴⁸⁶ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 655–656.

⁴⁸⁷ **A.g.e.**, s. 682–683.

göreve başlama konuşmasında komünizmin üstesinden gelebilecek gücün din olduğunu söylemesi bunun işareti oldu.⁴⁸⁸ Eisenhower'ın başkanlığı sırasında, 1954'te, Kongre üyeleri için bir dua odası yapıldı, bağlılık yeminine *Under God* (Tanrı'nın huzurunda) ifadesi eklendi ve 1956'da ülkenin ulusal sloganı *In God We Trust* (Tanrı'ya güveniyoruz) oldu.⁴⁸⁹ 1957 yılında ABD'de kiliseye katılım tüm zamanların en yüksek düzeyine ulaştı. İnsanları kiliseye yönelten, nükleer çağda artan güvensizlik ve istikrarsızlığın yanı sıra olası bir nükleer felaketin cemaatler tarafından kıyamet olarak görülmesi ve örgütlü dinin insanlara bir nebze rahatlama sağlamasıydı.⁴⁹⁰

Nükleer tehdit, 1950'lerde halkın endişelerini ve siyasi kargaşayı artıran en önemli konuydu. Nükleer silahlar, Eisenhower'ın, Yeni Bakış savunma stratejisinin merkezinde yer alıyordu ve Dulles sıklıkla nükleer silahlara dayalı stratejisinin Soğuk Savaş'ta büyük zaferler kazanması ile övünüyordu. Eisenhower, insanlar tarafından anlaşılması için nükleer teknoloji hakkında bilgiler veren paylaşımlar yaptırarak kamuoyunun bilgilendirilmesini sağladı. Sivil savunma broşürleri, yayınlar ve kamu spotlarının yanı sıra *Our Friend Atom*⁴⁹¹ (Arkadaşımız Atom, 1957) gibi nükleer enerjiyi heyecan verici ve güvenli gösteren sevecen filmler yapması için *Disney*'e veriler sağlandı.⁴⁹² Fakat, bu bilgiler kamuoyunda güvenden ziyade korkuya neden oldu. Nükleer silahlara dayalı bu stratejinin büyük sorunları olduğu zamanla ortaya çıkarken, düşmanda da nükleer silahlar varken böylesi bir stratejinin ne kadar güvenli olduğu sorulmaya başlandı.⁴⁹³ 1954 yılında, Pasifik'teki bir nükleer bomba denemesinin radyoaktif serpintilerinin Nazım Hikmet'in Japon Balıkçısı şiirinde anlattığı *Lucky Dragon* adlı balıkçı gemisinde ilk insan kayıplarına neden olması⁴⁹⁴ ve bunun kamuoyu tarafından öğrenilmesi toplumda bir paniğe neden oldu. Olay üzerine ABD Atom Enerjisi Komisyonu serpintinin bir göğüs röntgeni sırasında alınan kadar radyasyon yaydığını açıkladı. Ancak, uzmanlar röntgen çekilirken alınan radyasyonu kamuoyuyla paylaşınca telaş arttı.⁴⁹⁵ 1955'te Kremlin'in hidrojen bombasına ulaşması endişeleri iyice tırmandırdı. Politikacılar, vatandaşlardan erzak depolamalarını, sivil savunma teknikleri öğrenmelerini ve sığınaklar inşa etmelerini isteyerek

⁴⁸⁸ Dwight, D, "Inaugural Address".

⁴⁸⁹ Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 107.

⁴⁹⁰ McEnaney, "Cold War Mobilization and Domestic Politics: the United States", s. 437.

⁴⁹¹ Hamilton Luske, **Our Friend Atom**, American Broadcasting Company, 1957, <https://www.imdb.com/title/tt0151857/reference/>.

⁴⁹² Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 138–139.

⁴⁹³ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 690.

⁴⁹⁴ John O'Brian, "The Nuclear Family of Man", **The Asia-Pacific**, C. 6, No: 7, 2008, s. 5.

⁴⁹⁵ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 174.

vatandaşların kendilerinin finanse edecekleri nükleer hazırlıkları desteklediler.⁴⁹⁶ Eisenhower yönetimi, vatandaşları nükleer saldırı durumunda kendilerini koruma sorumluluğunu almaya çağırdı. Bu durum, “kendin yap” tarzı sığınak inşa kitapçıklarının yayılmasına neden oldu.⁴⁹⁷ Çocukların nükleer saldırı sırasında ne yapması gerektiğini öğreten şarkılar bestelendi.⁴⁹⁸ Tüm bu nükleer endişeler, insanların nükleer savaşın İkinci Dünya Savaşı’na benzemeyeceğini, başka türlü bir savaş olacağını anlamalarını sağlayarak korkularını iyice artırdı.⁴⁹⁹

Toplumda nükleer korkular hakimken yönetimde füze açığı⁵⁰⁰ adı verilen, sayısal olarak SSCB’nin gerisinde⁵⁰¹ kalındığına dair bir endişe vardı. Kruşçev’in “sisis gibi roket üretiyoruz”⁵⁰² ve “sizi gömeceğiz”⁵⁰³ gibi tehditleri de bunu tetikledi. Demirperde’nin arkasından bilgi almak zor olduğundan Eisenhower yönetimi daha fazla üretim yaparak bu açığı kapatmaya yöneldi. Bu bağlamda da 1952 yılının sonunda Truman yönetiminden devralınan nükleer başlık sayısı 1350 iken Kennedy’e devredilen başlık sayısı 23.000 oldu.⁵⁰⁴ Eisenhower, topyekûn karşılık politikasında amacın düşmanı caydırmak olduğunu bildiğinden, nükleer cephanelikteki çok sayıda bombanın daha caydırıcı olacağını ve sorunu çözeceğini düşünmüştü.⁵⁰⁵ Amaç caydırmak olsa da, olası bir savaş durumunda bu başlıkları SSCB topraklarına ulaştıracak uçak ve füzelerin yanı sıra, SSCB füze ve uçaklarına karşı ülkeyi koruyacak savunma teknolojilerine ihtiyaç vardı. Bu teknolojilerin geliştirilmesi silah yarışını

⁴⁹⁶ McEnaney, “Cold War Mobilization and Domestic Politics: the United States”, s. 438.

⁴⁹⁷ Livia Gershon, “The D-I-Y Fallout Shelter”, **Daily.jstor.org**, 2020, <https://daily.jstor.org/the-d-i-y-fallout-shelter/>, (27.06.2022).

⁴⁹⁸ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 175.

⁴⁹⁹ Shaw, **Hollywood’s Cold War**, s. 151.

⁵⁰⁰ Truman’ın nükleer silah varlığına dayanarak geleneksel askeri unsurları azaltma stratejisi Kore’de sonuç vermeyince, SSCB’nin de silah sahibi olmasının etkisiyle nükleer silah sayısında artış yaşandı. ABD’nin sahip olduğu atom bombası sayısı 1947’de 13, 1948’de 50, 1949’da 250, 1950’de 450 oldu. Acar, **Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası**, s. 179.

⁵⁰¹ Eisenhower, gündemdeki “füze boşluğu” korkularını bastırmak ve nükleer silah dengesinin gerçek durumunu incelemek üzere bir komisyon atadı. Gaither Komisyonu’nun 1958’de tamamlanan son derece gizli raporu, Sovyet kıtalar arası balistik füzelerinin sayısını yüzlerle ifade eden, son derece hatalı Hava Kuvvetleri istihbaratına dayanarak böyle bir boşluğun gerçekten de var olduğunu ortaya koydu. Eisenhower’ın görmezden geldiği raporun sonuçlarından bazıları kısa süre sonra basına sızdırıldı. Geliştirilen uydu teknolojisinin sağladığı veriler gerçeğin tam tersi olduğunu ortaya koyacak olmasına rağmen, hayali füze boşluğu etkili bir siyasi miting sloganı haline geldi. Demokrat başkan aday Kennedy, 1960 yılında Eisenhower’ın Başkan Yardımcısı Richard M. Nixon’a karşı girdiği yarışta bunu sıklıkla kullandı. McMahon, “US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy”, s. 303.

⁵⁰² “Nikita Khrushchev challenges United States to a missile ‘shooting match’”, **History.com**, (1957), <https://www.history.com/this-day-in-history/nikita-khrushchev-challenges-united-states-to-a-missile-shooting-match>. (27.06.2022).

⁵⁰³ “‘We Will Bury You!’”, **time.com**, (1956), <https://web.archive.org/web/20070124152821/http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,867329,00.html>, (27.06.2022).

⁵⁰⁴ Acar, **Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası**, s. 182.

⁵⁰⁵ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 173.

beraberinde getirdi. Bu gelişmeler, Soğuk Savaş'ın kapsamının teknolojik rekabeti de içine alarak genişlemesine neden oldu. Söz konusu teknolojik rekabet insanoğlunu uzayın sınırlarına taşıdı. Bu füze çabalarının ilk somut sonucu da Sputnik uydusu oldu.

Sputnik, ellilerin sonundaki Amerikan ruh halini şekillendiren en önemli konu haline geldi. 4 Ekim 1957'de SSCB, kıtalararası balistik füze ile dünyanın ilk yapay uydusunu yörüngeye yerleştirdi. Yörüngeye oturtulan yapay uydu dünyanın etrafında dönmeye başladı. Bir ay sonra canlı bir köpeği taşıyan çok daha büyük bir uydu dünyanın yörüngesine yerleştirildi. Sputnik I ve Sputnik II'nin yörüngeye yerleşmesi ABD'yi derinden sarstı. Bunun temel nedeni, 96 santimlik küçük bir çelik küre olan Sputnik'in kendisinden ziyade, onu uzaya taşıyan füze teknolojisiydi. Batı'nın sürekli övündüğü teknolojik üstünlüğüne karşı Sputnik, 1917 yılında sanayileşmiş ülkelerin oldukça gerisinde olan bir ülkenin Marksist-Leninist ideolojiyle 40 yılda Batı ülkelerindeki gibi verimli, üretken ve yaratıcı olabileceğini gösteriyordu.⁵⁰⁶ Sputnik, teknolojik öneminin yanı sıra ideolojik bir anlam da taşımaktaydı. ABD'de biliminin üstünlüğü, ulusun güvenliğinin temel taşı olarak kabul edilmekte ve dünyanın teknik olarak en gelişmiş ülkesinin ABD olduğu düşünülmekteydi.⁵⁰⁷ Oysa, şimdi Sovyetler söz konusu liderliği tehdit ediyordu. ABD yönetiminin, Sputnik'e yanıt olarak geliştirdiği Vanguard füzelerinin denemeleri başarısız olunca, ülkedeki ümitsizlik iyice arttı. ABD, ancak 1958 yılında ilk başarılı fırlatmasını gerçekleştirdiğinde, SSCB çoktan Sputnik III isimli büyük bir uyduyu fırlatmıştı.⁵⁰⁸ Bu durum Pearl Harbor benzeri derin bir savunmasızlık duygusu yarattı ve korkuları arttırdı. Sputnik, Sovyet sisteminin ABD'den üstün olup olmadığı sorularını tüm dünyada gündeme taşıdı.⁵⁰⁹ Bu durum, kalplerde ve zihinlerde devam eden küresel rekabette, ABD için bir yenilgi anlamına geldi. Washington, büyük bir yumuşak güç unsurunu Kremlin'e kaptırmıştı ve 1969'daki ay yolculuğuna dek geri alamadı.⁵¹⁰

Eisenhower, 1956'dan beri SSCB üzerinde uçan U-2 uçakları sayesinde SSCB askeri yetenekleri hakkında bilgi sahibiydi. Kamuoyuna açıklayamasa da Kremlin'in büyük propaganda zaferine rağmen Sovyet füzelerinin ABD'ye ulaşamayacağını biliyordu. Kamuoyunu yatıştırmak için projenin askeri bir değeri olmadığını söyleyen Eisenhower, yine de İtalya ve Türkiye'deki üslerin alarm durumuna geçmesi, Stratejik Hava Komutanlığı

⁵⁰⁶ Acar, **Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası**, s. 224.

⁵⁰⁷ Editorial, "The Legacy of Sputnik", **The New York Times**, 2007, <https://www.nytimes.com/2007/10/04/opinion/04thur3.html>. (23.03.2023)

⁵⁰⁸ Acar, **Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası**, s. 227–229.

⁵⁰⁹ McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", s. 302–303.

⁵¹⁰ "The Legacy of Sputnik".

uçaklarının sürekli havada olacak şekilde uçmaları emrini verdi.⁵¹¹ Kamuoyuna yönelik, mevcut ulusal savunmanın Sovyet saldırısını caydırabileceğine dair açıklamalarda bulunan Başkan, uzay araştırmalarını teşvik etmek için Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'nin (NASA-*National Aeronautics and Space Administration*) kurulmasını sağladı.⁵¹² Sputnik, lke içindeki ciddi akademik çalışmaları tetikledi, Amerikan niversitelerin bütçeleri ve yapıları gözden geçirildi.⁵¹³ Bu adım, sonraki yıllarda niversiteli sayısını arttırarak toplumsal hareketlerin itici gücünü oluşturacak genç nüfusu yarattı.

Eisenhower döneminde ABD toplumu, ekonomik olarak büyük bir refah yaşarken, SSCB ve nükleer savaş tehdidi altında kendini kiliselere giderken buldu. Refahın etkisiyle nüfus hızla artarken, ebeveynleri gibi düşünmeyen bir kuşak yetişmeye başladı. Kendini Soğuk Savaş'a hazırlayan Hollywood, Eisenhower'ın psikolojik savaşının bir aracına dönüşmekten kendini alamasa da kral çıplak diyen birkaç sinemacı ve nadiren de olsa perdede yer bulan birkaç film görüldü.

1.2.3. Dış Politikanın Hollywood'a Yansımaları

1.2.3.1. Hollywood'a Hâkim Olan Temalar

Hollywood stüdyoları, 1960'a dek her yıl, birçoğu bireycilik, tüketim kültürü, liberal ekonomi, özgürlük, inanç ve komünizm karşıtı vatanseverlik temalarına gönderme yapan yaklaşık 300 film üretti.⁵¹⁴ ABD yönetiminin Soğuk Savaş tutumuna örtülü veya açıktan destek veren stüdyolar, Soğuk Savaş'ın ve HUAC'ın etkisinde oluşturdukları sinema dilini sürdürmekle beraber, dönemin gelişmeleri karşısında yeni anlatılar da geliştirdiler. Hollywood için 1950'lerde ülkede ve dünyada yaşanan gelişmeler, açılması gereken birçok sorun ve yeni anlatı imkanları yarattı. Hollywood, düşen izleyici sayısı, TV rekabeti, izleyici kitlesinin değişmiş olması ve izleyicileri salonlara çekmek için geliştirilen teknolojilerin sonuç vermemesi gibi sorunlarla karşılaştı.

Hollywood'un aşması gereken sorunlardan ilki, izleyici sayısındaki durdurulamayan dşşt. 1946 yılında 80 milyon olan izleyici sayısı yarı yarıya azalmış ve binlerce sinema salonu kapanmıştı. Sinema salonlarının izleyici kaybetmesinin sebeplerinden ilki, televizyonun

⁵¹¹ Acar, *Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, s. 226.

⁵¹² "NASA History Overview", [nasa.gov](https://www.nasa.gov/content/nasa-history-overview), 2018, <https://www.nasa.gov/content/nasa-history-overview>. (14.03.2023).

⁵¹³ Acar, *Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, s. 226.

⁵¹⁴ Shaw, *Hollywood's Cold War*, s. 158.

yaygınlaşmasıydı. 1950’de evlerin %9’unda televizyon varken, bu oran 1959’da %89’a ulaşmış ve söz konusu 9 yıllık süreçte 44 milyon TV satılmıştı. Aynı dönemde TV’lere yayın sağlayan kanal sayısı 69’dan 609’a çıkmıştı.⁵¹⁵ İzleyici sayısını düşüren bir diğer neden, Amerikan toplumunda yaşanan demografik ve kültürel değişimdi. Uygun kredilerle alınabilen banliyö evleri özellikle savaştan dönen askerlerden talep gördü. Nüfusun önemli bir kısmı, sinema salonlarının yoğun olduğu kent merkezleri yerine banliyölerde yaşamaya başlamıştı. Mesafe kat ederek sinemaya gitmek yerine başka eğlence biçimlerine yöneldiler. Sinemacılar bunu görüp banliyölerde arabalı salonlar inşa ettiler. 1956 yılında arabalı sinemalardaki izleyici sayısı, sinema salonlarındaki izleyici sayısını geçtiyse de toplam izleyici sayısındaki düşüşü durduramadı.⁵¹⁶

Hollywood’un 1950’lerde karşılaştığı bir diğer sorun, izleyici kitlesinin değişmiş olmasıydı. Savaşı, krizleri, faşizm tehdidini yaşamayan, savaş sonrası ekonominin bolluğuna denk gelen, tüketim kültürü içine doğan bir kuşak ortaya çıkmıştı. Bu kuşakla beraber, banliyö evleri, arabalar, radyolar, buzdolapları standart nesneler haline geldi. Önceki kuşaklar için, kriz ve savaşla mücadele ederken hayatta kalmak bir başarı iken, bu kuşak kendini ortaya koyacak veya kanıtlayacak yeni başarılar arıyordu.⁵¹⁷ Bu da kolektif değil, bireysel sorunların öne çıkmaya başladığı bir dönemin başlangıcı oldu. Yeni kuşağın başarı arayışı ve kendini ortaya koyma çabası sinemaya yansdı ve gençlerin kendilerini gösterdiği filmler beyazperdede görülmeye başladı. Kuşak çatışması ve karakterin psikolojik gelişimine değinen filmlerle görünür olan bu yaklaşım daha çok lise ve üniversite çağındaki gençleri öne çıkardı.

Gençleri konu alan filmlere benzer bir şekilde ırk sorununa değinen filmler de ilk kez bu dönemde perdede kendine yer buldu. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra siyahların temsiline yönelik değişen algı sinemaya da yansdı. Siyah bir erkek ve beyaz bir kadının beyazperdedeki ilk öpüşmesi 1957 yılında *Island in the Sun*⁵¹⁸ (Aşk Cenneti, 1957) filminde görüldü.⁵¹⁹ Siyah karakterlere, nadiren de olsa, tutucu, geleneksel Amerikan iyi adamı rolleri verildi. İyi rolündeki siyah kahramanın, hoşgörüsüz beyaz adamla karşılaşması ve sonunda karşılıklı saygı

⁵¹⁵ Fattor, **Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephanesi: Yumuşak Güç ve Kültürel Silahlanma**, s. 178.

⁵¹⁶ Gomery, “Hollywood Sisteminin Dönüşümü”, s. 504.

⁵¹⁷ Alan Brinkley, “The Fifties”, **Gilder Lehrman Institute of American History**, 2019, <https://ap.gilderlehrman.org/history-by-era/fifties/essays/fifties?period=8>, (12.09.2022).

⁵¹⁸ Robert Rossen, **Island in the Sun**, Twentieth Century Fox, 1957, <https://www.imdb.com/title/tt0050549>.

⁵¹⁹ Ronald Bergan, **The Film Book : A Complete Guide to the World of Film**, New York, Dorling Kindersley Publishing, 2011, s. 33.

ve anlayışla çözülen mücadele teması bu dönemde ortaya çıktı.⁵²⁰ *The Defiant Ones*⁵²¹ (Kader Bağlayınca, 1958) gibi filmlerle kendine beyazperdede çok az yer bulan ırksal çatışma konusu, yurttaş hakları bilincinin geliştiği 1960'larda daha görünür oldu.

Adil rekabeti teşvik etmek için üretim, gösterim ve dağıtım zincirlerini ayıran Yüksek Mahkeme kararı ve TV karşısında geliştirilen *VistaVision* ve *MediaScope* gibi yeni teknolojilerin başarısızlığı da Hollywood'u etkiledi. Yüksek Mahkeme, anti-tröst yasaları gereğince stüdyoları üretim, gösterim ve dağıtım işlerinden birini üstlenmek zorunda bırakınca stüdyoların gücü iyice azaldı. Ayrıca anketler, savaş sonrası doğan kuşağın, daha genç, daha liberal ve daha deneysel filmler talep ettiğini gösteriyordu.⁵²² Bu kitleye yönelen yeni yapımcılar, 1952 yılında Yüksek Mahkeme ifade özgürlüğüne vurgu yaparak filmlerin kutsala saygısızlık nedeniyle yasaklanamayacağı kararını alınca, stüdyo hiyerarşisine, PCA'nın modası geçen kısıtlamalarına ve HUAC etkisine daha az bağlı hale geldiler.

Tüm bu sorunlar ve alınan önlemler, 1950'ler Hollywood'unun sinema diline yansıdı ve belirgin temalar öne çıktı. Bir yandan tüketim kültürü, ABD'nin zenginliği, Amerikan kapitalizminin ürünleri ve Amerikan rüyası öne çıkarılırken, diğer yandan dini filmlerle Amerika'nın yalnızca maddi zenginlik ülkesi olmadığı, Hristiyan değerleri, muhafazakâr aile ve toplum yapısı da izleyiciye aktarıldı. Gençlik filmleri, Avrupa ve Doğu Bloğu ülkelerindeki gençleri, giyimden yemek kültürüne, müzikten konuşma biçimine dek etkiledi. Bilimkurgu ve casus filmleriye hem ülkenin teknolojik gelişmişlik düzeyini ve gelecek tahayyülünü hem de Soğuk Savaş'ın güvenilmez iklimini yansıttı. Dolayısıyla Hollywood Amerika'nın tek bir görüntüsünü değil, farklı türlerdeki filmlerle her kesimden izleyiciye hitap eden farklı görüntülerini yansıtmaya başladı. Bunların yanı sıra, tarih ve western türlerinde filmler de çekildi. Soğuk Savaş'tan nasibi alan western türü topluma yönelik mesajlarıyla öne çıktı. Ayrıca, USIA önderliğinde hükümet doğrudan film yapma işine girdi.

1950'lerin filmlerini kategorilere ayırdığımızda karşımıza belirgin türler çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Marilyn Monroe doktrini⁵²³ olarak da anılan, cinsel çağrışımı yüksek, modanın

⁵²⁰ Jim Pines, "Amerikan Sinemasında Siyah Varlığı", *Dünya Sinema Tarihi*, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2008, s. 596.

⁵²¹ Stanley Kramer, *The Defiant Ones*, United Artists, 1958, <https://www.imdb.com/title/tt0051525/reference/>.

⁵²² Shaw, *Hollywood's Cold War*, s. 152.

⁵²³ Reinhold Wagnleitner tarafından ABD Başkanı James Monroe ile Hollywood yıldızı Marilyn Monroe'nin soyadı benzeşmesine atfen kullanılan kavram, ABD'nin, Avrupa'da demokrasi üzerine inşa ettiği ve hayatın tüm yönlerini kapsayan programlarla insanları ikna etme ve özellikle renkli filmlerle baştan çıkararak kalplerini ve zihinlerini

ön planda olduğu ve tüketime özendirici filmlerdir. Sonrasında, gençlik filmleri, dini filmler, bilimkurgu, casusluk ve western filmleri ile USIA tarafından yapılan filmler gelmektedir.

ABD'nin zenginliğini göstermeye yönelik tüketim övgüsü içeren, lüks ve gösterişli hayatları ele alan hikayeler ilk kategorideki filmlerdi. Amerikan rüyasını anlatan, genelde Marilyn Monroe⁵²⁴ gibi çekici kadınların *femme fatale* karakteri canlandığı, ABD'nin sahiplendiği değerleri vurgulayan, bireysellik ve tüketimi özendiren, cinsellik çağrışımlı, eğlenceli filmler çok izlendi ve çok beğenildi. Kriz dönemlerinde muhafazakarlaşan toplumun, refah ve bolluk dönemlerinde belirli bir rahatlama ve açık fikirlilik göstermesiyle bağlantılı olarak, sinemacılar cinsellik, ırksal yakıştırmalar, alkol, uyuşturucu, kürtaj, fuhuş ve şiddet gibi konularda Hays Prensipleri'ni esnetmeye çabaladılar.

1950'lerdeki önemli bir diğer film kategorisi gençlerin kendilerini gösterdiği filmlerdi. Bu yıllar, akran zorbalığı, genç yalnızlığı ve kendini kanıtlama çabasının bir Hollywood filminde görüldüğü ilk yıllar oldu ve sonrasını etkiledi. Kuşak çatışması ve karakterin psikolojik gelişimine değinen filmlerle görünür olan bu yaklaşım daha çok lise ve üniversite çağındaki gençleri öne çıkardı. *Rebel Without a Cause*⁵²⁵ (Asi Gençlik, 1955) filmi bunun en belirgin örneği, James Dean ise temsilcisi oldu. Prestij göstergesi arabaların uçurumdan atılması ve genç bir erkeğin jean pantolon⁵²⁶ giyerek ağzında sigarasıyla moda ikonu olarak davranması gibi çok yeni unsurlara yer veren film, özünde, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine vurgu yapması ve finalinde bunu meşrulaştırmasıyla eski ve yeninin bir karışımıydı.

Soğuk Savaş'ın politik tarafının yanında bir de dini boyutu bulunmaktaydı. SSCB'de, örgütlü din hiçbir zaman yasadışı ilan edilmemesine rağmen, sosyalist ideolojiye dayalı bilimsel ateizm adı verilen bir anlayış hakimdi ve Sovyet yetkilileri bilimsel ateizmi yoğun bir şekilde destekleyerek, okullarda öğretilmesini, medyada savunulmasını, kitaplarda, posterlerde,

kazanma çabası anlamına geliyordu. Daha detaylı bilgi için Reinhold Wagnleitner, **Coca-Colonization and the Cold War**, çev. Diana Wolf, Chapel Hill & London, University of North Carolina Press, 1994. kitabına bakılabilir.

⁵²⁴ Marilyn Monroe, kadınlık ikonu ve ilk feminist olarak görülmesinin yanında döneminin cinselleştirdiği ve nesneleştirdiği bir Hollywood oyuncusuydu. Kadın hareketleri, medeni haklar ve aynı cinsiyetten evlilikler de dahil olmak üzere pek çok devrimsel değişime rağmen, intiharından onlarca yıl sonra bile, Monroe'nin seksapeli imajı taklit edilmeye ve neredeyse evrensel bir kadınlık sembolü olmaya devam etti.

⁵²⁵ Nicholas Ray, **Rebel Without a Cause**, Warner Bros., 1955, <https://www.imdb.com/title/tt0048545/>.

⁵²⁶ 1950'li yıllarında sonunda ve 1960'ların başında Sovyet gençleri arasında kot pantolon oldukça popüler olmuştu. Bu popülerliği tehlikeli bulan Sovyet yönetimi, kot pantolon giyenleri cezalandırmaya girişince gençlerle yönetim arasında "pantolon savaşı" adı verilen kısa süreli bir mücadele yaşandı. Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 299.

sanat ürünleri ve kutlamalarda ısrarla propagandasının yapılmasını sağlıyordu.⁵²⁷ Bu nedenle 1950’lerde, Soğuk Savaş’ın temelde Hristiyanlıkla ateizm arasındaki bir çatışma olduğu fikri sıkça dile getirildi. Din, savaş ve antikomünizm tekrarlanan temalara dönüştü. Daha önce de ifade edildiği gibi bu dönem, kiliseye giden insan sayısının en yüksek olduğu dönemdi. Toplumdaki bu yönelime, Eisenhower’ın ilk göreve başlayış konuşmasına kendi yazdığı kısa bir dua ile başlaması⁵²⁸, CIA direktörü olan Allen Dulles’in Amerika’nın, Tanrı, demokrasi ve özgürlük üçlüsünde yaşayan insanlardan oluştuğunu⁵²⁹ söylemesi ve sinema endüstrinin izleyici ve kâr odaklı⁵³⁰ yapısından dolayı popüler olanı ekrana getirme anlayışı eklendi. Marksist-Leninist ideolojinin dini dışlayan ve sömürü kaynağı gören yaklaşımı da ABD’nin işini kolaylaştırdı. Ayrıca dinin öne çıkarılması, ABD’nin tüketici cennetinden daha fazlasını içerdiğini göstermek için de önemliydi. Bu etmenlerden hangisinin baskın olduğunu ve kimin neyi tetiklediğini tespit etmek güç olsa da sonuç, çokça dini film oldu. Bu doğrultuda Soğuk Savaş’ın merkezi söylemi olan özgürlük mücadelesi, maddi olduğu kadar manevi unsurların özgürlüğünü de içermeye başladı. 1950’lerin ortalarında korku ve umudun etkisindeki ABD popüler kültüründe din, özgürlük, demokrasi ve Batı uygarlığı ile ilişkilendirildi ve ateizm, barbarlık ve totaliterlik olarak gösterilen komünizmle birlikte konumlandırıldı.⁵³¹

1950’lerde ortaya çıkan bir diğer film kategorisi bilimkurguydu. Üzerine kızıl korkunun sindiği, 1950’lerin uluslararası gelişmeleriyle şekillenmiş ve Amerikan toplumundaki ruh halini sinemaya yansıtan bu tür filmler, Soğuk Savaş’ta, özellikle de 1950’lerde gelişti. Yıllar içinde uzaylıların, dev yaratıkların, farklı görünümlü canavarların veya robotların bir ulus olarak ABD’yi sürekli tehdit ettiği filmler çokça çekildi. Bu filmlerin birçok farklı okuması mümkün olsa da Amerikalıların iç/dış siyasi ve sosyal tehditler karşısında bir arada olma ihtiyacını karşıladığına çok az şüphe vardır. Dini filmler ve bilimkurgu filmlerinin yanı sıra westernler de çağdaş siyasi kaygıları iletme ve eleştirmek için kullanılan bir tür oldu. Kızılderililerin,

⁵²⁷ Paul Froese, “Forced Secularization in Soviet Russia: Why an Atheistic Monopoly Failed”, **Journal for the Scientific Study of Religion**, C. 43, No: 1, 2004, s. 35.

⁵²⁸ Dwight, D, “Inaugural Address”.

⁵²⁹ Shaw, **Hollywood’s Cold War**, s. 106.

⁵³⁰ Bir *Twentieth Century Fox* stüdyo temsilcisinin, misyoner bir anlayışla film yapmanın yalnızca ekonomik olarak getiri sağlamayacağını, aynı zamanda insanları aydınlatmaya yardımcı olarak kutsal görevlerini yerine getireceğini, bir endüstri olarak, insanların zihinleri için dünya çapındaki ideolojik mücadelede sonsuz derecede önemli bir rol oynayabileceği ve komünist propagandacıları şaşırtabileceğini söylemesi endüstrinin de bu yaklaşımı benimsediğinin işareti olabilir. Guback, **The International Film Industry: Western Europe and America Since 1945**.

⁵³¹ Shaw, **Hollywood’s Cold War**, s. 104-107.

üzerlerindeki kırmızı giysi ve şapkalarla kızıl komünistleri temsil ettiği western filmleri bu dönemde ortaya çıktı. Ayrıca bu yıllara casus filmleri ve politik birkaç film de damgasını vurdu.

Sinema endüstrisinin kendini Soğuk Savaş şartlarına uydurarak anlatılar geliştirmesi dışında hükümetin çeşitli organları da film üretmeye başladılar. Truman döneminin komünizmin kötü, liberalizmin iyi olduğunu vurgulayan, Amerikan değerlerini yüceltip düşmanı korkuyla özdeşleştiren mesajlarının yeterli olmadığını düşünen Eisenhower, seçim kampanyası boyunca Truman'ı SSCB'ye yumuşak davranmakla eleştirirken, benzer şeyleri şüphesiz Hollywood için de düşünüyordu. Üstelik diğer ülkelerdeki insanların ABD hakkında filmlerden fikir edindiği biliniyordu ve filmlerin ülkeyi yanlış tanıttığı konuşulmaya başlanmıştı. İzleyicilerin, ABD'yi sadece sınırsız maddi zenginlik ülkesi olarak gördüğü ve ülke politikalarının Wall Street'in egemenliğinde olduğunu düşündükleri anlaşılmıştı.⁵³² Bu nedenle Eisenhower, Batı'nın politik ve ekonomik olarak güçlü yönlerinin vurgulanması kadar, karşı saldırıya da geçilmesi, düşmanın kötülüğünün ve yoksulluğunun gösterilmesi gerektiği düşüncesindeydi. Hollywood'un ürettiği filmlerle, yalnızca Amerikan değerlerini satmasını/pazarlamasını değil, düşmanla savaşmasını da istiyordu.⁵³³

Eisenhower yönetimi, bu doğrultuda, ülke dışındaki operasyonları yürütmesi için 1953 yılında USIA'yı kurdu ve tüm operasyonlar bu kurumun bünyesinde toplandı. USIA, ABD'nin kendi uygarlığını tanıtmasının yanı sıra, ülkenin psikolojik savaş açma kapasitesinin merkezileştirilmesini sağladı.⁵³⁴ Örtülü görevi, psikolojik savaş makinası gibi çalışmak olan USIA'nın, karşı blokta yer alan ülkelerde meydana gelecek ayaklanma gibi durumları, psikolojik operasyonlarla yönetmesi bekleniyordu. Söz konusu halkları etkilemek için film, broşür ve radyo gibi materyaller sağlıyordu.⁵³⁵ USIA'nın enformasyon programları, yabancı izleyicilere nasıl daha Amerikalı gibi olabileceklerini anlatmaktan ziyade ülkeleriyle ABD'nin kültürel düzeyde birbirlerine ne kadar benzedikleri veya benzemediklerini ortaya koyuyordu.⁵³⁶ Resmi olarak USIA'nın misyonu, ABD politika ve hedeflerinin, Amerikan yaşam ve kültürü aracılığıyla anlatılarak, diğer ulusların özgürlük, ilerleme, gelişme ve barış isteklerinin ABD'nin

⁵³² Kateman, "Capturing a Lifestyle: The Relationship Between the American Government and the American Film Industry 1945-1954", Columbia University, 2021. s. 41-42.

⁵³³ "Reds Made Target Of Information Unit", **The New York Times**, (23.03.1954), <https://www.nytimes.com/1954/03/23/archives/reds-made-target-of-information-unit.html>, (08.09.2022).

⁵³⁴ Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 107.

⁵³⁵ Aydın, "United States Information Agency'nin (USIA) Amerikan Kamu Diplomasisindeki Önemi", s. 146.

⁵³⁶ Gienow-Hecht, "Culture and the Cold War in Europe", s. 408.

amaç ve politikalarıyla uyumluluğunu göstermekti.⁵³⁷ NSC kararlarına uygun olarak belirlenmiş misyonuysa komünizme karşı diğer ulusların ikna edilmesi idi. 1953 yılında Cecile DeMille⁵³⁸, USIA'nın baş film danışmanı oldu. DeMille'in temel görevi, ajans ve Hollywood arasında bir bağlantı kurmak ve film endüstrisinin eğitim ve bilgi amaçlı film yapımında işbirliği sağlamaktı.⁵³⁹ USIA, 1953'ten itibaren, tanıtım amaçlı 20 dakikalık yüzlerce film üretti ve bunları gelişmekte olan ülkelerdeki yeni ve içeriğe aç TV kanallarına dağıttı.⁵⁴⁰ Filmler hem maliyetliydi hem de izleyicilerde istenilen etkiyi yaratmadı. Hollywood standartlarından uzak ve propaganda kokan⁵⁴¹ bu filmlerin üretimi birkaç yıl sonra azalarak sonlandı. USIA, Hollywood filmlerini çekici kılanın eğlenceli oluşları ve açıktan mesaj vermeyişleri olduğunu anlamıştı.⁵⁴² Yine de Eisenhower yönetimi, filmleri, Soğuk Savaş'ın ideolojik mücadelesinde kullanmaktan vazgeçmedi. Bunun önemli bir örneği George Orwell kitaplarının filmleştirilmesi sürecinde yaşandı.

Orwell'ın kitaplarını filme dönüştürme fikri, CIA içerisindeki Psikolojik Savaş Atölyesi (PWW, *Psychological Warfare Workshop*) tarafından geliştirildi ve uygulandı. Birim, deniz aşırı gelişmemiş ülkelerde okuma yazma bilmeyenler ve aynı zamanda gelişmiş ülkelerdeki işçiler, çiftçiler ve gençler arasında tüketilmesi için filmler çekilmesi görevini yürütmekteydi.⁵⁴³ Bu nedenle, Marshall Planı'nın Avrupa film biriminin şefi olan Louis De Rochemen, eserin varisi olan Orwell'ın eşinden kitabın haklarını satın aldı ve Hollywood bağlantısı olmaması için İngiltere'deki *Halas ve Bachelor* animasyon şirketi ile Hayvan Çiftliği kitabının animasyon filminin yapılması için anlaştı.⁵⁴⁴ Film, 1954 yılının sonunda, yoğun bir çaba ve çoğu CIA tarafından finanse edilen yaklaşık 500.000 dolarlık bir maliyetle vizyona girdi.⁵⁴⁵ Kitap, gerek sinemasal anlatım dili gerekse Soğuk Savaş'ın sert iklimi nedeniyle

⁵³⁷ "What Was U.S. Information Agency?", **Public Diplomacy Council of America**, 2002, <http://www.publicdiplomacy.org/2.htm>, (08.09.2022).

⁵³⁸ DeMille, "Bay Film" lakabıyla bilinirdi ve yapım şirketi tarafından filmlerinin üç milyar izleyiciye ulaştığı söylenmişti. ABD'nin manevi değerlerini öven seyirlikler sunmanın önemini DeMille'den daha iyi anlayan çok az yapımcı vardır. MPPA'nın da kurucularından olan DeMille, sinemacı olarak iki görevleri olduğunu, ilkinin kendi endüstrilerini sızma ve yıkımdan korumak, ikincisinin ürettikleri filmleri Amerikan ideallerinin etkin taşıyıcısı haline getirmek olduğunu söylemiştir. Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 114-115.

⁵³⁹ **A.g.e.**, s. 115

⁵⁴⁰ Cull, "Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War", s. 442-443.

⁵⁴¹ Kateman, "Capturing a Lifestyle: The Relationship Between the American Government and the American Film Industry 1945-1954", s. 48.

⁵⁴² **A.g.e.**, s. 50.

⁵⁴³ Daniel J. Leab, **Orwell Subverted: The CIA and the Filming of Animal Farm**, Pennsylvania, Pennsylvania State University Press, 2007, s. 19.

⁵⁴⁴ **A.g.e.**, s. 39.

⁵⁴⁵ **A.g.e.**, s. 58.

birtakım değişikliklerle filme aktarıldı. Özellikle sonunun ciddi anlamda değişikliğe uğraması Eisenhower yönetiminin Doğu Avrupa ülkelerini özgürleştirme stratejisinin ve Sovyet karşıtı mesajın vurgulanması amacını taşımaktaydı. Kitabın sonunda domuzlar, diğer çiftlik sahibi insanlarla iş birliği yaparak Hayvan Çiftliği'ndeki az yemle çok çalışma prensibini sürdürüyor ve kovdukları insanlara dönüşüyorlardı. Oysa, filmin sonunda hayvanlar, domuzlara karşı isyan başlatarak Doğu Avrupa ülkelerinde beklenen karşı devrimci temayı öne çıkarıyordu. Orwell'ın bir diğer kitabı olan 1984'ün film haklarını 1953 yılında Peter Rathuan aldı ve “tüm zamanların en antikomünist filmini” yapması için USIA'dan 100.000 dolarlık sübvansiyon sağlayarak filmin yapımına girişti.⁵⁴⁶ 1956 yılında gösterime giren film gişede hayal kırıklığı yarattı ve beklenen ilgiyi görmedi.

Son olarak, bu yıllarda çekilen Hollywood filmlerinin özellikle Avrupa'daki izlenmelerine bakmak dönemin etkisini anlamak için gereklidir. Yumuşak gücün ölçümünün zorluğu ve etkisinin belirlenmesindeki güçlükler giriş bölümünde ele alınmıştı. Sinema filminin etkisini ölçmenin yollarından biri ulaşılan izleyici sayısını belirlemektir, ancak Hollywood filmlerinin bu dönemde hangi Avrupa ülkesinin kaç sinema salonunda ne kadar izleyiciye ulaştığını tespit etmek oldukça zordur. Bu zorluk, ülkelerin filmleri ticari meta olarak sınıflandırmasının farklı yollarını baz almalarından kaynaklanmaktadır. Avrupa ülkeleri, gümrük ve ticaret kayıtları, dağıtım şirketi, filmde elde edilen gelir, sansür kuruluna girmesi veya dublajlı olup olmaması gibi farklı şekillerde sınıflandırma yapmıştır. Bu nedenle hangi ülkede ne kadar filmin gösterildiğini kesin olarak belirlemek, sayılar çeşitli ipuçları sağlasa da pek mümkün değildir. Yine de çeşitli ülkelerin, gümrük kayıtları ve ticaret verileri derlenerek bazı yıllara ait, yaklaşık sayı ve oranlara ulaşmak mümkündür.

Sinema tarihçisi Guback'a göre, İtalya, Hollanda ve Danimarka'da 1950'ler boyunca her yıl ortalama 200, 1960'tan sonra ortalama 100 Hollywood filmi gösterilmiştir. İspanya'da 1958'e kadar ortalama 150 film gösterilirken 1958'ten sonra konan kotayla bu sayı ortalama 100 olmuştur. İrlanda'da 1951'de sansür denetimine gönderilen 520 filmde 454'ünü Amerikan filmleri oluştururken, 1966'ya gelindiğinde bu sayı, 326'dan 191'e düşmüştür. Birleşik Krallık'ta 1949-50'de kayıtlı 571 filmin 392'si Hollywood aittir. Ancak bu sayı giderek azalmış, 1966'da gösterilen tüm filmlerin ancak yarısını Hollywood filmleri oluşturmuştur. İsviçre'de 1958'de ithal edilen her 10 filmde yaklaşık 4'ü Hollywood filmiyken, 1966'da bu sayı 3'e gerilemiştir. Batı Almanya'da 1951'de yaklaşık 10 filmde 5'i Hollywood filmiyken bu oran

⁵⁴⁶ Shaw, *Hollywood's Cold War*, s. 87.

1966'da 10 filminden 3'üne düşmüştür. Avusturya'daki Amerikan filmleriyse, tüm gösterimlerin yaklaşık yüzde 36'sını oluşturmuştur.⁵⁴⁷

Tablo olarak sunulması ülkelerin kayıt sistemlerinin farklılığı nedeniyle oldukça güç olan söz konusu oran ve sayıların giderek azalmasının nedenlerinden biri, 1950'lerin sonu itibarıyla Avrupa ile ortak yapımların artması ve bunların Hollywood filmi sayılmamasıdır. Ayrıca, ekonomik olarak toparlanan Avrupa sinemasının gelişmesi ve kendi izleyici kitlesine ulaşması da etkili olmuştur. Sayılardaki düşüşün bir diğer nedeni de yaygınlaşan televizyonun Avrupa'da da sinema izleyicisini azaltmasıdır. Yine de Hollywood, Avrupa sinemasında ortalama %60-70 oranında ağırlığını korumaya devam etmiştir.

1.2.3.2. Hollywood'un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı

1950'ler, Amerikan değerleri ve popüler kültürünün filmlere daha çok yansıdığı bir dönem oldu. Marilyn Monroe ile özdeşleşen ve cinsellik çağrıştıran, tüketim kültürü ve modanın odak noktası olduğu filmler öne çıktı. Özellikle cinsellik, tabuları yıkamaya da oldukça esnetilen konuların başında geldi. Ayrıca, bireyi merkeze alan, Amerikan aile ve toplum yapısını öven, bilime karşı şüphe ve hayranlığı aynı anda barındıran değerler ve öğeler kendilerine gençlik filmlerinde, dini filmlerde, bilimkurgu, politik dram, casusluk ve western filmlerinde yer buldu.

Marilyn Monroe'nün çekici, aptal sarışın rollerinde yer aldığı, 1950'ler Amerikan rüyasını ve zenginliğini anlatan *Gentlemen Prefer Blondes*⁵⁴⁸ (Erkekler Sarışınları Sever, 1953), *The Seven Year Itch*⁵⁴⁹ (Yaz Bekarı, 1955) ve *Some Like It Hot*⁵⁵⁰ (Bazıları Sıcak Sever, 1959) gibi filmler ilk kategorideki filmlerden bazılarıdır ve bu bağlamda öncelikle ele alınacak film, *Gentlemen Prefer Blondes*'dir. Başrollerini Marilyn Monroe ve Jane Russell'un paylaştığı, yönetmenliğini Howard Hawks'ın yaptığı müzikal komedi türünün bir örneği olan film, Dorothy Shaw ve Lorelei Lee isimli iki dansçının Avrupa'ya giden bir gemide ve Avrupa'da yaşadıklarını anlatır. Dansçı olan Dorothy ve Lore, Lore'un sevgilisi Gus ile evleneceği Paris'e gitmek için gemiye binerler. Oğlunun Lore ile evlenmesini istemeyen babası, peşlerine bir dedektif takar. Dorothy, Gus'ın babasının, Lore'u izlemesi için bir dedektif tuttuğunu anlar.

⁵⁴⁷ Guback, **The International Film Industry: Western Europe and America Since 1945**.

⁵⁴⁸ Howard Hawks, **Gentlemen Prefer Blondes**, Twentieth Century Fox, 1953, <https://www.imdb.com/title/tt0045810/reference/>.

⁵⁴⁹ Billy Wilder, **The Seven Year Itch**, Twentieth Century Fox, 1955, <https://www.imdb.com/title/tt0048605/reference/>.

⁵⁵⁰ Billy Wilder, **Some Like It Hot**, United Artists, 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0053291/reference/>.

Dedektifin çektiği resimleri ele geçirmeyi başarırlar ancak bu esnada yolculuk biter ve Paris'e gelirler. Paris'te dans ederek para kazanmaya ve kendi şovlarına başlayan ikilinin gemide yaşanan bir hırsızlık yüzünden başları polisle belaya girer. Olay mahkemeye taşınır. Dedektif Ernie olayın iç yüzünün mahkemede anlaşılmasını sağlar. Lore ve Gus'ın yanı sıra Dorothy ve Ernie'nin ABD'ye dönerken gemideki evlilikleriyle film sona erer.

Film, temel olarak zenginlik ve güzellik arayışı arasına sıkışmış ilişkilerin tasviridir. Müzikal olmasının etkisiyle hem zenginliği hem de gençlik ve güzelliği göstererek insanları eğlendirir. Yaşlı veya çocuk yaştaki zenginlerle, genç ve güzel kadınların zenginlik arayışı filmdeki çatışmayı oluşturur. Ancak bu çatışma, yalnızca komedi unsuru olarak kullanılır ve sistem eleştirisine dönüşmez. Filmin başlarında Lore karakteri, Dorothy'e, "Zengin birine âşık olmak fakir birine âşık olmaktan çok kolaydır" ve "aşk yaşamak için zengin bir erkek bulmanı istiyorum, zengin biriyle olursan para sorunuz olmaz ve sadece birbirinizle ilgilenip aşk yaşayabilirsiniz" der. Benzer şekilde filmin son sahnesinde, Gus'un babası, Lore'u, oğluyla yalnızca zenginliği için evlenmek istemekle suçlayınca, Lore yanıldığını söyler. "Oğlunuzun değil, sizin paranız için evlenmek istiyorum. Kızınız olsa zenginlik ve refah içinde bir hayat yaşamasını istemez miydiniz, ben de bunu istiyorum ve oğlunuzu seviyorum" der. Bu tür diyalogların yanında, Dorothy ve Lore'un filmde söyledikleri şarkıların sözleri de ilgi çekicidir. Açılış şarkısındaki "utangaç veya cesur bir beyefendi bulun, kısa veya uzun, genç veya yaşlı olması, adam milyoner olduğu sürece fark etmez" der. Bir başka şarkıda da "mücevherlerin bir kızın en iyi arkadaşı" olduğunu söyler ve şarkı boyunca mücevherleri över. Ayrıca film boyunca hem Lore hem Dorothy karakteri farklı farklı, şık elbiseler giyerler. Bir defileyi andıran bu sahneler kadın izleyicilere yönelik bir moda gösterimi gibidir.

Benzer konuları ele alan bir diğer film, Marilyn Monroe'nun uçuşan eteğinin yer aldığı sahneyle ikonikleşen 1955 tarihli *The Seven Year Itch* filmidir. Başrollerinde Marilyn Monroe ve Tom Ewell'ın yer aldığı romantik komedi türündeki filmin yönetmeni Billy Wilder'dır. Film, karısı ve çocuğunu tatil için memleketlerine gönderen yayınevinde çalışan bir adamın, üst katına taşınan çekici bir kadınla geçirdiği birkaç günün hikayesini anlatmaktadır. Çoğunluğu adamın evinde geçen film için tek mekân komedisi de denilebilir. Filmin birçok sahnesi, dönemin cinsel tabularının yıkılmadığını gösterircesine Hays Prensipleri'nin gazabına uğrayarak kırılmıştır. Özellikle uçuşan eteğin olduğu sahne, etek, Hays Prensipleri'nin izin

verdiğinden daha yükseğe uçtuğu için sansürlenmiş ve yukarıdan yapılan bir çekim kullanılmıştır.⁵⁵¹

Başroldeki karakterin şehrin içindeki bahçeli evinde, televizyon, kablolu TV, telefon, müzik kutusu, piyano, klima, buzdolabı gibi bir sürü eşya vardır. Filmdeki ev, içindeki eşya ve ürünlerle âdete bir mağazayı andırır. Özellikle konulduğu belli olan bu ürünler Amerikan tüketim ürünlerinin bir göstergesidir. USIA, filmlerdeki ev örneklerinin Batı dünyasının maddi kültürünü tanımlamaya nasıl yardımcı olduğunu ve Doğu'daki alternatifine zarar verdiğini anladığından,⁵⁵² Hollywood yapımı bu filmdeki ev de bu doğrultuda eşyalarla donatılmıştı. Öyle ki, filmdeki ev, Nixon'ın gezdiği Moskova'daki sergide yer alan örnek banliyö evinden daha fazla eşya barındırmaktadır.

Sinema, bu tür filmlerle Amerikan zenginliğini göstermenin önemli bir aracı olsa da ülkeyi eksik ve yanlış yansıttığına dair eleştirilere maruz kaldı. Bu nedenle, Eisenhower yönetiminde USIA, güzellik, çekicilik ve tüketim yoluyla kapitalist sistemdeki kadınların ihtiyaçlarının karşılanması anlatan Hollywood'un aksine kadınların özverisi ve aileye bağlılığı üzerine eğildi ve böylece SSCB'deki kadınların istihdamıyla gelen sömürü, zorluk ve kadınlık kaybını açığa çıkarmaya çalıştı.⁵⁵³ Bu bağlamda, yapımlarda Amerikalı kadınlar, mütevazı bir şekilde yaşayan ve hizmetçi kullanmayan çok çalışkan kadınlar olarak tasvir edildi. USIA'a göre "sınıf duygusuna çok az sahip olan" Amerikalı kadın, yemek pişirir, evi temizler, çamaşır yıkar, ütü yapar, giysileri onarır, çocuklara bakar ve bahçesindeki çiçeklerle ilgilenirdi.⁵⁵⁴ Böylece Hollywood aracılığıyla istemsiz bir şekilde yayılan tembel ve abartılı Amerikan yaşam tarzına dair hâkim imajların ortadan kaldırılmasını amaçlandı. Amerikan yaşam tarzının yalnızca materyalizmden ibaret olmadığının göstergesi olarak din, tanrıtanıma Sovyetlerle mücadelede önemli bir mühimmat ve Batı medeniyetinin temel unsurlarından biri olarak görüldü. Bu anlayış 1950'lerde çokça dini filmin çekilmesini de beraberinde getirdi. Nero'nun, Stalin'in bir alegorisi gibi görüldüğü *Quo Vadis*⁵⁵⁵ (Ko Vadis, 1951), *Salome*⁵⁵⁶ (Çıplak

⁵⁵¹ Stella Papamichael, "The Seven Year Itch", [BBC.co.uk](https://www.bbc.co.uk/films/2006/06/16/the_seven_year_itch_2006_dvd_review.shtml), 2006, https://www.bbc.co.uk/films/2006/06/16/the_seven_year_itch_2006_dvd_review.shtml, (26.08.2022).

⁵⁵² Greg Castillo, "Domesticating the Cold War: Household Consumption as Propaganda in Marshall Plan Germany", *Journal of Contemporary History*, C. 40, No: 2, 2005, s. 262–263.

⁵⁵³ Graham, "Propaganda in The Best Sense of the Word? Public Diplomacy and U.S. Diplomatic History Since World War I", s. 700–701.

⁵⁵⁴ Rosenberg, "Consumer Capitalism and the End of the Cold War", s. 498.

⁵⁵⁵ Mervyn LeRoy ve Anthony Mann, *Quo Vadis*, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1951, <https://www.imdb.com/title/tt0043949/reference/>.

⁵⁵⁶ William Dieterle, *Salome*, Columbia Pictures, 1953, <https://www.imdb.com/title/tt0046269/reference/>.

Rakkase, 1953), *The Prodigal* (Günahkâr Mâbude, 1955), *The Ten Commandments*⁵⁵⁷ (On Emir, 1956) *Ben-Hur*⁵⁵⁸ (Ben-Hur, 1959) dönemin ruhunu beyaz perdeye yansıtan yapımlarından birkaçıydı. Özellikle DeMille'in *The Ten Commandments* filmi, yönetmenin Eisenhower yönetimiyle ilişkisi de gözetildiğinde döneminin politik ruhuna oldukça uygundu.

DeMille'in yönetmenliğini, Charlton Heston, Yul Brynner ve Anne Baxter'ın başrollerini, *Paramount* stüdyolarının yapımcılığını üstlendiği film dini drama ve macera türündedir. Film, Hz. Musa'nın İbranileri Mısır'dan çıkarmasının öyküsüdür. DeMille, Yahudiler, Müslümanlar ve Hristiyanlar tarafından peygamber olarak kabul edilen Hz. Musa'nın hikayesini filme alarak tüm inançları bir araya getirmiştir. Tanrıtanımaz komünizme karşı tüm dinleri bir araya getirmeyi uman film⁵⁵⁹, Bağdat Paketi ile Ortadoğu'nun SSCB tehdidine karşı bütünleştirilmeye çalışıldığı bir dönemde çekilmiş ve bu çaba filmde saklanmamıştır.

Antik Mısır'da geçen filmde, firavun Ramses'le Musa'nın hikayesi anlatılmaktadır. Kutsal kitaplara uygun olarak Musa, İbranileri Firavun'un zulmünden kurtararak Mısır'dan çıkarır ve onlara rehberlik eder. Çöldeki uzun yolculuklarının ardından Ürdün nehrini aşarak vaat edilen topraklara geçerler. Musa, Tanrı'yla yüzleşmek için geride kalır ve film biter.

Görünürde, iyiliğin kötülüğü yenmesine dair basit ama derin bir öykü gibi duran bu film, mesajını, açılışından hemen sonra verir. Filmin ikinci dakikasında, kadife perdelerin arasından çıkan DeMille, filmin, insanların Tanrı'nın yasasıyla mı yoksa Ramses gibi bir diktatörün kaprisleriyle mi yönetileceği üzerine olduğunu söyler. Bu sıra dışı konuşmanın devamında, “insanlar devletin malı mı yoksa Tanrı'nın emrindeki özgür ruhlar mı? Bu savaş, bugün dünyanın her yerinde devam ediyor” diyerek esas vurgusunu yapar. DeMille, mimarisi, çalışma kampları ve kaslı askerleriyle eski Mısır ile SSCB arasındaki benzerliği filmde zaten kurar. Ancak, anlaşılmayacağı endişesinden olsa gerek, filmin açılışında izleyicilere, komünistler Ramses, İbraniler esir Doğu Avrupa halklarını ifade ediyor anlamına gelen bir açıklama yapma gereği duyar.

⁵⁵⁷ Cecil B. DeMille, *The Ten Commandments*, Paramount Pictures, 1956, <https://www.imdb.com/title/tt0049833/reference/>.

⁵⁵⁸ William Wyler, *Ben-Hur*, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0052618/reference/>.

⁵⁵⁹ Cull, “Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War”, s. 451–452.

Filmin Tanrı'nın varlığını deneyimleme, inancın kurtuluş sağlaması ve İncil'in güvenilir mutlak otorite olarak onaylanması gibi kendi mesajları vardı. Musa, Tanrı'ya inancı sayesinde, tanrıtanımaz bir totaliterliğe karşı özgürlük mücadelesini kazanıyordu. Ancak, filmin alternatif bir okuması da mümkündü. Buna göre, Amerikan özgürlüğünün temel metinleri olan Amerikan Anayasası ve Haklar Bildirgesi ile İncil hukuku olan On Emir arasında karşılaştırmalar yapılmakta, böylece Amerikan özgürlüğünün kaynakları evrenselleştirilip kutsal yazıların güncel halefleri olarak vurgulanmaktaydı.⁵⁶⁰ Ramses'in zulmü ve askerlerinin kırbaçları altındaki İbraniler, SSCB altındaki esir ülkelerin halklarına benzemekteydi. Kurtarıcı ABD, On Emir ise Amerikan değerleri olarak sunulmaktaydı.

Film, dokuz dalda Oscar adayı oldu, en iyi film Oscar'ını alamasa da eleştirmenler tarafından yılın en iyi filmi seçildi. Başta Avrupa olmak üzere, yurtdışı gösterimleri başladığında yılın en çok para kazandıran filmi oldu. Yaklaşık 14 milyon dolarlık bütçesine karşın, 94 milyonu ABD'den olmak üzere dünya çapında 196 milyon dolar gelir elde etti.⁵⁶¹ 1958 yılında, DeMille, herhangi bir sansüre uğramayacağını garanti edilmesi halinde ücretsiz kopyalarının SSCB'ye verilebileceğini söylediye de film, yıl sonunda tüm Doğu Avrupa'da yasaklandı.⁵⁶² Bununla birlikte, 1960 itibarıyla 100 milyona yakın bir izleyiciye ulaşmıştı.

Filmlerin ulusun bir araya gelmesinde ve Amerikan değerlerinin dünyaya yayılmasında rol oynaması gerektiğine yürekten inanan DeMille⁵⁶³, dini bir hikâye üzerinden dış politikaya yönelik mesajlar verirken, Elia Kazan, sendikacılık ve işçiler üzerinden ülke gündemini ve iç politikayı kadrajına almaktaydı. Kazan'ın sekiz Oscar ödüllü *On the Waterfront*⁵⁶⁴ (Rıhtımlar Üzerinde, 1954) filmi, sendika ve işçilere yaklaşımıyla dönemin politik ruhunu, yardımcı roldeki Katolik Peder'in film boyunca süren manevi desteğiyle dini hayatı ve bir sendika muhbirini ele almasıyla HUAC komisyonuna ifade veren sinemacıları bir potada eritiyordu. *On the Waterfront*, yönetmenliğini Elia Kazan'ın yaptığı, Marlon Brando, Karl Malden, Eva Marie Saint ve Lee J. Cobb'un oyuncu olarak yer aldıkları *Columbia* stüdyosunun 1954 tarihli bir yapımıdır. En iyi film, en iyi senaryo, en iyi aktör ve en iyi yönetmen dahil sekiz dalda Oscar

⁵⁶⁰ Shaw, *Hollywood's Cold War*, s. 122–123.

⁵⁶¹ Aaron O'Neill, "Highest Grossing Movie Worldwide, Annually 1915-2022", **Statista Research Department**, 2023, <https://www.statista.com/statistics/1072778/highest-grossing-movie-annually-historical/>. (20.03.2023)

⁵⁶² Shaw, *Hollywood's Cold War*, s. 125–126.

⁵⁶³ Cull, "Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War", s. 451.

⁵⁶⁴ Elia Kazan, *On the Waterfront*, Columbia Pictures, 1954, <https://www.imdb.com/title/tt0047296/reference/>.

ödülü kazanan ve politik/suç draması türünde olan film, 1950'lerin başlarında New Jersey limanlarındaki işçilerin çete gibi davranan sendika başkanı ile ilişkilerini anlatmaktadır.

Filmin baş kahramanı Terry Malloy, 20'li yaşlarının ortalarında, limanlarda yerel çete patronu Johnny Friendly için çalışan eski bir boksördür. Çocukluk arkadaşının çete patronunun emriyle öldürülmesi suçluluk hissine kapılmasına neden olur. Terry, öldürülen arkadaşının kız kardeşiyle karşılaşır ve yakınlaşırlar. Kız ve bir Katolik peder, Terry'i, çeteye karşı kendileriyle işbirliği yapması konusunda ikna etmeye çalışırlar. Terry ancak, Johnny Friendly, kendisi de çete üyesi olan kardeşinin ölüm emrini verdiğinde çeteye karşı savaşımaya başlar. Mahkemede her şeyi anlatan, ölümleri açığa çıkartan ve arkadaşları tarafından gammaz olarak dışlanan ve buna dayanamayan Terry, Johnny Friendly'ye karşı işçileri yeniden birlik haline getiren dramatik bir kavgadan sonra pederin motivasyonu zafer kazanır. Daha sonra Terry işine geri dönerek Johnny Friendly'yi işçilerin gözünde aptal durumuna düşürür ve film biter.

Film, sendikalarındaki yozlaşmayı anlatmakla beraber haksızlığa karşı mücadelede kiliseyi öne çıkarır ve kapitalizme herhangi bir şekilde değinmekten kaçınır. Sendika başkanı bolca, esas patron ise yalnızca birkaç sahnede görülür. Filmdeki çatışma, sendika başkanı Johnny'nin kendisine meydan okuyanlara karşı mücadelesi gibi görünürken, esas hikâye Terry'nin kendini bulmasıdır. Terry, doğru olanı yapar ve ardından bunun sonuçlarına katlanır. Elia Kazan'ın Hollywood'daki komünistlerin adını vererek HUAC ile iş birliği yapması sonucu gammaz olarak değerlendirmesi de Terry karakteri üzerinden okunabilir.

Film, işçileri anlatıyor gibi görünmesine rağmen, işçileri sınıf olarak değil, birey olarak ele alır. O bireyler de gayet silik figürlerdir. Arkadaşlarından birkaçı ölmesine rağmen seslerini çıkarmazlar, patronları aleyhine konuşmazlar ve konuşanı gammaz olarak görürler. Oysaki bundan hiçbir çıkarları yoktur. Sendikanın da oldukça kötücül bir çağrışımı vardır. Sendika, patrona karşı işçileri koruyan bir yapıdan ziyade işçileri kullanan, zalim ve yeni bir patron olarak gösterilir. Film, sendika eleştirisiyle kilise övgüsü arasında bir yerde gider gelir. Papaz, her daim iyi adamdır ve baş karakterimizin galip gelmesine yardımcı olur. İşçilerin koşullarında hiçbir değişiklik olmaz, aynı koşullar altında çalışmaya devam ederler. Bir patrondan bir başka patronun altında çalışmaya geçen işçiler filmin sonunda sevinirler ancak işçilerin herhangi bir kazançları yoktur. Buna rağmen film mutlu sonla bitmiş gibi gösterilir. Bu film, mesajı itibarıyla 1949 yapımı *All the King's Men* filmiyle özdeştir. Ayn Rand'ın Ekran Rehberi'ndeki önerisine uygun olarak, toplumsal sınıflara dair herhangi bir tespit yapılmadan, sorun, yozlaşmış tek bir bireye indirgenir. Hedef saptırılarak sistemin sorgulanması engellenir. Söz

konusu yozlaşmış bireyin üstesinden geldiğinde de sorunun çözüldüğü ve diğerlerinin mutlu olduğu gösterilerek film sona erdirilir.

Politik kaygıları iletme için kullanılan bir diğer film türü de bilimkurguydu. Teknolojinin, özellikle de nükleer silah ve füzelerin geliştirilmesinin bir sonucu olarak insana ve topluma dair soruların yer bulduğu filmler öne çıkmaya başladı. Bu türün en önemlilerinden biri 2200 yılında geçen bir hikâyeyi anlatan *Forbidden Planet*⁵⁶⁵ (Yasak Gezegen, 1956) filmidir. Başrollerinde Cyril Hume, Irving Block ve Allen Adler'ın yer aldığı filmin yönetmeni Fred Wilcox'tur. Oscar ödüllerine aday da gösterilen *Forbidden Planet*, görsel efektleri ve prodüksiyon kalitesi ile büyük bir stüdyo tarafından, büyük bir bütçeyle çekilen ilk bilimkurgu filmi sayılmaktadır.⁵⁶⁶ Hem Amerikan değerlerini hem de teknolojik gelişmişlik düzeyini yansıtan önemli bir filmidir.

Film, Birleşik Gezegenler Devletine bağlı bir araştırma ekibinin araştırma için gittiği bir geziden dönmemesi üzerine peşlerinden gönderilen askerlerin hikayesini anlatmaktadır. Gelişmiş bir teknolojiye sahip olan Krell ırkı, bu teknolojiyle kendilerini de yok etmiş ve gezegenden silinmiştir. Krell ırkının teknolojisinin bir kısmını ele geçiren araştırma ekibindeki bilim adamı Dr. Morbius canavarlarmış ve gezegene gelenleri tehdit etmeye başlamıştır. Binbaşı Adams gezegendeki gizemi çözmeye çalışırken insanoğlunun doğasındaki kötülüğe ve hırslarındaki korkunçluğa tanık olur. Krell teknolojisinin aklını kaçırttığı Dr. Morbius'un kızı Altaira'yı yanına alır, gezegeni yok olmak üzereyken terk eder ve film biter.

Söz konusu hikâyenin alt metninde atom çağı ve onun beraberinde getirdiği yıkımın McCarthy dönemi korkularıyla birleşmesi vardır. Filmdeki canavarlar, gidilen dünyaya ait canavarlardan ziyade kendi idlerimizin, kendi (Soğuk Savaş) korkularımızın ürünleridir.⁵⁶⁷ 23. yüzyılın dünyasında geçmesine karşın, film, 20. yüzyılın ortalarındaki Amerikan ruhunun bir ürünüdür. Gezegeni, uzay gemisinden ilk kez gören kaptan, Tanrı'nın gerçekten güzel gezegenler yarattığını söyleyerek, 2200 yılında da Tanrı'ya inancın var olduğuna işaret eder. Ölüler, toprak kazılarak gömülür ve üzerine haçlar konulur. Bilime karşı duyulan şüpheyi de yansıtır bir şekilde, komutan, bilinçaltımızda hepimizin canavar olduğunu, kanunlar ve dinin

⁵⁶⁵ Fred M. Wilcox, **Forbidden Planet**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1956, <https://www.imdb.com/title/tt0049223/reference/>.

⁵⁶⁶ Tim Dirks, "Forbidden Planet (1956)", **filmsite.org**, <https://www.filmsite.org/forbiddenplanet.html>, (08.09.2022).

⁵⁶⁷ Monaca, **Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası**, s. 267.

bu nedenle var olduğunu söyler. Ayrıca, gezegende yaşayan kadının giysisini açık bulur ve üzerine bir şeyler giymesini ister ve kadın, bu isteğe sevmek ve kabul edilmek arzusuyla uyar. Döneminin değer yargılarını, inançlarını ve izlerini 2200 yılına ve günümüze taşıyan bu film, yapım yılına göre oldukça başarılı görülmüştür. Öte yandan Eisenhower'ın topyekûn karşılık stratejisinin izlerini filmdeki teknolojik felakette görmek mümkündür. Nükleer silahlarla yok olan insanlığın korkusu Krell ırkı üzerinden aktarılır. Bununla beraber, ABD toplumundaki dini yöneliş Binbaşı Adams'ın söylemleri ve eylemlerinde kendine yer bulur. Soğuk Savaş korkularını üstü kapalı bir şekilde ele alan filmde, ABD'nin kazandığı bir dünya ve hatta galaksi tasviri sunulur.

Soğuk Savaş'ın sinemada kendi adı ve namına uygun olarak yer bulduğu tür ise casus filmleri oldu. Hem aksiyon içeren hem de daha doğrudan mesaj taşıyan bu tür, Soğuk Savaş çatışmasının mantığını şekillendirmesi ve toplumları devletin gizli eylemlerini desteklemeleri için teşvik etmesi nedeniyle⁵⁶⁸ Hollywood tarafından da sıklıkla kullanıldı. Türün en iyi filmlerinden biri de şüphesiz *North by Northwest*⁵⁶⁹ (Gizli Teşkilat, 1959)'tir. Alfred Hitchcock'un yönetmenliğini yaptığı, başrollerinde Cary Grant, Eva Marie Saint ve James Mason'un yer aldığı film bu cinayet, kargaşa, casuslar ve karşı casuslar dünyasında gizemli bir sarışın ile karşı karşıya kalan bir reklamcının hikayesini anlatmaktadır. 3 Oscar adaylığı bulunan film, yılın en çok izlenen filmlerinden biri olarak 13 milyon dolarlık hasılat elde etti.

Reklamcı Roger Thornhill, otelde telgraf çekmek isterken iki adam tarafından kaçırlır. Kendisini, Kaplan isimli biriyle karıştırdıklarını anlayan Thornhill durumu açıklasa da muhataplarını inandıramaz. Thornhill'i öldürmek isterler, ancak Thornhill bir şekilde ölümden kurtulur. Polise her şeyi anlatır ama inandıramaz. Zorla götürüldüğü konağın sahibi olan Townsend'in BM'de çalıştığını öğrenir. Görüşmek için BM'ye gider. Fakat görüşme sırasında gerçek Townsend sırtından bıçaklanarak öldürülür. Sırtındaki bıçağı çıkartmak isterken elinde bıçakla bir gazeteci tarafından fotoğrafı çekilen Thornhill, gazete manşetlerine BM katili olarak yansır. Filmin neredeyse yarısına gelinmişken, kamera, bir istihbarat teşkilatı odasına geçer ve Thornhill'in gerçekte var olmayan George Kaplan sanıldığı anlaşılır. Devlet sırlarını çalan kötü karakter Vandamm'ın yanında ABD'ye ajanlık yapan biri vardır. George Kaplan, ajanın varlığı anlaşılmasın diye kurgulanan ama gerçek hayatta varmışçasına adına otel odaları tutulan, komilere telefon eden hayali bir karakterdir. Thornhill, polise yakalanmamak için kaçmaya

⁵⁶⁸ Cull, "Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War", s. 447.

⁵⁶⁹ Alfred Hitchcock, **North by Northwest**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0053125/reference/>.

başlar. Trenle Şikago'ya gitmek isterken Eva Kendall isimli bir kadının yardımıyla trende polislerden saklanır. Bir yandan Vandamm'ın adamlarından, diğer taraftan polisten kaçarlar. Sonunda profesör adı verilen istihbarat şefi ile karşılaşır ve her şey açıklığa kavuşur. Profesör, Vandamm'ın devlet sırları ticareti yaptığını, Eva'nın kendi ajanları olduğunu ve kendisinin Kaplan rolünü bir süre daha oynaması gerektiğini anlatır. Rushmore'a giderler ve sorunu çözmeye çalışırlar. Eva ile beraber, yurt dışına kaçmak isteyen Vandamm ve adamlarını yakalatırlar ve film biter.

Bir casusluk filmi olmakla beraber Soğuk Savaş'taki Amerikan imajını da yansıtan bu film, “bu izleyeceğiniz bir hayal ürünüdür” uyarısıyla başlar. Sinema sahnesinde bu uyarı, gerçeği anlatıyorum demenin alternatif bir yoludur. Filmin baş karakterinin reklamcı olması da alelade bir seçim değildir. Yönetmen Hitchcock, Soğuk Savaş'ta ABD'nin imaj oluşturma çabalarını böyle bir ironi ile göstermektedir. Kitlelerin kalbini ve zihnini kazanmak için yürütülen Soğuk Savaş bağlamında, kendini en iyi anlatan tarafın uzun vadede kazanan olması kaçınılmazdı. Daha ilk sahnede Thronhill, “reklamda yalan yoktur, sadece amaca yönelik abartma ve süsleme vardır” der. Tam da yumuşak gücün 1960 tanımı olan bu ifadede, Eisenhower döneminin yansıması olarak imaj konu edilir. Thronhill'in reklamcı olması burada tekrar bir anlam kazanır. Amerikan ideallerini simgeleyen 19. yüzyıldan kalma John Wayne'in western karakterlerinden ziyade Thronhill, 20. yüzyıl Amerika'sına uygun, tüketici kapitalizminin hizmetinde bulunan, üretilmiş arzuları ve rahatlatıcı kurguları icat eden adamdır. Soğuk Savaş'ın mükemmel Amerikan kahramanıdır.⁵⁷⁰

Filmde, BM'den çıktıktan sonra kameranın istihbarat odasına geçmesi ve bir konferans masasında uzaktan savaş yürüten bürokrat ve istihbaratçıların görünmesinin de bir anlamı vardır. Reklamcının işi gereği, olmayanı varmış gibi veya abartıyla anlatmasıyla, istihbaratın olmayan bir insanı varmış gibi göstermesi arasında benzerlik kurulur. Bir reklamcı olarak Thronhill, ürünleri satmak için uygun abartı yoluyla arzu yaratırken, istihbarat teşkilatı, casusluğun gölge dünyasında bir benzerini, yaşam tarzını ve değerlerini satmak için yapmaktadır.⁵⁷¹ Bu abartıyı icat eden profesör karakteri de Dışişleri Bakanı ve CIA Başkanı Dulles kardeşlerin bir karışımıdır.⁵⁷² Daha geniş bir anlamda bu gösterim, yalnızca istihbarat

⁵⁷⁰ Jeffrey Longacre, “‘What the O Stands For’: The Cold War Games of North by Northwest”, **Hitchcock and the Cold War: New Essays on the Espionage Films, 1956-1969**, New York, Pace University Press, 2018, s. 83.

⁵⁷¹ **A.g.e.**, s. 84–85.

⁵⁷² Tim Dirks, “North by Northwest (1959)”, **filmsite.org**, <https://www.filmsite.org/nort.html>, (18.09.2022).

teşkilatını değil, bütün ülke yönetimini anlatır ve daha iyi bir yaşam arzu etme hevesi yaratarak, bir kültürel anlatı aracılığıyla 1950'lerin sonundaki Amerikan yaşam tarzının özünü yansıtır.

Filme eleştirel gözle bakıldığında, imajın, Soğuk Savaş Amerika'sında bir gerçeğe dönüştüğü ve imaj takıntılı bir Amerikan kültürünün varlığı görülür.⁵⁷³ Bu trendeki sahnede daha net ifade edilir. Eva, Thronhill'e, "Kelimeler konusunda çok iyisin, güzel cümleler kuruyorsun, muhtemelen onlarla her şeyi yaptırabilirsin. İnsanlara ihtiyaçları olmayan şeyleri satabilir, seni tanımayan kadınları kendine aşık edebilirsin" der. Bu cümledeki kelimeler yerine filmleri koyduğumuzda Hollywood'un yaptığıının aynını ifade ettiği görülebilir.

Filmin sonlarına doğru Thornhill Rushmore'u kastederek, "Teddy Roosevelt'in bana bakışından hoşlanmıyorum" der. Profesör, "Belki de dikkatli olmanız için sizi uyarmaya çalışıyordur Bay Kaplan: Yumuşak konuşun ve büyük bir sopa taşıyın" şeklinde cevap verir. Buradaki gönderme, sopa diplomasisi olarak anılan Roosevelt politikasıdır. Yumuşak konuş ancak elinde bir sopa olsun mottosuyla özetlenen öncül yumuşak güç yaklaşımına bir atıf yapılır. Filmin son sahnesinde, Eve ve Thornhill'in, Rushmore dağından düşmek üzereyken beklenmedik bir şekilde Profesör sayesinde kurtarılmaları, western filmlerindeki ölümden son anda kurtaran atlı askerlere denk düşer. Kahraman, yine, hepsinin aynı alfabe çorbasında⁵⁷⁴ olduğu bir federal birliktir.

Filmde Thronhill "Oynadığınız oyunları sevmedim" dediğinde, Profesör, "Savaş cehennemdir Soğuk Savaş olsa bile" diye cevap verir. Thronhill, "Eğer savaşı kazanmak için böyle kadınları kullanıyor ve uzaklara gidip dönmemelerini istiyorsanız belki birkaç Soğuk Savaş kaybetmeniz daha iyi olur" der. Bu tür bir eleştiriye rağmen birey yüceltilir ve kitlelerden koparılır. Kahraman, kendisinden daha büyük bir şeyin parçası olmaya çağrılır. Sonuçta ülkenin menfaatleri için canı pahasına mücadele eder ve sonunda kazanır.

Hollywood, izleyiciler için, ülkenin başkentinden binlerce kilometre uzakta, alınan dış politika kararlarından tamamen bağımsız, gerçeklikten kaçan ucuz eğlenceler sunan bir rüya fabrikası olmayı çoğunlukla başarsa da, bu filmle beraber bir kırılma yaşanmış ve bu kırılma sonraki yılları da etkilemiştir. Bu kırılmanın bir benzerini, oynadığı filmlerin, Amerika'nın

⁵⁷³ Longacre, "What the O Stands For: The Cold War Games of North by Northwest", s. 92.

⁵⁷⁴ Filmde, Thronhill, profesöre hangi istihbarat örgütü olduklarını sorduğunda profesör yanıt vermez ve "FBI, CIA, ONI, hepimiz aynı alfabe çorbasının içindeyiz işte" yanıtını verir.

özgürlük planıyla birebir örtüştüğü söylenen⁵⁷⁵ John Wayne⁵⁷⁶'nin, 1952 tarihli *High Noon* filmine cevaben 1959 yılında çektiği *Rio Bravo*⁵⁷⁷ (Kahramanlar Şehri, 1959) filminde görmek de mümkündür. Yönetmenliğini Howard Hawks'ın yaptığı filmin oyuncularını John Wayne, Dean Martin ve Ricky Nelson'dır.

Howard Hawks'ın Fred Zinnemann'ın 1952 tarihli *High Noon* filmine ve filmin ana karakteri Şerif Will Kane'e karşı bir tepki olarak tasarladığı geleneksel western filminde, Teksas'ın Rio Bravo kasabesindeki Şerif John Chance, başkalarından yardım dilenmeye ihtiyaç duymayan, kendine güvenen, kahraman bir figür olarak ortaya konulur. Filmin başlangıcında, kasabanın şerifi Chance, alkolik yardımcısı Dude'un yardımıyla, meşhur bir suçlu olan Joe Burdette'i cinayetten tutuklar. Ailesi oldukça zengin olan bu suçluyu federal güçlere teslim edene dek bir hafta kadar karakolda tutması gerekmektedir. Ancak, tutukladığı suçlunun güçlü bir abisi vardır ve kardeşini kurtarmaya çalışacağından emindir. Tedbirlerini alsa da sol ayağı sakat bir yaşlı olan Stumpy ve alkolik yardımcısı Dude'den başka kimsesi yoktur. Suçlunun abisinin para karşılığı tuttuğu adamlar kasabada çoğalırken şerif karakolda kalmak zorundadır. Ancak, gönüllü yardımcıları, kasabaya yeni gelen bebek yüzlü, acemi silahşor Colorado Ryan, kumarbazın çekici dul eşi Feathers ve ihtiyaçlarını karşılayan yardımsever kasabalılar kendisini yalnız bırakmaz. Chance'in ifadesiyle yardım istemeyen birine yardım etmeye çalışırlar. Zengin, büyük abi Nathan, kardeşi Joe'yu karakolda ziyarete geldiğinde, Şerif, Joe'u teslim etmek için Federal Şerif'i beklediğini ve 6 gün boyunca kardeşinin içeride kalacağını söyler. Ekip, 3-4 gün boyunca hapisanede kamp kurarak Federal Şerif'i beklemeye karar verir. Dışarıdan yiyecek almaya çalışırken Nathan'ın adamları tarafından yakalanan Dude, Joe ile takas edilmek istenir. Takas sırasında Dude ve Joe birbirlerine girerler. O esnada Stumpy'nin dinamitleri ortalığı ateşe verir, Nathan ve adamları teslim olur ve film biter.

Hawks ve Wayne, *High Noon* filminin ne kadar çabalarsa çabalasın yardım alamayan şerif tasvirine itiraz ettikleri için, *Rio Bravo* filminde yaşanan ilk şeylerden biri, yanında çokça silah bulunan birinin yardımını geri çevirmek olur. Chance, bunun yerine, eskiden büyük bir silahşor olan Dude, topallayan yaşlı Stumpy ve idealist bir genç olan Colorado Ryan ile uyumsuz bir grup oluşturur. Yardım etmek isteyen Feathers'ı, gerçekte sayıca az olduğunu fark

⁵⁷⁵ Alatlı, **Hollywood'u Kapattığım Gün**, s. 162.

⁵⁷⁶ John Wayne, 83'ü western olmak üzere 142 filmde yer almış, kovboy rolleriyle o yıllardaki Amerikan ikonu haline gelmiş, MPPA üyesi bir oyuncudur. Rollerinde çoğu kez, maço, boyun eğmez ve her zaman haklı olmasıyla Amerikalıları kötülüklerden koruyan adam olmuştur. James Steward, Henry Fonda, Gary Cooper ve Clark Gable gibi oyuncuların oluşan kovboy mitinin en önemli ismidir. **A.g.e.**, s. 150–152.

⁵⁷⁷ Howard Hawks, **Rio Bravo**, Warner Bros., 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0053221/reference/>.

etse bile, hem geçmişine dair şüphe duyduğundan hem de daha fazla insanı tehlikeye atmanın anlamsızlığından dolayı geri çevirir. Chance, “Şu anda benimle aynı safta yer alan herkes gırtlığına kadar belaya batmış demektir, yanıma birilerini almak ateş etmeleri için onlara daha fazla hedef vermek olurdu” der. Bunun anlamı oldukça basittir: Gerçek bir Şerif, yalvarması gerekmeyen kahraman bir figürdür, kanun adamının yardım için dilenmesi gerekmez. Silahlı ve savaşmaya hazır bir şekilde bekleyecek kadar kendine saygısı olur ve yalnızca gerçekten güvendiği kişileri yanında tutar.⁵⁷⁸ Ancak, tüm duruşuna ve zorluklar karşısında büyük Amerikan erkekliğinin bir portresini sunma çabalarına rağmen Şerif, kendi gücünden ziyade, onu yalnız bırakmayan yan karakterlerin desteğiyle mücadelesini kazanır. Bu durum, toplumda hala yardımsever ve iyi insanların bulunduğu göstergesidir. Filmin temel kaygısı, *High Noon*’un aksine ve ona nazire yaparcasına⁵⁷⁹, zor durumlarda dayanışma ile güçlü olunabileceğini vurgulamaktadır. Yine de film, ülke içine ve sinema endüstrisine yönelik nostaljik mesajlar göndermesinin yanı sıra uluslararası ilişkiler açısından da güncel ve Eisenhower döneminin ruhuna oldukça uygundur.

İlk olarak film, dayanışma ve arkadaş desteği mesajını vurgulamak için ihanetten ziyade onaylamaya odaklanır. Bu onaylamayı iki kutuplu Soğuk Savaş dünyasında değerlendirdiğimizde, Eisenhower’ın ittifaklar sistemiyle uyumu görülür. Eisenhower’ın paktlar sistemi bağlamında, düşmana karşı ittifak kurarak onun gücünü azaltmaya ve bu sayede başarılı olmaya çalışmak ABD dış politikasının bir unsurudur. Eisenhower döneminde ABD 42 ulusu korumak için taahhüt verip birçok ittifak ile dış politikasını yürütürken, filmde Chance, güvendiği ve zor durumda kaldığında yardımını esirgemediği insanları yanına alarak kötülükle mücadele eder.

İkinci olarak *High Noon* filminde, kötü adam olarak Frank Miller’ın şahsında HUAC ve üstü kapalı olarak federal hükümet gösterilirken, *Rio Bravo*’nın kötü adamı, iş dünyasından bir insandır. Özellikle iş dünyasından bir insanın kötü adam olarak gösterilmesi, Eisenhower’ın

⁵⁷⁸ Matthew Jackson, “High Noon vs. Rio Bravo: The Ideological Showdown Between Two Classic Westerns”, **pastemagazine.com**, 2022, <https://www.pastemagazine.com/movies/high-noon-rio-bravo-western-ideology/>, (14.09.2022).

⁵⁷⁹ Hawks ve Wayne, uzun yıllardır örneklerini verdikleri western türünün geleneklerini sürdürmeye çabalarlar. Hem muhafazakâr siyasi görüşlerinden dolayı eskiye bir özlem duyarlarken hem de *High Noon*’u yeterince Amerikan bulmadıklarından böylesi bir kurguyu tercih ederler. Yönetmen Hawks, bu filmiyle, gerçekliği yansıtmaktan ziyade sinemanın gerçekliği değiştirme gücünü kullanır. Fakat, bu gelenekler tamamen sanayileşmiş, bireyselleşmiş ve hatta McCarthyleşmiş bir dünyada, Soğuk Savaş gündeminde yaşayamayacak bir idealdir. *High Noon*’u liberal ve Demokratlar sahiplenirken, *Rio Bravo*’yu muhafazakâr ve Cumhuriyetçilerin sahiplenmesinin nedeni biraz da budur.

aşırı askeri harcamaların ortaya çıkaracağı askeri-endüstriyel kompleksin⁵⁸⁰ Amerikan demokrasisi için tehdit olabileceği endişesinin yansımasıdır.

Üçüncü olarak, iki şerifin hükümete ve ülkenin kanunlarına duyduğu güven hem işlerine yaklaşımlarında hem de toplumdaki rollerinde belirgindir. *High Noon* filminin şerifi Kane, Miller'ın kasabada aylak aylak dolaşan adamlarını tutuklamaz, ancak Chance, teslim etmek için beklediği federal güçlerin onu serbest bırakması muhtemel görünürse, henüz yargılanmayan Joe Burdette'i öldürmekten çekinmediğini açıkça belirtir. Kurallara uygun olarak değil, doğru olduğuna inandığı şekilde hareket eder. Şerif Kane, yasalara saygılı ve onlara sıkı sıkıya bağlı yerel bir şerifi tasvir eder. Öte yandan Şerif Chance, gerekirse adaleti sağlamak için yasayı çiğnemeye istekli bir şerif olarak gösterilir. *High Noon*, izleyicilerden, teknik ayrıntılara bakmaksızın hükümete ve onun temsilcilerine toplumun çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri konusunda güvenmelerini isterken, *Rio Bravo*, hükümete ve ülkenin kanunlarına pek güvenmemelerini ister.⁵⁸¹ Kasaba, anarşik uluslararası ortamın bir yansımasıyken kanunlar BM ve uluslararası hukuku temsil eder. BM'nin ve uluslararası hukukun Kore Savaşı'nda yardımı dokunmuş ve doğru olan yapılmışken, 1950'lerin sonunda artık uluslararası hukuk düşmanı alt etmek için yeterli değildir. Hukukun yetersiz (ve kendince doğru olmadığı yerde) örtük gizli operasyonlar ve psikolojik savaşın kullanılabileceği alt metinde okunabilir. Komünist bir yönetim tehlikesini göze almak yerine CIA'nin İran ve Guatemala'da örtük müdahalelerde bulunması da bu yaklaşımın bir işareti olabilir.

Son olarak, belki de en çekici olanı, iki filmin topluluklarının tasviridir. Dünyayı temsil eden kasaba halkı *High Noon*'da Kane'i sevip saygı duysa da, daha büyük tehditle karşılaştığında ona sırtını döner. *Rio Bravo*'da Chance ve yardımcılara yardım edilir, ancak

⁵⁸⁰ Askeri-endüstriyel kompleks, devlet kurumları ile savunma odaklı üreticiler/kuruluşlar arasında gelişebilen çok boyutlu ilişkiyi ifade etmek için kullanılan gayriresmî bir ifadedir. İlk kez 20. yüzyılın başında bir Amerikan raporunda kullanılan ve daha sonra 1961 yılındaki ulusa veda konuşmasıyla ünlenen ifade, Eisenhower'ın, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş esnasında tanık olduğu sınırsız savaş ekonomisi ve siyasi ortamın Amerikan demokrasisine zarar verebileceği endişesini belirtiyordu. Özellikle ordu ile savunma amaçlı şirketler arasındaki ilişkinin arkasındaki itici faktörün, bir taraf savaş silahları elde ederken diğer tarafın bundan para kazandığı karşılıklı bir kazanç yapısı olması, söz konusu durumun sürdürülmesinin iki tarafın da faydasına olduğu anlamına geliyordu. Eisenhower, uyarısında, askeri-endüstriyel kompleksin, ABD'nin yurtiçinde veya yurtdışındaki eylemlerini yönlendirmesine izin verilmemesini istiyordu. Böylesine kontrolsüz bir gücün, ulusun dokusunda bulunan özgürlükleri gasp etmeye başlayacağını düşünen Eisenhower'a göre, sadece uyanık ve bilgili bir yurttaşlık, güvenlik ve özgürlüğün birlikte gelişebilmesi için askeri-endüstriyel kompleksin barışçıl yöntemler ve hedeflerle iç içe geçmesini sağlayabilirdi. Dwight Eisenhower, "President Dwight D. Eisenhower's Farewell Address (1961)", **National Archives**, 1961, <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-dwight-d-eisenhower-farewell-address>, (17.09.2023).

⁵⁸¹ Kate Kulzick, "'High Noon', 'Rio Bravo' and the Blacklist", **PopOptiq.com**, 2013, <https://www.popoptiq.com/high-noon-rio-bravo-and-the-blacklist/>, (12.09.2022).

bir bütün olarak kasaba çok daha tehditkardır. Kasaba halkı, altın karşılığında satın alınarak çeteye yardım etmek için birbiri ardına şerife sırtını döner. Chance'e yardım eden bireyler onurlu olabilir, ancak halk kararsız, güvenilmez ve kolayca manipüle edilebilir veya düşmanın davasına dönebilir.⁵⁸² Bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeleri kendi safına çekme mücadelesine dönüşen Soğuk Savaş'ta, ABD'nin yanında yer alanların onurlu olduğu, yer almayanların güvenilmez ve her an düşmanın safına geçebileceği alegorisi bu şekilde kurulur.

Mesajını başarıyla aktaran her iki film de son derece akılda kalıcı müzik ve etkileyici performanslara sahiptir ve kariyerleri boyunca Amerikan idealinin mükemmel örnekleri olarak gösterilen ikonik yıldızları, Gary Cooper ve John Wayne'i kadrosunda barındırır. Ancak, belki de en önemlisi, her ikisinin de yalnızca toplumsal mesaj olarak değil, aynı zamanda sanatsal ve ticari olarak da başarılı olmasıdır. Amerika'nın liberal ve muhafazakâr kanadının iki yansıması olan bu filmler Amerikan değerleri noktasında özdeştir. Bireyin yüceltilmesi, iki filmin en önemli ortak temasıdır. Öyle ya da böyle, Amerikan değerlerine bağlı güçlü erkek figürler kötülükle baş eder ve kasabayı kurtarır.

Filmlerde kasabalarını koruyan şerifler Kane ve Chance gibi, dünyayı düşman SSCB'den korumak isteyen iki başkan, konumları ve araçları değişse de aynı amaçla hareket etti. İki başkan da düşmanı çevreleme ve özgür dünyayı koruma güdüsüyle politikalarını belirledi. Truman, çevreleme politikasının Avrupa ve Latin Amerika kısmını gerçekleştirirken, Eisenhower Ortadoğu ve Asya kısmını tamamladı. Truman, savaştan yeni çıkmış ülkesini yeni bir dünya savaşına sokmaktan ve atom bombasını ikinci kez kullanmaktan çekinirken, Eisenhower daha sert bir tavır sergileyerek İran ve Guatemala'ya müdahale etmekten çekinmedi ve nükleer silahlara başvurmaktan geri durmayacağını ilan etti. Truman, komünizm tehdidi altındaki ülkelere yardım etmeyi vaat edip bunu çoğunlukla ekonomik olarak eyleme dökerken, Eisenhower ülkesini askeri taahhütlere bağlamaktan ve doğrudan ABD askerini kullanmaktan kaçınmadı. Truman Demokrat, Eisenhower Cumhuriyetçi Parti'den başkan olsa da, iki başkanın politikaları birbirini tamamlar nitelikteydi. Fakat, Sovyetlerin sahip olduğu teknolojinin ABD ve Batı dünyasını yakaladığı şüphesiyle beraber Sputnik ve uzun mesafeler kat edebilen bombardıman uçaklarının varlığı Eisenhower yönetimini ciddi anlamda telaşlandırdı. Söz konusu telaşa, askeri harcamaları sorumsuzca artırarak yanıt vermekten

⁵⁸² A.g.e., a.y.

kaçınan Eisenhower, 1961’de görevden ayrılış konuşmasında, askeri-sanayi komplekse dair duyduğu endişeyi dile getirdi.

Bölümde Adı Geçen Filmlerin Listesi

- Charles Chaplin, The Great Dictator, United Artists, 1940.
- Howard Hawks, Sergeant York, Warner Bros., 1941.
- Ernst Lubitsch, To Be or Not to Be, United Artists, 1942.
- Frank Capra ve Anatole Litvak, Why We Fight, 1942.
- John Ford, The Battle of Midway, 1942.
- Michael Curtiz, Casablanca, Warner Bros., 1942.
- John Ford, Gregg Toland, December 7th, 1943.
- Frank Capra, The Battle of Russia, 1943.
- John Ford, Undercover, 1944.
- Stuart Heisler, The Negro Soldier, 1944.
- William Wyler, The Memphis Belle: A Story of a Flying Fortress, 1944.
- George Stevens, Nazi Concentration and Prison Camps, 1945.
- John Huston, San Pietro, 1945.
- Frank Capra, It’s a Wonderful Life, RKO Radio Pictures, 1946.
- William Wyler, The Best Years of Our Lives, 1946.
- John Ford, Fort Apache, RKO Radio Pictures, 1948.
- Robert Rossen, All the King’s Men, Columbia Pictures, 1949.
- William A. Wellman, The Iron Curtain, Twentieth Century Fox, 1948.
- Allan Dwan, Sands of Iwo Jima, Republic Pictures, 1949.
- John Ford, Rio Grande, Republic Pictures, 1950.
- Mervyn LeRoy ve Anthony Mann, Quo Vadis, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1951.
- Wesley Barry, The Steel Fist, Monogram Pictures, 1952.
- Fred Zinnemann, High Noon, United Artists, 1952.
- Howard Hawks, Gentlemen Prefer Blondes, Twentieth Century Fox, 1953.
- William Dieterle, Salome, Columbia Pictures, 1953.
- Elia Kazan, On the Waterfront, Columbia Pictures, 1954.
- Billy Wilder, The Seven Year Itch, Twentieth Century Fox, 1955.
- Nicholas Ray, Rebel Without a Cause, Warner Bros., 1955.
- Cecil B. DeMille, The Ten Commandments, Paramount Pictures, 1956.
- Fred M. Wilcox, Forbidden Planet, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1956.

- Hamilton Luske, *Our Friend Atom*, American Broadcasting Company, 1957.
- Robert Rossen, *Island in the Sun*, Twentieth Century Fox, 1957.
- Stanley Kramer, *The Defiant Ones*, United Artists, 1958.
- Alfred Hitchcock, *North by Northwest*, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1959.
- Billy Wilder, *Some Like It Hot*, United Artists, 1959.
- Howard Hawks, *Rio Bravo*, Warner Bros., 1959.
- William Wyler, *Ben-Hur*, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1959.

2. BÖLÜM: “İYİ, KÖTÜ, ÇİRKİN”: KÜBA, VIETNAM, WATERGATE

2.1. Kennedy ve Johnson: Siyah Bir Cangıl

John Fitzgerald Kennedy⁵⁸³, geniş bir tabana yayılan toplumsal desteği ve gençliğinin kattığı cazibeyle hem yurtiçinde hem de yurtdışında dinamik bir liderliğin başlangıcını temsil ediyordu.⁵⁸⁴ Kennedy, ülke içi gelişmelere dair çok az şey söylediği göreve başlangıç konuşmasında, Soğuk Savaş’taki özgürlük meşalesinin, her türlü yükü taşıyan yeni bir Amerikan nesline geçtiğini ilan etti. Konuşmasının devamında, Amerikalıları, 1950’lerin ben merkezli tüketim kültürünün ötesine geçmeye teşvik ederek, ülkenin kendileri için neler yapabileceğini sormak yerine kendilerinin ülkeleri için ne yapabileceğini sormalarını istedi.⁵⁸⁵ Dolayısıyla ülkeye yeni hedefler belirleyerek politikasının ipuçlarını verdi. Kennedy, Wilson’ın Yeni Özgürlük’üne ve Roosevelt’in Yeni Düzen’ine atıfta bulunan Yeni Sınır yaklaşımını geliştirerek Amerikalıların iç ve dış politikada ulaşması gereken bir dizi hedef belirledi. Akademi ve iş dünyasından üst düzey isimleri yanına alarak belirlediği hedeflere ulaşmak amacıyla genç ve enerjik bir danışmanlar topluluğu kuran Kennedy, bu bağlamda McGeorge Bundy’yi Ulusal Güvenlik Danışmanı, Robert McNamara’yı Savunma Bakanı ve Dean Rusk’ı Dışişleri Bakanı olarak atayarak dinamik başkan imajını pekiştirdi. Bununla beraber Ulusal Güvenlik Konseyi’nin Eisenhower döneminde hantallaşan yapısını, daha esnek olacak şekilde yeniden kurguladı. Yeni Başkan, dış politikayı genç ve enerjik bir Beyaz Saray, Dışişleri ve Konsey çalışanları aracılığıyla kontrol etmeye kararlıydı. Bundy yönetiminde Konsey, dış ilişkilerde yeniden etki sahibi olacak biçimde önem kazandı.⁵⁸⁶

Kennedy, başkanlığının ilk aylarında iki zorlu sınavla karşılaştı. Bunlardan ilki, Eisenhower döneminde planlanan ve Küba’da Fidel Castro’nun devrilmesini amaçlayan başarısız Domuzlar Körfezi Çıkarması’ydı. İkincisiyse, Sovyet lideri Kruşçev’in genç ve deneyimsiz Kennedy’den istifade edeceğini düşünerek Viyana’daki zirvede Berlin ultimatومunu yenileyişi ve izleyen aylarda Berlin Duvarı’nın inşa edilmesi idi.⁵⁸⁷

⁵⁸³ İrlanda kökenli Katolik bir aileden gelen Kennedy, Harvard Üniversitesi’ni bitirdikten sonra Massachusetts temsilcisi ve ardından senatörü olarak Demokrat Parti’den siyasete girdi. Amerikan toplumunun çoğunluğunu yansıtan Beyaz Protestan Amerikalı (WASP) profilinin aksine Katolik olması dikkat çekti. Başkan Yardımcısı adayı olan Johnson’la birlikte, ırksal ve dinsel tutuculuğa karşı bir seçim kampanyası yürüterek, ABD tarihinin en genç başkanı sıfatıyla, 43 yaşında başkan oldu. Türkkaya Ataöv, **Amerikan Başkanları**, İstanbul, İleri Yayınları, 2009, s. 128–129.

⁵⁸⁴ Eric Foner, **Give Me Liberty!: An American History**, New York, W. W. Norton & Company, 2010, s. 1040.

⁵⁸⁵ J.F. Kennedy, “Inaugural Address”, **JFKlibrary.org**, 1961, <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/inaugural-address>, (17.10.2022).

⁵⁸⁶ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 703.

⁵⁸⁷ Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 72.

2.1.1. Dış Politikada “Yeni Sınırlar”

Uluslararası politikaya selefinden farklı yaklaşan Kennedy’ye göre, Eisenhower’ın yaklaşımı SSCB’yi, Batı’ya meydan okuduğu her yerde çevreleme ve durdurmaya yönelikti ve olası bir saldırı durumunda topyekûn karşılık stratejisine dayanıyordu. Oysa yeni başkana göre, SSCB’yi yok olma tehdidiyle karşı karşıya bırakan bu strateji fazla katıydı. Kennedy, bu yaklaşımı terk ederek esnek karşılık adını verdiği yeni bir strateji ilan etti. Eisenhower’dan farklı olarak, ülkenin nükleer olmayan yeteneklerini genişleterek, ABD’nin tepkilerini her tür ve düzeydeki tehdide uygun şekilde uyarlamasına olanak tanımanın Sovyet tehdidini azaltacağına inanıyordu. Kennedy’ye göre böylesi bir esneklik, senatörlük yıllarında eleştirdiği Eisenhower’ın kitlesel misilleme politikasının dayattığı ya hep ya hiç kısıtlamasını ortadan kaldıracaktı.⁵⁸⁸ Bu strateji, SSCB’yi, nükleer bir savaşı göze alma veya geri çekilme şeklindeki iki seçenektan birine zorlamak yerine daha fazla seçenek sunuyordu. Kennedy yönetimi böylece, caydırmanın temelini nükleer silahlara bağlamak yerine nükleer silahları da göz ardı etmeden rasyonel temellere dayalı bir strateji yürütmeyi umuyordu.⁵⁸⁹ Ayrıca uluslararası gelişmelerin gösterdiği gibi taraflar arasındaki çatışmalar Üçüncü Dünya ülkelerine kaymaktaydı. Böyle bir strateji, bu ülkelere, SSCB’nin eylemlerine karşı, ayaklanmaları ve diğer yıkıcı eylemleri kullanmaktan çekinmeyecekleri bir esneklik kazandıracaktı. Bu bağlamda Üçüncü Dünya’da kalpleri ve zihinleri kazanmak için Amerikalı gençleri seferber edecek olan “Barış Gönüllüleri” (*Peace Corps*) programını⁵⁹⁰, bu gençlerin hedeflerine karşı çıkacak devrimci gerillalara karşı da gerilla taktikleri konusunda eğitilmiş özel kuvvetler olan “Yeşil Bereliler”i (*Green Beret*) hayata geçirdi.⁵⁹¹ Avrupa’da sınırların ve nüfuz alanlarının netleşmesiyle mücadelenin Üçüncü Dünya ülkelerine kayacağından emin olan Kennedy, SSCB ve ÇHC’nin sırasıyla Afrika ve Asya’da denetimi ele geçirmelerini engellemede önemli gördüğü ülkelerin tehdit haline gelmeden uluslararası sistemle bütünleşmeleri için çaba harcadı.⁵⁹² Başkan Yardımcısı Lyndon B. Johnson⁵⁹³ ise, Kennedy’nin dış politika tutkusundan

⁵⁸⁸ McMahon, “US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy”, s. 304.

⁵⁸⁹ Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 443.

⁵⁹⁰ McMahon, “US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy”, s. 307.

⁵⁹¹ Frank Costigliola, “US Foreign Policy from Kennedy to Johnson”, **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 116.

⁵⁹² Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 444–447.

⁵⁹³ 1908’de Teksas’ın merkezinden çok uzak olmayan bir yerde doğdu. Öğretmen Koleji’nde çalışırken Büyük Toplum projesinin temelini oluşturacak kırsal yoksulluğa tanıklık etti. İkinci Dünya Savaşı sırasında kısa bir süre Donanma’da teğmen olarak görev yaptı ve Güney Pasifik’te Gümüş Yıldız kazandı. Temsilciler Meclisi’nde altı dönem görev yaptıktan sonra 1948 yılında Senato’ya seçildi. 1953’te Senato tarihinin en genç Azınlık Lideri, ertesi yıl Demokratlar kontrolü ele geçince de Çoğunluk Lideri oldu. Johnson, 1960 seçim kampanyasında John F.

yoksundu. Dahası, ilgilendiği tek dış politika konusu olan Vietnam'la o kadar meşgul oldu ki diğer konuları ihmal etti.⁵⁹⁴ Kennedy'nin ölümünden sonra oturduğu başkanlık koltuğunda selefinin dış politika anlayışını sürdürmekle beraber iç politikaya odaklandı. Bu nedenle de, dış politikayı Kennedy'nin danışmanlarıyla sürdürmeye devam etti. Özellikle Savunma Bakanı Mcnamara ve Dışişleri Bakanı Rusk ile yakın ilişkiler kurdu. Görevinin devraldığı politikayı devam ettirmek olduğunu düşünen Johnson, Konsey'i karar almanın merkezine yerleştirerek yürütme görevini sürdürdü.⁵⁹⁵ İlk iki yılında, sonraki dönemde yeniden seçilmeye ve yoksulluk ile ırksal adaletsizliği sona erdirecek bir program olarak tanımladığı Büyük Toplum'a odaklandı.⁵⁹⁶

2.1.1.1. Almanyalar Sorunu ve Berlin Duvarı

Berlin, İkinci Dünya Savaşı'nın galiplerinin yönetiminde, Doğu Almanya'nın içinde bir ada görünümündeydi. Özellikle Berlin'in, Doğu Almanya'dan kaçış için uygun bir konumda bulunması yıllar geçtikçe bir soruna dönüşmüştü. Marshall Planı sayesinde Batı Alman hükümetinden ve ABD'deki üniversiteler, kütüphaneler, kültür merkezleri ve yayın merkezlerinden gelen bolca para yardımıyla birlikte Batı Berlin, komünist Doğu Almanya'nın ortasında kapitalizm ve demokrasinin erdemlerinin reklam panosu haline gelmişti.⁵⁹⁷ Bunun etkisiyle her yıl 200.000 ila 300.000 kişi Doğu Almanya'yı terk ederek Batı Almanya'ya gidiyordu. 1961 yazına gelindiğinde yaklaşık 2,7 milyon kişi Doğu Almanya'yı terk etmişti ki bu rakam 1950 nüfusunun yüzde 15'ine karşılık geliyordu. Doğudaki “Alman işçi ve köylü devletinin”, komünizmin geleceğe yönelik vaatlerinin altını oyarak daha iyi koşullar için terk edilmesi bir yana, gidenler çoğunlukla genç ve iyi eğitimliydi ve bu durum ülkenin üretkenlik artışını etkilemeye başlamıştı.⁵⁹⁸ Tecrübesiz olarak gördüğü Kennedy ile görüşmek için ultimatoma tarihini erteleyen Kruşçev, Viyana Zirvesi'nde Kennedy'den de istediği sonucu alamayınca 1961 yılının Ağustos ayında Batı Almanya ve Batı Berlin'le sınırların kapatılmasına, Berlin'in doğusu ile batısının ayrılmasına onay verdi.

Kennedy'nin adayı olarak Başkan Yardımcısı seçildi. Kennedy'nin suikasta kurban gittiği 22 Kasım 1963'te Başkan olarak yemin etti. 1964'te oyların yüzde 61'ini alarak başkanlığı kazandı ve Amerikan tarihindeki 15 milyonla en geniş oy farkını elde etti. Frank Frediel ve Hugh Sidey, “Lyndon B. Johnson”, **The White House**, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/lyndon-b-johnson/>.

⁵⁹⁴ Costigliola, “US Foreign Policy from Kennedy to Johnson”, s. 131.

⁵⁹⁵ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 729–730.

⁵⁹⁶ Kent Germany, “Lyndon B. Johnson: Domestic Affairs”, **millercenter.org**, 2016, <https://millercenter.org/president/lbjohnson/domestic-affairs>. (20.03.2023)

⁵⁹⁷ Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 103.

⁵⁹⁸ Loth, “The Cold War and the Social and Economic History of the Twentieth Century”, s. 517.

Soğuk Savaş'ın simgelerinden biri olarak Berlin Duvarı, 1961'de, 12 Ağustos gecesi inşa edildi. Önce dikenli tel kullanılarak belirlenen sınır, sonrasında yaklaşık dört metre yüksekliğinde ve 100 mil uzunluğunda beton bir blok haline dönüştü. Zamanla, gözetleme kuleleri, mayınlar, polis köpekleri ve geçmeye çalışan herkesi vurma emri alan askerlerce korunmaya başladı.⁵⁹⁹ Kennedy, ihtiyatlı davranarak, inşa edilen duvarın bir saldırganlık anlamı taşımadığını ve askeri olarak karşı koymayacaklarını söyledi.⁶⁰⁰ Ancak ABD, duvarın simgesel öneminden yararlanmaktan da geri durmadı. Doğu Almanya gibi komünist ülkelerin açık sınırlarla var olamayacağı, çalışmaya zorlamak için insanları içeride tutacak duvarlar inşa etmesi gerektiği anlatısını geliştirdi. Berlin Duvarı, komünistlerin kendi vatandaşlarını sınırları içinde kalmaya ikna edemediğinin ifşası olarak tanıtıldı.⁶⁰¹ Duvar, Soğuk Savaş'ın acımasız yüzünün ve bölünen Avrupa'nın en somut sembolüydü. Öte yandan Duvar, bir çözüm anlamına da geliyordu. Soğuk Savaş'ın başından itibaren Almanya çatışmanın başlıca ödülüydü, ancak ne Washington ne de Kremlin diğerinin Almanya'nın tamamını kontrol etmesine izin verebilirdi. Bölünmüş bir Almanya iki taraf için de rahatlık anlamına geliyordu ama iki taraf da Almanları düşmanlaştırmak istemiyordu.⁶⁰² Duvarın inşasından sonra taraflar arasında Berlin'e dair herhangi bir kriz yaşanmaması da bunu doğruladı.

ABD'nin askeri seçenekten uzak duracağını açıklaması, Almanların, 1956 Macar Ayaklanması sırasında Macarların hislerini paylaşmalarına neden oldu. Macar Ayaklanması sonrasında ABD'nin Sovyet nüfuz bölgelerine müdahale etmeme kararının Doğu Berlin ve Doğu Almanya'yı da içerdiğinin göstergesi gibi algılandı.⁶⁰³ Almanlar hayal kırıklığına uğradılar ve müttefik korumasına duydukları güven zedelendi.⁶⁰⁴ Kennedy, bu durumu telafi etmek üzere, birkaç gün sonra, yardımcısı Johnson'u Berlin'e göndererek desteğini gösterdi.⁶⁰⁵ Ardından, 1949'daki Berlin Krizi'nde komutada bulunan Lucius Clay'i Berlin temsilcisi olarak atadı.⁶⁰⁶ Berlin'in özgürlüğü için ABD'nin mücadele edeceğini gösteren Kennedy, yine de, Berlin yüzünden Sovyetlerle savaşmak istemiyordu.

⁵⁹⁹ Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 105.

⁶⁰⁰ Costigliola, "US Foreign Policy from Kennedy to Johnson", s. 118.

⁶⁰¹ Loth, "The Cold War and the Social and Economic History of the Twentieth Century", s. 517.

⁶⁰² Costigliola, "US Foreign Policy from Kennedy to Johnson", s. 119.

⁶⁰³ Kissinger, **Diplomasi**, s. 536.

⁶⁰⁴ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 198.

⁶⁰⁵ Kevin W Dean, "'We Seek Peace, But We Shall Not Surrender': JFK's Use of Juxtaposition for Rhetorical Success in the Berlin Crisis", **Presidential Studies Quarterly**, C. 21, No: 3, 1991, s. 532.

⁶⁰⁶ W.R. Smyser, Mary Beth Stein, "Kennedy and the Berlin Wall: A Hell of a Lot Better Than a War", **Wilson Center**, 2009, <https://www.wilsoncenter.org/event/kennedy-and-the-berlin-wall-hell-lot-better-war>, (06.09.2023).

1960'lardaki Berlin krizi, birbiriyle mücadele halindeki iki nüfuz bölgesinin kesinleştiğini gösterdi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uydu devletlerle kurulan etki alanı, NATO ve Varşova Paktı'yla askeri nitelik kazanmış, 1962 itibarıyla de siyasi sınırları netleşmişti. Berlin Krizi ve sonrasındaki Duvar, üç sonucu beraberinde getirdi. Bunlardan ilki, sınırların Avrupa'da netleşmesi sonucunda Soğuk Savaş'ın Üçüncü Dünya'ya kaymasıydı. Kennedy'nin ifadesiyle, Berlin güvenli ve Avrupa bir bütün olarak iyi korunmaktaydı. Bu noktada asıl önemli olan dünyanın geri kalanıydı.⁶⁰⁷ İkincisi, kapitalist ve komünist dünya arasındaki farkı fiziksel olarak gösteren, somut bir Duvar'ın ortaya çıkmasıydı. Üçüncüsüye, Avrupa sınırlarının netleşmesi ve nüfuz alanları içindeki göreceli istikrarın, NATO içindeki çatlakları gün yüzüne çıkarmasıydı.⁶⁰⁸ ABD'nin, Berlin konusundaki tavrı, Batı Almanya'nın Doğu Politikası'na (*Ostpolitik*) ve Fransa'nın ABD'den kopuk bir Avrupa politikasına giden yolu hazırladı.

NATO içindeki çatlaklar, Süveyş Krizi sonrasında İngiltere ve Fransa'nın ABD'ye bakışının değişmesine dek geri götürülebilir. Ancak, 1960'larda yaşanan nükleer silah tartışması, Vietnam Savaşı ve ekonomik sorunlar ABD ile Avrupa arasındaki ilişkileri etkileyen temel gelişmelerdi. İngiltere ve Fransa, gelişmeleri farklı değerlendirerek kendi politikalarını belirlemeye yöneldiler. İngiltere, ABD ile ortaklığını kuvvetlendirme yolunu seçerken, Fransa ABD ile ilişkileri azaltıp Avrupa'da bağımsız bir dış politikaya doğru yöneldi. Kissinger'a göre İngiltere, Süveyş yenilgisinin ardından artık büyük bir devlet olmadığını bilerek hareket etti. Bu bağlamda da Avrupa Topluluğu'na (AT) üyelik için başvurmakla birlikte ABD ile ülkesinin özel ilişkilerini geliştirmek istedi. Londra, Paris'in aksine, ABD ile ilişkileri artırmak gerektiğini düşünüyordu. Böylece, İngiliz Milletler Topluluğu ve diğer etkili olduğu alanlarda bilgi ve istihbarat paylaşımında bulunarak ABD'nin bu bölgelere dair kararlarında söz sahibi olmaya yöneldi.⁶⁰⁹

Fransa cephesindeyse süreç daha farklı işledi. SSCB'nin Batı Avrupa'yı tehdidi ve Moskova'dan duyulan korku azaldıkça NATO içindeki uyuşmazlıklar daha az tehlikeli görülmeye başladı ve Fransa lideri General Charles de Gaulle daha bağımsız bir Avrupa ve

⁶⁰⁷ "198. Memorandum of Conversation", **Office of the Historian**, 1963, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v13/d198>. (17.09.2023)

⁶⁰⁸ Kissinger, **Diplomasi**, s. 573–574.

⁶⁰⁹ **A.g.e.**, s. 574–575.

daha güçlü bir Fransa için çabaladı.⁶¹⁰ ABD ile ilişkileri en aza indirmeyi ve Fransız kimliği üzerinden yeni bir politika geliştirmeyi amaçlayan De Gaulle, ABD ve AT arasındaki ilişkileri tartışmaya açarak transatlantik ilişkilerin değişmesini istedi. ABD ve Fransa arasında ilişkilerin gerilmesine neden olan De Gaulle, ABD'nin sonsuza kadar Avrupa kıtasında kalmayacağını, bu nedenle de Avrupa'nın kendi geleceğini Fransa liderliğinde belirlemesi gerektiğini düşünüyordu.⁶¹¹

Süveyş ve Berlin Krizi sonrasında ABD ile Avrupa ülkeleri arasında yaşanan bir diğer ayrışma konusu ise nükleer silahlardı. Nükleer silahlara ABD ve Avrupa ülkelerinin yaklaşımı birbirinden farklıydı. İngiltere ve Fransa, kendi kaderlerini etkileyecek kararlar üzerinde kontrol sahibi olmak isterken ABD yönetimi, müttefiklerinin tek taraflı girişimleriyle kendi ülkelerini nükleer bir savaşa sokmalarından korkuyordu.⁶¹² Sonuç alınamayan bu tartışmaların ardından, Küba Krizi sırasında, karar alma sürecinin dışında bırakılan Fransa kendi kontrolünde olacak şekilde nükleer silah geliştirme çabalarına hız verdi. 1960'lardaki ekonomik dinamizmin olanakları ve De Gaulle'ün kararlılığı sonucunda, 1964'te, nükleer caydırıcılığı sağlayacak "*force de frappe*" adı verilen nükleer silahlara kavuştu.⁶¹³ De Gaulle'ün, Soğuk Savaş dengesine meydan okuma politikası da bu nükleer caydırıcılığa dayanacaktı.

Vietnam Savaşı, ABD ile müttefikleri arasında sorunlara neden olan bir diğer konuydu. Vietnam Savaşı'nın artan maliyetleri karşısında ABD, Avrupalıların kendi savunmaları için daha fazla harcama yapmalarını talep etti. Ayrıca, ABD-SSCB ilişkilerinin yumuşaması, SSCB tehdidinin azalması ve Avrupa'nın artan ekonomik gücü hem Avrupa'da milliyetçiliği artırdı hem de ABD'ye olan bağımlılığı azaltmaya başladı. Son olarak, Avrupa toplumlarında yükselen ABD karşıtı protestolar, hükümetlerin Vietnam'a sembolik de olsa birlik göndermeme kararı almalarına yol açtı ve ilişkileri iyice gerdi.⁶¹⁴ Fransa'nın tavrı özellikle ABD-Avrupa ilişkilerinde belirleyici oldu. 1964'te Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıyan ve Vietnam'ın tarafsızlaştırılmasını isteyen De Gaulle, 1966'ta NATO'nun askeri kanadından çekildi ve NATO birliklerinin de ülkesinden çıkmasını istedi. Aynı yılın haziran ayında da SSCB'ye görkemli bir ziyaret yaptı.⁶¹⁵ Moskova'yla, ABD'den bağımsız ilişki kuracak adımlar atan De

⁶¹⁰ Frederic Bozo, "France, 'Gaulism,' and the Cold War", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 159.

⁶¹¹ A.g.e., s. 167.

⁶¹² Kissinger, **Diplomasi**, s. 588–589.

⁶¹³ Bozo, "France, 'Gaulism,' and the Cold War", s. 165.

⁶¹⁴ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 742–743.

⁶¹⁵ Bozo, "France, 'Gaulism,' and the Cold War", s. 170.

Gaulle, Amerikan Senatosu'nda ciddi bir tepkiye neden olduysa da Johnson, süreci yöneterek ilişkilerin daha da kötüleşmesini engelledi.⁶¹⁶ Batı ittifakı bir arada kalmasına rağmen Fransa ayrıştı ve Batı Almanya, ABD'nin görece etkisinden uzak bir dış politikaya yöneldi.

Özellikle Vietnam Savaşı'na karşı hareketlerin yoğunlaştığı 1968⁶¹⁷ yılı, toplumsal hareketler bağlamında ABD'yi zorladığı gibi, dünya için de sancılı bir yıldır. Mao Zedung ve Che Guevera'dan ilham alan gençlerin isyan ve ayaklanmaları Batı Avrupa'yı, Çekoslovakya'daki ayaklanma⁶¹⁸ da SSCB'yi zorladı. Çekoslovakya'daki reformları teşvik ettikten sonra 1968'de bunların çok ileri gittiği sonucuna varan Brejnev, adıyla anılacak doktriniyle, "sosyalizm tehlikede görüldüğünde müdahale etmenin tüm sosyalist ülkelerin hakkı"⁶¹⁹ olduğunu iddia etti. Brejnev Doktrini, Avrupa'daki Marksist sempatanlar kadar Mao'yu da korkuttu ve doktrinin ÇHC'ye yönelik olduğunu düşünen Mao SSCB ile savaşa hazırlanmaya başladı. 1960'lar bitmeden komünist dünya, Gaddis'in ifadesiyle "birbirlerine karşı düşmanlıkları, devirmeye yemin ettikleri kapitalistlere karşı düşmanlıkları kadar büyük olan iki merkeze sahipti."⁶²⁰

⁶¹⁶ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 743.

⁶¹⁷ 1968, 60'lar boyunca farklı toplumsal hareketler arasında büyüyen gerilimin patlamasına tanıklık eden belirgin bir yıldır. Siyasi sorunların ve toplumsal çalkantıların su yüzüne çıktığı 1968 yılında, özellikle Amerika'da, öğrenciler daha eşit bir toplum için ve bitmeyen Vietnam Savaşı'na karşı protesto gösterileri düzenliyordu. Bunun yanında, Sivil Haklar Hareketinin liderlerinden Martin Luther King'in öldürülmesi ırkçılık ve eşitsizlik tartışmalarını alevlendirirken Robert F. Kennedy suikastı, siyasette değişim ümitlerini suya düşürmüş gibi görünüyordu. ABD'de, siyasetin ve sivil haklar hareketinin geleceğini büyük ölçüde etkileyecek söz konusu iki suikast bir dönüm noktasıydı. Avrupa'da, özellikle Fransa'da öğrenciler ve polis arasında yaşanan bir dizi çatışmanın ardından, milyonlarca işçinin dayanışma göstermek amacıyla öğrencilere katılarak greve gitmesi sonucunda öğrenciler eğitim reformu yasası, işçilerse daha iyi ücret ve çalışma koşulları elde etti. Bu kazanımlar yıl boyunca sürecek çeşitli hareketlerin motivasyonu oldu.

⁶¹⁸ Çekoslovakya, reform yolunda ilerlerken Moskova başlangıçta endişeli ama destekleyici bir rol üstlenmişti. Ancak, 1968 Mart'ında, Çekoslovakya'da sansürün kademeli olarak kaldırılması Polonya'daki öğrenci protestolarıyla aynı zamana denk geldi. KGB Başkanı Yuri Andropov, Prag'daki olayları 1956'da Macaristan'da Sovyet Büyükelçisi olarak yaşadığı ayaklanmayla kıyaslayarak durumun ciddi olduğunu, Çekoslovakya'da kullanılan yöntem ve biçimlerin Macaristan'dakileri andırdığını söyleyerek yönetimi uyardı. Çek lider Dubçek'in Çekoslovakya'daki komünist olmayan partileri kademeli olarak tanınması ve ülkenin askeri politikasıyla Varşova Paktı üyeliğinin yeniden değerlendirilmesi çağrısında bulunan eylem programı SSCB'nin tutumunu değiştirdi. Ağustos'ta yapılan görüşmenin ardından Politbüro askeri güç kullanmaya karar verdi. Varşova Paktı'na üye beş ülkenin kuvvetleri 21 Ağustos'ta Çekoslovakya'yı işgal etti ve Çeklerin hiçbir silahlı direnişiyle karşılaşmadı. İşgal, Çekoslovak halkının gözünde Sovyetler Birliği'nin imajını sarsmanın yanı sıra, Sovyet halkından ve parti elitinden pek çok kişiyi de yabancılaştırdı. Moskova'daki entelektüel çevreler işgali bir suç olarak görseler de tepki veremediler. İşgale Batı'dan güçlü bir tepki gelmemesi SSCB için, Batılı hükümetlerin Varşova Paktı ülkelerine askeri olarak girmeye hazır olmadıklarının göstergesiydi. Bu durum, mevcut Avrupa sınırlarının aslında nihai olduğu ve artık bu fiili durumu uluslararası bir anlaşmayla hukuki hale getirmenin zamanının geldiği anlamına geliyordu. Helsinki Nihai Senedi bu sürecin sonucunda ortaya çıktı. Svetlana Savranskaya ve William Taubman, "Soviet Foreign Policy, 1962–1975", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 21M.S., s. 143–146.

⁶¹⁹ Stephen G. Glazer, "The Brezhnev Doctrine", **The International Lawyer**, C. 5, No: 1, 1971, s. 170.

⁶²⁰ Gaddis, "Grand Strategies in the Cold War", s. 10.

2.1.1.2. Latin Amerika ve Küba

Kennedy, Latin Amerika'yla selefinden daha fazla ilgilendi. İlerleme İttifakı adını verdiği, Roosevelt'in İyi Komşuluk⁶²¹ ruhunu yeniden yakalamayı amaçlayan bir politika izledi. Özellikle Küba'da Castro'nun iktidarı ele geçirmesinin ardından Latin Amerika'da komünizmin yayılmasını engellemek için yoksulluk ve baskıya karşı mücadeleye odaklanan bir yaklaşım benimsedi.⁶²² Bu bağlamda Kennedy, başkanlığı boyunca üç kez Latin Amerika'yı ziyaret etti. Güney komşularını gezdi, liderlerle bir araya geldi ve ekonomik ve siyasi raporları okudu. Bu ziyaretler, sempatisi, karizması ve trajik ölümünün de etkisiyle Latin Amerika'da Kennedy etkisinin oldukça uzun sürmesini sağladı.⁶²³

Kennedy'nin, 13 Mart 1961'de tüm yarımkürede yayınlanan bir konuşmayla açıkladığı İlerleme İttifakı, Güney Amerika'nın Marshall Planı olarak görüldü ve 10 yıllık bir süreçte 20 milyar doları içerecek şekilde tasarlandı. Ekonomik büyümeyi, servetin adil dağılımını, eğitimi ve demokrasiyi teşvik etmek için kapsamlı değişiklikler yapılmasını içeren programın ekonomik hedeflerine demokratik ideallerin ilerletilmesi ve reform hareketleri eşlik edecekti.⁶²⁴ Yarımkürede komünizmin cazibesini azaltmak gibi öncelikli bir amaçla⁶²⁵ tasarlanan program ABD yönetiminin eylemleri sonucunda hedeflerinden uzaklaştı ve başarılı olamadı. Öyle ki, Kennedy'nin yeni bir Küba oluşumunu engelleme gayreti, tüm bu çabaların önüne geçti. ABD, kendisiyle işbirliği yapan geleneksel elitleri yerinden etmeyi amaçlayan her toplumsal harekete karşı muhafazakar ve sağcı rejimleri tercih ediyordu.⁶²⁶ Kennedy yönetimi, düzgün işleyen demokratik bir rejim hedefliyordu ancak kontrolden çıkacak Castro gibi rejimlerin varlığı söz konusu olduğunda kontrol edilebilecek diktatörleri yeğliyordu.⁶²⁷ ABD'nin Amerika kıtasına⁶²⁸

⁶²¹ İyi Komşuluk politikasının ana ilkesi, Latin Amerika'nın iç işlerine dahil olmamak ve müdahale etmemektir. Aynı zamanda ABD'nin iyi bir komşu olacağı ve Latin Amerika ülkeleriyle karşılıklı görüş alışverişinde bulunacağı fikrini içeriyordu. Genel olarak, Roosevelt yönetimi bu politikanın karşılıklı ticaret anlaşmaları şeklinde yeni ekonomik fırsatlar yaratacağını ve ABD'nin Latin Amerika'daki etkisini yeniden artıracığını düşünüyordu.

⁶²² Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 86.

⁶²³ Costigliola, "US Foreign Policy from Kennedy to Johnson", s. 120.

⁶²⁴ **A.g.e.**, s. 121.

⁶²⁵ McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", s. 307.

⁶²⁶ John H. Coatsworth, "The Cold War in Central America, 1975–1991", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 201.

⁶²⁷ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 717.

⁶²⁸ İlerleme ittifakı, ABD'nin müdahaleleri ve tutarsızlıklarının yanı sıra Latin Amerika ülkelerindeki hantal bürokratik yapı, seçkinlerin tepkisi ve ABD'li şirketlerin çekinceleri nedeniyle de başarısız oldu. Ayrıca, gerçekçi hedefler belirlenmemesi ve çağı geçmiş, Latin Amerika'ya uygun olmayan kalkınma modelleri önerilmesi bir başka nedendi. Bunlara ek olarak, ABD'nin askeri yardımı da söz konusu ittifakı baltaladı. Kennedy yönetimi, ülkelerin iç güvenlik birimlerini eğiterek Castrovari bir devrimin önüne geçmeyi planlıyordu. Böylece, Latin Amerikalı subaylara ABD'de eğitim vererek demokratik değerler aşılayacağını ve ABD etkisinin artacağını umuyordu.

örtülü ve açıktan sıkça müdahalede bulunmasına neden olan bu ikilem, ABD'nin yalnızca Latin Amerika'da değil, neredeyse tüm dünyada karşılaştığı bir durum haline gelecekti.

Küba'da, Ocak 1959'da ABD destekli Batista rejimini devirerek iktidarı ele geçiren devrimci Castro ve arkadaşları, sosyal adaleti sağlayacaklarını söyleyerek halkın desteğini kazanmışlardı. Okullar, hastaneler ve düşük maliyetli konutlar inşa ederken ortaya koydukları sosyal devrim ABD'nin siyasi anlayışıyla çatışma halindeydi. ABD'ye göre Küba, İspanya'dan bağımsızlığını kazanmasına yardım ettiği günden beri korunmayı hak eden bir çocuk veya Washington yönetiminin "yavrusu"ydü.⁶²⁹ Ancak Castro, ABD kendisini sıkıştıran ekonomik önlemler aldıkça SSCB'ye yöneldi ve sonunda Küba'ya askeri destek sağlayan bir Küba-SSCB anlaşması imzalandı. Bu koşullarda, Eisenhower döneminde CIA tarafından planlanan ve SSCB'nin adayla ilişkilerini daha da ilerletmeden müdahale etmeyi içeren öneri başkana sunuldu. Kennedy, askeri danışmanlar ve CIA tarafından başarı şansının yüksek olduğu konusunda ikna edilince, önemli ölçüde değiştirdiği öneriye izin verdi.⁶³⁰ Domuzlar Körfezi Çıkarması olarak anılan bu harekât, CIA'nin Küba halkının Castro yönetimine karşı çıkarmayı destekleyeceğine dair yanlış kanısı nedeniyle başarısız oldu. Castro'nun imajı yükselirken ABD, müttefikleri ve kendi halkı nezdinde güven kaybı yaşadı.⁶³¹ Bu başarısızlık sonrasında SSCB, Küba ile ilişkilerini geliştirmeye başladı. Kruşçev, Castro hükümetini korumak, ÇHC'yle dünya komünizmi için rekabette öne geçmek ve nükleer silahlardaki Amerikan avantajını etkisiz kılmak amacıyla Küba'ya orta menzilli nükleer füzelerin konuşlandırılmasına karar verdi.⁶³² Gelişen bu ilişkiler sonucunda SSCB'nin Küba'ya orta menzilli nükleer savaş başlığı taşıyacak füzeler için fırlatma rampası inşası içinde olduğu ve bunların birkaç dakika içinde Amerika kıtasının büyük bölümüne ulaşabileceği U-2 uçakları tarafından görüntülendi.

Kennedy, Sovyet yönetiminin bu bariz meydan okuması karşısında adım atmamanın siyasi ve diplomatik intihar olacağını düşünüyordu. Ayrıca, eylemsiz kalmak, NATO müttefiklerinin, ABD'nin bir saldırıya karşı korumasız duruma geldiğini ve Avrupa'nın korunması için artık adım atmayacağını düşünmelerine neden olacaktı.⁶³³ Bu düşünceyle hareket ederek, seçenekleri tam olarak değerlendirmek için Ulusal Güvenlik Konseyi Yürütme

Sonuçlar umulanın aksine oldu ve Latin Amerika'da askerler, seçilmiş 6 hükümeti devirdi. Costigliola, "US Foreign Policy from Kennedy to Johnson", s. 122

⁶²⁹ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 87.

⁶³⁰ Marc J. Selverstone, "John F. Kennedy: Foreign Affairs", **millercenter.org**, 2018, <https://millercenter.org/president/kennedy/foreign-affairs>. (17.03.2023)

⁶³¹ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 88–89.

⁶³² Selverstone, "John F. Kennedy: Foreign Affairs".

⁶³³ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 89.

Komitesi'nden (*Ex Comm*) olası seçenekleri değerlendirmeleri istendi. Şahin ve güvercin kanattan olmak üzere iki belirgin öneri ortaya atıldı. Ulusal Güvenlik Danışmanı Bundy öncülüğünde, eski Dışişleri Bakanı Acheson, Hazine Bakanı Douglas Dillon, CIA Direktörü John McCone, Savunma Bakan Yardımcısı Paul Nitze ve General Maxwell Taylor liderliğindeki kuvvet komutanlarından oluşan şahinler, hava saldırısı ve istiladan yanaydı. Bu seçenek, istilanın işe yaramayacağı endişesi ve küçük bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirmenin ahlaki çekinceleri nedeniyle reddedildi. Savunma Bakanı McNamara, yardımcısı Roswell Gilpatric, Dışişleri Bakanı Rusk, yardımcıları George Ball, Alexis Johnson, Edwin Martin, Sovyet uzmanları Llewellyn Thompson, Chip Bohlen, ABD'nin Birleşmiş Milletler Büyükelçisi Adlai Stevenson, Dışişleri Müsteşarı ve eski Savunma Bakanı Robert Lovett'ten oluşan güvercinler⁶³⁴ ise ablukayı önerdi. Kennedy, riskli olmasına rağmen abluka seçeneğini kabul etti ve 22 Ekim günü abluka ilan edildi. Gergin geçen iki günün ardından arka kapı diplomasisi aracılığıyla varılan anlaşma uyarınca Küba'ya gitmekte olan Sovyet gemisinin son anda rotasını değiştirmesi ile dünya büyük bir felaketin eşiğinden döndü.⁶³⁵ Perde arkasında gerçekleşen görüşmelerin ardından Kruşçev füzeleri geri çekmeyi kabul ederken, Kennedy, ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceği sözünü verdi ve SSCB'ye ulaşabilecek menzilde bulunan Türkiye'deki Amerikan Jüpiter füzelerini kaldırmayı gizlice kabul etti. Böylece dünya, topyekûn bir nükleer savaştan kurtulmuş oldu.

Kennedy, on milyonlarca Amerikalı ve Rus'un ölümüne neden olacak bir nükleer savaş kazanmaktan bahseden askeri liderlerle aynı fikirde değildi. Soğuk Savaş gerilimini azaltmak için harekete geçerek, 1963 yılında Washington DC'deki Amerikan Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada Sovyetlerle daha fazla iş birliği çağrısında bulundu. Soğuk Savaş'ı sadece aydınlık ve karanlığın arasındaki bir savaş olarak görmemek gerektiğini belirtti.⁶³⁶ Küba Krizi sırasında uluslararası toplum, dünyanın nükleer bir felaketten kaçınmak için bir pamuk ipliğine bağlı olduğunu görmüştü. Nükleer silahlar öylesine gelişmiş ve sayıca artmıştı ki, her iki taraf da ülkelerini nükleer bir felaketten koruyamayacaklarını anlamışlardı. Yıkıcı bir nükleer savaşa tek alternatifin, böyle bir çatışmanın dehşetini sürekli dile getirmek ve en güvenli önleyici tedbir olarak karşılıklı caydırıcılığa güvenmek olduğu sonucuna vardılar. Kennedy yönetiminin sonuna gelindiğinde, karşılıklı caydırıcılık ya da karşılıklı yok oluş (*MAD- Mutual Assured*

⁶³⁴ Michael Dobbs, "The Original Hawks and Doves", *Foreign Policy*, 2012, <https://foreignpolicy.com/2012/10/11/the-original-hawks-and-doves/>, (06.09.2023).

⁶³⁵ Herring, *From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*, s. 722–723.

⁶³⁶ Foner, *Give Me Liberty!: An American History*, s. 1042.

Destruction) neredeyse resmi doktrin statüsü kazanmıştı.⁶³⁷ Kennedy'nin de ifade ettiği gibi nükleer silahlara sahip olan bu iki süper güç, ironik olarak nükleer silahlarla yok olma tehdidiyle en çok karşı karşıya kalan devletlerdi.⁶³⁸ İki ülke daha sonra nükleer silahların atmosferde ve uzayda test edilmesini yasaklayan bir antlaşma imzaladılar. Böylece, Soğuk Savaş, nükleer felakete en yakın olunan andan itibaren yavaş yavaş yumuşamaya başladı. Önce Berlin, ardından Küba'da ihtiyatlı davranarak dünyayı bir savaştan, belki de nükleer felaketten kurtaran Kennedy, ABD dış politikasının "iyi" yüzünün bir temsili olarak sunuldu.

Füze krizinin en önemli jeopolitik sonucu, iki kutupluluğun çözülüşünü hızlandırmak oldu. Zaten Küba krizine gelinceye dek ABD ve Avrupa, ekonomik ve stratejik konularda farklılaşmaya başlamıştı. ABD'nin, Küba Füze Krizi'nde önce ne yapacağına karar verip sonrasında müttefiklerini bilgilendirmesi, olası SSCB saldırısı karşısında ABD'nin tavrına yönelik şüpheleri doğruladı ve Avrupalıların ABD'ye duyduğu güveni zedeledi. Bu durum, özellikle Fransa'nın kendi nükleer silahlarına giden yolu hızlandırırken, Batı Almanya, temel hedefi olan iki Almanya'nın birleşmesinin gittikçe uzaklaşan bir hayale döndüğünü anlayarak Fransa ile ilişkilerini geliştirme yolunu seçti.⁶³⁹ Avrupalı devletler, Kennedy'nin esnek karşılık politikasını Avrupa'yı savunmak için ABD'nin konvansiyonel silahları kullanacağı şeklinde anladılar ve politikalarını bu minvalde şekillendirdiler. Kennedy, Avrupa ile tarife indirimi, Avrupa Topluluğu ile ilişkileri geliştirme ve Çok Taraflı Kuvvet (*multilateral force*) aracılığıyla nükleer kuvvet paylaşımı gibi adımlar atsa da Avrupa ile arasındaki sorunları çözemedi.⁶⁴⁰

Kennedy yönetimi, bir yandan Latin Amerika'da komünist olmayan demokratik rejimlerin Küba'nın kaydettiği sosyal ilerlemeyi yakalayabileceğini göstermeyi amaçlayan bir yardım programı olan İlerleme İttifakı'na ağırlık verirken diğer yandan, yeni bir stratejik doktrin geliştirerek bu ülkelere askeri yardımı artırdı. Ancak bu anlayış, Latin Amerika ülkelerinin silahlı kuvvetlerinin yarımküreyi dış istilaya karşı savunmaktan ziyade kurulu düzene yönelik iç tehditleri bastırmada etkili kıldı. Kennedy, demokrasi söylemlerine rağmen, radikal değişim riskine girmektense komünizm karşıtı istikrarı seçti. Bu bağlamda ABD ordusu, söz konusu ülkelerin polis ve askerlerini halkın hoşnutsuzluğunu bastırma teknikleri konusunda eğitirken, Washington yönetimi, Arjantin, Brezilya, İngiliz Guyanası ve Guatemala'daki demokratik sol hükümetleri istikrarsızlaştıracak adımlar attı.⁶⁴¹ Kennedy'nin hayata geçirdiği

⁶³⁷ McMahon, "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", s. 310.

⁶³⁸ Özal, *Kısa Soğuk Savaş Tarihi*, s. 266.

⁶³⁹ Costigliola, "US Foreign Policy from Kennedy to Johnson", s. 118.

⁶⁴⁰ Herring, *From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*, s. 724–725.

⁶⁴¹ Costigliola, "US Foreign Policy from Kennedy to Johnson", s. 121–122.

İlerleme İttifakı'nı sürdürmeye çalışsa da başarılı olamayan Johnson, askeri diktatörlerle ilişkilerini geliştirdi.⁶⁴² Johnson yönetimi, Latin Amerika'daki örtülü ve doğrudan müdahalelere Brezilya, Panama ve Dominik üzerinden devam etti.

2.1.1.3. Üçüncü Dünya ve Vietnam

Yalnızca 1960 yılında 17 Afrika ülkesinin bağımsız olması Kennedy'nin Üçüncü Dünya'ya bakışını doğruluyordu. Bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkeleri dış politikalarında Bağlantısızlık Hareketi'nde yer almayı tercih etseler de, Kennedy bu ülkelerin SSCB ile yakınlaşabileceklerinden kaygı duyuyordu.⁶⁴³ Bu nedenle, Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik Barış İçin Gıda ve Barış Gönüllüleri gibi programlar geliştirdi. Bu programlar aracılığıyla, Üçüncü Dünya ülkelerine hem insani yardımlarda bulunulacak hem ilişkiler geliştirilecek hem de bu ülkelerin ABD dış politikası doğrultusunda hareket etmeleri sağlanacaktı. 1961'de, Barış Gönüllüleri, Kongre'de onaylandı ve kalıcı bir program haline geldi. Kennedy'nin Soğuk Savaş'ta kalpler ve zihinler için verdiği mücadeleyi desteklercesine ilk gönüllüler Gana'da İngilizce öğretmek üzere yurtdışına gitti. Bunu kısa süre sonra Tanzanya ve Hindistan'a giden görevliler takip etti. Kalıcı hale getirilen program aracılığıyla, 2000 yılına gelindiğinde 135'ten fazla ülkeye 170.000'den fazla Amerikalı gönüllü gönderilmişti.⁶⁴⁴ Kennedy konuşmasında, “Barış Gönüllülerimiz bir diplomasi, propaganda ya da ideolojik çatışma aracı olarak tasarlanmamıştır”⁶⁴⁵ dese de amaç açıkça Soğuk Savaş'ta Amerikalıların çıkarlarına hizmet edecek “arkadaşlar” edinmekti. Gönüllüler, Amerikan ulusunun değer ve görevlerini diğer halklara aktararak⁶⁴⁶ öncü bir yumuşak güç aracı görevi üstlendi.

Kennedy, Üçüncü Dünya'ya yönelik politikalar doğrultusunda, Afrika'yı, sömürgecilik karşıtı hareketin merkezi olarak konumlandırdı ve kıtaya öncelik verdi. ABD bürokrasisi ve toplumundaki yerleşmiş ırkçı kalıpları yıkmak için bir insan hakları aktivisti olan Mennen Williams'ı⁶⁴⁷ Afrika İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı olarak görevlendirdi.

⁶⁴² Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 732–733.

⁶⁴³ Costigliola, “US Foreign Policy from Kennedy to Johnson”, s. 122.

⁶⁴⁴ Selverstone, “John F. Kennedy: Foreign Affairs”.

⁶⁴⁵ J.F. Kennedy, “Statement Upon Signing Order Establishing The Peace Corps, March 1, 1961”, **JFKlibrary.org**, 1961, <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/peace-corps-establishment-19610301>. (17.03.2023)

⁶⁴⁶ “Peace Corps”, **John F. Kennedy Presidential Library and Museum**, 2018, <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/jfk-in-history/peace-corps>. (16.02.2023)

⁶⁴⁷ Mennen Williams, 1948-1960 yılları arasında Michigan valisi olarak görev yaptıktan sonra Kennedy yönetiminde yer aldı. ABD'nin Afrika'daki ilk büyükelçilerinden biri olarak 1962-1966 yılları arasında Gana'da, 1969-1972 yılları arasında da Zambiya'da büyükelçilik yapan Williams, ayrıca 1961 yılında düzenlenen ve Afrika

Kıtayı tanıyan büyükelçiler atadı ve liderleri Beyaz Saray’da ağırladı.⁶⁴⁸ ABD yönetimi bu adımları atarken sadece Soğuk Savaş’ın jeopolitik stratejilerini değil ülke içinde giderek güç kazanan sivil haklar hareketini de göz önünde tutuyordu.

Kennedy dönemi boyunca ABD dış politikası, SSCB’nin Afrika ve Asya’nın yeni devletlerinde güçlü bir etki alanı yaratmasını önemli ölçüde engellemeyi başardı. Kremlin, henüz dünyanın uzak bölgelerine hızlı müdahale edebilecek hareketli güçler geliştirmemişti. Ancak, bağımsızlığını yeni kazanan bu ülkeler Soğuk Savaş bağlamında bir rekabet unsuru haline geldikçe Moskova tarafından da radara alındı.⁶⁴⁹ SSCB Üçüncü Dünya ülkelerine destek vererek, hammadde ve ihrac pazarları için bu bölgelere bağımlı olan İngiltere ve Fransa üzerinden kapitalist sistemi zayıflatmayı planlıyordu. Şimdi, bağımsızlıklarını kazanan ülkelere destek vererek bu bağımlılığı kullanabileceklerini düşünüyordu.

ABD açısından SSCB, kırılgan yeni devletleri yanına çekmek için yoksulluk ve istikrarsızlık koşullarından faydalanıyordu.⁶⁵⁰ Bu nedenle ABD, ne kadar baskıcı olursa olsun komünizm karşıtı her harekete destek vermeyi seçti. Özellikle Kongo’da yaşananlar⁶⁵¹, eğer ABD ile uyumlu liderlere sahip değillerse ülkelerin özgürlük mücadelesinin desteklenmeyeceğini gösterdi. Bu tavır, ABD’nin özgürlüğü korumaya çalışırken çelişkili bir şekilde halkın isteklerini yok sayan despotları desteklemesine neden oldu. ABD’nin ittifak ve değerler sistemine büyük bir tezat oluşturan bu yaklaşımın en belirgin tezahürü ise Vietnam’da yaşandı.

ülkelerinin bağımsızlıklarını kutlamak için yapılan Bağımsızlık Günü Zirvesi’nin organizasyonunu da üstlendi. Büyükelçilik süresi boyunca bağımsızlık sonrası dönemde ülkelerin kalkınmalarına destek olmak için çeşitli projeler başlattı ve Amerikan yardımını koordine etti.

⁶⁴⁸ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 714–715.

⁶⁴⁹ Anthony Hartley, “John Kennedy’s Foreign Policy”, **Foreign Policy**, C. 4, No: 4, 1971, s. 82.

⁶⁵⁰ Michael E. Latham, “The Cold War in the Third World, 1963–1975”, **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 261.

⁶⁵¹ 1960 yazında, Kongo’nun bağımsızlığını kazanmasından sadece birkaç hafta sonra, mineral zengini Katanga eyaleti Belçika’nın yardımıyla bağımsızlık kararı aldı. Belçika, vatandaşlarını korumak bahanesiyle ülkeye asker gönderdi. Bunun üzerine, yeni seçilen Başbakan Patrice Lumumba, BM’den isyanı sona erdirmek ve Belçika askeri güçlerini ülkeden çıkarmak için müdahale etmesini talep etti. Lumumba’nın Castro’nun izinden gidebileceğinden ve ülkesinin uranyumunu SSCB’ye ihrac edeceğinden endişe eden Washington, BM Barış Gücü misyonunun Lumumba’ya yardımını çeşitli bahanelerle engelledi. Bunun üzerine, ihanete uğradığını düşünen Lumumba SSCB’nin yardım teklifini kabul etti. Sovyetler, Lumumba birliklerinin Katanga’ya karşı saldırıya geçebilmeleri için askeri malzeme gönderdi. Lumumba birlikleri ilerlemeye başladığında ABD, Kongo ordusundan Albay Joseph Mobutu- Sese Seko’nun darbesini destekledi. Lumumba 1961 yılında öldürüldü ve BM, 1962’de tavrını değiştirip ülkeyi birleştirmek için harekete geçti. Eski başbakanın yerine geçen Mobutu-Sese Seko yönetiminde Zaire adını alan ülke, ABD’den büyük destek gördü. SSCB ise BM’yi sömürgecileri desteklemekle eleştirerek Üçüncü Dünya’ya açık bir emperyalizm karşıtı duruş çağrısını sürdürdü. Aldığı yardımlarla iktidarını ve komünizm karşıtı politikalarını genişleten Mobutu- Sese Seko 32 yıl yönetimde kaldı. Latham, **A.g.e.**, s. 265–266.

Bir önceki bölümde de belirtildiği gibi, Truman ve Eisenhower yönetimleri Vietnam'da Fransız sömürgeciliğiyle aynı safta yer almıştı. Fransızların yenilgisinden sonra Vietnam'ı birleştirmek için imzalanan Cenevre Anlaşmaları'nı ihlal ederek seçimleri gerçekleştirmeyen Güney Vietnam hükümetini finanse eden ABD, Kuzey Vietnam anlaşmaya uymayan Güney Vietnam'a karşı mücadele kararı alınca Güney Vietnam'ın lideri Ngo Dinh Diem'i desteklemeye başladı. Kennedy, Diem'in muharebe birliği isteğini reddetti ancak yine de göreve geldiğinde 600 olan ve doğrudan askeri çatışmalarda yer alıp kayıplar veren danışman sayısını 15.000'in üzerine çıkarttı.⁶⁵² ABD ayrıca, zırhlı personel araçları, gemiler ve uçaklar içeren askeri yardımını arttırdı, ancak Diem yönetimiyle sonuç alınamadı. Kennedy'nin yardımları Güney Vietnam'ın inisiyatifi ele geçirmesini sağlayamadı. Aksine, Diem'in baskıcı rejimine karşı muhalefet arttı. Köylüler, kendi güvenlikleri için köylerinden uzaklaştırılmalarını öngören programlara itiraz ederken Katolik Diem'in dini zulmünü protesto eden Budist rahipler cüppelerinin üzerine benzin dökerek Saygon sokaklarında kendilerini yakıtı.⁶⁵³ Kennedy'nin ölümü üzerine, selefinin vermiş olduğu taahhütleri Johnson devraldı. Diem'in askerler tarafından devrilmesi de Kuzey Vietnam'la mücadeleye yardımcı olamadı aksine birbirini takip eden askeri yönetimler Güney Vietnam'a istikrarsızlık getirdi. Vietnam'a yaklaşımı başlangıçta büyük oranda iç politikaya endeksli olan Johnson, eğer Vietnam kaybedilirse başkanlığı kaybedeceğinden endişe etti çünkü böyle bir durumda Büyük Toplum projesi ve demokrasi zarar görecekti.⁶⁵⁴ Ayrıca, Cumhuriyetçilerin 1964'te Vietnam konusunda şahin bir adayla ortaya çıkmaları da Johnson'u Vietnam'da elini yükseltmeye zorladı. Böylece Johnson, seçimi kazandıktan sonraki ilk günlerinden itibaren Vietnam'a ABD birlikleri yollamaya yöneldi.

Johnson'un önceliği, Kennedy'nin ülke içindeki amaçlarını gerçekleştirmektir. Ancak, Vietnam'ın buna köstek olmasını engellemek için önce bu sorunu çözmesi gerekiyordu. İki Amerikan destroyerinin 4 Ağustos 1964'te Tonkin Körfezi'nde saldırıya uğradığı bildirilmesinin⁶⁵⁵ ardından Vietnam'a yönelik ilk doğrudan ABD askeri saldırılarını başlattı.

⁶⁵² Costigliola, "US Foreign Policy from Kennedy to Johnson", s. 123.

⁶⁵³ Fredrik Logevall, "The Indochina Wars and the Cold War, 1945–1975", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 293.

⁶⁵⁴ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 738.

⁶⁵⁵ 2 Ağustos 1964'te Kuzey Vietnam devriye torpido botları, Tonkin Körfezi'ndeki uluslararası sulardayken USS Maddox destroyerine ateş açtı. Bu konuda hiçbir şüphe yoktur. Ancak, 4 Ağustos'un geç saatlerinde Körfez'de yaşananlar ve bunun sonucunda başlatılan savaş hakkında çeşitli şüpheler bulunmaktadır. Tarihçiler uzun zamandır Tonkin Körfezi'ndeki ikinci saldırının hiç gerçekleşmediğinden ve kararın hatalı kanıtlara dayandığından şüpheleniyorlar ancak kanıt bulamıyorlardı. 2005 yılında gizliliği kaldırılan gizli belge ve kayıtlar doğrultusunda bu kanıtlara eriştiler ve 4 Ağustos 1964 başlarında Tonkin Körfezi'ndeki ABD Donanma gemilerine ikinci bir saldırı

Johnson, “Birleşik Devletler kuvvetlerine karşı herhangi bir silahlı saldırıyı püskürtmek ve daha fazla saldırganlığı önlemek için gerekli tüm tedbirleri alma” yetkisi veren Tonkin Körfezi Kararı’nı Kongre’den geçirdi.⁶⁵⁶ Vietnam’a, beklentisi ve stratejisi belirsiz bir şekilde dahil olan Johnson, siyasi danışmanları yerine askeri danışmanlarını dinledi. Bunda, Truman’ın Çin, Eisenhower’ın Küba’yı kaybettiği gibi Vietnam’ı kaybeden başkan olmak istememesi büyük rol oynadı.⁶⁵⁷ Bu bağlamda da Eisenhower’ın domino teorisini sıklıkla kullandı. Başlangıçta Büyük Toplum projesine zarar vereceği endişesiyle yedekleri seferber etme ve halkta savaş desteği toplama önerilerini reddeden ve SSCB ve ÇHC’yi karşısına almamak için Güney Vietnam dışındaki askeri operasyonlara izin vermeyen Johnson, zamanla kendini savaşın tam içinde buldu. Topyekûn ancak sınırlı bir savaşa dönüşen Vietnam’da sadece 1967 yılında, ABD savaş uçakları 108.000 sorti yapıp 226.000 ton bomba attılar. 1968’de ABD birliklerinin sayısı 536,100’e ulaştı.⁶⁵⁸ Kuzey’in direnişinin kırılmaması, Vietkong’un kayıplarının ÇHC ve SSCB tarafından telafi edilmesi, Amerikan askerinin müdahil olmasıyla bir köşeye çekilen güney Vietnam ordusu, ABD yardımlarıyla iyice yozlaşan Güney’deki yönetim, uzayan savaşın artan maliyeti, savaş karşıtı hareketin güç kazanması gibi birçok neden Vietnam’ın ABD dış politikasında bir çıkmaza dönüşmesine neden oldu.⁶⁵⁹

Halkın çoğunluğu Budist olan Vietnam’da, Mandarin kökenli bir Katolik olan⁶⁶⁰ Diem’in otoriter yönetiminin ABD tarafından desteklenmesi, Vietkong’un ekmeğine yağ sürdü. Emperyalist yabancı güçlerden ve zorba hükümetten halkı kurtaracağını iddia eden Vietkong, gittikçe destek kazanmaya başladı. ABD, *başkalarına çekici gelmeyen bir kültür* ve inançta diretiyor, sahip olduğunu vaaz ettiği tüm *siyasi değerlerin* aksine hareket ediyor ve *meşru ve ahlâki bir dış politika* amacı olan bir güçle savaşıyordu. Başka bir deyişle, yumuşak gücün üç temel unsurunu farklı bağlamlarda ihlal ederek zafer kazanmaya çalışan ABD, Vietnam’da kendisiyle, kendi stratejisiyle ters düşerek çarpışıyordu. Vietnam, ABD dış politikasının “kötü” yüzünü gösteriyor ve ülkenin yumuşak gücüne onarılması zor zararlar veriyordu.

Çok geçmeden Amerikan askeri gücünün Vietnam sorununu çözemeyeceği anlaşıldı. 31 Ocak 1968’de gerçekleşen Tet saldırıları ABD yönetiminin iyimser sunumlarının aksine gerçek

olmadığını ortaya koyarak konuyu açıklığa kavuşturdular. Detaylı bilgi için, ABD Donanması’ndan Yarbay Paterson’ın makalesine bakılabilir. Pat Paterson, “The Truth About Tonkin”, **Naval History Magazine**, C. 22, No: 1, 2008.

⁶⁵⁶ Logevall, “The Indochina Wars and the Cold War, 1945–1975”, s. 294.

⁶⁵⁷ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 95.

⁶⁵⁸ Logevall, “The Indochina Wars and the Cold War, 1945–1975”, s. 296.

⁶⁵⁹ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 740–741.

⁶⁶⁰ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, s. 290.

savaş görüntülerini televizyon ekranlarına taşıdı. Bu saldırılar, Kuzey Vietnam için askeri başarısızlık olarak sonuçlansa da ABD elçilik kompleksinin bile güvenli olmadığını TV aracılığıyla ABD halkına gösterdi. Bunun üzerine Johnson, zorlaşan ekonomik koşulların da etkisiyle Vietnam'ın bombalanmasında kesintiye gidileceğini ve sonraki dönem için başkanlığa aday olmayacağını açıkladı.⁶⁶¹ Uluslararası alanda ABD hegemonyasını sürdürmek için girişilen Vietnam mücadelesi, geride askeri ve ekonomik olarak ağır yara almış bir ABD bıraktı ve Amerikan gücünün düşüşü tartışmalarını beraberinde getirdi. Tarihçi Bruce Schulman'a göre, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında deneyimlediği uluslararası hegemonya ve benzeri görülmemiş refah dönemi sona ermişti.⁶⁶²

2.1.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları

1960'larda, Afro-Amerikalıların sivil haklar hareketi, kadın ve feminizm hareketi, karşı kültür hareketleri, Vietnam Savaşı ve savaşın uzaması ile tırmanan savaş karşıtı hareket, uzay yarışının hız kazanması, uyuşturucu, seks ve müzik özelinde yaşanan özgürleşme ve televizyonun gündelik hayatın önemli bir parçasına dönüşmesi gibi birçok yenilik ve gelişme ABD toplumsal ve siyasal hayatına girdi. Muhafazakâr ve tutucu önceki kuşağa karşı çıkan daha özgürlükçü bir yaşam biçimi arzulayan yeni nesil de bu dönemde görünür oldu.

Tüm bu yeni hareketler, 1960'larda, toplumsal bütünlüğü sarsmaya başladı. Bu sarsıntı, ülkenin geçirdiği ekonomik ve siyasal gelişmelerle daha da şiddetlendi. Eisenhower dönemindeki iyimser çizgisinden sapan ekonomi de yeni bir sorun olarak ortaya çıkmaktaydı. Ekonomik refahla büyüyen kuşağın toplumdan ve hayattan beklentilerinin farklılaşması ve öğrencilerin başını çektiği toplumsal hareketler, var olan sivil haklar hareketiyle birleşerek büyük bir toplumsal muhalefete neden oldu.

Toplumsal muhalefetin ana bileşenleri Afro-Amerikalılar, kadınlar ve üniversiteli gençlerdi. Bu gruplardan ilkinin liderliğini Martin Luther King ve Malcolm X gibi siyah kanaat önderleri yapıyordu. Savaş sonrası yaşanan refahtan Afro-Amerikalıların da pay almasını talep eden hareket, ayrımcılığa, toplumsal haklardan mahrum bırakılmaya, yoksulluğa ve siyasi baskıya karşı çıkarak oy hakkı talep ediyordu. İkinci grup, 1950'lerin Amerikan ataerkil

⁶⁶¹ Johnson Lyndon B., "The President's Address to the Nation Announcing Steps To Limit the War in Vietnam and Reporting His Decision Not To Seek Reelection", **The American Presidency Project**, 1968, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-address-the-nation-announcing-steps-limit-the-war-vietnam-and-reporting-his>, (18.08.2023)

⁶⁶² Bruce J. Schulman, **The Seventies: The Great Shift in American Culture, Society, and Politics**, New York, The Free Press, 2001, s. 6.

yapısının kadınların bireysel potansiyellerini engellediğini düşünen, çoğunluğu mutsuz ev hanımlarından oluşan kadınlardı. Üçüncü grupsa, savaş sonrası ABD toplumunun boğucu konformizmine itiraz eden, orta sınıf ailelerden gelen, Amerikan rüyasına sırt çevirerek daha fazla özgürlük talep eden hoşnutsuz öğrencilerdi. Amerikan rüyasının alternatifi olarak da uyuşturucu ve müziğe yönelen, Vietnam bataklığına dahil olmayı reddederek askere gitmeye karşı çıkan bu öğrencilerin amacı, çekirdek aile yapısına uymayan hayat tarzları için bir alan açmaktı.⁶⁶³

Afro-Amerikalıların sivil haklar hareketi, önceki bölümde de görüldüğü gibi, 1950'lerde başlasa da birçok önemli adım 1960'larda atıldı. Siyahların, kendilerine hizmet vermeyen restoran ve yemekhanelerde oturma eylemleri, otobüslerdeki ırk ayrımcılığını ortadan kaldırmak için gerçekleştirdikleri boykot ve Martin Luther King'in uzun yürüyüşü gibi hareketler toplumda karşılık buldu. Afro-Amerikalıların söz konusu eylemleri ve bunlara karşı polis şiddetinin TV'ler aracılığıyla ana akım medyada yer alması toplumun daha önce ulaşamayan daha geniş kesimlerine erişilmesine yardımcı oldu.⁶⁶⁴ Toplumdaki bu yankı, Kennedy'i sivil haklar hareketini daha aktif bir şekilde desteklemeye yöneltti. Kennedy, tüm dünyaya özgürlük vaaz ederken aynı dünyaya siyahların bu özgürlükten muaf olduğunu söyleyemeyeceğinin farkındaydı. Ayrıca, ülkede ırksal eşitsizlik sürerken dünyaya ABD'yi özgürlükler ülkesi olarak sunamayacağını ve ABD toplumunun ahlaki bir krizle karşı karşıya olduğunu biliyordu.⁶⁶⁵ Kongre'ye, halka açık yerlerde ayrımcılığı ortadan kaldıracak yasaları çıkarması için çağrı yaptı. Ancak kendisi, Sivil Haklar Yasası'nın çıkışını görece kadar yaşayamadı. Yasanın geçmesini sağlamak ve Kennedy'nin öngördüğünden çok daha iddialı bir iç liberalizm programını başlatmak halefi Johnson'a kaldı.

Başkan olduğunda Johnson, ilk iş olarak Sivil Haklar Yasası'nı geçirmeye girişti. Kennedy'nin öldürülmesinden sadece beş gün sonra, öldürülen sefeli için en uygun anma töreninin söz konusu yasanın çıkarılması olacağı yönünde Kongre'ye çağrıda bulundu. Johnson'un Demokrat yönetimi, siyahlar ve kadınlara yönelik tutumlarda köklü değişiklikler sağlayacak birtakım çabalara girişti. 1964'te, iş dünyasında, okullarda, hastaneler ve restoranlarda, oteller ve tiyatrolar gibi halka açık yerlerde ırk ayrımcılığını ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklayan Sivil Haklar Yasası çıkarıldı.⁶⁶⁶ Sivil Haklar Yasası, önemli bir adımdı,

⁶⁶³ Fattor, *Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephanesi: Yumuşak Güç ve Kültürel Silahlanma*, s. 221–222.

⁶⁶⁴ Foner, *Give Me Liberty!: An American History*, s. 1038.

⁶⁶⁵ *A.g.e.*, s. 1043.

⁶⁶⁶ Costigliola, "US Foreign Policy from Kennedy to Johnson", s. 127.

ancak ülkede bir anda eşitliği sağlamadı. Bu nedenle sivil haklar hareketinin liderleri, Afro-Amerikalıların oy hakkı için baskı yapmaya devam ettiler. 1965'te Kongre, federal hükümete ayrımcılığın uygulandığı yerlerde oylamayı denetleme yetkisi veren Oy Hakları Yasası'nı kabul etti. Bununla beraber sosyal güvenlik, sosyal konut projeleri ve istihdam sürecinde pozitif ayrımcılık düzenlemeleriyle toplumdaki diğer sorunlar çözülmeye çalışıldı. Federal hükümet ve mahkemeler, bu yasalar doğrultusunda ırk ayrımcılığına ve kadınların sosyal hayattaki görünürlüğüne dair çözümler üreten adımlar atıldılar. Bu dönem Johnson'un Büyük Toplum (*The Great Society*)⁶⁶⁷ hayalinin ete kemiğe bürünmeye başladığı bir reform dönemi idi.⁶⁶⁸

Kongre'nin yasal adımlarına karşın toplumda ayrımcılığın sürmesi, devam eden yoksulluk, eğitim, ceza ve işyerlerinde süren adı konulmamış çifte standart Afro-Amerikan hareketin bölünmesine ve bir kısmının dönüşümüne neden oldu. Hareket genel olarak King gibi liderlerle şiddet dışı bir yol izlerken, 1965'ten sonra başka kliklerin öncülüğünde çeşitli ayaklanmalar gerçekleşti. Kara Panter Partisi⁶⁶⁹ (*Black Panther Party*) adlı daha radikal bir grup, sorunun oy verme veya aynı restoranda yemek gibi çözümlerden daha derine indiğini, daha radikal adımlar gerektirdiğini öne sürdü.⁶⁷⁰ Kara Panter Partisi ve Siyah Güç⁶⁷¹ (*Black Power*) gibi örgütlerle radikalleşmeye başlayan hareket beyaz sempatizanları ikircikli bir durumda bıraktı ve yalnızlaşmaya başladı. Radikal hareketlerin kamuoyu desteğinden mahrum kalması, silahlı eylemlerinin polis gücüyle bastırılması ve ortodoks sivil hareketin⁶⁷² de kapitalizmin temel ilkeleriyle uyumu, şiddet sorununun çözümünü kolaylaştıran nedenler oldu.⁶⁷³ Afro-

⁶⁶⁷ Büyük Toplum programının en önemli bölümleri yoksul Amerikalılara yardım götürmek, doğal kaynakları düzenlemek ve Amerikalı tüketicileri korumakla ilgiliydi. Bununla birlikte eğitimdeki eşitsizlik sorunlarını ele almak, belirli öğrencileri ve projeleri finanse etmek üzere üniversitelere ve özellikle yoksul bölgelere iyileştirici hizmetler sağlamak amacıyla ilk ve orta öğretime büyük miktarda kaynak ayrıldı. Germany, "Lyndon B. Johnson: Domestic Affairs".

⁶⁶⁸ Ryan ve Kellner, **Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası**, s. 27.

⁶⁶⁹ 1966'da kurulan partinin temel amacı siyahların haklarını savunmaktı. Parti zamanla siyahların silahlanmasını, ABD'ye karşı askerlik gibi hizmetlerden muaf tutularak geçmişteki sömürünün karşılığında tazminat verilmesi gibi taleplerde bulunan Marksist bir gruba dönüştü.

⁶⁷⁰ Ryan ve Kellner, **Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası**, s. 62.

⁶⁷¹ Siyah Güç hareketi, Siyah Amerikalıların beyazların egemen olduğu topluma entegre olmaya çalışmak yerine kendi ekonomik, sosyal ve siyasi güçlerini yaratmaya odaklanmaları gerektiğini savunuyordu. Irksal gururu, ekonomik güçlenmeyi ve siyahlar için siyasi ve kültürel kurumların oluşturulmasını amaçlıyordu. "Siyah İnsanlar için Siyah Güç" sloganının ana akım medyada görünmesiyle 1966'da ortaya çıkan Siyah Güç, devrimci bir hareket olarak doğdu. Yumruklarını yukarı kaldırıp başlarını öne eğerek verdikleri selam hareketiyle bilinirlik kazanan hareket şiddet kullanımı göz ardı etmeden, 1965'te öldürülen Malcolm X'in eşitlik, adalet ve özgürlüğü ne pahasına olursa olsun arama çağrısı doğrultusunda hareket etmekteydi.

⁶⁷² Şiddete bulaşmayan ve pasif direniş yöntemleri uygulayan hareket.

⁶⁷³ Ryan ve Kellner, **Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası**, s. 66.

Amerikalıların sorunları hukuksal düzeyde çözülmüş olsa da toplumsal barışın sağlanması uzun zaman aldı.

Afro-Amerikan hareketin yanı sıra, katılan kişi sayısı ve Amerikan kültürüne uzun süreli etkileri açısından bir diğer önemli özgürlük hareketi kadınlarınkiydi. 1960'ta her 25 erkek avukata karşın 1 kadın avukat bulunuyordu⁶⁷⁴ ve 1964'te hukuk fakültesine kaydolun kadın öğrenci sayısının yalnızca 877⁶⁷⁵ olduğu göz önüne alınırsa durum pek de iyiye gitmiyordu. Ülkedeki toplam kadın mühendis sayısı 7000 civarındaydı ve aynı işi yapan kadınlar, ortalama olarak erkeklerin kazandığının %63'ü kadar kazanıyordu.⁶⁷⁶ 1960'ta ivme yukarı doğru olsa da kadınlar hala doktora derecelerinin yalnızca %10,5'ine sahiptiler.⁶⁷⁷ Kadınlara uygun görülen iş türleri sekreterlik, hemşirelik ve çocuk bakıcılığıydı. Bunlar dışında evlilik ve anneliği önceleyen bir dünyaya hapsedilmiş kadının esas rolü, ev işleri yaparak erkeğine yardımcı olmaktı. Öyle ki, Richard Nixon 1959'da Moskova'daki sergide, banliyö evini Amerikan özgürlüğünün bir simgesi olarak sunmuştu.⁶⁷⁸ 1960'lara kadar kadınların yaşamları hala eve odaklıydı. Ancak, yetenekli ve eğitimli kadın gücü potansiyelinin Soğuk Savaş ortamında boşa harcandığı fikri kabul gördükçe, yasalar da bu yönde evrilmeye başladı. Kongre'nin yasa çalışmalarının yanı sıra Yüksek Mahkeme'nin, doğum kontrol hapının kullanımını serbest bırakan bir karar alması da süreci ivmelendirdi. Böylece kadınlar beklenmedik bir çocukla karşılaşmadan kariyer basamaklarını tırmanma imkanına kavuştular. Bu da kadınlara bireysel dinamizm ve özgürlük kazandırdı.⁶⁷⁹ SSCB'nin, 1963 yılında, 26 yaşındaki ilk kadın kozmonotu uzaya göndermesi gibi cüretkâr bir hamlesi ABD'de etki doğurdu. Bu bağlamda, 1963 yılında Kongre, aynı işi yapanlar arasında cinsiyet ayrımcılığını yasaklayan Eşit Ücret Yasası'nı kabul etti. Yukarıda belirtildiği gibi, 1964 tarihli Sivil Haklar Yasası, ırkın yanı sıra cinsiyete dayalı eşitsizlikleri de yasakladı. Bu yasalar, kadınların üniversite kotalarını da kaldırdığı için üniversitelerdeki kadın varlığı arttı. Eğitim alan kadın sayısının artması, aynı

⁶⁷⁴ Jennifer Cheeseman Day, "Number of Women Lawyers At Record High But Men Still Highest Earners", **United States Census Bureau**, 2018, <https://www.census.gov/library/stories/2018/05/women-lawyers.html>, (07.09.2023).

⁶⁷⁵ "Women in the Legal Profession", **American Bar Association**, 2022, <https://www.abalegalprofile.com/women.php>, (07.09.2023).

⁶⁷⁶ "Women's Place in the World of Work", **The Washington Post**, 1978, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1978/11/11/womens-place-in-the-world-of-work/a7739cdf-cf9a-4db3-b2e5-de7e616eadc8/#comments>, (07.09.2023).

⁶⁷⁷ "Degrees Conferred by Postsecondary Institutions, by Level of Degree and Sex of Student: Selected Years, 1869-70 through 2029-30", **The National Center for Education Statistics**, 2020, https://nces.ed.gov/programs/digest/d20/tables/dt20_318.10.asp, (07.09.2023).

⁶⁷⁸ Foner, **Give Me Liberty!: An American History**, s. 1065.

⁶⁷⁹ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 284.

zamanda siyaset, bilim, ticaret ve ordu gibi erkeklerin egemen olduğu alanlarda kadınların görünürlüğünü günden güne artırdı.

Kadın hareketinin ekonomik kazanımlarının yanı sıra esas kazanımı, özellikle eşit ücret, çocuk bakımı ve kürtaj söz konusu olduğunda, “kişisel olanın politik olduğu” fikrini yaygınlaştırmasıydı. Kadın hareketi, özgürlük fikrinin hayatın en mahrem alanlarına uygulanması gerektiğinde ısrar ederek büyük bir toplumsal alan açtı. Kadınlar, cinsel ilişkilerin, evlilik koşullarının ve güzellik standartlarının en az savaş, sivil haklar ve sınıf gerilimleri kadar politik meseleler olduğunda ısrar ettiler.⁶⁸⁰ Bu kazanımları elde etmeleriye çeşitli Yüksek Mahkeme⁶⁸¹ kararlarıyla oldu. 1960’lar, toplum içerisindeki değişim taleplerin yanı sıra Yüksek Mahkeme gibi kurumların içerisinde de değişim rüzgarları estirdi. Bunlardan en ses getireniyse, 1960’ların sonuna doğru zirve yapan, üniversitelilerin başını çektiği, Vietnam Savaşı özelindeki savaş karşıtı hareketti.

Çoğu Amerikalı için beyaz gençler arasında bir protesto hareketinin yükselişi tam bir sürpriz oldu. 1960’lara kadar üniversiteler, öğrencilerini ülkenin ayrıcalıklı bir kesiminden alan muhafazakâr kurumlardı. Ancak, 1960’ların ortasına gelindiğinde savaş sonrası doğan kuşağın reşit olması ve yüksek öğrenim gerektiren işlerin sayısının artması nedeniyle yedi milyondan fazla öğrenci üniversiteye girmişti. Siyahların şikayetleri apaçık ortadayken, varlıklı üniversiteli çocukların kendi toplumlarının değerlerini ve kurumlarını sorgulamaya yönelten nedenleri anlamak ortalama bir Amerikalı için zordu. Bu üniversiteli öğrenciler, özgürlüğü yeniden tanımlayarak, yirminci yüzyılın başındaki siyasi kategorileri reddettiler. Sadece ana akım Amerika’ya ve kapitalizme değil, Sovyet tarzı komünizme ve işçi sınıfının toplumsal değişimin ana aktörü olduğu yaklaşımına da karşı çıkıyorlardı. Gündemleri, ekonomik eşitlik ve sosyal vatandaşlıktan ziyade, bürokratik kurumlar karşısındaki güçsüzlük ve zenginliğin sağlayamadığı özgürlüktü.⁶⁸² Amerikan kapitalizmini eleştirirken niyetleri komünizmi övmek olmayan bu gençlerin hedefi, aşk, barış ve *rock and roll* idi.⁶⁸³ Bu hoşnutsuzluklar, hızla,

⁶⁸⁰ Foner, **Give Me Liberty!: An American History**, s. 1067.

⁶⁸¹ 1960’larda kişisel özgürlüğün genişlemesine en çok destek veren kurum olan Yüksek Mahkeme, baş hâkim Earl Warren liderliğinde sivil hakların koruyucusu olarak öne çıktı. Mahkeme, HUAC soruşturmalarında mahkûm edilen kişilerin cezalarını bozarak anayasal hakları öne çıkaran bir tavır sergiledi. 1960’lar boyunca, Yüksek Mahkeme, kadın haklarının yanı sıra ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve toplanma hakkını koruyan kararlarla bu hakların yorumunu genişletti. Irklar arası evliliği yasaklayan ve çok sayıda yerel Jim Crow yasasını bozarak ırksal eşitliğe katkı sağladı. Doğum kontrolünü teşvik etti ve kadınlara gebeliğin ilk üç aylık döneminde kürtaj olma hakkını tanıdı. **A.g.e.**, s. 1071–1072.

⁶⁸² **A.g.e.**, s. 1053–1054.

⁶⁸³ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 275.

Amerikan nüfusunun önemli bir kesimini harekete geçirdi. Bu hareketin en büyük ilham kaynağı siyah özgürlük hareketiydi. Siyah hareket ve beyaz orta sınıf üniversiteliler, düzeltilmesi gereken kötülüklerin toplumsal kurumlara derinlemesine işlemiş olduğu ve ancak ciddi bir doğrudan yüzleşmenin Amerikalıları değişimin aciliyeti konusunda ikna edebileceği gibi temel bir varsayımı paylaşıyorlardı.⁶⁸⁴

Bu yüzleşmeyi tetikleyense Vietnam'da kayıpların giderek artmasıydı. 1967'e gelindiğinde Vietnam Savaşı'na dair toplumdaki mutabakat parçalanmak üzereydi. Savaş, Johnson'un reformlarını sekteye uğratmış ve iktidardaki Demokrat Parti'de bölünmelere neden olmuştu. Gençler, muhafazakârlar kadar liberallerin de savaşa destek vermesi nedeniyle sisteme ve siyasilere olan güvenini iyice kaybetmişti. Dolayısıyla, savaş karşıtlığı her türlü karşıtlığın birleştiği bir üst tema haline geldi. King, ülkenin ihtiyacı olan kaynakların mantıksız bir savaşta kullanılmasını eleştirirken, kimileri savaş kararının birkaç siyasi elitin gizli taahhütleriyle alındığını ve katılımcı demokrasi gereği toplumda yeterince tartışılmadığını ifade ediyorlardı.⁶⁸⁵ Ağır sıklet boks şampiyonu Muhammed Ali askere alınmaya doğrudan karşı çıkarak sesini duyurmaya çalıştı. 1967 yılında, 100.000 savaş karşıtı protestocu Washington'daki Lincoln Anıtı'nda toplandı. Öğrenciler ve savaş karşıtları, orduya katılmayı reddederek devlet otoritesine yönelttikleri muhalefeti, üniversite yöneticileri, polis ve iş dünyasını kapsayacak şekilde genişleterek yerleşik düzeni tehdit eder hale geldi. Bu hareket, savaşın sürmesinden kazanç sağlayan askeri endüstriyel kompleksi de eleştirerek protestoların anti kapitalist bir niteliğe bürünmesini sağladı.⁶⁸⁶

Tüm bu gelişmeler 1968'de doruk noktasına ulaştı. Ocak 1968'in sonlarında, Vietkong ve Kuzey Vietnam birliklerinin Güney Vietnam'ın dört bir yanındaki şehirlerde iyi organize edilmiş ayaklanmalar başlattığı Tet saldırısı tüm ülkeyi şaşırttı. ABD, saldırıyı geri püskürterek düşmana ağır kayıplar verdi ancak, televizyondan Amerika'daki evlere taşınan çatışmaların yoğunluğu, zaferin eli kulağında olduğunu defalarca ilan eden Johnson yönetimine olan kamuoyu güvenini sarstı.⁶⁸⁷ Kamuoyu desteğinin dağılmasıyla Johnson, ordunun Vietnam'a 200.000 asker daha gönderme talebini reddetti. Mart ayında, yeniden seçilmeyi istemediğini açıkladı. Ardından, 4 Nisan 1968'de King, beyaz bir suikastçı tarafından öldürüldü. Ülke tarihindeki en büyük kentsel şiddet tüm ülkeye yayıldı. Haziran ayında bir genç, savaş karşıtı

⁶⁸⁴ Foner, *Give Me Liberty!: An American History*, s. 1054.

⁶⁸⁵ A.g.e., s. 1062.

⁶⁸⁶ Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 67.

⁶⁸⁷ Fattor, *Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephanesi: Yumuşak Güç ve Kültürel Silahlanma*, s. 223.

olarak Demokrat Parti'den aday olmak isteyen Robert F. Kennedy'ye suikast düzenledi.⁶⁸⁸ Ağustos ayında on binlerce savaş karşıtı eylemci, delegelerin Demokrat Parti'nin başkan adayını belirleyeceği toplantıyı protesto etmek için Chicago'ya akın etti. Kent polisi, yürüyüşçülere coplarla saldırarak toplantı salonunun dışında yüzlerce kişinin yaralanmasına ve salonun içinde kargaşa çıkmasına neden oldu.⁶⁸⁹

Kamusal ve özel alan arasındaki ideolojik barikatlar yıkıldıkça ve gündelik deneyimler politik hale getirilerek politik kavramlar tartışmaya açıldıkça ABD dışındaki pek çok ülkede de gençler, mevcut iktidar yapılarına meydan okumaya başladı.⁶⁹⁰ Gençler, genellikle ABD'deki toplumsal hareketlerin dilini ve stratejilerini ödünç aldı ve bunları kendi koşullarına uyarladı. Televizyon, ülkedeki olayları anında dünyanın dört bir yanına taşıdı. Londra, Roma, Paris, Münih ve Tokyo'da çok sayıda büyük savaş karşıtı gösteriler düzenlendi. Paris'te, Mayıs 1968'de kişisel özgürlük talebiyle ülke çapında bir öğrenci ayaklanması başladı. ABD'den farklı olarak, milyonlarca Fransız işçi de kısa süre içinde protestolara katılarak daha yüksek ücret ve işyerinde daha fazla demokrasi taleplerini dile getirdi.⁶⁹¹

Ülkede ve dünyada yaşanan bütün bu huzursuzluk, Cumhuriyetçi başkan adayı Richard Nixon'ın, kanun ve düzene dönme vaatlerini daha görünür kıldı. 1960'ların sarsıntılı yıllarına karşı birlik, düzen ve huzur isteyen bir kesim yükselişe geçti. Öyle ki, 1959'da ulusal bütünlüğü en önemli kaygıları olarak görenlerin oranı %1 iken, 1975'te %15'e yükseldi.⁶⁹² Bu kaygılarla beraber, 1960'larda ağır eleştiri ve saldırılara uğrayan kültürel temsil ve değerler de 1970'lerle beraber kendini yeniledi. Ortaya yeni değerlerin, eskileriyle kaynaştığı ve yer yer mücadeleye girdiği bir on yıl çıktı.

⁶⁸⁸ Özal, *Kısa Soğuk Savaş Tarihi*, s. 289.

⁶⁸⁹ Foner, *Give Me Liberty!: An American History*, s. 1074.

⁶⁹⁰ Jan-Werner Müller, "The Cold War and the Intellectual History of the Late Twentieth Century", *The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings*, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 1–2.

⁶⁹¹ B. Grazioli, J. Carnine ve S. Brandauer, "1968 in Europe: Youth Movements, Protests, and Activism", <https://globalsolidaritylocalaction.sites.haverford.edu/>, 2020, <https://globalsolidaritylocalaction.sites.haverford.edu/1968-in-europe-youth-movements-protests-and-activism/>. (20.03.2023)

⁶⁹² Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 72.

2.1.3. Dış Politikanın Hollywood'a Yansımaları

2.1.3.1. Hollywood'a Hâkim Olan Temalar

1960'larda gelişen toplumsal hareket ve fikirler kaçınılmaz olarak sinemaya da yansdı. Geleneksel stüdyo sisteminde üretilse de içeriği ve anlatımıyla yenilikçi filmler ortaya çıktı. Bu filmler, beyaz erkek kahramanın başrolünü sorguluyor, bireyci kapitalist temsilleri yıkıyor, Hays Prensipleri ile neredeyse 30 yıldır dayatılan muhafazakâr aile idealini parçalıyor, cinsellik ve şiddete yer vermekten kaçınıyordu.⁶⁹³

1960'larda çekilen filmlere bakıldığında iki farklı dünya görülür. Bir köle ayaklanmasını ve isyancının hikayesini anlatan *Spartacus*⁶⁹⁴ (Spartacus, 1960), iş hayatının cinsel ayrımcılığını ve yozlaşmayı ekrana taşıyan *The Apartment*⁶⁹⁵ (Garsoniyer, 1960), ırkçı hoşgörüsüzlüğü ve yabancı düşmanlığını işleyen *West Side Story*⁶⁹⁶ (Batı Yakası Hikayesi, 1961), Nazi zulmüne yardım etmekle suçlanan dört Alman yargıcın davasında geçmişi unutmaya yönelik siyasi baskılarla karşı karşıya kalan Amerikalı bir yargıcın adalet anlayışını yansıtan *Judgment at Nuremberg*⁶⁹⁷ (Nuremberg Duruşmaları, 1961), ırksal dayanışmayı resmederken bir yandan da ırkçılığı kınayan *To Kill a Mockingbird*⁶⁹⁸ (Bülbülü Öldürmek, 1962), nükleer politikaları aşırı sağa yüklenerek eleştiren *Seven Days in May*⁶⁹⁹ (Heyecanlı Günler, 1964), nükleer silahlanmayla alay eden *Dr. Strangelove*⁷⁰⁰ (Garip Doktor), Soğuk Savaş'ı ve politikalarını tiye alan *The Russians Are Coming, the Russians Are Coming*⁷⁰¹ (Ruslar Geliyor, 1966), toplumsal şiddet ve terörü romantize eden *Bonnie and Clyde*⁷⁰² (Bonnie ve Clyde, 1967), jigololuk yapma hayaliyle New York'a gelen Teksaslı bir gencin dramını anlatan *Midnight Cowboy*⁷⁰³ (Geceyarısı Kovboyu, 1969) gibi filmler bu dünyanın yeni kısmıdır. Oysa bu tür yeni, eleştirel

⁶⁹³ A.g.e., s. 28–29.

⁶⁹⁴ Stanley Kubrick, *Spartacus*, Universal Pictures, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0054331/>.

⁶⁹⁵ Billy Wilder, *The Apartment*, United Artists, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0053604/>.

⁶⁹⁶ Jerome Robbins ve Robert Wise, *West Side Story*, United Artists, 1961, <https://www.imdb.com/title/tt0055614>.

⁶⁹⁷ Stanley Kramer, *Judgment at Nuremberg*, United Artists, 1961, <https://www.imdb.com/title/tt0055031>.

⁶⁹⁸ Robert Mulligan, *To Kill a Mockingbird*, Universal Pictures, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0056592>.

⁶⁹⁹ John Frankenheimer, *Seven Days in May*, Paramount Pictures, 1964, <https://www.imdb.com/title/tt0058576>.

⁷⁰⁰ Stanley Kubrick, *Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb*, Columbia Pictures, 1964, <https://www.imdb.com/title/tt0057012>.

⁷⁰¹ Norman Jewison, *The Russians Are Coming the Russians Are Coming*, United Artists, 1966, <https://www.imdb.com/title/tt0060921>.

⁷⁰² Arthur Penn, *Bonnie and Clyde*, Warner Bros./Seven Arts, 1967, <https://www.imdb.com/title/tt0061418>.

⁷⁰³ John Schlesinger, *Midnight Cowboy*, United Artists, 1969, <https://www.imdb.com/title/tt0064665>.

ve çığır açan filmlerin yanında geleneksel Hollywood ürünleri de üretilmeye ve izlenmeye devam ediyordu.

Hollywood, Amerikan demokrasisinin kökenlerini anlatan John Ford'un *A Man Who Shot Liberty Valance*⁷⁰⁴ (Kahramanın Sonu, 1962) gibi westernler, Avrupa'ya kendini yeniden hatırlatan *The Longest Day*⁷⁰⁵ (En Uzun Gün, 1962) gibi İkinci Dünya Savaşı hikayeleri, devasa bütçesiyle Hollywood'un ekonomik gücünü gösteren *Cleopatra*⁷⁰⁶ (Kleopatra, 1963) gibi tarihi filmler, Soğuk Savaş korkularına alternatif bir yaklaşım getiren *The Manchurian Candidate*⁷⁰⁷ (Mançuryalı Aday, 1962) gibi politik mesajlarını doğrudan veren filmler, bir rahibenin çocuklarla olan ilişkisi üzerinden aile ve din ilişkilerini öne çıkaran *The Sound of Music*⁷⁰⁸ (Neşeli Günler, 1965) ile dramalar ve geleneksel kadın erkek rollerine vurgu yapan *Funny Girl*⁷⁰⁹ (Komik Kız, 1968) gibi müzikaller yapmayı sürdürüyordu. Bu geleneksel ve muhafazakâr filmler toplumda karşılık bulmaya devam ediyordu ve hem gişe hem de eleştirmen anketlerinde zirveye yerleşiyorlardı.

Bununla birlikte, özellikle 1960'ların ortası Hollywood için bir dönüm noktası oldu. Siyahların gettolarda başkaldırı içinde olduğu, cinsellikte yeni arayışların yaşandığı, uyuşturucu kullanımının toplumsal bir değişimi tetiklediği ve böylece geleneksel değerlerin değişmeye başladığı yıllarda görülen yeni eğilimler, Vietnam'da bir türlü gelmeyen zafer ve bunun tetiklediği ekonomik çöküntüyle beraber hız kazandı. Film üretimi, ekonomik ve kültürel gelişmelerden bağımsız düşünülemeyeceği için Hollywood'da da dönüşüm kaçınılmazdı. Bu dönüşümü, ülkedeki toplumsal gelişmeler tetiklese de dünya sinemasında yaşanan gelişmeler ve ABD sinema endüstrisinin kendi iç çalkantıları da süreçte oldukça belirleyici oldu.

Ülke içinde başını siyahların çektiği, kadın, çevre, azınlık ve eşcinsel hakları savunucusu hareketlerin gücü ve kazanımı, savaş karşıtı üniversiteli öğrenciler ve karşı kültür dalgası ile birleşince, 1960'larda Hollywood oldukça farklı ve daha önce yer vermediği konuları işleme fırsatına kavuştu. Hollywood, geleneksel olarak bireyciliği, kapitalizmi ve ataerkilliği

⁷⁰⁴ John Ford, **The Man Who Shot Liberty Valance**, Paramount Pictures, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0056217>.

⁷⁰⁵ Ken Annakin ve Andrew Marton, **The Longest Day**, Twentieth Century Fox, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0056197>.

⁷⁰⁶ Joseph L. Mankiewicz, **Cleopatra**, Twentieth Century Fox, 1963, <https://www.imdb.com/title/tt0056937>.

⁷⁰⁷ John Frankenheimer, **The Manchurian Candidate**, United Artists, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0056218>.

⁷⁰⁸ Robert Wise, **The Sound of Music**, Twentieth Century Fox, 1965, <https://www.imdb.com/title/tt0059742>.

⁷⁰⁹ William Wyler, **Funny Girl**, Columbia Pictures, 1968, <https://www.imdb.com/title/tt0062994>.

odağına alan bir anlatı diline sahipti. Bireycilik, federal hükümete karşı şüphecilik ve kişisel yeterlilik; kapitalizm, rekabet, dikey hareketlilik ve en iyinin hayatta kalması; ataerkillikse, toplumsal iktidarın eşitsiz paylaşılması, erkeklerin ayrıcalıklı kılınması ve kadının ikinci planda yer alması şeklinde anlatılıyordu.⁷¹⁰ Ancak, 1960'larla beraber bu yaklaşımda kırılmalar yaşandı. 1960'lı yılların ortalarından sonra Hollywood, toplumsal hareketlerin etkisiyle Amerikan toplumunun bireycilik, kapitalizm, ataerkillik ve ırkçılık gibi kurum ve değerlerine eleştirel yaklaşımlar geliştirmeye başladı. Bu dönemde sinema, geleneksel değer ve kurumlara yöneltilen eleştirel seslerin yanı sıra, alternatif yeni değerleri topluma sunmanın ana aracı olarak rol üstlendi.⁷¹¹

Hollywood'un genel tavrı, yeni değerleri ortaya çıkaran toplumsal hareketleri bastırmak, görmezden gelmek veya karşı koymaktan ziyade, Amerikan kültürünün bir parçası olarak kabul edilmesini sağlamak yönündeydi. Mesela, 1950'lerde muhafazakâr otoriteye boyun eğen birey figürü, 1960'ların sonunda mevcut otoriteye karşı çıkarak toplumsal konformizmden kurtuldu.⁷¹² Birey sabit kalmakla beraber, direnmek ve karşı çıkmak Amerikan kültürünün bir parçası olarak benimsendi ve yer etti. Bunun dışında, polisin rolünün dosttan düşmana evrilmesi, ataerkilliğin sorgulanması, beyaz tahakkümünün ırkçılık olarak algılanması, dış politika karar alma süreçlerine savaş endüstrisinin dahil olduğunun anlaşılması, cinselliğin bastırılması gereken bir duygudan ziyade yaşam alanı olarak görülmesi ve kapitalizmin vaat ettiği özgürlük ülkesi ideali filmlerde tartışmaya açıldı.⁷¹³ Şimdiye dek Hollywood filmlerinin özünü oluşturan bireyci erkek kahraman, haklı Amerikan mücadelesi anlatısı, çalışan herkese açık olan başarı ve zenginliğin simgesi olarak Amerikan rüyası, artık izleyicilerin olduğu gibi kabul edeceği gerçekler olmaktan çıktı. Bunu sağlayan, toplumsal hareketlerin tetiklediği eleştirel ortamdı.

Bu tür genel kazanımların yanı sıra siyah ve kadın hareketi daha özel ve Hollywood nezdinde kalıcı başarılar elde etti. 1960'lara kadar siyahlar, yalnızca ırkın önemli olduğu rollerde kendilerini oynuyorlardı. Ancak, 1960'larla beraber siyahlar, polis, avukat, doktor, iş adamı ve hatta kahraman rollerinde görünmeye başladılar.⁷¹⁴ Siyahlar, liberal bütünleşme ideallerinin somutlaşması olarak görüldü ve toplumca kabul edilmeye başlandı. Anlatılar da bu

⁷¹⁰ Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 17.

⁷¹¹ A.g.e., s. 43.

⁷¹² A.g.e., s. 44.

⁷¹³ A.g.e., s. 45.

⁷¹⁴ Monaca, *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası*, s. 254.

doğrultuda değişerek siyah karakterlerin kişisel ve insani niteliklerine odaklanarak, vurguyu ırktan karaktere yöneltti. Siyahların farklı filmlerde farklı rollerde kendilerine yer bulmalarıyla çoğul bir toplum imgesi yaratılmasının yanı sıra siyah varlığı gündelik ve doğal hale getirilmeye çalışıldı.⁷¹⁵ Bu bağlamda, *In the Heat of the Night*⁷¹⁶ (Gecenin Sıcığında, 1967) gibi ırkçı klişeleri yerle bir eden filmler yapılsa da ırkçılık, Amerikan tarihinin temel niteliklerinden biri olduğundan, bu hareketlerin başarısının Hollywood'un geneline yayılması zaman aldı.

Kadın hareketinin Amerikan kültürünün kalıcı bir unsuru olması ise çok daha uzun zaman aldı. Hollywood'daki kadın imgesi, 1930-40'lar boyunca, dönemin ruhuna uygun olarak cinsel yönden çok az uyaran ancak akıllı, bağımsız ve duyarlı karakterlerdi. Bu kadın imgesi, Marilyn Monroe gibi yıldızlarla erkek fantezisini temsil etme yetisi de kazanmıştı. Ancak, özellikle 1950'li yıllarda İkinci Dünya Savaşı sırasında görece özgürlük kazanmış kadınları savaş sonrasında yeniden evlerine döndürmeyi amaçlayan filmler bolca çekilirken, 1960'larda, kadınların bilinçlendiğini gösteren dönem filmleri sinemada kendine pek yer bulamadı. Hollywood, aile değerlerine verdiği önemi gösterircesine ideal Amerikan aile yapısını yansıtmayı sürdürdü.⁷¹⁷ 1960'ların sonuna doğruysa Jane Fonda'nın başrolünde olduğu *Barbarella: Queen of the Galaxy*⁷¹⁸ (Barbarella, 1968) ve *Butch Cassidy and the Sundance Kid*⁷¹⁹ (Sonsuz Ölüm, 1969) gibi birkaç istisna dışında, kadınlar genelde ikincil rollerde, başrolde olsa bile edilgen ve yardıma muhtaç kimseler olarak filmlerde yer almaya devam etti.⁷²⁰

Kadın imgesiyle bağlantılı olarak cinsellik de değişim geçirdi. Ancak Hollywood, kadınlara genel olarak mesafeli durmayı sürdürdü. Ana akım filmlerde, bir kadının ataerkillikten ayrılışı mutlaka bir yasak ilişkiyle bağlantılandırıldı, kadının ahlaksızlığı iması ve ataerkillikten kurtulsa bile başka bir erkeğin pasif kurbanı olacağı anlatısı sürdürüldü.⁷²¹ Bununla beraber, çalışan kadınları kariyer veya aşk ile kariyer veya evlilik ikiliğine indirgeyen temalar da devam etti.⁷²² Kadın hareketinin, sivil haklar ve savaş karşıtı hareketin yanında yer

⁷¹⁵ Pines, "Amerikan Sinemasında Siyah Varlığı", s. 569.

⁷¹⁶ Norman Jewison, *In the Heat of the Night*, United Artists, 1967, <https://www.imdb.com/title/tt0061811>.

⁷¹⁷ Monaca, *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası*, s. 259–260.

⁷¹⁸ Roger Vadim, *Barbarella*, Paramount Pictures, 1968, <https://www.imdb.com/title/tt0062711>.

⁷¹⁹ George Roy Hill, *Butch Cassidy and the Sundance Kid*, Twentieth Century Fox, 1969, <https://www.imdb.com/title/tt0064115>.

⁷²⁰ Semire Ruken Öztürk, *Sinemada Kadın Olmak*, İstanbul, Alan Yayıncılık, 2000, s. 74.

⁷²¹ Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 58–59.

⁷²² Öztürk, *Sinemada Kadın Olmak*, s. 74.

alan liberallerin desteğinden mahrum olması da bu süreci sekteye uğrattı. Son olarak, yeni kadın imajının toplumdaki algısının geleneksel modaya uygun giyinmeyi, makyaj yapmayı ve bacaklarındaki kılları almayı reddeden kadın⁷²³ olması da feminist hareketin, Amerikan kültürünün kalıcı bir unsuru olarak yer almasını geciktiren nedenlerden biriydi. Yine de güçlü, başarılı ve özgür kadın karakterlerin yer aldığı filmler öncesine göre daha sık görülmeye başladı.

Toplumsal değişimle birlikte, Amerikan sinema sektörünün sorunları da değişiyordu. Sinema endüstrisi, ülke gündeminin sorunlarını kendi projeksiyonuna uyarlarlarken endüstrinin kendi iç sorunlarıyla da mücadele ediyordu. Hollywood'un izleyici sayısı azalmaya devam ediyor, artan yabancı filmlerle rekabette geride kalıyordu. Dahası, film maliyetini düşürmek için Avrupa'da stüdyo açmaya yöneliyor, genç izleyicileri çekebilmek için yeni yöntemler deniyor ve Hays Prensipleri'nin kaldırılarak yerine getirilen derecelendirme sistemi karşısında kendini konumlandırmaya çalışıyordu.

1960'larda, izleyici sayısı ve sinema kârlılığı düştükçe Hollywood'un ürettiği film sayısı da azaldı. 1963, yalnızca 121 filmle, Hollywood tarihinde en az sayıda filmin yapıldığı yıl oldu. 1964'te çekilen 141 filme karşı, ülkede, dünya sinemasından gösterilen 361 film vardı.⁷²⁴ Fransız filmleri⁷²⁵ başta olmak üzere dünya sinemasından filmler Amerikan sinemalarında önemli yer tutuyordu. Fransız Jean-Luc Godard'ın *A Bout De Souffle*⁷²⁶ (Serseri Aşıklar, 1960), Francois Truffaut'un *Tirez Sur le Pianiste*⁷²⁷ (Piyanisti Vurun, 1960) ve *Jules Et Jim*⁷²⁸ (Unutulmayan Sevgili, 1962), İtalyan Luchino Visconti'nin *Il Gattopardo*⁷²⁹ (Leopar, 1963) ve Federico Fellini'nin *La Dolce Vita*⁷³⁰ (Tatlı Hayat, 1960) ve *8 1/2* (Sekiz Buçuk, 1963), Japon

⁷²³ Ryan ve Kellner, **Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası**, s. 61.

⁷²⁴ Tim Dirks, "The 1960s The End of the Hollywood Studio System and The Era of Independent, Underground Cinema", **filmsite.org**, <https://www.filmsite.org/60sintro.html>, (11.11.2022).

⁷²⁵ Sinemanın, tiyatro geleneklerine fazla bağlı olduğunu, karakterlerin gerçek hayattan kişileri yansıtmadığını düşünen ve bu kısıtlamalara karşı üretim ve sahneye koymada daha özgürlükçü olan Fransız sinemacılar, 1959 yılında Yeni Dalga (*New Wave*) adı verilen bir hareketi başlattılar. El kameraları ve çok küçük ekiplerle sokaklarda, doğaçlama ve edebi eserlerden alıntılar kullanarak filmler çekmeye başladılar. Bu yöntemle, küçük bütçeli birçok kaliteli film çekildi. Bu filmler, geleneksel filmlerden farklı olmasına ve kısıtlı bir genç ve entelektüel kitleye yönelik olmalarına rağmen hem Fransa'da hem dünya çapında büyük beğeni kazandı. Betton, **Sinema Tarihi**, s. 80–81.

⁷²⁶ Jean-Luc Godard, *À Bout de Souffle*, Fransa, Les Films Impéria, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0053472>.

⁷²⁷ Francois Truffaut, *Tirez Sur le Pianiste*, Fransa, Les Films de la Pléiade, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0054389>.

⁷²⁸ Francois Truffaut, *Jules et Jim*, Fransa, Les Films du Carrosse, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0055032>.

⁷²⁹ Luchino Visconti, *The Leopard*, İtalya,?, 1963, <https://www.imdb.com/title/tt0057091>.

⁷³⁰ Federico Fellini, *La Dolce Vita*, İtalya,?, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0053779>.

Akira Kurosawa'nın *Yôjinbô*⁷³¹ (Yojimbo, 1961) ve *Tsubaki Sanjûrô*⁷³² (Sanjuro?, 1962), İsveçli Ingmar Bergman'ın *Persona*⁷³³ (Persona?, 1966) gibi filmleri ABD'de gösterildi ve Amerikan izleyicisini etkiledi. Dünya sinemasının başarılı örneklerinin ABD'de ilgi görmesi Hollywood'un kendini sorgulamasına ve birtakım adımlar atmasına neden oldu.

Bu adımlardan ilki, stüdyoların, sinema okulundan mezun yönetmenlere kendilerini göstermeleri için fırsat tanınması oldu. Bu yönetmenler, özellikle Fransız Yeni Dalgası ile Amerikan film üretim tekniklerini harmanlayarak yeni ürünler ortaya koydular.⁷³⁴ Öncelikle dünya sinemasında gördükleri teknik ve içerikleri kendi sistemlerine uygun hale getirerek *Bonnie ve Cylde, Graduate*⁷³⁵ (Aşk Mevsimi, 1967) ve çok maliyetli *Planet of the Apes*⁷³⁶ (Maymunlar Cehennemi, 1968) gibi filmlerle bu dalgayı yakalamaya çalıştılar. Bununla yetinmeyerek yöntemlerini de kopyalayıp, düşük bütçelerle 16-24 yaş aralığındaki izleyicilere yönelik filmler çekecek genç yönetmenlere şans vermeyi tercih ettiler. Böylece stüdyolar, genç kuşak sinemacıların bağımsız filmleriyle ilişki kurmaya başladılar. Söz konusu yönetmenler, Hollywood'un alışlageldik tekniklerinden ayrılarak doğal ışık ve sesin kullanıldığı, seyirciyle daha doğrudan ilişki kuran daha gerçekçi filmler üretmeye başladılar. Bu tür filmler, hem yeni kuşağın toplumsal ve siyasal bakış açısını geniş kitlelere ulaştırırdı hem de var olan stüdyo sistemin devamını sağladı.⁷³⁷ Hollywood'un, başta İngiltere'de olmak üzere, film üretim maliyetlerinin düşük olduğu Avrupa ülkelerinde filmler üretmeye başlaması da bu iki yönelimi destekledi. Özellikle İngiltere'deki uygun koşullar nedeniyle oldukça başarılı filmler düşük maliyetle çekilebildi. Bunlardan *Lawrence of Arabia*⁷³⁸ (Arabistanlı Lawrence?, 1962), *Doctor Zhivago*⁷³⁹ (Doktor Jivago, 1965), *Sound of Music* ve *James Bond* serisi başarılı örnekler oldu. Stüdyolar, yalnızca Avrupa sinemasına yakın olmak ve "dalgayı yakalamak" için değil, endüstrinin içinde bulunduğu ekonomik darboğazı aşmak için de Avrupa'da film yapımına yönelmişlerdi.

⁷³¹ Akira Kurosawa, *Yôjinbô*, Japonya, Toho Company, 1961, <https://www.imdb.com/title/tt0055630>.

⁷³² Akira Kurosawa, *Tsubaki Sanjûrô*, Japonya, Toho Company, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0056443>.

⁷³³ Ingmar Bergman, *Persona*, İsveç, Svensk Filmindustri, 1966, <https://www.imdb.com/title/tt0060827>.

⁷³⁴ Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 25.

⁷³⁵ Mike Nichols, *The Graduate*, Embassy Pictures, 1967, <https://www.imdb.com/title/tt0061722>.

⁷³⁶ Franklin J. Schaffner, *Planet of the Apes*, Twentieth Century Fox, 1968, <https://www.imdb.com/title/tt0063442>.

⁷³⁷ Rekin Teksoy, *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - İkinci Cilt*, Cilt 2, İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2009, s. 991-992.

⁷³⁸ David Lean, *Lawrence of Arabia*, Columbia Pictures, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0056172>.

⁷³⁹ David Lean, *Doctor Zhivago*, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1965, <https://www.imdb.com/title/tt0059113>.

1960'ların dünya sineması için bir canlanmayı ifade ederken Hollywood için durgunluk anlamına gelmesinin temel nedeni, sinema endüstrileri arasındaki sistem farkıydı. Hollywood'un stüdyo sistemi, bireysel başarıdan ziyade yıl sonu getirisine endeksli olduğundan, 1945'e göre yarı yarıya azalan sinema izleyicisi, TV'nin gelişmesi ve anti tröst yasası gibi gelişmeler stüdyoların karlılığını, dolayısıyla da çekilen filmlerin sayısını azalttı. Bu azalma kimi stüdyoları çekim maliyetinin ucuz olduğu Avrupa ülkelerinde film çekmeye, kimi stüdyoları seyirci çekebilmek için cinsellik ve şiddeti öne çıkarmaya, kimi stüdyoları da sinema dışı ticari faaliyetlere yöneltti.⁷⁴⁰ Ekonomik zorluklar yaşayan stüdyolar, uçaklara film satmaktan kaldırımlara Hollywood yıldızı (*Hollywood Walk of Fame*)⁷⁴¹ yerleştirmeye, turistik çekicilik ve para kazanmak için stüdyolara turlar düzenlemekten arazilerini kiraya vermeye varıncaya dek adımlar attılar. Avrupa'da çekilen filmler de finansal zorlukları aşmalarına yardımcı olmayınca bazı stüdyolar arazilerini emlakçılara sattılar, diğer bazıları da büyük holdingler tarafından satın alındılar. Böylece, sermayeleri azaldığı için başka sektörlerle satılan stüdyoların yanı sıra yeni bir ekonomik modele geçerek holdingleşmeye başlayan stüdyolar da görüldü. Ünlü stüdyolardan RKO, televizyon yapımcısı Desilu tarafından, Paramount stüdyoları Gulf + Western Industries tarafından satın alındı. Warner Bros. stüdyoları Seven Arts ile birleşti ve 1969 yılında Warner Bros./Seven Arts Warner Communication Inc. çatısı altında toplandı.⁷⁴² Music Corporation of America, Universal-International Studios'u satın aldı. Bank of Amerika, Transamerica yan kuruluşu aracılığıyla United Artists'i bünyesine kattı.⁷⁴³ Bu satın alım ve birleşmeler, ülkenin batı yakasında yer alan sinema endüstrisinin finans sektörünün yoğun olduğu doğu yakasıyla bağını iyice kuvvetlendirdi.⁷⁴⁴

Stüdyoların zaten azalan izleyicilerini yabancı filmlere kaptırması sektörde bir başka değişimi de beraberinde getirdi. Kan dökülmeden öldürmeyi, küfredilmeden kavga etmeyi ve sevişmeden bebek sahibi olmayı⁷⁴⁵ göstermek zorunda bırakan Hays Prensipleri, 1966'da kaldırılarak, endüstriye yeni alanlar açacak bir derecelendirme sistemine geçildi. Sansürden

⁷⁴⁰ Teksoy, **Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - İkinci Cilt**, s. 990–991.

⁷⁴¹ *Hollywood Walk of Fame*, Kaliforniya'daki Hollywood Bulvarı'nın 15 bloğu ve Vine Caddesi'nin 3 bloğu boyunca kaldırımlara gömülü 2.700'den fazla beş köşeli pirinç yıldızdan oluşan tarihi bir simge yapısıdır. 1960'ta ilki yerleştirilen yıldızlar, aktörler, yönetmenler, yapımcılar, müzisyenler, tiyatro/müzik grupları, kurgusal karakterlerin isimlerini taşımaktadırlar.

⁷⁴² Monaca, **Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası**, s. 239–240.

⁷⁴³ Bergan, **The Film Book : A Complete Guide to the World of Film**, s. 38.

⁷⁴⁴ Dirks, "The 1960s The End of the Hollywood Studio System and The Era of Independent, Underground Cinema". (11.11.2022).

⁷⁴⁵ Linda Williams, "Cinsellik ve Sansasyon", **Dünya Sinema Tarihi**, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2008, s. 556.

ziyade sanatsal özgürlüğü teşvik etmeyi ve hükümet sansürü tehdidinden kaçınmayı amaçlayan⁷⁴⁶ yeni derecelendirme sistemi, Hollywood'un, yetişkinlere yönelik yabancı filmlerle rekabet etmesini mümkün kılarak, daha önce filmlerde yer verilmeyen seks, çıplaklık, şiddet gibi müstehcen içeriklere yönelik kısıtlamaları azalttı. Buna göre, her yaş izleyici kitlesi için G (*General*), ebeveyn rehberliği gereken filmler için PG (*Parental Guidance*), eşlik eden bir yetişkin olmadan 17 altındaki izleyicilere kısıtlanan filmler için R (*Restricted*) ve 17 yaş altındakilere uygun olmayan anlamında X kategorileri belirlendi.⁷⁴⁷ Böylece, Hays Prensipleri altında muhtemelen yapılmayacak veya gösterime giremeyecek pek çok film yapıma şansına kavuştu. Bu adımla endüstri, 1930'larda yaptığı gibi tersine hareket etmiş oldu. 1929 Bunalımı'yla izleyici sayısı ve kârı azalan sinemacılar, izleyici çekmek için genel ahlak kurallarını esnetmiş, ancak bu durum sonrasında sansür uygulamak için bir otoriteyi doğurmuştu. 1960'ların kültürel şartlarıysa, böylesi bir idare için uygun değildi ve Hollywood dünya sinemasıyla rekabette geri kalıyordu. Bu nedenle endüstri, zamanın ruhuna uygun davranarak sanatsal özgürlüğü ve rekabeti sağlayacak derecelendirme adımını attı. Yine de, uç bir X kategorisi belirleyerek, yapımcıları X kategorisinin hemen altında yer alan R kategorisine uygun filmler yapmaya yöneltmekten de geri durmadı. Derecelendirme sistemi, 1970, 1972, 1984, 1990 ve 2020 yıllarında küçük revizyonlarla birlikte özünü korudu ve günümüze dek varlığını sürdürdü.⁷⁴⁸

Tüm bu gelişmeler göz önüne alınarak Hollywood'a bakıldığında ciddi bir ekonomik ve toplumsal kriz görülmüyordu. Önceki yıllara göre, ortalama 150-200 gibi düşük yıllık film üretimi bunun en büyük göstergesidir. Bu düşüşü ne devasa bütçeli filmler ne teknolojik gelişmeler ne de otomobil tutkusuna hitap eden arabalı sinemalar durduramadı.⁷⁴⁹ 1962 Küba Krizi sonrası yumuşayan uluslararası ortamın etkisiyle Soğuk Savaş anlatılarının parçalanmaya başladığı ve toplumdaki değişim rüzgarlarının sinema temsillerini etkilediği açıktı. Dünyayı ve Amerika'yı temsil eden değerler sorgulanmaya ve kendilerini yenilemeye zorlanırken, bu sorgulanmadan kapitalizm de nasibini aldı. Ortaya çıkan ekonomik ve politik krizler bir sistem eleştirisini beraberinde getirdi. 1960'ların ortalarından itibaren Amerikan kamuoyunda yalnızca kapitalizme ve hükümet gibi kurumlara değil, aileye yaklaşım da değişmeye başladı. Cinsellik ve şiddete yönelik tabular aşılma ve daha cesur filmlerle toplumun kabuğu kırılmaya çalışıldı.

⁷⁴⁶ Teksoy, **Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - İkinci Cilt**, s. 990–991.

⁷⁴⁷ "HISTORY OF RATINGS", **filmratings.com**, 2018, <https://www.filmratings.com/History>. (12.11.2022).

⁷⁴⁸ Motion Picture Association, "CLASSIFICATION AND RATING RULES", Washington, 2020, https://www.filmratings.com/content/downloads/rating_rules.pdf. (12.11.2022).

⁷⁴⁹ Betton, **Sinema Tarihi**, s. 85.

Özellikle toplumsal hareketlerin etkisiyle beraber cinsellik, uyuşturucu ve müzik gençlerin hayatlarının bir parçasına dönüştü. Bu dönüşümler filmlerin biçimini de etkiledi ve filmler artık mutlu sonla bitmemeye başladı. Alışlagelmiş mutlu son ideolojisi yerine gerçek hayatlara ve gerçek konulara dokunduğu için karanlık ve mutsuz sonlarıyla bir şeylerin yolunda gitmediği ve değişime ihtiyaç olduğunu gösteren filmler ortaya çıktı.

Hollywood'un yaşadığı tüm bu değişim ve dönüşüme rağmen, içerikleri ve anlatımları değişse bile filmler, sonuç olarak stüdyo sisteminin bir parçası olarak kalmaya devam etti. Kimisi stüdyolarda çekilmiş, kimi stüdyoların dağıtım ağlarıyla dağıtılmış, kimiye stüdyoların sahibi olduğu salonlarda gösterilmişti. Yine de Hollywood, hükümetle bağlarını korumayı ve ülkenin değerlerinin yanında iç ve dış politikasını yansıtmayı sürdürdü. Sivil haklar hareketinin etkisiyle ırkçılıkla alakalı filmler ülkenin değişen yüzünü yansıtırken, özellikle Kennedy'nin Üçüncü Dünya'ya yönelik politikaları ve Johnson'ın adımlarını, bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak Vietnam'daki komünist varlığı üzerinden meşrulaştırmaya çalıştı.

Bu bağlamda Afro-Amerikan bir başrolün yer aldığı ve dönemin ırk sorununu bir Amerikan siyasi değerine dönüştüren *In The Heat of Night* ve Vietnam'ı komünizmden kurtaracak bir albayın esas adam olduğu ve arkasında Savunma Bakanlığı'nın yer aldığı *The Green Berets* filmleri içerdikleri mesajlar ve konuları itibariyle detaylı bir incelemeyi hak etmektedir. Bununla birlikte stüdyoların yeni yeteneklere alan açarak düşük bütçelerle çektikleri filmler içerdikleri alternatif kültür öğeleri itibariyle önemlidir. Bu filmlerden en önemlisi, özellikle gençlerin ruh halini ve tüm dünyaya 68 kuşağı olarak yansıyan hareketi konu alan *Easy Rider*⁷⁵⁰ (Easy Rider?, 1969)'dır.

2.1.3.2. Hollywood'un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı

In the Heat of the Night, yönetmenliğini Norman Jewison'ın üstlendiği, başrollerini Sidney Poitier ve Rod Steiger'in paylaştığı *United Artists* yapımı bir polisiye gerilim filmidir. Dünyanın sadece beyazlardan oluştuğu ve zencinin sadece beyaz adamın ona bakışında var olduğu anlayışından koparak, ırkçılık konusunu dürüstçe işleyen ilk büyük Hollywood yapımı olarak görülen⁷⁵¹ film, King'in öldürülmesi nedeniyle iki gün ertelenen 1968 Oscar ödül

⁷⁵⁰ Dennis Hopper, **Easy Rider**, Columbia Pictures, 1969, <https://www.imdb.com/title/tt0064276/>.

⁷⁵¹ Clifford Mason, “Why Does White America Love Sidney Poitier So?”, **The New York Times**, 1967, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/packages/html/movies/bestpictures/heat-ar.html>.(10.01.2023)

töreninde en iyi film, en iyi senaryo, en iyi erkek oyuncu, en iyi ses ve en iyi film kurgusu olmak üzere beş dalda ödül kazandı.⁷⁵²

Filmin başında kasabaya yatırım yapmakta olan bir iş adamı cinayete kurban gider ve cinayetin işlendiği yer olan hayali Sparta kasabasındaki polisler, cinayeti çözmek üzere harekete geçerler. Bu sırada, Philadelphia'dan gelen bir Afro-Amerikalı polis memuru olan Virgil Tibbs başka bir kente gitmek için tren beklemektedir. Şerif yardımcısı tarafından cinayet şüphelisi olarak karakola götürülen Tibbs'in cinayet soruşturmalarında uzman bir polis olduğu anlaşılır ve Philadelphia'daki amiri cinayeti çözmek için yardımcı olmasını ister. Kasabadaki polis şefi Bill Gillespie başlangıçta Tibbs'a yardım etmez, ancak Tibbs'ın cinayet çözme becerisinden etkilenince işbirliği yapmaya başlar. Polis şefinin, daha önce alışık olmadığı şekilde bir Afro-Amerikalıya saygı duyması ve cinayeti çözmede yardımını beklemesi film boyunca sürer. İkili, belediye başkanından öldürülen fabrikatörün karısına, büyük toprak sahibinden devriyedeki polis memuruna dek olayı soruşturur. İkili arasındaki ilişki, kasaba halkının tavırları ve polisiye olaylar eşliğinde cinayet çözülür, suçlu bulunur ve işbirliği arkadaşlığa dönüşerek film sona erer.

Polisiye türünde olmakla beraber ırkçılığa ve hoşgörüsüzlüğe eğilen bu film boyunca Tibbs ayrımcılığa maruz kalır. Tren istasyonunda beklerken yanlış yerde, yanlış zamanda ve yanlış renkte olduğu için karakola götürülür. Karakolda, cüzdanındaki paralar çalıntı zannedilip kendisine hakaret edilir. Adli tıptaki işlemlerinde kimse yardımcı olmaz hatta aşağılanır. Doktorundan polisine, levazımcısından garsonuna herkeste yılların getirdiği bir ırkçılık vardır ve siyah bir polise yardım etmek istemezler. Bu, yalnızca Tibbs'e özel değil, siyahlara yönelik genel bir yaklaşımdır. Pamuk tarlaları sahibi Endicott'un malikanesinin önünde siyah bir maymuna giydirilmiş hizmetçi heykeli vardır ve pamuk tarlasında çalışan herkes siyahtır. 1960'lardaki toplumsal hareketlerin etkisinde kalarak, dönemin koşullarını revize eden filmde, beyazlar geri kafalı ve ırkçı olarak tasvir edilirken Sidney Poitier'in canlandığı başroldeki Tibbs, zeki, kibar, sofistike ve yüksek eğitilmiş bir cinayet uzmanı olarak gösterilir. Üstelik Tibbs, filmin bir sahnesinde pamuk tarlası sahibi beyaz bir adama karşılık vererek tokat atar.

Film, ABD'de süregelen ırkçılığı anlatıyor gibi görünmekle birlikte, özündeki mesajı farklıdır. Önceki bölümde anlatıldığı gibi, 1950'ler boyunca Hollywood ve Dışişleri Bakanlığı

⁷⁵² "The 40th Academy Awards | 1968", [oscars.org](https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/1968), 1968, <https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/1968>, (23.09.2023).

arasında uluslararası gelişmelere yaklaşım konusunda pek bir farklılık yoktu. Ancak, ülkenin Aşıl topuğu olarak görülen ırkçılık ve bunun beyazperdede aklanması konusunda Hollywood, ülkedeki beyazların tepkisini çekmemek için adım atmaktan imtina ediyordu.⁷⁵³ Hollywood'un çekincesinin farkında olan Dışişleri Bakanlığı, 1960'larla birlikte yoğunlaşan, siyahların ezildiği ve ayrımcılığa maruz kaldığı yönündeki suçlamalara yanıt vermek için bir strateji geliştirmeye başladı. ABD imajına verdiği zararı gidermek amacıyla iki yönlü bir strateji belirlendi. İlk strateji, sivil haklar sorununu ülkenin yalnızca güneyiyle sınırlı ve ABD federal yönetim sisteminin gereği olarak merkezin müdahale edemediği bölgesel bir sorun olarak nitelemektir. İkinci stratejiyse, siyah Amerikalıların gündelik hayat deneyimlerinin değişimini vurgulamak ve bu gelişmeyi ABD'nin sosyal adalet ve herkese yönelik eşitlik adımlarının bir sonucu olarak ifade etmektir.⁷⁵⁴ Özellikle ikinci stratejide, 1960'lar Amerika'sının, Afro-Amerikalılara atalarının sadece hayal edebilecekleri türden bir yaşam şansı sunması, üzerinde durulması gereken bir husus olarak vurgulanıyordu. Böylece, hem ABD'nin sahip olduğu kapitalist ekonominin nimetleri ve tüketici ürünleri gösterilmiş olacak hem de bu ürünlere sahip Afro-Amerikalılarla ırkçılık sorununun kısıtlı bir alanı kapsadığı gösterilecekti. Ayrıca, dozunda bir eleştiri sunularak her şeye rağmen ülkenin hala mükemmel olmadığı ve ırksal hoşgörüsüzlükten kurtulması gerektiği mesajı verilerek övgü toplanacak, bir taşla birden çok kuş vurulmuş olacaktı.

Bu bilgiler ışığında ülkenin ırkçılık gerçeğiyle yüzleştiği ifade edilen filme detaylıca bakıldığında, izleyiciye üstü örtük kasıtlı mesajlar verildiği görülebilir. Film, ırkçılığın tarihi nedenlerle üretimin pamuk plantasyonlarına dayalı olduğu güney bölgesine has olduğunu ve bu bölgeyle sınırlı kaldığını anlatır. Pamuk tarlalarının sahibi Endicott karakteri bu mesajı pekiştirmek için özellikle yaratılmıştır. Endicott karakterinin karşısınaysa kuzeyli siyah bir polis konularak filmdeki çatışma oluşturulur. Siyah bir polis karakteri üzerinden, ülkenin kuzeyinde bir siyahın rahatlıkla polis olabildiği, hatta güneydeki polislerden daha fazla kazandığı gösterilir. Bu şekilde, ırkçılığın artık yaygın olmadığı, kuraldan ziyade bir istisna olduğu anlatılır. Öyle ki, esas suçlu ırkçılıkla mücadelede gereken yasaları çıkaran federal hükümet değil, güneydeki bir avuç üstünlükçü beyazdır. Böylece, sorun federal düzeyden bölgeye, sistem düzeyinden kişilere indirgenir. Film ırkçılığı kötülerken artık ABD'nin bu

⁷⁵³ Shaw, *Hollywood's Cold War*, s. 170–171.

⁷⁵⁴ A.g.e., s. 172.

sorunu aştığını ifade eder. Özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinin kalp ve zihinlerini kazanma sürecinde ırk ayrımcılığının çözüldüğünü gösterir.

Filmde öne çıkan bir diğer husus da ırkçılığı genel olarak ele alması ve böylece Afro-Amerikalılara yönelik ırkçılığı aşındırmasıdır. Bu bağlamda, filmde ırkçılığın beyazlara has bir şey olmadığı, tüm insanların bir kusuru olduğu ifade edilir. Filmin bir sahnesinde Tibbs ve Gillespie, pamuk çiftliği sahibi Endicott’a bir ziyaret yaparlar. Sorgulandığını anlayan Endicott, Tibbs’e cüreti nedeniyle bir tokat patlatır ve Tibbs hiç tereddüt etmeden karşılık olarak bir tokat atar. Şaşkınlığa uğrayan Endicott polis şefine döner ancak, ondan herhangi bir destek gelmeyince Tibbs’e dönerek “eski zamanlar olsa seni hemen vurdururdum” der. Kamera, izleyiciye, Tibbs ve Gillespie seradan çıkınca Endicott’un gözlerinin dolduğunu gösterir. Bu sahne oldukça tepki çekmiş olmasına rağmen filmin popülerliğini artırmıştır. Bu ve benzeri sahneler nedeniyle film, hayali bir kasabada geçmekle birlikte Güney’in derinliklerinde değil, farklı küçük kasabalarda oluşturulan setlerde çekilmiştir.⁷⁵⁵ Seradan çıktıklarında polis şefi Gillespie, Tibbs’e, “sen de bizim gibisin değil mi?” diyerek Tibbs’in içindeki üstünlük arayışını vurgular. Çünkü Tibbs, Endicott’a hak ettiği gibi yanıt verdiği için mutludur. Benzer bir diyalog Tibbs’in kasabayı terk etmek için tren beklediği sahnede tekrarlanır. Polis şefi Tibbs’e kasabadaki tüm beyazlardan daha zeki olduğunu ve zekasını yüzlerine vura vura bu cinayeti çözme keyfinden mahrum kalmayacak kadar aptal olmadığını söylerken yine gizli bir mesajı verir. Filmin ırkçılığı konumlandığı nokta, ülkenin gelişmesinin gerisinde kalan zamanı geçmiş tarihsel bir yanıştır. Ancak, insanların, hatta siyahların bile içerisinde, açığa çıkma fırsatı bulamamış gizli bir ırkçılık olduğunu söylemekten de kaçınmaz.

Film, ırkçılığı tüm insanların bir kusuru olarak göstererek mesajını verse de kasabanın geneline hâkim olan beyaz üstünlüğünü sergilemekten geri durmaz. Herkeste ırkçı önyargı vardır ve kimse bir siyahla aynı mekânda olmak istemez. Bu noktada tarafını tutan film, Tibbs’i hikayedeki tüm beyazlardan daha zeki bir düzeyde konumlandırır. Böylece, hikâye ilerler ve filmin başında nefret edilen polis şefinin Tibbs özelinde siyahlara yaklaşımdaki dönüşümünü göstererek beyazları da aklar. Film, Ayn Rand’ın Ekran Rehberi’ne uygun olarak sorunu insanlarda bulur, sistemde değil. “Yasalar ve sistem düzgündür, düzgün olmayan insanlardır” mesajını vererek, sistemle uyum içinde ilerler. Muhtemelen tam da bu neden ve bu mesajıyla en iyi film Oscar’ını alır. Pamuk tarlalarının sahibinin beyaz, araba tamircisinin siyah bir adam

⁷⁵⁵ Tim Dirks, “In the Heat of the Night (1967)”, **filmsite.org**, 2012, <https://www.filmsite.org/inth.html>. (11.12.2022).

olmasına neden olan tarihsel süreç ve ekonomik temele dair herhangi bir şey söylemeyen film, doğrudan yer almasa da, sivil haklar hareketini ülkenin demokratik canlılığının bir işareti ve göstergesi olarak okur. Sera sahnesinde, pamuk tarlalarının sahibi Endicott'un Tibbs'e tokat attıktan hemen sonra aynı şekilde karşılık alması gösterilerek, taraflar arasında toplumda kurulamayan eşitlik beyazperdede kurulmaya çalışılır.

Öte yandan, filmde en az beş sahnede kapitalizmle özdeşleşen bir kola markası, ürün yerleştirme varmışçasına, gözümüze sokulur. Muhtemel bir sponsorluk veya reklamın yanı sıra bu yaklaşım, sivil haklar hareketinin kapitalizm potasında çözülmesinin olumlu karşılandığının işareti olarak da görülebilir. Irkçılıkla ilgili bir filmde kapitalizmin simgelerinden bir içeceğin sıklıkla yer alması, sistem dışında kalan ve şiddete yönelen siyah hareketin aksine, sistemle bütünleşen ve Amerikan potasında eriyen ortodoks bir sivil hareketin daha evla olduğunu ima eder.

Sonuç olarak bu film, yumuşak gücün üç sütunundan biri olan (ülkede uygulanan) siyasi değerler açısından ABD'nin çeşitli eksikleri olmakla birlikte ırkçılık sorununu sistem düzeyinde çözdüğünü, ancak tarihsel nedenlerin etkisiyle kimi bölgelerde hala ufak tefek sorunlar yaşandığını belirtmektedir. Karakterimizin ülkenin kuzey bölgesinden başarılı bir cinayet uzmanı olması da siyahların artık beyazlarla eşit imkân ve fırsatlara sahip olduğunu öne çıkarır. Böylece eşitlik kurulur, hatta yer yer film, dönemin *blaxploitation*⁷⁵⁶ akımına uygun düşecek şekilde siyah karakterden yana olur. Hollywood, sivil haklar konusundaki gelişmelerle birlikte ülkenin ırkçılık sorununa neredeyse bundan sonraki tüm filmlerde kullanılacak bir çözümle noktayı koyar. Üstelik, eleştirel bir üslup belirleyerek veya sistemi eleştiriyor gibi görünerek sistemle sorunu olanların da takdirini kazanır ve onların sözcülüğünü yapma şansına kavuşur. Amiyane tabirle gazını aldığı kitlelerin öncülüğünü yaparak sistemin devamını sağlama noktasında önemli bir rol üstlenir.

Sivil haklar hareketinin yanında şüphesiz ülke gündemini belirleyen bir diğer husus da Vietnam özelinde Üçüncü Dünya ülkelerindeki “komünist tehdidin” varlığı ve bu varlığın

⁷⁵⁶ İngilizce siyah ve sömürü kelimelerinden oluşan *blaxploitation*, çoğunlukla siyah film yapımcıları tarafından, siyah oyuncuların rol aldığı, kentli siyah izleyicilere hitap etmek için çekilen film türüdür. Bu türün en önemli noktası, beyaz kötülerini alt eden kahraman olarak sunulan siyah ana karakterin yanı sıra, korkutucu görünüm, bağımsızlığa doğal olarak yatkın olma, otoriteye saygı duymama, görgü kurallarını ve şekilciliği tamamen göz ardı etme, diplomasi yerine şiddet içeren çözümleri tercih etme gibi unsurları içerisinde barındırmasıdır.

Amerikan değerlerini tehlikeye düşürmesiydi. Bu da bizi incelenecek bir diğer filme götürmektedir.

Sinemada savaş filmleri, ulusal gururu okşamak, moral aşlamak ve düşmanın kötülüğünü sert bir şekilde sergileyip eleştirirken kendi güçlerinin kudreti ve haklılığını göstermek için sıklıkla kullanılmıştır. Savaş filmleri, siyasi mesaj vermekle birlikte aynı zamanda savaş karşıtı ifadelerde de bulunabilir. Vietnam Savaşı hakkında da hem destekleyici hem de eleştirel filmler üretilmiştir. Örneğin, Robert Altman'ın *M*A*S*H*⁷⁵⁷ (Cephede Eğlence, 1970) filmi, Kore Savaşı sırasında geçse de açık bir şekilde Vietnam Savaşı'na değiniyor ve eleştiriyordu. Savaş filmleri genelde savaş sona erdikten sonra çekilmekle birlikte bunun ABD tarihinde bir istisnası vardır. O da *The Green Berets*⁷⁵⁸ (Son Hücum, 1968) filmidir.

The Green Berets, 1968 yılında, savaş hala sürerken gösterime giren bir aksiyon-drama filmidir. Başrolde yer alan John Wayne, filmin hem yönetmenlerinden biri hem de senaristiydi. Wayne'in canlandığı karakter, Vietnam'da görev yapmakta olan bir ABD subayıdır. Amerikan vatanseverliğinin yaşayan sembolü olan Wayne, Soğuk Savaş sırasında ordu ve hükümetle kurmuş olduğu bağ ve kovboy-asker kişiliğinin etkisiyle filmi çekmek için istekli olmuştu. ABD'nin Vietnam'ı komünizmden kurtarma çabalarına bir övgü olmasının yanı sıra, hükümet, ordu ve Hollywood arasındaki ilişkileri ortaya koyan⁷⁵⁹ bu yapımda, özellikle Eisenhower'ın uyardığı askeri-endüstriyel kompleks ile Hollywood arasındaki ilişki⁷⁶⁰ hem filmin içerisinde hem de öncesindeki yapım sürecinde görülebilir.

⁷⁵⁷ Robert Altman, *M*A*S*H*, Twentieth Century Fox, 1970, <https://www.imdb.com/title/tt0066026>.

⁷⁵⁸ Ray Kellogg, John Wayne ve Mervyn LeRoy, *The Green Berets*, Warner Bros./Seven Arts, 1968, <https://www.imdb.com/title/tt0063035>.

⁷⁵⁹ Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası kullanılarak, 1911-2017 yılları arasında Savunma Bakanlığı'nın 814 filmin içeriği üzerinde bir dereceye kadar kontrol sahibi olma karşılığında askeri ekipman ve tavsiye sağladığı, hatta ordu mensuplarının filmlerde rol almasına izin verdiği anlaşılmıştır. Charles Bogle, "National Security Cinema: The Shocking New Evidence of Government Control in Hollywood—How the US military and CIA go about their propaganda operations", *WSWS.Org*, 2020, <https://www.wsws.org/en/articles/2020/02/27/nsec-f27.html>.

⁷⁶⁰ Sinemanın icadından bu yana ordu, faaliyetlerini olumlu bir şekilde perdeye yansıtan Hollywood yapımcılarına lojistik destek sağlamaktadır. ABD ordusu, reklamını yaparak kendini olumlarken, film yapımcılarının üslere ve silahlara erişimini temin ederek daha gerçekçi filmler üretmelerini sağlamaktadır. Böylece sunulan askeri teçhizatla çok sayıda savaş filmi teşvik edilirken, kabul edilmeyen senaryolar aracılığıyla ordunun imajının olumlu kalmasına yardımcı olunuyordu. 1949'da Savunma Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte, filmlere askeri yardım yapılmasını onaylama ve bu süreci denetleme sorumluluğu Sinema Filmi Yapım Ofisine (*Motion Picture Production Branch*) verildi. Söz konusu ofis, Savunma Bakanlığı'nın dilinde "işbirliği" olarak adlandırılan bu yardımlar için, film endüstrisi ile ordu arasında aracılık ediyor ve ordunun yardım sağlamasını ya da bir film stüdyosunun işbirliği talebini reddetmesini tavsiye ediyordu. Dale Dancis, "With the Pentagon's Blessing: Hollywood, the Military, and Don Baruch", *National Archives*, 2018, <https://text-message.blogs.archives.gov/2018/03/01/with-the-pentagons-blessing-hollywood-the-military-and-don-baruch/>. (20.03.2023).

Hollywood'un ele almak için henüz “kaygan bir sabun” olarak gördüğü Vietnam konusunda Wayne, okuduğu aynı isimli kitaptan etkilenererek 1965'te Başkan Johnson'a mektup yazıp film yapmak istediğini bildirdi. Johnson'un özel asistanı Jack Valentine⁷⁶¹'in “eğer filmi yaparsa bizim istediğimiz şeyleri söyleyecek” diyerek olurunun vermesi üzerine Johnson talebi onayladı. Bunun üzerine Wayne, Beyaz Saray, Savunma ve Dışişleri Bakanlığı ile görüşmelere başladı.⁷⁶² Henüz savaş karşıtı toplumsal konsensüsün oluşmadığı ve protestoların küçük gruplarla sınırlı kaldığı zamanlarda böylesi bir işe girişme konusunda arkasında Savunma Bakanlığı olmasına rağmen büyük stüdyolar çekingen kaldılar. Bu süreçte Wayne, film çekimine *Paramount* stüdyoları ile başlamasına rağmen sonradan *Warner Bros./Seven Arts* ile devam etmek zorunda kaldı. Filmin devamını sağlayan nedenin ordunun neredeyse tüm masrafları çok ucuza fatura etmesi olduğu sonradan Cumhuriyetçi senatörlerce ortaya döküldü.⁷⁶³ İki yıl süren senaryo yazım sürecinde bakanlık, filmde yer alması ve asla yer almaması gereken hususları açıkça belirtti.

Bakanlık'a göre, Vietnam Savaşı'nın üç teması bulunmalı ve filmde bunlara dikkat edilmeliydi. Bu temalardan ilki, çatışmanın bir iç savaş veya kendi kaderini tayin hakkı olarak sunulmaması gerektiği idi. Savaş, Güney Vietnam'a karşı Çin tarafından desteklenen Kuzey Vietnam'ın saldırganlığının bir tezahürü olarak gösterilmeli ve Güney Vietnam, komşusunun saldırısına uğrayan bağımsız bir ülke olarak sunulmalıydı. Böylece ABD, egemen bir ulusun kendini savunmasına yardım etme hakkına kavuşmuş oluyordu. İkinci olarak, ÇHC'nin Kuzey Vietnam'ı ve onun terörist ağı olan Vietkong'u genişleme aracı olarak kullandığı, savaşın Güneydoğu Asya'ya yayılmasını sağlayacağı ve domino teorisi uyarınca diğer ulusal kurtuluş savaşları için örnek olacağı anlatılmalıydı. Son olarak, ABD ve müttefiklerinin niyetlerinin barışçıl olduğu ve güç kullanımına son çare olarak başvurdıkları, uzlaşmaz bir düşmanı müzakereye zorlamak ve Vietnam'a barış getirmek için güç kullanımının zorunlu olduğu gösterilmeliydi.⁷⁶⁴ Buna göre ABD, egemen bir devlet olan Güney Vietnam'ın ve domino teorisi uyarınca, diğer Güneydoğu Asya devletlerinin komünizme yenik düşmesini engellemek ve

⁷⁶¹ Valenti, birkaç ay sonra bu görevi bırakıp Amerika Sinema Filmleri Birliği'nin (MPAA) başına geçecek ve Hays Prensipleri'nin kaldırmasında önemli bir rol üstlenecektir. 1966'da başladığı görevini 2004 yılına dek sürdürecektir.

⁷⁶² Alex von Tunzelmann, “The Green Berets: How the War Was Spun”, **The Guardian**, 2014, <https://www.theguardian.com/film/2014/jul/11/the-green-berets-reel-history-john-wayne-vietnam-war>. (20.03.2023).

⁷⁶³ Shaw, **Hollywood's Cold War**, s. 216.

⁷⁶⁴ A.g.e., s. 209–210.

Kuzey'deki komünist düşmanı müzakere masasına oturtmak için güç kullanmak zorunda kalan taraftı.

Senaryo hazırlanınca, Savunma Bakanlığı'nın Georgia'daki askeri üssünde, temin edilen 350 personel ve onlarca helikopter, uçak, silah ve patlayıcıyla filmin çekimine başlandı. Savunma Bakanlığı'ndan gelen 3 uzman, çekimleri 13 hafta süren filmin her karesi ve makarasını kontrol ederek savaşa gidecek her askere çekincesiz bir şekilde izletilebilecek bir film ortaya çıkmasını sağlamak istiyordu.⁷⁶⁵ Bu bağlamda, işkenceye engel olmayan Yeşil Bereliler'in bulunduğu bir sahne ve Wayne'in komik bir kavgı sahnesi filminden çıkarıldı.

Film, 1960'ların Beatles, Batman, Marilyn Monroe ve Barbie gibi pek çok popüler kültür ikonundan biri olan ve Yeşil Bereliler olarak anılan, özel bir birliğin eğitim merkezinde açılır. Albay Mike Kirby rolündeki Wayne, Yeşil Bereliler'in bir tanıtım standında dururken alandaki izleyicilere bilgi verilir. İzleyicilerin arasındaki gazeteciler neden Vietnam sorununa dahil olduğunu, bunun Vietnamlılar arasında bir mücadele olduğunu ve ABD'nin karışmaması gerektiğini söylerler. Stantta duran görevli, Vietnam'da ele geçirilen üç tüfek göstererek bu tüfeklerin Çin, Rus ve Çekoslovak komünistlerinin yapımı olduğunu, yaşananın Vietnamlılar arası bir mücadele olmadığını söyler. Sonrasında Albay Mike Kirby, özel olarak seçilmiş iki özel kuvvet birimiyle birlikte Güney Vietnam'a gönderilir. Yanında savaş karşıtı gazeteci George Beckworth da vardır ve orada olup bitenlerle ilgili bulgularını rapor etmesi beklenmektedir. Kirby'nin ilk görevi, Dodge City'deki ana kampın inşaatının tamamlanmasına yardımcı olmak ve orada konuşlanmış olan birliğin yerini almaktır. Tamamlanmamış üsse yapılan büyük bir saldırının ardından Yeşil Bereliler yerlerinde kalmayı ve Vietkong güçlerini püskürtmeyi başarırlar. Vietnam'daki mevkidaşı Albay Cai ile buluşan Kirby ve adamları, düşman kuvvetlerini etkisiz hale getirmek amacıyla Kuzey Vietnamlı bir generali kaçırmak için gizli bir görev başlatırlar. Bu sırada muhabir, özel kuvvetleri iş başında gözlemler, düşmanın masum insanları katledişine tanık oldukça görüşleri değişir.⁷⁶⁶ Bu süreçte özel kuvvetler başarılı bir gizli harekât ile düşman generalini kaçırrır. Albay, güneş batarken Asyalı bir çocuğu teselli eder ve film sona erer.

Filmde, siyah ve beyaz nettir. Katolik misyonerlerden İngilizce öğrenen Güney Vietnamlılar iyi, diğerleri kötüdür. Amerikalılar, Vietnam'da zamanlarını muhtaç köylülere

⁷⁶⁵ A.g.e., s. 216.

⁷⁶⁶ Gerçekte ise bunun tam tersi olmuş, gazeteciler savaşı en başından desteklemiş ve olanları ilk elden gördüklerinde görüşleri değişerek savaş karşıtı tarafa geçmişlerdir.

tıbbi yardım sunmak ve sevimli çocukları kucaklamak gibi güzel şeyler yaparak geçirirler. Düşman, komünizmin yayılması arzusuyla hareket eden ırkçı teröristler olarak sunulur. Güney Vietnamlılarsa Amerikan rehberliğine muhtaç, çocuksu insanlar olarak tasvir edilir. Amerikalılar, medeni ve demokratik ilkelerle hareket ederek mazlumlara savunan insanlar olarak gösterilir. Öte yandan Vietkonglar çocukları öldüren ve kadınlara tecavüz eden devasa, yüz­süz bir kötölük gücüdür ve bunu gören gazeteci bir anda aydınlanır. Bunlar savaş filmlerinin bilindik unsurlarıdır ancak, bu filmi çalışma kapsamında önemli kılan birkaç nokta bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, neredeyse bundan sonraki tüm Hollywood yapımı, sonucu belirsiz savaş filmlerinin şablonunu oluşturmıştır. Bu şablona göre savaş, küçük bir seçkin asker grubunun çabalarına indirgenerek birlik başarılı olunca savaş kazanılmış hissi uyandırılır. Böylece savaşın arka planına yani diplomasi, bürokrasi, askeri-endüstriyel komplekse asla yer verilmez. Savaşın herhangi bir anındaki dondurulmuş bir hikâye beyazperdeye taşınarak istenilen mesaj iletilir ve savaşın ardındaki yapıya dair hiçbir şey söylenmez. Savaş gibi büyük toplumsal sorunların birkaç askerin kişisel hikayeleri ve çabaları düzleminde ele alınmasıyla düzenin iyi ve ahlaklı görünmesi sağlanır.⁷⁶⁷ Düşman diyarlara giderek orada teröristleri öldüren ve esir Amerikalı askerleri kurtaran, süper asker sinemasının hikayeleri de bu filme dayanmaktadır. 1980’lerde, özellikle Reagan döneminde, Amerikan gücünün yükselişiyle alakalı filmlerde Vietnam’da kalan veya Afganistan’da savaşan askerlerin yardımına koşan büyük gişe filmleri hep bu formülü kullanacaktır. *The Green Berets*, bariz eksikliklerine rağmen günümüzdeki süper asker sinemasının temelidir.

İkinci olarak, yaşanan başarısızlığın suçlusu olarak hayali bir düşman yaratılır. Böylece “biz başarılıydık ancak, Güneylilerin içindeki Kuzey’e sempatizan hainler nedeniyle kayıplar yaşadık” mesajı verilir. Bu mesaj, sonraki filmleri de etkiler ve düşsel bir dış düşman yaratılarak birileri veya bir şeyler bize engel oldu anlatısı beslenerek psikolojik rahatlama sağlanır. Ancak, film özelinde bu bir çelişkiyi de içinde taşımaktadır. Filmde Kuzeyliler tecavüzcü katiller olarak gösterilir ve komünizme dair, Güneylilerden bazılarının Kuzey’in saflarına katılmasına neden olacak herhangi bir gerekçe bulunmaz. Aksine, gösterime

⁷⁶⁷ Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 18.

girmesinden bir yıl sonra, *The New Yorker*'da yayınlanan bir araştırma, bu filmde Kuzey Vietnamlılara atfedilen vahşetin ABD askerleri tarafından işlendiğini ortaya çıkaracaktı.⁷⁶⁸

Üçüncü olarak, film her ne kadar finansal açıdan başarılı olsa da, Amerikalılara davalarının doğruluğu konusunda zihinsel bir rahatlatma sağlamak yerine, savaş konusundaki bölünmeyi pekiştirdi. Bu bölünme, filme yönelik eleştirilerde de kendini gösterdi. Önceki yıllarda, bir Wayne filmi içerdiği mesajlar itibarıyla nadiren eleştirilirdi. Oysa söz konusu filme, bazıları, Hollywood ve onun efsane yaratma becerisi üzerine olmak üzere çok sayıda sert eleştiri yöneltilmişti. Bu eleştiriler, Hollywood'un gücünü ve yankısını yitirdiğini ve dolayısıyla eski Hollywood formülünün artık ulusun hayal gücünü yakalayıp savaşa daha büyük bir bağlılık için teşvik edemeyeceğini belirtiyordu.⁷⁶⁹ Wayne'in, eski usul vatansever, özgürlük düşkünü iyi Amerikalılar ile acımasız, totaliter Vietkong hakkındaki mücadeleye dair klişeleri bir zamanlar olduğu gibi Amerikan hayal gücünü tetiklemiyor ve onu yönetemiyordu. Bunun yerine, Wayne'in bu filmdeki anlatısı, Hollywood'un terk etmesi gereken dilini gösteriyordu. Aksi takdirde Hollywood hem inanırlığını hem de bir rüya fabrikası olma yetisini kaybedecek ve Wayne'in en çok üzerinde durduğu değerlerin altını oyacaktı.⁷⁷⁰ Böylece Hollywood kör göze parmak sokarcasına bir propaganda makinesine dönmeden, Vietnam gerçeğini tersine çeviremede de gerçekliğin bir kısmını yumuşak bir şekilde ele alarak, 1970'lerde ulaşacağı anlatım tekniğine doğru bir değişime girdi.

Dış politikayı meşrulaştırma amacı taşıyan bu film eğer işler yolunda gitse ülkenin yumuşak gücüne etki edebilir ve bu tezlerin doğru olduğuna insanları ikna etmek için kullanılabilirdi. Ancak Vietnam, ABD yumuşak gücüne en büyük zararlardan birini verdi. ABD tarihinde büyük bir hezimet ifade etse de filmlerde bunu tersine çevirmek ve bir nevi tarihsel revizyonizm yapmak ilerleyen yıllarda mümkün olacaktı. Özellikle bu filmde öncülünü gördüğümüz küçük bir birlik üzerinden kazanılan başarının savaşın geneli gibi sunulması zafer hissi yaratılması sonraki savaş filmlerinin temelini oluşturdu. Savaş karşıtı toplumsal hareketlerin de etkisiyle Vietnam'ın ülkenin yumuşak gücüne büyük bir zarar verdiği ve güvenilirliğini etkilediği açıktır. ABD, başkalarına çekici gelmeyen bir kültür ve inançta diretmiş, sahip olduğunu vaaz ettiği tüm siyasi değerlerin aksine hareket etmiş ve meşru ve ahlâki bir dış politika amacı olan bir güçle savaşırmıştı. 1970'lerin sonuna doğru çekilen filmlerle

⁷⁶⁸ Daniel Lang, "Casualties of War", *The New Yorker*, 1969, <https://www.newyorker.com/magazine/1969/10/18/casualties-of-war>. (11.12.2022)

⁷⁶⁹ Leonard Quart ve Albert Auster, *American Film and Society since 1945*, Santa Barbara, Praeger, 2011, s. 91.

⁷⁷⁰ A.g.e., s. 92.

Vietnam ile yüzleşme başlasa da, bunu yine kendi merceğinden yapmış ve Vietnam'la yüzleşmek yerine onu değiştirmeye çalışmıştır. Özetle bu film, propaganda ile yumuşak güç arasındaki ince çizginin tarihin gelişimiyle ilişkisini göstermesinin yanı sıra, ordu ve Hollywood arasındaki işbirliğini ve süper asker sinemasıyla Vietnam arasındaki bağı ortaya sererek, yanlış bir yumuşak güç uygulamasının örneği olmuştur.

In the Heat of the Night filmiyle ülkenin demokratik değerleri, özgürlüklerin korunması ve Afro-Amerikan haklarına saygı gösterilmesi anlatılırken, *The Green Berets*, ülkenin dış politikasının, kendi kamuoyu ve diğer ülkeler tarafından da meşru olarak görülmesini ve desteklerini sağlamayı amaçlıyordu. Bu iki film yanında 1960'lardaki kültürel ortamı yansıtan ve ülkenin değişen değerlerine de işaret eden *Easy Rider*, kültürün etkili bir şekilde kullanılarak uzun vadede diğer ülkelerin kültürel açıdan ABD'ye yakınlaşmasını sağlamanın bir diğer yolunu gösterdi.

Easy Rider, Dennis Hopper'ın yönettiği ve aynı zamanda Peter Fonda ve Jack Nicholson ile birlikte rol aldığı 1969 yapımı bir yol filmidir. Dönemin popüler (karşı) kültürünün bir simgesi olarak anılan film, Wyatt ve Billy adlı kendini beğenmiş ve uyuşturucu bağımlısı iki motorcunun motosikletleriyle Amerika'nın güneybatısındaki Los Angeles'tan doğudaki New Orleans'a doğru yaptıkları bir yolculuğun öyküsünü anlatmaktadır. Özgürlük, bireysellik ve isyan gibi dönemin kültürel temalarını yansıtan *Easy Rider*, geleneksel vatanseverlik sembolleri olan Amerikan bayrağı ve kovboy süslerini, yabancılaşma ve yalnızlık sembolleri olan uzun saç ve uyuşturucuyla birleştirir. *Woodstock*⁷⁷¹ konserinin yapıldığı, Robert Kennedy ve Martin Luther King'in trajik suikastlarının gerçekleştiği, Vietnam Savaşı'nın sürdüğü ve Nixon'ın seçildiği 1969 yılında çekilen bu filmin tonu, idealist 60'lı yılların çöküşünü yansıtacak şekilde son derece karamsar ve kasvetlidir.⁷⁷²

Büyük bir uyuşturucu anlaşması yapan ikili, kazandıkları parayı yeni bir hayata başlamak için kullanmak isterler. Motorcular, anlayışsızlık ve hoşgörüsüzlükle karşılaşmak da dahil olmak üzere, yolda, Amerikan yaşamının hem güzelliğini hem de sert gerçeklerini deneyimlerler. Film bir yol hikayesidir ve yolculuğun her kısmı 1960'lar Amerika'sının bir bölümünü ve değişimini betimler. Filmin başlangıcında Wyatt ve Billy, kırsaldan aldıkları

⁷⁷¹ Ağustos 1969'da, New York'taki bir çiftlikte, yarım milyondan fazla insanın dört gün boyunca dönemin önde gelen 32 sanatçısını dinlemek için bir araya geldiği müzik festivalidir. Woodstock, müzik tarihinin en önemli anlarından biri olmasının yanı sıra tüm zamanların en büyük olaylarından biri olarak da görülmektedir. <https://www.woodstock.com/about/> (27.03.2023)

⁷⁷² Tim Dirks, "Easy Rider (1969)", [filmsite.org](https://www.filmsite.org/easy.html), 1999, <https://www.filmsite.org/easy.html>. (27.03.2023).

uyuşturucuyu havalimanının arkasında, ultra lüks bir arabayla gelen zengin birine satarlar. Zenginlerin nefret edilesi kötüler olarak temsil edildiği bu sahneden sonra ikili yola koyulur. Yolda karşılarına çıkan bir hippiyi alarak onun komününe giderler. Karşı kültürün bir temsili olan bu komünde hippiler, şehirden uzakta kendileri ekip kendileri biçmektedir. Komünden ayrılan ikimiz bir kasabaya uğrarlar. Kasabadan geçiş izinleri olmadığı için nezarethaneye atılır ve üçüncü bir kişiyle, Avukat George Hanson ile tanışır. Fazla içtiği için nezarete atılan Hanson, polise rüşvet vererek olanların babasının kulağına gitmemesini sağlar. Özgürlük hayalleri olan, ancak bunu gerçekleştirecek cesareti bir türlü kendinde bulamayan küçük burjuva Amerikan orta sınıfını tasvir etmek için yerleştirilen avukatın yanı sıra, rüşvet alan polis özelinde sistemin yozlaşması da gösterilir. Wyatt ve Billy kasabadan ayrılırken, avukatı da yanlarına alarak üçlü olarak yola devam ederler. Kocaman bir şehre gelirler, temiz sokaklar, kocaman beyaz evlerde oturan beyaz adamları gösteren sahnenin hemen ardından şehrin dışında, yıkık dökük bakımsız evlerde yaşayan siyahları görürler. Gelir adaletsizliği ve ırksal eşitsizliği iki karede gösteren film, bize 60'ların toplumsal hareketlerinin temelini yansıtır.

Ardından yemek yemek için bir kasabada dururlar. Kafeye girdiklerinde yerli halk ve polisler onlara yadırgayarak bakarlar. Polis, “şu sorun yaratanlara bak” diyerek gözlerini ayırmazken aralarından orta yaşlı biri, uzun saçlı Billy’i kıza benzetir. Bölge halkından başka bir genç, “bir keresinde iki erkeği öpüşürken görmüştüm, düşünebiliyor musun iki erkeği” diyerek yine 60'lardaki eşcinsel hareketlere atıf yaparken bunun bölge halkına yansımaları (veya yansımayışını?) görürüz. Öyle ki, kafedekilerden biri, “şu goril gibi olanla zenci bir kıyı bir araya getirelim, ikisi için de en iyisi o” der. Hükümet ne kadar yasal adım atarsa atsın, ülkenin orta batısındakilerin gelişmeler karşısındaki tutumlarının değişmediğini gösterir. Öte yandan her tepki olumsuz değildir, muhtemelen kadın hareketlerine ve seks özgürlüğüne gönderme olarak konulan bir kız grubu, ekibe ve motosikletlerine hayran olur. Hafifmeşrep bir tavırla kendilerini gezdirmelerini isterler ancak, mahalle baskısına daha fazla dayanamayan ekip mekândan çıkar ve yola devam eder.

Bir sonraki molada Hanson, eskiden bu ülkenin güzel bir yer olduğunu ancak şimdi neye dönüştüğünü anlamadığını söyler. Billy bir şey diyecekken Hanson, “senden değil senin temsil ettiğin şeyden korkuyorlar, senin temsil ettiğin şey özgürlük. Eğer onlara özgür olmadığını söylersen ya seni öldürürler ya da saatlerce ikna etmek için bir bir konuşurlar çünkü karşılarına özgür bir birey çıkınca bundan rahatsızlık duyarlar” der ve bu konuşmanın gecesinde karanlıkta gelen eli sopalı adamlarca öldürülür. Yaşadıkları şoktan sonra Wyatt ve Billy, Hanson’ın

cüzdanında kartı bulunan bir yere gidip arkadaşları şerefine iki tek atmak isterler. Gittikleri yerin duvarında, “tanrı yoksa onu yaratmak gerekecektir” yazmaktadır. Orada tanıştıkları iki kadını da yanlarına alarak şehre ve ardından mezarlığa giderler. Mezarlıkta uyuşturucunun etkisiyle kafaları iyi olunca çeşitli halüsinasyonlar görürler. Hristiyan ikonalarıyla çıplaklık ve seks görüntüleri bir arada gider. Bir tür ikonoklast etki yaratan bu sahnelerden sonra ikili yeniden yola düşer. Yolda, karşıdan gelen kamyondaki biri, korkutmak amacıyla silahıyla Billy’yi hedef alır ve nasıl olduğu anlaşılmayan bir şekilde silah patlar. Kamyondakiler, yardım çağırmaya giden Wyatt’ı da hedef alırlar ve ikilinin ölümüyle film biter. Film mutlu sonla bitmez ve Hollywood’un mutlu son ideolojisine karşı bir adım olarak yer alır.

Film, sinema ve Amerikan tarihi açısından önemli birçok unsura ev sahipliği yapar. 1960’ların sonlarında ve 1970’lerin başında Hollywood, genç, bağımsız yönetmenlerin öncülüğünde düşük maliyetli, az riskli, sıra dışı ve özgürce yapılmış filmlere yönelmişti. *Easy Rider* da, bu yeni akımı, Yeni Hollywood dönemini başlatan öncü filmlerden biridir.⁷⁷³ Kültür devriminin sembolik bir parçası haline gelen *Easy Rider* filminin karakterleri, Vietnam Savaşı’na karşı olan hoşnutsuzlukları ve geleneksel Amerikan toplumuna yönelik eleştirileri yansıtmaktadır. Hippilerin, uyuşturucu kullanıcılarının ve gençlik hareketinin sembolü olarak görülen ve düşük bütçesine rağmen kültür devriminin birçok unsurunu barındırdığı için büyük bir başarı elde eden filmde değişen kültürel kodlar doğrultusunda Amerika’da giderek popülerleşen motosiklet kültürü ve rock müzik önemli bir rol oynamaktaydı. Konusu ve anlatımı itibariyle, Amerikan rüyasına meydan okuduğu söylenebilecek film, karakterlerin özgürlük, bağımsızlık ve bireysellik arayışlarına odaklanır ve Amerikan rüyasının sınırlarını sorgular.

Söz konusu filmler aracılığıyla ülkedeki ırkçılık, Vietnam’a dair bakış ve toplumsal hareketler yumuşak güç unsurlarına dönüştü. Hollywood, ırkçılığı, ülkenin yalnızca güneyiyle sınırlı ve federal yönetim sisteminin gereği olarak yansıtırken diğer yandan ülkenin Afro-Amerikalılara sunduğu imkanlar üzerinde durdu. Böylece ülke içi ve dışında istikrarlı bir şekilde sürdürülen siyasi değerler bağlamında hem ABD’nin sahip olduğu kapitalist ekonominin nimetlerini hem de bu ürünlere sahip Afro-Amerikalılar aracılığıyla ırkçılığın kısıtlı bir alanı kapsadığını gösterdi. Bu hareketle hem ülke içindeki sivil haklar hareketini hem de uluslararası politikada giderek önemli hale gelen Üçüncü Dünya ülkelerini hedefledi. Benzer bir biçimde, Vietnam’ı da kendi merceğinden değerlendirerek, vahşi komünizme karşı

⁷⁷³ Quart ve Auster, *American Film and Society since 1945*, s. 96.

mazlumların yanında yer alan bir ABD portresi çizdi. Eğer Vietnam Savaşı umulduğu gibi seyretseydi ülkenin yumuşak gücüne ahlaki bir dış politika örneği olarak katkı sağlayacaktı. Oysa şimdi, Hollywood ve ordu arasındaki ilişkinin bir örneği olarak yer etti. Özellikle gençleri hedef alan kitlesiyle, daha özgür bir Amerika sunan *Easy Rider* ise, tüm dünyada isyanların ve başkaldırının bir hayat tarzına dönüştüğü günlerde izleyicilere yer yer cazip yer yer karamsar bir Amerika sundu. Çekiciliğini yansıttığı gerçeklikten alan film, deneysel de olsa farklı bir Amerikan çehresi sunarak, hem dönemin ruhuna hitap ederek izleyici çekebildi hem de daha önce ana akım filmlerle seslenemediği bir kuşağa erişme imkanına kavuştu.

Oysa şimdi *Easy Rider* filminin seslendiği kuşak başta olmak üzere ülkenin büyük bir kısmı Vietnam konusunda bastırıyor, savaşın ve savaşın beraberinde getirdiği ekonomik zorlukların çözülmesini “onurlu bir barış” vaat eden yeni başkandan istiyorlardı.

2.2. Nixon ve Ford: Vietnam’dan Kurtulma, SSCB ile Yumuşama ve ÇHC ile Yakınlaşma

Richard M. Nixon’ın⁷⁷⁴ göreve başladığı 1969 yılında uluslararası sistem Soğuk Savaş’ın ilk yıllarından oldukça farklıydı. Ekonomileri gelişen Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya, ABD ekonomisine meydan okur hale gelmiş, Batı ittifakı askeri ve siyasi açıdan sürse de müttefikler ABD’den bağımsız hareket etmeye başlamışlardı.⁷⁷⁵ SSCB, 1968’deki Çekoslovakya müdahalesiyle Varşova Paktını sürdürmeye çalışırken, ÇHC ile rekabetinin sıcak çatışmaya dönüşmesinden endişeleniyordu. Ayrıca, yumuşama süreciyle birlikte iki kutup arasındaki mücadele bütünüyle Üçüncü Dünya ve Ortadoğu’ya kaymıştı.⁷⁷⁶

1960’ların son yılında ABD’ye bakıldığında ilk göze çarpan, İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan ekonomik patlamanın sonuna gelindiği idi. Vietnam için yapılan harcamaların tetiklediği işsizlik ve enflasyon, ülkenin ekonomik sorunlarının başında geliyordu. Soğuk Savaş’ın başından beri ekonomik büyümenin lokomotiflerinden olan makine aletleri, tüketici elektroniği, otomotiv ve çelik endüstrisine Avrupa ve Japonya’dan güçlü rakipler çıkması,

⁷⁷⁴ 1913’te Kaliforniya’da doğan Richard M. Nixon, Hukuk Fakültesi’nde eğitim gördükten sonra avukatlık yapmaya başladı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Pasifik’te Donanma’da teğmen olarak görev yaptı ve savaştan sonra Kaliforniya bölgesinden Temsilciler Meclisi’ne seçildi. 1950 yılında Senatör oldu ve 1952 seçimlerinde Eisenhower tarafından Başkan Yardımcısı olarak aday gösterildi. Başkan Yardımcısı olarak Eisenhower yönetiminde önemli görevler üstlenen Nixon, 1960’ta Cumhuriyetçi Parti’den başkanlığa aday gösterildi, ancak John F. Kennedy’ye karşı az bir farkla kaybetti. 1968’de yine partisinin adaylığını kazandı ve seçimlerde Demokratları yenmeyi başararak ABD’nin 37. Başkanı oldu. Frank Frediel ve Hugh Sidey, “Richard M. Nixon”, **The White House**, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/richard-m-nixon/> (02.01.2023).

⁷⁷⁵ Gültekin Sümer, **Kissinger**, İstanbul, Artus Kitap, 2007, s. 85.

⁷⁷⁶ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 761.

ekonomik durgunluğu pekiştirerek toplumsal hareketleri güçlendirmişti.⁷⁷⁷ Savaş karşıtı hareketin yanı sıra, Afro-Amerikan hareket, kadın hareketleri ve beraberinde getirdiği cinsel devrim toplumda karşılık bularak, kültürün bir parçası haline gelmeye başlamıştı. Hippiler ve çiçek çocuklar gibi karşı kültür hareketleri ile ana akım toplumsal değerleri reddeden hareketler etkisini yitirmeye başlasa da ABD toplumu bu çalkantılı süreçte huzurlu bir liman arayışına yönelerek, düzeni sağlayamayan merkezi otoriteden şüphe duymaya başlamıştı.⁷⁷⁸ Dahası, Vietnam Savaşı'nın ekonomik yüküyle yükselen toplumsal hareketler, heybelerinde taşıdıkları talepleriyle toplumun ayrışmasına yol açtıkları gibi Nixon'ı iktidara taşıyan siyasal, toplumsal ve ekonomik koşulları da tetiklemişti.

Böylesi bir ortamda Oval Ofis'e yerleşen Nixon'ın dış politika gündeminde "barış" üst başlığında, birbiriyle alakalı üç konu vardı. Bunlar, Vietnam'dan kurtulma, Çin ile yakınlaşma ve SSCB ile yumuşamaydı.⁷⁷⁹ Vietnam'daki savaşın sona ermesine ve SSCB ile nükleer savaştan kaçınılmasına duyulan özlemi fark eden Nixon yönetiminin ana teması, barışın sağlanmasıydı.⁷⁸⁰ Eğer barış gerçekleştirilebilirse iç politikada da elinin rahatlayacağını düşünen Nixon'ın Vietnam, Çin ve SSCB politikalarını yürütmedeki en büyük yardımcısı Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak atadığı Harvard Profesörü Henry Alfred Kissinger'dı.⁷⁸¹

⁷⁷⁷ Giovanni Arrighi, "The World Economy and the Cold War, 1970–1990", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 26.

⁷⁷⁸ **A.g.e.**, s. 763.

⁷⁷⁹ Yumuşak gücün popülerlik kazanmasına ön ayak olan gelişmelerden belki de en önemlisi, Soğuk Savaş'ın değişen doğasıydı. 1950'ler ve 1960'larda savaş, barış ve ulusal beka hesapları büyük oranda askeri güce ve stratejik ambargodan dış yardıma kadar uzanan ekonomik baskı araçlarına dayanıyordu. Ancak, Berlin Krizi'nin çözülmesi, Küba Füze Krizi ve sonrasında ortaya çıkan nükleer yok oluş tehlikesi, Soğuk Savaş'ın coğrafi odağının Üçüncü Dünya ülkelerine kayması ve Doğu-Batı ilişkilerindeki ana odak noktasının silah denetimi olması gibi gelişmeler, Soğuk Savaş'ın seyrini etkiledi ve taraflar arasında yumuşama adı verilen bir döneme girildi. Böylece, askeri ve ekonomik unsurların dışında gücün başka boyutları daha da önem kazanmaya başladı.

⁷⁸⁰ Robert D. Schulzinger, "Détente in the Nixon–Ford Years, 1969–1976", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, New York, Cambridge University Press, 2009, s. 375.

⁷⁸¹ Almanya'da doğan Kissinger, 1938 yılında geldiği ABD'de, 1943 yılında vatandaşlığa kabul edildi. 1943'ten Temmuz 1946'ya kadar orduda görev yaptıktan sonra Harvard Koleji'nden 1950 yılında mezun oldu ve aynı üniversiteden 1952 ve 1954 yıllarında yüksek lisans ve doktora derecelerini aldı. Akademik yönünün yanında siyasi yönü de bulunan Kissinger, 20 Ocak 1969'dan 3 Kasım 1975'e kadar Ulusal Güvenlik İşlerinden sorumlu Başkan Yardımcısı ve 22 Eylül 1973'ten 20 Ocak 1977 tarihine kadar Dışişleri Bakanı olarak görev aldı. Dış politika yaklaşımı, ideoloji ya da ahlaktan ziyade pratik değerlendirmeleri ve güç politikalarını önceleyen Realpolitik'e dayanan Kissinger, ABD'nin uluslararası ilişkilerde istikrarı korumak için bir güç dengesi stratejisi izlemesi gerektiğine inanıyordu. "Biography", **henryakissinger.com**, 2012, <https://www.henryakissinger.com/>. (03.01.2023).

2.2.1. Dış Politikada “Büyük Güç Politikaları”

ABD dış politikasında yeni bir yönelim gerektiğini düşünen Nixon ve Kissinger, dış politikanın “iyi” ABD ve “kötü” SSCB arasında bir mücadele olarak görülüp yürütülmesine karşıydılar. Bu ikiliye göre ABD’nin güvenliği, diğer büyük güçlerle arasındaki farklılıkları gidermekten ve ortak çıkarlar oluşturmaktan geçiyordu.⁷⁸² Benzer şekilde uluslararası düzendeki istikrarı sürdürmek için, ideolojisine bakılmaksızın tüm büyük güçleri, düzenin meşru aktörleri olarak görmek gerekiyordu. Bu nedenle, ABD’nin lideri olduğu statüko güçlendirilmeli ve diğer aktörler de dahil edilmeliydi.⁷⁸³ ABD’nin yapması gereken, rakiplerini zorla demokratikleştirmek yerine, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için SSCB ve ÇHC’nin yer aldıkları statükoyu sürdürmektir. ABD, düşmanlığı artırmak yerine statükoyu kabul etmeli ve ona göre davranmalıydı. Böylece, kendi değerlerini diğerlerine dayatarak değil, uzun vadede kendi sistemi ayakta kalırken komünist sistemin çözülmesiyle zafer kazanabilirdi.⁷⁸⁴ Öte yandan Kissinger, ABD’nin artık Soğuk Savaş’ın ilk günlerindeki gibi baskın konuma sahip olmadığına inanıyordu. Washington ve Kremlin’in artan nükleer cephanelikleri, siyasi amaçlara ulaşmak için askeri güç kullanımına dair geleneksel fikirleri değiştirmişti. Geçmişte, bir ulusun askeri gücü ne kadar büyükse, diğerlerini etkileme kabiliyeti de o kadar büyük olurdu. Oysa şimdi, hem ABD hem de SSCB birbirlerini yok edebilecek güçteyken, sıradan siyasi amaçlara ulaşmak için nükleer silah kullanma tehdidi daha az inandırıcı hale gelmişti.⁷⁸⁵ Ayrıca, ideolojiden bağımsız bir dış politikayla ÇHC ile yakınlaşmak, giderek açığa çıkan ÇHC ile SSCB arasındaki rekabeti⁷⁸⁶ kullanmak ve taraflarla yürütülen ikili ilişkilerle de başta Vietnam olmak üzere dünya meselelerinde işbirliği yapmak mümkün olabilirdi.

Uluslararası sisteme yaklaşımları birbirlerine oldukça benzeyen Nixon ve Kissinger ikilisine göre, dünya gündemini belirleyecek bu yönelimin önündeki en büyük ayak bağı, bir an önce sona erdirilmesi gereken Vietnam Savaşı’ydı. Fakat bu savaş, hem ülke içindeki muhalefetin tepkisini çekmeden hem de ülke dışındaki müttefiklerin güvenini kaybetmeden

⁷⁸² Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 108.

⁷⁸³ Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 625–626.

⁷⁸⁴ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 109.

⁷⁸⁵ Robert D. Schulzinger, “Détente in the Nixon–Ford years, 1969–1976”, **The Cambridge History of the Cold War - Volume 2: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, New York, Cambridge University Press, 2009, s. 374.

⁷⁸⁶ İki ülke arasında yüzyıllardır süren tarihsel mücadelenin yanı sıra, ülkelerin komünist partileri arasındaki bozuk ilişkiler, komünist dünyaya öncülük mücadelesi ve emperyalist devletlerle barış içinde bir arada yaşama gibi politika farklılıkları bulunmaktaydı. İki ülke arasındaki sorunu gün yüzüne çıkarırsa 1960’ların sonundaki ciddi askeri çatışmalara neden olan anlaşmazlıklar oldu. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s.390-391.

“onurlu” bir şekilde sona erdirilmeliydi. Özellikle Nixon’a göre bu savaş, ABD’nin garantör olarak itibarını korumak ve bir krizle karşılaştıklarında güvenilir olacağına dair müttefiklerine güvence vermek için yapılıyordu.⁷⁸⁷ Ancak, Nixon’ın Vietnam Savaşı’nı sonlandırması neredeyse 5 yıl sürdüğünden, Vietnam ve diğer dış politika konuları birbiriyle çakışacak ve iç içe geçecekti.

Eisenhower’ın Başkan Yardımcısı olarak dış politika ile ilgilenen Nixon, başkan olarak da dış politikayı tamamen kontrol etmek ve önemli kararları kendisi almak niyetindeydi. Eski bürokratik kimliğinin verdiği tecrübeyle, yeni politikasını uygulamak için SSCB ve ÇHC’den ziyade, kendi ülkesinin Dışişleri ve Savunma Bakanlığı bürokrasisiyle uğraşmak zorunda kalacağını düşünüyordu. Bu nedenle köstek olacağını düşündüğü Kongre’yi dışlayarak, genelde arka kapı diplomasisi olarak adlandırılan, eskinin Avrupalı diplomatları gibi gizlilik içinde hareket etmeyi yeğledi. Özellikle Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin uygulamayı umduğu cesur dış politika hamlelerine engel olabileceğini düşündüğünden Dışişleri Bakanlığı’nı pasif bıraktı.⁷⁸⁸ Nixon, kendisine ve Kissinger’a meydan okumayacağını düşündüğü bir isim olarak William P. Rogers’ı Dışişleri Bakanı olarak seçti. Dış politika alanındaki uzmanlığıyla tanınmayan Rogers, Eisenhower döneminde Adalet Bakanlığı yapmış, idari ve organizasyonel becerileriyle bilinen bir avukattı.⁷⁸⁹ Böylece, pasif bırakılan bakanlığın işlevini üstlenen Ulusal Güvenlik Konseyi, dış politika denetimini ele alacak ve başında Kissinger bulunacaktı. Bu bağlamda Konsey, çalışan sayısı iki katına, bütçesi de üç katına çıkacak şekilde yeniden yapılandırıldı.⁷⁹⁰ Sonuçta, Truman’ın bir koordinasyon merkezi olarak oluşturduğu Konsey, Nixon döneminde küçük bir Dışişleri Bakanlığı’na dönüştü. Nixon ve Kissinger’ın dış politikada “çevirdiği filmlere” Kongre’nin dahil edilmeyerek dışlanması, ilerleyen yıllarda Demokratların Kongre’nin iki kanadında da güç kazanmasıyla dengeleri ve ülke içindeki erk mücadelesini etkiledi. Fakat Nixon, görevi Watergate skandalı nedeniyle yardımcısı Gerald R. Ford’a⁷⁹¹ bırakıncaya dek tüm süreci Oval Ofis’ten yürütmeye devam etti.

⁷⁸⁷ Quart ve Auster, **American Film and Society since 1945**, s. 101.

⁷⁸⁸ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 325.

⁷⁸⁹ Office of The Historian, “A Short History of the Department of State-President Nixon and the NSC”, **Department of State**, 2016, <https://history.state.gov/departmentshistory/short-history>. (14.02.2023)

⁷⁹⁰ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 764.

⁷⁹¹ 1913’te Nebraska’da doğan Ford, Yale Üniversitesinde hukuk eğitimi gördü ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Donanma’da teğmen olarak görev aldı. Savaştan sonra avukatlık yapmaya başlayan Ford, Cumhuriyetçi Parti’den siyasete girdi ve 1948’de Kongre’ye seçildi. Kongre’de geçirdiği 25 yıl boyunca çeşitli görevler üstlenen Ford’u popüler hale getiren 1965’ten 1973’e kadar Temsilciler Meclisi Azınlık Lideri olmasıydı. 1973 yılında Başkan Yardımcısı Spiro Agnew’in istifası sonucu Nixon tarafından başkan yardımcılığına atanan Ford, Ağustos 1974’te

Başkan ve Kissinger, Vietnam, SSCB, Çin ve stratejik silahların sınırlandırılması gibi büyük güç politikalarını kendilerine ayırmışlardı. Bu bağlamda, Vietnam Savaşı onurlu bir şekilde sona erdirilmediği takdirde uluslararası düzenin karmaşıklaşabileceğini düşünen ikili, Vietnam'a desteğini engellemek için ve dış politika anlayışlarındaki yeni strateji gereğince Çin ile yakınlaşma adımları atarken, SSCB ile de silahların sınırlandırılması görüşmeleri yoluyla yumuşama sürecini başlattı. Hem HUAC komisyonundaki hem de McCarthy'nin "kızıl korku" dönemindeki faaliyetlerinden ötürü önceliğini komünizmle mücadeleye vereceği düşünülen Nixon, yeni politikasıyla, geleneksel çevreleme stratejisinden sapan ilk lider oldu.⁷⁹²

2.2.1.1. Vietnam'dan Kurtulma

Nixon ve Kissinger, ABD'nin Vietnam'da askeri bir zafer kazanamayacağını kabul etmekle birlikte, savaşın ancak Güney Vietnam'a makul bir hayatta kalma şansı tanıyacak ve ABD için onurlu görülecek bir çözümle sona erdirmekte ısrar ediyorlar ve bu şartlar dışındaki bir geri çekilmenin, ABD'nin tüm dünyadaki güvenilirliğini zedeleyeceğini savunuyorlardı.⁷⁹³ Kamuoyu baskısı daha fazla asker göndermeyi imkânsız kılsa da, Nixon savaşı olumlu bir anlaşmayla sona erdirebileceğinden emindi. Bunu, çeşitli nedenlerle ABD ile ilişkilerini geliştirmeye hevesli olan SSCB ve ÇHC'ye baskı uygulayarak ve Kuzey Vietnam'a karşı büyük güç kullanma tehdidinde bulunarak başarmayı planlıyordu. Ancak, iki komünist gücün de Üçüncü Dünya ülkelerinin bağlılığı için birbiriyle mücadele içinde olduklarından, bu ülkelerin desteği mümkün değildi.⁷⁹⁴ Bu nedenle Vietnamlılaştırma olarak anılacak yeni bir stratejiye yönelindi.

Nixon yönetimi, ordusunun Tet saldırılarına karşı gösterdiği başarılı performans karşısında Güney Vietnam'a kara savaşında tek başına mücadele etme sorumluluğunu kademeli olarak üstlenmelerini sağlayacak yüksek kaliteli silahlar vermeye ve eğitim sağlamaya yönelik Vietnamlılaştırma olarak adlandırılan bir program başlatmaya karar verdi. Nixon, ABD askerlerinin geri çekilmeye başlaması yönünde artan baskılara yanıt olarak Haziran 1969'da

Nixon'ın istifasından sonra 38. ABD Başkanı olarak göreve başladı. 16 ay süren başkanlığı boyunca çoğunlukla iç politikaya odaklandı ve sefinin Dışişleri Bakanı Kissinger'ın dış politika adımlarını sürdürdü. Bu bağlamda önceliği ABD'nin gücünü ve prestijini korumak olan Ford, hem İsrail'e hem de Mısır'a yardım sağlayarak iki ülkeyi geçici bir ateşkes anlaşmasını kabul etmeye ve Orta Doğu'da yeni bir savaşı önlemeye çalıştı. Helsinki Nihai Senedi ile yumuşama somutlaşırken, Sovyetler Birliği ile nükleer silahlara yeni sınırlamalar getiren anlaşmayı imzaladı. Frank Frediel, Hugh Sidey, "Gerald R. Ford", **The White House**, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/gerald-r-ford/>. (03.01.2023).

⁷⁹² Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 107.

⁷⁹³ Logevall, "The Indochina Wars and the Cold War, 1945–1975", s. 298–299.

⁷⁹⁴ George C. Herring, "The Cold War and Vietnam", **OA Magazine of History**, C. 18, No: 5, 2004, s. 19.

25,000 Amerikan askerinin Vietnam'dan çekileceğini açıkladı. Eylül ayında bu sayının artırılacağını duyurdu ve Mart 1970'e gelindiğinde 150,000 askerin bir sonraki yıl aşamalı olarak çekileceğini ilan etti.⁷⁹⁵

Vietnamlılaştırma stratejisi doğrultusunda ABD askerlerin geri çekilmesi devam ederken, ABD ve Kuzey Vietnam arasında Paris'te süren müzakereler çıkmaza girmişti. Müzakerelerdeki tıkanmayı açmak için yeni bir bombardıman ve Kuzey'e abluka uygulamayı düşünen Nixon, danışmanları ve askeri uzmanlarına kulak vererek Kuzey Vietnam'ı bombalamaktan kaçındı fakat, iki blok arasında tarafsızlık politikası sürdüren Kamboçya'daki rejimin Batı yanlısı güçler tarafından devrilmesi üzerine Mart 1970'te Kamboçya'ya müdahale etme fırsatına karşı koyamadı.⁷⁹⁶ 20.000 kişilik bir ABD ve Güney Vietnam kuvvetinin sınır bölgelerine büyük bir baskın düzenlemesine izin verdi. Büyük miktarda malzeme ve teçhizat ele geçirilmesine rağmen önemli bir düşman kuvvetine rastlanamadı. ABD'nin, Vietnam Savaşı'nı Kamboçya'ya taşıması kamuoyunda infial uyandırdı ve gösterilere neden oldu. Ulusal Muhafız Birlikleri'nin 4 Mayıs'ta Ohio'daki Kent State Üniversitesi'nde protestocu kalabalığa ateş açarak dört öğrenciyi öldürmesi ve birkaçını da yaralamasının ardından bu gösteriler daha da yoğunlaştı.⁷⁹⁷ Kamuoyu desteğini arkasına alan Kongre, Johnson'ın Tonkin Körfezi Kararı'nı yürürlükten kaldırdı. Başkan ve Kongre arasındaki mücadelenin bir yansıması olan bu karar sonrası Nixon, kamuoyundan gizli bir şekilde askeri operasyonların devam etmesi için emir verdi. Ancak, bu çok gizli emir de kamuoyuna sızdırılınca, Nixon'ın Watergate skandalı ve sonrasındaki istifasına neden olacak gizlilik takıntısı belirginleşti; sızdıran kişi veya kişileri belirlemek için kurulan birimler, Watergate kompleksine giren ekiplerin öncüleri oldu.⁷⁹⁸

Kaliteli silahlarla donatılıp eğitim verilen Güney Vietnam ordusunun, Kuzey Vietnam'ın lojistik Ho Chi Minh yolunu kesmek için tasarlanan büyük saldırıda ağır kayıplar vermesi ve düzensiz bir şekilde geri çekilmesi sonucunda Beyaz Saray'ın Vietnamlılaştırma stratejisinin sorunsuz olmadığı anlaşıldı. Kuzey Vietnam yönetimi, bu başarısız harekâtın üzerine 30 Mart 1972'de tankların öncülüğünde ve topçuların desteğiyle Güney'e topyekûn bir saldırı başlattı. Güney Vietnam, ABD kuvvetleri hava desteği sağlayıncaya dek ağır kayıplar verdi. Nixon, yüzlerce ABD uçağına, işgal kuvvetlerine ve ikmal hatlarına karşı harekete geçme

⁷⁹⁵ H. Ronald Spector, "De-escalation, Negotiation, and Vietnamization", **Britannica.com**, 2023, <https://www.britannica.com/event/Vietnam-War/De-escalation-negotiation-and-Vietnamization>. (04.03.2023)

⁷⁹⁶ Logevall, "The Indochina Wars and the Cold War, 1945–1975", s. 299.

⁷⁹⁷ E. M. Schreiber, "Anti-War Demonstrations and American Public Opinion on the War in Vietnam", **The British Journal of Sociology**, C. 27, No: 2, 1976, s. 229.

⁷⁹⁸ Quart ve Auster, **American Film and Society since 1945**, s. 103.

emri verdi. 1972 sonunda Vietnam'a, 1969'dan 1971'e kadar olan dönemden daha fazla bomba atıldı ve Kuzey Vietnam'ın saldırısı durduruldu.⁷⁹⁹

Saldırıların başarısızlığa uğramasının ardından Kuzey Vietnam uzlaşmaya hazır olduğunu söyleyince Kissinger ve Kuzey Vietnamlı Büyükelçi Le Duc Tho, Ekim 1972'de gizli bir taslak anlaşma imzaladılar. Ancak Saygon hükümeti kendi katılımı ya da rızası olmadan müzakere edilen bir barış anlaşmasına karşı çıktı ve anlaşmada önemli değişiklikler yapılmasını talep etti.⁸⁰⁰ Nixon'ın yeniden seçilmesinin ardından, Kasım ayında, Kissinger Saygon hükümetini tatmin etmek üzere anlaşmada yapılmasını önerdiği değişiklikleri paylaştı. Kuzey Vietnamlılar kendi önerdikleri değişikliklerle karşılık verince görüşmeler çıkmaza girdi. Kuzey'i işbirliğine ikna etmek isteyen Nixon, B-52 bombardıman uçaklarına Hanoi'ye yeniden saldırı emri verdi. Noel bombardımanı olarak adlandırılan bu saldırı, savaşın en yoğun bombardımanıydı.⁸⁰¹

Saldırıların ardından taraflar Ekim ayında üzerinde anlaşılan metni imzalamayı kabul ettiler. 27 Ocak 1973'te Güney Vietnam komünist güçleri, Kuzey Vietnam, Güney Vietnam ve ABD temsilcileri tarafından Vietnam'da Savaşın Sona Erdirilmesi ve Barışın Yeniden Tesisi Anlaşması imzalandı. Ertesi sabah Kuzey ve Güney Vietnam'da ateşkes yürürlüğe girecek ve 60 gün içinde tüm ABD güçleri geri çekilecek, tüm ABD üsleri dağıtılacak ve tüm savaş esirleri serbest bırakılacaktı. Uluslararası bir güç barışı koruyacak, Güney Vietnamlılar kendi geleceklerini belirleme hakkına sahip olacak ve Kuzey Vietnam birlikleri Güney'de kalabilecek, ancak takviye edilmeyecekti. Ülke barışçıl yollarla yeniden birleşene kadar 17. paralel sınır çizgisi olarak kalacaktı.⁸⁰² Anlaşma uyarınca, 29 Mart 1973'te son ABD askeri birliği Vietnam'dan ayrıldı. Paris anlaşmalarının imzalanmasından sonra ABD savaş esirlerinin Vietnam'da gizlice tutulduğuna dair hiçbir inandırıcı kanıt olmamasına rağmen, savaş esirleri konusu on yıllar boyunca tartışma konusu olarak kalacak ve Hollywood tarafından da sık sık işlenecekti.

Barış anlaşmasından sonra Saygon'a kapsamlı askeri yardım programı sürdürüldüyse de Başkan'ın Vietnam'daki olayları etkileme gücü giderek azaldı. Nixon, Watergate ifşaatlarının ağırlığı altında ezilirken, Kongre Vietnam'da daha fazla askerî harekât olasılığını engellemek

⁷⁹⁹ Herring, "The Cold War and Vietnam", s. 20–21.

⁸⁰⁰ Logevall, "The Indochina Wars and the Cold War, 1945–1975", s. 300.

⁸⁰¹ Logevall, **a.y.**

⁸⁰² "Paris Peace Accords signed", **History.com**, (27.01.1973), <https://www.history.com/this-day-in-history/paris-peace-accords-signed>. (06.03.2023)

için harekete geçti ve 1973 yazında Çinhindi'nde herhangi bir ABD askeri operasyonunu yasaklayan yasayı kabul etti. 7 Kasım 1973'te bir adım daha atarak teoride Başkan'ın ABD güçlerini yurtdışına göndermeden önce Kongre'ye danışmasını gerektiren Savaş Yetkileri Yasası'nı Nixon'ın vetosuna rağmen kabul etti.⁸⁰³ 1974 yazına gelindiğinde Nixon istifa etmiş, Kongre Vietnam'a yapılan askeri ve ekonomik yardımı yüzde 30 oranında kesmişti. Böylece, ülke içindeki Vietnam Savaşı karşıtlığı Kongre'ye yansımış, Kongre de bu doğrultuda başkanın kolunu kanadını kırarak kararları alabilmişti.

1974'ün sonunda Kuzey Vietnamlılar, Güney Vietnam'a saldırarak ABD'nin tavrını sınamak istediler. Ancak, ne ABD kendi iç koşulları nedeniyle destek verebilecek ne de Güney Vietnam bu saldırılara direnecek durumdaydı. Güney Vietnam hükümeti ve ordusu, ABD ordusunun ülkeden ayrılması, 1973 petrol krizini izleyen küresel durgunluk ve ABD'nin mali desteğine bağımlı olan ekonomi gibi nedenlerle iki aydan kısa bir süre içinde çöktü. Nixon'ın yerine ABD Başkanı olan Gerald R. Ford'un, Saygon'un moralini yükseltebilecek ek askeri yardım talebi Kongre'de reddedildi.⁸⁰⁴ Şehir teslim olmadan hemen önce, yüzlerce Amerikalı ve onlar için çalışmış olan Vietnamlılar aceleyle tahliye edildi. Vietnamlıların, CIA personelini tahliye etmek üzere gönderilen bir ABD helikopterine binmeye çalışırken kaydedilen görüntüleri uzun yıllar hafızalardan silinmedi. Şüphesiz ABD'nin Vietnam'dan çıkış şekli birçok Amerikalı için aşağılayıcı, ABD ile işbirliği yapan Vietnamlılar için ise felaketti.⁸⁰⁵ Nisan ayının son günlerinde, Güney Vietnam hükümetinden geriye kalanlar kayıtsız şartsız teslim olduktan birkaç gün sonra Ford, "bugün Amerikalılar Vietnam'dan önce var olan gurur duygusunu yeniden kazanabilirler. Ancak bu, Amerika açısından bitmiş olan bir savaşa yeniden girerek başarılamaz"⁸⁰⁶ diyerek Vietnam'a son noktayı koydu. Güney ve Kuzey, başkenti Hanoi olan Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti olarak resmen birleşti ve Vietnam üzerindeki 30 yıllık kontrol mücadelesi sona erdi.

2.2.1.2. ÇHC ile Yakınlaşma

Nixon, 1969 yılının 20 Ocak günü Oval Ofis'e girdiğinde, ABD'nin ÇHC ile hiçbir resmi ilişkisi yoktu ve karar alıcılar ÇHC'yi tecrit ve çevreleme politikasının artık modasının

⁸⁰³ "War Powers Resolution of 1973", [nixonlibrary.gov](https://www.nixonlibrary.gov/news/war-powers-resolution-1973), 2021, <https://www.nixonlibrary.gov/news/war-powers-resolution-1973>. (06.03.2023)

⁸⁰⁴ Schulzinger, "Détente in the Nixon–Ford Years, 1969–1976", s. 389.

⁸⁰⁵ Logevall, "The Indochina Wars and the Cold War, 1945–1975", s. 301.

⁸⁰⁶ Robert J. McMahon, "Rationalizing Defeat: The Vietnam War in American Presidential Discourse, 1975–1995", *Rhetoric and Public Affairs*, C. 2, No: 4, 1999, s. 531.

geçtiğini düşünüyorlardı. Benzer şekilde Nixon da *Foreign Affairs* dergisinde yazdığı bir makalede ÇHC'nin sistem dışında tutulmasının sonsuza kadar süremeyeceğini ifade etmişti.⁸⁰⁷ Ayrıca ÇHC, Vietnam nedeniyle sendeleyeni ABD ekonomisi için de potansiyel bir çözüm ve sonsuz bir pazar olarak görülüyordu. Tüm bu düşünceler doğrultusunda Kissinger, yoğun bir arka kapı diplomasisi⁸⁰⁸ yürüterek ÇHC ile ilişki kurulması için uygun ortamı ayarladı. 1972 yılının Şubat ayında Nixon'ın ÇHC'yi ziyaretini sağlayan ortamı oluşturdu. Ziyaret, 1972 Kasım'ındaki seçimler için önemli görüldüğünden, ÇHC'den alınan özel izinle uydu aktarım istasyonu kurularak ABD'de canlı yayınlandı. Öyle ki, Nixon'ın gezisi bir şova dönüştürülerek, Amerikan toplumunun en çok televizyon izlediği saatte ve Hollywood filmi özeniyle planlandı.⁸⁰⁹ Gezi sonunda ABD ve ÇHC, Asya'da hegemonya peşinde koşmama ve SSCB'yi kastederek üçüncü bir gücün bunu yapma çabasına karşı çıkma konusunda anlaştı.⁸¹⁰ Ayrıca, iki ülke, resmi olmayan elçilikler kurarak, ABD'nin ÇHC'ye yaptığı tahıl ihracatı ağırlıklı olmak üzere, karşılıklı ticarete başladı. Nixon'ın ÇHC ziyareti, ABD halkında şaşkınlık ve dış politikada belirgin bir kırılma yarattı. Son ana kadar saklanan ve açığa çıkmaması için Kissinger'ın farklı ülkeleri kullandığı bu ilişki Kongre tarafından yadırgandıysa da SSCB ile ilişkilerde kullanılabilecek bir unsur haline geldi.

Üçüncü Dünya liderliği için mücadele eden SSCB ve ÇHC, liderler özelinde de çatışıyordu. Mao'ya göre Kruşçev, sosyalizm için büyük bir değer olan Stalin'e haksızlık etmiş, “barış içinde bir arada yaşamayı” emperyalizme karşı kararlı mücadelenin yerine koymuş, ulusal kurtuluş hareketlerine ihanet etmiş ve ülke içindeki sınıf mücadelesinden vazgeçmişti. Ayrıca Mao, SBKB'yi "büyük güç şovenizmi" yapmak, diğer partilere emir vermek ve hatta "uluslararası komünist hareketin tanrısı" olmaya çalışmakla suçlamıştı.⁸¹¹ Kruşçev ise gerilen Çin-Sovyet ilişkilerini yönetememiş, haliyle de ittifak içindeki çatlaklar ciddi şekilde artmıştı.

⁸⁰⁷ Richard M. Nixon, “Asia after Viet Nam”, *Foreign Affairs*, C. 46, No: 1, 1967, s. 111.

⁸⁰⁸ Kissinger, Pakistan Devlet Başkanı Yahya Han'ın aracılığı üzerinden birkaç yıldır zemin yokluyordu. En sonunda ÇHC'den de yeşil ışık yanınca Pekin'e gitmeye karar verdi. Kissinger, Çin ziyaretinin sonuçlarını garanti altına almak için bunun kesinlikle gizli tutulması gerektiğine inanıyordu. İnsanların dikkatini başka yöne çekmek için Beyaz Saray Basın Sözcüsü olağan toplantıda Nixon'ın Kissinger'ı bir görevle Güney Vietnam'a ve ardından da Paris'e göndermek üzere olduğunu duyurdu. 8 Temmuz 1971'de Islamabad'a varan Kissinger, ÇHC'yi gizlice ziyaret edebilmek için akşam yemeğinde karnı ağrıyormuş gibi yaptı. Yahya Han, Islamabad'daki havanın çok sıcak olduğunu ve Kissinger'ın sağlığını etkilediğini açıklayarak gazetecilerden kurtulmak için Nathiya Gali'deki başkanlık villasına gidip dinlenmesini istedi. Herkes Kissinger'ı dinleniyor zannederken Kissinger, Zhang Wenjin ve diğerlerinin eşliğinde Pakistan Sivil Havacılık 707 uçağıyla doğrudan Pekin'e uçuyordu. Aynı gün saat 16:00'da Çin Başbakanı Zhou ve Kissinger aralarındaki ilk görüşmelerine başladılar.

⁸⁰⁹ Herring, *From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*, s. 792.

⁸¹⁰ Sümer, *Soğuk Savaş Tarihi*, s. 638.

⁸¹¹ Sergey Radchenko, “The Sino-Soviet Split”, *The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente*, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 355–356.

Kruşçev, Çin topraklarında ortak bir denizaltı filosu ve bir askeri radyo istasyonu inşa etme önerisiyle Mao'yu tedirgin etmiş, 1959'daki ÇHC-Hindistan sınır savaşında Hindistan'ı zımnen desteklemişti. Avrupa'daki müttefiklerini uluslararası forumlarda Pekin'i eleştirmeleri için bir araya getirmiş, ÇHC'ye bir atom bombası prototipi teslim etme anlaşmasından çekilmiş ve ÇHC'nin nükleer silah programını durdurmaya çalışmıştı.⁸¹² Moskova ile Pekin arasında çeşitli konularda rekabet olduğu bilinse de 1950'lerin sonunda taraflar arasındaki anlaşmazlık iyice gün yüzüne çıktı. ABD, iki komünist devî birbirine düşürmek ve bu üçlü güç mücadelesinde avantaj sağlamak için ÇHC ile yakınlaşarak SSCB'ye karşı güçlü bir koz elde etmiş oldu.⁸¹³

2.2.1.3. SSCB ile Yumuşama

ABD'nin ÇHC ile ilişki kurması, SSCB'de şaşkınlık ve telaşla karşılanırsa da Moskova, ABD için önceliğini korumayı sürdürdü. Nixon, SSCB ile silahsızlanma müzakerelerini yürüten ve Doğu Avrupa'da köprüler inşa etmeye çalışan önceki Başkan Johnson'un politikasına devam etti. Johnson, köprü kurma çabalarının bir parçası olarak ABD'nin ayrımcı ticaret politikasını değiştirmeye çalışmış ancak Kongre'yi ikna edememişti. Johnson yalnız değildi; Fransız Cumhurbaşkanı De Gaulle, Alman Şansölyesi Willy Brandt da SSCB ile ticari ilişkileri geliştirmek ve Doğu'yla Batı arasındaki ilişkileri iyileştirmek istiyorlardı.⁸¹⁴ Nixon, bu çabaları bir adım daha ileri taşıdı ve yumuşamayı politik gündemin zirvesine yerleştirdi. Nixon'a göre, SSCB uluslararası düzeni altüst etmekten ziyade var olanı korumaya çalışan normal bir dünya gücüydü ve işbirliği yapmaktan kaçınılmamalıydı.⁸¹⁵ Ayrıca, SSCB'nin ihtiyaçları ve Çin ile yaşadığı sorunlar nedeniyle bu müzakereler ABD lehine sonuçlanabilirdi. Kissinger da, iki ülke arasındaki ayrışmanın köklerine inmek yerine çözülebilecek somut sorunlar üzerinde durulması, bunların müzakere edilmesi ve iş birliğine gidilmesi gerektiğini düşünüyordu. Uzlaşılması mümkün olmayan hususlarda diretilmesine gerek yoktu.⁸¹⁶ ABD artık ideolojik karşıtlığı öne çıkarmayacaktı, ancak bunun karşılığında SSCB'nin de Amerikan siyasi ve sosyal sistemine yönelik ağır eleştirilerden imtina etmesi bekleniyordu. Öte yandan, tüm bu gelişmeler ABD'nin komünizmi kontrol altına alma ve Sovyetlerin küresel etkisinin yayılmasını önleme politikasından vazgeçtiği anlamına gelmiyordu.⁸¹⁷ Sadece ikili ilişkilerdeki

⁸¹² A.g.e., s. 350.

⁸¹³ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 110.

⁸¹⁴ Richard N. Cooper, "Economic Aspects of the Cold War, 1962–1975", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 55.

⁸¹⁵ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 772.

⁸¹⁶ Sümer, **Soğuk Savaş Tarihi**, s. 640.

⁸¹⁷ Schulzinger, "Détente in the Nixon–Ford Years, 1969–1976", s. 376.

açmaz belirleniyor ve pragmatik davranarak işbirliği yapılabilecek alanlar öne çıkarılıyordu. Bu işbirliği alanlarından ilki stratejik silahların sınırlandırılmasıydı.

Nükleer silahların ortadan kaldırılamayacağı aşıkardı, ancak bu silahların sınırlandırılması sağlanabilirdi. Bu nedenle de Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT- *Strategic Arms Limitation Talks*) başladı ve bu görüşmeler yumuşamanın odağını oluşturdu. Nükleer silahlardaki yarış, iki tarafın da olası bir saldırıyı caydıracak korkutucu bir ikinci vuruş kabiliyetine sahip olmasına yol açmıştı. Bu durum, karşılıklı yok oluşa neden olacağından görece bir istikrar sağlamıştı. Ancak, silah sistemlerindeki gelişmeler yumuşamayı mümkün kılan denklığı bozma ihtimali taşıyordu. Bu nedenle, anti balistik füze ve çok başlıklı nükleer füzeler gibi yeni teknolojiler ve bunların sınırlandırılması görüşmeleri yumuşama süreci ve devam eden diplomatik görüşmeler için oldukça önemliydi. Neredeyse üç yıl süren müzakerelerden sonra SALT I anlaşması⁸¹⁸ 1972 yılında imzalandı ve yumuşamanın en somut belgesi oldu.⁸¹⁹

İş birliğine gidilen ikinci alan ticari ilişkilerdi. SSCB ile ticari ilişki kurmak, birçok açıdan önemliydi. Bunlardan ilki, ticaretin ABD için de elzem ve kârlı olmasıydı. ABD, Vietnam Savaşı'yla askeri bütçesini tüketmiş, 1973 petrol krizinin tetiklediği yüksek enflasyona maruz kalmış ve Avrupa ile rekabette geriye düşmeye başlamıştı. İkinci olarak, bu ticari ilişkiler bir bağlılığa dönüşerek SSCB'yi liberal ekonomik sistemden faydalanan bir ülke haline getirebilir ve taraflar arasındaki gerilimi düşürerek savaş olasılığını azaltabilirdi. Sonuç olarak, 1971'den 1974'e kadar iki ülke İkinci Dünya Savaşı borçları, lojistik, vergiler ve tahıl alımlarıyla ilgili ondan fazla anlaşma imzaladı. Bunlardan en önemlisi Ekim 1972'de imzalanan ve iki ülkenin birbirlerinin başkentinde ticaret ofisleri açtığı ikili ticaret anlaşmasıydı. ABD, bu anlaşmayla SSCB'ye en çok kayırılan ülke statüsü vermeyi vaat etti.⁸²⁰ Son olarak, bu ticari ilişkiler Vietnam gibi önemli dış politika konularında işbirliği sağlayabilirdi.⁸²¹ Nixon döneminde önemli adımlar atılmış olmasına rağmen Vietnam'dan çıkış stratejisinin uzaması ve

⁸¹⁸ 26 Mayıs 1972 tarihinde ABD ile SSCB arasında imzalanan antlaşma, her iki tarafın sahip olabileceği stratejik nükleer silah sayısına sınırlamalar getiriyordu. Bunun dışında, anti-balistik füze sistemlerinin konuşlandırılmasını her ülke için iki saha ile sınırlandırıyor. Bunun amacı, karşılıklı yok oluş kavramını potansiyel olarak zayıflatabilecek füze savunma sistemlerinin birikmesini önlemektir. Anlaşma ile, her iki tarafın sahip olabileceği kıtalararası balistik füze ve denizaltından fırlatılan balistik füze sayısının yanı sıra toplam fırlatıcı ve toplam füze başlığı sayısına da üst sınırlar getiriliyordu. Beş yıllığına imzalanan ancak beş yıllık bir uzatma seçeneğine sahip olan anlaşmanın hükümlerine uyulmasını sağlamak için doğrulama ve denetleme tedbirlerini uygulamayı her iki taraf da kabul ediyordu.

⁸¹⁹ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 111–113.

⁸²⁰ Schulzinger, "Détente in the Nixon–Ford Years, 1969–1976", s. 383.

⁸²¹ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 113–114.

ekonomik gerileme, Demokratların güç kazanmasına ve Nixon'ın güçlü bir muhalefetle karşı karşıya gelmesine neden oldu.

Nixon'ın başkanlığı döneminde, dış politika konuları ülke gündeminde önceki başkanlardan farklı biçimde yer aldı. Ülke, Vietnam Savaşı'nın belirsizliği nedeniyle uluslararası gelişmelere karşı mesafeli durarak içe dönme tartışmalarıyla kaynıyordu. Toplum, ödediği yüksek ekonomik maliyet ve bu maliyetin neden olduğu toplumsal yozlaşma nedeniyle Vietnam'dan çıkılmasını ve dünya işlerinden uzak durulmasını istiyordu. Oysa Nixon, bu tartışmalara kulak tıkayarak ülke dışında elde edeceği başarının ülke içinde de elini rahatlayacağını düşünerek dış politikanın önceliği üzerinde duruyordu. Kongre ise, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren başkanın ele geçirdiği dış politika konusundaki yetkilerini yeniden elde etmeye ve söz sahibi olmaya çalışıyordu. Başkan, Kongre ve toplumun istekleri arasındaki bu üçlü mücadelede, Pentagon Belgeleri (*Pentagon Papers*)⁸²² ve Watergate kayıtlarıyla başkanın aşırılıkları ortaya çıktıkça Kongre'nin eli kuvvetlendi. Taraflar arasındaki mücadele Kongre'nin zaferiyle sonuçlandı ve büyük yetkilerle koltuğa oturan son başkan Nixon oldu. Bu nedenle Nixon-Ford dönemi dış politikasını ve gelişmelerini Kongre'yi katmadan veya iç politikadaki gelişmeleri ele almadan değerlendirmek eksik kalacaktır.

Kongre, Vietnam Savaşı nedeniyle başkana verilen yetkileri geri almaya çalışırken yeni Vietnamları önlemek üzere çeşitli adımlar attı. Kongre'nin iki kanadını da ele geçiren Demokratlar, dış politikanın demokratikleştirilmesini ve geleneksel Amerikan değerleri doğrultusunda yürütülmesini talep ediyorlardı ve bu nedenle gizli kapılar ardında çevrilen oyunlardan rahatsızlardı. Kongre ayrıca, aşırı savunma harcamalarından, askeri yardım programlarından, diğer ülkelere verilen taahhütlerden, müdahalecilikten ve ABD'nin sağcı diktatörlere verdiği destekten de hoşnutsuzdu. Ekonomik işbirliğini ilerletmeyi, kültürel alışverişi desteklemeyi ve diğer ülkelerdeki insan haklarının savunulması için baskı yapmayı öncelikli kılmak gerektiğini savunan Kongre, Nixon'ın istifasından sonra etkili olacak ve Ford-Kissinger ikilisinin hayati olduğunu ifade ettikleri girişimlerin altını oymaya başlayacaktı.⁸²³

⁸²²ABD hükümetinin Vietnam Savaşı sırasında yürüttüğü gizli politikaları ve Vietnam'a müdahalenin gerçek nedenlerini açığa çıkaran bir dizi belge olan *Pentagon Papers*, 1971 yılında gazeteci Daniel Ellsberg tarafından *New York Times* gazetesine sızdırılmıştı. Savaşın yönetimine dair yalanlar, kamuoyunu yanıltma ve hükümetin gerçekleri saklama çabalarını açıkça ortaya koyan belgeler, ABD hükümetinin Vietnam Savaşı'na müdahalesinin gerçek nedenlerini, ABD hükümetinin yalan söylediğini ve kamuoyunu yanılttığını ortaya çıkardı. Ayrıca bu belgeler, gazetecilerin rolünü ve özgür basının önemini göstermekteydi.

⁸²³ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 804–814.

Kongre'nin yürütme üzerindeki etkisini gösterdiği önemli konulardan biri insan haklarıydı. Kongre üyesi Donald Fraser Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nin Uluslararası Örgütler Alt Komitesi'nin başkanı olarak 1970'lerin başında ABD dış politikası ve insan hakları ihlalleri üzerine oturumlar düzenlemiş ve bu oturumlarda çeşitli insan hakları örgütlerinin liderleriyle temas kurmuştu. Alt komitenin raporu daha sonra ABD'nin dış politika yapımını şekillendirerek Dışişleri Bakanlığı bünyesinde bir insan hakları bürosunun kurulmasına, Bakanlığın her yıl yayınladığı İnsan Hakları Uygulamaları Ülke Raporlarına ve kredilerin bir ülkenin insan hakları siciline göre koşullandırılmasını öngören yasaya öncülük etti.⁸²⁴ Tam da 1972 yılında Kongre, SSCB ile ticari ilişkiler yürütülmesinden giderek daha fazla rahatsızlık duymaya başlamıştı. SSCB'nin, ABD'den sağladığı ticari kredileri kullanarak tahıl satın aldığı haberi üzerine buğday fiyatları yükselince toplumda bir hoşnutsuzluk dalgası yayılmış ve Moskova'nın insan hakları ihlalleri gündeme geldikçe SSCB karşıtı duygular daha da artmıştı. Ekim 1972'de Senatör Jackson, 72 senatörün desteğini alarak Ticaret Reform Yasası'nda, vatandaşlarının⁸²⁵ serbestçe göç etmesine izin vermediği sürece SSCB'nin en çok kayırlan ülke statüsünden mahrum bırakılmasını öngören bir değişikliği kabul ettirdi. Böylece SSCB, ABD'ye ihracat yapabilse de normal tarife mevzuatının belirlediği gümrük vergilerini ödemek zorunda kalacaktı.⁸²⁶ Buna ek olarak, Kongre'deki demokrasi ve insan hakları savunucuları, Nisan 1973'te, Charles Vanik önderliğinde, Jackson'ın Senato'da desteklediğine benzer bir ticaret tasarısı değişikliğini Temsilciler Meclisi'ne sundu. Aralık ayında büyük bir farkla kabul edilen tasarı, SSCB'nin en çok kayırlan ulus statüsüne sahip olması karşılığında Yahudilerin sınırsız göçüne izin vermesini talep ediyordu.⁸²⁷ Jackson-Vanik Yasası adı verilen ve insan hakları konusunda önemli kabul edilen bu yasaya göre, SSCB, Yahudi göçmenlere ve diğer azınlıklara baskıyı azaltırsa ticari kısıtlamalar kaldırılacaktı. Ancak, Moskova, Yahudilere yönelik tutumunu değiştirmedikleri için uygulanan ticari kısıtlamalar devam etti.⁸²⁸ Sovyetlerle “filmin kopmasına” izin vermek istemeyen Kissinger, 1974'te, her yıl 60.000 Yahudi'ye çıkış vizesi verileceği sözünü aldı.⁸²⁹ Yahudi göçü ile

⁸²⁴ Foot, “The Cold War and Human Rights”, s. 457.

⁸²⁵ 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda İsrail'in Mısır, Suriye ve Ürdün'e karşı kazandığı zaferin ardından Arap ülkelerine siyasi ve askeri destek veren SSCB'den, ABD ve İsrail'e pek çok Yahudi'nin göç hareketi başlamıştı. SSCB'den göç eden Yahudi sayısının yılda 400'den 35.000'e çıkması üzerine Kremlin, ülkeyi terk edeceklere yüksek bir vergi ödeme şartı getirmişti.

⁸²⁶ Cooper, “Economic Aspects of the Cold War, 1962–1975”, s. 53.

⁸²⁷ Schulzinger, “Détente in the Nixon–Ford Years, 1969–1976”, s. 384.

⁸²⁸ Caroline Moh, “The Jackson-Vanik Amendment and U.S.-Russian Relations”, [wilsoncenter.org](https://www.wilsoncenter.org/event/the-jackson-vanik-amendment-and-us-russian-relations), 2010, <https://www.wilsoncenter.org/event/the-jackson-vanik-amendment-and-us-russian-relations>. (01.04.2023)

⁸²⁹ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 818–819.

başlayan süreç, ABD dış politikasında kilit rol oynayacak insan hakları konusunun ulusal siyaset sahnesine çıkışının işaretçisi oldu.

SSCB ile iş birliği adımlarının nihai durağı olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın Helsinki Zirvesi, kısa ve uzun vadeli sonuçlarıyla Soğuk Savaş tarihinde bir kırılmayı ifade eder. Sovyetler, Avrupa'daki tüm anlaşmazlıkları çözmek, İkinci Dünya Savaşı sonrası Doğu Avrupa'nın bölgesel ve ideolojik bölünmüşlüğü'nün tanınmasını sağlamak ve ekonomik işbirliği seviyelerini artırmak amacıyla bir toplantı önermiş, ABD'nin görüşmelere katılmasını kabul etmiş ve Konferans, Doğu-Batı ilişkilerini istikrara kavuşturmak amacıyla 1975'te toplanmıştı.⁸³⁰ Avrupa Topluluğu ülkelerinin çabalarıyla, görüşmelerin kapsamı sınırlar ve güç kullanımına ilişkin geleneksel güvenlik kaygılarından ticaret ve bilimsel işbirliği ile insan hakları alanlarını içerecek şekilde genişletilmişti.⁸³¹ Kissinger ve Nixon'ın yıllar süren çabalarının somutlaşması olarak görülen zirvede, Watergate nedeniyle istifa eden Nixon'ın yerine koltuğa oturan Başkan Ford'un imzaladığı nihai belgeyle, Avrupa güvenliğinin temel ilkeleri olarak sınırların dokunulmazlığı, toprak bütünlüğü ve içişlerine müdahale edilmemesi ilkeleri onaylandı. Ayrıca, "insan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel önemi" vurgulanırken, "katılımcı devletlerin Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri de dahil olmak üzere bu alandaki uluslararası bildiri ve anlaşmalarda belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmeleri" isteniyordu.⁸³² Uzun vadede Soğuk Savaş'ı bitirecek araçları sağlayacak belge, temel olarak güvenlik, ekonomi ve insani alanlarla ilgili üç sepetten oluşmaktadır.

Belgedeki hükümlerin herhangi bir etki yaratmasını beklemeyen SSCB anlaşma metninin tamamını yayınlamıştı. Belgede, yazarların yabancı yayıncılarla temas kurabileceği, basılı materyallerin serbestçe dağıtılabileceği ve Batılı gazetecilere kolaylıklar sağlanacağı gibi Batı kültürü ve fikirlerinin Sovyet coğrafyasına yayılmasının önünü açan maddeler yer alıyordu ve Sovyet hükümeti bunları uygulamak zorunda kaldı.⁸³³ Bu bağlamda Helsinki, Moskova için zafer görünümlü bir hezimet gibiydi. Avrupa sınırlarının ve Doğu Almanya'nın tanınması açısından zaferdi ancak, bunun karşılığında, hezimet getirecek, muhalifleri cesaretlendirecek⁸³⁴

⁸³⁰ Foot, "The Cold War and Human Rights", s. 459.

⁸³¹ Schulzinger, "Détente in the Nixon-Ford Years, 1969-1976", s. 390.

⁸³² "Conference on Security and Co-Operation in Europe Final Act", **Organization for Security and Co-operation in Europe**, 1975, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>. (07.09.2023)

⁸³³ Cull, "Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War", s. 456.

⁸³⁴ Muhalif nükleer fizikçi Andry Sakharov'un çağrısıyla düzenlenen bir basın toplantısında, SSCB'nin Helsinki sürecine uyumunu izlemek amacıyla, Moskova Helsinki İzleme Grubu'nun oluşturulduğu duyuruldu. Ayrıca bu tür grupların başka yerlerde de kurulması için çağrıda bulunuldu. Sovyetler Birliği dışında da benzer oluşumlar

ve komünist coğrafyanın ötesiyle fikir alışverişini kolaylaştıracak ilkelere de imza atılmıştı.⁸³⁵ Helsinki Nihai Senedi, ilerleyen yıllarda ABD dış politikasının ve SSCB'ye yaklaşımın temelini oluşturacak insan hakları konusunun dayanağını oluşturması açısından önemliydi. Ne de olsa SSCB, Doğu Avrupa sınırlarının tanınması karşılığında farkında olmadan veya verilen imtiyazın yol açabileceği aksaklıkları kontrol altına alabileceği inancıyla, kendi vatandaşlarına davranış biçiminin uluslararası bir konu haline gelmesine izin vermişti.⁸³⁶

Helsinki Nihai Senedi'nin ilk sepeti, tüm imzacıların "insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterme" taahhüdünü içeriyordu. Kısa vadede söz konusu ilkeleri kabul etmiş olmaktan dolayı prestij kazanmış olsa da, bu taahhüt Kremlin'i, üzerine düşeni yapmamakla suçlayacak birçok komiteyle karşı karşıya getirdi. Bu doğrultuda, 1975'ten sonra, SSCB ve diğer komünist ülkelerdekiler de dahil olmak üzere, anlaşmalara uyumu izlemek için dünya çapında ulusal "Helsinki İzleme" komiteleri kuruldu. Bu husustaki dönüm noktası, 1979 yılında New York'ta, Ford Vakfı tarafından finanse edilen ABD Helsinki İzleme Komitesi'nin resmen açılması oldu. Komitenin amacı imza konulan belgeye uyulup uyulmadığını izlemek ve Sovyet bloğu içinde bu amaç için mücadele edenlere destek sağlamaktı. Komite, kısa süre içinde SSCB'deki baskılar hakkında uluslararası medyaya bilgi aktarmaya ve Kongre'de Moskova'ya karşı lobi yapmaya başladı.⁸³⁷

Ford, belgeleri imzalarken insan haklarının Amerikalılar için klişeler ve boş laflar değil, kendilerini derinden adadıkları temel ilkeler olduğunu ifade etti⁸³⁸ ancak olumlu bir tepki alamadı. Demokrat Parti'den isimler, basın ve hatta Cumhuriyetçiler, özellikle Doğu Avrupa konusunda taviz verildiğini düşündükleri için hükümetin politikasına karşı çıkıyorlardı. Oysa, SSCB yönetimine meydan okumak artık meşru bir girişim haline geliyordu. Nancy Mitchell'in ifadesiyle insan hakları, Truva atındaki Yunan ordusu gibiydi, başlangıçta görünmezdi ama sonra düşmanın kalbine girecekti.⁸³⁹ Gerçekten de Helsinki, insan haklarının ülkeler içinde

kuruldu. Bunlardan en önemlileri Çekoslovakya'daki *Charter 77* ve Polonya'daki *Solidarity*'nin öncüsü olan *Workers Defence Committee* idi. Foot, "The Cold War and Human Rights", s. 459–460.

⁸³⁵ Cull, "Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War", s. 456–457.

⁸³⁶ Gaddis, "Grand Strategies in the Cold War", s. 18.

⁸³⁷ Foot, "The Cold War and Human Rights", s. 459–460.

⁸³⁸ James M. Naughton, "Ford Bids Nations Live Up To Spirit Of Helsinki Pact", **The New York Times**, (02.08.1975), <https://www.nytimes.com/1975/08/02/archives/ford-bids-nations-live-up-to-spirit-of-helsinki-pact-president.html>. (22.03.2023)

⁸³⁹ Nancy Mitchell, "The Cold War and Jimmy Carter", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 71.

korunması ve geliştirilmesini tartışmaya açarak uzun vadede SSCB'yi zayıflatacaktıysa da şimdi zayıflayan Ford'un kendisiydi.

Buna paralel olarak güç dağılımında ve uluslararası sistemde de önemli değişiklikler meydana geldi. Klasik güç dengesi kanaatleriyle ünlü Kissinger bile 1975 yılında, eski uluslararası kalıplar parçalandıkça ve dünya birbirine daha bağımlı hale geldikçe yeni bir dönemin başladığını kabul etti.⁸⁴⁰ Özellikle Japonya'nın toparlanması, Batı Almanya'nın ekonomik mucizesi ve Avrupa Topluluğu'nun büyümesi sonucunda ekonomik güç merkezi olmaktan çıktı. Ekonomik büyüklükleri artan ve SSCB'ye yönelik korkuları azalan Avrupalı ortaklar, ABD-SSCB gerilimine karşı çıkarken Avrupa-Arap diyalogu ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na (AGİK) destek gibi konularda daha bağımsız politikalar izlemeye yöneldiler.⁸⁴¹ Böylece, ABD'nin transatlantik ilişkilerde gündemi belirlemesi giderek zorlaştı. 1973 Arap-İsrail Savaşı,⁸⁴² İsrail'e destek veren Batılı devletlerin Ortadoğu petrolüne bağımlılığından kaynaklanan yeni kırılganlıkları ortaya koymuştu. Bu gelişme, 1960'lardan itibaren daha bağımsız bir politikaya yönelen Avrupalı devletlerin enerji yollarının korunması gibi hayati konularda ABD'yle birlikte hareket etmeleri sonucunu doğurdu.⁸⁴³ Böylece ABD ve Avrupa arasındaki ilişkiler daha pragmatik bir hal aldı.

2.2.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları

Çin, SSCB ve Vietnam'a öncelik veren Nixon ve Kissinger ikilisi, büyük güç politikalarına devam ederken iki büyük sorunla karşılaştı. Bunlardan ilki değişen dünya ekonomik sistemi ve bunun ABD'ye yansımaları, ikincisiyse ülkede yükselen muhalefetti.

Ekonomik bir rakip olarak giderek güçlenen Avrupa ile ilişkileri gözden geçirmek için 1969 yılında bir Avrupa gezisine çıkan Nixon, Kennedy ve Johnson döneminde yaşanan sorunların tekrarlanmaması için Avrupalı ortaklarını dinleyeceğine söz verse ve yumuşama

⁸⁴⁰ Sümer, **Kissinger**, s. 91.

⁸⁴¹ Steve Marsh, "Anglo-American Relations and Soft Power: Transitioning the Special Relationship", **International History Review**, C. 43, No: 3, 2021, s. 529.

⁸⁴² Yom Kippur olarak da bilinen 1973 Arap-İsrail Savaşı, 1967'deki Altı Gün Savaşı'nın intikamını ve kaybettikleri toprakları geri almayı amaçlayan Mısır-Suriye liderliğindeki Arap devletleri koalisyonu ile İsrail arasında yaşandı. İsrail'in Batı'dan aldığı destekle galip çıkması Arap devletlerini, petrol ihracatlarını İsrail'i destekleyen ülkelere karşı siyasi bir silah olarak kullanma kararı almaya sevk ederek büyük bir petrol krizine neden oldu. Savaş, SSCB'nin Arap devletlerine, ABD'nin ise İsrail'e desteğini artırmasıyla Orta Doğu'daki güç dengesinin netleşmesine de aracı oldu. Ayrıca, bu savaş sonucunda gerçekleşen ilk Arap-İsrail görüşmeleri, 1978 yılında Mısır ve İsrail arasında Camp David Anlaşması'na kapı aralayarak taraflar arasındaki siyasi çözümü mümkün kıldı. Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, s. 535-538

⁸⁴³ **A.g.e.**, s. 489.

konusunda Avrupa'dan büyük destek görse de uluslararası ekonomik koşullar ve bunun ülke ekonomisine yansımaları, ABD'nin müttefikleriyle ilişkilerini tümüyle düzeltmesine izin vermedi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ekonomisi, teknolojik yenilikler aracılığıyla sürekli genişlemenin ekonominin doğasında var olduğu ve Amerikan halkının çoğunluğunun maddi ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklara sahip bulunduğu düşüncesine dayanıyordu.⁸⁴⁴ Ancak ülke, 1960'lardan başlayarak birtakım ekonomik güçlüklerle karşılaşmış ve 1945'teki konumundan giderek uzaklaşmıştı. Paul Kennedy'nin tabiriyle, sorun, ABD'nin daha az üretmesi değil, diğerlerinin daha fazla üretmesiydi.⁸⁴⁵ Önceki başkanlar Kennedy ve Johnson'un ülke içine ve Nixon'ın Vietnam başta olmak üzere ülke dışına yönelik harcamaları ödemeler dengesini iyice bozdu. Öyle ki 1950'de ABD dünya altın rezervinin %63'üne sahipken 1973'te bu oran %27'ye indi.⁸⁴⁶ Soğuk Savaş'ın ulusal güvenlik talepleri doğrultusunda yapılan dış yardımlar, Avrupa savunması ve Vietnam Savaşı'na aktarılan büyük harcamalar ödemeler dengesini alt üst etti ve ABD 75 yıldan sonra ilk kez ticaret açığı verdi.⁸⁴⁷ 1970'lerde ABD ekonomisi, işsizlik, enflasyondaki artış ve GSMH'deki düşüşle durgunluğa girince İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Amerikan ekonomik, askeri ve siyasi düzeninin etkisini kaybettiği veya ortadan kalktığı iddiaları ortaya atıldı.⁸⁴⁸

ABD'nin dış ticaretteki payının Avrupa ve Japonya lehine düşmesi, altın standardının ABD aleyhine gelişmesi, petrol krizinin etkileri gibi birçok neden Nixon yönetiminin sert ekonomik adımlar atmasını gerektirdi. Ağustos 1971'de Başkan Nixon, ABD dolarının altına çevrilebilirliğini durdurdu. Önceki dört yıl içinde oluşan enflasyonist baskıların ivmesini yavaşlatmak için ABD'de ücret/fiyatları dondurdu ve ABD'ye yapılan tüm gümrüğe tabi ithalata yüzde 10 ek vergi koydu. Ancak, döviz piyasalarında baskılar devam edince Mart 1973'te, başlıca para birimlerinin ABD doları karşısında dalgalı kur rejimine geçmesine izin verildi. Böylece, Bretton Woods sisteminin iki temel özelliği olan, doların altına çevrilebilirliği ve başlıca para birimleri arasında sabit döviz kurları terk edildi.⁸⁴⁹

⁸⁴⁴ Maier, "The World Economy and the Cold War in the Middle of the Twentieth Century", s. 48–49.

⁸⁴⁵ Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 510–511.

⁸⁴⁶ **A.g.e.**, s. 513.

⁸⁴⁷ Cooper, "Economic Aspects of the Cold War, 1962–1975", s. 59.

⁸⁴⁸ İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gibi elini taşın altına koyacak lükse sahip olmayan ABD, Bretton-Woods sistemindeki kimi kuralları değiştirse de 1945 sonrası kurduğu ekonomik ve siyasi sistem hala sürüyordu. ABD, üretimdeki rolü ve payı azalsa, rezervleri erise ve uluslararası ekonomiyi tek başına kontrol etme gücü aşınca da SSCB'ye karşı üstünlüğünü koruyordu. Üstelik Batı Avrupa ekonomileri ve Japonya ile birlikte yer aldığı uluslararası liberal düzen, ABD'nin serbest piyasa ilkesi ve kapitalist gelenekleri doğrultusunda ilerlemeye devam ediyordu. Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 514.

⁸⁴⁹ Cooper, "Economic Aspects of the Cold War, 1962–1975", s. 60.

Nixon'ın karşılaştığı tek sorun ekonomi değildi. Başkanlığı döneminde dış politikada atılan önemli adımlara karşın içeride ciddi siyasi muhalefetle karşı karşıya kaldı. Özellikle Pentagon Belgeleri ve Watergate, iktisadi ve toplumsal konuları tetikleyerek ülkenin görünümünü ve siyasetin doğasını değiştirdi. Öyle ki, 1965'te ABD kamuoyunu en çok ilgilendiren beş konunun tümü dış politikayla ilgiliyken Ford'un göreve başladığı 1974'te beş konudan üçü ülke içi meselelere dairdi.⁸⁵⁰ Nixon ve Kissinger ikilisinin yürüttüğü büyük güç politikalarının aksine toplumun gündemi, ekonomi, enerji krizi ve ortaya çıkan yolsuzluklar doğrultusunda yaşanan güven kaybıydı. Ford, 15 Ocak 1975'te yaptığı Birliğin Durumu konuşmasında bu durumun farkında olduğunu ifade ediyordu: *"Size şunu söylemeliyim ki Birliğin durumu iyi değil: Milyonlarca Amerikalı işsiz. Durgunluk ve enflasyon milyonlarca kişinin daha parasını eritiyor. Fiyatlar çok yüksek ve satışlar çok yavaş. Bu yılki Federal açık yaklaşık 30 milyar dolar olacak; gelecek yılki ise muhtemelen 45 milyar dolar. Ulusal borç 500 milyar doların üzerine çıkacak. Tesis kapasitemiz ve üretkenliğimiz yeterince hızlı artmıyor. Temel enerji için başkalarına bağımlıyız."*⁸⁵¹

Nixon yönetimi, devraldığı ekonomik göstergelerde iyileşme sağlayamayıp aksine yirminci yüzyıldaki ilk ticaret açığını verince bir takım önlemler almıştı. Bu önlemler 1973'te OPEC ambargosuyla⁸⁵² akaryakıt fiyatlarının yükselmesi sonucu ortaya çıkan enerji krizini engelleyemedi. Tam aksine, enflasyon tetiklendi ve Temmuz 1974'te fiyatlar yüzde 3,7 artarak 1946'dan bu yana ikinci en büyük aylık artışı gördü. Enflasyon geleneksel olarak yüksek istihdam anlamına gelmesine rağmen, 1970'ler "stagflasyon"⁸⁵³ adı verilen yeni bir fenomeni getirdi. Hükümetin ücret-fiyat kontrolleri stagflasyonu daha da teşvik etti ve GSYİH'de art arda 5 çeyrek negatif büyüme kaydedildi, Ford'un başkanlığında, Mayıs 1975'te işsizlik %9 ile zirve yaptı.⁸⁵⁴ Bir zamanlar canlı bir ekonomi olan ABD ekonomisi, tam anlamıyla resesyona girdi.

⁸⁵⁰ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 811–812.

⁸⁵¹ Gerald Ford, "President Gerald R. Ford's Address Before a Joint Session of the Congress Reporting on the State of the Union", **fordlibrarymuseum.gov**, 1975, <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/speeches/750028.asp>, (02.02.2023).

⁸⁵² 1960 yılında Suudi Arabistan, temel amacı çokuluslu petrol şirketleri ile üretici devletler arasında daha adil bir gelir dağılımı sağlamak olan OPEC'in kurulmasına öncülük etmişti. Ekim 1973'te Arap-İsrail savaşının patlak vermesiyle Suudi Arabistan ve OPEC'in diğer Arap üyeleri, Sedat ve Esad ile şaşırtıcı bir dayanışma göstererek, İsrail ateşkesi kabul edip Mısır ve Suriye topraklarından çekilene kadar ABD'ye tüm petrol ihracatına ambargo uyguladı. Hızla yükselen benzin fiyatları ve azalan arz, Nixon yönetiminde bir "enerji krizi" yarattı. Little, "The Cold War in the Middle East: Suez Crisis to Camp David Accords", s. 320.

⁸⁵³ Stagflasyon, ekonomide fiyat düzeyinde genel bir artış olarak enflasyon ve ekonominin küçülmesi veya durağanlaşması nedeniyle durgunluk gibi iki olumsuz durumun aynı anda gerçekleşmesini ifade eden ekonomik bir terimdir.

⁸⁵⁴ Marsh, "Anglo-American Relations and Soft Power: Transitioning the Special Relationship", s. 528.

Yalnızca ekonomik veriler değil, siyasi göstergeler de kötüye işaret ediyordu. Amerikan müesses nizamı⁸⁵⁵ bir dizi ciddi meydan okumayla karşılaştı. Bazı kurumların, amaçları dışında ve muhaliflere yönelik kullanıldığının anlaşılması, Vietnam Savaşı'nın iç yüzünü gösteren belgelerin ortaya çıkması ve ucu başkana kadar ulaşan yolsuzluk ve usulsüzlüklerin tüm ülkenin gözü önünde tartışılması halkın hükümete olan güvenini aşındırmanın yanı sıra ABD'nin yurtdışındaki liderlik yeteneğini de zayıflattı. Başkan Yardımcısı Spiro Agnew'in rüşvet aldığı gerekçesiyle görevden ayrılmaya zorlanması hem başkanlık kurumunun hem de tüm Amerikan siyasi ahlakının altını oydu. Bir ankete göre, 1972 yılında Amerikalıların %38'i son 10 yılda liderlerinin kendilerine sürekli yalan söylediğini düşünürken 1975 yılında bu oran %69'a yükselmişti.⁸⁵⁶ Toplum, siyasetle arasına mesafe koymaya başladı ve siyasetçilerin önerdiği söylem ve programlara şüpheyile yaklaştı. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde, 1960'ların siyasi tutkularının öldüğü, yerini genel bir siyasi yabancılaşma ve ilgisizlik duygusuna bıraktığı açıktı.⁸⁵⁷

1967'de, *The New York Times*, Ulusal Öğrenci Derneği gibi bir kuruma CIA'nin nasıl sızdığını ve kitle iletişim araçlarını nasıl kendi faaliyetleri için kullandığını ifşa etmişti.⁸⁵⁸ CIA'nin ülke içindeki faaliyetlerini yasaklayan tüzüğüne açıkça aykırı olan bu eylemler büyük ses getirirken, CIA'nin ülke dışındaki faaliyetlerini de tartışmaya açtı. 1971'deki Pentagon Belgeleri ve Watergate soruşturmaları CIA'yi tekrar gündeme taşıdı. Halkın, hükümetlerin dürüstlüğüne ve demokrasiye bağlılığına duyduğu güveni sarsan ve CIA'nin siyasi muhalifleri gözetlemek için kullanıldığını gösteren gelişmeler, ülkede yaşanan petrol krizi ve kentsel huzursuzlukla birleşince beraberinde ciddi bir meşruiyet krizini getirdi. Öyle ki, 1954'te %73 olan hükümete güven 1980'e gelindiğinde %24'e inmişti.⁸⁵⁹ 23 Ocak 1973'te Paris Barış Anlaşması'nın ardından Başkan Nixon'ın, ABD'nin Vietnam'dan çekilmesini “onurlu bir barış” olarak lanse ettiğinde yeterli coşkuyu bulamamasının esas nedeni de toplumdaki bu şüphesi ve

⁸⁵⁵ *The Establishment*, bir yönetimi veya bir kuruluşu kontrol eden baskın bir grubu veya eliti tanımlamak için kullanılan bir terimdir. ABD özelinde müesses nizam, seçimle yalnızca Beyaz Saray'daki personelin değişmesi ve diğer kamu personellerinin yerinde kalması nedeniyle uzun vadede oluşan devlet geleneği ve bunun temsilcilerini ifade etmektedir. Genelde beyaz, Anglosakson ve Protestanları ifade eden WASP kısaltmasıyla kullanılan bu terimin ilk kullanımı 1968'e dek gitmektedir. Danielle Kurtzleben, “People Keep Talking About ‘The Establishment.’ What Is It, Anyway?”, <https://www.npr.org/2016/02/11/466049701/how-establishment-became-the-buzzword-of-the-2016-election/>, (02.02.2023).

⁸⁵⁶ Marsh, “Anglo-American Relations and Soft Power: Transitioning the Special Relationship”, s. 529.

⁸⁵⁷ Quart ve Auster, *American Film and Society since 1945*, s. 103.

⁸⁵⁸ “C.I.A. Tie Confirmed by Cultural Group”, *The New York Times*, (10.05.1967), <https://www.nytimes.com/1967/05/10/archives/cia-tie-confirmed-by-cultural-group.html>, (02.02.2023).

⁸⁵⁹ Shaw, *Hollywood's Cold War*, s. 53.

güvensiz haldi. Üstelik Nixon, 1972 yılında ÇHC'yi ve SSCB'yi ziyaret ederek uluslararası toplumdaki yumuşamanın işaretlerini verir, Rus kozmonotlarla Amerikalı astronotlar uzayda buluşur ve Amerikalı çiftçiler Ruslara tahıl satarken, CIA'nın söz konusu şaibeli eylemlerini geçerli kılacak Soğuk Savaş'ın ateşli günlerindeki eski moda komünizm karşıtı söylem ve gerekçeler pek işe yaramıyordu. Bu güvensizliğe sıkılan son kurşun, Watergate skandalı oldu.

ABD siyasi tarihinin “çirkin” yüzlerinden biri olarak Watergate skandalı, 1972 yılının Haziran ayında Washington'da yer alan Watergate kompleksindeki Demokratik Ulusal Komite merkezinde yakalanan ve hedefleri Kasım ayındaki seçimlere hazırlanan Demokrat Parti'nin telefonlarını dinlemek amacıyla mikrofona yerleştirmek olan hırsızlardan başlayarak sonu ABD Başkanı Nixon'a kadar uzanan birtakım olaylar silsilesidir.

Watergate'e giren kişilerin cebindeki paraların Nixon'ın seçim kampanyası fonuyla bağlantılı olması hırsızlığın ardındaki derin bağları ve Beyaz Saray ilişkisini daha ilgi çekici hale getirdi. Seçimleri Nixon'ın ezici bir şekilde kazanmasıyla kapanacağı düşünülen konu, basın için ucunu bırakmamasıyla büyümeye devam etti. Eski CIA çalışanlarının itiraflarıyla büyük miktarda para ve telefonları gizlice dinleme olayları ortaya çıktı. Bu iddialar üzerine Nixon, konu hakkında inandırıcı bulunmayan açıklamalar yaptı ve soruşturma için özel bir savcı atadı. Senato'nun sürece dahil olarak başlattığı halka açık bir soruşturmada başkanın Oval Ofisi'nde ses kayıt sistemi olduğu anlaşıldı. Nixon'ın atadığı özel savcı, bant kayıtlarını Beyaz Saray'dan isteyince Nixon bunu reddederek savcıyı görevden alması için Adalet Bakanı'na emir verdi. Adalet Bakanı reddedince Nixon Adalet Bakanı'nı da görevden aldı. Söz konusu kayıtların teslim edilmesi için konu yargıya taşındı. Yüksek Mahkeme, Başkan'ın kaydı vermesine hükmetti. Nixon, yönetiminin iç içe geçmiş siyasi skandalları ve bunların örtbas edilmesindeki rolü nedeniyle görevden alınma ihtimaliyle karşı karşıya kalınca istifa etti. Ülke tarihinde, istifa eden tek ABD Başkanı olarak Nixon, ülkedeki güç mücadelesinin kaybedeni oldu.

Watergate, sadece adi bir hırsızlık vakasının bir başkanı devirmesiyle sonuçlanan bir olay değildi; aslında Amerikan siyasi hayatındaki bir güç mücadelesinin tezahürüydü. Toplumda ve siyasi kulislere, özellikle Vietnam özelinde bahsedilen güç zehirlenmeleri Watergate patlak vermeden önce de konuşuluyordu. Watergate sürecindeki soruşturmalar, yönetimdeki yetkililerinin iddianame ve mahkumiyetleri, Temsilciler Meclisi Yargı Komitesi'nde kabul edilen suçlamalar ve Nixon'ın istifası, önceki on yılların güvenini ve idealizmini sarsan tek bir olayda birleşti. Bu da beraberinde bürokrasinin Beyaz Saray'a karşı

harekete geçmesini ve başkanlığın gücüne yönelik sınırlamaları getirdi.⁸⁶⁰ Watergate, Vietnam Savaşı ile birlikte, eski ve yeni arasında bir ayrım çizgisi çizerek, siyaset ve kamusal yaşamda, Amerikalıların hükümetlerine güvendikleri bir dönemden, bu güvenin kırıldığı ve asla tam olarak geri kazanılamadığı bir döneme geçişin belirleyicisi oldu.⁸⁶¹ Soğuk Savaş'ın başlangıcından beri artan başkanlık gücünün genişlemesi tehlikesiyle karşı karşıya olan ABD demokrasisindeki gücün paylaşımı ve kullanımına ilişkin anayasal bir tartışmanın çözülmesine yardımcı olan Watergate'de, dönemin ünlü hukukçularından Kurland'ın da tespit ettiği üzere esas mesele hırsızlık değil, yürütme gücünün durdurulması ve Kongre'nin güçlenmesiydi.⁸⁶²

Watergate'in özü bir başkanın yalan söylemesi değildi. Eğer öyle olsaydı, Eisenhower, İran'da Musaddık'ın, Guatemala'da Arbenz'in devrilmesi ve krize neden olan U-2 uçakları; Kennedy, Domuzlar Körfezi Çıkarması; Johnson, Vietnam'da savaşı kızıştırma konusunda halka yalan söylemişti. Ancak, o yalanlar açığa çıktığında kişisel çıkarlar yerine ulusal güvenlikle alakalı görüldüğünden halkta tepki yaratmamış, aksine olumlu karşılanmıştı.⁸⁶³ Benzer şekilde Nixon'ın ÇHC ile gizlice görüşmesi, SALT anlaşması veya Vietnam ateşkesindeki gizlilik de sonuçlar ortaya çıktığında mantıklı görünmüş ve tepki çekmemişti. Ancak, yasal yetki olmaksızın Amerikan vatandaşlarının gizlice dinlenmesi, başkanlık izniyle gerçekleştirilen hırsızlıklar ve olanları gizlemek için Beyaz Saray içinde komplo organizasyonu kurmak kabul ve izah edilebilirlikten uzaktı.⁸⁶⁴ Gaddis'e göre, Watergate'i öncekilerden ayıran, Vietnam Savaşı'yla birlikte ülke içi ve dışı arasındaki ayrımın kaybolmasıydı. İki anlama birden gelen bu ifadeyle, hem ülke dışında kabul edilebilir görünen veya görmezden gelinen CIA eylemlerinin ülke içinde de gerçekleştirilmesi hem de ülke dışındaki eylemlerin artık doğrudan ülke içinde sonuçlar doğurması kastedilmekteydi.⁸⁶⁵

Sonuçta, Watergate sürecinin belirgin birkaç büyük sonucu oldu. Bunlardan ilki, güç mücadelesini kazanan Kongre'nin dış politikada söz sahibi olması ve Vietnam Savaşı'na doğrudan müdahalesiydi. Kongre, başkanın dış politika konularındaki hakimiyetini kırarak

⁸⁶⁰ Bruce J. Schulman, "Fifty Years Later, Watergate is Still Shaping Our Politics", **The Washington Post**, 2022, <https://www.washingtonpost.com/outlook/2022/06/17/fifty-years-later-watergate-is-still-shaping-our-politics/>, (08.09.2023).

⁸⁶¹ Dan Balz, "Watergate Happened 50 Years Ago. Its Legacies Are Still With Us.", **The Washington Post**, 2022, <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/06/12/watergate-trust-government-reforms/>, (24.02.2023).

⁸⁶² Philip B. Kurland, "What Watergate Revealed about Presidential Power in America", **CBR- Public Policy**, 1974, <https://www.chicagobooth.edu/review/what-watergate-revealed-about-presidential-power-america>, (09.12.2022).

⁸⁶³ Gaddis, **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, s. 149.

⁸⁶⁴ **A.g.e.**, s. 152.

⁸⁶⁵ **A.g.e.**, s. 151.

aldığı kararlarla Amerikan askeri operasyonlarına fon sağlamayı kesti ve başkana verdiği yetkileri geri aldı. İkincisi, uzak ülkelerde yaşananların ülkenin ulusal güvenliğine tehdidini tartışmaya açması ve böylece ülkenin ulusal güvenlik yaklaşımını değiştirmesiydi. Ülke içinde operasyon yapmaması gereken CIA'nın Watergate işinde parmağının bulunması, CIA'nın dahil olduğu diğer eylemleri ve Lulumba ve Allende'nin akıbeti hakkındaki rolünü tartışmaya açtı.⁸⁶⁶ Son olarak Watergate, ABD yumuşak gücüne, ülkenin hukuk, demokrasi, ifade ve basın özgürlüğü konularındaki tutumunu yansıtarak büyük bir cephane sağladı. 1971 yılında *The New York Times* gazetesinde yayınlanan ve ABD'nin Vietnam'daki politikasına dair sızıntıları içeren Pentagon Belgeleri ve *The Washington Post* gazetesinin iki muhabirinin ısrarlı mücadelesiyle bir başkanın istifaya zorlamaları medyanın gücünün en önemli göstergesi oldu.

Kongre'nin ulusal güvenliğe yaklaşımının değişmesi, Nixon'ın yeni diplomasisinin sonuçlarını da gösterdi. Öyle ki, Soğuk Savaş'ın ezeli düşmanları olan SSCB ve Çin, Watergate sürecinde Nixon'ın iktidarda kalmasını isteyen müttefiklere dönüştü. SSCB yönetimi, dünyanın en önemli devlet adamının, bazı belgeleri sakladığı için yasal olarak istifa etmeye zorlanmasına inanmadı.⁸⁶⁷ Mao, Watergate'i, ABD'deki çok fazla ifade özgürlüğünün sonucu olarak görerek önemsiz buldu.⁸⁶⁸ Nixon'ın istifası sonucunda hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, şeffaflık ve özgür basın gibi kavramlar popüler hale gelerek öne çıkarılan Amerikan değerlerine dönüştü. ABD, dünyaya, yasaların herkesin, başkanın bile üzerinde olduğu bir hukuk devleti imajını sunmaya başladı. Böylece basın özgürlüğü, ABD yumuşak gücünün en önemli unsurlarından birine dönüştü⁸⁶⁹ ve özgür basın söylemi ABD politikasının araçlarından biri halini aldı.⁸⁷⁰

Uluslararası ilişkilerde gücün pek çok unsurdan oluştuğu ve yumuşak gücün bunlardan bazılarının bir toplamı olduğu girişte ifade edilmişti. Nye tarafından meşruiyet ve ahlaki otoriteye sahip olduğu düşünülen kültür, siyasi değerler ve dış politika olarak tanımlanan yumuşak güç, güncel gelişmelerden etkilenmeye açıktır ve göreceli dağılımı sürekli değişim

⁸⁶⁶ Herring, **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, s. 813.

⁸⁶⁷ Özal, **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, s. 339.

⁸⁶⁸ "Thai Reports Mao Thinks Well of Nixon And Defends Taping", **The New York Times**, (10.07.1975), <https://www.nytimes.com/1975/07/10/archives/thai-reports-mao-thinks-well-of-nixon-and-defends-taping.html>, (16.12.2022).

⁸⁶⁹ Watergate, başka hiçbir şeyin yapamayacağı bir şekilde basın özgürlüğünün bir insan hakkı olduğunu öne sürerek dünyanın farklı yerlerindeki hükümetlerin medya kuruluşları üzerindeki etkisini en aza indirmeye yaradı. Merkezi ABD'de bulunan büyük medya kuruluşlarının, hükümet müdahalesi olmadan dünya genelinde faaliyet göstermesini mümkün kıldı. Böylece, ABD değerleri ve ideallerini yurtdışına taşıyan medya kuruluşları, büyük bir engelden, yabancı hükümet müdahalelerinden azade kılınmış oldu. Fattor, **Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephanesi: Yumuşak Güç ve Kültürel Silahlanma**, s. 246.

⁸⁷⁰ A.g.e., s. 237.

halindedir. 1970'lerde ABD ekonomisinin kötüleşmesi, toplumun sivil hareketler sonucu kutuplaşması, Soğuk Savaş'ın yumuşaması, ülke içindeki İkinci Dünya Savaşı sonrası iki partili siyasi uzlaşmanın zedelenmesi, Vietnam Savaşı'ndaki mağlubiyet ve Watergate skandalı sonrasında siyasi güvenin kaybedilmesi gibi gelişmeler, ekonomik ve askeri gücün dışında dünyaya sunulacak başka bir tür gücün, yumuşak gücün belirginleşmesini mümkün kıldı. Bu dönemde Hollywood, meşruiyeti zedelenmiş bir başkanın büyük güç politikalarından ziyade ülke içinde yaşanan gelişmeleri ekranına yansıtmış ve ülkenin yeni yumuşak güç unsurları olan basın özgürlüğünü, sorgulanabilir şeffaf yönetimleri ve teknolojik gelişmeleri öne çıkarmıştır.

2.2.3. Dış Politikanın Hollywood'a Yansımaları

2.2.3.1. Hollywood'a Hâkim Olan Temalar

1960'ların sonuyla 1970'lerin başında Amerikan sineması, Yeni Hollywood olarak anılan ve genç yetişkinleri odağına alarak hareket eden, geniş kapsamlı bir değişime tanık oldu. Stüdyoları satın alan büyük şirketler, endüstrinin üzerindeki ölü toprağı atmaları için, daha yaratıcı ve farklı türlerde film yapımının önünü açtı. Bunun sonucu olarak 1970'te 15 milyona kadar düşen sinema izleyicisini, *The Godfather*⁸⁷¹ (Baba, 1972), *Jaws*⁸⁷² (Jaws, 1975) ve *Star Wars: Episode IV - A New Hope*⁸⁷³ (Yıldız Savaşları 4: Yeni Bir Umut, 1977) gibi filmlerle yeniden sinema salonlarına döndürmek ve gişe rekorları kırmak mümkün oldu. İzleyicilerin ilgisini çeken filmler olduğunda salonları doldurduğunun görülmesi ve özellikle *Star Wars* gibi yüksek bütçeli filmlerin büyük getiri⁸⁷⁴ sağlaması, endüstrinin film yapma yöntemini etkiledi.

Önceki on yılda düşük bütçelerle yapılan filmlerin hem izleyicide doygunluk yaratması hem sinema teknolojisindeki gelişmeler hem de sinema okulu mezunu genç yönetmenlerin yenilikçi tarzları izleyicileri cezbederek, Yeni Hollywood akımını öne çıkardı. Bu genç yönetmenler ne İkinci Dünya Savaşı ne de HUAC dönemi baskısına maruz kaldığından, hükümete karşı korku da saygı da duymuyorlardı. Bu nedenle 1970'li yıllar, uluslararası ilişkilerdeki yumuşama sürecinin de etkisiyle zamanın sorgulayıcı ruhunu ve gerçeğini yansıtan, yaratıcı ve akılda kalıcı filmlere sahne oldu. Bu yönetmenler dış politikayı aklamak

⁸⁷¹ Francis Ford Coppola, *The Godfather*, Paramount Pictures, 1972, <https://www.imdb.com/title/tt0068646>.

⁸⁷² Steven Spielberg, *Jaws*, Universal Pictures, 1975, <https://www.imdb.com/title/tt0073195>.

⁸⁷³ George Lucas, *Star Wars: Episode IV - A New Hope*, Twentieth Century Fox, 1977, <https://www.imdb.com/title/tt0076759>.

⁸⁷⁴ *Star Wars*, sadece ABD'de, iki yıl içinde 164 milyon dolardan fazla hasılat elde etmeyi başardı. Bu filmin ticari ürünleri de son derece kârlıydı. Lucas'ın *Star Wars*'u video kiralamalarında 100 milyon dolardan fazla kazanan ilk film oldu.

veya Başkan'ın eylemlerini meşrulaştırmak gibi kaygılar taşımadan, toplumun geçirdiği dönüşümü, insanların endişe ve öfkelerini sinemasal bir tarzla filmlerine yansıttılar. Vietnam Savaşı'ndaki yenilgi, Kent State Üniversitesi'nde yaşanan öğrenci olayları, Watergate skandalı, Başkan Nixon'ın düşüşü, uluslararası terör saldırıları, artan uyuşturucu kullanımı ve büyüyen enerji krizinin etkileri beyaz perdeye sıkça yansdı. Toplumdaki sorgulayıcı politik ruh ve kurumlara karşı büyüyen güvensizlik, savaşın çılgınlığı ve Amerikan rüyasının karanlık yüzü, hükümete karşı hoşnutsuzluk ve komplo paranoyası filmlerde kendine bolca yer buldu.

1960'lı yıllarda “vahşi gençlik” olarak görülenler, giderek Amerikan kimliği ve değerlerini tanımlamaya yardımcı olan yeni nesil yetişkinlere dönüştü.⁸⁷⁵ Öte yandan, aynı yıllar, 1960'ların sarsıntılı ve çalkantılı toplumsal hareketlerine karşı birlik, düzen ve huzur isteyen bir kesimin, Nixon'ın ifadesiyle sessiz çoğunluğun⁸⁷⁶ görünür olmaya başladığı bir dönemi de işaret ediyordu.⁸⁷⁷ 1960'lardaki radikalizm, birçok ılımlı liberali, muhafazakâr cepheye yöneltmek sosyal devlete, kürtaja karşı çıkıp geleneksel aile, yurtseverlik ve dindarlığı savunan bir konuma yerleştirtmişti.⁸⁷⁸ Liberallerin yanı sıra, orta sınıf beyaz Amerikalılar, 1970'lerin başındaki ekonomik gelişmeler ve işsizlik nedeniyle radikalizm ve kaostan korkarak güvenli bir limana yönelmişti. Bu eğilim, 1960'lar boyunca ağır eleştiri ve saldırılara uğrayan geleneksel toplumsal değerler ve temsillerin 1970'lerle beraber kendini yenilemeye ve yeni bir dille ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Tıpkı, kaçış sineması olarak adlandırılan ve kriz dönemlerinde güven veren, alışılmış anlatılar sunan yaklaşıma benzer şekilde, 1970'lerde izleyicilere tanıdık gelen filmler çekildi. Bunun en belirgin ilk örneği, geleneksel cinsel kimliklere vurgu yapan ve 1970'in en çok kazandıran filmi olan *Love Story*⁸⁷⁹ (Aşk Hikayesi, 1970)'ydi. 1960'ların kadın ve eşcinsel hareketlerine yanıt olarak, kadın erkek rollerine ve gelenekselliğe vurgu yapan film izleyicilerden oldukça rağbet gördü. Benzer diğer filmler ise, 1971'in en iyi film Oscar'ını da alan *The French Connection*⁸⁸⁰ (Kanunun Kuvveti, 1971) ve

⁸⁷⁵ Schulman, **The Seventies: The Great Shift in American Culture, Society, and Politics**, s. 2.

⁸⁷⁶ Kamusal söyleme katılmayan muhafazakâr seçmenleri ifade etmek için kullanılan "sessiz çoğunluk" terimi, ilk kez, Nixon'ın Vietnam Savaşı konusunda ulusal dayanışma çağrısında bulunmak ve politikalarına destek toplamak için televizyon ve radyodaki konuşmasında kendine yer bulmuştu. “President Nixon Calls on the ‘Silent Majority’”, **History.com**, (03.11.1969), <https://www.history.com/this-day-in-history/nixon-calls-on-the-silent-majority>., (20.12.2022).

⁸⁷⁷ 1959'da ulusal bütünlüğü en önemli kaygıları olarak görenlerin oranı %1 ilen, yaşanan toplumsal hareketlerin etkisiyle 1975'te bu oran %15'e yükselmiştir. Ryan ve Kellner, **Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası**, s. 72.

⁸⁷⁸ **A.g.e.**, s. 29.

⁸⁷⁹ Arthur Hiller, **Love Story**, Paramount Pictures, 1970, <https://www.imdb.com/title/tt0066011/>.

⁸⁸⁰ William Friedkin, **The French Connection**, Twentieth Century Fox, 1971, <https://www.imdb.com/title/tt0067116>.

*Dirty Harry*⁸⁸¹ (Kirli Adam, 1971)⁸⁸² filmiydi. 1960'ların polis karşıtı diline verilmiş bir yanıt gibi görünen bu iki filmle, kamu düzenini, polis gücünü ve ataerkilliği meşrulaştıran bir dil ortaya konuyordu. 1960'ların eleştirel ve alternatif filmleri yerine 1970'lerde geleneksel anlatıların yeni dille ortaya çıkmasıyla, 1972 seçimlerinde Cumhuriyetçi Nixon'ın ezici bir üstünlük kazanması arasında simbiyotik bir bağ vardı. Fakat, yine de Nixon ve Ford dönemini tümüyle geleneksel muhafazakâr filmlerin domine ettiğini söylemek mümkün değildir. 1970'ler boyunca Hollywood, Amerikan toplumuna hâkim olan kafa karışıklığı ve keyifsizliği beyazperdeye taşımanın yanı sıra, 1960'lardaki özgürlükçü ruhu sürdürmeye çalışan ve eskiyle yeniyi kaynaştırarak yeni bir dil geliştiren sinemacılara da kapısını açmıştır.

Bu dönemdeki sinema ürünlerini kategorileştirdiğimizde karşımıza üç belirgin başlık çıkmaktadır. Bunlardan ilki, genç yönetmenlerin başını çektiği, izleyicileri salonlara döndürmeyi başaran *Jaws*, *Star Wars* ve *Close Encounters of the Third Kind*⁸⁸³ (Üçüncü Türden Yakınlaşmalar, 1977) gibi yeni Hollywood ürünleridir. İkincisi, Pentagon Belgeleri ve Watergate skandalı ile iyice açığa çıkan politik komplo filmleridir. Üçüncüsü ise, Amerikan yaşam tarzının bir yansıması olarak sinemada kendine yer bulan spor, dans ve gençlik müzikallerini içeren kaçış filmleridir.

1970'lerle beraber Amerikan sinemasında, film yazarlığının cazibesine kapılmış yönetmenlerin başlattığı güçlü bir birleşim görülmeye başlandı. Yeni Hollywood kuşağını yaratan bu birleşimde, filmin senaristliğini de üstlenen yönetmenler, bireysel anlatım ile Hollywood stüdyolarının ticari beklentileri arasındaki gerilimin bilincinde hareket ederek, 1960'lardan itibaren güç kaybeden stüdyo sistemine farklı bir yaklaşım getirdiler ve belli bir paradigma değişimini sağladılar. Yeni Hollywood yönetmenleri, yabancı sinemacılardan ve okullardan öğrendikleri teknikleri Hollywood'a uyarlayarak eskiyle yeninin başarılı bir birleşimini oraya koydular. Kendileri de genç sayılabilecek bu yeni yönetmenlerin genç

⁸⁸¹ Don Siegel, *Dirty Harry*, Warner Bros., 1971, <https://www.imdb.com/title/tt0066999>.

⁸⁸² Yabancılaşmış bir polis olarak Harry rolünde Clint Eastwood'un yer aldığı filmde, suçlu olduğu bilindiği halde kanunlar tarafından korunan ve yakalanmasına rağmen serbest kalan bir suçluyla bir polisin hikayesi anlatılır. Gösterime girdiği 1970'lerin başındaki kültürel ve siyasi iklimi çok iyi yansıtan film, özgürlük ve düzen ile bireysel haklar ve kamu güvenliği arasındaki ikilemi ele alırken, kanuni yaptırımsızlığın kamu düzenini sağlayanlar üzerindeki psikolojik etkilerini de irdeler. Bu mesajlarıyla film, kimileri tarafından kural tanımazlığa bir övgü ve güç kullanımını özendirme olarak eleştirilirken, kimileri tarafından adalet sisteminin bir eleştirisi ve yasaların başarısızlıkları üzerine bir yorum olarak görülmüştür. 1971 tarihli ilk filmde sonra 4 devam filmi daha çekilmiştir.

⁸⁸³ Steven Spielberg, *Close Encounters of the Third Kind*, Columbia Pictures, 1977, <https://www.imdb.com/title/tt0075860>.

izleyicilerle etkileşimleri onlara önemli bir zemin sağladı.⁸⁸⁴ Yeni bir fenomene dönüşen sinema okullarından mezun Francis Ford Coppola, Martin Scorsese, Steven Spielberg, George Lucas ve Woody Allen gibi genç yönetmenler, klasik Hollywood filmlerine yönelik tutkularının yanı sıra, yabancı filmlerin ustalarını da incelemiş ve onlardan etkilenmişlerdi. Söz konusu yönetmenlerden Lucas, gençlere yönelik *Star Wars* gibi filmler yaparken Allen, cinsel kaygı modasından ve kendini sorgulama eğiliminden yararlanarak daha çok olgun izleyicileri hedefliyordu. Scorsese ve Coppola ise, birbirine sıkı sıkıya bağlı İtalyan-Amerikan topluluğunu, altta yatan katı ve duygusal erkeklik kodlarıyla geleneksel anlatım dilini yeni tekniklerle genel izleyiciye sunuyorlardı.⁸⁸⁵

Bununla beraber, stüdyoları satın alan şirketlerin ekonomik gücü ve Hollywood'un zaten aşına olduğu klasik sinemacılık ilkelerine dönüşü dikkate alınırsa Yeni Hollywood, eski stüdyo sistemine epey benziyor ve onun gibi çalışıyordu.⁸⁸⁶ Bu durum, tüm dünyanın bu yeni yönetmenlerin filmlerine erişmesine ve etkilenmelerine uygun bir ortam hazırladı. Özellikle 1975'teki *Jaws* ile stüdyolar tek bir film üzerinden milyonlar kazanılabileceğini gördü. Bu yeni yönetmenlerin kendileri ve tarzları yeni olsa da dilleri ve mesajları yine gelenekselliğini koruyordu. Bu filmler birtakım iç karışıklıklar ve Vietnam gibi dış olumsuzlukların verdiği başarısızlık ve aşağılanma duygularından sıyrılarak ABD'nin gücünün yeni unsurlarına değinmeye çabalıyordu. Örneğin, Lucas'ın, üzerinde çalışırken demokrasilerin nasıl diktatörlüklere dönüştüğü fikrinden etkilendiğini söylediği⁸⁸⁷ *Star Wars* bir uluslararası ilişkiler alegorisiydi ve "uzun zaman önce, çok uzak bir galakside" geçen hikâye, ABD'nin liberal siyasi sistemini ve buna dayalı ekonomi modelini baz alıyordu. Spielberg'in *Jaws*'ı, bazı küçük politikacıların turizm endüstrisinin hayatta kalmasını insanların hayatta kalmasından daha çok önemseydiği ve kitleleri sakinleştirmek için yanlış bilgi yaymaya istekli olduğu bir kasabada geçerken, filmin sonunda başroldeki sahil polisi, köpekbalığını alt ederek kasabayı kurtarıyordu. Coppola, *Apocalypse Now*⁸⁸⁸ (Kıyamet, 1979) filminde Vietnam gibi tartışmalı bir konuyu her iki yönüyle de ele almaya çalışıyor ve böylece savaş karşıtı veya savaş yanlısı

⁸⁸⁴ James Clarke, *Sinema Akımları: Sinema Dünyasını Değiştiren Filmler*, çev. Çağdaş Eylem Babaoğlu, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2012, s. 172–173.

⁸⁸⁵ Bergan, *The Film Book : A Complete Guide to the World of Film*, s. 44–45.

⁸⁸⁶ Douglas Gomery, "Yeni Hollywood", *Dünya Sinema Tarihi*, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kalcı Yayınları, 2008, s. 547.

⁸⁸⁷ Shannen Dilag, "How International Politics Influenced 'Star Wars'", *Pacific Council*, 2018, <https://www.pacificcouncil.org/newsroom/how-international-politics-influenced-'star-wars'>. (05.07.2023)

⁸⁸⁸ Francis Ford Coppola, *Apocalypse Now*, United Artists, 1979, <https://www.imdb.com/title/tt0078788>.

kitlesel izleyiciyi yabancılaştırmamayı amaçlıyordu. Böylece politika bir kez daha sinemayla buluşuyordu.

1967'de *The New York Times* gazetesindeki ifşa, 1971'deki Pentagon Belgeleri ve 1974'teki Watergate Skandalı ile CIA ülke gündemini meşgul ederken, sinemada kendine yer bulmaması düşünülemezdi. 1970'lerde artık eski muhafazakâr sinemacılar ya ölmüş ya emekli olmuş, yeni sinemacılar da ne İkinci Dünya Savaşı'na tanık olmuş ne de HUAC baskısı görmüştü. Ayrıca, otoriteye çok daha az saygı veya korku duyan bu sinemacıların çoğu, Soğuk Savaş'ın gizlilik ve gözetleme takıntısının ülke içinde bir canavar doğurduğu görüşündeydi. Bu vesileyle sinema endüstrisi, hain veya yıkıcı damgası yemeden ülkenin karanlık yönlerini vizyona taşıyan, Soğuk Savaş mantığını ve ülkedeki kurumları sorgulayan filmler üretebildi. Hollywood'un hüküm süren toplumsal dalgaya karşı değil, onunla birlikte yüzmeye dair köklü geleneğini doğrular şekilde, 1970'lerin atmosferine uygun olarak, ulusal güvenlik kurumlarına değinen filmler çekilmeye başlandı. Böylece, Hollywood'un ülkenin güvenlik kurumlarını, ihtiyatlı bir şekilde de olsa, eleştirebileceği gösterilerek topluma hâkim olan eleştirel havaya uygun davranıldı. Ancak, dikkatli bir izleyicinin gözünden kaçmayacak şekilde filmlerin esas amacı, Amerikan basınının hükümetten bağımsızlığını vurgulamak ve basın özgürlüğünü öne çıkararak insanları basına güvenmeye ikna etmektir.

Bu tür filmlerin birkaç ortak noktası bulunmaktadır. Öncelikle, ordu, polis teşkilatı ve istihbarat örgütleri gibi güçlü kurumlarda daha yoğun olmak üzere, üst kademedeki bulunan birçok yozlaşmış kamu personeli vardır. Öte yandan, bu kurumların içerisindeki iyi karakterler sistem içerisinde kalarak sorunu çözer ve kötülerini adalete teslim ederler. Böylece izleyicilere, sisteme güvenmeleri, çürük elmaların sistemin içerisinde bir şekilde elendiği mesajı verilir. Sorunun çözümünde, özellikle Watergate etkisiyle olsa gerek, en etkili araç basın yayın organlarıdır. Öyle ki, başrolünü gazetecilerin veya gazetecilerin desteğiyle sorunları çözen sıradan karakterlerin bulunduğu roller oldukça fazladır. Yozlaşmış bir polis teşkilatı içerisindeki dürüst bir polisin çürümeyi açığa çıkarma çabasını ve bu çürümeyi kamuoyuna duyurmak için basını kullandığı *Serpico*⁸⁸⁹ (Serpiko, 1973), başrolünde bir gazetecinin olduğu ve siyasi cinayetler işleyen bir şirketi araştırdığı *The Parallax View*⁸⁹⁰ (Parallax Esrarı, 1974), dinlendiğini fark eden profesyonel bir dedektifi anlatan *The Conversation*⁸⁹¹ (Konuşma, 1974), başrolünde bir CIA ajanının yer aldığı ve kurum içindeki çatışmaları, kurumun gözetleme

⁸⁸⁹ Sidney Lumet, *Serpico*, Paramount Pictures, 1973, <https://www.imdb.com/title/tt0070666>.

⁸⁹⁰ Alan J. Pakula, *The Parallax View*, Paramount Pictures, 1974, <https://www.imdb.com/title/tt0071970>.

⁸⁹¹ Francis Ford Coppola, *The Conversation*, Paramount Pictures, 1974, <https://www.imdb.com/title/tt0071360>.

gücünün başka amaçlarla kullanılmasını gazetelere sızdırarak anlatan *Three Days of the Condor*⁸⁹² (Akbabanın Üç Günü, 1975) ve son olarak, türlü engellemeleri aşarak, 1972 yılındaki Watergate'i ve sonrasındaki örtbas olayını araştıran iki genç *Washington Post* haber muhabirinin gerçek hikayesini anlatan *All the President's Men*⁸⁹³ (Başkanın Bütün Adamları, 1976) bunun yalnızca birkaç örneğidir.

Filmlerin amacı, basın özgürlüğünü vurgulamak ve basına güveni sağlamak olduğundan bu tür filmlerde sorunları çözmek için belgeleri veya bilgileri gazete(c)i'lere ulaştırma sahneleri bulunmaktadır. Mesela, *The Parallax View* filminde gazeteci olan başrol, girdiği şirkette yaşadıklarını gazetenin genel yayın yönetmenine anlattıktan sonra genel yayın yönetmeninin şirket tarafından öldürüldüğü görülmektedir. *Three Days of the Condor* filminde CIA içindeki kliklerle mücadele eden baş karakterimiz sonuca ulaşamayınca tüm bilgileri *The New York Times* gazetesine vereceğini söylemekte ve filmin sonunda gazetenin binası görünmektedir. *Serpico* filminde, polis teşkilatındaki yolsuzluklar kurum içinde çözilemeyince iyi polis rolündeki baş karakterimizin gazeteye durumu ilettiği ve verdiği bilgilerin basıldığını öğrenince çok sevindiği bir sahne yer almaktadır. Son olarak, yine basını odağına alan ancak bu kez TV penceresinden bakan *Dog Day Afternoon*⁸⁹⁴ (Köpeklerin Günü, 1975) filminde TV aracılığıyla sempati kazanan hırsızlar anlatılmaktadır. Sevgilisinin cinsiyet değiştirme ameliyatı için banka soymaya kalkan karakterler, başarısız olunca polisler tarafından bankaya sıkıştırılır. Olayı haber alan televizyoncuların da olay yerine ulaşmasıyla banka soyguncusu TV aracılığıyla polisin kendine davranışını kitlelere ulaştırma şansı yakalar ve halk tarafından benimsenir. Bu destekle birlikte isteklerini yaptırtmayı ve polise geri adım attırmayı başarır. Haberciliğin ekran yönünü gösteren film, döneminde oldukça ilgi görmüş ve 1975 yılının en iyi film Oscar'ını kazanmıştır.

Bu yıllarda, polisiye ve komplo filmlerinin yanı sıra casus filmlerinin dili de değişmiştir. Dış politikanın doğrudan kendine yer bulduğu tek film serisi olan *007 James Bond*, değişen uluslararası koşulların, içeriğine doğrudan etki ettiği bir film serisiydi. CIA direktörü Allen Dulles'in arkadaşı Ian Fleming'in romanlarından uyarlanan ve CIA'in Domuzlar Körfezi'ndeki başarısız imajını düzeltme çabalarından biri olarak doğan⁸⁹⁵ *James Bond*, sinemasal başarısı

⁸⁹² Sydney Pollack, *Three Days of the Condor*, Paramount Pictures, 1975, <https://www.imdb.com/title/tt0073802>.

⁸⁹³ Alan J. Pakula, *All the President's Men*, Warner Bros., 1976, <https://www.imdb.com/title/tt0074119>.

⁸⁹⁴ Sidney Lumet, *Dog Day Afternoon*, Warner Bros., 1975, <https://www.imdb.com/title/tt0072890>.

⁸⁹⁵ Bogle, "National Security Cinema: The Shocking New Evidence of Government Control in Hollywood—How the US Military and CIA Go About Their Propaganda Operations".

sayesinde Hollywood'un 1960'larda Avrupa'da çektiği en uzun seriye dönüştü. İngiliz sineması ve Hollywood'dan *Metro-Goldwy-Mayer/United Artists* ortaklığında yaratılan seri, MI6 ajanı James Bond'un maceralarını anlatmakta ve maceralar Soğuk Savaş dönemindeki gelişmelere göre içerik değiştirmektedir. Aslen bir İngiliz edebiyatı ürünü olan, ancak Hollywood elinde bir pop ikonuna ve popüler kültürüne dönüşen zarif, esprili ve yüksek teknolojik aletlere sahip Bond, komünizme karşı kapitalizmin sahip olduğu üstünlükleri sergilemenin bir aracıdır.⁸⁹⁶ Amacı eğlence olmasına karşın filmler, Soğuk Savaş'a ve uluslararası gündeme Batı bloğunun gözünden yaklaşmakta ve gerçek dünyada yaşananları bünyesine kurgusal olarak aktarmaktadır. Senaryolar ve kötü karakterlerin özelliği gerçek dünyayla oldukça benzer olan seri, mesajını yansıtmaktan da geri kalmaz.

Mesela, Küba krizinin tırmanmaya başladığı 1962'de gösterime giren Dr. No⁸⁹⁷ (Doktor No, 1962) filminin kötü adamı Dr. No, Güney Amerika'daki bir ülkede bulunan ve Amerika'nın uzay mekiklerini hedef alan bir füze teknolojisine sahip, yarı Alman yarı Çinli birisidir. 1963'teki *From Russia with Love*⁸⁹⁸ (Rusya'dan Sevgilerle, 1963) filmi, Küba krizinin çözümünde kilit rol oynayan ve sökülmesi istenen füzelerin yer aldığı Türkiye'de geçmektedir. Ancak, Küba geriliminin sonunda rahatlayan uluslararası ortamın da etkisiyle filmdeki Sovyet imajı olumsuz değildir. Esas kötülük SSCB değil, *SPECTRE* adlı bir örgüttür ve iki kutbu birbirine düşürmeye çalışmaktadır. 1965'te gösterime giren *Thunderball*⁸⁹⁹ (Yıldırım Harekâtı, 1965) filminde nükleer silahlanmanın tehlikeleri anlatılırken CIA'ye olumlu atıflar yapılır ve sevimli bir CIA karakteri olan Felix Leiter'a yer verilir. 1967'deki *You Only Live Twice*⁹⁰⁰ (İnsan İki Kere Yaşar, 1967) filmde mücadele uzaya sıçrar ve uzay araçlarının dünyanın yörüngesinden kaçırılması anlatılır. 1972'de SALT'ın imzalanmasıyla başlayan yumuşama sinemaya ve Bond anlatılarına da yansır. Böylece, yalnızca dünya gündemi değil, ABD'nin kendi iç tartışmaları da filmlerde kendine yer bulmaya başlar. 1973 yapımı *Live and Let Die*⁹⁰¹ (Yaşamak İçin Öldür, 1973) filminde Bond, CIA ile çalışır ve farklı bir ABD'ye tanık olur. Komünizmle mücadele anlatısından uzaklaşıp odağına uyuşturucu ve büyülerin etkisindeki Amerika'yı alan filmde, Harlem'den New Orleans'a kadar Amerika'nın farklı yüzleri ve siyahlar bolca gösterilir. Doğu ile Batı'nın işbirliği yapmayı öğrenmek zorunda kaldığı bir diğer

⁸⁹⁶ Shaw, *Hollywood's Cold War*, s. 50.

⁸⁹⁷ Terence Young, *Dr. No*, United Artists, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0055928>.

⁸⁹⁸ Terence Young, *From Russia with Love*, United Artists, 1963, <https://www.imdb.com/title/tt0057076>.

⁸⁹⁹ Terence Young, *Thunderball*, United Artists, 1965, <https://www.imdb.com/title/tt0059800>.

⁹⁰⁰ Lewis Gilbert, *You Only Live Twice*, United Artists, 1967, <https://www.imdb.com/title/tt0062512>.

⁹⁰¹ Guy Hamilton, *Live and Let Die*, United Artists, 1973, <https://www.imdb.com/title/tt0070328>.

film, 1977 yapımı *The Spy Who Loved Me*⁹⁰² (Beni Seven Casus, 1977) de 1975'teki Helsinki zirvesinin etkisindedir. Nükleer füze taşıyan iki denizaltının kaybolması üzerine Sovyet ve İngiliz gizli servisleri birlikte hareket ederler. Bu filmde göze çarpan en önemli husus, Rus karakterlerin olumlu özellikler kazanmasıdır. İlk defa bir Bond filminde iyi görünen Ruslara rastlanır.⁹⁰³ Bu da, James Bond filmlerin arka planlarının iki kutuplu dünyaya göre şekillendirildiğinin, politik ve kültürel gelişmelerin filmin içeriğini belirlediğinin göstergesidir. Ancak, uluslararası gündeme ayak uyduran yalnızca 007 değildir.

Tek büyük Amerikan-Sovyet ortak yapımı, *The Blue Bird*⁹⁰⁴ (Mavi Kuş, 1976) filmi de bu yıllarda çekildi. *Twentieth Century Fox*'un yapımcılığını üstlendiği ve George Cukor'un SSCB'de çektiği filmde, başta Elizabeth Taylor ve Jane Fonda olmak üzere Demir Perde'nin her iki tarafından oyuncular ve Sovyet bale yetenekleri yer alıyordu. 1940 tarihli, aynı adlı filmin yeniden çevrimi olan yapım, yumuşamanın somut bir ürünü olsa da perdede başarılı olamadı.⁹⁰⁵ James Bond'un, İngiliz ajanından Amerikan pop kültürünün bir ikonuna dönüştüğü veya Hollywood perdesinde Sovyet balerinlerinin boy gösterdiği gibi zaman ve şartlar değişiyordu.

Yukarıda değinilen bu konuların her biri, Amerikan toplumunun ruh hali ve dünyaya bakışını yansıtırken bir yandan da ülkenin yumuşak güç kapasitesine yeni unsurlar olarak ekleniyordu. Watergate skandalını ortaya çıkaran iki gazetecinin hikayesini anlatan *All the Presedent's Man*, basın özgürlüğünü ve yönetimin şeffaflığını öne çıkarırken, bir CIA ajanının yanlışlıkla öğrendiği bir gerçek nedeniyle karşılaştığı zorlukları anlatan *Three Days of Condor*, kamu kurumlarındaki yozlaşma ve ülke kaynaklarının kişisel çıkarlar için kullanılmasını vurguluyordu. Bunların yanında bir de, ülkenin başka güçlü yönlerini ortaya çıkarma çabalarından biri olarak iyilerle kötülerin mücadelesini anlatan *Star Wars*, Amerikalılara, kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya oldukları değerleri bilim kurgu kisvesi altında alegorik bir peri masalıyla anlatıyordu.

⁹⁰² Lewis Gilbert, *The Spy Who Loved Me*, United Artists, 1977, <https://www.imdb.com/title/tt0076752>.

⁹⁰³ Tanju Baran, "Bond, Soğuk Savaş Kahramanı James Bond", *Altyazi.net*, 2022, <https://altyazi.net/yazilar/kundura-sinema/bond-soguk-savas-kahramani-james-bond/>. (22.02.2023)

⁹⁰⁴ George Cukor, *The Blue Bird*, Twentieth Century Fox, 1976, <https://www.imdb.com/title/tt0074225/reference/>.

⁹⁰⁵ Cull, "Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War", s. 455.

2.2.3.2 Hollywood'un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı

1970'ler, dış politikadan ziyade iç politika ve ülke içindeki gelişmelerin Hollywood'un odağını şekillendirdiği bir dönem olduğundan, Watergate sürecinin izini süren *Washington Post*'taki iki gazetecinin kitabından uyarlanan dört Oscar ödüllü *All The President's Men* dönemin ruhunu en iyi yansıtan filmlerden biridir. Üstelik Hollywood'un eleştirel dilinin ipuçlarını da veren film, stüdyoların nasıl zamanın ruhuna uygun filmlere yöneldiklerini de göstermektedir. İçine doğduğu sistemin devamını sağlamak için geliştirdiği dil ve anlatımın aksine, bu dönemde Hollywood, önceki anlatısıyla seslenemediği insanlara da ulaşma gayesiyle eleştirel bir ton belirlemiş ve kamuoyunun gittiği yönde hareket etmiştir.

Gazetecilerden Bob Woodward'u Robert Redford'un, Carl Bernstein'ı Dustin Hoffman'ın canlandığı, yönetmenliğini Alan J. Pakula'nın yaptığı filmin senaryosu gerçeklere dayanarak yazılan aynı isimli kitaptan uyarlanmıştır. Film, iki *Washington Post* muhabiri Bob Woodward ve Carl Bernstein'ın 1972 yılında Washington D.C.'deki Watergate kompleksinde bulunan Demokratik Ulusal Komite merkezindeki hırsızlık olayını araştırmaları etrafında dönmektedir. Woodward ve Bernstein hırsızlık olayını araştırmaya başladıklarında, Beyaz Saray'a kadar uzanan bir yolsuzluk ve yasadışı faaliyetler ağı keşfederler. Watergate skandalıyla ilgili gerçekleri ortaya çıkarmak için ipuçlarını takip eder ve bazen büyük kişisel riskler alarak kaynaklarla görüşürler. Film boyunca Woodward ve Bernstein, kendilerini yıldırma ve susturma girişimleri de dahil olmak üzere engellerle karşılaşır, ancak soruşturmalarında ısrarcı olurlar. Sonunda, genel yayın yönetmenin de arkalarında durması neticesinde yaptıkları haberler, Başkan Nixon'ın istifasına ve Nixon yönetimi içinde yaygın bir yolsuzluk ve yasadışı faaliyetler sisteminin ortaya çıkmasına yol açar. Film, TV'de Nixon ikinci dönem başkanlığı için yemin ederken, daktiloyla yazılan ve Watergate sürecinde yaşanan tutuklama ve istifaları belirten notla sona erer.

Hollywood, Ayn Rand'ın rehberini yıllar boyunca güncelleyip sürdürerek, ülkenin yaşadığı krizlerin yükümlülüğünü ya birtakım politik isimlere yüklemiş veya sorunun tek bir yüzeysel boyutuna değinerek sistemik herhangi bir eleştiriden kaçınmıştır. Bu sınırlı eleştirel yaklaşım sayesinde, hem statükoyu meşrulaştırarak sistemin devamını sağlamak hem de çok sesli olduğunu öne sürerek çatlak seslerin de öncülüğünü yapmak mümkün olmuştur.⁹⁰⁶ *All The*

⁹⁰⁶ Aygül Atay, “‘Başkanın Bütün Adamları’ Filminin İncelemesi”, **Milliyet.com.tr**, 2021, view-source:https://www.milliyet.com.tr/molatik/sanat/baskanin-butun-adamlari-filminin-incelemesi-89333. (27.01.2023)

President's Men de yukarıdaki şemayı takip ederek eleştirel bir film gibi görünmekle beraber sistemin devamını sağlamakta ve ülkenin yeni yumuşak güç unsurlarını öne çıkarmaktadır. Film, yönetimdeki birkaç ismi suçlarken Amerikan gazeteciliğini, basın ve ifade özgürlüğünü övmekte, bir başkanın istifasına neden olan yozlaşmaların içerisinde gerçekleştiği sistemin devamını öğütlemektedir.

Filmde, çürümüş ve yozlaşmış politik sistemin karşısına ışıl ışıl parıldayan ofis ve mekanlarıyla *Washington Post* binası yerleştirilir. *Washington Post* binası haricindeki her yer karanlık, tehlikeli ve tenhadır. Yalnızca gazete binası beyaz ve aydınlıktır. Mekân ve gölgeden yararlanan bu anlatım tekniğiyle basının aydınlık tarafı ve gazetecilerin şeffaflığı gösterilir. Gazetecilik usullerine uygun davranan iki gazeteci, gerekçelendirme, haber kaynaklarına erişim, özel hayatın gizliliği gibi konularda etik ilkelere uygun davranarak hareket ederler. Ulaşılan bilgilerin kaynaklarını gizli tutarlar, varılan her sonuç için bir gerekçelendirmeye başvurup, denge unsurunu gözeterek haber yapmaya çalışırlar.⁹⁰⁷ Halkı aydınlatmak ve gerçeği ortaya çıkarmak için çabalayan gazeteciler ışıklı mekanlarda gösterilerek aydınlık bir umut yansıtılır. Ayrıca *Washington Post*'un çalışanlarının rahat tavırları yine basının özgürlüğünün bir yansımasıdır.

Filmde, basının taraf tutmadığını göstermek (belki de Cumhuriyetçi izleyicileri kaybetmemek?) için, günlük haber toplantısında tüm ekip oturup sadece Nixon ve yönetimiyle değil, Herbert Humphrey ve George McGovern dahil tüm politikacılarla dalga geçerler. Ayrıca, sürece oldukça temkinli yaklaşan film, sonunda daktilo notuyla gösterilen Nixon'ın istifası üzerine sevinmekten kaçınır ve izleyiciye duygusal bir rahatlama ve tatmin sağlamadan sona erer. Öte yandan film, Watergate'in kökeninde yatan siyasi motivasyon ve kurumsal uyumun tam olarak araştırılmasından kaçınarak, tüm süreci iki gazetecinin cesaretine indirger. Böylece, yolsuzluk olduğunda bunun açığa çıkmasını sağlayan Amerikan sistemi ve bunu gerçekleştiren basın hakkında iyi hissetmemiz sağlanır.⁹⁰⁸ Son olarak filmin sonuna doğru gazetenin genel yayın yönetmeni Ben Bradlee'nin evinin bahçesinde, basın özgürlüğünün ve ülkenin geleceğinin kendi ellerinde olduğunu söylediği bir konuşma yaşanır. Demokrasiye olan inancı yeniden sağlamak ve gerçeğin siyasi açıklamalara karşı zaferini pekiştirmek için yapılan bu

⁹⁰⁷ Atay, a.y.

⁹⁰⁸ Quart ve Auster, *American Film and Society since 1945*, s. 120.

konuşma, içerik itibariyle Capra'nın 1939 yapımı *Mr. Smith Goes to Washington*⁹⁰⁹ filmine bir selamdır.⁹¹⁰

Şeffaflığın, hesap verebilirliğin ve basın demokrasideki rolünün önemini güçlü bir şekilde hatırlatan filmde, gücün kötüye kullanılmasının tehlikeleri ve bu tür suistimalleri önlemek için denge ve denetleme mekanizmalarına duyulan ihtiyaç olarak basın öne çıkarılır. Bununla beraber, 1976 yılının en iyi film Oscar'ını alan bu film, ABD'nin yeni yumuşak gücü olarak basının rolünü öne çıkarmasının yanı sıra bir de ABD'ye uluslararası gündem için bir argüman sağlıyordu.

1970'lerde, Üçüncü Dünya ülkelerinin büyük bir kısmı, UNESCO aracılığıyla Batılı güçlerin kültürel etkisine karşı harekete geçti. Üçüncü Dünya ulusları, Batı'nın medya ve kültür üzerindeki hakimiyetinin bağımsızlığını yeni kazanan ulusların sömürge statüsünden kurtulmasını neredeyse imkânsız hale getirdiği yönünde endişeler besliyordu. Söz konusu endişeler, 1974-1987 yılları arasında UNESCO'da Genel Direktör olarak görev yaparak bir BM kuruluşunun başına geçen ilk siyah Afrikalı olan Amadou-Mahtar M'Bow'un öncülüğünde hazırlanan Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni (NWICO- *New World Information and Communication Order*) tasarısıyla somutlaştı.⁹¹¹

1970'lerden itibaren haber ve bilgi iletimi dışında eğlence ve kültür aktarımı gibi amaçlarla kullanılan TV ve radyo yayınlarının kuzeyden güneye doğru tek yönlü bir aktarım yaptığını düşünen Üçüncü Dünya ülkeleri, bu yayınların kontrolünün devlete verilmesini istiyorlardı. Söz konusu tek yönlü akışı ulusal güvenlik ve ulusal egemenlik üzerinden değerlendiren devletlere göre, ülkeye giren malların kontrolü devletteyse, bilgi ve haberlerin kontrolü de devlette olmalıydı.⁹¹² NWICO, ulusal düzenleme hakkının karşılığındaysa uluslararası gazetecilik standartları için dünya çapında bir koruma vaat ediyordu. Öte yandan ABD, Vietnam nedeniyle artık sert güç unsurlarının bu ülkeleri kontrol ve yönlendirmede

⁹⁰⁹ Siyasi yozlaşmanın tehlikeleri ve bireysel idealizmin değişimi etkileme gücünü konu alan filmde, Smith'in idealizmi ve yozlaşmış siyaset yöntemlerine karşı durma kararlılığı, başlangıçta onunla alay eden ama sonunda onu savunmaya gelen Washington'daki basın mensuplarının dikkatini çeker. Smith, doğru olan için savaşımaya devam ettikçe, başlangıçta onu küçümseyen ama sonunda müttefiki haline gelen kişilerin yardımıyla, ateşli ve kahramanca bir protesto gösterisi düzenleyerek yolsuzluğu ifşa eder.

⁹¹⁰ Joseph Gelmis, "All the President's Men: Newsday's 1976 review", [newsday.com](https://www.newsday.com/entertainment/movies/all-the-president-s-men-newsday-s-1976-review-as-the-journalism-film-turns-40-e38036), 2016, <https://www.newsday.com/entertainment/movies/all-the-president-s-men-newsday-s-1976-review-as-the-journalism-film-turns-40-e38036>, (27.01.2023).

⁹¹¹ Robert W. McChesney, "Global Media, Neoliberalism, and Imperialism", *Monthly Review*, C. 52, No: 10, 2001.

⁹¹² Fattor, *Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephanesi: Yumuşak Güç ve Kültürel Silahlanma*, s. 244.

yeterli olmadığını, özellikle ABD merkezli şirketlerin kontrolünde olan TV ve eğlence sektörü aracılığıyla bu ülkelere ulaşmanın ve eğlence araçlarıyla çekicilik kazanmanın daha önemli görüldüğü bir dönemden geçmekteydi. Bu nedenle ABD, BM’de Watergate’i örnek gösterip, hükümetin medya üzerinde kontrol sahibi olmasının sakıncalarının kamuoyu tarafından anlaşıldığını belirterek basın özgürlüğünün temel bir insan hakkı olduğunu öne sürdü.⁹¹³ Basın özgürlüğünün bir insan hakkı olduğunun iddia edilmesi, BM nezdinde yürütülen çalışmanın özü itibariyle insan haklarını ihlal ettiği anlamına geliyordu. ABD, insan hakları tezini öne sürerek, hem Amerikan değer ve fikirlerini yurtdışına taşıyan en önemli araçlardan medyanın önünü açıyor hem de basın özgürlüğünü destekleyen öncü ülke olarak özgürlükçü imajını tazeliyordu. Böylesi bir ortamda gazetecileri ve basını odağına alan *All The President’s Men* gibi filmler de basın özgürlüğünü öne çıkararak ABD’li medya şirketlerinin dünyanın geri kalanına herhangi bir hükümet müdahalesi olmadan erişmesini kolaylaştıran imkanları sağlıyordu.⁹¹⁴

Filmler, herhangi bir durumu olduğu gibi yansıtmaktan ziyade, o durumun kurgulanan belirli bir halini perdeye yansıtır. Bunu yaparken de izleyiciye belirli bir konum veya bakış açısını aşılar. Özellikle, değişmez bir dünyanın doğal ve apaçık gerçekleri olarak sıkça tekrar edilen temalar, toplumsal değer ve kurumlarla bağlantılandırılır.⁹¹⁵ Watergate skandalı sonrası basının güçlenmesiyle, filmler aracılığıyla ABD’nin her zaman basın özgürlüğünün kalesi olduğu ve basının her daim yöneticilerin üzerinde Demokles’in kılıcı gibi sallandığı imajı tekrarlanmıştır. Böylece izleyici, ekranda gördüğü belirli bir toplumsal düzeni sürekli varsaymaya ve bu düzendeki adaletsizlikleri göz ardı etmeye alıştırılmaktadır.

1974-75 yıllarındaki Watergate soruşturma ve duruşmalarının bir diğer sonucu da CIA ile ilgili gelişmelerin kamuoyu ile paylaşılmasıydı. Buna göre, CIA, yalnızca başka ülkelerde Amerikan kamuoyu nezdinde kabul edilemeyecek eylemlerde bulunmuyor, ülke içinde de çeşitli faaliyetlerde yer alıyordu. Üstelik bu faaliyetlerden bazıları ülkenin çıkarlarından ziyade birtakım kişi ve grupların çıkarıydı. Bu gelişmeler neticesinde CIA, Hollywood tarafından ilk kez eleştirel bir filme konu edilerek *Three Days of the Condor* filmi çekildi.

Three Days of the Condor, 1975 yılında gösterime giren, yönetmenliğini Sydney Pollack’ın yaptığı, başrollerinde Robert Redford ve Faye Dunaway’in yer aldıkları politik bir

⁹¹³ A.g.e., s. 246.

⁹¹⁴ Fattor, a.y.

⁹¹⁵ Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 17–18.

gerilim filmidir. New York'ta bir araştırma ofisinde çalışan Akbaba (*Condor*) kod adlı Joe Turner bir CIA analistidir ve görevi, ulusal güvenliğe yönelik potansiyel tehditleri belirlemek için dünyanın dört bir yanından kitap, gazete, dergi okumak ve analiz etmektir. Okuduğu bir kitapta, CIA içindeki bir grubun Ortadoğu'da işgal planları yaptığını istemeden fark eder. Bir gün öğle yemeği için dışarıdayken, kimliği belirsiz bir saldırgan ofise girer ve Turner'ın tüm iş arkadaşlarını öldürür. Turner geri döndüğünde, hayatta kalan tek kişinin kendisi olduğunu fark eder ve suikastçının hedefi haline gelir. Başvuracak kimsesi olmayan Turner kaçmaya başlar ve iş arkadaşlarının neden öldürüldüğünü, peşinde kimin olduğunu araştırırken hayatta kalmaya çalışır. Tesadüfen tanıştığı Kathy adlı bir kadından yardım ister ve ikisi birlikte cinayetlere yol açan komployu çözmeye çalışırlar. Derinlere indikçe, CIA ve diğer devlet kurumları içindeki yolsuzluk ve aldatma ağını ortaya çıkarırlar. Planların açığa çıkmasını engellemek isteyen katillerin peşinde olduğunu anlayan Turner, komploju aydınlatmak ve adını temize çıkarmaya çalışmak için bildiklerini *The New York Times* gazetesine verir, ancak film gazetenin bu bilgileri basıp basmayacağına dair belirsizlikle sona erer.

Hollywood'un stüdyo sistemi içerisinde ve kâr amacıyla üretilen eleştirel filmlerin esas amacı, sistemle sorunu olanların veya öfkeli muhaliflerin sözcülüğünü yaparak bu kesimlerin öfkelerini sönmülmektir. Bununla beraber, filmlerdeki özgürlükçü tonla ABD'nin dünya nazarındaki özgürlükler ülkesi büyüsunün sürmesini sağlamak da amaçlanmaktadır.⁹¹⁶ Hollywood filmlerindeki eleştiri, aslında bir ön alma olarak ötekinin eleştirisini boşa çıkarma ve Ayn Rand'ın öğütlediği gibi “cambaza bak” demekten başka bir şey değildir. Kendini eleştiriyor illüzyonu yaratarak, karşıt görüşlerin de sözcülüğünü yapma görevi üstlenen Hollywood, böylece eleştiren kesimlerin konumlanacağı yeri de belirlemiş olur. Hollywood filmleri, zaten doğası gereği sistemi eleştiren büyük laflar etmekten sakınırken, yönelttikleri kısıtlı eleştiriyle de eleştirinın dışında kalan her şeyi meşrulaştırma imkanına kavuşur. *Three Days of the Condor* filminde de, büyük kurumlara yönelik toplumdaki yaygın önyargılara yaslanarak kurum içindeki birtakım gruplar eleştirilirken, özellikle sonundaki diyalogla CIA'nın amacı ve varlığı meşrulaştırılır. Dahası, CIA'nın sahip olduğu teknoloji ve bilgisayar araçları özenli bir şekilde sahnelerle yerleştirilerek, Bond filmlerinden fırlamış gibi görünen bu teknolojik aletlerin CIA için günlük araçlara dönüştüğü ima edilir ve hayranlık uyandırması amaçlanır. Böylece film, izleyicilere, CIA'nın teknik olanaklarını gösterip ne denli donanımlı

⁹¹⁶ Ali Murat Güven, “Sinema Tarihinden ‘İnsan Hakları’ Üzerine Başyapıtlar”, [mazlumder.org](https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/makaleler/8/sinema-tarihinden-insan-haklari-uzerine-basya/455), 2008, <https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/makaleler/8/sinema-tarihinden-insan-haklari-uzerine-basya/455>. (02.03.2023)

ve tehditkâr olabileceğini hissettirerek güçlü bir imaj oluşturmaya çabalar. Ayrıca, eğitimli ve etrafında yaşananlar hakkında pek de bilgi sahibi olmayan beyaz bir erkek kahramanı, iyi bir CIA çalışanı rolünde başrolde konumlandırarak, CIA çalışanlarına dair bir sempati ve kurumda kötülerin yanında iyilerin de var olduğu algısı yaratılır.⁹¹⁷ Vietnam ve Watergate süreciyle eleştirilerin odağında yer alan CIA'nin, sistemdeki iyiler tarafından, sistem içinde kalarak korunabileceği mesajı verilir.⁹¹⁸ Filmin sonunda da, CIA'nin ABD'ye petrol akışının devamlılığını sağlamak için bu eylemleri yaptığı ifade edilerek yine üstü kapalı bir şekilde meşrulaştırma sağlanır.

Turner, cinayetlerin ardındaki gerçeği keşfettikten sonra CIA birim başkanıyla yaptığı konuşmasında, kamuoyunun kurumun yaptıklarını öğrendiğinde tepki vereceğini söyler. Birim başkanı ulusal güvenlik üzerine, filmin özünü de içeren bir konuşma yapar. Bu konuşmada: “Onlara ne zaman tükeneceklerini sor. Evleri sıcak olmadığında ve üşüdüklerinde sor. Arabalarının motorları durduğunda onlara sor. Açlığı hiç bilmeyen insanlar aç kalmaya başladığında onlara sor. Bir şey bilmek ister misin? Onlara sormanı istemeyecekler. Sadece onlar için almamızı isteyecekler!” der.

Özeti Amerikalıların kendilerine zarar gelmedikçe dünyanın uzak bir yerinde olanları umursamadığı olan bu konuşmada, müttefiklere de eğer ABD ile birlikte olursanız ne üşür ne yakıtsız ne de aç kalırsınız mesajı verilir. CIA'nin ulusal güvenlik için gerekli olan kirli işleri yaptığını kabul eden film, ulusal güvenliğin kapsamı veya içeriği hakkında söz söylemekten kaçınır. Film, bu son sahnesiyle CIA'nin suç faaliyetlerini rasyonalize ederken, geleneksel realist yaklaşım doğrultusunda dünyayı ve uluslararası ilişkileri sıfır toplamı bir oyuna indirger. Turner bu konuşmanın ardından gerçekleri *The New York Times*'a sızdırma tehditinde bulununca CIA birim başkanı, “Bunu basacaklarını nereden biliyorsun?” diye sorar. Gazete(c)i'lerin, gerçeklere ve Amerikan değerlerine sahip çıkacağı inancının popüler olduğu günlerde vizyona giren film, mutlu veya mutsuz olduğu belli olmayan bir sonla biter. Film, iyi ve saygın *The New York Times*'ın bile komplonun bir parçası olabileceğini ve hikâyeyi yayınlamayabileceğini kasvetli bir şekilde ima eder.⁹¹⁹ Gazete binasının gösterilmesi umut işareti olarak sunulsa da son karar izleyiciye bırakılır.

⁹¹⁷ Eric Gilliland, “Three Days of Condor (1975)”, *Coldwarfilm&culture.com*, 2020, <https://coldwarfilmandculture.wordpress.com/2020/07/05/three-days-of-the-condor-1975/>. (22.03.2023)

⁹¹⁸ Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 164–165.

⁹¹⁹ Quart ve Auster, *American Film and Society since 1945*, s. 119.

Vietnam ve Watergate'in getirdiği limonlardan limonata yapmayı öğrenen Hollywood, bu limonataları ülkenin yumuşak güç cephaneliğine de eklemeye çalışır. Watergate'te yozlaşmış bir sistemden ziyade bu yozlaşmayı açığa çıkaran basını sahiplenerek Hollywood, gözetleme takıntılı büyük güç sahibi kurumlara dair eleştirisinde daha temkinli davranır. Kurumların içerisindeki birkaç kişiyi gözden çıkarsa ve eleştiriyi kişiler üzerinden kurgulasa da kurumların amaçlarına sadık kalır. Tüm bunları *Three Days of the Condor* filmindeki gibi eleştirel bir üslupla yapmaya çalışarak zamanın ruhuna uygun davranır. Ancak, 1970'ler yalnızca Vietnam ve Watergate'ten ibaret değildir. Özellikle okullu genç sinemacıların filmleri gişede harikalar yaratır ve Hollywood'a yeni ufuklar açar. Yaygın dağıtım ağları, pazarlama stratejileri, reklam bütçeleri ve yüksek teknoloji ürünleriyle Hollywood, neredeyse tüm dünyada ses getirecek ve etkisi yıllar sürecektir büyük sinema *franchise*'ına 1977 yılında kavuşur.

Soğuk Savaş'ın mücadele alanlarından biri olan uzay yarışında SSCB birçok ilki gerçekleştirmişti. İlk uzay aracı Sputnik'i, ilk hayvanı, ilk insanı ve ilk kadını uzaya göndermeyi başaran ve uzaydaki ilk istasyonu kuran ve ilk uzay yürüyüşünü gerçekleştiren SSCB, uzay yarışında ABD'nin önündeydi. Ancak, 1969'da ABD'nin aya ilk insanı indirmesi ve ayda yürüyüş, uzay yarışını lehine döndürdü. Uzay ve teknolojiyle alakalı neredeyse her filmde, birkaç saniye de olsa muhakkak Apollo görev görüntülerine yer verilerek, aya insan gönderilmesi ABD'nin teknolojik üstünlüğü yeniden ele geçirmesi olarak sunuldu ve ülkeye büyük bir yumuşak güç avantajı sağladı. Öyle ki, ABD'li astronotların aydaki konuşmaları ve ayda yürüyüş görüntüleri bu yumuşak gücün büyük bir parçasını oluşturdu. 1970'lerde uzay yarışı, maliyetleri ve taraflar arasındaki yumuşama gibi nedenlerle hız kesse de mücadele başka bir platformda, sinemada devam etti.

1966 tarihli *Star Trek* TV dizisi ve 1968 tarihli *2001: A Space Odyssey*⁹²⁰(2001: Uzay Yolu Macerası, 1968) gibi filmler uzayı konu alan Hollywood yapımlarından bazılarıdır. Özellikle 1969 yılındaki aya insan gönderme başarısından sonra uzay, Hollywood'un daha da ilgisini çekerek birçok filme konu oldu. Öte yandan, 1977 yılında gösterime giren *Star Wars*⁹²¹, alanında ilk olmamasına rağmen, sahip olduğu bilgisayarlı ve dijital olarak zamanlanmış özel efektlerle büyük bir fark yarattı. Dahası, filmin özel efektleri ve hikâye anlatımı için

⁹²⁰ Stanley Kubrick, **2001: A Space Odyssey**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1956, <https://www.imdb.com/title/tt0062622/reference/>.

⁹²¹ Lucas, *Star Wars* evrenini dokuz bölüm olarak kurgulamasına rağmen altı film çekilmiştir. Bunlardan kronolojik olarak ilk üçü 1977, 1980 ve 1983 yıllarında gösterime girmiştir. Hikâyenin öncesini anlatan ve 1999, 2002 ve 2005 yılında gösterime giren filmlerle beraber Lucas'ın *Star Wars* evreni sona ermiştir. Bu çalışmada *Star Wars* filmleriyle esas olarak 1977 ile 1983 arasında çekilen filmler kastedilmektedir.

teknolojinin yenilikçi kullanımı endüstride yeni bir standart oluşturdu ve bir film yapımcısı nesline ilham verdi. Öyle ki, 380 özel efekt sahnesi olan film, teknik dallarda yedi Oscar kazandı.⁹²² Ancak, *Star Wars*'ı esas önemli kılan sinema *franchise*'ına boyut atlatmasıydı. *Star Wars* bir marka olarak dünya çapında bir kültür fenomenine dönüşerek, birçok film, kitap, dizi, çizgi roman, oyun, oyuncak vb. türlerinde ticari ürünle⁹²³ zenginleşmiş ve giderek artan sayıda insanı büyülemiştir. Geniş yaş aralığında büyük bir hayran kitlesi bulunması, epik hikayesi, hatırlanması kolay karakterleri ve sürekli genişleyen yan hikayeleri *Star Wars*'ın popüler kalmasına yardımcı olarak Hollywood'un en değerli markalarından biri⁹²⁴ halini almasını sağlamıştır.

Film, konu olarak tarihten, edebiyattan ve sinemadan birçok unsuru bir araya getirerek bunları Hollywood hikâye anlatım tekniği ve sinematografisiyle birleştirmektedir. Buck Rogers ve Flash Gordon'un çizgi roman kahramanları, *Forbidden Planet* ve *2001: A Space Odyssey* gibi önceki bilim kurgu filmleri, galaksiler arası türlerin kaynaşma ve muhabbetleri için bir model olarak western filmlerinin salon ortamı, Joseph Campbell'ın Kahraman'ın Sonsuz Yolculuğu kitabındaki mit yaratma kalıbı, J.R.R. Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki büyücü masalları, Kral Arthur ve Camelotvari Ortaçağ şövalye hikayeleri gibi unsurlar tek bir filmde buluşmakta ve Yunan geleneğindeki bir destanın ortasından başlamasına benzer şekilde, serinin ilk filmi *Star Wars: Episode IV - A New Hope* tüm serinin dördüncü filmi olmaktadır.⁹²⁵ *Star Wars* efsanesini yaratan bu ilk filmin yönetmeni de evreni kurgulayan George Lucas'tır. Son 30 yılın eğlence türleri kataloğundan bildiği her şeyi ortaya koyan ve Amerika'nın teknoloji tutkusundan yararlanan Lucas'ın yaratıcılığı, kurguladığı hiyerarşik bir galaktik evrende "güç" için bir araya gelenlerin hikayesini Hollywood stüdyo sistemi içinde çerçevelemesi ve pazarlamasında yatmakta⁹²⁶ ve 1970'lerin sonunda Amerikalılara özledikleri şeyi, "yeni bir umut'u" sunmaktadır.⁹²⁷

⁹²² Teksoy, **Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - İkinci Cilt**, s. 1021.

⁹²³ Orijinal olarak adlandırılan ilk altı *Star Wars* filmi, günümüz enflasyonuna uyarlanmış haliyle yaklaşık 20 milyar dolar hasılat kazandırdı. Buna karşılık, *Star Wars*'a ait ticari ürünlerin satışlarından, sinema hasılatının yarısını elde etti.

⁹²⁴ Forbes'un bir raporuna göre George Lucas, *Star Wars* projelerindeki tüm yaratıcı haklarından vazgeçerek bu hakları 2012 yılında Disney'e tahmini 4,1 milyar dolarlık hisse senedi ve nakit karşılığında sattı. "George Lucas", **Forbes.com**, 2012, <https://www.forbes.com/profile/george-lucas/?sh=2249e2fa6e63>, (03.03.2023).

⁹²⁵ Tim Dirks, "Star Wars, Episode IV: A New Hope (1977)", **filmsite.org**, 2018, <https://www.filmsite.org/starw.html>, (03.03.2023).

⁹²⁶ Quart ve Auster, **American Film and Society since 1945**, s. 122.

⁹²⁷ Ryan ve Kellner, **Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası**, s. 352.

Başrollerinde Mark Hamill, Harrison Ford ve Carrie Fisher'ın yer aldıkları, 1977 yılında vizyona giren film, Luke Skywalker karakteri etrafında ilerlemektedir. Kendi gezegeni Tatooine'in ötesinde macera hayalleri kuran Skywalker adlı genç bir çiftçi çocuğun hayatı, R2-D2 adlı bir droidin içine gizlenmiş bir mesaj keşfettiğinde geri dönüşü olmayacak bir şekilde değişir. Mesaj, Darth Vader liderliğindeki kötü İmparatorluk tarafından esir tutulan Prenses Leia Organa'dan gelmekte ve Leia, İmparatorluğa karşı savaşlarında Asi İttifakı'nın yardımını istemektedir. Luke, Prenses Leia'yı kurtarmak ve İmparatorluk'un ölümcül yeni silahı Ölüm Yıldızı'nın planlarını Asi İttifakı'na teslim etmek için Han Solo adlı bir kaçakçı ve onun sadık yardımcı pilotu Chewbacca ile işbirliği yapar. Yol boyunca Jedi Şövalyesi Obi-Wan Kenobi gibi müttefiklerle karşılaşır ve galaksiyi zulümden kurtarmak için İmparatorluk güçleriyle karşı karşıya gelirler. Filmin sonunda Luke imkânsız bir atış yaparak, Darth Vader terk ettikten hemen sonra Ölüm Yıldızı'nı patlatır ve film sona erer.

Star Wars filmleri, galaktik bir cumhuriyetin çöküşünü, ardından demokrasinin restorasyonunu ve son olarak da yeni bir otoriterliğin yükselişini anlatır. Bu özgürlük ve baskı tahterevallisi, dünya demokrasilerinin ilerleyişini ve geri çekilişini temsil eder. Film, doğrudan uluslararası ilişkileri odağına almamakla beraber, farklı gezegenlerden gelen farklı karakterlerin bir arada yaşamak ve savaşmak zorunda kalmalarını, insanların ortak bir amaç için bir araya gelmesini ve birlikte çalışmasını gösterir. Filmin yaratıcı-yönetmeni Lucas, film üzerinde çalışırken Nixon'ın ikinci dönem için adaylığını koyduğu sırada demokrasilerin nasıl diktatörlüklere dönüştüğü fikrinden⁹²⁸ etkilendiğini ve Amerikan tarihi ve uluslararası politikanın filmler üzerinde dinamik bir etkisi olduğunu söylemiştir.⁹²⁹ Filmin ikonikleşmiş "*uzun zaman önce, çok çok uzak bir galakside...*" diye başlayan açılış yazısında galaksiyi kötü bir galaktik imparatorluğun yönettiği anlatılır. Hitler dönemi Almanyası'nı çağrıştıran estetiği ve Sovyetler Birliği'ne benzeyen soğuk bürokratik sistemi ile İmparatorluk, 20. yüzyıl totaliter devletlerinin yöntemleri olan askeri güç, işkence ve zorlamayı kullanmaktadır. Bununla birlikte sayıları az olan Asi İttifakı, askeri ve teknolojik eksikliklerini ruhlarıyla telafi eder. Filmdeki mücadele, beyaz kahramanlardan ve Amerikan liberal çoğunluk anlayışı doğrultusunda farklı tür yardımcılarından oluşan Asi İttifakı'nın, Sovyet üniformalarına benzer üniformalar giyen

⁹²⁸ Dilag, "How International Politics Influenced 'Star Wars'".

⁹²⁹ "George Lucas Reveals How Star Wars Was Influenced By The Vietnam War", **amc.com**, 2018, <https://www.amc.com/blogs/george-lucas-reveals-how-star-wars-was-influenced-by-the-vietnam-war--1005548.>, (04.03.2023).

kötü galaktik İmparatorluk karşısında üstünlük kurduğu bir savaş olarak sunulur.⁹³⁰ İmparatorluk, baştan aşağı beyaz zırh kuşanmış ve yüzü belli olmayan özel silahlı birliklerle yekpare bir görünüm arz ederken karşılarındaki George Washington ve Martin Luther King gibi farklı nesilleri birbirine bağlayan idealleri yeniden tesis etmek amacıyla oluşturulan Luke Skywalker karakteri ve Han Solo, çeşitli azınlıklardan Chewbacca, R2-D2, C-3PO ve filmdeki tek siyah karakter olan Lando Calrissian ile ittifak halindedir.⁹³¹ Anarşist tavrılı Han Solo ile prenses Leia, Amerikan politik kutuplarını yansıtırçasına zıt konumdadırlar. Solo ne yasa ne sistem tanıyan bir haydutken, Prenses Leia hümanist bir ahlakın ödün vermeyen temsilcidir.⁹³² Bu mesaj, ilk üç filme bakıldığında kolayca göze çarpar. ABD ve SSCB'nin silah kontrolü anlaşmaları ve ortak uzay misyonları yürüttüğü yumuşama döneminde vizyona giren bu film, 1950'lerin Soğuk Savaş ortamındaki iyi ve kötü arasındaki bir mücadeleyi galaksiye özgürlüğü geri getirmek için yürütülen mücadele üzerinden anlatır.

Star Wars inanılmaz ileri teknoloji ve dünya dışı yaratıklarla dolu kurgusal bir dünya sunsa da, film serisinin gerçek hayata çok benzeyen bir güç ve politika dinamiği sergilediğine şüphe yoktur. Mesela, gezegenleri yok etme yeteneğine sahip bir süper silah olan Ölüm Yıldızı kitle imha silahlarını, ilkel silahlarına rağmen çok üstün bir rakibi yenmeyi başaran, ormanda yaşayan tüylü Ewok'lar Vietkong'u ve dünyaya çok benzeyen mavi bir gezegen olan Alderaan'a yapılan saldırı güç kullanımının hangi normlara göre yapılacağını belirleyen adil savaş ilkelerini ve caydırıcılığı temsil etmektedir.⁹³³ *Star Wars*'ı izleyiciler için ilham verici ve cezbedici kılan unsur, bir araya gelerek kötülüğün üstesinden gelinebileceğine ilişkin evrensel mesajdır. Başkan Reagan bile bu filmlerden esinlenerek silah programının adı olarak *Star Wars*'u benimsemiş, hatta 1985 yılındaki bir konuşmasında filmdeki Jedi'ların "*Güç Seninle Olsun*" mottosundan alıntı yapmıştır.⁹³⁴ Tüm bu uluslararası ilişkilere dair göndermeler ve politik mesajlar bir yana, filmi bu çalışma için önemli kılan Amerikan yumuşak gücüne yaptığı inanılmaz katkıdır.

⁹³⁰ Joseph Sartelle, "Bir Hollywood Gişe Filminde Düşler ve Kâbuslar", *Dünya Sinema Tarihi*, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2008, s. 586.

⁹³¹ *A.g.e.*, s. 593.

⁹³² Bernhard Roloff ve Georg Seeßlen, *Ütopik Sinema: Bilim Kurgu Sinemasının Tarihi ve Mitolojisi*, çev. Veysel Atayman, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1995, s. 341.

⁹³³ Eric Gilliland, "Star Wars (1977)", *Coldwarfilm&culture.com*, 2017, <https://coldwarfilmandculture.wordpress.com/2017/08/25/star-wars-1977/>, (05.03.2023).

⁹³⁴ George De Lama, "'THE FORCE IS WITH US,' REAGAN SAYS", *Chicago Tribune*, 1985, <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-1985-03-30-8501170975-story.html>, (05.03.2023).

Bilindiği üzere yumuşak güç, bir ülkenin veya kültürün etkisini, çekiciliğini ve itibarını kullanarak diğer ülkeler veya kültürler üzerinde etki yaratmasıdır. Film, çekici bir kültürel fenomene dönüşerek, içerisindeki siyasi değerler ve dış politika anlayışını izleyicilere aktarma görevini, farklı kültürlerden unsurlarla filmleri zenginleştirip Amerikan kültürünün küresel bir temsilcisi haline getirerek yapar. Ayrıca, Watergate ve Vietnam nedeniyle güncel dış politika yerine evrensel, iyi ve kötü arasındaki mücadele resmedilirken, kötü karakterlere SSCB ve komünizmi anımsatacak öğeler⁹³⁵ eklemekten de geri durmaz. ABD'nin kültürel, teknolojik ve ideolojik değerlerini dünya genelinde yayarak, küresel liderliğini pekiştirmeyi amaçlayan *Star Wars*, izleyicilere cezbedici gelen görsel efektlerle bir hikâye anlatır.

Bugün bile filmin mesajlarını anlamayacak olan çocukların, ellerine bir sopa alıp ağızlarıyla “vııı” sesi çıkararak birbirlerine hayali ışın kılıçları sallamaları filmin başarılarından sayılabilir. Bu bağlamda, yapılan bir araştırmaya göre ışın kılıcı, film tarihinin en popüler silahı olarak belirlenmiştir.⁹³⁶ 1977’de *Time* dergisi tarafından en iyi film seçilen, dünyanın en büyük film eleştiri platformu olan *Rotten Tomatoes*’de 250.000’i aşkın kişinin oylaması ve 138 profesyonel eleştiri yazısıyla izleyicilerden 96/100, eleştirmenlerdense 93/100 puan alan⁹³⁷ *Star Wars*, günümüzde de yeni dizi ve filmlerle genişleyerek etkisini sürdürmektedir. Öyle ki 4 Mayıs tüm dünyada *Star Wars* Günü⁹³⁸ olarak kutlanmaktadır. Ayrıca 1989’da ABD Kongre Kütüphanesi *Star Wars*’ı kültürel, tarihi ve estetik açıdan önemli olduğu gerekçesiyle Ulusal Film Sicili’ne seçtiği ilk filmlerden biri olarak ilan etmiştir. O dönemde seçilen en yeni film olmasının yanı sıra, 1970’lerden seçilen tek film *Star Wars*’tur.⁹³⁹ Filmlerin ne derece popüler olduğunu *Statista* verileri de göstermektedir. Buna göre *Star Wars* filmleri dünya çapında yaklaşık 22 milyar dolar gelir, ticari ürünleri de yaklaşık 11 milyar dolar kazandırmıştır.⁹⁴⁰ Son

⁹³⁵ İmparatorluğun mimarisi, sert hiyerarşik yapısı ve tek tip giysileri örnek verilebilir. Ayrıca, Luke Skywalker’ın ışın kılıcı mavi renkteyken kötü karakter Darth Vader’ın ışın kılıcı kırmızı korkuyu çağrıştırdığına kırmızı renktir.

⁹³⁶ Sophie Borland, “Lightsabre”, *The Telegraph*, (21.01.2008), <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1576154/Lightsabre-wins-the-battle-of-movie-weapons.html>, (06.03.2023).

⁹³⁷ “STAR WARS: EPISODE IV -- A NEW HOPE”, *Rottentomatoes.com*, 2023, https://www.rottentomatoes.com/m/star_wars_a_new_hope. (06.03.2023)

⁹³⁸ Francisco Guzman, “May the 4th be with you: How today came to be ‘Star Wars Day’”, *USA Today*, 2023, <https://www.usatoday.com/story/entertainment/movies/2023/05/04/star-wars-day-may-the-4th-history/70179125007/>. (07.09.2023)

⁹³⁹ “Complete National Film Registry Listing”, *Library of Congress*, 1989, <https://www.loc.gov/programs/national-film-preservation-board/film-registry/complete-national-film-registry-listing/>, (06.03.2023).

⁹⁴⁰ “Star Wars - statistics & facts”, *Statista Research Department*, 2023, <https://www.statista.com/topics/4362/star-wars/>, (06.03.2023).

olarak 11 milyon dolarlık bütçesiyle ilk film dünya çapında 307 milyon dolar kazanmış ve sonraki yıllarda yapılan gösterimleriyle milyonlarca kişi tarafından izlenmişti.

Şüphesiz ki *Star Wars* bir yandan da kaçıştı. Çok çok uzak bir galaksiye doğru bir kaçış. Çünkü, 1970'lerin ilk yarısında Amerikan toplumuna hâkim olan iki hayalet vardı: Vietnam ve Watergate. Amerikan toplumunun kendilerine olan inançlarını zayıflatan, hükümete olan güvensizliklerini güçlendiren ve sosyal bölünmeleri perçinleyen bu iki hayaletten kaçış sunuyordu. Vietnam ve Watergate ikilisinin neden olduğu veya tetiklediği ekonomik kriz, stagflasyon, güvensizlik ve CIA'in yanlış işleri nedeniyle ortaya çıkan ifşalar tüm gündemi işgal ediyordu.

1970'ler boyunca ekonomik istikrarsızlık ve toplumsal kutuplaşmaların neden olduğu birlikte yaşama kültürünün yok oluşu, Vietnam yenilgisinin yol açtığı itibar kaybı, ataerkil ve muhafazakâr aile kurumu ve ahlaki değerlerin yıpranması, iş dünyası ve hükümetteki yolsuzluklar ve bunun medyaya yansımalarının neden olduğu güvensizlik filmlerde sıkça rastlanan konulara dönüştü. Filmler bu süreçteki kaygı ve umudu, gerginlik ve korkuyu, zaferi ve hezimetini aynı anda ve kayıp potasında resmediyordu. Tam bu nedenle Hollywood filmlerinin bu temalara sahip olması kaçınılmazdı. Filmlerin sonunda ya güven ya savaş ya inanç ya para kaybediliyordu. Bu nedenle, bu dönem filmlerini, ekonomik, kültürel ve politik krizlerle yüzleşen bir toplumun, ülkelerinin ekonomik ve politik gücünü kaybettiği bir dünyaya uyum sağlama çabasının yansımaları olarak görmek gerekmektedir.⁹⁴¹

Amerikan toplumunun inanç ve siyasi değerlerinin sarsıldığı, dış politikasına yönelik çeşitli eleştirilerin yöneltildiği ve hükümete güvenin azaldığı bu yıllarda Hollywood, hükümete yönelik bu şüpheyi, kamuoyunun sözcülüğünü yaparak ve topluma hâkim olan kaygıları filmlerine (çeşitli süzgeçlerden geçirip) taşıyarak üstlendi. Hollywood, Amerikan gücünün düşüşü tartışmalarının yürütüldüğü bir konjonktürde basın özgürlüğü gibi Amerikan değerlerine yeni anlamlar yüklemenin yanı sıra ülkenin karşı karşıya kaldığı güçlüklerden hukukun üstünlüğü gibi yeni güç unsurları yaratmaya çabaladı. Bunu yapamadığı yerlerdeyse sahip olduğu teknolojik imkanlarla yeni yollar aradı ve gücün farklı unsurlarına çeşitli hikayelerle değinmeye çalıştı.

⁹⁴¹ Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 26.

1976 yılının Kasım ayında, Watergate, Vietnam, enflasyon ve petrol krizleri yaşayan Amerikalılara kendilerinin erdemli bir toplum olduklarını ve dünyaya örnek alınacak demokratik bir toplum sunmaları gerektiğini vaat eden yeni bir politika anlayışı ile Amerikan dış politikasının yüzü değişmek üzereydi.

Bölümde Adı Geçen Filmlerin Listesi

- Stanley Kubrick, 2001: A Space Odyssey, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1956.
- Billy Wilder, The Apartment, United Artists, 1960.
- Federico Fellini, La Dolce Vita, İtalya, 1960.
- Francois Truffaut, Tirez Sur le Pianiste, Fransa, Les Films de la Pléiade, 1960.
- Jean-Luc Godard, À Bout de Souffle, Fransa, Les Films Impéria, 1960.
- Stanley Kubrick, Spartacus, Universal Pictures, 1960.
- Akira Kurosawa, Yôjinbô, Japonya, Toho Company, 1961.
- Jerome Robbins ve Robert Wise, West Side Story, United Artists, 1961.
- Stanley Kramer, Judgment at Nuremberg, United Artists, 1961.
- Akira Kurosawa, Tsubaki Sanjûrô, Japonya, Toho Company, 1962.
- David Lean, Lawrence of Arabia, Columbia Pictures, 1962.
- Francois Truffaut, Jules et Jim, Fransa, Les Films du Carrosse, 1962.
- John Frankenheimer, The Manchurian Candidate, United Artists, 1962.
- John Ford, The Man Who Shot Liberty Valance, Paramount Pictures, 1962.
- Ken Annakin ve Andrew Marton, The Longest Day, Twentieth Century Fox, 1962.
- Robert Mulligan, To Kill a Mockingbird, Universal Pictures, 1962.
- Terence Young, Dr. No, United Artists, 1962.
- Joseph L. Mankiewicz, Cleopatra, Twentieth Century Fox, 1963.
- Luchino Visconti, The Leopard, İtalya, 1963.
- Terence Young, From Russia with Love, United Artists, 1963.
- John Frankenheimer, Seven Days in May, Paramount Pictures, 1964.
- Stanley Kubrick, Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb, Columbia Pictures, 1964.
- David Lean, Doctor Zhivago, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1965.
- Robert Wise, The Sound of Music, Twentieth Century Fox, 1965.
- Terence Young, Thunderball, United Artists, 1965.
- Ingmar Bergman, Persona, İsveç, Svensk Filmindustri, 1966.

- Norman Jewison, *The Russians Are Coming the Russians Are Coming*, United Artists, 1966.
- Norman Jewison, *In the Heat of the Night*, United Artists, 1967.
- Arthur Penn, *Bonnie and Clyde*, Warner Bros./Seven Arts, 1967.
- Lewis Gilbert, *You Only Live Twice*, United Artists, 1967.
- Mike Nichols, *The Graduate*, Embassy Pictures, 1967.
- Franklin J. Schaffner, *Planet of the Apes*, Twentieth Century Fox, 1968.
- Ray Kellogg, *John Wayne ve Mervyn LeRoy, The Green Berets*, Warner Bros./Seven Arts, 1968.
- Roger Vadim, *Barbarella*, Paramount Pictures, 1968.
- William Wyler, *Funny Girl*, Columbia Pictures, 1968.
- Dennis Hopper, *Easy Rider*, Columbia Pictures, 1969.
- George Roy Hill, *Butch Cassidy and the Sundance Kid*, Twentieth Century Fox, 1969.
- John Schlesinger, *Midnight Cowboy*, United Artists, 1969.
- Arthur Hiller, *Love Story*, Paramount Pictures, 1970.
- Robert Altman, *M*A*S*H*, Twentieth Century Fox, 1970.
- Don Siegel, *Dirty Harry*, Warner Bros., 1971.
- William Friedkin, *The French Connection*, Twentieth Century Fox, 1971.
- Francis Ford Coppola, *The Godfather*, Paramount Pictures, 1972.
- Sidney Lumet, *Serpico*, Paramount Pictures, 1973.
- Guy Hamilton, *Live and Let Die*, United Artists, 1973.
- Alan J. Pakula, *The Parallax View*, Paramount Pictures, 1974.
- Francis Ford Coppola, *The Conversation*, Paramount Pictures, 1974.
- Sidney Lumet, *Dog Day Afternoon*, Warner Bros., 1975.
- Steven Spielberg, *Jaws*, Universal Pictures, 1975.
- Sydney Pollack, *Three Days of the Condor*, Paramount Pictures, 1975.
- Alan J. Pakula, *All the President's Men*, Warner Bros., 1976.
- George Cukor, *The Blue Bird*, Twentieth Century Fox, 1976.
- George Lucas, *Star Wars: Episode IV - A New Hope*, Twentieth Century Fox, 1977.
- Lewis Gilbert, *The Spy Who Loved Me*, United Artists, 1977.
- Steven Spielberg, *Close Encounters of the Third Kind*, Columbia Pictures, 1977.
- Francis Ford Coppola, *Apocalypse Now*, United Artists, 1979.

3. BÖLÜM: DIŞ POLİTİKADA “GELECEĞE DÖNÜŞ”⁹⁴²

3.1. James Earl Carter: Değerleri Yansıtan Dış Politika

Kongre deneyimi olmayan ve Demokrat Parti’nin adayları arasında son sıralarda yer alan Jimmy Earl Carter⁹⁴³, normal koşullarda ayağına dolanacak deneyimsizliği sayesinde 1976 ön seçimlerinde öne çıktı. Washington’un kirli kuyularında kirlenmemiş bir *yusûf* olarak Carter, Watergate skandalı ve Vietnam Savaşı’nın ardından değişim isteyen seçimde yankı uyandırdı. Yeni bir dürüstlük ve açık sözlülük dönemi sözü vererek seçmenlerin ilgisini çeken Carter’ın bir dış politika önceliği bulunmaması da gündeminde enflasyon ve işsizlik olan Amerikalılara hitap etti. 1970’lerin ortalarında, hükümete ve politikalarına yönelik genel bir güvensizlik hali, henüz kirlenmemiş ve eskimemiş yüzüyle birleşince iç politikaya odaklı söylemler kullanan Carter’a Beyaz Saray’ın kapılarını açtı.

Carter, *Taxi Driver*⁹⁴⁴ (Taksi Şoförü, 1976) filminde New York'un gece dünyasında dolaşan Vietnam gazisi Travis Bickle’ın dış ses olarak anlattığı "fahişeler, kokarcılar, ibneler, kraliçeler, periler, keşler, hastalar, ahlaksızlar... Bir gün gerçek bir yağmur gelecek ve tüm bu pislikleri sokaklardan temizleyecek" dediği yağmur gibiydi. Gelecekti ve her şeyi temizleyecekti.

Carter’ı başkanlık sürecinde birçok farklı grup destekledi. Bu gruplardan dikkat çeken, *Newsweek* dergisinin “Yeniden doğan Evanjelikler”⁹⁴⁵ başlığıyla 1976’yı onların yılı ilan ettiği Evanjeliklerdi. Evanjelikler ve fikirleri, kamusal yaşamı etkilemekte Carter ve Demokrat Parti’nin ötesine geçerek kısa sürede siyasi ve kültürel bir güç haline geldiler. Öyle ki, dinin

⁹⁴² Geriye bakarak ileriye gitme eğilimi, Cannon Lou, Suzan Jeffords, Alan Nadel ve Garry Wills gibi birçok tarihçi ve sinema eleştirmeninin Reagan dönemini Geleceğe Dönüş filmi ile özdeşleştirmelerine yol açmıştır. Özgün bir dış politika başlangıcı yapmasına rağmen, özellikle 1980’den sonra geriye dönük politikalar izleyen ve retorik olarak geçmişi kullanan Carter’ın da Geleceğe Dönüş filmiyle nitelenebileceğine karar verilerek bu başlığa alındı.

⁹⁴³ Yer fıstığı çiftçisi bir iş adamı ile bir hemşirenin oğlu olan James Earl Carter, Georgia’da büyüdü ve Plains’deki devlet okuluna gitti. Carter 1946 yılında ABD Deniz Harp Okulu’ndan lisans derecesi aldı. Bir denizaltıcı olarak, ilk Seawolf nükleer denizaltısı için reaktör yapımına yardımcı oldu. Çocukluk arkadaşı Rosalynn Smith ile 1946 yılında evlendi ve çiftin dört çocuğu oldu. Carter, 1953’te babası öldüğünde görevinden istifa etti ve ailesinin çiftliğini ve işini yürütmek ve siyasi hedeflerinin peşinden gitmek için Georgia’ya döndü. 1962-1966 yılları arasında eyalet senatörü olarak eyalet çapında okulların birleştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi çağrısında bulundu. Georgia’nın 76. valisi olarak görev yaptıktan sonra başkanlığa aday oldu. Carter, Başkan Gerald R. Ford’a karşı sıkı bir kampanya yürüttü ve Ford’un 241 oyuna karşılık 297 oyla seçimleri kazandı. Frank Frediel ve Hugh Sidey, “James Carter”, **The White House**, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/james-carter/>, (07.07.2023).

⁹⁴⁴ Martin Scorsese, **Taxi Driver**, Columbia Pictures, 1976, <https://www.imdb.com/title/tt0075314/reference/>.

⁹⁴⁵ “Born Again! The Evangelicals”, **Newsweek**, (10.1976), <https://www.newsweek.com/editors-desk-106637/>, (08.07.2023).

hayatlarında önemli olduğunu söyleyenlerin oranı 1970'te %14 civarındayken, 1978'e gelindiğinde %44'e çıkacaktı.⁹⁴⁶

Vietnam Savaşı'nın sona ermesiyle ülkenin omuzlarından muazzam bir yükün kalktığını belirten⁹⁴⁷ Carter, Amerikan toplumunun dış politikayı yeniden değerlendirmek zorunda olduğunu ve bu çerçevede cesaret, dürüstlük, temel insan hakları ve özgürlüklerine bağlılık konusunda bir standart oluşturulması gerektiğini açıkladı. İdealizm ile realizm veya ahlak ile güç arasında bir seçim yapmak gerekmediğini düşünen Carter'a göre, ülkenin dış politikası en yüksek ahlaki ilkeleri yansıtmalıydı ve Amerikan idealizminin göstergesi olan ahlaki ilkeler, Amerikan gücünün dış ilişkilere pratik ve gerçekçi olarak aktarılması için en iyi temeldi.⁹⁴⁸ ABD, dünyaya bir demokrasi örneği sunmalıydı. Ülkenin (askeri ve ekonomik) bir güç olarak değerlendirilmesinden ziyade (belki de bununla beraber), örnek alınacak bir toplum olarak benimsenmesini isteyen Carter'a göre, dış politikanın ayırıcı yönü güç değil, erdem olmalıydı.⁹⁴⁹ Güçlü bir ülkeden ziyade erdemli bir toplumu öne çıkaran Carter, ülkenin sahip olduğu erdem ve değerleri, varsayılan evrensel değerler⁹⁵⁰ olarak gören bir yaklaşıma sahipti.

Böylesi bir düşünce ikliminde Oval Ofis'e yerleşen Carter'ın ajandasının ilk sırasında Amerikan toplumunun başkana, hükümete ve hükümetin dış politikasına olan inancını yeniden tesis etmek geliyordu. Carter, (beyaz) saraylarına çekilen başkanların aksine, halkın içinden, onları dinleyen ve onlara karşı şeffaf davranan biri olarak kopan bağı yeniden kurabileceğini düşünüyordu. 20 Ocak 1977'deki göreve başlangıç töreninde kurşun geçirmez aracından inip, eşiyle birlikte sokakta yürümesi bunun ilk göstergesiydi. Başkanlık imajını, iyi, dürüst, erişilebilir ve şeffaf bir insan olmak üzerine kuran Carter, Amerikan halkına yansıtmak istediği dürüstlük ve samimiyetini dünyaya aktaracak bir dış politika anlayışı belirledi. Tüm politika oluşturma sürecine açıklık, dürüstlük ve nezaket getirmeye yönelik bu girişime göre dış politika, Amerikan toplumunun karakteri, değerleri ve deneyimini yansıtacak ve iç politikanın bir devamı olacaktı. Yeni başkan, savaşıarak değil, uzlaşarak kazanmaya çalışıyordu.

⁹⁴⁶ Lester D. Friedman, "Introduction: Movies and the 1970s", **American Cinema of the 1970s: Themes and Variations**, ed. Lester D. Friedman, New Jersey, Rutgers University Press, 2007, s. 13.

⁹⁴⁷ McMahon, "Rationalizing Defeat: The Vietnam War in American Presidential Discourse, 1975-1995", s. 533.

⁹⁴⁸ Jimmy Carter, **Keeping Faith: Memoirs of a President**, New York, Bantam Books, 1982, s. 143.

⁹⁴⁹ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 116.

⁹⁵⁰ Carter'ın başkanlığının ilk yıllarında Güvenlik Yardımı, Bilim ve Teknolojiden sorumlu Müsteşar Yardımcısı olan Joseph S. Nye da benzer şekilde Amerikan değerlerinin verili olduğunu ve evrensel nitelik taşıdığını öne sürmektedir. Zahran ve Ramos, "From Hegemony to Soft Power: Implications of a Conceptual Change", s. 24.

Ordunun yenilmez olmadığını gösteren Vietnam, başkanlığın itibarını aşındıran Watergate, dolarları ve birikimleri eriten enflasyon ve yabancı ülkelerin petrol kaynağına duyulan bağımlılık olarak belirlediği sorunlar⁹⁵¹ karşısında yeni bir dış politika yaklaşımı geliştiren Carter, savaş, skandallar ve ekonomik güçlüklerle yıpranmış Amerikan toplumuna, ulusal karakterinin en iyi özelliklerini belirten ve Amerikan değerlerini yansıtan bir politika sunarak halkın güvenini sağlayacaktı. Özellikle görev süresinin ilk iki yılı boyunca sürdürülen bu yaklaşımın odağında insan hakları yer alıyordu. Yazdığı anılarında, insan haklarının dünyaya genişletilmesinin tüm ülkelere kabul göreceğini ve geleceğin dalgası olacağını umduğunu söyleyen Carter, ülkesini bu hareketin zirvesinde görmek istediğini belirtiyordu. Ayrıca insan hakları, yalnızca yargısız infazların veya siyasi mahkumlara yapılan işkencelerin azaltılmasını içermiyor, daha geniş bir anlamda ABD haklar bildirgesinde ifade edilen demokratik ilkeleri, göç etme, aileleri bir araya getirme, ırk, cinsiyet, din veya etnik kökene dayalı ayrımcılığa son vermeyi de içeriyordu.⁹⁵²

Carter, insan haklarını, dış politikanın ana enstrümanı haline getirmenin yanı sıra, Kissinger ve Nixon'ın arka kapı diplomasisine karşı çıkararak politika yapımına ABD halkının katılımını teşvik etti. Başkana göre, ABD, Nixon'ın büyük güç politikaları nedeniyle Latin Amerika ve Afrika ülkelerinden gelen meşru değişim taleplerine duyarsız kalmıştı. İnsan hakları, nahoş arkadaşlara silah satma politikasına feda edilmiş ve ABD-SSCB-ÇHC üçgeninde yürüyen diplomasiyle ABD'nin demokrat müttefikleri olan AT ve Japonya ihmal edilmişti.⁹⁵³ Bu bağlamda Carter, 1970'lerde siyasi kulis ve çeşitli toplantılarda sohbet konusu edilen dış politika yaklaşımlarından küreselciliğe daha yakın bir konum benimsemişti.

3.1.1. Dış Politikada “İnsan Hakları”

1970'lerin ortalarında ABD dış politikasına yönelik iki belirgin yaklaşım vardı. Bunlardan ilki üst düzey şirket yöneticileri, akademisyenler ve çeşitli hükümet temsilcilerinin gayriresmî bir şekilde David Rockefeller öncülüğünde bir araya geldiği Üçlü Komisyon'un (*Trilateral Commission*) önerilerine dayanıyordu. Üçlü Komisyon, ABD, Kanada, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi başlıca müttefiklerin artan karşılıklı bağımlılığının ortaya çıkardığı zorluklarla yüzleşmek ve aralarında daha fazla işbirliğini teşvik etmek amacıyla 1973 yılında kurulan bir organizasyondur. Üçlü Komisyon'a göre, askeri gücün sınırlı bir etkisi vardı ve

⁹⁵¹ Carter, *Keeping Faith: Memoirs of a President*, s. 120.

⁹⁵² A.g.e., s. 144.

⁹⁵³ Sümer, *Soğuk Savaş Tarihi*, s. 705.

SSCB, modası geçmiş bir ideolojiye sahip, iç sorunları giderek büyüyen hantal bir güçtü. ABD artık askeri ve ekonomik üstünlüğü kaybettiğini kabul ederek, karmaşık ağlarla bezeli karşılıklı bağımlılık modeline göre hareket etmeli ve politikalarını bu gerçeklere göre şekillendirmeliydi.⁹⁵⁴

Bu görüşün karşısındaysa Paul Nitze'nin fikirsel öncülüğünü yaptığı ve kökeni 1950'lere dek geri götürülebilecek Mevcut Tehlike Komitesi (CPD - *Committee on the Present Danger*) yer alıyordu. CPD, SSCB'ye karşı ABD'nin mutlak askeri üstünlük sağlaması gerektiğini, aksi takdirde yumuşamadan yararlanan SSCB'nin küresel hegemonya kuracağını savunuyordu. Emekli subaylar, muhafazakâr politikacılar ve 1960'ların kültürel aşırılıklarına karşı çıkan eskinin liberalleri yeninin muhafazakarlarından oluşan bu gruba göre, en mutlak kötülük olarak gördükleri komünizm, kontrol altına alınmalı ve nihayetinde yok edilmeliydi. Mevcut Tehlike Komitesi altında kümelenen bu grup, Carter iktidarında muktedir olamasa da çeşitli yayın organları ve akademik kadroları vasıtasıyla etkinliğini giderek artırdı.⁹⁵⁵

Daha önce toplantılarına katıldığı Üçlü Komisyon'un bakış açısını benimseyen Carter'ın dış politikası da karışık ama giderek daha çok işbirliğine dayalı bir süper güç ilişkisi üzerine kuruldu. Bu bağlamda birçok Üçlü Komisyon üyesi, Jimmy Carter'ın kabinesinde üst düzey görevlerde yer aldı. Carter'ın işbirliğine dayalı bir süper güç tercihinin ardında birden çok neden bulunuyordu. Bunlardan ilki, yadsınamaz bir gerçek olarak küresel ekonominin tek bir piyasaya dönüşmesi ve bu durumun hükümetlerin birbirleriyle daha sıkı ve yakın ilişkiler kurmasını gerektirmesiydi. İkinci olarak, çevre sorunları, hızlı nüfus artışı, küresel ısınma ve küresel terörizm gibi çeşitli sorunlar, tek bir ülkenin üstesinden gelemeyeceği önemi artan sorunlardı ve ortak bir çözüm gerektiriyordu. Son olaraksa, Kennedy ve Johnson yönetimlerinde görev yapmış eski isimlere kendi yönetiminde yer veren Carter'ın, bu isimlerin önceki güç politikalarından duydukları pişmanlığa ilk elden tanık olmasıydı.⁹⁵⁶ Tüm bu nedenlerin sonucunda Carter, uzlaşılı odaklı bir politikanın ABD'nin lehine olduğuna karar verdi.

Gelişmiş dünya ile daha çok işbirliğine yönelmiş olsa da Üçüncü Dünya ülkelerinin siyasi ve ekonomik kararlara daha fazla katılmasını sağlayarak adil bir dünya düzeni

⁹⁵⁴ Richard A. Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, New York, Palgrave Macmillan, 1991, s. 89-90.

⁹⁵⁵ Mitchell, "The Cold War and Jimmy Carter", s. 68.

⁹⁵⁶ Hook ve Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, s. 116-117.

oluşturmaya çalışan Carter, ABD öncülüğünde sürekli bir Kuzey-Güney diyalogu yürütmeyi öngörüyordu. Yeni ve hızla değişen tarihsel koşullara uygun olarak daha geniş bir uluslararası işbirliğine açıldı.⁹⁵⁷ Ancak, yalnızca Amerikan ilkeleri doğrultusunda hareket eden uluslarla bu işbirliği yürütülebilirdi. Bu ilkelerden en önemlisiyse insan haklarıydı. Buna göre ABD, insan haklarına riayet ettiğini vurgulayarak diğer hükümetleri insan haklarına yüksek öncelik vermeye teşvik etmek için çabalayacak ve ilişkilerini bu ilke üzerine inşa edecekti.

Carter'ın dış politika ekibi içinde Columbia Üniversitesi profesörü Zbigniew Brzezinski ulusal güvenlik danışmanı ve Johnson yönetiminde Savunma Bakanlığı yetkilisi olarak görev yapmış olan Cyrus Vance de Dışişleri Bakanı olarak görev aldı. Brzezinski ve Vance'in her ikisi de dış politikada deneyimli kişiler olmalarına rağmen farklı dünya görüşlerine sahiptiler. Sovyetler Birliği'ne karşı sürekli olarak sert bir çizgi izlenmesini tavsiye eden, komünizm karşıtı bir Polonyalı göçmen olan Brzezinski şahin, bürokratik kimliği ve sabırlı diplomasisiyle Vance ise güvercin kanadı temsil ediyordu. Her iki isim de Carter'ın başkanlığı süresince dış politikanın yürütülmesi konusunda etkin isimlerdi, ancak stratejileri ve hedefleri konusunda birbiriyle sürekli çatıştılar.⁹⁵⁸

Carter, söz konusu ikili rehberliğinde izleyeceği dış politikanın ana hatlarını belirledi. İlk olarak ABD-Sovyet meseleleri, merkezi öneme sahip olmakla birlikte, dış politikaya hâkim olmayacaktı. İkinci olarak, Kuzey-Güney ilişkilerine ve enerji, nüfus artışı, çevre ve nükleer silahların yayılması gibi ortaya çıkan küresel sorunlara karşı yeni bir farkındalık kazandırılarak öncelik verilecekti. Üçüncü olarak, ABD dış politika kararlarını alırken insan hakları konularına ağırlık verecekti. Ve son olarak, yönetim, Kongre ve Amerikan halkını dış politika konularında ortak haline getirecek ve uzun vadeli genel hedefler konusunda kamuoyunu bilgilendirecekti.⁹⁵⁹ Böylece Carter, kamuoyunun kendine biçtiği uluslararası muhafız rolünü, ülkenin yaşadığı ekonomik ve toplumsal krizleri göz önüne alarak, dış politikada uzun ve kısa vadeli çıkarlar arasında ayırım yaparak yerine getirdi. Bunun ilk işaretlerini Güney Amerika politikasında ve yeni atamalarda görmek mümkündür.

Carter insan haklarını Güney Amerika politikasının merkezine yerleştirdi. Daha önceki yönetimlerin destekledikleri bölgedeki askeri rejimlerce gerekli görülen komünizm karşıtı

⁹⁵⁷ Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, s. 92.

⁹⁵⁸ Robert A. Strong, "JIMMY CARTER: FOREIGN AFFAIRS", [millercenter.org](https://millercenter.org/president/carter/foreign-affairs), 2016, <https://millercenter.org/president/carter/foreign-affairs> (08.08.2023).

⁹⁵⁹ Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, s. 94.

önlemleri eleştirmeye başladı. Diktatörlükleri doğaları gereği istikrarsız olarak değerlendiren ve muhalif hareketleri kışkırtmanın Küba devrimi gibi radikalleşmelere ve nihayetinde SSCB ile ittifaklara yol açtıklarını düşünen⁹⁶⁰ Carter, askeri rejimleri, iktidarı, seçilmiş hükümetlere devretmeleri ve geçiş sürecinde insan haklarına riayet etmeleri doğrultusunda teşvik etmeye başladı. ABD baskısına boyun eğmesi en muhtemel olarak gördüğü Nikaragua ve El Salvador üzerine eğildi ve Nikaragua Devlet Başkanı Anastasio Somoza'ya seçimleri düzenleyerek iktidarı yeni bir hükümete devretmesi için baskı yapmaya başladı.⁹⁶¹

BM Büyükelçisi olarak atadığı Afro-Amerikan Andrew Young, Carter politikalarının bir diğer işaretiydi. Büyük bir simgesel öneme sahip olan bu atama, ülke içindeki Afro-Amerikan hareketin ABD'nin yurtdışındaki özgürlük mücadelesiyle ilişkilendirmesini kolaylaştıracaktı. King'in takipçisi olan Young, üst düzey diplomatik pozisyonda görev yapan ilk Afro-Amerikan olduğu gibi, görev süresi boyunca ABD'nin Üçüncü Dünya ve özellikle Afrika ile ilişkilerinde de yardımcı oldu. Hatta, Kissinger'ı ülkesine kabul etmeyen Nijerya, bu dönüşümün en büyük göstergesi olarak Carter'ı ülkesine davet etti.⁹⁶² Carter'ın 1978 yılında yaptığı Nijerya ziyareti, görevdeki bir başkan tarafından kıtaya yapılan ilk ziyaretti. Afrika açılımı bağlamında ABD'nin Güney Afrika politikasına yeni yönler çizen Carter, seleflerinin aksine *Apartheid* yönetimine açıkça karşı çıkarak siyahların çoğunlukta olduğu bir yönetimden

⁹⁶⁰ Coatsworth, "The Cold War in Central America, 1975–1991", s. 205.

⁹⁶¹ Carter'a göre, eğer süreç iyi yönetilirse, Somoza hükümetinin yerini, bu gelişmelere öncülük ettiği için ABD'ye minnet duyacak ülkenin geleneksel ılımlı siyasi partilerinden birinin hâkim olduğu bir hükümet alabilirdi. Ancak olaylar kontrolünden çıktı. Somoza seçimleri yapmaktan kaçındıkça, sosyalist Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi güçleri mevzi kazandı ve hatta rejime karşı ayaklanma başlattılar. Sandinista ve Somoza güçleri arasındaki mücadele şiddetlenip de ABD'nin askeri ve ekonomik yardımı kesmesine rağmen Somoza istifa etmeyince Washington yetkilileri Sandinistalar ile müzakerelere başladı. Sandinista liderlerinin yeni hükümetteki görevlerin çoğuna "ılımlıları" atamayı kabul etmeleri ve serbest seçimler yapma sözü vermeleri karşılığında anlaştılar ve Somoza ülkeyi terk etti. Böylece Nikaragua'da sosyalist bir hareket ülkenin yönetimini ABD yanlısı bir diktatörden devraldı.

Carter yönetimi, komşu El Salvador'da da "başka bir sosyalist Nikaragua" deneyimi yaşanmaması için harekete geçti. El Salvador silahlı kuvvetlerindeki kilit subayları General Humberto Romero'nun baskıcı hükümetini devirmeleri için teşvik etti. Beş kişiden oluşan askeri konsey, hükümet baskısına son vereceğini, yurttaşlık ve insan haklarına saygılı davranacağını ve tarım reformu ile diğer ilerici sosyal politikalara bağlılığını ilan etti. Konsey hiçbir zaman Salvador ordusu üzerinde ve ülke yönetiminde kontrol kurmayı başaramadı. Bunu yapmaya çalıştığında da ABD tarafından desteklenmedi. Carter yönetimi El Salvador'da demokrasi istiyordu ama Nikaragua'ya benzer bir çöküşün tekrarlanmaması için Salvador ordusunun ve komuta yapısının bütünlüğünün korunmasına öncelik veriyordu. Böylece insan haklarını inşa etmek üzere baskı yaptığı iki ülkenin birinde sosyalist bir hareket iktidarı ele geçirmiş, diğerinde ise baskıcı bir yönetim ile ordu içindeki bir grup arasında iç çatışmalar başlamıştı. Carter'ın Güney Amerika politikasının merkezine yerleştirdiği insan hakları, on binlerce insanın hayatına mal olmuştu. Daha detaylı bilgi için John Coatsworth, "The Cold War in Central America, 1975–1991" adlı makalesine bakılabilir.

⁹⁶² Michael T. Kaufman, "Carter Trip to Nigeria Culminates Long Effort to Improve Relations", **The New York Times**, (31.03.1978), <https://www.nytimes.com/1978/03/31/archives/carter-trip-to-nigeria-culminates-long-effort-to-improve-relations.html>, (12.09.2023).

yana tavır aldı. BM’de Güney Afrika’ya zorunlu silah ambargosu konusunda oy kullanarak yaptırım uygulanmasını sağladı.

Aslında ABD dış politikasında, insan haklarına yönelik ilgi Carter’ın başkanlığından daha önce başlamıştı. 1970’lerin ortalarında Kongre, SSCB’nin Yahudi göçü tartışmaları sırasında tüm ülkelerin insan haklarına daha fazla riayet etmesini teşvik etmeye ve dış yardımları, yardım alan ülkelerin insan hakları sicilleriyle ilişkilendirmeye başlayınca, konunun popülerliği artmıştı. Üstelik insan haklarını vaaz etmenin dolar bazında maliyeti çok düşük olmasına karşın, ABD’nin erdemli ulus sıfatını geri kazanmasına yol açacak içerik sağlıyordu. Bununla beraber, Amerikan kamuoyunun başka ülkelere asker gönderme fikrine karşı çıktığı bir dönemde, insan haklarının desteklenmesi, çözümleri büyük ölçüde diğer ülkelerin ellerine bırakma imkânı da sunuyordu.⁹⁶³

Soğuk Savaş dönemi başkanları elbette insan hakları konusunu sık sık gündeme getirmişlerdi ama bunu neredeyse sadece SSCB ve etkisi altındaki hükümetlerin ihlalleriyle sınırlamışlardı. Carter ise, insan haklarını gündeminin en üst sırasına yerleştirerek⁹⁶⁴ diğer ülkelerin ikiyüzlülük suçlamalarına maruz kalmamak için, ABD de dahil olmak üzere tüm ülkelerin insan hakları ihlallerini eleştirmeye ve ABD yardım ve dostluğunu bu davranışlara bağlı kılmaya yöneldi. Bu bağlamda, Güney Kore, Şili, Arjantin, Güney Afrika ve Rodezya’ya (Zimbabve) karşı adımlar atıldı. Ayrıca Latin Amerika’nın diktatör liderlerinden Nikaragua Başkanı Somoza’ya 30 yılı aşkın süredir verilen ABD siyasi ve askeri desteğine de son verdi. Son olarak Şili, El Salvador ve Uganda hükümetlerinin insan hakları uygulamalarını protesto etmek için askeri ve ekonomik yardımların askıya alınması da dahil olmak üzere somut adımlar attı. Carter’ın insan haklarını uluslararası düzeyde desteklenmesi politikası uluslararası toplum nazarında da karşılık buldu ve Nobel Barış Ödülü 1977 yılında "insan haklarına dünya çapında saygı gösterilmesine katkılarından dolayı" Uluslararası Af Örgütü’ne verildi.⁹⁶⁵

Yine de insan hakları fikri, ahlaki ve siyaset üstü bir söylem olarak popülerleşmesine rağmen özünde siyasi bir araçtı. Carter iktidarını kaybettikten sonra insan hakları söyleminin Reagan tarafından sahiplenilmesi ve kullanılması da bunun bir göstergesidir. Reagan,

⁹⁶³ Barbara J. Keys, **Reclaiming American Virtue : The Human Rights Revolution of the 1970s**, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2014, s. 3–4.

⁹⁶⁴ Foot, "The Cold War and Human Rights", s. 457.

⁹⁶⁵ "The Nobel Peace Prize 1977", **nobelprize.org**, 1977, <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1977/summary/>, (09.08.2023).

Carter'inkinden farklı bir insan hakları dili ve yaklaşımı sergilese de özündeki amaç ve imaj aynıydı.

3.1.1.1. Güvercin ve Şahin Politikalar

Bir ideal olarak oldukça sükse yapan, ancak somut olarak çok kısıtlı bir başarı sağlayan insan hakları konusu dışarıda bırakılarak Carter'ın dış politikası değerlendirildiğinde, Dışişleri Bakanı Vance'ın öncülüğünü yaptığı diplomatik girişimler göze çarpmaktadır. Carter yönetimi, 1978 yılında Nixon döneminde başlatılan süreci tamamlayarak Çin ile ilişkileri normalleştirdi. Carter, İsrail ve Mısır arasında Camp David Barış Anlaşmalarının⁹⁶⁶ imzalanmasını bizzat sağlayarak Orta Doğu'da yeni bir ilerlemenin önünü açtı ve iki taraf arasında uzun süredir devam eden düşmanlıklara son verdi. Zimbabwe'deki siyasi gruplar arasında çoğunluk yönetimine izin veren bir uzlaşmanın müzakere edilmesine yardımcı olmanın yanı sıra Senato'yu Panama Kanalı'nın 1999 yılına kadar Panama'nın kontrolüne geri verilmesini öngören bir anlaşmayı⁹⁶⁷ onaylamaya ikna etti. Son olarak, 1979 yılında Sovyet lider Leonid Brejnev ile SALT II⁹⁶⁸ olarak bilinen nükleer silahların sınırlandırılması anlaşmasını imzaladı.

⁹⁶⁶ Carter'ın en büyük dış politika başarısı bu antlaşmaların imzalanmasını sağlamasıydı. 1973 Yom Kippur Savaşı'nın ardından İsraililer güçlerini kademeli olarak geri çekse de hala Mısır topraklarında bulunuyorlardı. 1978 sonbaharında Carter, İsrail Başbakanı Menahem Begin ve Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ı Camp David'de görüşmeye davet etti. 5-17 Eylül 1978'de İsrail ve Mısır heyetleri arasında mekik dokuyarak barış şartlarını belirledi. Sonuç olarak, Begin ve Sedat tarihi bir anlaşmaya vardılar. Buna göre, İsrail Sina Yarımadası'nın tamamından çekilecek, ABD iki tarafın da birbirine saldırmamasını sağlamak için gözlem noktaları kuracak, İsrail ve Mısır birbirlerini tanıyan bir barış anlaşması imzalayacak ve İsrail barış için Filistinlilerle müzakere sözü verecekti. Parafı 17 Eylül 1978'de atılan ve 26 Mart 1979'da Washington'da resmen imzalanan Camp David Anlaşması, Begin ve Sedat'a 1979'da Nobel Barış Ödülü'nü getirmiş olsa da Carter bu başarıdan önemli bir siyasi fayda elde edemedi. Strong, "Jimmy Carter: Foreign Affairs".

⁹⁶⁷ Başkan Theodore Roosevelt tarafından müzakere edilen 1904 tarihli bir anlaşma, ABD'nin 1914 yılında açılan Panama Kanalı'na bitişik bir arazi şeridi olan Panama Kanal Bölgesi'ni kullanmasına izin veriyordu. 1936'da Başkan Franklin Roosevelt, iyi komşuluk politikasının bir parçası olarak, ABD'nin Panama'daki iddiasından vazgeçti. 1964 yılında yaşanan gerilimin ardından taraflar Kanal'ın gelecekteki statüsü konusunda müzakere etmeyi kabul etti. Bu müzakereler, 1974 yılında Kissinger tarafından başlatıldı, ancak süreç Carter'a kadar uzadı. Carter yönetimi Kanal üzerindeki tartışmaları sonuçlandırmak için bir strateji geliştirdi. ABD Senatosu'na iki anlaşma sunuldu. Panama Kanalı'nın Daimî Tarafsızlığı ve İşletilmesine İlişkin Antlaşma ya da Tarafsızlık Antlaşması olarak adlandırılan ilk antlaşma, ABD'nin tarafsızlığına yönelik herhangi bir tehdide karşı Panama Kanalı'nı savunmak için ordusunu ve böylece ABD'nin Kanal'ı sürekli olarak kullanabileceğini belirtiyordu. Panama Kanalı Antlaşması olarak adlandırılan ikinci antlaşma Kanal'ın 31 Aralık 1999 tarihine dek birlikte işletileceğini, bu tarihten sonra ise Panamalılara devredileceğini belirtiyordu. Bu iki antlaşma 7 Eylül 1977 tarihinde imzalandı. Office of The Historian, "The Panama Canal and the Torrijos-Carter Treaties", **Department of State**, <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/panama-canal>, (12.09.2023).

⁹⁶⁸ ABD ve SSCB 1979 yılının Haziran ayında Viyana'da SALT II anlaşmasını imzaladı. Bu anlaşma yeni füze programlarını yasaklıyor ve her iki taraftan da silah taşıyan araçlarının sayısını 2,250'ye düşürmelerini istiyordu. Aynı yılın ilerleyen günlerinde SSCB Afganistan'ı işgal etti ve bunun sonucunda ABD Senatosu anlaşmayı onaylamadı. Buna rağmen her iki taraf Aralık 1985'te süresi dolana kadar anlaşmanın koşullarına uymayı kabul etti.

Carter, yönetimin ilk yıllarında Vance'ın dış politika anlayışı doğrultusunda hareket etse de, bu politikaları kamuoyunda pek karşılık bulmadı. 1979 yılında OPEC'in petrol fiyatlarını artırması, İran'da İslam Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi ve ilerleyen aylarda ABD elçilik personelinin rehin alınması ve son olarak yılın son günlerinde yaşanan SSCB'nin Afganistan müdahalesi, Carter'ı dış politikanın yönünü değiştirmeye zorladı; İran'daki siyasi krizin nasıl ele alınacağı da dahil olmak üzere birçok konuda Vance'ın tavsiyelerini dikkate almamaya başladı. 1980 baharında rehineleri kurtarma girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Vance istifa etti. Bu değişiklik sürecinde, Güvenlik Yardımı, Bilim ve Teknolojiden sorumlu Müsteşar Yardımcısı olan Joseph S. Nye gibi, Dışişleri Bakanlığı ve NSC personeli arasında Vance'a yakın ve işbirliği politikalarını savunan kişiler⁹⁶⁹ de yönetimden ayrılmak zorunda kaldı.⁹⁷⁰ Sovyet destekli Marksist isyancıların Etiyopya, Angola ve Mozambik'teki eylemleri ve Mevcut Tehlike Komitesi gibi yerel muhafazakârların eleştirileri Brzezinski'nin dış politika anlayışının Carter üzerindeki etkisini artırdı. Böylece, Carter'ın güçlü bir reform gündemiyle başlayan başkanlığı, enerji krizi, enflasyon, İran Devrimi ve ardından gelen Rehine Krizi ve son olarak SSCB'nin Afganistan işgali ile sertleşmeye başladı. Carter'ın “gelecek vizyonu”, geçmişe, 1950'lerin sert çevreleme söylemlerine yerini bıraktı. Carter artık gelecekte değil, geçmişten medet umuyordu.

1970'lerin sonunda, İran'da Şah'a karşı yaygın bir hoşnutsuzluk vardı. Carter'ın insan hakları politikası ABD yönetimi ile Şah arasında bir çatlağa neden oldu. Carter, Şah'a destek vermekle birlikte reform yapması konusunda baskı yapıyordu. Ancak, Aralık 1978'e gelindiğinde Carter Şah'ın iktidarda kalıp kalmayacağından emin değildi ve İran'da yaşanacaklara ABD'nin doğrudan müdahil olmayacağını belirtti.⁹⁷¹ 1979'un başında yaşanan toplumsal eylemler sonucunda, Carter'ın Ortadoğu'daki “istikrar adasının şahı”⁹⁷² iktidarı muhalefetin önde gelen isimlerinden Şapur Bahtiyar'a devrederek “geçici bir süre kalmak üzere” ülkeyi terk etti. Şah'ın en şiddetli muhalifi, Beyaz Devrim'i İslam'ın ilkelerine aykırı bulan ve inançları doğrultusunda bir hükümet kurmak isteyen İslamcılarının lideri Ayetullah

⁹⁶⁹ Carter hükümetinde müsteşar yardımcılığı görevi yürüten Nye'in, askeri ve ekonomik gücün yeterli olmadığı bir dönemde, yumuşak güç adıyla üçüncü bir güç unsurunu düşünsel olarak geliştirmesi anlamlıdır.

⁹⁷⁰ Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, s. 110.

⁹⁷¹ Jeane J. Kirkpatrick, “Dictatorships & Double Standards”, **Commentary.org**, 11.1979, <https://www.commentary.org/articles/jeane-kirkpatrick/dictatorships-double-standards/>, (12.09.2023).

⁹⁷² Başkan Carter, 1977 yılındaki ziyaretinde Şah tarafından onuruna verilen devlet yemeği vesilesiyle, ABD'nin güvenilir bir müttefiki olan İran'ı "dünyanın en sorunlu bölgelerinden birinde bir istikrar adası" olarak nitelendirmişti. Andrew Glass, “Carter lauds shah of Iran, Dec. 31, 1977”, **Politico.com**, 2018, <https://www.politico.com/story/2018/12/30/this-day-in-politics-december-31-1077103>, (13.08.2023).

Humeyni, 1960'larda toprak reformlarına ve ülkeyi Batılılaştırma girişimlerine karşı çıktığı için gönderildiği sürgünden döndü.⁹⁷³ Bu süreçte Şah, Meksika'da sürgünde ve ileri derecede kanserdi. Başkan Carter, tedavisi için ABD'ye gelmesine izin verince çoğu öğrenci olan 3000 İranlı öfkelenerek 4 Kasım 1979'da Tahran'daki ABD büyükelçiliğini işgal etti ve 63'ü Amerikalı, 90 kişiyi rehin aldı. Öğrenciler, rehinelerin serbest bırakılması için Şah'ın yargılanmak üzere geri dönmesini, İran dışında sakladığı mal varlıklarının İran'a devredilmesini ve ABD'nin özrünü talep ettiler.⁹⁷⁴

Buna yanıt olarak Carter, ülkedeki milyarlarca dolarlık İran varlığını dondurdu ve sonuçsuz kalacak müzakerelere başladı. Başlangıçta, İran'daki rehine olayı Amerikan toplumunu tek yürek haline getirdi, parti farklılıklarını bir kenara bırakıp liderlerini desteklediler. Enerji krizi ve ekonomik nedenlerle zor durumda olan Carter, yükselen destek puanlarının etkisiyle krize odaklanmak için yurtdışı seyahatlerini ve siyasi kampanya çalışmalarını askıya aldı. Başkan sorumluluğu üstlendi ve sorunu çözeceğine söz verdi, ancak ortada diplomatik bir çözüm yoktu. Carter, krizi kişiselleştirdikçe medyanın ve haliyle toplumun baskısını daha çok hissetti.⁹⁷⁵ Televizyon kanallarının rehinelerle ilgili haberleri verişi biçimi Amerika'nın hayal kırıklığını giderek artırdı. Rehinerin tutulduğu gün sayısı sayılarak, "Amerika Rehin Alındı, 35. Gün" gibi başlıklar durumu sürekli gündemde tuttu. Sadece krizi tartışmaya adanmış *Nightline* adlı televizyon programının yaratılması, Carter'ın rehinelerin serbest bırakılmasını sağlamadaki başarısızlığının tezahürüydü. Amerikalılar, rehinelerin serbest bırakılmasını sağlayamayan ve etkisiz görünen Başkan'a karşı tutumlarını değiştirmeye başladılar. Rehineri kurtarmak için gerçekleştirilen gizli bir askeri operasyonun başarısız olması Carter'ın işleri eline yüzüne bulaştırdığı ve ülkenin üstünlüğünü kaybettiği yönündeki yaygın kanaati pekiştirerek onay puanlarını⁹⁷⁶ iyice düşürdü. Bu süreçte, "Şah'ın terör saltanatına destek veren büyük şeytan" olarak nitelediği ABD'yi küçük düşürmeyi amaçlayan Humeyni, ABD'li diplomatları rehin alan gruba destek vererek halkın yeni yönetime bağlılığını artırdı.⁹⁷⁷ En sonunda, Cezayir hükümetinin arabuluculuğunda imzalanan Cezayir Anlaşması

⁹⁷³ Little, "The Cold War in the Middle East: Suez Crisis to Camp David Accords", s. 324–325.

⁹⁷⁴ Strong, "Jimmy Carter: Foreign Affairs".

⁹⁷⁵ Elaine Kamarck, "The Iranian Hostage Crisis and its Effect on American Politics", **Brookings.edu**, 2019, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/11/04/the-iranian-hostage-crisis-and-its-effect-on-american-politics/>, (16.08.2023).

⁹⁷⁶ Tom W. Smith, "The Polls: America's Most Important Problems Part I: National and International", **The Public Opinion Quarterly**, C. 49, No: 2, 1985, s. 267.

⁹⁷⁷ Amin Saikal, "Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 121.

ile rehinelerin serbest bırakılması sağlandı. İran, rehineleri 444 gün sonra, 20 Ocak 1981’de, Carter’a nispet yaparcasına Reagan görevi devraldığında serbest bıraktı.⁹⁷⁸

Carter döneminde ABD’nin üstünlüğü kaybettiğini düşündüren gelişmelerin sonuncusu Afganistan’dan geldi. Afganistan, 1973 yılına dek SSCB ile yakın ilişki kuran bir monarşi tarafından yönetiliyordu. Son kral Muhammed Zahir’in askeri bir darbeye devrilmesinin ardından iktidara gelen Muhammed Davud Han Afganistan Cumhuriyeti’ni kurdu ve Moskova ile ilişkilerini daha da geliştirdi. 1978 yılında Davud Han komünist bir darbeye devrildi ve Afgan Komünist Partisi’nin kurucu üyelerinden Nur Mohammad Terakki cumhurbaşkanı olarak ülkenin kontrolünü ele geçirdi. Ancak, Terakki ile bir başka etkili komünist lider olan Hafızullah Amin arasında fikir ayrılığı mevcuttu. Bu süreçte sosyal değişikliklere itiraz eden İslami liderler kırsal kesimde silahlı bir isyan başlattılar ve SSCB destekli hükümetle savaşmak üzere “mücahitler” adı verilen gerilla hareketi kuruldu. SSCB, yeni yönetime askeri ve ekonomik yardım sağlarken, ABD mücahitlere örtülü bir destek vermeye başladı.

Kremlin’in yeni yönetime sağladığı desteğe rağmen ülkede iç karışıklıklar sürüyor ve yönetim içerisindeki tasfiyeler halkın büyük tepkisini çekiyordu. Afgan yönetiminin yardım talepleri artarken, Kremlin Afgan halkını daha fazla kışkırtmamak ve kendisini kazanılamayacak bir savaşa sokmamak için muharip birlikler gönderme konusunda ihtiyatlıydı. ABD, İran ve Pakistan da Afganistan’daki durumu endişeyle takip ediyordu. SSCB’ye daha yakın olan Terakki’nin, Başbakan Amin tarafından idam edilmesi ve Amin’in kendisini Kremlin’den korumak için İslamcı liderlerden Gulbeddin Hikmetyar ile ateşkes ve Washington ile ilişkilerin normalleşmesini istemesi SSCB için bardağı taşıran son damla oldu. Kremlin, ya Afganistan’ı işgal edip komünist rejimi kurtaracak ve böylece 1950’lerin ortalarından beri Afganistan’a yapılan Sovyet yatırımını koruyacaktı ya da Pakistan ve İran’dakine benzer İslamcı bir yönetimin Afganistan’da komünist rejiminin yerini almasına izin verecekti. SSCB, ilk seçeneği yeğleyerek 27 Aralık 1979’da, komünist hükümete “yardım” için Afganistan’a girdi.⁹⁷⁹

“Hakkındaki görüşlerim son bir hafta içinde, ondan önceki iki buçuk yılda olduğundan çok daha fazla değişti”⁹⁸⁰ dediği SSCB’nin Afganistan müdahalesine yanıt vermek ve yeni

⁹⁷⁸ ABD, İran’ın içişlerine karışmayacağına dair söz verdi. İran’ın tüm fonlarının önündeki engelleri kaldırmayı ve İran’ın mali alacakları sorununu çözmek için Lahey kentinde *İran-Amerika Birleşik Devletleri Tazminat Mahkemesi* adıyla uluslararası bir hakemlik mahkemesi kurmayı kabul etti. Söz konusu mahkemeyi yetkili kılmayı içeren bir anlaşma karşılığında rehinelerin serbest bırakılmasını sağladı.

⁹⁷⁹ Saikal, “Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan”, s. 122–129.

⁹⁸⁰ Mitchell, “The Cold War and Jimmy Carter”, s. 84.

müdahalelerden caydırmak için Carter yeni bir stratejiye yöneldi. Beş unsurdan oluşan stratejinin ilk adımı, Carter Doktrini olarak anılan ve ABD'nin Basra Körfezi bölgesinin kontrolünü ele geçirmeye yönelik herhangi bir girişimin "Birleşik Devletler'in hayati çıkarlarına bir saldırı olarak kabul edileceği" ve "güç kullanılarak geri püskürtüleceğini" belirten Birliğin Durumu konuşmasıydı.⁹⁸¹ İkinci olarak ABD, aralarında Çin, İslam Konferansı Teşkilatı ve kimi Bağlantısız ülkelerin de bulunduğu bir dizi ülkeyi Sovyet karşıtı gevşek bir koalisyonunda bir araya getirmek için geniş bir diplomatik çaba içine girdi. Üçüncü olarak, askere alma işlemlerini başlattı ve stratejik amaçlı kuvvetleri, kara, hava ve deniz kabiliyetlerini genişletmek ve modernize etmek için askeri harcamalarda kullanılmak üzere bütçede 20 milyar dolara denk düşen %5'lik bir artış istedi.⁹⁸² Dördüncü olarak Carter, SSCB ile devam etmekte olan, Hint Okyanusu'nun askerden arındırılması, SALT II'nin onaylanması ve konvansiyonel silah görüşmelerini içeren bir dizi müzakereyi iptal etti veya askıya aldı. Son olarak yönetim, NATO ve Japonya ile, SSCB'ye karşı tahıl ambargosu, yeni teknoloji sevkiyatına engel koyan çeşitli ek ticari yaptırımlar ve 1980 Moskova Olimpiyat Oyunları'nın boykotu da dahil olmak üzere bir dizi cezalandırıcı önlemi koordine etmeye çalıştı.⁹⁸³ Tüm bunlara ek olarak, Afganların ve Müslüman mücahitlerin Sovyet işgaline karşı bir tür cihat yürütmeleri için İslam'ı bir direniş ideolojisi olarak destekleyerek CIA üzerinden maddi yardımda bulundu.⁹⁸⁴

Daha sonra Carter, 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'na atıfta bulunarak 1980 Moskova Olimpiyat Oyunları'nı boykot çağrısında bulundu. Bununla kalmadı, oyunların gerçekleştirilmesi için gerekli olan teknolojik ve diğer ürünlere de ambargo uyguladı. Ayrıca, NBC televizyonunun oyunları yayınlamak için SSCB'ye borçlu olduğu miktarın son 20 milyon dolarlık kısmını ödemesini de engelledi. Spora önem veren Çin, Almanya, Kanada ve Japonya'nın dahil olduğu 65 ülkenin boykota katılımını sağlayarak SSCB'nin uluslararası meşruiyetinin altını oymaya çabaladı.⁹⁸⁵

Carter'ın SSCB'yi Nazilere, Truman'ı da kendisine benzeterek 1950'lerin diliyle konuşması, dış politikanın geçmişe döndüğünün bir işaretiydi. Carter, ilk söylemlerinde uzlaş

⁹⁸¹ Jimmy Carter, "State of the Union Address 1980", [jimmycarterlibrary.org](https://www.jimmycarterlibrary.gov/assets/documents/speeches/su80jec.phtml), 1980, <https://www.jimmycarterlibrary.gov/assets/documents/speeches/su80jec.phtml>, (14.08.2023).

⁹⁸² James R Anderson, "BANKRUPTING AMERICA: PRESIDENT CARTER'S MILITARY BUDGET", *International Journal of Health Services*, C. 10, No: 4, 1980, s. 581.

⁹⁸³ Melanson, *Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War*, s. 109.

⁹⁸⁴ Saikal, "Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan", s. 129–130.

⁹⁸⁵ Robert C. Donnelly, "Jimmy Carter's lasting Cold War legacy: Human rights focus helped dismantle the Soviet Union", *The Conversation*, 2019, <https://theconversation.com/jimmy-carters-lasting-cold-war-legacy-human-rights-focus-helped-dismantle-the-soviet-union-113994>, (16.08.2023).

mesajları verir ve daha iyi bir dünyanın inşasına yardımcı olmak için çabalayacağını söylerken 1980'e gelindiğinde, savunma harcamalarındaki tehlikeli düşüşü tersine çevirdiği için övgü almaya çalışıyordu.⁹⁸⁶ Bu değişimde SSCB ve İran faktörünün yanı sıra başkan adaylığı için hem kendi partisinden Ted Kennedy'nin hem Cumhuriyetçi Parti'den Ronald Reagan'ın ciddi meydan okumasının⁹⁸⁷ payı büyüktü.

Carter'ın ülke içindeki enflasyonu dizginleyememesi başkanlığını daha da sorgulanır hale getirdi. Anketlerde ABD toplumunun %77'si birincil sorunları olarak ekonomiyi gösterirken, yalnızca %15'i dış politikayı ilk sorun olarak görüyordu.⁹⁸⁸ Ekonomiyi düzeltmemesi yetmezmiş gibi bir de İran ve Nikaragua'daki krizleri yönetememesi Başkanın yetkinliği konusunda tartışmaları alevlendirdi. Carter, 1980 seçimleri yaklaştıkça, 1950'lere benzeyen daha geleneksel ve daha Sovyet merkezli bir dış politika yaklaşımı benimseyerek bu eleştirileri yatıştırmaya çalıştı.⁹⁸⁹ Ancak, seçimleri cumhuriyetçi aday Ronald Reagan'a kaybetmekten kurtulamadı.

3.1.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları

22 Eylül 1976'da ilk bölümü yayınlanan ve 1981 yılında final yapan *Charlie's Angels*⁹⁹⁰ (Charlie'nin Melekleri, 1976-1981) dizisi, Carter dönemi ABD toplumsal yaşamının tam bir yansıması gibidir. Dizide, Los Angeles polis akademisinden mezun olduktan sonra kendilerine telefonlara bakmak ve trafiği yönetmek gibi basit görevler verilen üç kadın polisin işten ayrılarak yüzü hiçbir zaman görünmeyen patronları Charlie için yaptıkları özel dedektiflik sırasındaki maceraları anlatılmaktadır. Her bölüm birbirinden bağımsız bir konuyu ele alan dizi, bölümlerinde yer verdiği konularla hem dönemin toplumsal gelişmelerine hem de toplumsal hareketlere⁹⁹¹ ışık tutmaktadır. Meleklerin görevleri arasında kayıp, şantaj ve cinayet gibi konuları aydınlatmanın yanı sıra, insan kaçakçılığı, uçak korsanlığı, Escobar gibi uyuşturucu kartellerini ortaya çıkarmakla fuhuşa zorlanan ve moda dünyasında sömürülen kadınlara yardım etmek de bulunmaktadır. Ayrıca, dönemin konjonktürüne uygun olarak komünizm

⁹⁸⁶ Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, s. 112.

⁹⁸⁷ Mitchell, "The Cold War and Jimmy Carter", s. 87.

⁹⁸⁸ Smith, "The Polls: America's Most Important Problems Part I: National and International", s. 267.

⁹⁸⁹ Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, s. 227–228.

⁹⁹⁰ "Charlie's Angels", American Broadcasting Company (ABC), <https://www.imdb.com/title/tt0073972>.

⁹⁹¹ Melekler genellikle açık kıyafetler veya mayolar giyerlerdi. 1970'lerin sonu gibi erken bir tarihte asla sütyen giymemeleriyle ünlüydüler. Birçok sahne, yüzme havuzu ya da güzellik yarışması gibi etrafta çok sayıda güzel ve açık giyimli kadının bulunduğu yerlerde geçiyordu. Bu nedenle dizi, geleneksel eş, sekreter ve ev kadını gibi rollere meydan okuyan akıllı, sert kadınları göstererek feminizm için önemli olarak görülmesinin yanında, sadece mayoyla koşuşturan seksi kadınlardan oluşan hafif cinsiyetçi bir şov olarak da eleştirilmişti.

karşıtı bir yazarı korumak veya çürümüş polislerin kökünü kazımak gibi gizli görevleri de vardır.

Carter dönemindeki bir diğer önemli diziye 1977 yılında gösterilen 8 bölümlük *Roots*⁹⁹² (Kökler)'du. Alex Haley'in Pulitzer ödüllü romanından uyarlanan bir mini dizi olan *Roots*, yakalanıp Amerika'da köle olarak satılan Kunta Kinte'nin ve birkaç nesil boyunca onun soyundan gelenlerin hikâyesini anlatmaktadır. Dizi, Amerika'daki köleleştirilmiş Afrikalıların karşılaştıkları vahşet ve insanlık dışı muamelenin yanı sıra isyan ve direnişlerine yer vererek genel yaşayışlarını gösterir. Her bölüm Kunta Kinte ve soyundan gelenlerin yaşamlarındaki farklı bir döneme ve özgürlükleri ve onurları için mücadele ederken karşılaştıkları zorluklara odaklanmaktadır.⁹⁹³ 100 milyon ile tüm zamanların en çok izlenen üçüncü programı olan dizi öylesine etkiliydi ki, 250 kadar üniversite diziyle ilgili dersler planlamış, açılış bölümünü izleyen yedi bölüm kendi haftalarında en çok izlenen dizi olmuş ve televizyonu olan evlerin %85'i dizinin tamamını veya bir bölümünü izlemişti.⁹⁹⁴

Bu iki TV dizisi, feminist ve Afro-Amerikan hareketin yıllar içinde kat ettiği mesafenin bir göstergesidir. Üretimin gerilediği ve çeşitli zorlukların yaşandığı bir dönemde ekonomik kazanımlar elde edemeyen kadınlar, evin ve çocukların bakıcısı olarak geleneksel rollerini sorgulamaya başladılar. İş piyasasına zor da olsa giren kadınlar aracılığıyla toplumdaki feminist bilinç yükseldi ve feminist harekete katılım arttı. Eşit Haklar Değişikliği⁹⁹⁵ Kongre'de neredeyse kabul edilecekti, federal olarak finanse edilen eğitim kurumlarında cinsiyet ayrımcılığı yasaklandı ve kültürel normlar Charlie'nin Melekleri'nin de gösterdiği üzere kısa bir süre önce neredeyse hayal bile edilemeyecek şekilde değişti. Afro-Amerikan hareket de 1960'larda gerçekleşen mücadelenin meyvelerini 1970'lerin ortalarında farklı alanlarda toplamayı sürdürdü. Mücadele, Afro-Amerikalıların yerel makamlara seçilmesi ve yeni aktörlerin siyasette söz sahibi olması gibi alanlara taşındı. Böylece iki toplumsal hareket, birbirinden ayrılarak güç kaybetmek yerine daha önce elde ettikleri hakları daha da genişletmek

⁹⁹² "Roots", American Broadcasting Company (ABC), <https://www.imdb.com/title/tt0075572/reference/>.

⁹⁹³ Monaca, *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası*, s. 550.

⁹⁹⁴ Friedman, "Introduction: Movies and the 1970s", s. 19.

⁹⁹⁵ Eşit Haklar Değişikliği (ERA, *Equal Rights Amendment*) cinsiyetin, erkeklerin veya kadınların yasal haklarını belirlememesi gerektiği temel ilkesinden hareketle, ABD Anayasası'ndaki kadınlara karşı ayrımcılık yapan birçok maddeyi ve haliyle eyalet ve federal yasayı geçersiz kılacak bir değişiklik önerisiydi.

için birlikte hareket ettiler.⁹⁹⁶ 60'lı yılların gelişmelerinin sindirilmesi zaman almıştı ve bu süreç 70'li yıllar boyunca ve hatta 80'li yıllara kadar devam etti.⁹⁹⁷

1950 ve 1960'ların olumlu politik mirasının yanı sıra, 1970'lerin Watergate ve Vietnam gibi olumsuz mirasları da etkisini sürdürüyordu. Özellikle 1975'ten sonra siyasal, sosyal ve kültürel söylemde olumsuz mirasın izlerini silme çabası ve bir yenilenme arayışı görünür oldu. Ancak, toplumsal dinamiğin temel lokomotiflerinden ekonomi hepsinin önüne geçti. Toplumun siyasetten öncelikli ve hatta belki de tek beklentisi, ekonominin düzeltilmesiydi. 1973 baharından itibaren, İran rehine krizi ve Sovyetlerin Afganistan'a girişi gibi istisnalar dışında kamuoyunun temel ilgisi ekonomiydi. Anketlere göre, ekonomi son 10 yıl boyunca toplumun öncelikli kaygısıydı ve çoğu zaman halkın yüzde 60'ından fazlasının temel ilgi konusuydu.⁹⁹⁸ Doğrusu, 1977 yılının bir temmuz akşamı New York'ta saat 8 sularında meydana gelen ve 25 saat süren elektrik kesintisinde yaşananlar ülkenin durumunu gözler önüne seriyordu. Elektrik kesintisi boyunca görülen geniş çaplı yağma, vandalizm ve kundaklama olayları ekonominin ve toplumun durumunu ortaya koyuyordu. On iki yıl önce New York'ta yine bir elektrik kesintisi yaşanmış ve bu tür olaylar olmamıştı. Dolayısıyla, 1977'deki kesintiye verilen tepki şehrin ve insanların artık çok farklılaştığını ve kontrolden çıktığını gösteriyordu.⁹⁹⁹ Bu kontrolden çıkmanın temel nedeniyse ekonomiydi.

Dünya ekonomilerine daha bağımlı hale gelen ABD'de işsizlikle birlikte, enflasyon da artıyordu.¹⁰⁰⁰ 1978 yılında altın, tüm zamanların en yüksek seviyesi olan ons başına 200 dolara ulaştı. ABD doları, yalnızca altına karşı değer kaybetmiyor, neredeyse tüm Avrupa para birimleri karşısında geriliyordu.

Yüksek enflasyon ve enerji fiyatlarının artışıyla mücadele eden Amerikan ekonomisine son darbe İran'dan geldi. İran Devrimi, dünyanın beş yıl içinde yaşadığı ikinci petrol şokunu

⁹⁹⁶ Barbara Keys, Jack Davies ve Elliott Bannan, "The Post-Traumatic Decade: New Histories of the 1970s", *Australasian Journal of American Studies*, C. 33, No: 1, 2014, s. 6–7.

⁹⁹⁷ Nicholas Lemann, "How The Seventies Changed America", *American Heritage*, 1991, <https://www.americanheritage.com/how-seventies-changed-america>, (15.08.2023).

⁹⁹⁸ Smith, "The Polls: America's Most Important Problems Part I: National and International", s. 265.

⁹⁹⁹ James Barron, "45 Years Ago Tonight, a Blackout Struck New York City", *The New York Times*, (13.06.2022), <https://www.nytimes.com/2022/07/13/nyregion/new-york-city-blackout.html>, (15.08.2023).

¹⁰⁰⁰ 1977'de %6.5, 1978'de %7.62, 1979'da %11.2 ve 1980'de %13.58 oranına ulaşan enflasyon rakamları oldukça çarpıcıydı. 1970 yılında yeni bir evin fiyatı 23.400 dolar iken 1979 yılında 58.500 dolar, 1970 yılında yeni bir otomobilin ortalama maliyeti 3.900 dolar iken 1979 yılında 5.770 dolar ve 1970 yılında bir galon benzin 36 sent iken 1979 yılında 86 sent olmuştu. 1970'ler boyunca fiyatlar neredeyse 2 katından fazla artmıştı. "Money and Inflation 1970's", *thepeoplehistory.com*, 2022, <https://www.thepeoplehistory.com/1970s.html>, (15.08.2023).

tetikledi. İran'ın petrol sahalarında gerçekleşen grevler nedeniyle ham petrol üretimi günde 4,8 milyon varil ya da o dönemki dünya üretiminin yaklaşık yüzde 7'si oranında azaldı. Diğer üreticiler bir kısmını telafi edebilse de toplam arzda yaklaşık yüzde 4-5 oranında bir kayıp yaşandı. Bunu takiben petrol fiyatları hızla tırmanarak 1979 ortalarında varil başına 13 dolardan, 1980 ortalarında 34 dolara yükseldi. 1973'teki gibi bir petrol şoku yaşamaktan korkan insanlar, benzin istasyonlarına akın etti ve saatler süren kuyruklar oluştu. 1979 yazında enflasyon yüzde 10'un çok üzerindeydi ve sürekli yükseliyordu.¹⁰⁰¹

Ekonomi parçalandıkça temel sosyal birim olan aile de parçalanıyordu. 1965 yılında nüfusun yüzde 14,9'u bekarken, 1979 yılında bu oran yüzde 20'ye yükseldi. Boşanma oranı 1965'te binde 2.5 iken 1979'da binde 5.3'e çıktı. Evlilik dışı doğumların oranı 1960'ta 5.3 iken 1978'de 16.3 oldu.¹⁰⁰² Schulman'ın tabiriyle yetmişli yıllar, siyasi farkındalıktan ziyade narsisizm ve bencillik üzerine kurulu bir kişisel farkındalık dönemine dönüşmüştü.¹⁰⁰³

Dünya çapında yaşanan Bretton Woods sonrası dönemin belirsizlikleri, Japonya ve Batı Almanya'nın ekonomik dirilişi ve hükümet dışı kuruluşların artan gücü, çevre ve aşırı nüfus artışı ve terör gibi ulus ötesi konulardan da etkileniyordu.¹⁰⁰⁴ Hava korsanlığı adı verilen yeni bir terör yöntemi 1970'lerde iyice yaygınlık kazandı. 1968-1977 yılları arasında 41, 1978-1988 yılları arasındaysa 25 uçak kaçırma olayı yaşandı.¹⁰⁰⁵

Ekonomik durgunluk ile Watergate ve Vietnam'ın getirdiği sosyal parçalanma arasında yalpalayan Amerikan toplumu kendine bir kaçış arıyordu. Bu kaçış, ya bir dini arayış oluyor ya müzik ve dansla kendini gösteriyor ya uyuşturucuya sığınmayı beraberinde getiriyor ya da bir akıl hastalığına neden oluyordu. Bu süreçte Evanjelizmin yükselişinin yanında çeşitli inanç yapıları ve yeni kiliseler ortaya çıkmaya veya güçlenmeye başladı. Şüphesiz, bunlardan 1970'lerin sonuna damgasını vuranı, Halkın Tapınağı (*People's Temple*) adlı bir dini topluluktu. 18 Kasım 1978'de Guyana'daki Jonestown yerleşkesinde, liderleri Jim Jones tarafından intihar etmeleri söylenen 300'den fazlası çocuk 918 kişinin zehirlenmiş bedenine ulaşıldı. *Hare Krsna*, *Scientology* veya *Unification Chu* gibi daha ezoterik inançlar da bu

¹⁰⁰¹ Samantha Gross, "What Iran's 1979 revolution meant for US and global oil markets", **Brookings.edu**, 2019, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/03/05/what-irans-1979-revolution-meant-for-us-and-global-oil-markets/>. (16.08.2023).

¹⁰⁰² Lemann, "How The Seventies Changed America".

¹⁰⁰³ Schulman, **The Seventies: The Great Shift in American Culture, Society, and Politics**, s. 145.

¹⁰⁰⁴ Keys, Davies ve Bannan, "The Post-Traumatic Decade: New Histories of the 1970s", s. 10.

¹⁰⁰⁵ "Aircraft Hijacking", **Wikipedia**, https://en.wikipedia.org/wiki/Aircraft_hijacking/ (16.08.2023).

yıllarda önemli sayıda katılımcı edindiler. Ayrıca, Mormonlar ve Yehova Şahitleri de önemli sayıda inanan ile güçlerini pekiştirdi.¹⁰⁰⁶ Kaçışın bir diğer ayağıysa müzik ve dansı. Dona Summer'ın 1975 yılındaki “*Love to Love You Baby*” şarkısıyla müzik listelerinde zirveye yerleşen disko kültürü, *Saturday Night Fever*¹⁰⁰⁷ (Cumartesi Gecesi Ateşi, 1977) filmiyle de sinemada geniş kitlelere ulaştı. Böylece disko kültürü, hem on yılın en popüler akımı haline geldi hem de travma sonrası iyileşme arayışının en büyük tezahürü oldu.

Uyuşturucu kullanımının artışı toplumsal kaçışın bir başka göstergesiydi. Toplumun her kesimini tehdit eden bu yönelimin kamuoyuna biraz da mizahi tonda yansımaları TV yıldızı Johnny Carson yaptı. Güney Amerika ülkeleri üzerinden kaçak yollarla ülkeye sokulan uyuşturucu toplumun neredeyse her kesimine ulaşıyordu. Carson, 1981 yılındaki Oscar törenini sunarken, toplum ve Hollywood'daki yaygın uyuşturucu kullanımı hakkında şaka yaparak, “çoğu Oscar ödülü kendini *Colombia*'ya borçlu, üstelik stüdyo olana değil ülke olana” dedi.¹⁰⁰⁸ 1960'ların LSD ve otları uyuşturucuyla karşılaştırıldığında oldukça masum kalıyordu. Bazı yazarlarsa bu yılları derin bir psikolojik travma dönemi olarak görmekte ve söz konusu travma ile boğuşmanın sonuçlarına dair farklı değerlendirmelerde bulunmaktaydı. Kimilerine göre bu durum siyasi olarak sonuç doğuran bir öfke yaratmışken, kimilerine göre iyileşme dürtüsü, yenilenmiş bir ahlaki netlik arayışına yol açmış veya kültürel üretkenlik için bir teşvik olmuştu.¹⁰⁰⁹ Her nasıl tezahür ederse etsin, Amerikan toplumunun ruh hali için tanımlayıcı bir metafor olarak, Amerikan Psikiyatri Birliği “travma sonrası stres bozukluğunu” 1980 yılında bir akıl hastalığı olarak tescil etti.¹⁰¹⁰

1970'lerin ikinci yarısı ve Carter döneminde yaşanan değişimi, New York'ta 1980'lerde aylık olarak yayınlanan *Spy* dergisinin yazdığı gibi, ulusun tercih ettiği el işaretleri gösteriyordu. 1960'ların sonlarında genç Amerikalılar, yeni ve daha iyi bir dünya inşa edebileceklerine dair kesin bir inançla, işaret ve orta parmaklarla yapılan V barış işaretini tercih ediyorlardı. Oysa 1970'lerin ortalarında, barış işareti yerini yukarı kaldırılmış tek bir orta

¹⁰⁰⁶ Thomas Robbins, David Bromley, “New Religious Movements in the United States”, **Archives de sciences sociales des religions**, C. 38, No: 83, 1993, s. 100–101.

¹⁰⁰⁷ John Badham, **Saturday Night Fever**, Paramount Pictures, 1977, <https://www.imdb.com/title/tt0076666>.

¹⁰⁰⁸ Doug Rossinow, **The Reagan Era: A History of the 1980s**, New York, Columbia University Press, 2015, s. 121.

¹⁰⁰⁹ Keys, Davies ve Bannan, “The Post-Traumatic Decade: New Histories of the 1970s”, s. 3–4.

¹⁰¹⁰ Thomas Borstelmann, **The 1970s: A New Global History from Civil Rights to Economic Inequality**, Princeton University Press, 2012, s. 9.

parmağa bırakmıştı.¹⁰¹¹ Bu müstehcen jest, 1960'lı yılların umutlu havasının öfkeye dönüşmesini ve 1970'lerdeki ruh halini ifade ediyordu.

3.1.3. Dış Politikanın Hollywood'a Yansımaları

3.1.3.1. Hollywood'a Hâkim Olan Temalar

Hollywood, 1970'lerin ortalarında kendini dönüştürmenin eşiğindeydi. 1975'te genç Steven Spielberg'in yönettiği *Jaws*, yeni yol haritasının işaretçisiydi. *Jaws*, Hollywood gişe rekortmenleri için bir model oluşturmuş ve hediyelik eşya, tişört, oyuncaklar gibi yan iş anlaşmalarının kârlılığını kanıtlamıştı. *Jaws*'ın ve yönteminin başarısı, endüstride dönüşüm çabalarının çalmasına ve büyük bir değişime işaret ediyordu.¹⁰¹² Bununla beraber iç ve dış politikanın etkileri sinemaya yansımaları sürdürdü. Bu bağlamda, Carter dönemi filmlerini üç kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, Vietnam gerçeğiyle yüzleşme filmleriydi. İkincisi insan hakları ve hukuk odaklı filmlerdi. Sonuncusuysa, ekonomik, toplumsal ve politik gündemden uzaklaştırma amacı taşıyan kaçış filmleriydi.

Hollywood, 1975'te sona eren Vietnam Savaşı'nı ele almakta, muhtemelen ulusu bölen bir konu olduğu için oldukça isteksiz davrandı. ABD kültüründe askeri kahramanlık ve ulusun özgüveni arasında kurulan paralellik neticesinde Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nı anlatan filmlerde ulusun gücü ve büyüklüğü askeri başarılarla endeksliydi. Bu askeri gücün büyüklüğüne, zamanla, ezilen halkları kurtarma rolü ve özgürlük savunucusu olma işlevi eklenerek idealist bir nitelik kazandırıldı.¹⁰¹³ Ancak, 1975'te Saygon'un düşmesiyle netlik kazanan ABD tarihindeki ilk askeri yenilgi, ulusal itibarda derin bir yaraya neden oldu. Söz konusu yenilmişlik hissi ve beraberinde Amerikan toplumuna yansıyan kayıplar ABD dış politikası ve bunun sinemaya yansımada derin etkiler yarattı.

*The Wild Bunch*¹⁰¹⁴ (Vahşi Belde, 1969), *Billy Jack*¹⁰¹⁵ (Billy Jack, 1971) ve *Deliverance*¹⁰¹⁶ (Kurtuluş, 1972) gibi alegorik olarak Vietnam'a dair kaygıları yansıtan düşük

¹⁰¹¹ Paul Rudnic ve Kurt Andersen, "The Irony Epidemic", *SPY*, New York, (03.1989), s. 96–97.

¹⁰¹² Schulman, *The Seventies: The Great Shift in American Culture, Society, and Politics*, s. 150.

¹⁰¹³ Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 302–303.

¹⁰¹⁴ Sam Peckinpah, *The Wild Bunch*, Warner Bros./Seven Arts, 1967, <https://www.imdb.com/title/tt0065214>.

¹⁰¹⁵ Tom Laughlin, *Billy Jack*, Warner Bros., 1971, <https://www.imdb.com/title/tt0066832>.

¹⁰¹⁶ John Boorman, *Deliverance*, Warner Bros., 1972, <https://www.imdb.com/title/tt0068473>.

bütçeli filmler ve *Hearts and Minds*¹⁰¹⁷ (Kalpler ve Zihinler?, 1974)¹⁰¹⁸ gibi doğrudan savaşa odaklanan belgeseller çekilse de Vietnam konusu ana akım Hollywood'da pek yer bulmadı. Hollywood'un yanı sıra, birkaç istisna dışında, Vietnam Savaşı'nda, hükümetin İkinci Dünya Savaşı'ndaki film çabalarına benzer bir çaba da görülmedi. Bir kez harekete geçen kamuoyunun kolayca dizginlenemeyeceğinden korkan Johnson, ülkesinin Vietnam'da bulunmasının nedenini açıkladığı erken dönem *Why Vietnam?*¹⁰¹⁹ (Neden Vietnam?, 1965) ile John Ford'un USIA için hazırladığı yüksek prodüksiyon değerine sahip bir belgesel dışında herhangi bir girişimi onaylamadı.¹⁰²⁰ Üstelik John Ford'un belgeseli *Vietnam! Vietnam!* (?, ?) hiçbir zaman gösterime girmede.

Vietnam, can sıkıcı bir konu olarak Amerikalı izleyicileri rahatsız etme ve yabancılaştırma potansiyeli taşıdığından ticari açıdan riskli bir konuydu. Üstelik, 1960'larda çekilen *The Green Berets* gibi filmlerde, savaş, komünist saldırganlığa karşı kahramanca bir mücadele olarak tasvir edildiğinden Hollywood'un güvenilirliğini kaybetme ihtimali söz konusuydu. Ancak, kamuoyunda savaş karşıtlığı arttıkça ve çatışmayla ilgili gerçekler daha yaygın olarak ortaya döküldükçe Hollywood, savaşın karmaşıklığını ve trajedisini yansıtan, sonuçta başarı sağlanamayan, anlamsız bir çatışmayı gösteren daha eleştirel filmler üretmeye başladı. Savaşın sakatlar, dilenciler ve işsizler olmak üzere üç ordu yarattığını söyleyen bir Alman atasözüne ek olarak, Vietnam Savaşı dördüncü bir ordu daha yarattı: film yapımcıları ordusu. Fakat, bu ordunun neferi olan yönetmenler, yaratıcı metaforlar, semboller ve şaşırtıcı imgeler konusundaki yeteneklerini genellikle derin kaygıları susturmak ve yaşananlara yakından bakmaktan kaçınmak için iyi bildikleri yöntemleri kullandılar.¹⁰²¹ Vietnam'la ilgili çekilen filmlerin neredeyse hiçbirinin adında Vietnam sözcüğünün yer almaması da bu bağlamda dikkat çekicidir.

Uzun süre Vietnam'ı ele almak için bekleyen Hollywood, başlarda, 1970 yapımı *M*A*S*H* gibi filmlerle Kore Savaşı üzerinden Vietnam savaşına üstü kapalı eleştiriler

¹⁰¹⁷ Peter Davis, *Hearts and Minds*, Warner Bros., 1974, <https://www.imdb.com/title/tt0071604/reference/>.

¹⁰¹⁸ *Hearts and Minds* adı, Johnson'un Vietnam Savaşı başlamışken yaptığı, nihai zaferin orada yaşayan insanların kalplerine ve zihinlerine bağlı olduğunu ifade ettiği 4 Mayıs 1965 tarihli bir konuşmaya atfen verilmiştir. Yumuşak gücü tarif için de sıklıkla kullanılan bu ifade, Johnson'un aslında Vietnam niyetini de açıklamaktaydı. Belgeselin 1975 yılının en iyi belgesel Oscar ödülünü kazanması, Akademi gibi geleneksel olarak muhafazakâr bir yapının, ABD dış politikasının temellerini sorgulayan bir belgesele ödülü vermesi, Hollywood'un HUAC döneminden sonra kat ettiği mesafenin ve toplumsal ve siyasal gelişmelerin sonucu aldığı yeni biçimin bir göstergesiydi.

¹⁰¹⁹ *Why Vietnam?*, 1965, <https://www.imdb.com/title/tt0251481>.

¹⁰²⁰ Peter C. Rollins, "The Vietnam War: Perceptions Through Literature, Film, and Television", *American Quarterly*, C. 36, No: 3, 1984, s. 427.

¹⁰²¹ Quart ve Auster, *American Film and Society since 1945*, s. 129.

yöneltti. Sonrasında Elia Kazan, 1972 yapımı *The Visitors*¹⁰²² (Ziyaretçi?, 1972) filmiyle Vietnam'da yaşanan trajedilerin ülkeye dönüldüğünde de devam ettiğini anlatırken, Martin Scorsese 1976 yapımı *Taxi Driver* filmiyle savaştan dönen askerlerin gündelik hayata alışma sorunlarına değindi. Bu filmlerin ardından da daha liberal ve ulusal konjonktüre uygun filmler geldi ve Vietnam'ın beyazperdedeki uzun süreli yokluğu bir dizi önemli ana akım filmle sona erdi. *Coming Home*¹⁰²³ (Eve Dönüş, 1978), *The Deer Hunter*¹⁰²⁴ (Avcı, 1978) ve *Apocalypse Now* (Kıyamet, 1979)¹⁰²⁵ gösterime girdi. Bu filmler, ABD dış politikasına ve ardındaki amaçlara yönelmekten ziyade büyük oranda Amerikan subay ve gençlerinin mahvolan hayatlarına odaklanan dram filmleriydi. Yine de *Coming Home*, Amerikan kayıplarına neden olan otoriteye ve onun verdiği kararlara yönelik kısık sesli de olsa eleştirilerin yöneltildiği ilk büyük Hollywood yapımıdır. Bu yıllarda çekilen her üç film de, savaşın geride bıraktığı fiziksel ve zihinsel yaraları ve ABD askerlerinin orada yaşadıklarının ulusal bilince ne ölçüde etki ettiğini gözler önüne sermektedir. Bu filmler, kayıplar üzerine kuruludur: masumiyetin, bacakların, aklın ve savaşın kaybedilmesini anlatmaktadır.¹⁰²⁶ Hollywood, Vietnam konusunda suçluluk ve utanç duygularını beyazperdeye yansıtırsa da kaybedilen savaşı kazanmış gibi göstermenin çeşitli yollarını aramaktaydı. 1970'lerin sonuna yaklaşıldıkça ve SSCB'nin Üçüncü Dünya'ya yönelik hareketleri ABD toplumunda kuşkuyla karşılandıkça Vietnam sendromunun değişim geçirmesi kaçınılmaz hale geldi. Yavaş yavaş, odağına Vietnam'daki erkek kahramanları alan askeri bir çılgınlık ve kahramanlık hikayeleri anlatılmaya başlandı.¹⁰²⁷

Vietnam Savaşı'na dair bir diğer ilgi çekici husus savaşın perspektifidir. Hollywood, Vietnam'ı beyaz Amerikalı askerlerin bakış açısından ve onların deneyimini geçerli tek deneyim kabul ederek, savaştaki Afro-Amerikalıların varlığını yardımcı rollere indirerek

¹⁰²² Elia Kazan, *The Visitors*, United Artists, 1972, <https://www.imdb.com/title/tt0069466/reference/>.

¹⁰²³ Hal Ashby, *Coming Home*, United Artists, 1978, <https://www.imdb.com/title/tt0077362>.

¹⁰²⁴ Michael Cimone, *The Deer Hunter*, Universal Pictures, 1978, <https://www.imdb.com/title/tt0077416>.

¹⁰²⁵ Filmde, Vietnam Savaşı'nda yüzbaşı olan Willard, bir zamanlar gelecek vaat eden genç bir subay olan ama artık delirmiş ve etrafı kendisine tapanlardan oluşan bir çete tarafından sarılmış Albay Kurtz'a suikast düzenlemek üzere Mekong nehrinin bir kolu boyunca Kamboçya'nın diğer ucuna gönderilir. *Apocalypse Now*, ordudan ayrılarak ilahi bir aydınlanma yaşayan Albay Kurtz'u aramak için ilkel bir nehir boyunca yapılan fiziksel bir yolculuk üzerinden insan zihnine yönelen metaforik bir filmidir. Filmi Amerikalıların Vietnam deneyimini geride bırakmalarına yardımcı olmak için yaptığını söyleyen Coppola, Vietnam'daki deneyimin duygusal ve fiziksel çalkantılarının yanı sıra dehşetine de yakından odaklanır. Böylece tarafsız bir siyasi yorum ile muhteşem bir estetiğin birleşimini mümkün kılar. Film, savaşı estetize ettiği için eleştirilse de dehşeti de aynı estetiklikte sunduğu için bu eleştiri çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Nathan Abrams, Ian Bell, Jan Udris, *Studying Film*, London, Arnold Publisher, 2001, s. 21.

¹⁰²⁶ David James ve Rick Berg, "College Course File: Representing the Vietnam War", *Journal of Film and Video*, C. 41, No: 4, 1989, s. 69–70.

¹⁰²⁷ Ryan ve Kellner, *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, s. 313.

anlatıyordu. Afro-Amerikalılar, 1965'te savaş kayıplarının dörtte birini ve 1967'de tüm muharip birliklerin yüzde 23'ünü oluşturmalarına rağmen, çatışmayı anlatan filmlerin yan unsuru olarak köşede tutuldular.¹⁰²⁸ Ayrıca, Vietnam filmlerinde düşman Vietkong'a ve hatta Güney Vietnamlı müttefiklere yönelik olumsuz bakış ağırlık kazanıyor ve savaşın kaybedilmesinin nedeni olarak Güney Vietnamlılar gösteriliyordu. Hollywood, hem Güney Vietnamlı müttefikleri hem de Kuzey Vietnamlı düşman güçlerini tamamen insanlıktan çıkaracak ve ayırt edilemez hale getirecek şekilde tasvir ederek, Doğu Asyalıları Batı değerlerine karşı homojen düşmanlar olarak sunuyordu.¹⁰²⁹ Öyle ki, *The Green Berets*'den sonra seks işçisi olmayan Asyalı bir kadının yer almadığı ya da Vietkong'un yüzüstü vahşiler olarak tasvir edilmediği bir Vietnam Savaşı filmi bulmak oldukça zordur. Vietnam'a dair filmlerin formülü 1980'lerde netleşecekti, ancak 1970'lerde ülkenin gündemi Vietnam Savaşı'nı kazanmaktan çok Vietnam'ı geride bıraktıracak ahlaki konulardı.

ABD'de, hukukun üstünlüğüne duyulan inanç toplumun yapıtaşlarından biridir. Bir Amerikan değeri olarak hukukun üstünlüğü de sinemanın ilk yıllarından itibaren kendine oldukça geniş bir yer bulmuştur. Griffith'in 1908 tarihli *Falsely Accused!*¹⁰³⁰ (Yanlış Suçlama?, 1908) kısa filmine dek geri götürülebilecek sinema ve hukuk birlikteliğinin uzun bir geçmişi vardır. Zamanla bu beraberlik daha görünür kılındı. Western filmlerindeki mahkeme sahneleri filmlerin temel setlerinden birine dönüştü ve yargıç, iyiyle kötüyü belirleyen unsur olarak belirginleşti. Bu çalışmada ele alınan *High Noon* ve *Rio Bravo* filmlerinde de şeriflerin, görevlerini yeri getirdikten sonra nihai kararı vermesi için mahkemeyi veya yargııcı bekledikleri hatırlanmalıdır. Westernler dışında da adalet ve hukuk konusu filmlerde, özellikle 1950'lerden itibaren, oldukça geniş yer buldu. *12 Angry Men*¹⁰³¹ (12 Öfkeli Adam, 1957), *Witness for the Prosecution*¹⁰³² (Beklenmeyen Şahit, 1957), *Anatomy of the Murder*¹⁰³³ (Bir Cinayetin Tahlili, 1959), *Inherit the Wind*¹⁰³⁴ (Rüzgârın Mirası, 1960), *Judgment at Nuremberg* (Nüremberg

¹⁰²⁸ Kaleem Aftab, "The Long History of Racism in War Movies", **BBC.com**, 2020, <https://www.bbc.com/culture/article/20200604-the-long-history-of-racism-in-war-movies>., (22.03.2023).

¹⁰²⁹ **A.g.e.**,

¹⁰³⁰ David Wark Griffith, **Falsely Accused!**, American Mutoscope & Biograph, 1908, <https://www.imdb.com/title/tt0000680/reference/>.

¹⁰³¹ Sidney Lumet, **12 Angry Men**, United Artists, 1957, <https://www.imdb.com/title/tt0050083/reference/>.

¹⁰³² Billy Wilder, **Witness for the Prosecution**, United Artists, 1957, <https://www.imdb.com/title/tt0051201/reference/>.

¹⁰³³ Otto Preminger, **Anatomy of a Murder**, Columbia Pictures, 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0052561>.

¹⁰³⁴ Stanley Kramer, **Inherit the Wind**, United Artists, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0053946/reference/>.

Duruşması, 1961) ve *To Kill a Mockingbird* (Bülbülü Öldürmek, 1962) gibi yapımlar oldukça rağbet gören filmler oldu.

1950’lerde bu tür hukuk odaklı filmlerin yükselişi elbette Soğuk Savaş ile alakalıydı. Hukukun üstünlüğüne duyulan inanç, Amerikalıları komünistlerden ayırt etmenin bir yoluydu. Filmler, komünistleri hukuku yok sayan öteki olarak konumlandırarak Amerikalıların hukukun üstünlüğüne olan inançlarını teyit etmenin yanında, Amerikan toplumunu hukukun üstünlüğü üzerine kurulmuş demokratik bir ulus olarak yeniden inşa ediyordu.¹⁰³⁵ Hatta Eisenhower, 1958’de, (özellikle seçildiği belli olan) 1 Mayıs’ın ulusal düzeyde Hukuk Günü olarak ilan edilmesine karar verdi. Eisenhower’a göre, “Amerikan halkı özgürlük, adalet ve hukukun üstünlüğüne ilişkin büyük mirası gururla hatırlamalı ve uyanık bir şekilde korumalıydı.”¹⁰³⁶ Bunun elbette uluslararası ilişkilerde de yansımaları vardı. Amerikan ulusunun, dünya ulusları arasında hukukun üstünlüğüne sadakatle bağlı en büyük ulus olduğu fikri filmler aracılığıyla aktarılıyordu. Filmler ele aldıkları konu özelinde adaletin işleyişini anlatmakla kalmıyor, hukukun üstünlüğüne dair inancı aşılayarak, hukukun Amerikan kültürüne ne denli içkin olduğunu da aktarıyordu. Bunu doğrularcasına, 1996 yılı itibarıyla, western filmleri hariç 69’u büyük çaplı olmak üzere 110 mahkeme filmi çekilmiştir.¹⁰³⁷

Doğrudan mahkeme filmleri dışında Amerikan hukuk ve adalet anlayışı çeşitli unsurlar aracılığıyla filmlerde yer bulmaktadır. Amerikan hukuk anlayışının popüler kültürdeki en büyük yansımalarından biri, ABD Yüksek Mahkemesi’nin 1966 tarihli *Miranda v. Arizona* kararıdır. Karar, polis tarafından gözaltına alınan kişilerin sorgulanmadan önce sessiz kalabileceklerini, bir avukata danışabileceklerini, söyleyecekleri her şeyin aleyhlerinde kullanılabileceği ve eğer avukat tutacak paraları yoksa kendilerine bir avukat atanacağı konusunda uyarılmaları gerektiğini belirtmektedir.¹⁰³⁸ *Miranda Hakları* olarak anılan bu haklar, zamanla birçok film ve televizyon dizisinde kendine yer bularak popüler kültürün bir parçasına dönüştü. Velhasıl, dünyanın her yanında yankılanan bu uyarı, Amerikan hukuk sisteminin bir

¹⁰³⁵ David Ray Papke, “Law, Cinema, and Ideology: Hollywood Legal Films of the 1950s”, *UCLA Law Review*, C. 48, No: 6, 2001, s. 1489.

¹⁰³⁶ “Law Day History”, *The Oklahoma Bar Association*, 2021, <https://www.okbar.org/lawday/history/>, (30.08.2023).

¹⁰³⁷ Paul Bergman ve Michael Asimov, *Reel Justice: Courtroom Goes to the Movies*, Missouri, Andrews McMeel Publishing, 1996, s. 18.

¹⁰³⁸ Michael Asimov ve Shannon Mader, *Law and Popular Culture*, New York, Peter Lang Publishing, 2013, s. 10–11.

yansıması olarak yer etmenin yanında hukukun üstünlüğü, masumiyet karinesi ve savunma hakkı gibi yasal hakları ve siyasi değerleri yumuşak güç olarak yaymaya katkıda bulundu.

Amerikan hukuk anlayışının toplum ve sinemadaki bir başka tezahürü de Yüksek Mahkeme yargıçlarının toplumsal figürler olmasıdır. Earl Warren gibi yargıçlar, kadın ve azınlık haklarının gelişmesi konusundaki öncü rolleri nedeniyle toplumda söz sahibi kişiler olarak kabul görmektedirler. Başkan tarafından önerilen ve senato tarafından atanan Yüksek Mahkeme yargıçları ölünceye dek görevlerinde kalmaları nedeniyle tarafsız ve adil figürler olarak değerlendirilmelerine rağmen siyasi düşünceleri bilinen ve hangi partiye yakın oldukları sır olmayan kişilerdir. Yargıç temsillerinin filmlerde yer alması ve kimi konularda topluma öncü olması Amerikan hukukunun toplumsal yönünü göstermektedir.

Tüm bunlara karşın hukuk sisteminin beyazların elinde bir araç olduğunu ve kendilerinin ırkçı yasa uygulamalarının kurbanı olduğunu iddia eden ve Amerikan hukukunu reddeden Kara Panterler gibi grup ve kişiler de bulunmaktadır. Radikal olarak mimlenen bu grup veya kişiler öne çıkarılmamış, bunun yerine sivil haklar hareketinden Patricia Williams gibi isimler üzerinden sorunların hukuk sistemi içinde, anayasa ve temel haklar bildirgesi aracılığıyla çözülebileceği, hatta sistemin önemli bir parçası olunabileceği anlatılmıştır.¹⁰³⁹ Bu nedenle, sivil haklar hareketinin gündeme getirdiği sorunların hukuk sistemi içinde çözüldüğü ve sistemin yeterli olduğu mesajı veren filmler sıkça çekilmiştir.

Carter döneminde, insanların doğuştan getirdikleri hakların, Amerikan dış politikasının temel amaçlarından birine dönüşerek bu hakları gözetmenin teşvik edilmesi salık verilince, sinema da buna kayıtsız kalmadı ve insan hakları Hollywood'da çeşitli şekillerde kendine yer buldu. Hollywood'un insan haklarını konu alan filmlerini kendi içinde ikiye ayırmak mümkündür. İlk grupta, insan haklarının tümüyle ülke dışı sorunlarla ilgili olmadığı fikrinden hareket ederek ülkedeki hukuk ve adalet sistemini ele alan, eleştirel unsurlar barındıran ama dikkatli bir gözle bakıldığında adalet sistemine toz kondurmayarak sorunları kişilere indirgeyen *Brubaker* ¹⁰⁴⁰(Brubaker, 1980) ve *And Justice For All*¹⁰⁴¹ (Ve Herkes İçin Adalet?, 1979) gibi filmler yer almaktadır. İkincisi gruptaysa, başka ülkelerde yaşanan insan hakları ihlallerini anlatan filmler bulunmaktadır. Konusu, adı verilmeyen ancak Şili olduğu anlaşılan bir ülkedeki çok da makul görünmeyen bir Amerikan vatandaşının ülkede yaşanan darbeye kaybolması

¹⁰³⁹ Ostendorf, "Why Is American Popular Culture so Popular ? A View from Europe", s. 347.

¹⁰⁴⁰ Stuart Rosenberg, **Brubaker**, Twentieth Century Fox, 1980, <https://www.imdb.com/title/tt0080474>.

¹⁰⁴¹ Norman Jewison, **And Justice for All**, Columbia Pictures, 1979, <https://www.imdb.com/title/tt0078718/>

sonrasında babası ve eşinin arayışları olan *Missing*¹⁰⁴² (Kayıp, 1982) ve Türkiye’deki bir hapishanede yaşananları insan hakları perspektifinden anlatan *Midnight Express*¹⁰⁴³ (Gece Yarısı Ekspresi, 1978) filmleri bunlardan bazılarıdır.

Vietnam ve insan hakları gibi ülke gündemine yönelik filmlerin yanında bir de bunlardan uzaklaşmak, birkaç saatlik eğlencelik seyir isteyen izleyicilere yönelik kaçış filmleri de bu dönemde oldukça popülerdi. Ne de olsa filmler, yapılmaları çok pahalı olsalar da çok ucuza izlenebiliyor ve onları tüketen insanlar için, paranın kazanılıp harcandığı gerçek dünyadan geçici bir kaçış sunuyordu.¹⁰⁴⁴ Kaçış filmlerini de kendi için kategorilere ayırmak mümkündü. Amerikan rüyasını yeniden icat ve popüler eden, müzikalleri disko kültürüyle birleştiren ve ulusa “süper” bir kurtarıcı sunan filmler bu dönemin kaçış filmi türünün başını çekiyordu.

Ülkenin kuruluşunun 200. yılında, gişe rekortmeni *Rocky*¹⁰⁴⁵ (Rocky, 1976) gibi bazı filmler, fakirlikten bir anda zenginliğe ulaştıran Amerikan rüyasını yeniden canlandırdı. Film, anlattığı masalsı hikâyeyi kendi hayatında da gerçekleştirerek yoksul bir aktör olan Sylvester Stallone’yi bir süperstar haline getirdi. En iyi film Oscar’ını kazanan ilk spor filmi özelliği taşıyan *Rocky*, etnik kökenli ve işçi sınıfından insanları Amerikan rüyasının baş aktörleri haline getirerek, yeni Amerikan rüyasını yaratıyordu.¹⁰⁴⁶ Philadelphia’nın kenar mahallelerinden birinde yaşayan bir boksör olan Rocky Balboa’nın dünya ağırsıklet boks şampiyonu siyahi Apollo Creed ile bir maç için seçilmesini anlatan film, dürüstlüğü, azmin ve sıkı çalışmanın önemine dair bir hikâyeye dönüşmektedir. *Rocky*’nin Amerikan rüyasına yakınlaşmasıyla birlikte, geleneksel Hollywood teması olan, “sıra dışı” sıradan adam yeniden canlandı ve benzeri birçok filmin önünü açtı.¹⁰⁴⁷ 1970’lerin başında Amerikan yaşamındaki yerleşik otorite kaynaklarına saldırıp onlarla alay eden ve hatta altlarını oyup gerçekleri ifşa ederek insanları sarsan, Bob Dylan’ın "rüya bitti, büyük Amerikan Rüyası bitti" diyerek şarkı yazmasına¹⁰⁴⁸ yol açan filmlerin ardından, Hollywood’un esnekliğini gösterircesine, 1980’lere geldikçe yeni bir Amerikan rüyası başlıyor gibi görünüyordu.

¹⁰⁴² Costa Gavras, **Missing**, Universal Pictures, 1982, <https://www.imdb.com/title/tt0084335>.

¹⁰⁴³ Alan Parker, **Midnight Express**, Columbia Pictures, 1978, <https://www.imdb.com/title/tt0077928>.

¹⁰⁴⁴ Robert Kolker, “Kültürel Pratik Olarak Sinema”, **Sinema, İdeoloji, Politika; Sinemasal Yakılar 1**, Çev. Ertan, Ankara, Orient Yayıncılık, 2008, s. 99.

¹⁰⁴⁵ John G. Avildsen, **Rocky**, United Artists, 1976, <https://www.imdb.com/title/tt0075148>.

¹⁰⁴⁶ Quart ve Auster, **American Film and Society since 1945**, s. 120.

¹⁰⁴⁷ **A.g.e.**, s. 121.

¹⁰⁴⁸ Schulman, **The Seventies: The Great Shift in American Culture, Society, and Politics**, s. 148.

Gençlik filmlerinin müzikallerle buluşması sonucunda yeni bir kaçış sineması türü 1970'lerin sonunda ortaya çıktı. Popülerleşen bu kaçış filmi türü, disko çılgınlığını ele alan disko filmleri ve gençlik müzikalleriydi. *Singing in the Rain*, *West Side Story* ve *The Sound of Music* gibi gösterişli müzikal filmlerin verdiği doygunlukla birkaç müzikalin gişede başarısız olması ve Yeni Hollywood akımının daha gerçekçi yaklaşımı, müzikallerin 70'lerde neredeyse unutulmasına yol açmıştı. Ancak, *Saturday Night Fever* ve *Grease*¹⁰⁴⁹ (*Grease*, 1978), müzikalleri, eski görkemli günlerine yeniden taşıdı. *Saturday Night Fever*'in başarısının temeli müzikti. Lucas ve Spielberg'in filmlerinin ardından 1977'nin en yüksek hasılat yapan üçüncü filmi olmasının yanında, filmin müzikleri, Michael Jackson'ın *Thriller* albümü çıkana kadar en çok satan albüm oldu.¹⁰⁵⁰ *Saturday Night Fever*¹⁰⁵¹ yetişkinlere yönelik bir filmken, *Grease*¹⁰⁵² aileye hitap ediyordu. 1950'lerde geçmesine rağmen genç nesiller arasında popüler olmayı sürdüren *Grease* aşk, arkadaşlık ve kendini keşfetme gibi evrensel temaları her yaştan izleyicide yankı bulacak bir çekicilikle ele almaktadır.

Bu dönemin bir diğer kaçış türüyse süper kahraman filmleridir. Kendinden önceki birçok kahraman hikayesinin belirli öğelerini başarıyla bir araya getiren 1978 yapımı *Superman*¹⁰⁵³ (*Superman*, 1978), Amerikan kimliğinin ve toplumsal değerlerinin savunuculuğunu üstlenmektedir. Amerikan kültürünün ve Amerikalılık tanımının üzerinden incelenebileceği bir ikon ve ulusal simge olan *Superman*, doğuştan getirdiği insanüstü becerilerini dünyayı kötülükten korumak, toplumun iyiliği ve Amerikan değerlerinin devamını sağlamak için kullanmakta ve Vietnam sonrası ülkenin kendine yeniden güvenmesinin bir aracına dönüşmektedir.¹⁰⁵⁴

¹⁰⁴⁹ Randal Kleiser, **Grease**, Paramount Pictures, 1978, <https://www.imdb.com/title/tt0077631>.

¹⁰⁵⁰ Eric Henderson, "Review: Saturday Night Fever", **Slant Magazine**, 2009, <https://www.slantmagazine.com/film/saturday-night-fever/>. (12.02.2023)

¹⁰⁵¹ Film, cumartesi geceleri 2001 Odyssey isimli yerel bir disko kulübünün müdavimi olan ve dans etmeyi çok seven Brooklyn'li bir genç olan Tony Manero'nın diskoda tanıştığı bir kadınla yaşadığı dönüşümü ve bu süreçte karşılaştığı zorlukları, içinde bulunduğu aile ve toplumun koşullarını da göstererek anlatır. Müzik ve dansın odağını oluşturduğu filmde, +18 etiketi almasına neden olan intihar ve tecavüz sahneleri bulunmaktadır.

¹⁰⁵² Filmde Sandy, yaz boyunca çok tatlı bir çocukla tanışmış, sahil kenarında az çok platonik bir aşk yaşamış ve Avustralya'ya döndüğünde onu bir daha asla göremeyeceğini düşünmüştür. Ancak ailesinin planları değişir ve yeni dönemle birlikte Sandy yerel liseye gider ve John Travolta'nın canlandığı Danny'yi görünce çok şaşırır. Çete arkadaşlarının önünde süper havalı olmak zorunda kalan Danny, Sandy'yi kabaca küçümser ama gizliden gizliye ona hâlâ aşıktır. İkili arasındaki ilişkiyi anlatan filmin arka planındaysa erkek kimliği, akran zorbalığı, doğum kontrol hapi öncesi dönemde seks ve Rock'n'Roll vardır.

¹⁰⁵³ Richard Donner, **Superman**, Warner Bros., 1978, <https://www.imdb.com/title/tt0078346/reference/>.

¹⁰⁵⁴ Murat Göç, "Superman Kimi Temsil Ediyor? Superman'de Kimlik, İdeoloji ve Cinsiyet", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 66, 2020, s. 235-239.

1932’de çizgi roman karakteri olarak oluşturulan fakat ilk çizgi romanı 1938’de yayınlanan *Superman*, 1950 ve 60’lar boyunca birçok televizyon dizisi ve sinema filmine konu oldu. Bu yapımlar arasında en ses getireni 1978 yapımı filmiydi. Söz konusu film, Vietnam Savaşı nedeniyle onuru kırılan ve Watergate skandallarıyla politik yozlaşmaya maruz kalan Amerikan halkına bir kurtarıcı sunuyordu. Yok olmak üzere olan bir gezegenden gönderilen ve Amerikalı çiftçi bir aile tarafından büyütülen *Superman*, kurgusal bir karakter olmasına rağmen Amerikan bayrağı renklerindeki kostümüyle Amerikan halkının vatanseverlik ruhunu harekete geçiren bir rol-modeldi.

Superman’in dünya dışı kökeni, diğer dünya uluslarına bir mesaj da içermektedir. Nasıl ki Amerika’da doğmayan *Superman*, Amerikan değer ve ideallerini içselleştirerek bunlar için mücadele ediyorsa dünyanın herhangi bir yerindeki insanlar da aynı değerler doğrultusunda hareket edip “Amerikalı” olabilirdi. Bu nedenle, çizgi romanın yaratıcıları olan Jerry Siegel ve Joe Shuster tarafından Amerikan kimliğinin çok yönlülüğünden etkilenecek oluşturulduğu söylene¹⁰⁵⁵, gerçek dünyadaki adı, ünlü Amerikalı aktörler Clark Gable ve Kent Taylor’un bir birleşiminden oluşsa¹⁰⁵⁶ ve ilk Amerikalılar gibi tek yönlü bir biletle dünyaya gelen bir göçmen¹⁰⁵⁷ olsa da, *Superman* sadece Amerikan ulusu ve coğrafyasıyla sınırlı bir kahraman değildir. Gezegendeki her sorun ve fikirle ilgilenir ve bu nedenle tüm dünya insanlarına (ve izleyicilerine) hitap eder.

Hollywood filmlerinin daha çok izleyiciye ulaşmasını mümkün kılacak teknolojiler de yine bu dönemde ortaya çıkarak gelişmeye başladı ve sinema endüstrisini tahmin edilemez ölçüde değiştirdi. 1970’li yıllar birçok yeni devrimsel teknolojiye tanık oldu. 1975’te *Microsoft*, 1976’da *Apple* ve 1977’nin ocak ayında ilk kişisel bilgisayar *Commodore PET* görücüye çıktı. Bilgisayar teknolojileri birkaç yıl içinde öylesine gelişecekti ki 1982 yılında *Times* dergisi tarafından *bilgisayar* yılın adamı (makinesi) seçilecekti.¹⁰⁵⁸ Tüm bunlar bir yana, Hollywood’u bu yıllarda doğrudan ilgilendiren iki büyük teknolojik gelişme daha yaşandı. Bunlardan ilki,

¹⁰⁵⁵ Roy Schwartz, “How Superman Became a Christ-Like Figure in American Culture”, **Literary Hub**, 2023, <https://lithub.com/how-superman-became-a-christ-like-figure-in-american-culture/>, (29.08.2023).

¹⁰⁵⁶ Göç, “Superman Kimi Temsil Ediyor? Superman’de Kimlik, İdeoloji ve Cinsiyet”, s. 236.

¹⁰⁵⁷ Iuri Andréas Rebln, Kathlen Luana de Oliveira, “Superman without Borders: The Controversial Renunciation of U.S. Citizenship and its Political Implications for U.S. ‘Soft Power’”, **Issues in International Politics, Economy, and Governance**, ed. Yannis A. Stivachtis ve Price Christopher, Atiner, 2014, s. 68, https://www.researchgate.net/publication/303552966_Superman_without_Borders_The_Controversial_Renunciation_of_US_Citizenship_and_its_Political_Implications_for_US_Soft_Power, (29.08.2023).

¹⁰⁵⁸ “The Computer, Machine of the Year | Jan. 3, 1983”, **time.com**, 1983, <https://content.time.com/time/covers/0,16641,19830103,00.html>, (26.08.2023).

Sony'nin 1975'te ev tipi videokaset kaydedici/oyuncuyu piyasaya sürmesiydi. Yaklaşık 2.000 dolara mal olan bu cihaz, ilk çıktığında bir saate kadar kayıt yapabiliyordu. İzleme alışkanlıklarını etkilemesi tahmin edilse bile sonrasında ulaştığı boyut hayal bile edilemeyen bu teknoloji, sinema konforunu evlere taşımanın yanı sıra filmlere ikinci bir hayat veriyordu. Stüdyolar, *Betamax* ve *VHS* video oynatıcıların yaygınlaşmasıyla yeni ve eski filmlerin kasetlerini piyasaya sürmeye başladılar ve kaset sayısı kısa sürede milyonlara ulaştı. Artık film izlemek, büyük oranda evdeki video oynatıcıda gerçekleştirilen bireysel bir eyleme dönüşmek üzereydi. İzleyici, film izleme hızını, zamanını, mekanını, tekrarlarını, koşullarını kontrol edebilir hale geldikçe evde film izleme alışkanlığı da arttı.¹⁰⁵⁹

1986 yılında, söz konusu videokaset gelirleri gişe gelirlerini geride bıraktı.¹⁰⁶⁰ Gişede başarılı olsun veya olmasın, videokaset haliyle ikinci bir hayat şansı bulan filmler, stüdyolara düzenli ek gelir sağladıkları gibi dünyanın çeşitli yerlerine dağıtılan kasetler yoluyla da kâr getiriyordu. Yüksek Mahkeme'nin anti tröst kararı sonrası film üretim ve gösterim haklarını başka şirket ve birimlere devreden stüdyolar, dağıtım sektöründe kalmayı sürdürmüşlerdi. Bu durum bağımsız yapımcıların başarılı ürünler ortaya koysa bile dağıtım sektöründe tekel olmayı sürdüren 5 büyük şirkete, *Paramount*, *Warner Bros.*, *Universal*, *Twentieth Century Fox* ve *Columbia*'ya bağımlı olması anlamına geliyordu.¹⁰⁶¹ Söz konusu şirketler, dünyanın çeşitli ülkelerine videokasetleri de dağıtarak kârlarını artırmaya devam ettiler.¹⁰⁶² Bu dağıtım bir şekilde SSCB'ye de ulaşıyordu. Helsinki sonraki süreçte SSCB'deki elitler, Batı'ya seyahat ettiklerinde video oynatıcılar da dahil olmak üzere çeşitli tüketim mallarıyla geri dönüyorlardı. 1980'lere gelindiğinde Sovyet hanelerinin çoğunda televizyon vardı ve Hollywood filmleri bu oynatıcılarla izlenebiliyordu. Zamanla daha fazla film özgürlük arzusunu körükleyerek insanların gündeminin şekillenmesine yardımcı oldu.¹⁰⁶³

1970'lerdeki ikinci büyük teknolojik gelişme, uydu yayınları ve kablolu TV teknolojisindeki sıçramaydı. Yeni filmlerini ticari televizyonlara önceden satarak gişede çakılma olasılığını azaltan stüdyolar, TV için özel içerikler üretmeye ve eski filmleri TV ekranlarından göstermeye de yöneldiler.¹⁰⁶⁴ Stüdyolar, uydu ve kablo üzerinden yayın yapmaya

¹⁰⁵⁹ David A. Cook, *Lost Illusions: American Cinema in the Age of Watergate and Vietnam, 1970-1979*, New York, University of California Press, 2000, s. 5.

¹⁰⁶⁰ Gomery, "Yeni Hollywood", s. 539.

¹⁰⁶¹ *A.g.e.*, s. 540.

¹⁰⁶² *A.g.e.*, s. 541.

¹⁰⁶³ Rosenberg, "Consumer Capitalism and the End of the Cold War", s. 508-509.

¹⁰⁶⁴ Quart ve Auster, *American Film and Society since 1945*, s. 106.

başladı. Özellikle *Time Inc.*'in *Home Box Office* (HBO) sistemini kurmasıyla aylık 10 dolara en yeni Hollywood filmleri reklamsız ve sansürsüz izlenebilir hale geldi. Böylece, stüdyolar hem TV ile rekabette geri kalmıyor hem de kablo TV abonelikleri sayesinde düzenli gelire kavuşuyorlardı.

Bir tür öykü anlatıcısı olan filmler, 1970'lerin ikinci yarısında Amerikan kültürünün çeşitliliğini, dönemin farklılaşan sorunlarını ve öne çıkan gelişmelerini beyaz perdeye aktarmıştır. Elbette Carter döneminin belirgin yönü dış politikada insan hakları ve özellikle Vietnam'ın kötü anılarını silmek olduğundan bu kısımda incelenecek filmler de bu doğrultuda seçilmiştir. Bu bağlamda, değerlerine bağlı bir avukatın etik kaygılar ve yozlaşmış hukukçuların arasında sıkışmasını anlatan...*And Justice For All*, Amerikalı gazeteci Charles Horman'ın 1973 yılında bir askeri darbe sırasında kaybolmasını konu alan *Missing* ve güçlü ve erdemli bir süper kahramanı odağına alarak izleyicinin moralini yükseltmeyi amaçlayan *Superman* filmleri incelenmiştir.

3.1.3.2. Hollywood'un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı

Hollywood'da hukuk sistemini ve hukuki süreçleri farklı perspektiflerden ele alarak izleyicilere adalet sistemiyle ilgili çeşitli perspektifler sunan birçok film çekilmiştir. Bunlardan, 1979 *Columbia* yapımı, Al Pacino ve Jack Warden'ın başrollerinde yer aldığı, Norman Jewison'ın yönetmenliğini yaptığı *And Justice For All* bu çalışma kapsamında ele alınacaktır.

Baltimore'lu Arthur Kirkland, idealist bir savunma avukatıdır. Yargıç Henry Fleming, üç gün geç kaldığı için bir davada masum müvekkilinin dosyasına bakmayı reddedince Kirkland Fleming'i yumruklar ve itaatsizlik suçlamasıyla nezarete atılır. Nezarete karşılaştığı genç siyah bir travesti olan Ralph Agee'nin savunmasını üstlenir. Bu sırada, cadı avına çıkmakla suçladığı etik komitesinden Gail Packer ile aşk yaşamaya başlar. Kirkland'ın hayatı, dostane bir ilişki kurduğu intihara meyilli Yargıç Francis Rayford ve suçlu olduğunu bildiği müvekkillerini savunan ortağı Jay Porter ile daha da karmaşıklaşır.

Yargıç Fleming bir kadın tarafından tacizle suçlanınca kendini savunması için Kirkland'ı ister. Kirkland bu isteği reddeder ancak, daha önce ihlal ettiği avukat-müvekkil gizliliği prensibinin ortaya çıkarılmasıyla tehdit edilince kabul etmek zorunda kalır. Bu sırada, Kirkland'ın arkadaşı Porter suçluluk hissiyle başa çıkamaz ve ciddi bir sinir krizi geçirir. Ardından, duruşmasında yaşanan hatalı bir durum sonucu siyah travesti Agee intihar eder. Daha da karmaşıklaşan olaylar, üç gün geç kaldığı için dosyasına bakılmadığından hala hapisshane

olan Jeff McCullaugh isimli mahkûmun kendini kaybedip gardiyan rehin alması ve orantısız güç kullanan polisler tarafından vurularak öldürülmesiyle doruğa ulaşır.

Bu süreçte Kirkland, Fleming'in gerçekten de kadına tecavüz ettiğini öğrenir. Duruşmada, avukatı olarak onu savunmak ya da gerçekleri açıklayarak kariyerinden olmak gibi bir ikilem arasında kalan Kirkland, haklı bir kadına karşı suçlu bir adamı savunmayacağını söyleyerek Fleming'i suçlu ilan eder. Film, Kirkland'ın bu çıkışının ardından adliye binasının merdivenlerinde otururken yüzünü göstererek sona erer.

Film, sonunda iyilerin kazandığı klasik Hollywood filmlerinden farklıdır. 1950'lerin filmlerinde çoğunlukla avukatlar, kendilerini masum müvekkillerine adanmış dürüst insanlar; hukuk kurallarıysa, adaletin tecelli etmesini sağlayan yakın bir müttefik olarak resmedilmiştir. Benzer şekilde yargıçlar da politikadan uzak, nispeten tarafsız figürler olarak çeşitli dilekçe ve itirazları karara bağlayan yetkin kişilerdir.¹⁰⁶⁵ Ancak bu filmde, serseri ve tecavüzcü yargıçlara veya müvekkilini savunmayı unutup “en fazla 10 ay yatıp çıkar” diyen avukatlara rastlanmaktadır. Film, başroldeki Kirkland'ın esas hikayesinin yanı sıra “yanlışlıkla” sadece dürüst avukatları soruşturan etik komitesindeki kız arkadaşının, nevrotik hukuk ortağının, kaçık müvekkilinin ve mahkeme salonunda belindeki silahı “kanun ve düzen, düzeni bu sağlar” diyerek ateşlemekten imtina etmeyen kıdemli yargıcın karmaşık hikayesini de anlatmaktadır ki bu, adalet sisteminin farklı yönlerine işaret eder. Her biri başka bir sorunun temsili olan bu karakterler, idealler ile gerçekler arasındaki kırılmanın göstergeleridir. Mesela kıdemli yargıç, toplumu yargılayanların bunu nasıl orantısız ve yetersiz bir şekilde yaptıklarının bir örneğini verirken, Kirkland'ın nevrotik ortağı beraat ettirdiği suçlu müvekkillerinin eylemleriyle ilgili suçluluk duygusu nedeniyle yavaş yavaş aklını yitirmekte ve vicdanı temsil etmektedir. Tüm bunların ortasındaysa hukukun idealizmle değil, para ve gizli anlaşmalarla uygulanmasına karşı çıkarak, trans bir siyahı da genç bir beyazı da aynı şevkle savunan avukat Kirkland'ın hikayesi yer almaktadır.

And Justice For All filminin esas eleştirdiği ve karşı çıktığı şey, adaleti uygulayan insanların yozlaşması, mesleklerine yabancılaşmalarıdır. Yoksa Fleming'in polis tarafından tutuklandığı sahnede de görüleceği üzere, söz konusu bir yargıç olduğunda bile, bir suç ithamı karşısında güvenlik güçlerinin, mahkemenin, adaletin ve dolayısıyla sistemin doğru işlemesi net bir şekilde gösterilir. Tacizle suçlanan yargıç bile sistemin dışına çıkmaz ve oyunu

¹⁰⁶⁵ Papke, “Law, Cinema, and Ideology: Hollywood Legal Films of the 1950s”, s. 1476–1477.

kurallarına göre oynar. Sistemin kendini aklamasını sağlamaya çalışmak için avukat tutar. Bir başka örnekte kanıtları görmesine rağmen savcı, davadan geri çekilemeyeceğini ifade eder. Savcıyla görüşen Kirkland, Fleeming'in yalan testini geçtiğini ve görgü tanığı olduğunu belirterek davaya gerek olmadığını belirtir. Ancak savcı, davayı düşürürse medyanın üzerine geleceğini ve politik nedenler olduğunu düşüneceklerini söyler. “Herkesin gözü bu davada olacak, ucuz bir cinayet olsa anlaşılabirdik ama öyle değil” der. Medya ve kamuoyu baskısının birer göstergesi olan bu sahneler demokratik bir toplumun gerekleridir. Filmin gösterdiği ve eleştirdiği şey, sistem işlemesine rağmen önemli olanın adalet değil, kurallara uygunluk ve güç oluşudur. Filmde güç, adalet kılığına bürünmüş olarak gösterilir ve bu eleştirilir. Oysa insanlar yasaların lafzına uysalar, işlerini önemsedikleri için yapsalar sistem işleyecektir.

Hollywood filmlerinde hukuk veya adaletin temsili, genelde mahkeme salonu olarak belirlenen ve bir elinde kılıç bir elinde terazi olan gözleri bağlı kadın veya sütunlu büyük bir bina gibi temsiller gösterilerek işaret edilen belirli bir mekânda gerçekleşmektedir. Bu filmde de adaleti ifade eden bir mekân olarak mahkeme, hukukun görünür olduğu yerdir. Sav ve savunma şeklinde iki tarafı içeren ve mahkeme salonunda gerçekleşen hukuki mücadelede olaylar, çeşitli tanıklar, kanıtlar ve bilirkişiler tarafından anlatılarak izleyiciye aktarılır. Sav (iddia), savcı tarafından açılıştan ifade edilirken, sonrasında savunma makamı olan avukata kendi argümanlarını ifade etmesi veya savunmasını sunması için fırsat verilir. Savcı ve savunma avukatının kürsüde tarafları sorgulaması ve çapraz sorguya çekmesi filmler açısından en ilgi çekici unsurdur çünkü tahmin edilemez ve heyecan vericidir.¹⁰⁶⁶ Sonuçta, kapsamlı ve tutarlı bir şekilde bir araya getirilen gerçekler doğrultusunda yargıç ya da jüri hükmünü verir. Yargı sürecinin sonunda varılan hukuki bir karar olarak hüküm, anlatının doruk noktasını oluşturur. Hükmün nihai olması yani çatışmayı sona erdiren bir karar olması sinemasal açıdan bir çözüm getirmesinin yanı sıra Amerikan yasalarına da uygun düşmektedir. Hukuki çatışmanın yargıç veya jüri tarafından sonlandırılması, mahkemenin adaleti gerçekleştirme kabiliyetine işaret etmektedir.¹⁰⁶⁷ Böylece filmler, adaletin sağlandığı algısı ve beraberinde hukuk sisteminin ve hukukun meşruiyetinin güçlendiği mesajıyla sona erer. Oysa bu filmin sonu muğlaktır.

Filmin sonuna doğru Kirkland söz hakkı kendisine geldiğinde, jüriyi hedef alarak adalet üzerine bir konuşma yapar. “Savunma ve savcılık, ikisi de kazanmak ister. Adaleti pek

¹⁰⁶⁶ A.g.e., s. 1478–1479.

¹⁰⁶⁷ Nerit Grossman, “Just Looking: Justice as Seen in Hollywood Courtroom Films”, *Law, Culture and the Humanities*, C. 15, No: 1, 2015, s. 94.

umursamadan suçlu olanın kim olduğunu önemsemeden kazanmak ister. Kazanmak her şeydir” der. Ancak, kendisinin böyle davranmayacağını, genç kadının güçlü bir yargıç tarafından tecavüze uğradığı konusunda yalan söylemediğini, savunmak zorunda kaldığı adamın suçlu olduğunu belirten Kirkland, müvekkilinin, koruması gereken insanlara tecavüz ettiğini haykırırken salondan çıkarılır. Sonrasında yaşananlar izleyiciye bırakılır. Tam da 1970’lerin havasını veren filmde iyi veya kötü bir son yoktur.

Kürsüdeki kişilerin sorguları ve çapraz sorguları Amerikan sinema tarihinin en iyi sahneleri arasında yer almasına karşın gerçek duruşmaların tutarlı bir hikayesi söz konusu değildir ve olması da beklenmez. Tanıklar ve kanıtlar, bir Hollywood filminde olduğu gibi büyük ve gelişmekte olan bir bulmacanın parçaları değildir. Söz konusu filmlerin hukukla ilgili ortak bir amacı varsa, o da yasal prosedürlerin gerçekçi bir şekilde tasvir edilmesi değil, hukuk ve adaletin bir şekilde yan yana getirilmesidir. Bu dönemin tüm önemli hukuk filmleri genel olarak hukukun adaletle ilişkisini irdeler. Popüler kültür eserleri olarak bu filmler derin, irdeleyici, felsefi çalışmalar değildir, ancak bir dizi güncel ulusal ve uluslararası Soğuk Savaş kaygısına işaret ederler ve bu kaygıların hukuk tarafından adil ve hakkaniyetli bir şekilde ele alınıp alınmadığını göstermeye çabalarlar.¹⁰⁶⁸ İncelediğimiz film de 1950’lerin idealist avukatlarını odağına alan ve mahkeme dramaları aracılığıyla Amerika’nın hukukun üstünlüğüne inancını teyit ve teşhir eden filmlerden farklıdır, çünkü zaman farklıdır. 1970’lerin sonundaki filmler, algıları olgu olarak sunmak yerine, göz ardı edilemeyen olguları yeniden yorumlayarak yeni bir gerçeklik yaratmaya çabalarlar. 1950’lerin filmlerinin, güncel ve eleştirel hali olan bu film, Nixon sonrası yaşanan güven sorununu adalet sistemine aktararak eleştirel bir dil kullanmasına rağmen, sorunun kişilerde ve kişiler arasındaki ilişkilerde bulunduğunu vurgulayarak sistemi aklamaya devam etmektedir. Hollywood filmlerindeki eleştirilerin bir ön alma, “evet bizim de yanlışlarımız var, ama” deme biçimi olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bu nedenle, ABD’yi haklı veya kahraman olarak yansıtan filmler veya TV dizileri izlenebileceği gibi, tam tersine, eleştirel ya da şüpheli bir bakış açısıyla ele alınmış anlatılara da denk gelinebilir. Elbette tüm ülkeye hâkim olan bütüncül bir fikir ve değerler demeti yoktur. Bütüncüllüğün olmaması surdaki bir gedik veya bir zayıflık anlamına gelmekten ziyade, esasen gücün kapsamının genişliğini ortaya koymaktadır. Hollywood filmlerindeki adalet sistemi ve hukuk yaklaşımı da bu bağlamda ele alınmalı, kişiler eleştirilirken sistemin amlandığı akıldan

¹⁰⁶⁸ Papke, “Law, Cinema, and Ideology: Hollywood Legal Films of the 1950s”, s. 1480–1481.

çıkarılmamalıdır. Ayrıca Hollywood filmlerindeki eleştirilerin, sistemi daha güçlü, daha çeşitli ve daha tutarlı hale getiren bir öğrenme aracı olduğu aşıkardır. Çünkü, Hollywood’da eleştiri, istisnalar hariç tutulursa, devrim değil bir reform çağrısı niteliğindedir. Uzun lafın kisası, Amerikan sistemi sürekli yenilenen ve yeniden düzenlenen bir forma sahiptir ve Hollywood eleştirisi bu sistemin siyasi ve kültürel olarak yenilenmesine katkı sağlamaktadır.

Senarist de olan ancak şair kimliğiyle daha çok bilinen Attila İlhan’ın da tespit ettiği üzere, Hollywood’da polislerin hırsızlık yapması üzerine bir film seyredersin. Dehşet verici gelir ve polisin hırsızlık yapmayacağını düşünerek şaşırırsın. Ama bunu öyle bir hale getirecek şekilde bağlar ki, sonunda ceza, sistem içinde kendiliğinden kesilir. İzleyiciye de böylece sistem seni her türlü korur mesajı verilir. Öyle bir tertiple yapar ki bunu sonunda gelip başka polisler sahtekâr polisleri yakalar. Sonuç olarak sistem kendi kendini kontrol eder.¹⁰⁶⁹

Bu noktada, Carter’ın insan hakları söyleminin tam anlamıyla karşılık bulduğu ve ABD’nin dahil olduğu artık belgelerle ortaya konulmuş olan¹⁰⁷⁰ ancak filmde Şili’de yaşandığı ifade edilmeyen darbeyi odağına alan *Missing* filmine geçebiliriz.

Missing, Yunan asıllı Fransız yönetmen Constantinos Gavras’ın ilk Hollywood filmidir. Başrollerinde Jack Lemmon, Sissy Spacek ve Melanie Mayro’nun yer aldığı film, 1982’de en iyi senaryo dalında Oscar kazanmasının yanı sıra en iyi erkek oyuncu, en iyi kadın oyuncu ve en iyi film dallarında da aday gösterildi. 1982 Cannes Film Festivali’nde Altın Palmiye’yi Şerif Gören’in *Yol*¹⁰⁷¹ (Yol, 1982) filmiyle paylaşan bu etkileyici yapıtın yapımcılığını Universal Pictures üstlenmiştir ki böylesi bir eleştirel filmin büyük Hollywood stüdyolarından birince üstlenilmesi şaşırtıcıdır.

Gerçek olaylara dayalı bir kitaptan uyarlanan filmde, Amerikalı çift Charlie ve Beth Horman bir Güney Amerika ülkesinin Santiago kentinde yaşamaktadır. Beth’in Amerikalı arkadaşı Terry Simon ile Charlie, ordunun darbe yaptığı gün bir başka kent olan Vina del Mar’dadırlar. Charlie ve Terry geceyi geçirdikleri otelde ABD ordusu ve hükümet yetkilileriyle karşılaşır. Hatta aralarından bir tanesi aslında emekli olduğunu, ancak ABD Donanması’nın kendisini özel bir iş için görevlendirdiğini ve işin halledildiğini söyler. Darbe nedeniyle Charlie

¹⁰⁶⁹ Nur Akalın, *Şehir Filmleri Attilâ İlhan*, İstanbul, +1 Kitap, 2006, s. 52–53.

¹⁰⁷⁰ Pascale Bonnefoy, “Documenting U.S. Role in Democracy’s Fall and Dictator’s Rise in Chile”, *The New York Times*, (15.10.2017), <https://www.nytimes.com/2017/10/14/world/americas/chile-coup-cia-museum.html>. (30.08.2023)

¹⁰⁷¹ Şerif Gören, *Yol*, Türkiye, Cactus Film, 1982, <https://www.imdb.com/title/tt0084934/reference/>.

ve Terry, Vina'daki "gayriresmî" Amerikan varlığı da dahil olmak üzere gördüklerini ve duyduklarını not almaya karar verirler. Darbenin ikinci günü Amerikalı muhabir Kate Newman, ordunun herhangi bir nedenle insanları alıp götürdüğünü söyleyerek kendilerinin de alınıp ortadan kaybedilmemeleri için halkın görebileceği, Amerikan dostu büyük bir otele sığınmalarını tavsiye eder. Charlie, Terry'yi otelde bırakarak karısı Beth'i almak üzere eve doğru yola çıkar. Bu esnada Beth, sokağa çıkma yasağı nedeniyle ancak ertesi sabah eve dönebilmiştir ve Charlie evde yoktur. Komşusundan askerlerin evlerine geldiğini öğrenir. Başka bir komşusu ise sivillerin geldiğini söylemektedir. Charlie götürülmüştür, ancak kimin söylediğine göre Charlie'yi götüröenler sürekli değişmektedir. Hatta kimi yetkililer, Charlie'yi götüröenlerin asker kılığına girmiş solcular olabileceğini bile söyler.

Bu olaydan iki hafta sonra Charlie'nin babası Ed Horman, oğlunun yerini bulmak için Santiago'ya gelir. Ed, hümanist, özgürlükçü, demokrat, Amerikan demokrasisine güvenen, devletine, ülkesine bağlı zengin bir vatandaş ve muhafazakâr bir Hıristiyan ilahiyatçıdır. Oğluyla gelini Beth'i sorumsuz ergenler olarak görmekte ve ABD'deki rahat yaşamı bırakıp buralara geldikleri için içten içe kızmaktadır. Ed kayıp oğlunun bulunması konusunda diplomatik yardım almak için yerel politikacılarla temasa geçer. Santiago'da Charlie'nin davası büyük ölçüde ABD Konsolosu Phil Putnam ve Donanma subayı Yüzbaşı Ray Tower tarafından ele alınır. Büyükelçilikte yapılan ilk görüşmede Ed'e oğlunun politik görüşü sorulur. Ed çok üstünde durmadan "liberaldir sanırım" der. Yetkililer "emin misiniz?" diye sorunca "ne fark eder ki" der ve geçiştirir.

Ed ve Beth, Charlie'i bulmak gibi ortak bir amaca sahip olsalar da sık sık birbirleriyle anlaşmazlığa düşerler. Ed, Putnam, Tower ve diğer tüm ABD yetkililerinin kendisine, Beth'e ve ABD vatandaşı olan Charlie'ye yardım etmek için her türlü nüfuzlarını kullanacaklarını düşünürken, Beth onlara, özellikle de Tower'a güvenmemektedir. Soruşturma sürecinde Ed, oğlunu gerçekten tanımadığını fark eder ve oğlu hakkında yeni şeyler öğrenir. Ed'in hastaneler, morglar, polis karakolları ve ulusal stadyumdaki macerası, neler olduğunu yeterince açık bir şekilde ortaya koyan geçmişe ait sahnelerle kesilir. Charles ABD'deki rahat hayatını bırakarak tanımadığı bir ülkede yaşamaya, bununla beraber solcu bir gazetede yazmaya başlamış, ayrıca yaşanan darbeye ABD'nin parmağı olduğunu anlamıştır.

Ed, Amerikalı yetkililerin her şeyi anlatmadığına inanmaya ve kendilerine yardım etmeye çalışanlar tarafından giderek daha fazla oyalandığını anlamaya başlar ve başkalarının yardımıyla gerçeği öğrenir. Oğlu, darbenin ilk günü, nasılsa Amerikalı diyerek rahatça konuşan

Donanma subayının konuşmalarına dikkat kesilmiş ve söylenenleri takip etmiştir ancak, solcu bir gazetede çalışan sakıncalı bir Amerikalı olduğu anlaşılınca da ortadan kaybedilmiştir. Bir Amerikalının, Amerikan büyükelçiliğinin izni ve bilgisi olmadan öldürülmeyeceğini bildiğinden büyükelçiliğin de işin içinde olduğunu anlar. Bu gerçeği öğrendikten sonra bile hala kendisine yalan söyleyen yetkilere rağmen ülkesine ve değerlerine olan inancı sabit kalır. Fakat, yöneticilere ve yöntemlerine karşı düşünceleri değişir. Ed, oğlunun ölü bedeninin bulunmasının ardından ABD'ye gönderilmesini ister ama büyükelçilik yüklü bir gönderme masrafı çıkarır. Vergiler dahil tam rakamı söylerken Ed bürokrasinin soğuk yüzüyle karşılaşır ve düşünceleri netleşir. Havaalanında uçağa binip ülkeden ayrılmadan önce Ed, “oğlumun ölümünde parmağı olan herkesin hayatını mahvedeceğim, bu benim hakkım, sizin gibi insanları hapse atacak bir ülkem olduğu için şükrediyorum” der. Film bitmeden önce Ed Horman'ın Kissinger da dahil 11 görevli hakkında oğlunun ölümünde iştirak veya ihmalleri olduğu gerekçiyse dava açtığı, oğlunun bedeni 7 ay sonra gönderildiği için otopsinin imkânsız hale geldiği ve mahkemenin, gerekli belgeler devlet sırrı olarak addedildiğinden davanın reddine karar verdiği bilgisi verilir ve film sona erer.

Soğuk Savaş döneminde, birbirini izleyen ABD hükümetlerinin politikası, yerlerine solcu bir hükümet gelme olasılığı varsa, dünyanın her yerinde otoriter sağcı hükümetleri iktidarda tutmaktı. Carter, bu politikanın zararlı olduğunu düşünerek aksine hareket etse de sonuç pek iç açıcı değildi. Filmdeki ABD büyükelçisinin hatırlattığı gibi, ülkedeki 3.000'i geçkin Amerikan şirketi ve ABD'nin çıkarları doğrultusunda hareket ediliyordu, faşist bir diktatörlük altında acı çeken ülkenin çıkarları doğrultusunda değil. Bu bağlamda ele alındığında film, Nixon yönetimi sırasında, sağcı bir askeri cuntayı iktidara getiren bir darbeyi ve yelpazenin solunda olduğundan şüphelenilenlerin "kayboluşunu" ele almaktadır. Şili olduğunu düşünmemiz için oldukça sağlam nedenler olmasına rağmen filmde darbeye yol açan meseleler ya da darbeye karışan kişiler hakkında gerçek bilgi yoktur.

Büyükelçiliğin bürokratik koridorlarında basit bir gerçeği öğrenmek için uğraşan ikili karşısında ABD elçilik görevlileri, kibar bir yardımseverlikle gizlenmiş bürokratik kayıtsızlıkla kağıtları karıştıran, hemen harekete geçme sözü verip tutmayan ve göz göre göre yalan söyleyen sahtekârlar olarak resmedilir. Amerikalı olmaları, başka Amerikalıların kendilerine yalan söylemeyeceği anlamına gelmez. Şüphe, sürekli başka bir şüpheyile yok etmeye çalışılır ve

kişisel çabalar, 3.000'in üzerinde Amerikan şirketi ve Amerikan çıkarları karşısında cılız bir ses olarak kalır.¹⁰⁷²

Film, bu çalışmada incelenen en eleştirel filmidir ve ABD dış politikasının gerçek yüzünü veya ikiye yüzünü göstermeyi hedeflemektedir. Ancak, bu eleştirel filmde bile ABD yumuşak gücüne etki eden unsurlar bulunmaktadır. Öncelikle, filmin sonundan başlayarak, Ed Horman, hala Amerikan sisteminin adil ve demokratik olduğuna inanır. Ed, "çünkü özgür bir ülkede yaşıyoruz" diyerek bunun işaretini verir. Ed gibi film de, Şili'de darbenin desteklenmesinin resmi bir dış politika değil, bir avuç insanın komplosunun ürünü olduğunu ima eder. Hatta Ed'in oğlunun, büyükelçiliğin de bilgisi dahilinde öldürüldüğünü iddia ettiği sahnede Büyükelçi, eğer ABD'de kalsaydı bunların hiçbirinden haberinin olmayacağını söyleyerek bu mesajı pekiştirir. Darbe, Washington'un veya Beyaz Saray'ın haberi yokmuş da Dışişleri'ndeki küçük bir grubun inisiyatifiyle gerçekleşmiş gibi sunulur.

İkinci olarak üstü kapalı bir şekilde Monroe Doktrini'ne gönderme yapılır. Darbeden kaçan mülteciler başka ülke büyükelçiliklerinin "arka bahçelerinde" saklanmaktadır ve oğlunu ararken Ed arka bahçelerdeki mültecilerden bilgi almak zorunda kalır. Güney Amerika'yı ABD'nin arka bahçesi olarak gören ve bunu doktrin olarak meşrulaştıran ABD yönetimi, kendilerinden yana olan ve filmde CIA tarafından desteklenerek darbe yaptıkları ima edilen grupları ülkenin tamamında, yani kendi arka bahçelerinde gösterirken, istenilmeyen solcuları, "büyük elçiliklerin küçük arka bahçelerinde" resmeder. Dolaylı olarak Güney Amerika'da herhangi bir karşıt grubun iktidarına izin verilmeyeceği, buna kalkışanların hazine sonu gösterilerek Monroe Doktrini ima edilir.

Üçüncü olarak, dönem koşulları göz önüne alındığında Carter'ın insan hakları söylemi, geçmişte birtakım yanlışlık ve haksızlıkların yapıldığı kabulünü gerektiriyordu. Filmin eleştirel dozu alışılmış Hollywood filmlerine nazaran oldukça yüksek olsa ve Carter artık iktidarda değilse de ABD, insan hakları fikrini söylemsel düzeyde sürdürmektedir ve bu film, bir anlamda ülkeyi geçmişle yüzleştirir. Üstelik Hollywood'un çok sesliliğine dair bir örnek teşkil eden bu film, Hollywood'un dış politikayı dahi eleştirebildiğini öne sürebilmesine imkân tanımaktadır.

Son olarak, yönetmenin Amerikalı olmaması da diğer Hollywood yönetmenlerine nazaran daha bağımsız ve özgür hareket etmesini olanaklı kılar. Bugün bile, bir dış politika

¹⁰⁷² Burak Göral, "Costa Gavras'tan 3 Başyapıt", **Bir Film Sevdim**, 2013, <http://birfilmsevdim.blogspot.com/2013/04/3-filmiyle-costa-gavras.html?m=1>. (17.08.2023)

konusunun bu denli eleştirel bir dille filmini çekmek imkansıza yakınken, Carter'ın iktidarı kaybettiği 1982 gibi bir tarihte *Missing*'in gösterime girmesi Hollywood açısından parmakla gösterilecek bir istisna oluşturmaktadır. Amma velakin bu istisnanın ödülü de alınmıştır. Filmin Cannes film festivalinde en iyi film ödülü alması, Avrupalılar için Hollywood'un kendisiyle yüzleşme “cesaretini” ve sinemacılara sunduğu “özgürlüğü” göstermektedir. Ayrıca, büyük yalancıların küçük detaylarda gerçeği söyleyerek inandırıcılığını sağlaması gibi, “Hollywood yalancısının” Şili gibi bir detayda gerçeği söylemesi ve üzerinden on yıl bile geçmemişken böyle bir yüzleşme filminin yapılması, muhalif insanların her ne olursa olsun yine de Hollywood'a kulak kabartmasını sağlamıştır. Film, doğrudan ABD dış politikasının ulusal çıkarlara uygun olarak yürütüldüğünü ve bu süreçte insan hakları ihlallerinin görmezden gelindiğini belirtse de sonuç olarak Şili'deki Amerikan şirketleri ve çıkarları korunmuştu.

Çalışmanın bu kısmında ele alacağımız son film, bir süper kahraman filmidir. Çizgi romanları ve TV dizisiyle 1970'lere kadar Amerikan tarzını koruyan, Amerikan değerlerini destekleyen, Amerikan otoritesinin ve muhafazakâr değerlerin nihai sembolü olarak hareket eden *Superman*, filmiyle de bu anlayışı sürdürmektedir. Üstelik, umut arayışında olan Amerikalılara örnek alınacak bir rol model ve “süper bir kahraman” sunmaktadır.

Superman'in değişmeyen hikayesinde, tıpkı ilk Amerikan yerleşimcileri gibi Kripton'dan tek yönlü bir biletle Amerika kıtasına gelen ve bir nevi göçmen olan bebek, çiftçi bir Amerikan ailesinin yanında büyür. Özellikle bu göçmen deneyimi birçok yönden Amerikan rüyasının belkemiğini oluşturmaktadır. Fırsatlar ülkesinde bir göçmen olan *Superman* zamanla tam bir Amerikalıya dönüşür.¹⁰⁷³ Hatta Gary Engle'ye göre *Superman*'i bu kadar popüler yapan ve Amerikan karakterine bu kadar derinden hitap etmesine neden olan, Amerikan tarihinin en büyük gerçeği olarak gördüğü göçmenliktir.¹⁰⁷⁴ Ancak, 1978 yapımı filme gelinceye dek *Superman* çizgi romanları ve karakteri birçok değişikliğe uğramış ve içinde bulunduğu koşullara uygun anlatılar sunmaya çalışmıştır.¹⁰⁷⁵

¹⁰⁷³ Lauren N. Karp, “Truth, Justice, and the American Way: What Superman Teaches Us About the American Dream and Changing Values Within the United States”, Oregon State University, 2009, s. 22.

¹⁰⁷⁴ Engle Gary, “What Makes Superman So Darned American?”, **Superman at Fifty! The Persistence of a Legend**, ed. Dennis Dooley, Garry Engle, Cleveland, Octavia Press, 1987, s. 80.

¹⁰⁷⁵ Amerikan kimliğinin özelliklerini ve dönemin gelişmelerini çizgilerle okuyuculara aktaran *Superman* yıllar içinde dış politikaya da dahil oldu. Ülkenin büyük bir kısmı İkinci Dünya Savaşı'na giden yıllarda daha izolasyonist bir duruş sergilerken, Siegel ve Shuster, ABD savaşa girmeden çok önce taraflarını belli ettiler. Savaş sona erdikten sonra hem yaratıcılarının aradan çekilmesiyle hem de Soğuk Savaş'ta Eisenhower döneminin etkileriyle birlikte *Superman*'in imajı ve hikayeleri değişmeye başladı. Eisenhower ile *Superman*, üretkenliğe, ülke sevgisine ve

Başrollerinde Christopher Reeve, Marlon Brando ve Gene Hackman'ın yer aldığı 1978 tarihli filmin yönetmeni Richard Donner'dı ve yüksek bütçeli ilk süper kahraman filmi olarak yapımı Warner Bros. tarafından üstlenildi. *Superman* filmi, yakın bir yıkımla karşı karşıya olan uzak Kripton gezegeninde açılır. Kriptonlu bilim adamı Jor-El, Kriptonlu yaşlıları gezegen çapında bir tahliye konusunda ikna edemez. Kendisi ile karısının gezegende kalacağına söz verir ancak, bebek yaştaki oğlu Kal El'i hayatta kalmasını sağlamak için bir uzay gemisiyle Dünya gezegenine gönderir. Kal-El Dünya'ya vardığında Kansas yakınlarına düşer. Çiftçilik yapan Jonathan ve Martha Kent tarafından fark edilir ve Martha, çocuğun Tanrı'nın bir hediyesi olduğuna inanarak onu Clark Kent adıyla evlat edinmeye karar verir. Aradan geçen on beş yılın ardından bir lise öğrencisi olan Clark, sahip olduğu muazzam gücün farkındadır, gücünü göstermesi babası tarafından yasaklanmasına rağmen bir futbol sahasında tek başına bir topu yörüngeye fırlatır, ardından hızla gelen bir yolcu trenini geçerek eve koşar. Babası Jonathan, Clark'a Dünya'da bulunmasının bir nedeni olduğunu ve başkalarının onu rahatsız etmesine izin vermemesi gerektiğini söyler. Clark böylece kendini daha iyi hisseder. Bir süre sonra Jonathan kalp krizi geçirerek hayatını kaybeder. Jonathan'ın gömülmesinden sonra yas tutan Clark, tüm güçlerine rağmen babasını bile kurtaramadığı için kendini suçlar.

Bir süre sonra dünyaya geldiği geminin kalıntılarını ve aktif olan kulesini bulan Clark, birkaç gün sonra annesine ayrılması ve kuzeye gitmesi gerektiğini söyler. Kuzey Kutbu'na ulaşır, burada gerçek babası Jor-El'in ruhunu ortaya çıkaran bir iletişim cihazını etkinleştirir.

ailenin kutsallığına özel bir vurgu yapmaya ve 1950'lerin Amerikan rüyasını tasvir ve idealize etmeye başladı. Ahlaki kesinliği, muazzam gücü ve aile geçmişinin etkisiyle *Superman*, "Hakikat, Adalet ve Amerikan Tarzı (American Way) için savaşılmaya" başladı. *Superman* Amerikan kimliği imgesiyle o kadar yakından ilişkilendirilmişti ki, "ideal bir figür, vatanseverliğin bir simgesi, insan yüzü bir bayrak" haline gelmişti. 1970'lere gelindiğinde *Superman*, hâlâ 1950'lerin değerlerini koruyor ve sürdürüyordu. Ancak, rakip Marvel, 1960'ların ortasında ırkçılığı dolaylı bir yoldan ele aldığı *X-Man*, geleneksel olmayan aile değerlerini içeren ve kötü adamlarla uğraştıkları kadar kendi aralarında da didişen *Fantastic Four* ve kendini beğenmiş *Spider Man* gibi zamana daha uygun çizgi romanlar çıkarmaya başladıkça, okuyucuları, *Superman*'in çok muhafazakâr ve çok güçlü olduğundan şikâyet etmeye başladılar. Bu talepler karşısında dönüşüm geçiren *Superman*, artık duygusal karmaşıklığa sahipti ve bir kahramanın kendini arayışına odaklanıyordu. Önceki *Superman* simge bir ikonken, yeni *Superman* bir kişiliğe kavuşuyor ve insani duygular kazanıyordu. Yine de *Superman*, diğer kahramanlara nazaran daha muhafazakâr, daha medeni ve hatta daha naif kalmıştı. *Superman* bu yıllarda hala, önceki dönemlerde de benimsediği ve desteklediği polis gücüne ve topluma saygı gibi değerleri savunduğundan diğerlerinden ayrılmaktaydı. 1970'lerle birlikte *Superman*, toplumun kişisel değerlere ve bireysel başarıya odaklanma yönündeki hareketini yansıtmaya başladı. Bu dönüşüm hakkındaki en göze çarpan şey, Amerikan değerlerindeki değişimler ile *Superman* arasındaki benzerliktir. *Superman*, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi, sivil haklar hareketinden, *Pentagon Paper*'dan, Vietnam Savaşı'ndan ve Watergate'ten sonra da değişmiş ve döneme ayak uydurmaya çalışmıştır. Detaylı bilgi için, Karp, "Truth, Justice, and the American Way: What Superman Teaches Us About the American Dream and Changing Values Within the United States"; Patrick L. Eagan, "A Flag With the Human Face", *Superman at Fifty! The Persistence of a Legend*, ed. Dennis Dooley, Engle Gary, Cleveland, Octavia Press, 1987; Göç, "Superman Kimi Temsil Ediyor? Superman'de Kimlik, İdeoloji ve Cinsiyet", s. 233–249; Daniels Les, *Superman: The Complete History - The Life and Times of the Man of Steel*, London, Titan Books, 1998.

Jor-El gence gerçek kimliği olan Kal-El'i anlatır ve oğlunu olgunlaşmasını tamamlaması için zaman ve uzayda bir yolculuğa çıkararak onu evren ve hayattaki amacı hakkında eğitir. Yolculuk sona erdiğinde, Kal-El 15 yaşından 30 yaşına gelir. Ortasında ailesinin armasının olduğu kırmızı pelerinli kırmızı-mavi bir kostüm giyerek yeni yuvasını koruma amacını yerine getirmeye hazırdır.

Metropolis kentinde Daily Planet gazetesinde haber yazarı olarak çalışmaya başlayan Clark, Lois Lane ile tanışır. Lois, Clark'ın utangaçlığı ve hafif sosyal beceriksizliği karşısında şaşırır ve ikisi bir arka sokakta silahlı bir adam tarafından alıkonulduklarında aralarında elektriklenme olur. Bu esnada filmin kötü adamı Lex Luthor, tarihin en büyük emlak dolandırıcılığını yapmak için çalışmaktadır. Buna göre, San Andreas Fayı'nın patlatılmasıyla ABD'nin batı kıyı şeridindeki Kaliforniya ve büyük şehirleri okyanusa gömülecek ve böylece Luthor'un gizlice satın aldığı batının değersiz görünen çölleri milyarlarca dolarlık servete dönüşecektir. Bu plan, fayın patlatılmasını ve Metropolis'in yok edilmesini de kapsamaktadır. Bu amaçla da yakında test edilecek hipersonik hıza sahip iki nükleer seyir tipi füzenin ele geçirilmesi gerekmektedir.

Bir gün Lois helikopter ile havaalanına gitmek isterken kalkışta sorun yaşanır ve tam helikopterden süzülüp yüzlerce kat aşağı düşerken kırmızı pelerinli biri havaya sıçrar. Onu güvenli bir şekilde yakalar ve yukarı taşır. Helikopter çıkıntıdan kopar ve düşer, ancak onu da tek eliyle güvenli bir şekilde havada yakalar ve helikopter pistine geri taşır. Hayretler içinde kalan Lois yabancının kim olduğunu sorduğunda, o sadece "Bir arkadaş" diye cevap verir. Karakterimiz bunun gibi sayısız kahramanlığa imza atar. Pelerinli kahraman hakkındaki haberleri izleyen Lex Luthor, onun gelişini doğal bir meydan okuma olarak görür ve onla mücadele etmeye karar verir. Daily Planet gazetesiyse kırmızı-mavili yabancığı keşfetmeyi bir numaralı önceliği haline getirir ve tüm çalışanlarını en ufak bir bilgi kırıntısı bulmak için araştırmaya gönderir.

Bu süreçte Lois ve "bir arkadaşı" çatı katında akşam yemeği için anlaşırlar. Yemeğin bir parçası olarak Kal-El, Lois'i gökyüzünde gezdirir ve ikili birbirine âşık olmaya başlar. Lois sessizce onu gerçek bir "süper adam" olarak adlandırır ve bu terimi daha sonraki ön sayfa haberinde yabancığı tanımlamak için kullanır ve *Superman* adı ortaya çıkar. Luthor, *Superman* haberini okuyunca bilimsel bir teoriyi hatırlar. Buna göre Kripton'dan Dünya'ya inen meteorlar sadece Kriptonluları etkilemektedir. Bunun üzerine Luthor, Etiyopya'da ortaya çıkarılan yeşil bir göktaşını çalarak teorisini test etmeye karar verir.

Luthor ve yardımcıları nükleer füzelere erişerek güzergâh kodlarını yeniden girerler. Luthor tarafından çağrılan *Superman*, bu tuzağa düşer ve *kriptonit* adı verilen yeşil göktaşının etkisiyle güçsüzleşir. Bu süreçte de Luthor planını açıklar. İki füzenin de ateşlendiğini, farklı noktalara gideceklerini, birinin Kaliforniya'yı diğerinin New Jersey'i hedeflediğini söyler ve işi olduğunu bildirerek güçsüz düşen *Superman*'i orada bırakıp dışarı çıkar. Bir süre sonra, annesi New Jersey'de yaşayan Luthor'ın yardımcısı Eve, eğer ilk o füzeyi düşürürse kendisini *kriptonitin* etkisinden kurtaracağını söyler. *Superman* kabul eder ve batıya yönelir. İlk füzeyi Kansas üzerinde durdururken ikinci füze San Andreas Fayı'nı patlatır ve yıkıcı bir depreme yol açar. *Superman*, yer kabuğunu dengeleyerek depremin yarattığı kaosu gidermeye çalışırken Lois çölde arabasının içinde gömülü olarak can verir. Lois'in cesedini gören *Superman* onu gözyaşları içinde öper ve ardından gökyüzüne doğru öfkeyle havalanır.

İnsanlık tarihine müdahale etmemesi gerektiğini hatırlatan babasının sesine rağmen, *Superman* Dünya'nın çevresinde gezegenin dönüşünü tersine çevirecek kadar hızlı uçarak zamanı geri döndürmenin bir yolunu bulur. Gezegeni orijinal yönüne çevirerek Lois ve ölmüş olabilecek diğerlerini hayata döndürür ve felaketi önler. Daha sonra, Luthor ve erkek yardımcısını yargılanmak üzere maksimum güvenli bir hapisaneye götürür. *Superman*, gezegenindeki devriyesine devam etmek üzere uçar ve film biter. Hikâye tıpkı bir çizgi roman gibidir. Köken hikayesi, entrikacı kötü adamı, asil bir kahramanı, muazzam bir yıkım planı ve sonunda her şeye rağmen iyilerin kazanması vardır.

Filmin bir süper kahraman filmi olduğunu bilerek, kendi evreni içinde değerlendirmeye çalışsak bile *Superman*, süper güçlerinin yanına Kansas'ta aldığı eğitimin ahlaki rehberliğini de eklemiştir. Gücün her zaman iyilik için kullanılması gerektiğini Jonathan Kent'in söylemesi ailenin önemini ortaya koyar. Öncelikle çiftçi bir aile olan Kentler, Clark'a öteki dünya kökenlerini gizlemesi ve fantastik güçlerini iyilik yapmak için kullanması gerektiğini öğretir. Clark Kent olarak, yüzünü gizlemek için gözlük takar ve *Superman* kostümünü kıyafetlerinin altına giyer, böylece her an değişebilir. Bu kılık değiştirmeyi tamamlamak için, şiddet içeren yüzleşmelerden kaçınır, tehlike ortaya çıktığında kaçmayı ve *Superman*'e dönüşmeyi tercih eder. Bu nedenle Clark Kent, şimdiye kadar icat edilmiş en net kendini beğenmiş ancak tereddütlü, şüpheli ve zayıf çocuk stereotipidir. Olağanüstü sıradanlığıyla kalabalık içinde

kaybolan biridir. Clark Kent'in Amerika'nın kalbinden edindiği değerler *Superman*'i insanlığı kurtarmaya muktedir kılmaktadır.¹⁰⁷⁶

Filmde Clark Kent, ailesinin ve yetiştiği topluluğun etkisiyle Amerikan kültürünün bir parçası olan çalışma ahlakı ve toplumsal sorumluluk duygusunu taşır. Doğuştan gelen yeteneklerini de kendi çıkarları için değil, sıradan insanlar için kullanır.¹⁰⁷⁷ *Superman*, çizgi romandakilerin aksine filmde henüz değişim yaşamamıştır ve Amerikan toplumunun ülkeyi 70'lerin belirsizlik ve beceriksizlik bataklığından kurtaracak imgesi, eski Amerika'yı yeniden inşa edecek bir kurtarıcısı olarak yaratılmıştır.¹⁰⁷⁸

Metropolis'te yaşamaya başlayan Clark Kent, Daily Planet muhabiri olarak, son dakika haberlerini halktan önce alır, böylece suç mahallerinde bulunmak için her zaman makul bir nedene sahip olur. Ayrıca gazeteye yazacağı haberleri zamanında teslim ettiği müddetçe kimse nerede olduğunu da sormaz. Bununla beraber, Clark Kent'in muhabirlik rolü, özgür bir toplumda basın, iktidarın eylemleri üzerinde gerekli bir kontrol unsuru olduğu fikrini de yansıtmaktadır.¹⁰⁷⁹ Son olarak Clark Kent, gazeteci olarak işini, gerçeği ön plana çıkarmak ve sıradan insanlar için mücadele etmek gibi *Superman* sorumluluklarının bir uzantısı olarak görmektedir.

Superman bireyciliği savunur ve savunduğu bireyin hakları için mücadele eder. Ancak bu, toplumsal tanınma ve bireysel özgürlüğün düzenin korunması ölçüsünde mümkün olabileceğini öğütleyen bir bireyciliktir; bireyin değerini yetenekleri ölçüsünde topluma yaptığı katkı ile ölçmektedir. Amerikan rüyasını cezbedici kılan temel unsurlardan kişisel yeteneğe dayalı sistem bireyin sağlıklı bir şekilde var olabileceği yegâne sistemdir.¹⁰⁸⁰ Bu nedenle de *Superman*, Amerikan toplumunun düzenini, birey üzerinden korumaya çabalar.

Zamanla değişim gösterse de *Superman* hala muhafazakardır. Ailesiyle bağıni koparmayan, iş arkadaşlarına saygılı davranan, romantizm söz konusu olduğunda cinsel açıdan iffetli olan ve başkalarının refahını ve güvenliğini gerçekten önemseyen bir adam olarak gösterilir. Kadına yaklaşım da benzer bir çizgi izler ve kadın, cinsellikten uzak, uhrevi bir masumiyet atfedilmiş bir figür olarak tasvir edilir. Özellikle Lois *Superman*'in koruyuculuğuna

¹⁰⁷⁶ Gary, "What Makes Superman So Darned American?", s. 85.

¹⁰⁷⁷ Göç, "Superman Kimi Temsil Ediyor? Superman'de Kimlik, İdeoloji ve Cinsiyet", s. 240.

¹⁰⁷⁸ Douglas Kellner, **Sinema Savaşları**, çev. Gürol Koca, İstanbul, Metis Yayınları, 2013, s. 24.

¹⁰⁷⁹ Egan, "A Flag With the Human Face", s. 93.

¹⁰⁸⁰ Göç, "Superman Kimi Temsil Ediyor? Superman'de Kimlik, İdeoloji ve Cinsiyet", s. 239.

muhtaçtır. Filmin sonunda *Superman* olmasa ölmüş olacağı gerçeğiyle bu oldukça açık bir şekilde ifade edilir. Kötü kadın karakter ise akılsız ve duygusal olarak yetersiz bir şekilde kendine yer bulur.¹⁰⁸¹ Birçok açıdan, filmin aşk uğruna babasının emirlerine itaatsizlik ettiği son kısmı hariç, *Superman* hikayesinin bu anlatımı ülkedeki kimi çevreler tarafından İsa'nın hayatının bir alegorisi olarak görülmüştür.¹⁰⁸² Hatta filmde Jor-El'in Dünya halkını kastederek "Onlar büyük bir halk olabilirler Kal-El, olmak istiyorlar. Sadece yolu gösterecek ışıktan yoksunlar. Her şeyden önce bu nedenle... iyilik kapasiteleri nedeniyle... onlara seni gönderdim, biricik oğlumu" ifadesi de bu yaklaşımı desteklemektedir.

Bu konuda Gary biraz daha ileri gider. Amerikalı bir çocuğun Mesih fantezisi olduğunu, cennetten gelen bir göçmen gibi kendini başkaları için feda ettiğini ve insanlığı kurtarmaya çalıştığını belirttiği *Superman*'i Özgürlük Heykeli'nin erkek ve kahraman eşi olarak tanımlar.¹⁰⁸³ *Superman* gerçekten de film boyunca zayıfları korur; hakikati, adaleti ve Yahudi-Hristiyan geleneğine özgü diğer tüm ahlaki erdemleri savunur; her zaman tetikte ve çoğu zaman iffetli kalır. *Superman*'in dini kimliği, karşısındaki kötü karakterle de teyit edilebilir. *Superman*'in baş düşmanı Lex Luthor ailesiz ve ahlaksızdır. Tanrı vergisi yeteneğe sahip olan *Superman*'in aksine bilime inanan entelektüel biri olduğu filmde kütüphanenin önünde yer almasıyla vurgulanır. İsmindeki Lex, Alexander'in kısaltması olarak Yunan ve Avrupa medeniyetine bir göndermeyken, Luthor soyadı Mısır medeniyetine bir atıftır. *Superman* ve Lex Luthor çatışması modern bir Musa-Firavun mücadelesi olarak bile okunabilir.¹⁰⁸⁴

Luthor, *Superman*'in temsil ettiği sıradan, basit ve mütevazı kırsal yaşamın aksine karmaşık şehir hayatını ve kapitalizmi temsil eder. Bu nedenle de *Superman*'in kıyaslandığı kurşun, tren ve gökdelen öylesine seçilmiş güç simgeleri olmayıp Amerika'nın sanayileşmiş ve kentleşmiş toplumunun göstergeleridir.¹⁰⁸⁵ 1940 yılında ilk ortaya çıkışında Luthor, süper bilim adamı unvanını hak edecek şekilde teknolojiye meraklıdır ve sürekli *Superman*'i güce karşı bilim mücadelesine davet eder. Belki de tam bu tezatlık nedeniyle Luthor, *Superman*'in en ünlü kötü adamı olmuş ve olmaya da devam etmektedir.¹⁰⁸⁶ Luthor ile karşılaştırıldığında daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır ki, *Superman*'i güçlü yapan bilim ve teknoloji ürünleri değildir.

¹⁰⁸¹ A.g.e., s. 245.

¹⁰⁸² Christopher Heyn, "Superman: The Movie", [christiananswer.net](https://christiananswers.net/spotlight/movies/pre2000/rvu-superman.html/), 2020, <https://christiananswers.net/spotlight/movies/pre2000/rvu-superman.html/> (23.08.2023).

¹⁰⁸³ Gary, "What Makes Superman So Darned American?", s. 87.

¹⁰⁸⁴ Göç, "Superman Kimi Temsil Ediyor? Superman'de Kimlik, İdeoloji ve Cinsiyet", s. 246.

¹⁰⁸⁵ A.g.e., s. 241-243

¹⁰⁸⁶ Les, *Superman: The Complete History - The Life and Times of the Man of Steel*, s. 66.

Eğer öyle olsaydı aynı teknolojik güce sahip olan Luthor galip gelirdi. *Superman*'i güçlü kılan, doğup büyüdüğü kültür, Amerikan tarzı ve kendisini yetiştiren aile ahlakıdır. Bu bağlamda, her ne kadar süper olsa da *Superman* bir John Rambo değildir. Düşmanları ne kadar haince davranırsa davranırsın asla onları öldürmez veya sakat bırakmaz. Yasalara, yargı sürecine ve adil yargılanma hakkına saygı duyar.¹⁰⁸⁷ Toplumun, kurallar üzerine inşa edildiğini bilir ve ona göre davranır. *Superman* ile hukukun üstünlüğü anlayışı da burada kesişir.

Sonuç olarak *Superman* filmi, maceranın sonunda iyi adamlar kazandığı ve sistem kendini akladığı için aslında sistemle barışıktır. Kötü yöneticiler veya yozlaşmış siyasetçiler yoktur. Filmde, *Superman* dünyayı kurtarıyor gibi görünmesine rağmen koruduğu Amerikan toplumu ve bu toplumun değerleridir.¹⁰⁸⁸ *Superman* imajının yıllar içinde değiştiği bir gerçektir. Nasıl ki Amerikan değerleri yıllar içinde değişim göstermişse, Amerika'nın bir ulus olarak kimliğine, değerlerine ve Amerikan tarzına bağlı olan *Superman* de değişmiştir.¹⁰⁸⁹ Ancak filmde geleneksel anlatı sürdürülür. Dönemin şartları gereği *Superman*, bir kaçış, bir kurtuluş umudu olur.

3.2. Ronald Wilson Reagan: Tepedeki Parlayan Şehir

Ronald Wilson Reagan¹⁰⁹⁰, daha önce de sık sık kullandığı "tepedeki parlayan şehir" ifadesine, başkan olarak son kez, 1989'daki Ulusa Veda konuşmasında yer verdi.¹⁰⁹¹ Kökeni 1630 yılına ve Yeni Dünya'ya giden bir gemideki püriten vaazına dayanan ifade, İncil'deki, "Siz dünyanın ışığısınız. Tepe üzerine kurulmuş bir şehir gizlenemez ve o herkese ışık verir"¹⁰⁹²

¹⁰⁸⁷ Egan, "A Flag With the Human Face", s. 93.

¹⁰⁸⁸ Göç, "Superman Kimi Temsil Ediyor? Superman'de Kimlik, İdeoloji ve Cinsiyet", s. 246.

¹⁰⁸⁹ Gary, "What Makes Superman So Darned American?", s. 80.

¹⁰⁹⁰ Ronald Wilson Reagan, 6 Şubat 1911'de Illinois'de doğdu. Eureka College'da ekonomi ve sosyoloji okudu ve mezun olduktan sonra radyoda spor spikerliği yapmaya başladı. 1937 yılında Hollywood oyuncusu olmak için Kaliforniya'ya taşınarak sonraki yirmi yıl boyunca 53 filmde rol aldı. Ülke İkinci Dünya Savaşı'na girdiğinde, görme bozukluğu nedeniyle deniz aşırı aktif görevden çıkarıldı ve savaşı, ordunun Sinema Birimi'nde geçirdi. Savaştan sonra film kariyerine devam ederek bir Hollywood sendikası olan *Screen Actors Guild*'de liderliğe yükseldi. Siyasi görüşü, liberal demokrattan muhafazakâr cumhuriyetçiye kayan Reagan, 1962'de resmen siyasi parti değiştirdi ve 1964'te Cumhuriyetçi başkan adayı Barry Goldwater için aktif olarak kampanya yürüttü. 1966 ve 1970 yıllarında Kaliforniya valisi olarak seçildi. 1980 seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti'nin adayı olarak yarışan Reagan, 70 yaşında ABD'nin 40. Başkanı oldu. Reagan oyunculuk geçmişi nedeniyle sinemaya oldukça ilgiliydi ve konuşmalarında sıkça dönem filmlerinden alıntılar yapardı. Frank Frediel ve Hugh Sidey, "Ronald Reagan", **The White House**, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/ronald-reagan/>, (20.08.2023).

¹⁰⁹¹ Ronald Reagan, "Farewell Address to the Nation", **reaganlibrary.gov**, 1989, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/farewell-address-nation.>, (20.08.2023).

¹⁰⁹² Matta İncili, 5:14-15.

ayetne referansla Yeni Dünya'yı tepedeki şehir olarak tasvir ediyordu. Reagan, bu vaazdan çok etkilenererek tepedeki şehre, “parlayan” sıfatını eklemişti.¹⁰⁹³

Başkanlığı boyunca bu ifadeyi şiar edinen Reagan ABD'nin dünyaya örnek olma vizyonunu bu deyme yükledi. “Tepedeki parlayan şehir”, Protestanlıktaki ahlaklı ve güçlü Hristiyan tasavvurunun ülkeye uyarlanmış bir modelini sunuyordu. Reagan'a göre, bireysel özgürlüğe ve demokratik yönetime adanmış bu ülke uzun yıllar insanlık için bir umut ışığı olmuştu ve dünyanın geri kalanı da bu demokratik değişimi yaşamalıydı. Artık ABD, daha güçlü ve daha zengin olduğuna göre başka ülkelere ışık verebilir ve demokratik devrim ateşini yakmalarına yardım edebilirdi.¹⁰⁹⁴

Vietnam ve Watergate'in yanı sıra petrol krizleri, müttefik rekabeti, işsizlik ve yüksek enflasyon gibi sorunlarla karşı karşıya olan Amerikan toplumuna ülkelerinin “tepedeki parlayan şehir” olduğunu söyleyerek iktidara gelen Reagan'ın dış politika öncelikleri, ilkeleri ve eylemleri sefeli Carter'dan oldukça farklıydı. Carter ve Reagan'ın dış politikaları, farklı dünya görüşleri ve farklı uluslararası ilişkiler anlayışlarına dayanıyordu. Ayrıca, iki başkanın dünya siyasetinde maruz kaldıkları önemli değişiklikler de dış politika anlayışları arasında mecburi farklılığı kaçınılmaz kılıyordu.

Bununla birlikte Carter ve Reagan'ın amaçları neredeyse aynıydı. Reagan da Carter gibi ekonominin düzeltilmesini, ulusal özgüvenin ve ülkenin dünyadaki lider konumunun yeniden tesis edilmesini amaçlıyordu. Ancak, Carter bu hedeflere uzun vadeli politikalarla, ulusal karakteri dış politikaya yansıtip insan hakları konusunu önceleyerek ulaşmaya çalışırken, Reagan etkileyici bir retoriğin yardımıyla sunulan basit, anlaşılır, kapsamlı ve tutarlı bir siyasi yol haritası sunuyordu.¹⁰⁹⁵ Nasıl ki Carter'ın yeni bir yüz olması başkanlık yarışında öne geçmesini sağladıysa, Reagan'ın oyuncu ve radyocu geçmişinin kazandırdığı hitabet becerisi de rakiplerinin önüne geçmesinde ve kitlelileri etkilemesinde oldukça belirleyici oldu. 70 yaşında başkan olan Reagan, ülkeye yeni bir dinamizm vaat etti. John Kerry'nin 2004'teki ifadesiyle, “Reagan en yaşlı başkandı, buna rağmen ülkeyi gençleştirmeyi başardı.”¹⁰⁹⁶

¹⁰⁹³ “Ronald Reagan and ‘The Shining City Upon a Hill’”, ourlostfounding.com, 2021, ourlostfounding.com/ronald-reagan-and-the-shining-city-upon-a-hill/, (20.08.2023).

¹⁰⁹⁴ Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, s. 187–188.

¹⁰⁹⁵ **A.g.e.**, s. 131–132.

¹⁰⁹⁶ Gil Troy, **Morning in America: How Ronald Reagan Invented the 1980s**, New Jersey, Princeton University Press, 2005, s. 2.

3.2.1. Dış Politikada “Güç Yoluyla Barış”

Reagan, 1981 yılının ocak ayında göreve başladığında, petrol krizine yeni bir ivme kazandıracağından korkulan Irak ve İran savaşı altıncı ayına girmiş, SSCB’nin Afganistan’daki varlığı bir yılı aşmış, Etiyopya, Angola ve Mozambik gibi çeşitli ülkelerde Moskova lehine gelişmeler yaşanmıştı. Tüm bunlar üst üste konulduğunda SSCB, askeri gücünü dünyadaki nüfuzunu artırmak için kullanmaya devam ediyor gibi görünüyordu. Böylesi bir konjonktürde, ABD ve müttefikleri hem hayati enerji kaynaklarına yönelik tehditten hem de genişleyen SSCB etkisinden korkuyorlardı. Bu nedenle 1970’lerin yumuşama süreci çökmüş, yerini yeni bir Soğuk Savaş’a bırakmaya başlamıştı.¹⁰⁹⁷

Ancak, Reagan Oval Ofis’ten ayrılırken apayrı bir panorama vardı. SSCB Afganistan’dan çıkmış, nükleer silah sayısını gerçekten azaltan ilk anlaşma olarak Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması (INF, *Intermediate-Range Nuclear Forces*) imzalanmış ve Moskova ekonomiyi canlandırmak için reform hareketlerine girişmişti. SSCB, 1988’de, herhangi bir stratejik silah anlaşması imzalanmamasına rağmen ABD ile İkinci Dünya Savaşı’ndan beri yaşanan en iyi ilişkilere sahipti. Bu iki gerçeği göz önüne alarak Reagan’ın dış politikasını, başkanlığının ilk dönemi ve ikinci dönemi olarak ayırmak, değişen dünya konjonktürü bağlamında değerlendirmek yerinde olacaktır.

Reagan’ın ilk yılları, “Amerika’yı yeniden muhteşem yapmak”¹⁰⁹⁸ için komünizm ve Sovyet düşmanlığını kullanarak ulusu bir araya getirmeye çalıştığı ve askeri güce öncelik verdiği bir dönemdi. Buna karşın başkanlığının ikinci yarısı, bir yandan dünyaya bir özgürlük dalgası yayarak komünizmin altını oymayı denediği, bir yandan da SSCB ile uzlaşmaya ve nükleer silahların azaltılması, hatta yok edilmesine çalıştığı bir dönemdi. Bu iki dönemin özündeyse, ABD’ye yeniden özgüvenini kazandırmak ve ülkenin sahip olduğu değerler aracılığıyla Soğuk Savaş’ı sona erdirmek yatıyordu. Bu nedenle Reagan’ı ve farklılaşan politikalarını anlamak için öncelikle selefi Carter’a yönelik eleştirilerini göz önünde bulundurmanız gerekir.

Reagan’a göre, ABD 1970’lerde “tek taraflı olarak silahsızlanırken”, SSCB tarihin en büyük silahlanmasını gerçekleştirmiş ve silah kontrol sürecini istismar ederek ABD’yi riske

¹⁰⁹⁷ Robert W Tucker, “Reagan’s Foreign Policy”, *Foreign Affairs*, C. 68, No: 1, 1988, s. 1–2.

¹⁰⁹⁸ Staff Writer, “Remember when Ronald Reagan said ‘Make America great again’?”, *The Columbus Dispatch*, 2016, <https://www.dispatch.com/story/news/2016/11/11/remember-when-ronald-reagan-said/24141794007/>, (15.08.2023).

atacak bir seviyeye ulaşmış, buna rağmen Carter, "ölümcül derecede kusurlu" SALT II anlaşmasını imzalamıştı. Ayrıca, Carter yönetimi, insan hakları politikası nedeniyle, ülkenin geleneksel müttefiklerinin çoğunu terk ederken, düşmanlarından yanlışları için özür dilemiş ve ABD'ye karşı onlarca karar alan BM gibi çok taraflı örgütlere aşırı güven duyarak ülkenin dünyadaki konumu ve prestijini sürekli olarak geriletmişti.¹⁰⁹⁹

Koyduğu bu tanılara karşı Reagan'ın attığı ilk adım, ulusa ve dünyadaki rolüne ilişkin yenilenmiş bir vizyon ve inanç sunmak oldu. Ulusun gururu ve güveni yeniden tesis edilmeliydi, ancak Vietnam'la ilgili hâkim görüş halkın bilincinde varlığını sürdürdükçe bu yenilenme mümkün görünmüyordu. Bu nedenle, seçim sürecinde de vaat ettiği gibi başkan olarak ilk önceliklerinden biri, morali bozulmuş ve yetersiz finanse edilen ABD ordusuna, ülkeyi güvende tutmak ve dünya çapında bir güç olmak için ihtiyaç duyduğu desteği ve kaynakları sağlamaktı. Bu bağlamda Carter'ın SSCB'nin Afganistan müdahalesine yanıt olarak oluşturmaya başladığı askeri yığınağı daha da genişleterek, 1981-1986 arasında savunma harcamalarını katbekat artırdı. Carter'ın bütçeyi belirlediği son yıl olan 1980'de savunma bütçesi 143 milyar dolarken, Reagan'ın ikinci dönemi başladığında 300 milyar doların üzerine çıktı.¹¹⁰⁰ ABD tarihinde barış zamanı en büyük askeri yığınağı oluşturan Reagan'ın yalnızca ilk dönemindeki harcamaları neredeyse 1 trilyon dolardı.¹¹⁰¹ Reagan'a göre askeri harcamalardaki bu artışın birden çok getirisi vardı. Esas amaç olan ordunun modernizasyonun yanı sıra, araştırma-geliştirme için harcanan para yüksek teknoloji ekonomisini destekliyor ve güçlü ordu imajıyla halkın güvenini artıyordu.¹¹⁰² Sidra Körfezi'nde iki Libya jetinin düşürülmesi,¹¹⁰³

¹⁰⁹⁹ Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, s. 139.

¹¹⁰⁰ Loren Thompson, "A Reagan Moment Arrives For America's Military", **Forbes.com**, 2017, <https://www.forbes.com/sites/lorenthompson/2017/01/23/a-reagan-moment-arrives-for-americas-military/?sh=2abfa902213e>, (14.08.2023).

¹¹⁰¹ Beth A. Fishcer, "US Foreign Policy under Reagan and Bush", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 270.

¹¹⁰² Lou Cannon, "Ronald Reagan: Foreign Affairs", **Miller Center of Public Affairs, University of Virginia.**, 2014, <https://millercenter.org/president/reagan/foreign-affairs>, (16.08.2023).

¹¹⁰³ 1969 yılında Batı yanlısı bir rejimi deviren ve Libya'nın lideri konumuna yükselen Muammer Kaddafi, ülkedeki Batı üs ve tesislerini ortadan kaldırarak SSCB ile ilişki kurdu ve petrol gelirlerini devrimini finanse etmek için kullandı. İsrail karşıtı İslamcı yapıları destekleyen Kaddafi, Afrika'da da Çad, Sudan ve Nijer'le mücadele etti. Carter'ın 1980 yılında diplomatik ilişkileri kestiği Libya, 1981 yılında Akdeniz'deki Sidra Körfezi'nde 120 millik bir alanı kendi bölgesi ilan ederek diğer gemi ve uçaklara kapatmaya çalıştı. Bölgede eğitim uçuşu yapan ABD jetlerine müdahalede bulunan Libya uçakları düşürüldü.

başarılı Grenada görevi ve 1986'daki Libya bombalanması¹¹⁰⁴ ordunun Reagan ile kazandığı gücün birer göstergesiydi.

Reagan, ikinci adım olarak, Carter'ın askıya aldığı SALT II anlaşmasını senatoya sunmayı askeri dengesizliği güçlendirdiği gerekçesiyle reddetti. Ayrıca, 1981'de NATO'nun iki yıl önce aldığı, Sovyet SS-20'lerine karşı Batı Avrupa'ya ABD orta menzilli nükleer füzeleri konuşlandırma kararını yerine getireceğini açıkladı. Reagan'ın bu açıklaması Avrupa'da halkın protestolarına¹¹⁰⁵ yol açınca yönetim, Sovyetlerin SS-20'lerini sökmeyi kabul etmesi halinde ABD'nin orta menzilli füzelerini Batı Avrupa'ya konuşlandırmaktan vazgeçeceği seçeneğini ortaya attı. Bununla beraber, 1982'de, süper güçlerin cephaneliklerindeki toplam stratejik silah sayısını azaltmayı amaçlayan görüşmelere, Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri (START, *Strategic Arms Reduction Talks*) ismi verildi ve müzakereler sürdürülmeye çalışıldı. Fakat, 1983 yılının sonlarında Avrupa ülkelerine orta menzilli füzelerin konuşlandırılmasıyla SSCB ağır aksak ilerleyen görüşmelerden tümüyle çekildi.¹¹⁰⁶ Bu süreçte Reagan, 23 Mart 1983'te yaptığı bir konuşmada, muhtemelen gençken oynadığı bir filmde¹¹⁰⁷ de etkilenerik, bir Sovyet nükleer saldırısına karşı koruma sağlayabilecek uzay tabanlı balistik füze kalkanı oluşturmak için Stratejik Savunma Girişimi'ni (SDI, *Strategic Defense Initiative*) duyurdu. SDI, stratejik istikrarı korumak için şimdiye kadar karşılıklı yok oluş doktrinini benimsemiş olan ABD'nin duruşunda büyük bir değişime işaret ediyordu. Bu proje, hem teknolojinin ülkeyi güvende tutmaktaki rolünü sağlamlaştırıyor, hem savunma amaçlı oluşu nedeniyle ABD'nin masum imajını tazeliyor, hem de SSCB ile yüksek maliyetli yeni bir yarışı

¹¹⁰⁴ Libya lideri Muammer Kaddafi'nin 1981'de ABD'yi tehdit etmesinin ardından iki ülke arasındaki ilişkiler ciddi şekilde bozulmuş ve ABD Donanması'na ait jetlerin iki Libya savaş uçağını düşürdüğü bir askeri çatışmaya yol açmıştı. Çatışma 1985 ve 1986 yıllarında yeniden alevlendi. ABD hükümeti, bir yolcu gemisinin kaçırılması, Roma ve Avusturya'daki havaalanlarının ve Batı Almanya'da bir diskonun bombalanması gibi bir dizi terörist saldırının arkasında Libya'nın olduğundan şüpheleniyordu. İstihbarat örgütleri son saldırının Libya'ya ait olduğunu tespit ettikten sonra Reagan, 200 ABD uçağına Libya hedeflerine yönelik *El Dorado Kanyonu Operasyonu* emrini verdi. Otuz yedi kişi öldü ama Kaddafi saldırıdan sağ kurtularak kaçtı. Cannon, "Ronald Reagan: Foreign Affairs".

¹¹⁰⁵ Ekim 1983'te Batı Avrupa'da yaklaşık üç milyon kişi bir araya gelerek en büyük barış gösterilerinden birini yaptı. Nye, Avrupa'daki ABD yumuşak gücünün en düşük olduğu dönemlerden biri olarak 1983-84 yıllarını işaret etmiştir. Gösterilere rağmen nükleer füzelerin yerleştirilmesi kararını ABD yumuşak gücünü iyice azaltan bir neden olarak değerlendirmiştir. Nye, **Yumuşak Güç**, s. 137.

¹¹⁰⁶ Fishcer, "US Foreign Policy under Reagan and Bush", s. 270-271.

¹¹⁰⁷ *Murder In The Air* (Havada Cinayet?,1940) Ronald Reagan'ın kavgacı ve sert mizaçlı gizli servis ajanını canlandığı B tür bir filmidir. Philadelphia'da bir ceset, içinde yüklü miktarda para ve ABD hükümetinin casusluktan yakalamak istediği bir adama yönelik görünmez mürekkeple yazılmış bir mektupla ortaya çıkınca, Reagan'ın canlandığı ajan karakteri ölen adamın kimliğini alarak gizli göreve gönderilir. Bu görevin arkasında elektrik akımlarını felç edebilen gizli bir ışın silahının planlarını çalmak vardır. Henüz lazer ifadesinin kullanılmadığı yıllarda Atalet Projektörü adı verilen silahın planlarını, açıkça Alman olarak tanımlanmasa da isimleri Almancaya benzeyen ve hepsinin kolunda aynı dövme olan kötü adamlardan almaya çalışır.

başlatıyordu.¹¹⁰⁸ Reagan, özellikle ilk döneminde sert bir dış politikada kararlıydı. Ayrıca, masraflı görünen SDI projesi için de ısrarlıydı. Söz konusu ısrarın nedeni olarak da SSCB'nin böyle bir projeyi finanse edebilecek ekonomik güçten mahrum olduğunu ve böylece ABD'nin güç dengesini kendi lehine çevirebileceğini savunuyordu.

Üçüncü olarak, Carter yönetiminin Kuzey-Güney ilişkilerini vurgulama ve insan haklarını öne çıkarma politikası yerine Reagan, 1981 Cancun Zirvesi'nde de belirttiği gibi, söz konusu ülkelerin ABD ile ilişkilerini piyasa odaklı politikalara yönelmelerine bağladı.¹¹⁰⁹ 1980'ler, Üçüncü Dünya'nın çoğunda ekonomik koşulların kötüleştiği ve SSCB'nin bu ülkelere yönelik ekonomik faaliyetlerinin azaldığı bir döneme tekabül ettiğinden, Reagan'ın piyasa odaklı politikaları uygulama çağrısı cazip görünüyordu.¹¹¹⁰ Reagan, Üçüncü Dünya ile ilişkilerinde insan hakları yerine piyasa odaklı bir politikayı öncelik olarak koysa da Doğu Avrupa ve SSCB özelinde insan hakları söylemini terk etmedi. 1986'da "Amerikan halkı insan haklarına inanır ve ister sol ister sağ olsun her türlü tiranlığa karşı çıkar"¹¹¹¹ açıklamasını yaptı ve görevi bırakırken yaptığı konuşmada kendi insan hakları politikasını övmekten geri durmadı.¹¹¹² Yine de, iki başkanın insan hakları yaklaşımında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Hem Carter hem Reagan, insan haklarını, ülkenin Vietnam sonrası dış politikasının bir bölümünü meşrulaştırmaya ve kamuoyunun desteğini almaya hizmet ettiğinin farkında olsalar da, Reagan, bilinçli bir şekilde insan haklarını jeopolitiğin bir aracı olarak kullandı.¹¹¹³ Özellikle Güney Amerika'da demokrasi ve insan hakları ABD'li yetkililerin söylemlerinde yer almaya devam etse de, uygulamada hızla geri plana atıldı.¹¹¹⁴

Son olarak Reagan, *Dictatorships & Double Standards* isimli makalesinden ve fikirlerinden etkilendiği, yetenekli ve sert bir muhafazakâr olan Jeane Kirkpatrick'i BM büyükelçisi olarak atadı. Ardından, 1985'te, ABD'yi, medya şirketlerini devlet düzenlemesine dahil etme ve Amerikan iletişim şirketlerinin faaliyetlerini kısıtlama çabasında olan

¹¹⁰⁸ Gülşah Köprülü, **Soğuk Savaş Ronald Reagan'ın Rollback Stratejisi**, Konya, Çizgi Kitapevi, 2018, s. 161.

¹¹⁰⁹ Helen Thomas, "President Reagan arrived today at the 22-nation Cancun summit", **upi.com**, (21.10.1981), <https://www.upi.com/Archives/1981/10/21/President-Reagan-arrived-today-at-the-22-nation-Cancun-summit/4201372484800/>, (10.08.2023).

¹¹¹⁰ Tucker, "Reagan's Foreign Policy", s. 19–20.

¹¹¹¹ "OPPOSING TYRANTS OF THE LEFT AND RIGHT", **The New York Times**, (16.03.1986), <https://www.nytimes.com/1986/03/16/weekinreview/opposing-tyrants-of-the-left-and-right.html>, (16.08.2023).

¹¹¹² Reagan, "Farewell Address to the Nation".

¹¹¹³ Tucker, "Reagan's Foreign Policy", s. 21.

¹¹¹⁴ Coatsworth, "The Cold War in Central America, 1975–1991", s. 210.

UNESCO'dan çıkardı.¹¹¹⁵ BM Nüfus Faaliyetleri Fonu'na katkılarını sonlandırdı ve ABD aidatlarını keserek BM bütçe reformunu zorlamaya çalıştı.¹¹¹⁶ Ayrıca, 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne karşı ciddi bir muhalefet yürüttü, başarılı olamayınca da imzalamayı reddetti.

Reagan'a göre yalnızca dış politika konularında değişikliklerle yetinilmemeliydi. Bunun ötesinde, gücünü serbest piyasa ilkelerine bağlılıktan alan canlanmış bir ekonomiye ulaşılması da gerekiyordu. Yenilenen askeri ve ekonomik güçle, ülkenin küresel rolü ve konumundaki düşüş durdurulacak, ulusun gururu ve güveni tazelenerek güç kullanımı konusundaki güveni yeniden tesis edilecekti. Ayrıca, 1970'lerdeki artan Sovyet etkisi azaltılacak, hatta çöküşünü sağlamak mümkün olacaktı.¹¹¹⁷ Reagan, 1950'lerdeki başkanların yüksek büyüme ve düşük enflasyon ekonomisi, güçlü bir ulusal savunma ve sert bir komünizm karşıtı retorik gibi önceliklerini yeniden canlandırdı.¹¹¹⁸ Bu nedenle de görevdeki ilk yılını daha çok ekonomiyi yeni yaklaşımlar üzerinden düzenlemekle geçirdikten sonra dış politikaya sert bir giriş yaptı.

3.2.1.1. Şeytani İmparatorlukla Mücadele

Reagan, 1982'den itibaren Soğuk Savaş'ı yeniden canlandırdı. Öyle ki, 1983 yılında Evanjeliklere yönelik bir konuşmasında, aynı yıl gösterime giren *Star Wars* üçlemesinin son filminin etkisiyle SSCB'yi şeytani imparatorluk (*Evil Empire*) olarak tanımladı ve modern dünyadaki kötülüğün odağı olmakla suçladı.¹¹¹⁹ Reagan'ın bölgesel anlaşmazlıklara yaklaşımı da çatışmacıydı. Beyaz Saray, Sovyetlerin dünya genelindeki etkisini kontrol etmek ve Üçüncü Dünya'da SSCB'ye baskı uygulamak istiyordu. Bu bölgelerde Sovyet etkinliğinin maliyetli kalmasını amaçlıyor ve bu nedenle SSCB ile mücadele eden ülkelere mümkün olduğu ölçüde yardım etmeye çalışıyordu.¹¹²⁰ Reagan yönetimi, Afganistan'da savaşan mücahitlere desteğini arttırırken, El-Salvador ve Nikaragua'da komünizm karşıtı grupları destekliyordu.

¹¹¹⁵ Miller vd., **Küresel Hollywood (Ekonomi Politik)**, s. 155.

¹¹¹⁶ Lou Cannon, "REAGAN'S PEACE WITH THE U.N.", **The Washington Post**, 1988, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1988/09/26/reagans-peace-with-the-un/d2561843-6002-41b5-b810-2c3a0958b2a2/>, (16.08.2023).

¹¹¹⁷ Tucker, "Reagan's Foreign Policy", s. 8–9.

¹¹¹⁸ Peter Beinart, "Think Again: Ronald Reagan", **Foreign Policy**, 2010, <https://foreignpolicy.com/2010/06/07/think-again-ronald-reagan/>, (17.08.2023).

¹¹¹⁹ Ronald Reagan, "Ronald Reagan, 'Evil Empire Speech' (8 March 1983)", **Voices of Democracy: The U. S. Oratory Project**, 1983, <https://voicesofdemocracy.umd.edu/reagan-evil-empire-speech-text/>, (17.08.2023).

¹¹²⁰ Fishcer, "US Foreign Policy under Reagan and Bush", s. 271–272.

Reagan, 6 Şubat 1985'te, doktrin adını alacak konuşmasında, hükümetlerin meşruiyetinin artık sadece etkinliklerine değil, demokratik sürece uygunluklarına bağlı olacağı yeni bir uluslararası düzen ilan etti. Bu sürecin gereklerini yerine getirmeden iktidara gelen hükümetler gayrimeşru olarak kabul edilecek ve bu tür gayrimeşru hükümetlere ve özellikle komünist hükümetlere karşı müdahale hakkı saklı tutulacaktı.¹¹²¹ Reagan'ın ifadesiyle, "özgürlük ve demokrasi barışın en iyi garantörleri olduğundan"¹¹²², halk isyanlarına verilecek destek meşru müdafaa anlamına gelecekti. Bu doktrini çekici kılan esas husus, Vietnam'a yol açan çevreleme stratejisinin aksine, dünyanın değişen konjonktürüne oldukça uygun olarak çok az maliyetli olması ve neredeyse hiç Amerikalı kanı gerektirmemesiydi.¹¹²³ Bu yaklaşım 1985 yapımı gişe rekortmeni Rambo filmine oldukça uygundu. Kaslı bir kahraman veya yerel bir figür, yarım kalmış işlerin üstesinden gelecek ve hiçbir Amerikalı ölmeyecekti. Amerikan kamuoyu bir yandan ülkenin moralini yükselten bir yandan da komünistlerin canına okumanın farklı bir yolu olan bu yaklaşımı sevdi ve destekledi.¹¹²⁴

Reagan, 1950'lere çok benzeyen ama daha iyi bir dünyayı anımsatan büyük bir vaatte bulunuyordu: SSCB artık ciddi bir tehdit oluşturmayacak ve Moskova karşısında güçlü bir ABD yeniden küresel liderlik sergileyecekti. Çevrelemenin ötesine geçen Reagan'a özgü vizyonda, Soğuk Savaş ABD tarafından kazanılarak bitirilecekti. Hatırlanacağı üzere George Kennan, SSCB'ye karşı sabırlı olunmasını, uygulanan baskı sonucunda çökeceğini veya ılımlılaşacağını savunmuştu. Oysa şimdi Reagan sabırsız bir şekilde saldırıyor, önce Latin Amerika'daki, daha sonra da Doğu Avrupa ve SSCB'deki muhalif hareketlerden yararlanarak özgürlüğü odağına alan yeni bir demokratik devrimler çağı ilan ediyordu.¹¹²⁵

Başkan Reagan gerçekten de bir süre SSCB'ye karşı çatışmacı bir politika, şahin bir tutum benimsedi. Bu yaklaşım sert bir söylemi, askeri yığınağı, silahların kontrolünü ve bölgesel anlaşmazlıklar konusunda çatışmacı politikaları içeriyordu. Ancak, sonraki yıllarda ilişkileri iyileştirmek için yoğun bir çaba da harcadı.

Foreign Policy dergisi yazarlarından Peter Beinart'a göre, 1983 yılındaki iki film, Reagan'ın derinlerde saklı olan nükleer savaş karşıtı görüşlerini tetikleyerek fikirlerini

¹¹²¹ Tucker, "Reagan's Foreign Policy", s. 13.

¹¹²² Ronald Reagan, "Proclamations, May 22, 1986", [reaganlibrary.gov](https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/proclamations-may-22-1986), 1986, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/proclamations-may-22-1986>, (18.08.2023).

¹¹²³ Tucker, "Reagan's Foreign Policy", s. 16.

¹¹²⁴ Beinart, "Think Again: Ronald Reagan".

¹¹²⁵ Melanson, *Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War*, s. 141.

değiştirmede etkili olmuştu. Bu filmlerden ilki, Matthew Broderick'in neredeyse bir nükleer savaş başlatacak olan genç bir bilgisayar korsanını canlandığı *War Games*¹¹²⁶ (Savaş Oyunları, 1983), ikincisiyse, ABC televizyon kanalının nükleer savaşın ardından Kansas şehrini tasvir ettiği *The Day After*¹¹²⁷ (Bir Gün Sonra?, 1983) TV filmiydi.¹¹²⁸ Başkan'ın, yalnızca bu iki filmden etkilenip düşüncelerini değiştirdiğini söylemek naiflik olacaktır, ancak Reagan'ın beyazperdeyle gerçek hayatı sıklıkla birbirine karıştırdığı bilinmektedir. Bir keresinde İsrail Başbakanı Yitzhak Shamir'e askerdeyken Nazi toplama kamplarını filme aldığını söylemişti ama aslında askerliğini Hollywood'da, ordunun sinema biriminde, eğitim filmleri çekerek yaptığı ve anlattıklarını sadece filmlerde gördüğü herkesin bildiği bir sırdı.¹¹²⁹ Ayrıca, *The Day After* filmini izledikten kısa bir süre sonra, bir Sovyet saldırısı durumunda uygulanacak ABD askeri prosedürü hakkında bir brifinge katılmıştı. Bununla beraber, 1 Eylül 1983'te, New York'tan Seul'e giden Kore Havayolları'na ait bir yolcu uçağının ABD istihbarat uçağı sanılarak Sovyet hava sahasında düşürülmesi,¹¹³⁰ SSCB'nin aynı yılın sonunda yapılan bir NATO tatbikatını gerçek bir saldırı hazırlığı olarak yorumlayarak ordularını yüksek alarm durumuna geçirmesi¹¹³¹ ve son olarak zaten gelişmiş olan Amerikan askeri yığınağının da verdiği güven, Reagan'ı Gorbaçov'la konuşmaya ve ortamı yumuşatmaya yöneltti.¹¹³²

3.2.1.2. SSCB'yle Yeni Başlangıç

1982'de Leonid Brejnev'in ölümünden sonra eski bir KGB Başkanı olan Yuri Andropov; Andropov'un 9 Şubat 1984'te ölmesi üzerine Brejnev'in yardımcısı Konstantin Çernenko; Çernenko'nun 10 Mart 1985'teki ölümüyle de, SSCB'nin ciddi reformlar olmadan ayakta kalamayacağını düşünen 54 yaşındaki Mikhail Gorbaçov SSCB liderliğini üstlendi. Reagan, SSCB yönetimindeki bu istikrarsızlığı şakayla karışık, “sürekli ölüp durdukça Ruslarla nasıl bir yere varabileceğini bilmediğini” söyleyerek dile getirmişti.¹¹³³ SBKP'nin yeni Genel Sekreteri

¹¹²⁶ John Badham, **War Games**, MGM/UA Entertainment Company, 1983, <https://www.imdb.com/title/tt0086567/reference/>.

¹¹²⁷ Nicholas Meyer, **The Day After**, American Broadcasting Company (ABC), 1983, <https://www.imdb.com/title/tt0085404/reference/>.

¹¹²⁸ Beinart, “Think Again: Ronald Reagan”.

¹¹²⁹ Lou Cannon, “REAGAN &”, **The Washington Post**, (05.03.1984), <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1984/03/05/reagan-38/26b480c6-3d54-46d0-b0fe-1c426c139847/>, (15.08.2023).

¹¹³⁰ Thom Patterson, “The downing of Flight 007: 30 years later, a Cold War tragedy still seems surreal”, **cnn.com**, 2013, <https://edition.cnn.com/2013/08/31/us/kal-fight-007-anniversary/index.html>, (15.08.2023).

¹¹³¹ Fishcer, “US Foreign Policy under Reagan and Bush”, s. 274–275.

¹¹³² Beinart, “Think Again: Ronald Reagan”.

¹¹³³ Ronald Reagan, **An American Life**, New York, Simon & Schuster, 1990, s. 611.

Gorbaçov, ki zaten Reagan ile ilişki kurmak istiyordu. Reagan'ın da istekli olması süreci hızlandırdı.¹¹³⁴

Reagan ve Gorbaçov arasındaki ilk görüşme Kasım 1985'te İsviçre'nin Cenevre kentinde gerçekleşti. İkili, ABD-SSCB ilişkilerinin tüm alanlarını ele alarak birbirlerinin pozisyonlarını anlamaya çalıştılar. Önemli bir anlaşmayla sonuçlanmasa da iki lider tekrar bir araya gelmeyi kabul etti ve bu Cenevre Zirvesi, Soğuk Savaş gerilimlerinin çözülmesinin ilk adımı oldu. SSCB lideri Gorbaçov'un önerisiyle Ekim 1986'da yeniden bir araya gelen ikili, iki günden fazla süren toplantılar sonucunda prensipte nükleer silahların ortadan kaldırılmasına yönelik kapsamlı bir silah kontrol anlaşması üzerinde uzlaşmaya yakınlaştılar Gorbaçov'un SDI projesinden vazgeçilmesini istemesi ve Reagan'ın bunu reddetmesi nedeniyle anlaşma sağlanamadı. Yine de Reagan ve Gorbaçov nükleer cephaneliklerinin azaltılması gerektiği konusunda ilke olarak anlaştılar.¹¹³⁵ Popüler kültürün önemli bir unsuruna dönüşen *Star Wars*'ın farklı bağlamda da olsa süper güç mücadelesinde pazarlık kozu olarak kullanılması, sinemayla uluslararası ilişkilerin kesiştiği zirve noktalardan biriydi.¹¹³⁶

1987 yılının haziran ayında Berlin'de yaptığı konuşmada Reagan, biraz da Gorbaçov'un açıklık politikasının da etkisiyle kendisine, “Genel Sekreter Gorbaçov, eğer barış istiyorsanız, eğer Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa için refah istiyorsanız, eğer liberalleşme istiyorsanız: Bu kapıya gelin! Bay Gorbaçov, bu kapıyı açın! Bay Gorbaçov, bu duvarı yıkın!” diyerek seslendi.¹¹³⁷ Soğuk Savaş'ın sonunun yaklaştığının işareti olan bu ifadeler ayrıca Moskova'ya reform vaatlerini yerine getirmesi için bir çağrı da içeriyordu.

Sonraki aylarda Gorbaçov, SDI'nin herhangi bir silah kontrol anlaşmasına koşul olması konusundaki ısrarından vazgeçti. İki lider Aralık 1987'de Washington'da tekrar bir araya gelerek Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması'nı (INF) imzaladılar. Reagan, Mayıs 1988'de Moskova'ya gittiğinde Gorbaçov, ziyareti, START Anlaşması'nı kabul ettirmek için bir fırsat olarak kullanmayı umuyordu, fakat umduğunu bulamadı. Reagan'ın Moskova ziyareti, insan hakları konusunda konuşması ve SSCB'yi artık bir “şeytan imparatorluğu” olarak

¹¹³⁴ Fishcer, “US Foreign Policy under Reagan and Bush”, s. 278.

¹¹³⁵ David Smith, “Gorbachev and Reagan: the capitalist and communist who helped end the cold war”, **The Guardian**, 2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/aug/31/gorbachev-and-reagan-the-capitalist-and-communist-who-helped-end-the-cold-war.>, (22.08.2023).

¹¹³⁶ Fattor, **Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephanesi: Yumuşak Güç ve Kültürel Silahlanma**, s. 262.

¹¹³⁷ “Watch Reagan’s 1987 ‘Tear Down This Wall’ Speech”, **The New York Times**, 1987, <https://www.nytimes.com/video/world/europe/100000006815729/reagan-berlin-wall.html>, (28.08.2023).

görmediğini ilan etmesiyle akıllarda yer etti. Reagan ve Gorbaçov arasındaki son görüşme, yeni seçilmiş Başkan George H.W. Bush'un da hazır bulunduğu, Aralık 1988'de New York'ta gerçekleşti. Reagan'ın zeminini hazırladığı, Bush ve Gorbaçov'un 1991'de anlaştıkları *START* Anlaşması 1994 yılında imzalandı.¹¹³⁸

1980'ler, "şeytani imparatorlukla" yeni bir Soğuk Savaş'a girilmesiyle başladıysa da 1980'lerin sonları otoriter yönetimlerin devrilmesini amaçlayan yeni bir "demokratik devrimler" çağı ile sona eriyordu. Reagan, Amerikalıları, "tepedeki parlayan şehirde" yaşadıklarına ve Amerikan rüyasının yeniden canlanan küresel önemine ikna etmeyi başarmıştı.¹¹³⁹

3.2.2. Dış Politikanın İç Politikaya Yansımaları

Reagan dönemini, önemi ve etkisi giderek artan TV dizileriyle özetlemek gerekirse, bir dizinin başlangıcı ve bir dizinin bitişi, siyasi iklimi yansıtmak açısından oldukça anlamlıdır. Bunlardan ilki, 1982'de ilk bölümü yayınlanan *Family Ties*¹¹⁴⁰ (Aile Bağları, 1982-1989), diğeri 1983'te final yapan *M*A*S*H*¹¹⁴¹ (M*A*S*H, 1972-1983)'dir.

Family Ties, 1980'lerde Ohio'da yaşayan 68 kuşağından liberal bir anne-baba ve üç çocuktan oluşan Keaton ailesini konu almaktadır. Dizi, 60-70'lerin hippie ideallerini taşıyan ebeveynler ile 1980'lerin modern muhafazakarlığına doğan çocuklar arasındaki gerilimi komedi ile harmanlar. Örneğin ilk bölümünde, ebeveynler çocuklarına 68 hareketi sırasındaki eski fotoğraflarını gösterince 1980'lerin çocukları babalarının uzun saçları, annelerinin giysilerinin pespayeliği ve verdikleri mücadelenin manasızlığıyla dalga geçerler. Dizide, deyim yerindeyse, 1980'ler, 1960'larla alay etmektedir. Dizinin genç erkek çocuğu, Reagan'la iktidara gelen fikirlerin sözcülüğünü yaparken, ailesinin gerçek dünyayı anlamadığını, 1960'ların fikirlerini sevimli ve idealist bulmakla beraber gerçek dünya ile uyumlu olmadığını dile getirir.

İkinci diziyse, 1970'teki filminden sonra TV dizisine dönüştürülen ve 12 yıl boyunca gösterilen *M*A*S*H*'dir. Mobil Ordu Cerrahi Hastanesi'nin (*Mobile Army Surgical Hospital*) kısaltması olan ve cephe gerisinde yaşananları anlatan *M*A*S*H*, yıl 1983'ü gösterdiğinde artık anakronik kalıyordu. Kore Savaşı üzerinden Vietnam eleştirisini komedi ve dramayı

¹¹³⁸ Jason Saltoun-Ebin, "The Reagan - Gorbachev Summits", [thereaganfiles.com](https://www.thereaganfiles.com/the-summits.html), 2012, <https://www.thereaganfiles.com/the-summits.html>, (22.08.2023).

¹¹³⁹ Melanson, *Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War*, s. 228–229.

¹¹⁴⁰ "Family Ties", National Broadcasting Company (NBC), <https://www.imdb.com/title/tt0083413/reference/>.

¹¹⁴¹ "M*A*S*H", CBS, <https://www.imdb.com/title/tt0068098/reference/>. (28.08.2023).

harmanlayarak sunan *M*A*S*H* ne Reagan yönetimine ne de Vietnam'ı ardında bırakmak isteyen topluma uygun değildi. *M*A*S*H*'in savaş karşıtı havası, Reagan ile canlanan askeri atmosfere yenik düştü ve 1983 yılında 125 milyon kişi tarafından izlenen¹¹⁴² final bölümüyle sona erdi.

Bu iki dizi haricinde zenginlik ve kibir abidesi *Dallas* (Dallas, 1978-1991), Hollywood pırıltılı *Dynasty* (Hanedan, 1981-1989), orta sınıf Afro-Amerikan bir aileyi odağına alan *The Cosby Show* (Cosby Ailesi, 1984-1992), aksiyon dizisi *The A-Team* (A Takımı, 1983-1987) ve modayı kendince yorumlayan iki Miami polisini ele alan *Miami Vice* (Kanun Namına, 1984-1989) gibi döneme damgasını vurmanın yanı sıra, tüm dünyada izleyicilere ulaşan ve mesaj ileten diziler de vardı. Öyle ki, 57 ülkede 350 milyondan fazla izleyiciye ulaşan *Dallas*, Britanya Kraliçesi'nin bile ilgisini çekmiş, 80. doğum törenine katılan oyuncu Larry Hagman'a, belirsizlikle biten sezon finaline atfen, "J.R.'ı kim vurdu?" diye sormuştu.¹¹⁴³ Ayrıca yine *Dallas*, Çavuşesku rejimi sırasında Romanya'da yayınlanan tek ABD dizisiydi. Görünüşe göre Çavuşesku, Teksas'ın acımasız kapitalizminin ve paranın, Batı'yı nasıl yozlaştırdığını göstereceğini ve halkının kendi komünist ülkelerinde ne kadar iyi durumda olduklarını anlayacağını düşünüyordu.¹¹⁴⁴ 1980'ler, Hollywood üzerinden okunabileceği gibi, neredeyse her evde bulunan televizyon için özel üretilen diziler aracılığıyla da okunabilir. İster sinema filmi ister TV dizisi olsun, 1980'lere hâkim olan şey *Reaganizm* idi.

Amerikan muhafazakârlığının özel bir çeşidi olan *Reaganizm*, federal hükümet düşmanlığı, cemaatçi bireycilik ve serbest piyasa radikalizmi anlamına gelen neo-liberalizmden oluşuyordu ve kısmen birbiriyle çatışan siyasi, ekonomik ve sosyal gündemlere sahip insanlardan oluşan koalisyonun Reagan'ı iktidara taşıması ile netleşmişti. Başlıca siyasi amaçları okullarda dua, kürtağın yasaklanması, geleneksel aile değerlerinin aktif olarak desteklenmesi olan Evanjelikler de bu koalisyonun içindeydi.¹¹⁴⁵ 1970'lerin siyasi ve sosyal koşullarına bir tepki olarak oluşan bu siyasi birliktelik, bireysel özgürlüğün iyi yönetimin mihenk taşı olduğu, özellikle Washington'daki federal hükümet gücüne güvenilmemesi gerektiği, hükümetin fırsat eşitliği sağlamak ve ulusal savunmayı güçlendirmekten öte bir

¹¹⁴² Alan Alda, "Goodbye, Farewell, and Amen", CBS, 1983, <https://www.imdb.com/title/tt0213826/>.

¹¹⁴³ Melissa Mitas, "'Dallas' Star Larry Hagman Recalled When the Queen Mother Asked Him to Reveal 'Who Shot J.R.?'", **cheatsheet.com**, 2020, <https://www.cheatsheet.com/entertainment/dallas-star-larry-hagman-recalled-when-the-queen-mother-asked-him-to-reveal-who-shot-j-r.html/>.

¹¹⁴⁴ Scott Roxborough, "Berlin Hidden Gems: How TV's 'Dallas' Toppled Romanian Communism", **The Hollywood Reporter**, 2016, <https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-news/hotel-dallas-shows-how-tv-865438/>, (22.08.2023).

¹¹⁴⁵ Quart ve Auster, **American Film and Society since 1945**, s. 135.

gücünün olamayacağı ve serbest girişimin ekonomik ve kişisel özgürlüğün temelini oluşturduğu konusunda hemfikir idi.¹¹⁴⁶ Teknoloji ve kültürün belirli yönlerini kabul eden ve modern yaşam tarzını onaylayan bu muhafazakarlık, nostaljiden ziyade ileriye dönüktü ve 1970'lerin aksine, umutlu ve neşeli tonuyla toplumda oldukça alıcı buluyordu.¹¹⁴⁷ İnandıkları Amerikan değerlerinin ilerletilmesi, federal hükümetin küçültülmesi ve serbest girişimin önündeki engellemelerin kaldırılması konusunda yönetimden daha fazlasını isteyen bu kitleye hitap eden Reagan da benzer neo-liberal düşüncelere sahipti. Göreve başlangıç konuşmasında ifade ettiği üzere, "hükümet sorunlara çözüm değildi, sorun bizzat hükümetti."¹¹⁴⁸

Böylece, 1980'lerde Reagan önderliğinde muhafazakârlar, girişimcilerin erdemli insanlar, düşük gelir vergilerininse bilgece bir karar olduğuna toplumu ikna etmenin yanında, hükümetin hantal ve asalak yapısı, ezici bir askeri güç ihtiyacı ve toplumun yapı taşı olarak çekirdek aile gibi muhafazakâr dogmaları toplumsal kabullere dönüştüren bir çalışma yaparak Amerikan siyasetini yeniden şekillendirdiler.¹¹⁴⁹ Reagan'ın eylem ve söylemleri de söz konusu neo-liberal ruhu teşvik etti ve önündeki engellerin kaldırılmasına yardımcı oldu.

Reagan'a göre, devletin ekonomiye doğrudan müdahale ettiği iktisat politikası araçlarından biri olan regülasyonlar veya diğer bir deyişle federal düzenlemeler, özel teşebbüsü boğuyor ve ülke ekonomisine zarar veriyordu. "En büyük lider ille de en büyük şeyleri yapan kişi değil, insanlara en büyük şeyleri yaptıran kişidir"¹¹⁵⁰ mottosundan hareket eden Reagan, insanların ve sektörlerin önünü açmak ve federal düzenlemelerin etkisini azalmak istiyordu. Bu bağlamda ilk adımını, başkanlığının ilk günlerinde petrol piyasasındaki fiyat kontrol düzenlemelerini iptal ederek attı. Ayrıca, şirket birleşmelerini engelleyen düzenlemeleri de gevşetti. Böylece, devralma ve birleşmelerin önünü açarak devasa holdingler ve şirketleri teşvik etti. Bu adımın, başta Hollywood stüdyoları olmak üzere, neredeyse tüm sektörlerde yansımaları oldu. Öyle ki, 1980'lerde ülkedeki en büyük 500 şirketten 125'i satın alınma veya birleşme yoluyla el değiştirdi.¹¹⁵¹

¹¹⁴⁶ Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, s. 132–135.

¹¹⁴⁷ Müller, "The Cold War and the Intellectual History of the Late Twentieth Century", s. 10–11.

¹¹⁴⁸ Ronald Reagan, "Inaugural Address 1981", **reaganlibrary.gov**, 1981, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/inaugural-address-1981.>, (15.08.2023).

¹¹⁴⁹ Rossinow, **The Reagan Era: A History of the 1980s**, s. 2.

¹¹⁵⁰ Ronald Reagan, "Leadership", **Reagon Foundation**, <https://www.reaganfoundation.org/education/e-learning/leadership/>, (13.09.2023).

¹¹⁵¹ Rossinow, **The Reagan Era: A History of the 1980s**, s. 125.

Reagan, enflasyon, faiz oranları, işsizlik ve benzin fiyatları yükselirken arz yönlü basit bir çözüm önerdi. Böylece, yerel sosyal harcamaları kısıp vergileri düşürerek, yapay olarak sıkıştığını düşündüğü ekonomiyi, güçlü bir büyüme ile rayına oturtacaktı.¹¹⁵² Reagan’a göre, refah devleti ve artan oranlı vergilendirme döneminin kurbanları yoksullar değil, zenginlerdi ve altın yumurtlayan kazlar olarak zenginler, liberal devlet tarafından sömürülüyordu. 1983’te, “her şeyden önce görmek istediğim şey, bu ülkenin her zaman birilerinin zengin olabileceği bir ülke olarak kalmasıdır” ve 1988’de “girişimciler ve onların küçük işletmeleri ABD’deki ekonomik büyümenin neredeyse tamamından sorumludur” ifadeleri bu düşüncelerinin birer yansımasıdır.¹¹⁵³

Bu bağlamda, yatırım ve verimlilik artışı sağlamak için hükümet düzenlemelerinin rolünü azaltıp vergi oranlarının düşürülmesiyle tasarruf, yatırım ve büyümeyi teşvik edecek adımlar attı.¹¹⁵⁴ Gerçekten de Reagan, başkanlığının ilk üç yılında %25’lik bir vergi indirimi sağladı ve 38 milyar dolarlık bir bütçe kesintisi yaptı.¹¹⁵⁵ Reagan dönemiyle beraber stagflasyon yerini düşük enflasyonlu ekonomik büyümeye bıraktı. 1983-1989 yılları arasında büyük bir ekonomik ilerleme yaşandı. Enflasyon, Carter dönemindeki çift haneli seviyelerden 1981’de yüzde 8,9’a, 1984’te ise yüzde 4’e düştü.¹¹⁵⁶ 1982’de yüzde 2,5 oranında azalan GSMH, 1983’te yüzde 3,6 ve 1984’te yüzde 6,8 oranında arttı. İşsizlik 1983 yılında yüzde 9,5 iken, 1984 yılında yüzde 7,4’e düştü. Borsa, 1980’lerin başında patlama yaptı ve *Dow Jones* sanayi ortalaması Reagan’ın ilk döneminde yaklaşık yüzde 33 yükseldi.¹¹⁵⁷ Ekonomik rahatlamayla beraber topluma hâkim olan önceki on yılın suçluluk, şüphe ve güvensizliğinin yerini bir özgüven almaya ve ulusal gurur yeniden canlanmaya başladı.

1984 yılında düzenlenen Los Angeles Olimpiyat Oyunları, ABD toplumundaki son şüphe kalıntıları da sildi. Vietnam travmasının aşılmaya başlanması, 1983’teki küçük Grenada zaferinin hala taze olması ve ekonominin canlanmasıyla birlikte Amerikalılar, eğlence odaklı medya, büyük kurumsal sponsorlar ve bizzat Başkan’ın teşvikiyle olimpiyat oyunlarını, eski güzel ABD’nin bir kutlaması haline getirerek uluslararası şova dönüştürdüler. Yayıncılar “Bir

¹¹⁵² Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, s. 131.

¹¹⁵³ Ronald Reagan, “Ronald Reagan, Speech at Moscow State University”, **Digital History**, 1988, https://www.digitalhistory.uh.edu/disp_textbook.cfm?smtID=3&psid=1234, (15.08.2023).

¹¹⁵⁴ Rossinow, **The Reagan Era: A History of the 1980s**, s. 6.

¹¹⁵⁵ Cannon, “Ronald Reagan: Domestic Affairs”.

¹¹⁵⁶ Gil Troy, “The Age of Reagan”, **Gilder Lehrman Institute of American History**, 2005, <https://ap.gilderlehrman.org/history-by-era/essays/age-reagan>, (25.08.2023).

¹¹⁵⁷ Cannon, “Ronald Reagan: Domestic Affairs”.

Ulusun Yeniden Doğuşu" temasını olimpiyat oyunları ile birleştirerek "Amerika geri döndü" ve "Amerika kazanıyor" söylemini sık sık tekrarladılar.¹¹⁵⁸

Olimpiyat oyunları, başladıkları andan itibaren başlı başına bir siyasi sahne olmasalar da, sağladıkları ortam ve sundukları etkileşim alanları ile siyasi bir araç olarak kullanılmışlardır.¹¹⁵⁹ 1936'daki Berlin Olimpiyat Oyunları Nazi düşüncesinin ve üstün ırk anlayışının bir propagandasına dönüşmüş, SSCB'nin Macaristan'a müdahalesinin sonrasında düzenlenen 1956 Melbourne Olimpiyat Oyunları'nda, Macar ve Sovyet futbol takımlarının mücadelesi öylesine sert geçmişti ki "sudaki kan" maçı olarak anılmıştı.¹¹⁶⁰ 1972 Münih Olimpiyat Oyunları'nda Filistinliler İsrailli oyuncularını rehin alarak siyasi isteklerde bulunmuş, 1980 Moskova Olimpiyat Oyunları'nı SSCB'nin Afganistan'a müdahalesi nedeniyle çok sayıda ülke boykot etmişti. Şimdi, 1984 Los Angeles Olimpiyat Oyunları ise, Reagan'a hem Amerikalılara hem de dünyaya ABD'nin geri döndüğünü gösterme fırsatı sunan devasa bir yumuşak güç alanı sunuyordu. Ayrıca, Reagan özelinde düşünüldüğünde birkaç ay sonraki başkanlık seçimi için de kritik bir eşikti.

Konu üzerine Ohio Üniversitesi'nde yazılmış bir tezin de incelediği gibi, olimpiyatların kendisi, açılış töreni, sanat festivali ve programları, *mural* projeleri ve *Olympic Gateway*'i ile bir bütün olarak yumuşak gücün ve kültürel diplomasinin bir örneği idi.¹¹⁶¹ Oyunlar, ülkenin teknolojik gelişmesini, reklamcılık ve pazarlama yeteneğini ve sahip olduğu ekonomik gücünü göstermenin bir aracıydı. Üstelik sadece ülke için değil, ülkedeki birçok şirket için de benzer anlamlar taşıyordu. Bunlardan ilk göze çarpanlar, olimpiyatların iletişim altyapısını kuran AT&T şirketi ile *Levi Strauss & Co. (Levi's)* idi. Olimpiyat köyüne gelen tüm katılımcılara içinde 54 farklı *Levi's* marka giysinin bulunduğu çanta verilmesi, olimpiyatlar boyunca *Levi's* reklamı yapacak binlerce insan anlamına geliyordu. Bunun yanında olimpiyatlar, Silikon Vadisi'nin ürünlerini göstermesi için de imkân sağlıyordu. Olimpiyat oyunları boyunca bilgisayarlar sonuçların hızlı bir şekilde tablolştırılmasına yardımcı olurken, elektronik zamanlayıcılar yüzme ve pist yarışlarının saatini tutuyor, kütle spektrometreleri ve gaz kromatografları sporcuları yasaklı maddeler ve uyuşturucular açısından test ederken, son

¹¹⁵⁸ Troy, *Morning in America: How Ronald Reagan Invented the 1980s*, s. 150.

¹¹⁵⁹ Jennifer Chan, "More Than Just A Game: The Soft Power Politics of Sports and the 2018 Olympic Games", *The McGill International Review*, 2017, <https://www.mironline.ca/just-game-soft-power-politics-sports-2018-olympic-games/>, (25.08.2023).

¹¹⁶⁰ Cull, "Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War", s. 444.

¹¹⁶¹ Tiffany Lewis, "Exercises in Soft Power and Cultural Diplomacy: The Cultural Programming of the Los Angeles and London Olympic Games", The Ohio State University, 2015.

teknoloji çağrı cihazları yarışmacılara takım toplantılarını ve etkinliklerin başlama saatlerini hatırlatıyor ve güvenlik personeli tarafından taşınan sofistike telsizler olimpiik sporcuları koruma çalışmalarına yardımcı oluyordu.¹¹⁶²

Los Angeles Olimpiyat Oyunları, 140 ülkeden yaklaşık 7,000 sporcunun yer aldığı ve 221 etkinlikte toplam 688 madalyanın dağıtıldığı görkemli spor gösterilerinden birine sahne oldu. Los Angeles, az bütçe ve çok sayıda zorluk ve askeri bir hassasiyetle, gelecek için yeni standartları belirleyen bir olimpiyat düzenledi. Bunun da ötesinde, spor, ekonomi ve televizyon yeni bir birleşim ortaya çıkardı. Reagan yönetimi ve Kaliforniya eyaletinin olimpiyat oyunlarını yürütüş biçimi hem teknolojinin hem medyanın kullanıldığı, üstelik, üzerine kâr elde edilen bir organizasyon doğurdu. Olimpiyat oyunları, saf amatörlükten ticari bir girişime dönüştü. 6 milyona yakın bilet satışıyla yeni bir rekor kırıldı ve sadece sekiz yıl önceki Montreal Olimpiyat Oyunları için satılan 3,2 milyon biletin neredeyse iki katına ulaşıldı. Televizyonda izlenme oranları da oldukça yüksekti. 180 milyondan fazla Amerikalının izlediği oyunlar televizyon tarihinde o yıla dek en çok izlenen etkinlik oldu. ABD'deki tüm hanelerin yüzde doksanı bir noktada olimpiyat oyunlarını izlemiştir.¹¹⁶³ Sonuçta Los Angeles Olimpiyat Oyunları, dünyaya ABD'nin geri döndüğünü göstermenin yanı sıra Reagan'ı ezici bir çoğunlukla ikinci kez başkanlığa taşıdı.

Reagan döneminde bir erdem olarak sunulan zenginlik hem bir hayranlık nedeni hem de bir öfke kaynağıydı. Bu hayranlık ve öfkenin görünen öznesi ise *yuppieler*di. 1980'lerin başında yaygın olarak kullanılmaya başlanan ve yukarıya doğru hareket eden genç profesyonel anlamına gelen *yuppie* terimi, göze çarpan üst düzey tüketimleri, her şeyin sahibi olmayı hak ettiklerine dair inançları ve tüm büyük kentlerdeki gayrimenkul alımlarıyla öne çıkan zengin insanları ifade ediyordu.¹¹⁶⁴ Tipik bir *yuppie* koşu yapar, sağlıklı yiyecekler yer, marka isimlerine ve moda olan şeylere takıntılı olurdu. Aynı zamanda bir işkolik olan *yuppie* için iş, daha yüksek statü ve daha zengin bir yaşam tarzı için bir araçtı ve mutluluk ancak kişinin kendi ihtiyaçlarının peşinden durmaksızın gitmesiyle gerçekleşebilirdi.¹¹⁶⁵ Emlak zengini Donald Trump'tan Wall Street simsarı Martin Siegel'e kadar, Avrupa menşeli arabalarına düşkün, şık giyimli ve yaşamayı bilen avukatlar, doktorlar ve çeşitli profesyonel meslek gruplarını

¹¹⁶² Jon Wertheim, "How the L.A. '84 Olympics Changed Everything", **Sports Illustrated**, 2021, <https://www.si.com/olympics/2021/06/03/la-84-olympics-changed-the-games-daily-cover.>, (22.06.2023).

¹¹⁶³ Wertheim, a.y.

¹¹⁶⁴ Rossinow, **The Reagan Era: A History of the 1980s**, s. 126–127.

¹¹⁶⁵ Quart ve Auster, **American Film and Society since 1945**, s. 137.

kapsayan *yuppiler*, *Reaganeconomis*'in ¹¹⁶⁶ nimetlerinden yararlanarak (daha da) zenginleşen bir grubu ifade ediyordu. Öyle ki, *Newsweek* dergisi, 1984 yılını *yuppie* yılı ilan etti.¹¹⁶⁷ Hollywood da *yuppie*'leri odağına aldı ve hikayelerini anlattı. Oliver Stone'un *Wall Street*¹¹⁶⁸ (Borsa, 1987) filminde Michael Douglas tarafından canlandırılan Gekko karakteri, hayatında isteyebileceği her şeye sahip, oldukça zengin bir adamdır. Charlie Sheen tarafından canlandırılan Fox ise, *yuppie*'ye dönüştükçe hayalleriyle değerleri arasında bocalayan bir borsa simsarıdır ve kahramanı Gekko gibi olmak ister. Fox, dönemin ruhunu “hırs iyidir” sloganıyla özetleyen Gekko'nun vaatleri ile dürüst ama fakir babasının değerleri arasında gider gelir. Sinema eleştirmeni Roger Ebert'e göre, filmin asıl odağı, yasaları çiğneyen Wall Street suçlularından ziyade, kâr ve zenginliği her türlü düşüncenin üstünde tutan değer sistemi.¹¹⁶⁹ Böylesine zenginlik ve rekabet ortamında, ekonomik veriler düzelir, borsa sürekli yükselir ve zenginlik erdem olarak sunulurken toplumun kayıtsız kalması düşünülemezdi.

Yeni teknolojiler, ekonomi, pazarlama, reklamcılık ve boş zaman anlayışlarındaki devrimlerle birlikte, bir zamanlar zincir mağazalara karşı temkinli olan Amerikan toplumu, 1980'lerde, indirim kovalayan, trend belirleyen ve marka düşkünü alışveriş bağımlılarına dönüştü.¹¹⁷⁰ 1950'lerdeki nükleer korku nasıl toplumda dine yönelişe neden olduysa, 1980'lerde de benzer korkular¹¹⁷¹ insanları “yarınlar yokmuşçasına” tüketime yöneltti. Çevrimiçi etimoloji sözlüğü *etmy*'ye göre, 1984, alışveriş bağımlısı anlamına gelen “*shopaholic*” sözcüğünün ilk kullanıldığı yıldır.¹¹⁷² Bunda, değişen ekonomik dinamiklerin yanı sıra iletişim devriminin

¹¹⁶⁶ Reaganomics, 1981-1989 yılları arasında Reagan'ın yaygın vergi indirimleri, sosyal harcamaların azaltılması, askeri harcamaların artırılması ve iç piyasaların serbestleştirilmesini öngören neo-liberal ekonomi politikalarını ifade etmek için kullanılan bir terimdir.

¹¹⁶⁷ “Newsweek Magazine labeled 1984 the ‘year of the yuppie’...”, *upi.com*, 1984, <https://www.upi.com/Archives/1984/12/23/Newsweek-Magazine-labeled-1984-the-year-of-the-yuppie/9877472626000/>, (22.06.2023).

¹¹⁶⁸ Roger Ebert, “Wall Street”, *rogerebert.com*, 1987, <https://www.rogerebert.com/reviews/wall-street-1987>, (22.06.2023).

¹¹⁶⁹ Roger Ebert, “Wall Street”, *rogerebert.com*, 1987, <https://www.rogerebert.com/reviews/wall-street-1987>, (22.06.2023).

¹¹⁷⁰ Troy, *Morning in America: How Ronald Reagan Invented the 1980s*, s. 3.

¹¹⁷¹ *The Day After* filmi nükleer yıkım korkusunu güncel tutarken başka filmler de başka korkuları tetikliyordu. 1984 tarihli *Red Dawn* filmi, yalnızca nükleer bir yıkımın değil, düşman tarafından işgalin de olası olduğu fikrini yaymıştı. SSCB'nin 55 yılın en düşük buğday rekoltesini aldığını, Polonya'da ayaklanmaların başladığını, SSCB birliklerinin Polonya'yı işgal ettiğini, Küba ve Nikaragua'nın asker sayısını 500 bine çıkardığını, El Salvador ve Honduras'ın düştüğünü açılış notunda belirten film oldukça popülerdi. Bu cümlelerin devamında Alman parlamentosunda Yeşiller Partisi'nin kontrolü ele geçirdiğini ve Avrupa topraklarındaki tüm nükleer füzelerin sökülmesini istediği belirtiliyordu. Son olarak Meksika'da bir devrim gerçekleştiği, NATO'nun dağıldığı ve ABD'nin yalnız kaldığı vurgulanarak filme başlıyordu. Kübalılar ve Ruslar ABD'yi işgal ederken bir grup gencin direnişi üzerinden ilerleyen film Reagan'ın canlandığı korkuların da bir tezahürü gibiydi.

¹¹⁷² “shopaholic”, *Online Etymology Dictionary*, 2022, https://www.etymonline.com/word/shopaholic#etymonline_v_38013, (19.08.2023).

tüketim ürünlerine yönelik arzu ve cazibe yaratmadaki payı da büyüktü.¹¹⁷³ İletişim devrimi, *Reaganizm*'in para, güç, şöhret ve lüksü erdemli kılan anlayışıyla birleşince, 1980'ler baş döndürücü bir kapitalist çılgınlık halini aldı.

1980'lerde yemek kültürünü fastfood tanımlar hale geldi ve *KFC*, *Wendy's*, *Taco Bell*, *Arby's*, *Dominos*, *Burger King* ve *McDonald's* gibi restoranlar bunda başı çekti. Müzik sektöründe *Walkman*'ler ve pilli teypler gidişatı belirlerken, moda sektöründe *Calvin Klein* gibi yeni modacılar ve Madonna gibi kendi modasını yaratanlar öne çıktı. Tüm bu değişimin izlerini ise, 24 saat müzik yayını yapan ilk TV kanalı *MTV*'de ve orta yaş grubuna 24 saat haber veren *CNN*'de görmek mümkündü. Amerikan popüler kültürü *Calvin Klein*'in kot pantolonu ve *Ralph Lauren*'in polo yaka tişörtünden *Guns N' Roses*'in rock ve *Metallica*'nın metal müziğine, klip ve sahne şovlarındaki Michael Jackson imajından *Dynasty* gibi TV dizilerindeki giysi akımına¹¹⁷⁴ kadar her şeyiyle topluma ve dünyaya yayılıyordu. Bireycilik, zenginlik ve özgürlük temelinde yükselen bir tüketim kültürünün beslediği popüler kültür¹¹⁷⁵ giderek daha çok alanı ele geçiyordu.

Popüler kültürün her bir unsuru giderek Amerikan kültürünün çekiciliğinin birer parçasına ve markasına dönüştü. Bu markalaşma 1980'lerde öylesine yaygın hale geldi ki Hollywood da bundan geri durmadı. 1983 yılında *Twentieth Century Fox* stüdyoları, filmlerinde marka isimlerini göstermek için açıkça anlaşma talep etmeye başladı.¹¹⁷⁶ Bu süreç öylesine ileri gitti ki, *Pediatrics* dergisinde yayınlanan bulgulara göre, 1996 ile 2005 yılları arasında her yıl gişede ilk 20'ye giren filmlerin yüzde 69'u bir yiyecek, içecek veya gıda perakendecisi için en az bir marka yerleştirmişti.¹¹⁷⁷ Marka isimlerini gösterme veya ürün yerleştirme, ünlü bir oyuncunun ürünü filmde kullanması veya filmde açıkça görünmesi anlamına geliyordu. 1980'ler bunun birçok başarılı örneğine sahiptir. 1982'nin gişe rekorları kıran filmi "*E.T.*"nin gösterime girmesinden sonraki birkaç ay içinde filmde uzaylının yediği *Reese's Pieces* marka

¹¹⁷³ Rosenberg, "Consumer Capitalism and the End of the Cold War", s. 491.

¹¹⁷⁴ 1980'lerin gösterişli giysileriyle bir moda gösterisi olarak nitelenebilecek *Dynasty*, lisanslı ürünleri satılan ilk TV dizisiydi.

¹¹⁷⁵ Popüler kültür kavramının çoğunlukla olumsuz çağrışımları olan kitle kültürünün yerine kullanıldığını ifade eden yazarlar, çalışmalarında popüler kültürü, çok genel olarak, elektronik çağda kamuoyu inşasında ve demokratik katılım olanakları konusunda önemli rol oynayan, piyasa aktörleri tarafından yönlendirilen ve ağırlıklı olarak boş zaman ve eğlence üzerine kurulu bir kültür olarak ifade etmektedirler. Ulla Haselstein, Berndt Ostendorf ve Peter Schneck, "Popular Culture: Introduction", *Amerikastudien / American Studies*, C. 46, No: 3, 2001, s. 331-332.

¹¹⁷⁶ Tim Dirks, "The 1980s-Teen-Oriented Angst Films and the Dawn of the Sequel, with More Blockbusters", *filmsite.org*, <https://www.filmsite.org/80sintro.html>.

¹¹⁷⁷ Amy Norton, "Junk food gets spotlight in many movies: study", *Reuters.com*, 2010, <https://www.reuters.com/article/us-junk-food-idUKTRE6184HZ20100209.>, (18.08.2023).

bonibon satışları yüzde 65 oranında arttı.¹¹⁷⁸ Bir diğer örnek de *Ray-Ban*'dı. 1980'li yıllarda sıradan bir gözlük markası olan ve yılda yaklaşık 18.000 gözlük satan *Ray-Ban*'ın satışları, Tom Cruise *Risky Business*¹¹⁷⁹ (*Risky Business*, 1983) filminde *Wayfarers* model gözlükleri takınca fırladı. Benzer şekilde, 1986 tarihli *Top-Gun* filminde Tom Cruise'a *Aviator* model gözlüklerini taktırdığında satışlar yine arttı. Öncesinde yalnızca binlerle ölçülen iki gözlük modelinin satışı, filmler aracılığıyla 1988'de 8 milyona ulaştı.¹¹⁸⁰

1980'ler popüler kültürünü tanımlarken kullanmamız gereken bir diğer ürün *spandex* taytlar ve bunlarla egzersiz yapan Jane Fonda videokasetleridir. Ünlü Hollywood yıldızı Fonda, bir filmde yaşadığı sakatlık nedeniyle iyileşmek için aerobik yapmaya başladı. Yaptığı egzersizleri kayda alarak ev videokaseti haline getirme fikrine başlarda soğuk baksa da sonunda kabul etti ve ilk kaset, *Workout*¹¹⁸¹ (*Egzersiz?* 1982) tüm zamanların en çok satan kaseti olarak rekor kırdı. 1981'de bir video oynatıcı fiyatının yaklaşık 3500 dolar olduğu ve evlerin sadece %2'sinde bulunduğu göz önüne alındığında, bu öyle bir satışı ki, dünya çapındaki 17 milyon adetle hem videokaset oynatıcı sektörünü etkili hale getirdi hem de videokasetleri pornoyla eşdeğer gören algıyı yıktı. İki yıl içinde video oynatıcı satışlarını ikiye katlayan ve 1982'den 1995'e dek 22 videokaset daha yayınlayan Fonda, videokaset sektörünün önünü açan figür oldu.¹¹⁸² Fonda'nın önünü açtığı videokaset sektörü, Hollywood'un da kurtarıcısı olacaktı.

1978 yılında "1978 modası: yumuşak ve seksi" kapağıyla çıkan *Newsweek*¹¹⁸³, 1968'de 810.000 dolar kredi alarak kendi firmasını kuran Bronx'lu genç bir tasarımcı olan Calvin Klein'i odağına almıştı. Yıllar içerisinde 100 milyon dolarlık bir markaya dönüşen *Calvin Klein*, 1980'lere iki ürünle damgasını vurdu. Bunlar, asit yıkamadan geçen kot pantolon ve erkek iç çamaşırıydı. James Dean'in üzerinde ilk kez arzı endam eden kot pantolon şimdi Brooke Shields'in giydiği *Calvin Klein* marka kotlarla geri dönüyordu. 1980'lerin özeti olarak görebileceğimiz reklam kampanyasında hem masumiyeti hem de cinselliği yansıtan genç bir

¹¹⁷⁸ Amy Davis, "How Spielberg and 'E.T.' Saved Reese's Pieces Candy", [nerdbot.com](https://nerdbot.com/2022/06/12/how-spielberg-and-e-t-saved-reeses-pieces-candy/), 2022, <https://nerdbot.com/2022/06/12/how-spielberg-and-e-t-saved-reeses-pieces-candy/>, (18.08.2023).

¹¹⁷⁹ Paul Brickman, *Risky Business*, The Geffen Company-Warner Bros., 1983, <https://www.imdb.com/title/tt0086200/reference/>.

¹¹⁸⁰ Jake Rossen, "When Tom Cruise Saved the Ray-Ban Brand", [mentalfloss.com](https://www.mentalfloss.com/article/643575/tom-cruise-saved-ray-ban-brand), 2021, <https://www.mentalfloss.com/article/643575/tom-cruise-saved-ray-ban-brand>, (18.08.2023).

¹¹⁸¹ Sidney Galanty, *Workout*, Karl Home Video, 1982, <https://www.imdb.com/title/tt0241066/reference/>.

¹¹⁸² Patricia Garcia, "Jane Fonda's 1982 Workout Routine Is Still the Best Exercise Class Out There", [vogue.com](https://www.vogue.com/article/jane-fonda-workout-videos-health-aerobics-yoga-class-pass), 2018, <https://www.vogue.com/article/jane-fonda-workout-videos-health-aerobics-yoga-class-pass>, (19.08.2023).

¹¹⁸³ "Newsweek (International, Atlantic Edition) 1978-05-08: Vol 91 Is. 19", [Archive.org](https://archive.org/details/sim_newsweek_1978-05-08_91_19/mode/2up), 1978, https://archive.org/details/sim_newsweek_1978-05-08_91_19/mode/2up, (19.08.2023).

yıldız boy gösteriyordu. Reklam, 1980'ler tüketim çılgınlığı ve reklamcılığına uygun düşen “cinsellik satar” anlayışına uygun olarak dar kot pantolon giymiş Brooke Shields'in içine bir şey giymediğini söylemesiyle sona eriyordu. Reklam öylesine bir sansasyon yarattı ki *Calvin Klein* marka kotlar haftada 400.000 satarak rekor kırdı. Calvin Klein'in bir diğer ürünüyse özellikle erkekleri hedefleyen iç çamaşırıydı. Marka algısı yaratarak erkeklere, üzerinde bir erkeğin adının yazılı olduğu iç çamaşırlarını satmayı başarması büyük bir pazarlama ve reklamcılık örneği oldu. Muhafazakâr bir iktidar görevde olmasına rağmen 1980'lerde cinsellik satıyordu. Bunun belki de en büyük göstergesi 1983'teki iki filmi. Erotizm dozu yüksek *Risky Business* filminde Tom Cruise'un canlandığı karakter, yeni piyasa dinamikleri doğrultusunda evini telekızlara kiralayarak para kazanırken, *Flashdance*¹¹⁸⁴ (Flashdance, 1983) filminin başrolü, gündüzleri sanayideki bir firmada kaynakçı, geceleriye barda erotik dansçı olarak çalışırken bir yandan da opera okuluna gitme hayali kuruyordu.

1980'lerin popüler kültürünün bir diğer parçası müzikti. Madonna ve Michael Jackson başta olmak üzere Amerikan popüler kültürünün ayrılmaz parçalarına dönüşecek isim ve şarkıların görüldüğü 1980'lerde müzik endüstrisi çok sayıda hit şarkı üreten ve satış rekorları kıran albümlere yöneldi ve bunlardan en bilineni Madonna'ydı. Madonna, 1983 tarihli kendi adını taşıyan ilk albümünden çıkan birkaç hit şarkı ve videolarında sergilediği kendine özgü kişisel tarzıyla bir ikon haline geldi. Görünümü ve tarzı genç kızlar arasında çılgınca yayılan Madonna, 1984 yılındaki ikinci albümü “*Like a Virgin*” ile toplumun her kesiminden dinleyici kitlesi edinse de oldukça tartışmalı biri haline geldi. Özellikle, erkekleri yemek bileti olarak gördüğünü anlattığı “*Material Girl*” oldukça kışkırtıcıydı ve bazı kesimleri rahatsız etti. Şarkının klibi, Marilyn Monroe'nun 1953 yapımı *Gentlemen Prefer Blondes* filmine bir tür nazire yapıyor ve filmde de yer verilen “*Diamonds Are a Girl's Best Friend*” şarkısına bir saygı duruşu niteliği taşıyordu.¹¹⁸⁵ Böylece, yalnızca Soğuk Savaş'ın veya muhafazakarlığın değil, müziğin ve modanın da 1950'lere doğru geri gittiğinin bir diğer işareti verilmekteydi.

Michael Jackson, 1980'lerin bir diğer yıldızıydı. Kariyeri, 1982 tarihli hit albümü *Thriller* ile tırmanışa geçen ve "popun kralı" olarak tanınan Jackson gerçek bir fenomendi. Dans performansları ve şarkılarına eşlik etmek üzere yayınladığı videolar Jackson'ın başarısının bir diğer parçasıydı. Şarkıları için çekilen videolar, uzun metrajlı prodüksiyon değerlerini şarkılara

¹¹⁸⁴ Adrian Lyne, *Flashdance*, Paramount Pictures, 1983, <https://www.imdb.com/title/tt0085549/reference/>.

¹¹⁸⁵ Rossinow, *The Reagan Era: A History of the 1980s*, s. 136.

taşıyarak bir ilki gerçekleştiriyorlardı. 1983 yılında sergilediği ve alamet-i farikası haline gelen *moonwalk* hareketi ile dünyaca tanınırlığa kavuştu.¹¹⁸⁶

1980’lerde şaha kalkan Amerikan popüler kültürü yemekten moda, müzikten TV dizilerine, oyunlardan filmlere dek bir dönüşüm yaşıyor ve tüm dünyada rağbet görüyordu. Reagan’ın aslında dünyadaki hemen herkesin Amerikan toplumunun üyeleriyle aynı değer ve arzuları paylaştığı, ancak çoğunun baskıcı hükümetleri nedeniyle bunlardan mahrum kaldığı iddialarında¹¹⁸⁷ haklılık payı var gibiydi.

Aile, Tanrı, serbest girişim ve bireysel özgürlük gibi ortak değerlere ve amaca sahip bireylerden oluşan ahlaki bir topluluk olarak “tepedeki parlayan şehir” Amerika, parıltısını dış politikası aracılığıyla dünyaya yansıtacak, bu yansıtmadaki en büyük araç ise şüphesiz başkanın kendisinin de yıllarca içinde bulunduğu Hollywood olacaktı. İnsanlar Hollywood aracılığıyla “aydınlatılacak”, yeniden muhteşem olan Amerika insanlara anlatılacaktı. Hollywood, göreve hazırды. Ne de olsa artık ülkenin başkanı, eski bir film yıldızıydı.

3.2.3. Dış Politikanın Hollywood’a Yansımaları

3.2.3.1. Hollywood’a Hâkim Olan Temalar

Ronald Reagan, sinema ve siyaset ilişkisini taçlandırırçasına eski bir film yıldızı ve şimdiki ABD Başkanı’ydı. Hükümet ve Hollywood arasındaki simbiyotik ilişki, bir film yıldızının Oval Ofis’e oturmasıyla farklı bir biçim almaya başladı. Daha öncesinde Hollywood yapımcıları, başkanları ve politikalarını takip ediyor ve onlardan alıntılar yapıyorlardı. Reagan’la beraber durum tersine döndü ve Başkan, filmlerden alıntılar yapmaya, filmlerin tasvir ettiği evrenleri politikası için araç haline getirmeye ve karakterlerin prestijinden yararlanmaya başladı.

Geçmişte oyuncu sendikası başkanlığı yapan, HUAC komisyonuna ifade veren ve bu süreçte FBI ile işbirliği yapmaktan¹¹⁸⁸ kaçınmayan Reagan, gerçekten de siyasi demeçlerinde sık sık filmlerden alıntı yapıyordu. SSCB’den, *Star Wars*’daki kötü adamların imparatorluğunu

¹¹⁸⁶ A.g.e., s. 137–138.

¹¹⁸⁷ Melanson, **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, s. 134–135.

¹¹⁸⁸ Aslında Reagan FBI’ı aramamıştı. Ajanlar kendisine gelmiş ve Hollywood’daki komünist etkiler hakkında başkalarına açıkça söylediği ve FBI’ın zaten çoğunu bildiği şeyleri onlara da anlatmıştı. Daha detaylı bilgi için: John Meroney, “Was Ronald Reagan a secret snitch?”, **Los Angeles Times**, 2010, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2010-dec-12-la-oe-meroney-reagan-20101212-story.html>, (28.08.2023).

ima ederek şeytani imparatorluk (*evil empire*) olarak bahsetmiş¹¹⁸⁹, SDI girişimine basın tarafından *Star Wars* yakıştırılması yapıldığında karşı çıkmamış, aksine filminden bir alıntıyla, “güç bizimle” (*the force with us*) diyerek onaylamıştı.¹¹⁹⁰ Clint Eastwood’un Dirty Harry serisinin 1983 yapımı devam filmi *Sudden Impact*’teki “durma, günümü gün et” (*go ahead make my day*) mottosunu vergileri artırmak isteyenlere karşı kullanmış,¹¹⁹¹ ülke Orta Doğu krizini tartışırken bir Sylvester Stallone filmine atıfta bulunarak "Dün gece Rambo'yu izledim ve bir dahaki sefere ne yapacağımı biliyorum" demişti.¹¹⁹²

Film repliklerini politikalarını meşrulaştırmak ve ilgi görmesini sağlamak için kullanan Reagan’ın amacı basitti. Ülkenin, Watergate ve Vietnam’ı geride bırakmasını istiyor, bunun yerine 200 yıllık Amerikan medeniyetini odağına alarak, ulusun kendi açık yazgısını yerine getirmeye çalıştığı altın döneme dönmeyi vaaz ve “Amerika’da Sabah’ı”¹¹⁹³ vaat ediyordu. Reagan’ın ABD’yi “tepedeki parlayan şehir” yapma hayalini paylaşan kimi Hollywood stüdyoları veya şirket patronları vardı ama bu kez koşullar 1940’lardan oldukça farklıydı.

1940 ve 1950’ler boyunca hüküm süren komünizm karşıtı dil ve koşullar, 1960 ve 1970’lerde değişmeye başlamıştı. Bu değişimde stüdyoların güç kaybetmesi, daha özgür genç yönetmenlerin politik olarak alışlagelmişin dışında anlatılarla ortaya çıkması, Vietnam Savaşı ve Watergate sonrası toplumda yaşananlar itici güç olmuştu. Fakat, 1980’lerde bu anlayış bir değişime daha maruz kaldı. Yüksek Mahkeme’nin 1948’de verdiği anti-tröst kararı, Reagan yönetimi tarafından esnetilerek birleşme ve genişlemelere izin veren düzenlemelerin yapılması, stüdyoların ve büyük şirketlerin güç kazanmasına neden oldu. Böylece 1960’larda başlayan Hollywood’un holdingleşmesi, *MGM* ve *United Artists* gibi eski devlerin birleşmeleriyle hızla devam etti. Bu süreçte Marvin Davis, Kirk Kerkorian, Ted Turner ve Rupert Murdoch gibi iş

¹¹⁸⁹ Stephen Prince, “Introduction: Movies and the 1980s”, **American Cinema of the 1980s: Themes and Variations**, ed. Stephe Prince, New Jersey, Rutgers University Press, 2007, s. 19.

¹¹⁹⁰ Lama, “‘The Force Is With Us,’ Reagan Says”.

¹¹⁹¹ George J. Church, “‘Go Ahead--Make My Day’”, **time.com**, 1985, <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,964091,00.html>, (28.08.2023).

¹¹⁹² L.A Times Archives, “Reagan Gets Idea From ‘Rambo’ for Next Time”, **Los Angeles Times**, (01.07.1985), <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1985-07-01-mn-10009-story.html>, (28.08.2023).

¹¹⁹³ Amerika’da Sabah, Reagan’ın kurguladığı ve sık sık tekrarladığı bir hikâyenin üçüncü bölümüdür. Hikâyenin ilk bölümü, 1960’lar ve 1970’lerdeki Amerika’yı tasvir eder. O yıllarda ABD morali bozulmuş, enflasyonla boğuşan, federal hükümet tarafından boğulan, İranlı köktendincilerce aşağılanan, Sovyet komünistleri tarafından alt edilen, en iyi eğitilmiş ve en varlıklı gençlerin ihanetine uğrayan bir ülkedir. İkinci bölümde Reagan gelir ve günü kurtarır. Amerikalıları ezen vergi yükünü hafifletir, Amerikan iş dünyasını engelleyen birçok düzenleyici kuralı kaldırır, ABD ordusunu yeniden canlandırır. Sonrasında üçüncü bölüm gelir ve Amerika’da Sabah olur. 1980’ler olarak bilinen, borsanın yükseldiği, vatanseverliğin arttığı, Sovyetler Birliği’nin çöktüğü ve ülkenin daha da gelişerek dünya lideri olduğu zamanlar artık gelmiştir. Troy, **Morning in America: How Ronald Reagan Invented the 1980s**, s. 12.

adamları sinema sektörüne girdi. Reagan'ın ekonomi anlayışının bir sonucu olarak, iş dünyası, şirketler ve hukuk bürolarının egemen olduğu bir anlayış Hollywood'da etkin olmaya başladı. Eski kuşak sinemacıların stüdyoları satmalarıyla başlayan bu süreçte, stüdyolar artık büyük medya ve iletişim şirketlerine geçti. Bu da beraberinde Hollywood'a büyük bütçeli reklamcılık ve pazarlamacılığı getirdi. Reklamcılık ve pazarlama faaliyetlerinin karlılığı artırması nedeniyle de model kalıcı hale geldi ve Hollywood'u tanımlayan unsurlardan birine dönüştü. Öyle ki, pazarlama faaliyetleri giderek, orta ölçekli bir filmin maliyetiyle eş değer hale geldi.¹¹⁹⁴

Film stüdyolarının büyük medya şirketlerinin bir parçasına dönüşmesi, yeni teknolojik gelişmeler, pazarlama ve reklam faaliyetlerin artması, dönemin ekonomik ve toplumsal yapısıyla iç içe geçerek birçok değişimi beraberinde getirdi. Tüm bu değişimleri kategorize etmek gerekirse, Hollywood'da yaşananları ve döneme damgasını vuran gelişmeleri dört ana başlıkta ele alabiliriz: Gişe rekortmeni (*blockbusters*) olarak tarif edilen filmlerin yükselişi ve sektörü domine etmesi; stüdyoların değişen sahiplik yapıları ve bunun endüstride yarattığı etkiler; sinemasal ticari faaliyetlerin inanılmaz büyüdüğü, ancak sinema filminin bir yan ürüne dönüştüğü yeni bir ticari sistemin kurulması; Reagan'ın siyaset ve dış politikasından etkilenerek uluslararası ilişkilerin gündemini beyaz perdeye taşıyan “yeni Soğuk Savaş” filmleri.

Hollywood'un gişe rekorları kıran film yapımına yönelmesi 1970'lerin ortasına dek geri götürülebilir ama 1980'ler bunun istikrarlı bir şekilde yürütüldüğü, formülünün netleştiği ve büyük kazançlar getirdiği yıllardı. *Star Wars*'ın devam filmi *Star Wars: Episode V - Empire Strikes Back*¹¹⁹⁵ (Yıldız Savaşları 5: İmparator'un Dönüşü, 1980), büyük bütçeli ve heyecan dolu kaçış-macera filmi *Indiana Jones and the Raiders of the Lost Ark*¹¹⁹⁶ (Indiana Jones: Kutsal Hazine Avcıları, 1981), masum bir uzaylı fantezisi ve çocuklara yönelik bir hit olarak *E.T. the Extra-Terrestrial*¹¹⁹⁷ (E.T., 1982), *Star Wars* efsanesinin son filmi *Star Wars: Episode VI - Return of the Jedi*¹¹⁹⁸ (Yıldız Savaşları 6: Jedi'in Dönüşü, 1983), filmdeki figürlerin gerçek hayatın birer parçasına dönüşmesi anlamında sinema ve popüler kültür arasında yeni bir ilişki

¹¹⁹⁴ Stephen Prince, **A New Pot of Gold: Hollywood under the Electronic Rainbow, 1980-1989**, Los Angeles, University of California Press, 2002, s. 20.

¹¹⁹⁵ Irvin Kershner, **Star Wars: Episode V - The Empire Strikes Back**, Twentieth Century Fox, 1980, <https://www.imdb.com/title/tt0080684>.

¹¹⁹⁶ Steven Spielberg, **Indiana Jones and the Raiders of the Lost Ark**, Paramount Pictures, 1981, <https://www.imdb.com/title/tt0082971>.

¹¹⁹⁷ Steven Spielberg, **E.T. the Extra-Terrestrial**, Universal Pictures, 1982, <https://www.imdb.com/title/tt0083866>.

¹¹⁹⁸ Richard Marquand, **Star Wars: Episode VI - Return of the Jedi**, Twentieth Century Fox, 1983, <https://www.imdb.com/title/tt0086190>.

kuran *Ghostbusters*¹¹⁹⁹ (Hayalet Avcıları, 1984), idealize edilmiş 1950'lere teknolojik bir dönüşü anlatan *Back to the Future*¹²⁰⁰ (Geleceğe Dönüş, 1985), bir reklam yönetmeninin elinden çıkan ve ABD ordusunun reklamı olarak görülen *Top Gun*¹²⁰¹ (Top Gun, 1986), farklı kültürlerden polislerin bir cinayetin peşinden sürüklendikleri komedi filminin devamı *Beverly Hills Cop II*¹²⁰² (Sosyete Polisi 2, 1987), çizgi filmlerle bir dedektifi buluşturan *Who Framed Roger Rabbit*¹²⁰³ (Masum Sanık Roger Rabbit, 1988) ve Gotham'ın koruyucusu *Batman*¹²⁰⁴ (Batman, 1989) gösterildikleri yıllarda 100 milyon dolar barajını aşan veya çok yaklaşan filmler oldu.¹²⁰⁵

Gişe rekortmeni filmler, belirli bir reçete doğrultusunda hazırlanıyordu. İzleyiciyi salona çekecek şekilde planlanıyor, ona göre yıldızlar seçiliyor, hikayeler yazılıyor ve devasa bütçeler ayrılıyordu. Gişe rekorları kıran filmlerin birtakım temel formülleri vardı. Bu filmler akılda kalıcı basit bir öykü üzerine inşa ediliyor, ironi veya belirsizlik olmadan kurgulanıyor, yüksek kalite görüntülerle cilalanıyor ve dönemin pop/rock müzikleri eşliğinde sunuluyordu. Filmin yüksek gelirleri, stüdyoların artan maliyetlerine geçici bir çözüm olsa da büyük kısmı bir sonraki gişe rekortmeni filmin masrafları için harcanıyor ve böylece sektör bir döngünün içinde sürükleniyordu. Bu öylesine bir kar topu etkisiydi ki, 1979'da bir filmin ortalama yapım maliyeti 5 milyon dolarken, 1989'da 23 milyon dolara çıkmıştı.¹²⁰⁶

Gişe filmleri, izleyicilerine karmaşık olmayan bir duygusal çekicilik sunuyor ve genellikle ironi ve ahlaki belirsizlik barındırmıyordu. Sinema eleştirmenleri söz konusu filmleri, "sinematik olmayan ergen filmleri" diyerek beğenmezken, bu filmlerde yer alan fantastik öğeler ve güçlü özel efektler gişe rekortmeni filmlerin olmazsa olmazları arasında yer alıyordu. Ayrıca bu filmler, Hollywood'un en önemseydiği demografik kesim olan çocukları, gençleri ve hala çocuk kalanları hedefliyordu.¹²⁰⁷ Hem Hollywood'un sahip olduğu teknolojinin göstergesi olan efektleri kullanma imkânı sunması hem de devam filmlerine çok uygun olması nedeniyle bu türde çokça film yapılmasına rağmen 1960 ve 1970'lerdeki gibi dinamik bir yeni sinemacı kuşağı söz konusu değildi. 1980'lerin filmleri büyük oranda, 1970'lerin belirgin

¹¹⁹⁹ Ivan Reitman, **Ghostbusters**, Columbia Pictures, 1984, <https://www.imdb.com/title/tt0087332>.

¹²⁰⁰ Robert Zemeckis, **Back to the Future**, Universal Pictures, 1985, <https://www.imdb.com/title/tt0088763>.

¹²⁰¹ Tony Scott, **Top Gun**, Paramount Pictures, 1986, <https://www.imdb.com/title/tt0092099>.

¹²⁰² Tony Scott, **Beverly Hills Cop II**, Paramount Pictures, 1987, <https://www.imdb.com/title/tt0092644>.

¹²⁰³ Robert Zemeckis, **Who Framed Roger Rabbit**, Warner Bros., 1988, <https://www.imdb.com/title/tt0096438>.

¹²⁰⁴ Tim Burton, **Batman**, Warner Bros., 1989, <https://www.imdb.com/title/tt0096895>.

¹²⁰⁵ Prince, "Introduction: Movies and the 1980s", s. 2.

¹²⁰⁶ A.g.e., s. 3.

¹²⁰⁷ A.g.e., s. 8.

filmlerinin birer devamıydı. Bir anlamda 1980'lerin özeti, yanlarına rakam eklenen daha fazla *Star Wars*, daha fazla *Jaws* ve daha fazla *Rocky*'di.

Hollywood bu yıllarda bir devam filmi furasına kapılarak onlarca örnekte¹²⁰⁸ görüleceği üzere birçok filmin adına rakam ekleyip devamını çekiyordu.¹²⁰⁹ Hollywood'u tanımlayan temel yönelim haline gelen devam filmi düşkünlüğü öylesine bir noktaya erişmişti ki, bir yönetmenin en büyük hayali, senaryonun ve karakterin devam filmine uygun olduğu bir filmin haklarına sahip olmaktı.¹²¹⁰ Bu yıllarda devam filmlerinin yaygın bir biçimde tüm Hollywood tarafından benimsenmesi ticari güdüyü gözler önüne sermektedir. Filmler artık bir marka etiketine dönüştüğünden, stüdyolar, bu markalardan türetilebilecek karakterler ve özellikler geliştirerek izleyici sadakati ve hayranlığı devşirmeye çalışıyorlardı. Tam da bu nedenle pek çok filmin sonu, gerçek bir sondan ziyade, anlatının bir sonraki bölüme ertelenmesi anlamını taşıyordu.¹²¹¹

Dolayısıyla, 1980'lerin öncü film türü serüven ve aksiyondur. Film eleştirmeni Tim Dirks'ün ifadeleriyle "Reagan dönemi, el bombaları ve büyük boy silahlar kullanırken özlü sözler söyleyen, kaslı aksiyon kahramanlarını içeren, testosteron ağırlıklı filmlerle (ve devam filmleriyle) doluydu."¹²¹² Gerçekten de güçlü bir ABD arzusunu dile getirmekten imtina etmeyen Reagan'a benzer şekilde sinema perdesinde sorun çözen sert ve güçlü erkeklerin hakimiyeti göze çarpıyordu. *Conan the Barbarian*¹²¹³ (Conan, 1982) ve *Conan the Destroyer*¹²¹⁴ (Conan 2, 1984) filmleriyle Hollywood'a adım atan ve *The Terminator*¹²¹⁵ (Terminatör: Yok

¹²⁰⁸ *Rocky III* (Rocky 3: Veda, 1982), *Rocky IV* (Rocky 4, 1985) ve *Rocky V* (Rocky 5, 1990) ile *First Blood* (Rambo İlk Kan, 1982) *Rambo: First Blood Part II* (Rambo 2: İlk Kan 2, 1985) ve *Rambo III* (Rambo 3, 1988) ile sürdürdü. Başarılı ilk filmin ardından gelen *Superman II* (Superman 2, 1980) *Superman III* (Superman 3, 1983) ve *Superman IV: The Quest for Peace* (Superman 4, 1987); *Psyco II* (Sapık 2, 1983) *Psyco III* (Sapık 3, 1986), *Police Academy 2: Their First Assignment* (Polis Akademisi 2: İlk Görev, 1985) *Police Academy 3: Back in Training* (Polis Akademisi 3: Eğitime Dönüş, 1986) *Police Academy 4: Citizens on Patrol* (Polis Akademisi 4: Vatandaşlar Devriye'de, 1987) *Friday the 13th: Part 2* (13. Cuma 2, 1981) *Friday the 13th Part 3* (13. Cuma 3, 1982) ve *Friday the 13: The Final Chapter* (13. Cuma 4: Son Bölüm, 1984) söz konusu devam filmlerinden sadece birkaçıdır.

¹²⁰⁹ Prince, "Introduction: Movies and the 1980s", s. 2-3.

¹²¹⁰ Monaca, *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası*, s. 338.

¹²¹¹ Prince, "Introduction: Movies and the 1980s", s. 3.

¹²¹² Dirks, "The 1980s-Teen-Oriented Angst Films and the Dawn of the Sequel, with More Blockbusters", s. 3.

¹²¹³ John Milius, *Conan the Barbarian*, Universal Pictures, 1982, <https://www.imdb.com/title/tt0082198/reference/>.

¹²¹⁴ Richard Fleischer, *Conan the Destroyer*, Universal Pictures, 1984, <https://www.imdb.com/title/tt0087078/reference/>.

¹²¹⁵ James Cameron, *The Terminator*, Orion Pictures, 1984, <https://www.imdb.com/title/tt0088247/reference/>.

Edici, 1984) filmiyle Hollywood'da kalıcı olduğunu gösteren Arnold Schwarzenegger,¹²¹⁶ *Rocky* ve *Rambo*'nun devam filmleriyle patlama yapan Stallone bu türün öncüleriydi. Bu isimlere Bruce Willis, Chuck Norris, Clint Eastwood ve Dolph Lundgren gibi isimler eklendiğinde, 1980'lerde, tıpkı Hollywood'un altın çağı gibi, insanları sinemaya gitmeye ikna eden yıldız oyuncu furyası kaslı ve güçlü erkek yıldızlarla yeniden başlıyordu.

Bu noktada, Hollywood'un Amerikan yumuşak gücünün bir parçası olduğu gerçeğini, bu gişe filmlerindeki aksiyonun çekiciliğini ve insanı etkileyen büyüsunü aklına getiren herkes fark edecektir. Gerçekten de bu filmler, gelişmiş silahlara sahip, kaslı, cesur ve zeki karakterlerin büyük bütçeli patlamalar ve efektlerle dolu, bir-iki cümleyle kolayca tanımlanabilen ve dolayısıyla kolayca anlaşılabilen hikayeler aracılığıyla, izleyicide özdeşim yaratarak Amerikalı karakterlere ve onların mücadelesine bir sempati yaratırlar. Fakat bu, yalnızca buz dağının görünen kısmıdır. Hollywood, akla ilk gelen şekliyle çekici ve zengin bir kültür sunmanın yanı sıra dünyanın başka yerlerindeki insanların doğrudan tecrübe edemeyecekleri siyasi değerleri ve ahlaki bir dış politikayı da izleyiciye çeşitli şekillerde iletmektedir.

Şüphesiz, planlanan her gişe filmi rekor kırmıyordu. Bunlardan en bilineni, sonrasında mali felaketle karşılaşan tüm filmleri tanımlayacak olan *Heaven's Gate*¹²¹⁷ (Cennetin Kapısı, 1980)'tir. 40 milyon dolara mal olan film yalnızca 1,5 milyon dolar gişe getirisi sağladı. Bu mali başarısızlık nedeniyle kurumsal ana şirketi *Transamerica*, *United Artists* stüdyosunu *MGM*'ye sadece 350 milyon dolara satmak zorunda kaldı.¹²¹⁸ Gişede karşılaşılan bu büyük fiyasko nedeniyle, bankaların zaten çok az sayıdaki bağımsız yönetmene sağladığı destek iyice azaldı; büyük şirketlerin ve sermaye sahiplerinin hâkim olduğu bir Hollywood ortaya çıktı.

Eski bir oyuncusunun Beyaz Saray'da oturmaya başlamasının Hollywood'a hemen bir fayda sağladığı pek söylenemez. 1980'de, Hollywood mali açıdan bir tıkanıklık yaşıyordu. Enflasyona göre bilet fiyatları görece düşerken, yapım maliyetleri sürekli yükseliyordu. On yılın başında ortalama bilet fiyatı yaklaşık 3 dolar, on yılın sonunda ise 4 doların üzerindeyken, ortalama film bütçesi 18 milyon dolardan fazlaydı. Artan enflasyon ve buna bağlı yükselen

¹²¹⁶ Basit, kolay hatırlanabilir, az diyaloglu ve çokça görsel efekt barındıran filmleriyle, günümüze kadar uzanan bir aksiyon filmi türünün oluşumuna yardımcı olan Schwarzenegger, toplamda yaklaşık 1 milyar doların üzerinde gelir kazandı. Monaca, **Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema,Medya ve Mültimedya Dünyası**, s. 343.

¹²¹⁷ Michael Cimino, **Heaven's Gate**, United Artists, 1980, <https://www.imdb.com/title/tt0080855/reference/>.

¹²¹⁸ Dirks, "The 1980s-Teen-Oriented Angst Films and the Dawn of the Sequel, with More Blockbusters".

giderler, yıldız masrafları ve görsel efekt maliyetleri gibi nedenler çekilen film sayısını azaltıyor, çekilebilen filmlerin maliyetini ise yükseltiyordu. Elbette büyük stüdyoların çoğunun toplam geliri ve kârı artmıştı, ancak Reagan'ın ekonomi politikaları, özellikle de faiz oranlarını yükseltmesi, sinema endüstrisi için olumsuz sonuçlar doğurdu. Hollywood'un can damarı borç alınan sermaye olduğundan, ilk yıllarda üretilen film sayısı ciddi şekilde azaldı. Yapılan film sayısı 1980'de 233'ken, 1982'de 169'a indi. Bunun üzerine yeterli sermayeye sahip olan büyük holdinglerin kollarında ekonomik kurtuluş aramaya başlayan¹²¹⁹ Hollywood'un gelirlerinin dağılımı da değişiyor, sinema salonlarından elde edilen gelir giderek düşüyordu. 1984'te sektörün gelirlerinin %43'ü sinema salonlarından, %35'i yan pazarlardan, %22'si ise film kiralamalarından oluşuyordu. Oysa, yalnızca bir yıl sonra yan pazarlar ve film kiralama gelirlerinin oranı yükselirken, salon gelirleri %36'a indi. 1986 yılındaysa ev videosu kiralaması sektörün başlıca gelir kaynağı haline geldi.¹²²⁰

Hollywood bu gelişmeleri yaşarken, 1970'ler boyunca artan hükümet karşıtı duyguları ekonomik gündemine dahil ederek federal düzenlemeleri ortadan kaldırmaya çalışan Reagan, Chicago Okulu'nun genelleştirilmiş rekabet kurallarını benimsemiş ve görev süresi boyunca hiçbir sektörde dikey birleşmelere karşı çıkmamıştı. Yüksek Mahkeme'nin 1948 tarihli kararını esneterek sinema endüstrisinde birleşmeleri ve genişlemeyi teşvik ettiğini açıkladı.¹²²¹ Birleşme ve genişlemeler, iyi huylu olarak görülüyor ve ekonomik verimliliği teşvik eden bir strateji olarak algılanıyordu. Hal böyle olunca Reagan hükümeti, şirketlerin veya stüdyoların, salonları geri almasında rekabeti engelleyici bir durum görmedi. Salon gelirleri giderek azalırken şirketler, yalnızca ilk gösterimini yapmak ve birkaç hafta gösterimde tutmak için salonlara ihtiyaç duyuyorlardı. Ayrıca, stüdyoların neredeyse hepsi büyük şirketlerin çatısı altında yer aldığından ve bu şirketlerin stüdyolardan elde ettiği gelirler tüm gelirlerinin küçük bir kısmını teşkil ettiğinden rekabeti engelleyecek¹²²² bir durum da yok gibi görünüyordu. Sonuç olarak

¹²¹⁹ Quart ve Auster, **American Film and Society since 1945**, s. 137.

¹²²⁰ Holt, "In Deregulation We Trust: The Synergy of Politics and Industry in Reagan-Era Hollywood", s. 23.

¹²²¹ **A.g.e.**, s. 25.

¹²²² Zaten 1948 tarihli karar, stüdyoların yapım dağıtım ve gösterim sektöründe bulunmasını kendiliğinden yasadışı kabul etmiyor, stüdyoların kendi filmlerini göstermemeleri gibi şartlara bağlıyordu. Ayrıca, Yüksek Mahkeme genel bir yasak koymak yerine şarta bağladığı için çeşitli satın almalara rekabeti engellemeyeceği gerekçesiyle onay vermişti. Kimi büyük stüdyolar da kendi çıkarları doğrultusunda çeşitli mahkeme kararlarında bazı tavizler koparmıştı. 1980'de Adalet Bakanlığı, mahkememin her satın alma veya devir için verdiği kararları gözden geçirmek için bir girişim başlattı ve 1985 itibarıyla bakanlığın anti-tröst birimi gayet yumuşak yeni yönergeler belirledi. Böylece bakanlık, 1948 kararını feshetmediğini ancak kamu yararı nedeniyle (ve arz yönlü *Reaganomics*'in genişlemeci ruhu uyarınca) birleşmeleri destekleyeceğini ve herhangi bir soruşturma açmayacağını bildirdi. Böylece 1985 itibarıyla, 1948 kararı varlığını sürdürerek Hollywood'u düzenlemeye devam ediyor görünse de pratikte şirketler tarafından manipüle edilen, arkasından dolaşılacak ve incelemeye tabi

büyük stüdyoları bölünmeye zorlayan 1948'deki anti-tröst yasasının etkinliği azaltıldı ve Reagan'ın büyük şirketlere karşı daha hoşgörülü tutumunun etkisiyle büyük stüdyoların sinema zincirlerini satın almalarına izin verildi.¹²²³

Başlıca stüdyolar 70 yılı aşkın bir süredir çeşitli şekillerde varlığını sürdüren *Columbia*, *United Artists*, *MGM*, *Paramount*, *Twentieth Century Fox*, *Universal*, *Warner Bros.* ve *Disney* idi. İşlevleri temelde aynı kalmakla beraber stüdyoların yapıları ve sahiplik koşulları 1960'lardan itibaren önemli ölçüde değişmişti. Kendi başlarına büyük yapım şirketleri olarak tanımlansalar da söz konusu stüdyolar ekonominin karmaşık ve birbiriyle bağlantılı çıkarları nedeniyle başka şirketler ve holdinglerin birer parçasıydılar. Ancak, 1980'lerde değişim geçirdiler.

Columbia, 1982 yılında *Coca-Cola* 'nın, 1989'daysa *Sony Pictures Entertainment* 'ın bir parçası oldu.¹²²⁴ *United Artists*, 1981 yılında *MGM/UA*'yı oluşturmak için birleşti. 1990 yılındaysa *Sony Corporation of America* 'nın bir parçası halini aldı.¹²²⁵ *Paramount*, daha önce de ifade edildiği üzere 1966'da *Gulf&Western* tarafından satın alınmıştı. 1994 yılında *MTV* kanalı ve uluslararası video kiralama şirketi *Blockbuster*'ın da sahibi olan *Viacom* bünyesine geçti.¹²²⁶ *Twentieth Century Fox*, 1985 yılında dünya çapında önemli medya kuruluşlarına sahip olan Avustralyalı yayıncı Robert Murdoch ile %50 ortaklığa girerek *Fox Inc.* şirketinin bir parçası haline geldi.¹²²⁷ *Universal*, 1990 yılında, *Matsushita* tarafından satın alındı.¹²²⁸ *Warner Bros.*, 1989 yılında *Time Inc.* ile birleşerek film, video, televizyon, müzik, dağıtım, sergi ve yayıncılık alanlarında faaliyet gösteren *Time-Warner* şirketine dönüştü.¹²²⁹ Bu stüdyolar dışında 1980'lerde *New Line Cinema*, *Cinecom*, *Island*, *Vestron*, *New World* ve *Miramax* gibi birkaç bağımsız film şirketi, büyük stüdyoların bıraktığı boşlukları doldurmak için daha deneysel ve sıra dışı filmler yapmaya başladı.¹²³⁰

tutulmayan bir uygulamaya dönüşerek kadük hale geldi. Daha detaylı bilgi için Jennifer Holt'ın "In Deregulation We Trust: The Synergy of Politics and Industry in Reagan-Era Hollywood" adlı makalesine bakılabilir.

¹²²³ Abrams, Bell ve Udris, *Studying Film*, s. 63.

¹²²⁴ Prince, *A New Pot of Gold: Hollywood under the Electronic Rainbow, 1980-1989*, s. 31.

¹²²⁵ Gomery, "Yeni Hollywood", s. 541.

¹²²⁶ Dirks, "The 1980s-Teen-Oriented Angst Films and the Dawn of the Sequel, with More Blockbusters".

¹²²⁷ Prince, *A New Pot of Gold: Hollywood under the Electronic Rainbow, 1980-1989*, s. 46-47.

¹²²⁸ Wheeler Winston Dixon ve Gwendolyn Audrey Foster, *A Short History of Film*, New Jersey, Rutgers University Press, 2008, s. 377.

¹²²⁹ Abrams, Bell, Udris, *Studying Film*, s. 63-64.

¹²³⁰ Prince, "Introduction: Movies and the 1980s", s. 4-5.

Görüleceği üzere 1980’lerde, stüdyolar, artık büyük medya şirketlerinin bir parçası haline gelmişti. Medya şirketlerinin dünya çapındaki yayın ağlarının da etkisiyle Hollywood’un uluslararası gelirleri hızla yükseldi. 1984’ten 1986’ya kadar film ihracatı %225 arttı.¹²³¹ 1980’lerin ortalarıyla beraber yepyeni bir Hollywood ortaya çıktı. Altı dikey bütünleşmiş çok uluslu holding, eskiden Hollywood stüdyoları olarak adlandırılan yapıları içerisine katarken, ekonomi de düzenleyici bir liberalizmden neo-muhafazakâr bir serbestliğe ve ulusal kapitalizmden küresel kapitalizme doğru bir dizi değişim geçirdi. Reagan’ın, yer aldığı filmler dışında Hollywood’a bıraktığı en derin iz, stüdyolara sahip olan büyük şirketler ve çok az düzenleyici kısıtlama ile karşılaşan bir sinema endüstrisiydi.¹²³² Hollywood, büyük stüdyoların söz sahibi olduğu altın çağa, birkaç küçük farkla geri dönmüş gibiydi. Stüdyolar, artık çok daha büyük şirketlerin içindelerdi ve haliyle sinema filminin “kendisi”, şirketler açısından o kadar da merkezde yer almıyordu.

Filmin “kendisinin” merkezde olmamasının birbiriyle ilişkili birkaç nedeni vardı. Bu nedenlerden en bariz olanı, muhtemelen sinema tarihinin en önemli gelişmesi olarak videokaset oynatıcının piyasaya sürülmesi ve evde videokasetten film izlemenin yaygınlaşmasıydı. 1980’lerin başında, *Betamax* olarak adlandırılan video kayıt standardı, *JVC* tarafından geliştirilen ve 2 saatten daha uzun kayıt süresine sahip *VHS (Video Home System)* tarafından geride bırakıldı ve 1987’de *VHS*, %95 pazar payına sahip oldu.¹²³³ 1970’lerdeki kablo TV gelişirken olduğu gibi, endüstri başlangıçta telif sorunları nedeniyle çekinse de 1980’lerde ev videokaseti¹²³⁴ yaygın hale geldi. Öyle bir yaygınlıktı ki bu, *Disney*, 1959 yapımı *Sleeping Beauty*¹²³⁵ (Uyuyan Güzel, 1959) filminin videokasetini 1986’ya piyasaya çıkardığında 1 milyon kopya, 1982 yapımı *E.T.*’nin videokaseti 1988’de piyasaya çıktığında 15 milyon kopya sattı.¹²³⁶

Ev videokasetinin arttığı bir dönemde, açılan sinema salonu sayısı da yükseldi; son kırk yılda ilk kez artış göstererek yaklaşık 17.500’de 23.000’e çıktı. Hem ev videokasetlerinin hem

¹²³¹ Holt, “In Deregulation We Trust: The Synergy of Politics and Industry in Reagan-Era Hollywood”, s. 24.

¹²³² **A.g.e.**, s. 28.

¹²³³ Dirks, “The 1980s-Teen-Oriented Angst Films and the Dawn of the Sequel, with More Blockbusters”.

¹²³⁴ Ev videokaseti, film izleme deneyimini sinema salonlarından ev konforuna taşıyan, ancak bunun karşılığında düşük çözünürlük ve kenarlardan kırılmış görüntüler sunan bir alternatifti. İzleyiciler bu alternatife öylesine rağbet gösterdiler ki 1985’te Hollywood için ev videokaseti işi, sinema gösteriminden daha karlı bir hale geldi. 1987’de 4 milyar dolarlık sinema gösterimine karşılık 7.5 milyar dolarlık bir ev videokaseti geliri vardı. Bu gelir, 1989’a gelindiğinde 5 milyara karşılık 11 milyar dolara çıktı. Prince, “Introduction: Movies and the 1980s”, s. 5.

¹²³⁵ Les Clark, ***Sleeping Beauty***, Buena Vista Film, 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0053285/reference/>.

¹²³⁶ Dirks, “The 1980s-Teen-Oriented Angst Films and the Dawn of the Sequel, with More Blockbusters”, s. 5.

de sinema salonlarının artması bir tezat gibi görünse de tutarlı bir açıklaması vardır. Kablo TV’de film gösterimlerinin ve videokasetlerin satış ve kiralanmasının arttığı bu yıllarda stüdyolar, bu talebe yanıt vermekte zorlanmamak için üretimi artırmanın yanı sıra bağımsız yapımcılardan filmler alıp dağıtmaya yöneldiler. Ancak, tüm bu filmleri tanıtmak ve göstermek için yine salonlara ihtiyaç vardı. Sinema salonları, üretilen veya bağımsız yapımcılardan alınan filmleri, daha sonra kablo TV’de göstermek, videokaset olarak satmak veya kiralamak için gösterilmesini sağlamaya yarıyordu. Diğer bir değişle sinema salonları, filmler için bir fırlatma (veya parlatma) rampası işlevi görüyordu.¹²³⁷ Salon gösterimi başarılı bulunan filmler, diğer mecralarda daha çok kâr getiriyordu. Söz konusu başarılı filmlerin yan ticari ürünleri olarak, müzik albümleri, oyuncakları, tekstil ürünleri, posterleri ve benzeri diğer tüm ürünler hesaba katıldığında bir filmin etrafındaki ticari ağ örülmüş oluyordu. Tam da filmin etrafına örülen bu ticari ağ nedeniyle, 1980’lerde Hollywood, yalnızca bir “film” üretici olmaktan çıktı. Filmler, ev eğlencesinin bir parçası, sinemanın kendisinden çok daha geniş bir şeyin bileşeni halini aldı.¹²³⁸ Tüm bu sürece, neredeyse büyük stüdyoların hepsini satın alan çok uluslu şirketleri ve onların dünya dağıtım ağlarını göz önünde tutarak baktığımızda, filmin “kendisi”nin şirketlerin odağında yer almaması daha anlaşılır olmaktadır.

Bu dönemde, konuyla alakalı bir diğer gelişme de TV’nin artık bir rakip olarak görülmemesiydi. Hollywood’un değişen ekonomisi, TV’yi sinemanın bir alt kategorisi olarak konumlandırarak sorunu çözdü. 1970’lerde “televizyon filmi” olarak küçümsenen yapımlar 1980’lerde dikkate değer ölçüde prestijli ve kaliteli içerikler üretti. Sinema filmi ölçeğinde ve bütçesinde olmasa da oyuncular ve teknik kadro sinema ile neredeyse aynıydı. Amerikan toplumunu ve Reagan’ı, nükleer tehlike konusunda şok eden *The Day After* filminin bir TV filmi olduğu burada hatırlanmalıdır. Bu gelişme de zaten, 1990’a gelindiğinde sinema endüstrisinin sinema salonlarından 5 milyar dolar, TV ekranlarından ise 15 milyar dolar kazanması sonucunu beraberinde getirdi.¹²³⁹ Ayrıca TV’nin yaygınlaşması ve çok kanallı bir hale gelmesi, özellikle CNN ve MTV gibi TV kanallarının ortaya çıkması, ülkenin yumuşak güç kaynaklarının çoğalması anlamına geldi. MTV, müzik ve klipler aracılığıyla Amerikan değer ve ideallerini ekrana taşıırken CNN, 24 saat haber sloganıyla çıktığı yolda haber ve bilgiye

¹²³⁷ Prince, “Introduction: Movies and the 1980s”, s. 6.

¹²³⁸ A.g.e., s. 7.

¹²³⁹ Monaca, *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası*, s. 360.

ulaşmanın artan gücünü ifade ediyordu.¹²⁴⁰ Ne de olsa film, dizi, klip veya bülten fark etmeksizin TV ürünleri, Hollywood DNA'sı taşıyor ve aynı mesajları farklı medya araçlarıyla aktarıyordu.

1980'lerin Hollywood'una baktığımızda, 1960'ların sonuyla 1970'lerin ortalarında sıkça gördüğümüz filmleri ve film karakterlerini göremediğimiz açıktır. 1980'ler Hollywood'u, başka bir ekonomik evrenin filmlerini kadraja alıyordu. Bu filmlerin içinde 1970'lerden kalma, umutsuz, hırpani, toplumsal sorunlardan güç alarak çözüm kovalayan, ancak ne yaptığının çok da farkında olmayan umutsuz karakterler yoktu. 1970'lerin filmlerini besleyen sosyal ve politik faktörler 1980'lerde olmadığı gibi, 1970'lerin ekonomik dinamikleri de 1980'lerde mevcut değildi. Bu nedenle de 1970 ve 1980'ler arasında devasa bir fark varmış gibi görünüyordu. Gerçekten de, 1980'lere 1970'lerden miras kalan tek konu, henüz “kazanılmayan” Vietnam'dı.

Sinema, bilindiği üzere, kültürel birleştirme işlevine sahiptir. Filmler, önce devlet ve birey arasındaki, sonrasında devlet-birey ve diğerleri arasındaki ilişkileri yeniden inşa eder. İnşa ettikleri kurgusal dünyalarda insanların güncel korkularını, üzüntülerini, endişelerini, tutkularını, istek ve arzularını ekrana yansıtarak ulusu oluşturan insanlara topluluk olarak bir arada kalmaları için çağrıda bulunur.¹²⁴¹ 1980'lerde Vietnam'ı ele alan çeşitli filmlere bakıldığında da her birinin kendi üsluplarınca ulusu bir arada tutacak anlatıları filme aldığı görülür. Ancak bu anlatılar, 1970'lerdeki insani dram veya toplumsal etkiler yerine 1980'lerin ruhuna uygun olarak askeri başarı hikayelerini odağına almaya başlamıştır. Bunun nedenlerinden biri Reagan'ın Vietnam'a yaklaşımı olsa da asıl nedenin Amerikan toplumunun Vietnam'ı geride bırakmak isteği olduğu göz ardı edilemez.

Konuyla alakalı bir analogi yaparak, ülkenin iç ve dış politika doğrultusunu bir nehre, filmleri de bir kayığa benzetirsek, Hollywood'un başta ekonomik gerekçelerle bu akıntıya karşı kürek çekmeyeceği açıktır. Suyun akışı doğrultusunda hareket ettikleri müddetçe filmlerin “sağ” veya “sol” kıyıya gitmekte “özgür” olduğu, bu kararın yapımcı, senarist veya yönetmenin inisiyatifinde bulunduğu bilinmelidir. Hangi kayığın kendini akıntıya ne kadar bıraktığı veya kıyının hangi noktasında karaya çıktığı da endüstrinin çeşitliliğini sağlamaktadır. Hollywood gibi yüksek bütçelerin söz konusu olduğu, stüdyo kontrolünden geçen, reklam ve

¹²⁴⁰ MTV ve CNN gibi kanalların her yerde bulunan küresel varlığı üzerinden Amerikan popüler kültür ürünlerinin uluslararası ilişkilerdeki rolünü inceleyen bir çalışma için Matthew Fraser'ın **Weapons Of Mass Distraction: Soft Power And American Empire** adlı kitabına bakılabilir.

¹²⁴¹ Murat İri, “Hayali Cemaatin Hareketli Resimdeki Ha(Ya)Li: Ulusçuluk Ve Sinema”, **Sinema Araştırmaları: Kuramlar, Kavramlar, Yaklaşımlar**, ed. Murat İri, İstanbul, Derin Yayınları, 2011, s. 287.

pazarlama faaliyetlerine konu edilen neredeyse hiçbir filmin, ABD dış politikasına ilişkin temel anlatılarla çelişmeyeceği, aksine onları güçlendiren bir başka anlatı örneği olduğu asla unutulmamalıdır. Akıntıya girmemek isteyenler için karada birçok farklı seçenek vardır, ancak akıntıya girilecekse doğrultu bellidir. Akıntıya rağmen geri gitmek veya hareket etmemekte direnenler ya kendilerine kayık verilmeyerek (askeri ekipman desteği sağlanmayarak) ya da zorlanarak (finansal kaynakları kesilerek) akıntıya girmeleri engellenir. Engellere rağmen ısrar eden kayıklarsa (önce dağıtım şirketleri, sonrasında seyirci ve gişe tarafından) parçalanır.

Buna rağmen Hollywood'un, Soğuk Savaş'ın ilk yıllarındaki gibi Beyaz Saray'a tümüyle teslim olmamasının, başta zamanın ruhu olmak üzere çeşitli nedenleri vardı. Bunlardan ilki şüphesiz, Reagan'ın 1950'lerde Sinema Oyuncuları Derneği'nin başkanı olması dolayısıyla McCarthy hayaletini ve kara listeyi anımsatmasıydı. İkinci olarak, Hollywood'un kendisinin Beyaz Saray ile aşırı yakın bir ittifaktan duyduğu rahatsızlık ve Amerikan toplumunun Watergate benzeri bir güvensizliği Hollywood'a yansıtma endişesiydi. Son olarak ise, Hollywood'un içerisinde Reagan yönetiminin politikalarından rahatsızlık duyan güçlü bazı grupların varlığıydı.¹²⁴² Söz konusu nedenler Hollywood'un Beyaz Saray'a biat etmemesine yol açsa da bu durum dirsek teması kurulmayacağı anlamına gelmiyordu. Hal böyle olunca, Vietnam'a bakış, önceki on yıla nazaran farklılaşmaya başladı. 1980'lerde Vietnam'ı ele alan filmler Amerikan askerlerinin onurlu ve vatansever oluşu üzerinden ilerledi. Bu filmlerin ortak özelliği, Vietnam yenilgisini, uygulanan yanlış politikalar ve kararlara bağlamak yerine, bir dış düşmanın varlığına indirgemesiydi. Yaratılan bu dış düşmanın vahşetine tanık olan Amerikalılar Vietkong kimliğinde görünür olan kötülüğün kurbanları olarak sunuluyordu.¹²⁴³

Savaşta kaybolan Amerikalılar konusuna odaklanan *Rambo II*'nin yanı sıra, genç bir acemi askerin bölünmüş bir müfrezenin üyesi olarak Vietnam Savaşı'na atılması ve "kötü" Çavuş Barnes ve "iyi" Çavuş Elias arasındaki ikiliği ele alan *Platoon*¹²⁴⁴ (Müfreze, 1986), Stanley Kubrick'in Vietnam'daki orman savaşından ziyade şehir savaşını tasvir eden ve Vietnam'ı Doğu Londra'da yeniden yaratan¹²⁴⁵ *Full Metal Jacket*¹²⁴⁶ (Full Metal Jacket, 1987) ve tekerlekli sandalyeye bağlı Vietnam gazisi ve savaş karşıtı aktivist kahraman Ron Kovic'in

¹²⁴² Prince, "Introduction: Movies and the 1980s", s. 12.

¹²⁴³ Teksoy, **Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi - İkinci Cilt**, s. 1017.

¹²⁴⁴ Oliver Stone, **Platoon**, Orion Pictures, 1986, <https://www.imdb.com/title/tt0091763/reference/>.

¹²⁴⁵ Dirks, "The 1980s-Teen-Oriented Angst Films and the Dawn of the Sequel, with More Blockbusters", s. 5.

¹²⁴⁶ Stanley Kubrick, **Full Metal Jacket**, Warner Bros., 1987, <https://www.imdb.com/title/tt0093058/reference/>.

biyografisiyle mahvolmuş kahraman bedenlerine odaklanan *Born on the Fourth of July*¹²⁴⁷ (Doğum Günü Dört Temmuz, 1989) gibi Vietnam'a kendi merceklerinden bakan, kıyının sağ veya sol tarafından karaya çıkan filmler de vardır. Vietnamlılara karşı sembolik zaferlerin kazanıldığı onlarca filmle 1980'ler Vietnam konusu açısından en verimli yıllardı.¹²⁴⁸

Reagan politikalarını aklayan, hatta Reagan'ın açıklamalarından güç alarak tarihi yeniden yazan filmler Vietnam konusuyla sınırlı değildi. Reagan ile ABD siyasi kültürü, Soğuk Savaş'ın başlarına geri dönerek bir nevi 1950'lerin Soğuk Savaş'ını canlandırınca¹²⁴⁹ yeni Soğuk Savaş yapımları da ortaya çıktı. SSCB'yi şeytanlaştıran ve Reagan'ın yaptığı gibi onu özgür dünyaya iradesini dayatmaya çalışan bir "şeytan imparatorluğu" olarak tasvir eden çok sayıda aksiyon-macera filmi çekildi.

Bir tür beyin implantı ile kontrol edilebilen bir jet avcı uçağı prototipini çalma göreviyle SSCB'ye gönderilen bir pilotun macerasını anlatan *Firefox*¹²⁵⁰ (Firefox?, 1982), dağlara kaçan birkaç grup genç dışında ABD'yi ele geçiren SSCB'yi anlatan *Red Dawn*¹²⁵¹ (Kızıl Şafak, 1984) ve Sovyetler'in, teröristlerden oluşan vekil bir orduyla ABD'yi tekrar ele geçirdiği *Invasion U.S.A.* (ABD'nin İstilasası?, 1985) Soğuk Savaş'ın doğrudan filmlere yansıdığı birkaç örnektir. Bu filmler dışında, *Rocky IV*'te Sylvester Stallone'nin canlandığı boksör, tıpkı *Ninotckha* gibi donuk ve robotik görünen Sovyet boksörle dövüşür ve finalde Amerikan bayrağı taşır. Birkaç ay önce Libya'yı bombalayan jet pilotları gibi, *Top Gun* filminde cesur Amerikan jet savaş pilotları Sovyetler ve müttefikleriyle gökyüzünde çarpışır. *Rambo*, ikinci ve üçüncü filmlerinde sırasıyla Vietnam ve Afganistan'da komünist güçleri darmadağın eder.

Hollywood'un temel gerçeklerinden biri çeşitli olmasıdır. Dünya çapında birçok hassasiyete ve duyarlılığa sahip milyonlarca izleyiciye hitap eden Hollywood'un yaz aylarında gişeleri silip süpüren büyük bütçeli aksiyon filmlerinden veya Vietnam Savaşı'nı yeniden yazan filmlerden ibaret olmadığı anlaşılmalıdır. Bu filmler, olsa olsa insanların ilgisini çekip dükkâna girmesini sağlayan vitrin ürünleridir. Dükkânın içerisinde, birbirinden farklı ve neredeyse her izleyici kitlesinin ilgisini çekecek türde filme ulaşmak mümkündür. Bu sayede filmler,

¹²⁴⁷ Oliver Stone, *Born on the Fourth of July*, Universal Pictures, 1989, <https://www.imdb.com/title/tt0096969/reference/>.

¹²⁴⁸ Prince, "Introduction: Movies and the 1980s", s. 15–16.

¹²⁴⁹ Cull, "Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War", s. 457.

¹²⁵⁰ Clint Eastwood, *Firefox*, Warner Bros., 1982, <https://www.imdb.com/title/tt0083943/reference/>.

¹²⁵¹ John Milius, *Red Dawn*, MGM/UA Entertainment Company, 1984, <https://www.imdb.com/title/tt0087985/reference/>.

Amerikan toplumunun çeşitliliğini, çoğulculuğunu ve bireyselliğini izleyicilere aktarmaktadır. Hollywood'un, 1980'lerde, finans kapitalizmini ve Amerikan değerlerini içselleştirmiş büyük şirketler tarafından yönlendirildiği göz önüne alınca benzer değerleri filmlerde de görmek şaşırtıcı değildir. Ayrıca, doğrudan Başkan Reagan'ın eylem ve politikalarını meşrulaştırmasa da filmlerde Amerikan siyasi değerleri ve dış politikası doğrultusunda ima ve mesajları aktarmaktan da geri kalmadığı açıktır. Sonuç olarak Hollywood, Amerikan kültürel değerlerini, pop kültürünü ve ticari ürünlerini filmleriyle tanıtip pazarlamanın yanı sıra Soğuk Savaş'ın yeniden kızıştığı 1980'lerde, dünyaya örnek bir siyasi değerler sistemi ve meşru bir dış politika sunma görevini sürdürdü.

Bu bağlamda incelenecek filmlerden ilki, “Amerika'yı yeniden muhteşem yapma” sloganını konu alan ve 1950'lere zamanda bir geri dönüş yaparken, 1980'ler Amerika'sının da tanıtımını yapan *Back to the Future*'dır. Film, yalnızca iki farklı zaman dilimini değil, hem 1955'teki “muhteşem” Amerika'yı hem de 1985'te “yeniden muhteşem olan” Amerika'yı tanıtır ve reklamını yapar. İçerisindeki teknolojik ürünlerden, yer verilen espri, film ve müziklere varıncaya kadar Amerikan kültürünün kendi yarattığı referans evreninin birer ürünü olan film, Hollywood'un imza ürünlerinden biridir. Rambo serisinin ilk iki filmi olan, *First Blood* ve *Rambo: First Blood Part II* ise ikinci olarak incelenecektir. Söz konusu iki film, hem kendi içinde değerlendirildiğinde hem de birbiriyle karşılaştırıldığında, 1982 ve 1985 yılları arasında, karakterin, toplumsal koşulların, hikaye dilinin ve dış politika yaklaşımının değiştiği görülmektedir. Üstelik, bir kitap uyarlaması olan film, 1973 tarihli kitap da hesaba katıldığında Vietnam'ı yaklaşık 12 yıllık bir süreçte ele alma imkânı sağlamaktadır. Son olarak, sinema ve dış politika konusunda ele alınacak olan Rambo, oluşturduğu “rambomania” ile oldukça üretken bir karakter olmasının yanı sıra, hem Vietnam Savaşı'nın “kazanılmasını” sağlaması hem de Hollywood ve Reagan arasındaki ilişkiler açısından oldukça zengin bir alan sunmaktadır.

3.2.3.2. Hollywood'un Filmler Üzerinden Değer Üretimi ve “Eleştirel” Yaklaşımı

Başrollerinde Christopher Lloyd, Lea Thompson ve *Family Ties* dizisinin yıldızı Michael J. Fox'un yer aldığı 1985 yapımı *Back to the Future*'ın yönetmeni Robert Zemeckis'dir. Zaman yolculuğu yapabilen *DeLorean* marka bir otomobille yanlışlıkla 30 yıl

geçmişe giden Marty McFly'in hikayesini anlatan macera, bilim-kurgu ve komedi türündeki bu filmin yapımcılığını *Universal* üstlenmiş ve 1985'in en çok izlenen filmi olmuştur.¹²⁵²

Film, 25 Ekim 1985'te açılır ve 17 yaşında bir lise son sınıf öğrencisi olan Marty McFly, Doktor Emmett Brown adlı eksantrik bilim adamının evini ziyaret eder, ancak Doktor'un orada olmadığını görür. Marty içeri girmeden birkaç dakika önce televizyonda plütonyumun çalınmasını üstlenen Libyalı bir terörist organizasyonla ilgili bir haber yayınlanmıştır. Kısa bir süre sonra telefon çalar ve Doktor, Marty'le gece 01:15'te AVM otoparkında buluşmasını istediğini söyler. Okula geç kaldığını fark eden Marty, yolda "Goldie Wilson'u Yeniden Belediye Başkanı Seçin" yazan afişler görerek okula yollar. Dersten sonra Marty ve arkadaşı Jennifer, kurgusal Adliye Meydanı'nda otururlarken, bir kadın saat kulesi için yardımlarını ister. Kadın, Marty'ye, 12 Kasım 1955 Cumartesi günü saat 22:04'te şimşek düşen saat kulesini onarma kampanyasıyla ilgili bir broşür uzatır ve Marty el ilanını katlar, cebine koyar. Marty alışveriş merkezinde Doktorla buluşur. Zamanda yolculuk yapmak için saatte 88 mil hıza ulaşması gereken, modifiye edilmiş bir *DeLorean* otomobil icat etmiş olan Doktor, zaman makinesinin nasıl çalıştığını gösterirken 5 Kasım 1955 tarihini girer ve bu tarihin, zaman yolculuğunu mümkün kılan kapasitör fikrini bulduğu gün olduğunu açıklar. Tam o esnada plütonyumu temin ettiği bir grup terörist saldırır. Doktor vurulsa da Marty *DeLorean*'la kaçmayı başarır. Kaçarken hızlanan ve saatte 88 mil hıza ulaşan Marty, yanlışlıkla kendini otuz yıl geçmişte, 5 Kasım 1955'te bulur.

Adliye Meydanı'nın daha temiz ve daha تنها bir haliyle karşılaşan ve zamanda geriye gittiğini fark eden Marty, genç Doktor'u ararken, yanlışlıkla anne ve babasının tanışmasını engeller ve kendi varlığını tehlikeye atar. Marty, onları bir araya getirme çabalarına girişirken, Doktor da zaman makinesini plütonyum olmadan çalıştırmak için bir plan yapar. Doktor, yalnızca bir şimşegin ihtiyaç duyulan gücü sağlayacağı sonucuna varır. Marty, 1985 yılından kalma, bir hafta sonraki şimşegin tam zamanını ve yerini gösteren broşürü gösterince Doktor, şimşegi kapasitöre yönlendirmelerini sağlayacak ve Marty'yi 1985'e geri gönderecek bir cihaz yapmaya koyulur. Marty, bir dizi komik ve dramatik olayın ardından, anne ve babasını yeniden yakınlaştırmamanın bir yolunu bulur. Doktor, planını işleterek Marty'nin 1985'e dönmesini sağlar. Marty, geçmişteki olayların etkisiyle ailesinin ve kasabanın değiştiğini fark eder. Sabah

¹²⁵² "Back to the Future (1985)", [boxofficemojo.com](https://www.boxofficemojo.com/title/tt0088763/?ref_=bo_rl_ti), 2023, https://www.boxofficemojo.com/title/tt0088763/?ref_=bo_rl_ti, (05.09.2023).

olduğunda Doktor *DeLorean*'la yeniden belirir ve Marty'ye kendisiyle birlikte geleceğe gelmesini söylerken *DeLorean*'la havalanır ve film biter.

Film, başkanlığını nostalji üzerine kuran ve seçim sloganında Amerika'yı yeniden muhteşem yapmayı vaat eden Reagan'ın "muhteşem" diye addettiği zamanlarda geçmekte ve küçük kasaba değerlerinin sorunların üstesinden geldiği, üstesinden gelemediği sorunlarıysa beyaz atıyla gelen birinin çözdüğü westernlere benzemektedir. Kasaba Amerika, film yıldızı Reagan'dır. Belki de tam bu nedenle, Marty 1955'e ilk döndüğünde bir film afişinde Ronald Reagan ve Barbara Stanwyck'in yer aldığı *Cattle Queen of Montana*¹²⁵³ (Montana'nın Sığır Kraliçesi?, 1954) filminin afişini görür. 18 Kasım 1954'te vizyona giren *Cattle Queen of Montana*'nın 1 yıl boyunca gösterimde kalmadığı düşünüldüğünde, gösterilen afişin bilinçli bir tercih olduğu sonucuna varabiliriz. Şüphesiz ki *Back to the Future*, 1950'lerin idealize edilmiş bir formunu sunmakta ve tam da bu rahatlatıcı dönemleri vaat eden ve o yılların aslında geçmediğini, 1980lerin 1950'ler gibi olabileceğini söyleyen Reagan'ın söylemiyle örtüşmektedir.

Reagan'ın söylemlerine değinmesi bir yana, bu film, içerisindeki sahne ve mesajlarla dönemin ruhunu özetlemekte ve yumuşak gücün üç kaynağına birden gönderme yapan sahneleri içinde barındırmaktadır. Ülkenin dış politikasını meşrulaştırmakta, ülke içinde uygulanan siyasi değerleri onamakta ve çekici bir kültür sunmaktadır. Şimdi adım adım bu unsurları tespit ederek filmin incelemesini yapalım.

İlk olarak filmde, Doktor'un odasında kendiliğinden açılan TV ekranında bir sunucunun verdiği haber duyulur. Haberde, "Pasifik Nükleer Araştırma Tesis, iki hafta önce kasadan kaybolan plütonyumun aslında çalındığı söylentisini yalanladı. Bir Libyalı terörist örgüt bu hırsızlık olayını üstlenmişti ama yetkililer olayı basit bir hesap hatasına bağlıyor" denilir. Sonradan anlaşılır ki Doktor, Libyalılardan sahte bir bomba karşılığı bu plütonyumu almış, kandırıldıklarını anlayan Libyalılarsa Doktor'u öldürmek için geri gelmiştir. 1982'de ABD ve Libya arasında başlayan gerilim o yıllarda ivmelenerek sürüyordu ve 1986'da ABD jetlerinin Libya'yı bombalamasıyla zirve noktasına ulaşacaktı. Bu nedenle, 1985 tarihli bu filmin kötü adamlarını Libyalılardan seçmesi ve nükleer korkuları kullanması dönemin gerçekleriyle örtüşmektedir. Kötü adamlara asla bomba vermeyen ve onların kötülük yapmasını engelleyerek

¹²⁵³ Allan Dwan, *Cattle Queen of Montana*, RKO Radio Pictures, 1954, <https://www.imdb.com/title/tt0046839/reference/>.

plütonyumu alan Doktor'a karşı Libyalı teröristler konumlandırılır. Minibüsteki Libyalıların yanında Filistin mücadelesinin simgesine dönüşen ve Yaser Arafat'la özdeşleşen kefiye bağlamış birinin de yer alması kötü adamlar kadrosuna Filistin Kurtuluş Örgütü'nü de eklemektedir.

Yine filmin başlarında, 1985'in Adalet Meydanı'nı gezerken yaklaşmakta olan belediye seçimlerine dair "Goldie Wilson'u Yeniden Belediye Başkanı Seçin" afişleri iki kez izleyiciye gösterilir. Anlarız ki, Goldie Wilson isimli siyah bir belediye başkanı vardır ve görevini sürdürmek için yeniden aday olmuştur. 1955'e döndüğünde bir restorana giren Marty, yerleri silmekten usanmış bir komiyi görür. Komi, "hayatımın sonuna kadar bu yerde mi çalışacağım, artık hayatıma bir yön vereceğim, gece okuluna gidiyorum, bir gün önemli biri olacağım bundan eminim" der. Kominin 1985'teki belediye başkanı olduğunu anlayan Marthy, "evet doğru, belediye başkanı olacak" der. Restorandaki diğer adam, "siyahi bir belediye başkanı mı? Dünyada olmaz" diyerek alay eder.

ABD'nin, çalışan, hayatına düzgün bir yön veren ve okula giden bir siyahın belediye başkanı bile olabildiği bir dünya sunmasının göstergesi olan bu sahneler, *In the Heat of the Night* filminin 1985 versiyonu gibidir. Ülke, demokrasi ve eşitlik anlamında öylesine ilerlemiştir ki, siyahlar değil polis artık belediye başkanı bile olabilmektedir. Üstelik, yeniden ifadesiyle vurgulandığı üzere hali hazırda 1981'deki seçimi kazanarak belediye başkanı olmuş ve şimdi "dürüst, ahlaklı ve doğru" seçim sloganıyla ikinci kez için aday olmaktadır. Marthy geçmişe döndüğünde görürüz ki bu slogan 1955 seçimlerindeki adayın sloganının aynıdır. Sloganlar üzerinden de bir eşitlik kurularak "eşit ama ayrı" değil, doğrudan eşit oldukları vurgulanır. Oysa, 1955'teki baloda neredeyse hiç siyahi öğrenci yoktur. Zaten, 1955'te komi olan geleceğin belediye başkanı da gece okuluna gideceğini söylemektedir çünkü henüz Eisenhower'ın federal birlikleri nezaretinde okula gitmeleri için birkaç yılları vardır. Belki de tam bu nedenle 1955'te görülen tek siyah grup baloda müzik çalanlardır.

Filme bugünden bakıldığında popüler kültürün kült filmlerinden birine dönüştüğü su götürmez bir gerçektir. Ancak film, çekildiği dönemin de popüler kültür öğeleriyle doludur. Marthy, *Walkman*'ini kulaklığını takıp, giydiği *Converse* ile kaykaya binerek okula gider, *Burger King* ve *Pepsi* neredeyse her sahnede kendine yer bulur, Jane Fonda gibi *Spandex* taytlar giyen kadınlar bir salonda egzersiz yaparken genç kızlar Brooke Shields'ın kot pantolonlarını giyerler. Gece vakti *JVC* marka video kamerayla tüketim kültürünün somutlaşan mabedi haline

gelen AVM otoparkına giden Marthy'i, Doktor, sinema tarihinin en ünlü arabalarından biri olarak görülen *DeLorean* ile karşılar.

Bu kültürel tanıtım 1955'te devam eder. Marty, geçmişte babası George'un annesi Lorraine'e teklifte bulunmasını sağlamak için, radyoaktif kıyafetini giyer ve George'u uyurken kaba bir şekilde uyandırır. Marty, "Vulcan" gezegeninden gelen "Darth Vader" olduğunu iddia ederek yapması gerekenleri söyler. Vulcan *Star Trek* filmindeki Spock karakterinin gezegeniyken, Darth Vader *Star Wars* filminin kötü adamıdır. Bir başka örnek geçmişteki Marty'nin, kendisine araba çarptıktan sonra annesinin geçmişteki ailesinde iyileştirildiği sahnede bulur. Geçmişteki annesi Marty'e Calvin diye seslenir. Marty neden bana Calvin deyip duruyorsun diye sorduğunda geçmişteki annesi "adın Calvin Klein değil mi? Mor iç çamaşırının her yerinde öyle yazıyor" der. Son olarak, Marty 1955'te, annesi ve babasının öpüşmesini sağlamak için sahne aldığı anda, müzisyen Chuck Berry'nin alametifarıkası olan ördek yürüyüşünü yapar ve ardından diğer gitar kahramanlarını taklit etmeye başlar. Pete Townshend'i taklit ederek kolunu savurur ve amplifikatörünü tekmeler, Angus Young'ı taklit ederek sahnede bacaklarını tekmeler, Jimi Hendrix gibi kafasının arkasından çalar ve Eddie Van Halen tarzında gitara vurur.¹²⁵⁴ Seyircilerin anlamayan bakışları karşısında Marty: "Sanırım siz henüz buna hazır değilsiniz. Ama çocuklarınız buna bayılacak" der.

Film, kendi referans evreninde Amerikan kültür ürünlerine atıfta bulunarak yeni kültürel ürünler üretir. Muhtemelen Nye'in çekici bir kültür olarak tanımladığı şeyin beden bulmuş hali, bu film ve filmdeki kültürel göndermelerdir. Hem 1985'in tüketim ürünlerine hem 1955'in kültürüne aynı anda değinen filmde, 1955'in kültürü 1985'in ürünleriyle birleştirilir ve Amerikan tarzı vurgulanır. Film, kendi evreninde bu kültürel öğeler üzerinden zenginleşir. Üstelik bunu belirli bir amaç doğrultusunda yapar.

Marty geçmişe döndüğünde Doktor'u ikna etmek için sorularına yanıt verir. 1985'te başkan kim diye soran Doktor, Ronald Reagan yanıtı karşısında güler ve alay eder. Bunun üzerine Marty, video kamerayı ve yaptığı çekimleri gösterir. Kamerayı gören Doktor, şaşkınlık içinde "taşınabilir bir TV stüdyosu bu, başkanınızın bir aktör olmasına şaşmamalı, ekranda nasıl görüneceğini bilmeli" demesi bir saptamadır. Ne de olsa politika, 21. yüzyıla yaklaştıkça giderek görsel ve işitsel bir hal alıyor, Hollywood'a düşen rol artıyor ve başkanın popüler

¹²⁵⁴ Jason Lipshultz, "How Chuck Berry's 'Johnny B. Goode' Helped Define 'Back to the Future'", **billboard.com**, 2017, <https://www.billboard.com/music/rock/chuck-berry-johnny-b-goode-back-to-the-future-7728706/>, (18.09.2023).

kültürün bir parçası olmasını gerektiriyordu. Reagan, filmin kendisine attığı bu pası gole çevirmekte gecikmeyecek ve 1986 yılında yaptığı konuşmasında filme atıfta bulunarak “Geleceğe Dönüş filminde söyledikleri gibi, gittiğimiz yerde yollara ihtiyacımız yok”¹²⁵⁵ diyecekti.

Sonuç olarak *Back to the Future* filminde daha iyi bir gelecek için geçmiş onarılıyordu ve şimdi Vietnam geçmişini onarmanın ve tarihi beyaz perdede yeniden yazmanın zamanıydı.

David Morrell’in 1972’de yayınlanan aynı isimli romanından uyarlanan *First Blood* filminin başrol oyuncularını Sylvester Stallone, Richard Crenna ve Brian Dennehy’dir. Yönetmenliğini Ted Kotcheff’in üstlendiği film, 15 milyon dolar gibi düşük bir bütçeyle çekilmesine rağmen 125 milyon dolar gişe geliri sağlayarak 1982’nin en çok izlenen 13. filmidir.¹²⁵⁶ Eleştirmenler tarafından genelde olumlu eleştiriler alan film, eski bir Vietnam Savaşı gazisi olan John Rambo’ya odaklanarak Amerikan toplumunun Vietnam Savaşı ve onun bıraktığı mirasa bakışını sergiler.

Vietnam Savaşı gazisi John Rambo, eski silah arkadaşını aramak için memleketine gider, ancak arkadaşının bir yıl önce savaş sırasında maruz kaldığı portakal gazı nedeniyle kanserden öldüğünü öğrenir. Arkadaşının dul eşine başsağlığı dileyerek yolculuğuna devam eden Rambo, Washington eyaletindeki Hope kasabasına ulaşır. Kasabanın Şerifi Will Teasle, Rambo’nun yolunu keser ve onu kasabanın dışına götürerek, işinin serserileri uzak tutmak olduğunu söyler. Şerifin uyarısını dikkate almayan Rambo, kasabaya geri döner. Öfkelenen Teasle, Rambo’yu serserilik, tutuklanmaya direnme ve gizli bıçak bulundurma suçlarından göz altına aldırır. Şerif yardımcısı Art Galt’ın başını çektiği karakoldaki memurlar Rambo’ya kötü davranarak Vietnam’da gördüğü işkenceleri anımsamasına neden olurlar. Usturayla tıraş etmeye çalıştıklarında kendini kaybeden Rambo, karakoldan dövüşerek çıkar, bıçağını geri alır, bir motosiklet çalarak ormana doğru kaçar. Şerif ve ekibi kaçağın ardından otomatik silahlar, köpekler ve helikopterle bir arama ekibi gönderir.

Şerif’in emirlerine karşı gelen şerif yardımcısı Galt, helikopterden Rambo’yu vurmaya çalışır. Galt ona ateş ederken, Rambo helikoptere bir taş fırlatarak ön camını kırar ve dengesini

¹²⁵⁵ Ronald Reagan, “Address Before a Joint Session of Congress on the State of the Union”, **The American Presidency Project**, 1986, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-before-joint-session-congress-the-state-the-union>, (04.09.2023).

¹²⁵⁶ “First Blood (1982)”, **The-Numbers**, 2023, <https://www.the-numbers.com/movie/First-Blood#tab=box-office>, (08.09.2023).

kaybeden Galt, sivri kayaların üzerine düşerek ölür. Rambo, Galt'ın ölümünün bir kaza olduğunu ve daha fazla sorun istemediğini söyleyerek şerife teslim olmaya çalışır, ancak polisler ona ateş eder ve Rambo kaçır. Şerif ve yardımcıları telsizden peşlerindeki adamın John Rambo olduğunu, Yeşil Bereli bir Vietnam gazisi, Kongre Onur Madalyası almış bir savaş kahramanı olduğunu duyarlar. Yardımcıları Yeşil Berelilerin ölümcül yöntemlerini anlatmasına rağmen şerif işi inada bindirir ve intikam yemini ederek aramayı sürdürür.

Rambo, bubi tuzaklarını ve çıplak ellerini kullanarak, hiçbirini öldürmeden tüm polisleri etkisiz hale getirir. Şerifi de yakalar ve takipten vazgeçmemesi halinde savaşmakla tehdit eder. Vazgeçmeyen Şerif'e yardım için Washington Eyalet Devriyesi, Washington Ulusal Muhafızları ve Rambo'nun akıl hocası olan eski komutanı Albay Sam Trautman bölgeye getirilir. Albay Trautman, durumu yatıştırmak için Rambo'nun bir sonraki kasabaya kaçmasına müsaade edilmesini ve daha sonra barışçıl bir şekilde teslim olmasına izin verilmesini önerir. Rambo'dan üstün olduğundan emin olan Şerif bunu reddeder. Albay, Rambo'yla temasa geçip ikna etmeye çalışsa da Rambo ilk kanı onların döktüğünü söyleyerek teslim olmayı reddeder. Terk edilmiş bir madenin girişinde sıkıştırdıkları Rambo'ya roketatar ateşleyerek madeni çökerten ve Rambo'yu öldürdüklerini düşünen muhafızlar uzaklaşırken, Rambo bir çıkış yolu bulur ve mühimmat taşıyan bir ordu kamyonunu kaçıarak kasabaya döner.

Rambo, polislerin dikkatini dağıtmak için bir benzin istasyonunu havaya uçurur, kasabanın elektriklerinin çoğunu keser ve polis karakolunun yakınındaki bir spor malzemeleri mağazasını tahrip eder. Rambo'yu rahat bırakması için Albay Trautman tarafından tekrar ikna edilmeye çalışılan, ancak söylenenlere kulak tıkayan Şerif, bildiğini okumaya devam eder. Şerif'i, polis karakolunun çatısında gören Rambo onu vurur ve çatı penceresinin önüne düşer. Tam Şerif'i öldürmeye hazırlanırken Trautman ortaya çıkar ve teslim olmadığı takdirde öldürüleceği konusunda uyararak ona seçkin Yeşil Bereliler birliğinden hayatta kalan son kişi olduğunu hatırlatır. Rambo, savaşın dehşetini ve yaşadığı travmatik deneyimleri anlatmaya başlar. Vietnam'da arkadaşlarının ölümünü görmenin, ülkesine döndüğünde bir işte çalışamamanın, Amerikalı dostlarından gördüğü kötü muamelenin ve uğruna çok şey feda ettiği ülkesi tarafından unutulmanın çok zor geldiğini anlatır. Trautman tarafından teselli edildikten sonra teslim olur ve gözaltına alınırken film biter.

Kitaptan uyarlanan filmde, orijinal kaynağa göre çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Kitapta, Teasle karakteri çok daha iyi bir adamken, Rambo yanlış anlaşılan bir anti-kahraman, bir psikopattır. Oysa filmde Teasle daha kötü tasvir edilirken, Rambo ehlileştirilmiştir. Kitapta

Rambo karakteri, karakola girer girmez polislerden birini öldürürken, filmde polislerin bir Vietnam gasisine zorbalık ettiği bir hikâye çizgisi izlenir. Kitabın tasvir ettiği şiddetin aksine, Rambo filmde bilerek kimseyi öldürmez. Hatta tüm film boyunca yalnızca bir kişi, o da helikopterden düşerek ölür. Kitapta Şerif'in Rambo özelinde Vietnam gazilerine karşı garezinin nedeni kendisinin Kore Savaşı'nın muzaffer bir gasisi, Rambo'nun Vietnam Savaşı'nın mağlup bir askeri olması olarak ifade edilir. Oysa filmde, neden yalnızca Şerif'in odasında bulunan Kore Savaşı'na dair bir resimle ima edilir. Kitabın sonunda Rambo karakteri ölür ve hikâye sona ererken, filmde Rambo, Vietnam askerleri için tek çözüm ölümdür mesajı vermemek,¹²⁵⁷ belki de dönemin devam filmi furyasından geri kalmamak için hapis haneye gönderilir. Zaten, 1985'teki bir röportajında Stallone de "Orijinal Rambo o kadar kana susamıştı ki... Hikâye çok zordu, her adım çok korkutucuydu. Rambo ile yaptığım şey, bir ayağı düzen içinde, diğer ayağı kanun kaçağı imajını tutturmaya çalışmaktı. Rambo'nun ana akım tarafından kabul edilmesini ama aynı zamanda bir suçlu olmasını istedim. Yani bazı güçlü vatansever görüşleri var ve sistemi seviyor. Sadece içinde yaşayan ve çalışan insanların çoğundan hoşlanmıyor" demektedir.¹²⁵⁸

Stallone'nin söz konusu açıklaması bile filmin bu çalışma bağlamında ele alınmasını gerektirirken, ikinci filmle yan yana konularak değerlendirilmesi Reagan dönemi ve ülkenin yumuşak gücünü anlamak açısından oldukça yararlı olacaktır. Çünkü hiç şüphesiz "Rambo'nun ana akım tarafından kabul edilmesi" demek, Reagan'ın Vietnam konusundaki mesaj ve politikalarıyla uyumlu hale gelmesi anlamını taşımaktadır.

Öncelikle *First Blood*, içinde aksiyon sahneleri olsa da odağı aksiyon olan bir film değildir. Bir mesajı, anlatmak istediği bir meramı, derman olmak istediği bir derdi olan film gri bir alana odaklanmaktadır. *First Blood*, ülkesi için savaşı ve döndüğünde ülkesi tarafından rahatsız edilen bir Vietnam gasisinin öfkesini, depresyonunu, hayal kırıklığını ve psikolojik yaralarını anlatır ve bunun arka planında yozlaşmış bir polis teşkilatını ve toplumun Vietnam'a bakışını özetler. Kendini yozlaşmış bir polis gücüyle karşı karşıya bulan bir serserinin hikayesinde toplumun ruh hali ve Vietnam gazileri ele alınır. Tam da bu nedenle Rambo barışçıldır ve ilk kanı döken kendisi değildir. Kendisi sorun çıkarmak istemeyip teslim olmak istediğinde de ateş eden polislerdir. Buna rağmen, iyi mi kötü mü karar verilemeyen belirsiz

¹²⁵⁷ Toby Glenn Bates, *The Reagan Rhetoric: History and Memory in 1980s America*, Illinois, Northern Illinois University Press, 2011, s. 68.

¹²⁵⁸ Broeske Pat H, "The Curious Evolution of John Rambo: How He Hacked His Way Through the Jungles of Hollywood", *Los Angeles Times*, (25.11.1985), <https://www.proquest.com/docview/154252710>, (10.09.2023).

karakterlerin mücadelesini ele alan filmin sonundan da anlaşılacağı üzere, karakterin yaptıkları aklanmaz. Albay Trautman, onu affettirmek veya serbest kalmasını sağlamak için değil, gözüaltına alınması için geliyordur. John Rambo'nun Vietnam Savaşı'na katıldığını ve öldürmek için eğitildiğini bilmemize ve filmde tek bir insanı bile öldürmemesine rağmen Rambo kargaşa yaratmaktan suçlu bulunur. Filmde siyah ve beyaz yoktur ve karakter her ne gerekçeyle yaparsa yapsın, her suçlu gibi bunun bedelini ödeyecektir.

Filmin en sonunda, albay ve Rambo yüzleşince Rambo'nun söyledikleri, tüm Vietnam sürecinin özeti gibidir: “Bu benim savaşım değildi, sen bana sordun, ben sana sormadım. Kazanmak için elimden geleni yaptım ama birileri kazanmamıza izin vermedi. Sonra ülkeye döndüm ve havaalanındaki o kurtçukları gördüm, tükürüyor ve bana bebek katili diyorlardı. Onlar kimdi ki beni protesto ediyorlardı.” Gerçekten de bu konuşma birçok Vietnam gazisine hitap ediyor ve onların sözcülüğünü yapıyordu.

Takvimler 1985'i gösterdiğinde, Reagan ezici bir çoğunlukla yeniden başkan seçilmiş ve Vietnam hakkındaki ifadeleri Amerikan toplumunun siyasi ve sosyal gündemine dahil olmanın yanı sıra başka bir mecrada daha gür bir şekilde yankılanmaya başlamıştı. Toplumdaki ulusal havayı ve zamanın ruhunu yakalamada her zaman mahir olan Hollywood, Vietnam ve ardında bıraktıklarıyla ilgili olarak ülkenin değişen ruh halini anlayarak film projelerini buna uygun olarak değiştirdi. Stüdyolardan çıkan pek çok film Reagan'ın bazı temel görüşlerini doğrudan tekrarlayarak ya da başka kelimelerle ifade ederek Reagan'ı yansıtmaya başladı.¹²⁵⁹ Bunun en büyük örneği de şüphesiz *Rambo: First Blood Part II*'dir.

Rambo: First Blood Part II, Washington eyaletinin Hope kasabasındaki olaylardan üç yıl sonrasında başlar. Eski Yeşil Bereli John Rambo, bir ceza infaz kurumunda tutukludur ve eski görev komutanı Albay Sam Trautman tarafından ziyaret edilir. Vietnam Savaşı'nın resmen sona ermesiyle birlikte ABD savaş esirlerinin Vietnam'da bırakıldığına dair haberler kamuoyuna yansyınca, hükümet talepleri yatıştırmak ve raporları doğrulamak üzere tek kişilik bir sızma görevine izin verir. Rambo da, af karşılığında bu görevi üstlenmeyi kabul eder.

Tayland'a götürülen Rambo, ABD Ordusu'na geçici olarak geri alınır. Rambo'dan sadece olası bir savaş esiri kampının fotoğraflarını çekmesi, esirleri kurtarmaya çalışmaması ya da herhangi bir düşmanla çatışmaya girmemesi istenir. Rambo geri döndüğünde, eğer savaş

¹²⁵⁹ Bates, *The Reagan Rhetoric: History and Memory in 1980s America*, s. 64.

esirleri varsa, bir kurtarma timi tarafından kurtarılacaktır. Operasyon sırasında yaşanan bir aksilik neticesinde Rambo, elinde sadece bıçakları, yayı ve okları ile kalakalır. Yine de Co Bao adlı Vietnamlı bir kadın istihbarat ajanı ve yerel bir korsan kampa ulaşmasına yardım eder. Ordu kampına ulaşan Rambo, savaş esirlerini fark ederek gizlice içeri girer. Haç şeklindeki bir direğe bağlanmış bir mahkûm bulan Rambo, emirlere karşı gelerek onu serbest bırakır.

Rambo, Co ve savaş esiri Vietnam askerleri tarafından fark edilir ve silahlı çatışma başlar. Nihayetinde Rambo düşmanları öldürerek savaş esirini ve Co Bao'yu kurtarır. Çıkarma noktasına ulaştıklarında kurtarma helikopteri yaklaşır ve içinde bulunan Albay Trautman Rambo'nun bir savaş esiri bulunduğunu üsse bildirir. Operasyonu yöneten bürokrat Marshall Murdock kurtarmayı iptal etmelerini emreder. Trautman'ın silah zoruyla emre uyması sağlanır ve helikopter, Rambo'yu ve savaş esirini terk ederek üsse döndüğünde Murdock Trautman'a hiçbir zaman savaş esirlerini kurtarmayı düşünmediğini, Kongre'nin Rambo'nun hiçbir şey bulamayacağını düşündüğünü açıklar. Trautman, “Yalandı değil mi? Kahrolası Vietnam Savaşı gibi bu da yalandı. Planınız karargâhın boş olması, Rambo'nun bunu fotoğraflaması, sizin de bunu Kongre'ye sunarak konuyu kapatmanızdı ama olmadı. Sen kendini kurtarmak isteyen lanet bir bürokratsın” der. Murdock, Rambo'ya yardım etmesini engellemek için Trautman'ı görevden alır.

Rambo, Vietnamlıların kendini götürdüğü üssü görünce Sovyetlerin Vietnamlılara yardım ettiğini anlar. Yerel Sovyet irtibat subayı Yarbay Podovsky ve sağ kolu Çavuş Yushin tarafından sorgulanır. Podovsky, Rambo'dan Murdock'a başka kurtarma görevlerine karşı uyarıcı bir mesaj yayınlamasını talep eder, ancak Rambo reddeder. Co, Vietnamlı bir fahişe gibi giyinerek kampa sızdığı sırada Rambo elektrik şoklarıyla işkence görmektedir. Rambo, kendi üssüyle gizli telsiz kod frekansı üzerinden bağlantı kurmayı kabul etse de bu fırsatı Murdock'ı tehdit etmek için kullanır. Daha sonra kendisini esir alanları etkisiz hale getirir ve Co'nun yardımıyla kamptan kaçır. Kısa bir süre sonra küçük bir Vietnam kuvveti ikiliye saldırır ve Co öldürülür. Öfkeli Rambo askerleri vurur ve Co'yu gömer.

Rambo, peşinden gönderilen Sovyet ve Vietnam askerlerini bıçağını ve yayını kullanarak etkisiz hale getirir ve Co'yu öldüren Vietnamlı subayı patlayıcı bir okla havaya uçurur. Çavuş Yushin'in helikopterine tırmanır ve onu kabinden dışarı atarak öldürür. Helikopterin kontrolünü ele geçirir ve esir kampını roketler ve makineli tüfek ateşiyle yerle bir ettikten sonra savaş esirlerini alıp Tayland'daki dost bölgeye doğru uçar.

Podovsky, başka bir helikopterle peşinden gelse de Rambo onu da alt eder ve Podovsky'yi öldürür. Savaş esirleriyle birlikte üsse döndükten sonra üsse ateş eder ve bıçağını çekerek Murdock'tan kalan savaş esirlerini kurtarmasını ister. Dışarıda Trautman'la konuşurken filmin temel mesajı vurgulanır. Trautman, “belki savaş bir hataydı ancak bu yüzden vatanından nefret etme” der. Rambo ırkilerek “Nefret mi? Vatanım için ölürüm. Ben buraya gelip her şeyini feda eden askerlerin istediği şeyi istiyorum, vatanımızı sevdiğimiz kadar onların da bizi sevmesini istiyorum” der, arkasını dönüp yürür ve film biter.

Yapım maliyeti 27 milyon dolar olan ikinci film, gösterime girdiği ilk 23 günde gişede 75,8 milyon dolar gibi olağanüstü bir hasılat elde ederek *Indiana Jones* ve *Return of the Jedi*'n hemen ardında üçüncü en iyi başlangıcı yaptı.¹²⁶⁰ Çok izlense de farklı eleştiriler alan filmde incelenmesi gereken birkaç nokta vardır. Bunlardan ilki, filmde yalnızca Vietnamlıların değil, Rusların da açıkça ahlaksız ve acımasız komünistler olarak resmedilmesidir. Kamptaki esirlere muameleleri insanlık dışı ve ürkütücüdür. Bir esiri haç şeklindeki bir direğe bağlamaları, Rambo'ya elektrik vermeleri ve diğer esirin gözlerini oymakla tehdit etmeleri gibi birçok sahne bunun göstergesidir. Ayrıca neredeyse her Vietnam filminin vazgeçilmezi olan Vietnamlı kadın fahişe karakteri bu filmde de vardır. Böylece, komünistlerin ahlaksızlığı bir kez daha tescillenmiş olur. İlk filmdeki gri alan yoktur ve film siyah beyaz bir dünya sunar.

İkinci olarak film, kurgusu itibarıyla ABD'nin Vietnam'da yaşattığı vahşeti meşrulaştırır ve aklamaya çalışır. Düşman öylesine vahşidir ki onunla ancak onun yöntemleriyle baş edilebilir iması vardır. Rambo film boyunca yüzlerce, hatta binlerce düşman öldürür. Bu ölümler ABD'nin yenilgisini gizlemenin yanında izleyicide bir rahatlama da yaratır ve eski hesapların üstünü örter. Ayrıca Rambo, kamptaki esir Amerikalı askeri kurtardığında askerin hangi yılda olduklarını sorması ve en az 10 yıldır esir olduğunu anlaması Vietnam vahşetinin bir göstergesi olarak yerleştirilen bir sahnedir. Kamptaki fareler ve çamur içindeki esirler aracılığıyla bu esaretin rezilliği perçinlenir.

Üçüncü olarak film, tarihsel bir revizyon yaparak Amerikalıları özgürlük için savaşımlar konumuna yerleştirir. Esir Amerikan askerlerini özgürleştirmek vizyonu filmin temel odağıdır. Vietnam Savaşı'ndaki Vietnamlıların meşruiyetini, Rambo filminde Amerikalılar alır. Yalnızca amaç değil, yöntem de değişir. Rambo, peşindeki Rus birliğinin

¹²⁶⁰ Richard Zoglin, “An Outbreak of Rambomania”, *time.com*, 1985, <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,959456,00.html>, (27.09.2023).

askerlerini tek tek öldürürken Vietnam Savaşı'nı da tersine çevirir. İyi giyimli ve teçhizatlı Rus askerleri, kâh çamura bulanmış kâh mağara dibine saklanmış kâh ağaçların tepesinde kâh suyun dibindeki Rambo tarafından tek tek öldürülür. Ruslar araziye yabancıyken Rambo oralıdır. Üstelik Rambo bu sahnelerde hiç ateşli silah kullanmaz, yalnızca elleri ve okuyla öldürür. Burada film açıkça bir mazlumun, bir mağdurun hikayesine döner ve izleyicinin Rambo'nun yanında yer alarak ona sempati duymasını sağlar. ABD'yi temsil eden Rambo, ilkel aletlere sahip, ancak inançlı biriyken, SSCB'yi temsil eden Rus askerleri, yüksek teknoloji ürünlerine sahip, ancak kalpsiz ve haksız tiplerdir.

Son olarak Reagan'ın da inandığı gibi ordunun kaybetmediği, birtakım oyunlarla kazanmaktan alıkonulduğu inancı üst düzey bir bürokratin Rambo'yu aldatması üzerinden ekranda gösterilir.¹²⁶¹ Murdock, birkaç savaş esiri için Hanoi'yi bombalayarak savaşı yeniden başlatmayacak veya esirler için milyar dolarlar vermeyecek bir Kongre'nin bir tür halkla ilişkilerini yürütmektedir. Rambo boş kampların resimlerini çekince bunu Kongre'ye ve halka sunacak ve konuyu kapatacaktır. Filmde Murdock açıkça “bu benim savaşım değildi, ben sadece arkadaki pislikleri temizliyorum” der. Onurlu albay ve Rambo “doğru” olanı yaparken, onursuz Murdock ve kaypak bürokrasi olayın üstünü kapatmak istemektedir. Filmin tam bu noktasında Reagan'ın fikirleri başka bir bağlamda izleyiciye yöneltilir. Vietnam Savaşı Washington'daki beceriksiz bürokratlar tarafından kaybedilmiş veya belki de cephede kazanılan savaş, bu tür bürokratlar nedeniyle masada kaybedilmişti.

Rambo'nun yardım etmeyi kabul ettiği ve hükümetle işbirliği yaptığı sahnede duvarda Reagan'ın gülün bir resmi varken, Murdock'ın Rambo'ya ihanet ettiği sahnelerde Reagan'ın resmi yok olur ve izleyiciye asla gösterilmez. Suçlu, Reagan'ın da sık sık eleştirdiği “Washington bürokratları” olsa da izleyiciye Reagan gösterilerek öfkesini yanlış yere kanalize etmesi istenmez. Bürokrat olarak özellikle Murdock suçlanır. Reagan'ın 1985'teki “Kuzey Vietnamlılar anlaşmayı ihlal edip güneye doğru saldırıya geçtiğinde ve Washington'daki o zamanki yönetim sözümüzü tutmak için Kongre'den ödenek istediğinde, Kongre bunu reddetti. Hükümet olarak verdiğimiz sözü tutmadık. Yani savaşı kaybetmedik. Savaş bitip de eve

¹²⁶¹ Ryan ve Kellner, **Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası**, s. 331.

döndüğümüzde, işte o zaman savaşı kaybetmiştik”¹²⁶² şeklindeki konuşmasının izdüşümü olan bu sahne, politika ve film örtüşmesini gözler önüne sermektedir.

Gerçekten de Reagan, Vietnam müdahalesini, özgürlüğü savunmak, barış getirmek ve tiranlığa karşı çıkmak için açık bir çaba olarak görüyordu. Reagan'ın başkanlığıyla birlikte Vietnam, giderek İkinci Dünya Savaşı'na benzeyen söylemlere konu edildi. Örneğin, 1983'te Başkan, Muhafazakâr Siyasi Eylem Konferansı'nın akşam yemeğinde yaptığı konuşmada “... savaşta yenilmeyen ve asil bir amaç uğruna savaşan herkes kadar kahraman olan Vietnam gazileri...” ifadelerini kullandı.¹²⁶³ 1984'teki Gaziler Günü'nde, “Vietnam'daki Amerikalı kadın ve erkekler özgürlüğün tehlikede olduğu bir yerde özgürlük için savaştilar. Kendilerinden çok uzaktaki bir ülkede yaşayan insanlara yardım etmek için hayatlarını tehlikeye attılar. Birçoğu görev, onur ve ülke adına hayatlarını feda etti. Hepsi de sadakatleri ve cesaretleriyle dünyayı aydınlatan vatanseverlerdi” ifadelerini kullandı.¹²⁶⁴ 1985'te Reagan daha net ve filmle uyumlu sözler söyledi. Editörler ve yayıncılarla yaptığı yayında “İşin aslı şu ki, zafer kazandık. Bu arada bir şikâyetimi de belirtmek isterim: Bu savaşı kaybettiğimizden bahsetmeye devam ediyoruz. Biz o savaşı kaybetmedik. Neredeyse her çatışmayı kazandık. Tet saldırısı burada haberlerde çarpıtıldı. Bu bizim tarafımız için bir zaferdi” dedi.¹²⁶⁵ Üç yıl içinde verilen üç demece bakıldığında Reagan'ın “Rambo'yu izledim ve o adam bir Cumhuriyetçi”¹²⁶⁶ demesi ve Rambo sevgisi daha da anlaşılmaktadır. Çünkü film birçok sahnede Reagan'ın fikirlerini dile getirerek Rambo'yu Reagan'la (veya tam tersi) özdeşleştiriyordu.

Filmin başlarında Albay Rambo'ya Vietnam'daki savaş esirlerinin izini bulmakla ilgilenip ilgilenmediğini sorduğunda, Rambo evet der ama yine de “bu kez kazanacak mıyız” diye sorar. Trautman “Bu kez sana bağlı der” ve gider. Bu sahnenin hemen arkasından kamera

¹²⁶² Ronald Reagan, “Remarks and a Question-and-Answer Session With Regional Editors and Broadcasters”, **reaganlibrary.gov**, 1985, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/remarks-and-question-and-answer-session-regional-editors-and-broadcasters-1>, (11.09.2023).

¹²⁶³ Ronald Reagan, “Remarks at the Conservative Political Action Conference Dinner”, **reaganlibrary.gov**, 1983, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/remarks-conservative-political-action-conference-dinner-1>, (11.09.2023).

¹²⁶⁴ Ronald Reagan, “Remarks at Dedication Ceremonies for the Vietnam Veterans Memorial Statue”, **reaganlibrary.gov**, 1984, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/remarks-dedication-ceremonies-vietnam-veterans-memorial-statue>, (11.09.2023).

¹²⁶⁵ Ronald Reagan, “Remarks and a Question-and-Answer Session With Regional Editors and Broadcasters”, **reaganlibrary.gov**, 1985, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/remarks-and-question-and-answer-session-regional-editors-and-broadcasters-1>, (11.09.2023).

¹²⁶⁶ Richard Newby, “‘Rambo: Last Blood’ and the End of ‘80s Action”, **The Hollywood Reporter**, 2019, <https://www.hollywoodreporter.com/news/music-news/rambo-last-blood-end-80s-action-movie-1241527/>, (11.09.2023).

izleyiciye, duvardaki büyükçe bir Reagan resmini gösterir. Hollywood ile Washington arasında kurulan işbirliğinin bir işaretidir bu. Birkaç sahne sonrasında Murdock Rambo'dan şüphe edip doğru adam olup olmadığını sorar. Albay, Rambo'nun, "başkalarının kaybettiği savaşı kazanmak için yaşayan saf bir savaş makinesi" olduğunu söyler. Filmin ortalarında Rambo'ya bu işe nasıl karıştığı sorulduğunda Rambo, özel timden ayrıldığında ortada çok dolaştığını, Amerika'da Vietnam'dan dönen askerlere karşı bir çeşit sessiz, kazanması imkânsız bir savaş yürütüldüğünü söyleyerek ilk filme atıfta bulunur. Ülkedeki savaş kazanılamasa da bu cephede hala kazanılacak bir şeyler vardır ve Rambo, Vietnam Savaşı'nı kazacaktır. Gerçekten de Vietnam filmlerinin tonu değiştikçe ve kamuoyu üzerindeki ölü toprağı etkisini kaybettikçe, başta Reagan tarafından dile getirilen söylemlerle toplumun Vietnam'a bakışı farklılaşmaya ve savaşın aslında cephede kaybedilmediği üzerine tartışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yalnızca Rambo değil, aynı yıllarda çekilen ve benzer düşünceleri dile getiren başka filmler de vardır. Mesela, aksiyon kahramanı Chuck Norris, *First Blood*'dan esinlenen *Missing in Action*¹²⁶⁷ (Komando Harekâtı, 1984) filminde¹²⁶⁸ Amerikan savaş esirlerini kurtarmak için Güneydoğu Asya'ya dönen bir Vietnam gazisidir. Aktör/yönetmen Clint Eastwood'un *Heartbreak Ridge*¹²⁶⁹ (Zorlu Yokuş, 1986) filminde yaşanan eski bir Vietnam topçu çavuşu, Grenada'daki deneyimsiz bir ABD deniz keşif müfrezesinin lideridir.¹²⁷⁰

İki filmin tonu birbirinden farklı olsa da *First Blood* ve *Rambo: First Blood Part II*, yapımcıların Vietnam Savaşı ile ilgili toplumdaki ulusal bir yeniden değerlendirme ihtiyacının farkına varmaları ve buna seslenmelerinin bir sonucudur. Filmler, daha önce sinemada pek ifade edilmemiş duyguların ve ulusun duymak istediklerinin bir izdüşümüdür.¹²⁷¹

¹²⁶⁷ Joseph Zito, **Missing in Action**, Cannon Film, 1984, <https://www.imdb.com/title/tt0087727/reference/>.

¹²⁶⁸ Chuck Norris'in canlandırdığı Albay James Braddock karakteri, Vietnam gazisi ve eski bir savaş esiridir. Filmin başında bir dizi çılgın rüya sekansı ve flashback'ten sonra, Vietnam hükümetiyle kamplarda tutulan savaş esirleri konusunu içeren diplomatik bir ziyaret için geri dönmeyi kabul eder. Ancak gerçek amacı Vietnam'daki Amerikan esirlerinin tutulduğu kampı bulmak ve onları geri getirmektir. Basın toplantısında Dışişleri personelinin aksine Vietnamlılara kaba davranır. Gece otelden kaçır, kampın yerini öğrenmek için Vietnamlı generali sorguya çeker ve göğsüne bir bıçak saplar. Bilgiyi alarak izini kaybettirdikten sonra ordudan eski bir arkadaşının izini sürmek için Bangkok'a gider. Orada kamptakileri kurtarmak için tekne, helikopter ve çeşitli mühimmat edinir. Hızlı kovalamacalarla roketatarların kullanıldığı bir dizi saldırıdan kurtularak Vietnam'a geri döner, başka bir yere aktarılmakta olan Amerikan esirlerini bulur ve hepsini kurtarır. Kurtardığı Amerikalılarla beraber helikopterle Saygon'a uçarlar. Vietnam savaş esiri olup olmadığının tartışıldığı bir toplantının ortasına dalarlar. Film, kapıdan girerken Albay Braddock ve Amerikalı bir esirin fotoğrafının çekilmesiyle sona erer.

¹²⁶⁹ Clint Eastwood, **Heartbreak Ridge**, Warner Bros., 1986, <https://www.imdb.com/title/tt0091187/reference/>.

¹²⁷⁰ Tim Dirks, "The 1980s-Teen-Oriented Angst Films and the Dawn of the Sequel, with More Blockbusters", **filmsite.org**, s. 5, <https://www.filmsite.org/80sintro.html>, (12.09.2023).

¹²⁷¹ Bates, **The Reagan Rhetoric: History and Memory in 1980s America**, s. 80.

İlk filmde, Rambo sınırda bir karakterdir. Yasa ve yasadışı arasında gidip gelmektedir. Oysa ikinci filmde, Rambo artık düzene karşı savaşmak yerine, şüpheyile de olsa düzen için savaşmaktadır. İlk filmde, dışlanmış ve korkulan bir adamdır. Uğruna savaştığı insanlar tarafından dışlanır, tehlikeli görülür ve ülkesindeki bir kasabaya bile alınmak istenmez. Bunu yaparsa, Kore Savaşı gazisi bir başka asker olan şeriftir. İkinci filmdeyse başından beri Rambo'ya güvenmeyen kaypak bürokrat kötü adamdır. Rambo'nun amacını anlamlı bulmaz, siyasi çıkarlar için ona engel olmaya çalışır ve bunu da ulusu korumak için yaptığını söyler.

Açıkçası *First Blood*, karışık bir siyasi mesaj iletmektedir. John Rambo kesinlikle düzen karşıtı, hükümet karşıtı bir ideolojinin temsilcisidir ve muhafazakâr bir şerifle savaşıyordu. Bununla beraber Rambo Vietnam'ın acımasız anısıyla da mücadele etmektedir ve bu yönüyle acısını unutamayan bir ulusu yansıtmaktadır. Şüphesiz ki ilk film bir Reagan filmi değildi. Daha çok, uyuşturucu içen, motosiklet kullanan bir çift serseriye benzer bir cahil şerifle karşı karşıya getiren 1969 tarihli karşı kültür klasiği *Easy Rider*'in aksiyon-macera versiyonuydu.¹²⁷² *Rambo: First Blood Part II* ise tam bir Reagan filmidir. Savaşan askerlerin hükümet tarafından ihanete uğraması, kazanılmış zaferin inkârı ve SSCB'nin müdahil olduğu iddiaları gibi sahnelerle Rambo Vietnam Savaşı'na yeniden katılıyor ve kazanıyordu. Rambo, Reagan diplomasisinin ruhunu ve milliyetçiliğini öylesine yakalamıştı ki senaryoyu Reagan yazmış gibidir. Ne de olsa Rambo da Reagan da Vietnam sonrası yaşanan gelgitleri tersine çevirmek istiyorlardı.¹²⁷³

Stallone verdiği bir röportajda, “Birkaç yıl önce bazı insanların bayrağı sallamayı bırakıp sanki Amerika ikinci sınıfmış gibi davrandıkları ve bundan utandıkları kötü bir dönem oldu. Bu büyük bir hataydı. Amerika'nın kusurları olabilir ama dünyanın en özgür ülkesidir. İnsanlarımızı duvarlar ve silahlarla içeride tutmak zorunda değiliz” ve “Vietnam'da bizim için savaşan adamlar haksızlığa uğradı. Ülkeleri onlara savaşmalarını söyledi. Onlar da ellerinden geleni yaptılar. Eve döndüklerinde hor görüldüler. İnsanlar onlara tükürdü. Ülkeleri için savaşan adamlar saygıyı hak eder. Ve eğer bunu onlara vermezseniz kötü bir duruma düşersiniz. O dönem yara izleri bıraktı ve o dönemden çıktığımız için mutluyum”¹²⁷⁴ demesiyle Reagan'ın Vietnam'da ölenleri onurlu kahramanlar olarak selamlaması aynı anlama gelmektedir.

¹²⁷² Schulman, *The Seventies: The Great Shift in American Culture, Society, and Politics*, s. 222.

¹²⁷³ A.g.e., s. 222–223.

¹²⁷⁴ Richard Grenier, “STALLONE ON PATRIOTISM AND ‘RAMBO’”, *The New York Times*, (06.06.1985), <https://www.nytimes.com/1985/06/06/movies/stallone-on-patriotism-and-rambo.html>, (11.09.2023)

1970’li yılların ortasında Watergate ve Vietnam nedeniyle yaşanan büyük hayal kırıklığının ve bunun yansıttığı endişelerin, *Jaws* gibi felaket ve *Three Days of Condor* gibi komplo filmleri ile doruk noktasına ulaşmasının ardından, 1970’lerin sonlarında Amerikan ruh hali, *Superman* gibi süper güç fantezilerine yöneliyor ve enflasyonla, işsizlikle ve ulusal itibar kaybıyla dolu bir dünyadan romantik ve nostaljik fantezilere kaçış sunan *Grease* gibi filmleri tercih ediyordu. Zamanla Amerikan toplumunda filizlenen yeni muhafazakâr yaklaşım 1970’lerin ortasından 1980’lerin sonuna dek birçok popüler filmde kendine yer bulmaya başladı. 1977, 1980 ve 1983 tarihli *Star Wars* serisinde hem filmin görselliği açısından hem de Reagan söylemi dolayısıyla son derece Sovyet görünümlü bir imparatorluk “cumhuriyetçi özgürlük” kahramanları tarafından başarıyla ortadan kaldırılıyordu. *Rambo: First Blood Part II* gibi savaş yanlısı surlarda dolaşan birçok Vietnam sonrası film, savaşta olanlara yeni anlamlar yükleyerek, bu kez kazanacakları veya bir kez daha savaşı kaybetmeye izin vermeyecekleri anlatılar oluşturuyordu.

1980’li yılların başlarında Reagan’ın liderliği altında daha da güçlenen muhafazakâr toplumsal hareketler, kendi anlatılarını doğrudan filmlere aktardılar. Ekonomiye bakışın değiştiğinin işareti olan *Risky Business* ve *Wall Street*, toplumsal yapıya değinerek kaçış sunan *Beverly Hills Cop*, güçlü erkek kahramanların yer aldığı kaslı filmler ve Amerikancılığın zaferini yansıtan görüntüleriyle *Rocky*, izleyicilere geri dönen Amerikan’ın güçlü yönlerini gösteriyordu.

Bölümde Adı Geçen Filmlerin Listesi

- David Wark Griffith, *Falsely Accused!*, American Mutoscope & Biograph, 1908.
- Allan Dwan, *Cattle Queen of Montana*, RKO Radio Pictures, 1954.
- Sidney Lumet, *12 Angry Men*, United Artists, 1957.
- Billy Wilder, *Witness for the Prosecution*, United Artists, 1957.
- Otto Preminger, *Anatomy of a Murder*, Columbia Pictures, 1959.
- Les Clark, *Sleeping Beauty*, Buena Vista Film, 1959.
- Stanley Kramer, *Inherit the Wind*, United Artists, 1960.
- Sam Peckinpah, *The Wild Bunch*, Warner Bros./Seven Arts, 1967.
- Tom Laughlin, *Billy Jack*, Warner Bros., 1971.
- Elia Kazan, *The Visitors*, United Artists, 1972.
- John Boorman, *Deliverance*, Warner Bros., 1972.
- Peter Davis, *Hearts and Minds*, Warner Bros., 1974.

- John G. Avildsen, Rocky, United Artists, 1976.
- Martin Scorsese, Taxi Driver, Columbia Pictures, 1976.
- John Badham, Saturday Night Fever, Paramount Pictures, 1977.
- Alan Parker, Midnight Express, Columbia Pictures, 1978.
- Hal Ashby, Coming Home, United Artists, 1978.
- Michael Cimino, The Deer Hunter, Universal Pictures, 1978.
- Randal Kleiser, Grease, Paramount Pictures, 1978.
- Richard Donner, Superman, Warner Bros., 1978.
- Norman Jewison, And Justice for All, Columbia Pictures, 1979.
- Irvin Kershner, Star Wars: Episode V - The Empire Strikes Back, Twentieth Century Fox, 1980.
- Michael Cimino, Heaven's Gate, United Artists, 1980.
- Stuart Rosenberg, Brubaker, Twentieth Century Fox, 1980.
- Steven Spielberg, Indiana Jones and the Raiders of the Lost Ark, Paramount Pictures, 1981.
- Costa Gavras, Missing, Universal Pictures, 1982.
- Clint Eastwood, Firefox, Warner Bros., 1982.
- John Milius, Conan the Barbarian, Universal Pictures, 1982.
- Sidney Galanty, Workout, Karl Home Video, 1982.
- Steven Spielberg, E.T. the Extra-Terrestrial, Universal Pictures, 1982.
- Şerif Gören, Yol, Türkiye, Cactus Film, 1982.
- Adrian Lyne, Flashdance, Paramount Pictures, 1983.
- John Badham, War Games, MGM/UA Entertainment Company, 1983.
- Nicholas Meyer, The Day After, American Broadcasting Company (ABC), 1983.
- Paul Brickman, Risky Business, The Geffen Company-Warner Bros., 1983.
- Richard Marquand, Star Wars: Episode VI - Return of the Jedi, Twentieth Century Fox, 1983.
- Ivan Reitman, Ghostbusters, Columbia Pictures, 1984.
- James Cameron, The Terminator, Orion Pictures, 1984.
- John Milius, Red Dawn, MGM/UA Entertainment Company, 1984.
- Joseph Zito, Missing in Action, Cannon Film, 1984.
- Richard Fleischer, Conan the Destroyer, Universal Pictures, 1984.
- Robert Zemeckis, Back to the Future, Universal Pictures, 1985.
- Clint Eastwood, Heartbreak Ridge, Warner Bros., 1986.

- Oliver Stone, Platoon, Orion Pictures, 1986.
- Tony Scott, Top Gun, Paramount Pictures, 1986.
- Stanley Kubrick, Full Metal Jacket, Warner Bros., 1987.
- Tony Scott, Beverly Hills Cop II, Paramount Pictures, 1987.
- Robert Zemeckis, Who Framed Roger Rabbit, Warner Bros., 1988.
- Tim Burton, Batman, Warner Bros., 1989.
- Oliver Stone, Born on the Fourth of July, Universal Pictures, 1989.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişiyle uluslararası sistemde değişiklikler yaşanması kaçınılmazdı. Savaş öncesindeki çok kutuplu sistemin önemli güçlerinden Almanya, Japonya ve İtalya yenilmiş, savaşın başında yenilgiye uğrayan ve müttefikler tarafından kurtarılan Fransa statü ve güç kaybetmiş, önceki yüzyılın hegemonik gücü olan İngiltere ise, işgale uğramamasına rağmen eski gücünü yitirmişti. Dolayısıyla, savaş öncesi dönemdeki Avrupa merkezli dünya yerini ABD ve SSCB'nin başını çektiği iki kutuplu bir sisteme devretmişti.

Savaş sırasında diğer ülkeler yoksullaşırken, ABD zenginleşen tek ülkeydi. Gayrisafi milli hasıla ve toplam kazançlar büyük oranda artarak ABD'yi, dünyanın gelmiş geçmiş en büyük askeri ve ekonomik gücü yapmıştı. Savaşın bitiminde, dünya altın rezervinin üçte ikisine sahipti ve dünya ticaretinin üçte birinden sorumluydu. Bununla beraber, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemde ikinci büyük güç olarak kalan SSCB'nin saldırgan amaçlarla mı yoksa güvenlik kaygılarıyla mı hareket ettiğinden emin olamayan Başkan Truman, savaş sonrası düzene ilişkin izlenecek tutum konusunda net değildi. Zamanla, İkinci Dünya Savaşı boyunca göz ardı edilen ideolojik farklılıklar gün yüzüne çıkmaya başladı ve taraflar arasındaki mücadelenin bir boyutunun da ideolojik olduğu anlaşıldı. ABD, dünyayı bir sosyalist devrim dalgası sarması halinde ticaretinin ve yatırımlarının zarar göreceğinden endişe ediyordu. SSCB'nin Doğu Avrupa'da nüfuz alanı tesis etmesi, İtalya ve Fransa'daki komünist partileri harekete geçirebilirdi. Ayrıca, SSCB'yi sınırsız genişleme niyetindeki totaliter bir güç olarak betimleyen çeşitli telgraf ve raporlar da Sovyetlere karşı ülkenin yaklaşımını belirlemede yardımcı oldu. Bu nedenlerle Truman, çevreleme olarak anılacak, Sovyet yayılcılığını engelleyecek ve ülkesinin hegemonyasını güçlendirecek çeşitli ekonomik, siyasal, askeri ve kültürel önlemler alma yoluna gitti.

Böylelikle ABD yönetimi, SSCB'nin etki alanını genişletmesini engelleme ve durdurmaya yönelik bir politika yürütmeye karar verdi. Buna göre, Sovyet yayılcılığı savaşa girilmeden, Amerikan politikalarıyla sınırlandırılacaktı. Sovyet etkisinin mevcut sınırları içinde hapsedilmesi, Avrupa'da sosyalist düşüncenin ve Sovyet gücünün yayılmasıyla oluşacak tehdidi engelleyecekti. Çevrelemeyi sağlamak için askeri araçlar kadar ekonomik ve kültürel araçlar da önemliydi. Çünkü Avrupa'daki tehlike, İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkım ve yoksullukla mücadele eden sıradan insanlara çekici gelen alternatif bir siyasi-ekonomik sistemin, komünizmin varlığıydı. Bu yıkım ve yoksullukla mücadele edilmediği takdirde SSCB, Orta ve Batı Avrupa ülkelerine nüfuz edecek ve etki altına alacaktı. ABD, yalnızca komünizmin

çekiciliğini engellemekle değil, kendi ekonomik, siyasal ve kültürel hegemonyasını kabul ettirmek gibi zorlu bir görevle de karşı karşıyaydı.

Bu bağlamda atılan adımlardan ilki, ekonomikti ve küresel bir ekonomik düzen inşa etmek amacı taşıyordu. ABD yönetimi, savaşla birlikte artan üretimine pazar yaratmak, SSCB'nin alternatif ekonomi yaklaşımıyla mücadele etmek ve serbest piyasa ekonomisini tüm dünyayı kapsayacak şekilde genişletmek amacıyla, henüz İkinci Dünya Savaşı sürerken, Bretton Woods'ta bir konferans düzenledi. Bretton Woods konferansında, küresel ekonomik düzeninin oluşturulması, yeni bir uluslararası para sistemi kurulması, ticari ve ekonomik bağların olası bir dünya savaşını önleyeceği varsayımından hareket edilerek kapitalizmin iki büyük kurumu olan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın kurulması kararlaştırıldı. Ayrıca, ABD'nin dünyadaki altın rezervlerinin çoğunu elinde tutması nedeniyle, dolar altınla ilişkilendirildi ve altına çevrilebilen tek para biriminin dolar olmasına karar verilerek diğer para birimleri de dolara endekslendi. Bretton Woods sisteminin temel amaçlarından biri, değişen dünyada ABD'nin yeni ortaya çıkacak çok taraflı küresel ekonomik sisteme hâkim olmasını sağlamaktı. Atılan ekonomik adımların ikincisiyse Avrupa özelindeydi. Dışişleri Bakanı George Marshall, Stalin'in savaş yüzünden yerle bir olmuş Avrupa ekonomisinin Kızıl Ordu'ya gerek kalmadan komünist yönetimleri iktidara taşıyacağını düşündüğünü fark etmişti. Bunun üzerine Marshall, Avrupa Kalkınma Planı adında bir proje ile ortaya çıktı. Marshall Planı olarak anılan ve Avrupa ekonomisini canlandırmak ve “özgür kurumların var olabileceği siyasi ve sosyal koşulları yaratmak” amacıyla oluşturulan program, piyasa ekonomisi ve parlamenter demokrasi üzerine kurulu liberal bir toplum modeliyle güçlü ve bütünleşmiş bir Batı Avrupa yaratmayı amaçlıyordu.

Sovyetleri çevreleme adımlarının bir diğer ayağıysa askeri ve siyasiydi. Truman yönetimi, ABD'nin yer almadığı bir savunma paktının yetersiz olacağını söyleyen başta İngiltere olmak üzere Brüksel Anlaşması devletleriyle birtakım görüşmeler gerçekleştirdi. ABD'nin üyeliği olmayan herhangi bir Avrupa güvenlik sisteminin etkisiz kalacağını düşünen Avrupalı devletler, Sovyet yayılmasına karşı kendilerini savunmak için ABD askeri gücünün Avrupa'da bulunmasını istediler. Bu doğrultuda yürütülen yoğun görüşmeler ve tartışmalar sonucunda on iki kurucu devlet tarafından Washington Antlaşması imzalandı ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü 1949'da kuruldu. NATO, bir askeri örgüt olmasının yanında ortak değerleri savunan Atlantik ülkelerinin bir araya geldiği siyasi bir yapı özelliği de taşıyordu.

Böylece, oluşturulan yeni uluslararası ekonomik yapı doğrultusunda ticaret yapan, Marshall Planı ile serbest piyasa ekonomisini yeniden inşa eden ve NATO ile ABD askeri güvencesini arkasına alan Avrupa ülkeleriyle Batı kampı şekillendi ve tüm bu gelişmeleri kendisine yönelik tehdit olarak algılayan SSCB'nin karşı politikalarıyla Soğuk Savaş ivme kazandı. Saflar netleşmiş ve sıklaşmışken Soğuk Savaş içindeki mücadelenin ideolojik bir boyutu olarak “insanların zihinleri ve kalplerine” yönelik kültürel mücadele öne çıktı.

Hem ABD hem de SSCB, başta Avrupa olmak üzere insanların zihinleri ve kalplerini kazanmak için siyasi kimlikler kadar kültürel kimliklere hitap etmeleri gerektiğini fark ettiler. İlerleme ve modernliği temsil ettiğini iddia eden Moskova, yüksek kültür ürünlerine yönelirken, Washington popüler kültüre ağırlık verdi. Ne de olsa savaş sırasında Amerikalı askerler kola, sakız, Amerikan sigarası, *Superman* çizgi romanı ve *blue jean* gibi ürünlerin tanıtımını yapmış, radyolar Amerikan müziğini popülerleştirmiş, *Coca-Cola* şişeleme fabrikaları ABD birliklerinin hemen arkasından gelerek kendi yeni pazarlarını oluşturmuştu. Hal böyle olunca, ABD, kendi çıkar ve değerlerinin evrensel değerler olduğunu ifade eden kültürel bir yapılandırma içerisine girerek eylemlerini meşrulaştırma yolunu izledi. Amerikan İşçi Federasyonu'nun Avrupa sendikalarındaki radikalizmle mücadele etmek için Avrupa'da büro açması, SSCB'ye yayın yapmak için İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle fişi çekilen Amerika'nın Sesi radyosunun 1947'de yeniden aktifleştirilmesi, Amerikan popüler kültürü ve özellikle caz müziği kullanan Özgür Avrupa Radyosu'nun finanse edilmesi, çeşitli yazar, sanatçı ve müzisyenlerin yer aldığı Kültürel Özgürlük Kongresi'ne yardım yapılması, Ford Vakfı ve Rockefeller Vakfı gibi kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilen değişim programları, herhangi bir yabancının ABD'den yana olmak için Amerikan kültürüne biraz aşina olmasının yeterli olduğu fikri üzerine kurulu olan *Fulbright* bursları da kültürel yapılandırma çabalarından bazılarıydı. Hükümet ayrıca, Amerikan yaşam tarzını teşvik etmek için ABD'nin en güçlü silahlarından Hollywood filmlerinin içeriğine etki edecek ve dağıtımını kolaylaştıracak önlemler aldı.

Hollywood, İkinci Dünya Savaşı sonrasında eşi görülmemiş bir popüleriteye sahipti ve bu nedenle başkanlar, Amerikan yaşam tarzını diğer ülkelere aktarmak ve süregelen mücadelede çekicilik sağlamak için Hollywood'u kullanmaktan kaçınmadılar. Hollywood'un, Amerikan popüler kültürünün, yaşam tarzının, siyasi değerlerinin ve dış politika anlayışlarının diğer ülkelere aktarımında oynadığı önemli rol ve ilettiği mesajlar yumuşak gücün de önemli bir kısmını oluşturuyordu. Bilindiği üzere yumuşak güç, “devletin kendi ulusal çıkarlarını,

liderlik ettiği ülkelerin ulusal çıkarlarıyla uyumlu bir biçimde sunabilme ve diğerlerini de memnun edecek bir şekilde yürütebilme kapasitesidir.” Nye yumuşak gücü, başkalarına çekici gelen bir kültür, ülke içi ve dışında istikrarlı bir şekilde sürdürülen siyasi değerler ve başka ülkelerin de doğru ve ahlaki bulacağı bir dış politika olmak üzere 3 temel kaynağa bağlamaktadır. Kültürü, siyasi değerleri ve dış politika adımlarını yansıtan sinema filmleri dönem koşulları düşünöldüğünde tüm dünyaya ulaşmayı sağlayacak en önemli araçtı. Görseller üzerinden ilerlediği için izleyicilerin bakış açılarını şekillendirmekte oldukça etkili olan filmlerde, izleyiciler, gördüklerine dayalı olarak hayalleri aracılığıyla canlandırılan sahnelerle sözde bir ilişkiye giriyordu. Bu nedenle de filmlerdeki karakterler gibi hareket etmek veya onlar gibi düşünmek üzere belirsiz bir baskı hissediyorlardı. Tüm bu nedenlerle sinema, bir mesajı aktarmak için en uygun araç olarak göröldü. Böylece, Beyaz Saray ile Hollywood arasında, hükümetin belirli bir Amerikan imajını yansıtmak için film endüstrisine güvendiği, endüstrinin de dış pazarlara erişim yoluyla gelir sağlamak için hükümete güvendiği, karşılıklı bir ilişki kuruldu. Hükümet ve Hollywood arasındaki ilişki, işbirliğinin çatışmadan daha fazla yarar sağladığı gerçeği üzerine kurulu ve iki tarafın karşılıklı çıkarına dayalıydı.

Dolayısıyla, uluslararası sistemin üç sac ayağı inşa edilerek ABD’nin uluslararası alandaki ağırlığı ortaya koyuldu. ABD, Bretton-Woods sisteminin sağladığı rezerv para birimi olarak dolar ve serbest piyasa ekonomisiyle, demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulu Atlantik siyasi ve askeri ittifakıyla ve bireycilik, açıklık, tüketim kültürü ile din ve ifade özgürlüğü gibi kendi değerlerini evrensel değerler olarak sunan kültürel araçları ve Hollywood ile artık mücadeleye hazırды.

Bu bağlamda da, Truman dönemiyle beraber Hollywood, İkinci Dünya Savaşı hamaseti yapan faşizm karşıtı kimliğinden, ABD değerlerini öne çıkaran komünizm karşıtı Soğuk Savaş kimliğine doğru bir değişim geçirdi. Bununla beraber, Marshall Planı gibi ekonomik yardımların da gösterdiği üzere ABD’nin, açlık ve yoksulluk sorununu kapitalizm sayesinde aşan, zenginlik ve bolluk ülkesi imajı sunmasına yardımcı oldu. Hollywood filmlerinin Avrupa’daki kültürel anlamı sadece tüketim mallarının tanıtımı veya göz alıcı yıldızların sergilenmesiyle sınırlı değıldi, ayrıca izleyicilerin kendi yeni kimliklerini yaratırken esin kaynağı olarak da kullanılıyorlardı. ABD, cazip bir ekonomik programla demokrasi ve kapitalizm şemsiyesi altında insanları komünizmden uzak tutacak ve sosyo-ekonomik sorunları yok edecek bir seçenek yaratmıştı ve filmler insanları bu seçeneğe özendiriyordu. Filmlerde, demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulu bir toplumun

bireycilik, açıklık, tüketim kültürü ile din ve ifade özgürlüğü gibi değerleri öne çıkartılıyor, dolayısıyla bir bütün olarak Amerikan sisteminin Sovyet sisteminden daha başarılı olduğu ve Amerikan yaşam tarzının çekici yönlerine dair mesajlar iletiliyordu. Bu süreçte Ayn Rand'ın *Screen Guide for Americans* adlı kitapçığı doğrultusunda Hollywood, serbest girişimci sistemi, sanayicileri, zenginliği, kâr güdüsünü, özgür insanı ve başarıyı öne çıkarıyor; başarısızlığı, ahlaki çöküşü, sıradan insanı ve kolektivizmi kötülüyordu.

İttifaklar oluşturarak veya yeni müttefikler kazanarak çevreleme politikasının genişlemesini amaçlayan Eisenhower'a göre de, komünizmi yenecek olan araçlar, demokrasi, özgürlük, bireycilik ve serbest piyasaydı. 1956'da Macaristan'daki ayaklanmanın kanlı bir biçimde bastırılması, ABD'nin Doğu Avrupa'ya yönelik yaklaşımında değişiklikleri zorunlu kıldı. İnsanları, isyana teşvik etmek yerine yönetim; ticaret, seyahat ve kültür yoluyla kazanmak için harekete geçti. Ayrıca, Süveyş krizi nedeniyle Soğuk Savaş Ortadoğu'ya taşındı ve Ortadoğu'ya yönelik olası bir komünist yayılmaya karşı askeri adımlar atacağını ilan eden Eisenhower, üç büyük dinin kutsal mekanlarının olduğu bir coğrafyanın tanrıtanımaz ve materyalist bir düşünceye bırakılamayacağını belirtti. 1950'lerde, Eisenhower'ın da ifade ettiği gibi, Soğuk Savaş'ın temelde Hristiyanlıkla ateizm arasındaki bir çatışma olduğu fikri sıkça dile getirildi. Din, savaş ve antikomünizm tekrarlanan temalara dönüştü. Marksist-Leninist ideolojinin dini dışlayan ve sömürü kaynağı gören yaklaşımı da ABD'nin işini kolaylaştırdı. Ayrıca dinin öne çıkarılması, ABD'nin tüketici cennetinden daha fazlasını içerdiğini göstermek için de önemliydi. 1950'lerin ortalarında ABD popüler kültüründe din, özgürlük ve demokrasi Batı uygarlığı ile ilişkilendirildi ve ateizm, barbarlık ve totaliterlik olarak gösterilen komünizmle birlikte konumlandırıldı. Hollywood, Eski Ahit ve Yeni Ahit hikayelerini ve bu hikayelerin Soğuk Savaş'a uyarlanmış güncel erdemlerini öne çıkaran onlarca film yaptı.

1950'lerde Hollywood, her yıl, birçoğu bireycilik, tüketim kültürü, liberal ekonomi, özgürlük, inanç ve komünizm karşıtı vatanseverlik temalarına gönderme yapan, yüzlerce film üretti. Bir yandan tüketim kültürü, ABD'nin zenginliği, Amerikan kapitalizminin ürünleri ve Amerikan rüyası öne çıkarılırken, diğer yandan dini filmlerle Amerika'nın yalnızca maddi zenginlik ülkesi olmadığı, Hristiyan değerleri, muhafazakâr aile ve toplum yapısı da izleyiciye aktarıldı. Gençlik filmleri, Avrupa ve Doğu Bloğu ülkelerindeki gençleri, giyimden yemek kültürüne, müzikten konuşma biçimine dek etkiledi. Bilimkurgu ve casus filmleriyse hem ülkenin teknolojik gelişmişlik düzeyini ve gelecek tahayyülünü hem de Soğuk Savaş'ın güvenilmez iklimini yansıttı. Soğuk Savaş sinemaya öylesine sirayet etmişti ki, kimi klasik

kitaplar bile değiştirilerek filme alındı. George Orwell'in Hayvan Çiftliği (1954) bunlardan biriydi ve filmin sonu 1956 öncesi Eisenhower yönetiminin Doğu Avrupa ülkelerini özgürleştirme stratejisinin ve Sovyet karşıtı mesajın vurgulanması amacını taşımaktaydı. Kitabın sonunda domuzlar, diğer çiftlik sahibi insanlarla iş birliği yaparak Hayvan Çiftliği'ndeki az yemle çok çalışma prensibini sürdürüyor ve kovdukları insanlara dönüşüyorlardı. Oysa, filmin sonunda hayvanlar, domuzlara karşı isyan başlatarak Doğu Avrupa ülkelerinde beklenen karşı devrimci temayı öne çıkarıyordu.

1960'larda, Berlin Krizi ve Küba Krizi'nin ardından sınırların ve nüfuz alanlarının netleşmesiyle mücadelenin Üçüncü Dünya ülkelerine kayacağından emin olan Kennedy, SSCB ve ÇHC'nin sırasıyla Afrika ve Asya'da denetimi ele geçirmelerini engellemede önemli gördüğü ülkelerin tehdit haline gelmeden uluslararası sistemle bütünleşmeleri için çaba harcadı. Ancak, ülkede ırksal eşitsizlik sürerken dünyaya ABD'yi özgürlükler ülkesi olarak sunamayacağını da farkındaydı. Yalnızca Afro-Amerikalılar değil, 1960'larda, ana bileşenleri kadınlar ve üniversiteli gençler olan diğer toplumsal hareketler de dış politikayı etkiledi. Bu gruplardan Afro-Amerikalılar, savaş sonrası yaşanan refahtan pay almayı talep ederken, ayrımcılığa, toplumsal haklardan mahrum bırakılmaya, yoksulluğa ve siyasi baskıya karşı çıkarak oy hakkı peşinde koşuyordu. Çoğunluğu mutsuz ev hanımlarından oluşan kadınlarsa 1950'lerin Amerikan ataerkil yapısının kadınların bireysel potansiyellerini engellediğini düşünüyordu. Son grupsa, savaş sonrası ABD toplumunun konformizmine itiraz eden, orta sınıf ailelerden gelen, Amerikan rüyasına sırt çevirerek daha fazla özgürlük talep eden öğrencilerdi. Öğrencilerin amacı, çekirdek aile yapısına uymayan hayat tarzları için bir alan açmaktı. Hollywood'un genel tavrıysa, yeni değerleri ortaya çıkaran toplumsal hareketleri bastırmak, görmezden gelmek veya karşı koymaktan ziyade, Amerikan kültürünün bir parçası olarak kabul edilmesini sağlamak yönündeydi. Ancak, bunun belirli bir filtreden geçirilmesi gerekiyordu.

Bu bağlamda filmlerde Afro-Amerikalılar, liberal bütünleşme ideallerinin somutlaşması olarak aktarılmaya başlandı. Anlatılar da bu doğrultuda değişerek siyah karakterlerin kişisel ve insani niteliklerine odaklandı ve vurguyu ırktan karaktere yöneltti. Siyahların farklı filmlerde farklı rollerde kendilerine yer bulmalarıyla çoğul bir toplum imgesi yaratılmasının yanı sıra siyah varlığı gündelik ve doğal hale getirilmeye çalışıldı. Ayrıca, ırkçılık, ülkenin yalnızca güneyiyle sınırlı ve ABD federal yönetim sisteminin gereği olarak merkezin müdahale edemediği bölgesel bir sorun olarak nitelendi. Böylece, kapitalist ekonominin nimetleri ve tüketici ürünleri içerisinde gündelik hayatlarını sürdüren Afro-Amerikalılara ekranlarda daha

çok yer verilerek ırkçılık sorununun kısıtlı bir alanı kapsadığı gösterildi. Bu şekilde, ırkçılığın artık yaygın olmadığı, kuraldan ziyade bir istisna olduğu anlatıldı. Üstelik, esas suçlu ırkçılıkla mücadelede gereken yasaları çıkaran federal hükümet değil, güneydeki bir avuç üstünlükçü beyaz olarak işaret edildi. Üçüncü Dünya ülkelerinin kalp ve zihinlerini kazanma sürecinde ABD'deki ırk ayrımcılığının çözüldüğü mesajı aktarıldı.

İrkçilik dışında, 1960'lara ve 1970'lerin başlarına damgasını vuran en önemli gelişme Vietnam Savaşı'ydı. Bu savaş, genel olarak Soğuk Savaş çatışmasının ve ABD'nin komünizmle mücadelesinin bir parçasıydı. ABD, Vietnam'a müdahalesini, bir ülkenin komünizmin etkisi altına girmesi halinde kaçınılmaz olarak çevre ülkelerin de bunu takip edeceğini ifade eden domino teorisi ile gerekçelendirdi. Amaç, Güneydoğu Asya'da komünizmin egemenliğini önlemektir. Bunu sağlamak için de, 1965 yılında Güney Vietnam'a ABD askerleri gönderilmeye başlandı. 1969 yılında Vietnam'da, 540 binin üzerinde Amerikan askeri vardı ama hala sonuç yoktu. Televizyon yayınları sayesinde verilen kayıplardan haberdar olan Amerikan toplumunun savaşa giderek cephe alması hükümeti geri çekilmeye ve askeri harcamaları azaltmaya yöneltti. Vietnam, ABD dış politikası için ağır bir yük olmasının yanı sıra ülkenin yumuşak gücünü zayıflatan önemli bir konu olarak yer etti. ABD, *başkalarına çekici gelmeyen bir kültür* ve inançta diretmiş, sahip olduğunu vaaz ettiği tüm *siyasi değerlerin* aksine hareket etmiş ve *meşru ve ahlâki bir dış politika* amacı olan bir güçle savaşıyordu. Başka bir deyişle, yumuşak gücün üç temel unsurunu farklı bağlamlarda ihlal ederek zafer kazanmaya çalışan ABD, Vietnam'da kendisiyle, kendi stratejisiyle ters düşerek çarpışmıştı.

Oysa, 1960'ların ortasındaki Hollywood'a göre, Vietnam Savaşı konusunda ABD, egemen bir devlet olan Güney Vietnam'ın ve diğer Güneydoğu Asya devletlerinin komünizme yenik düşmesini engellemek ve Kuzey'deki komünist düşmanı müzakere masasına oturtmak için güç kullanmak zorunda kalan taraftı. Ayrıca, Vietnam'ı ele alan filmlerde savaşın herhangi bir anındaki dondurulmuş bir hikâyeye beyazperdeye taşınarak istenilen mesaj iletiliyor ve savaşın ardındaki yapıya dair hiçbir şey söylenmiyordu. Böylece savaş, küçük bir seçkin asker grubunun çabalarına indirgenerek birlik başarılı olunca savaş kazanılmış hissi uyandırılıyordu. Haliyle de savaşın arka planına yani diplomasiye, bürokrasiye, askeri-endüstriyel komplekse yer vermeye gerek kalmıyordu. Savaş gibi büyük toplumsal sorunların birkaç askerin kişisel hikayeleri ve çabaları düzleminde ele alınmasıyla düzenin iyi ve ahlaklı görünmesi sağlanıyordu. İlerleyen yıllarda kimi filmler, ABD'nin Vietnam politikasını konu etse ve eleştirse de Soğuk Savaş politikasının amaçları nadiren sorgulandı. Bunu yapmaya yaklaşan

filmlerse ABD dış politikasını eleştiriyor gibi görünerek meşrulaştırdı. 1970'lerin sonunda çekilen ve Vietnam'ı konu edinen filmlerse Vietnam'ı, yalnızca, ülkeye dönen gazilerin ruh halleri ve bu gazilerin Amerikan toplumuna dahil olma çabaları çerçevesinde ele aldı. Böylece Hollywood, Amerikan dış politikasını meşrulaştırma, bunu yapamadığı yerlerdeyse gerçeğin başka bir boyutunu ekrana taşıyarak hükümete yardımcı olma işlevini sürdürdü.

1970'lerin başlarına iki süper gücün yumuşama isteği damgasını vurdu. 1972 tarihli SALT anlaşmasında beş yıl süreyle stratejik silah üretilmemesi ve anti-balistik füze sayısının sınırlandırılması gibi konularda anlaşmaya varıldı. Bu yumuşamanın başka bir sonucu da ABD'nin, SSCB ile bir ticaret anlaşması imzalamasıydı. Ayrıca bozulan Çin-Sovyet ilişkileri neticesinde ABD ve Çin arasında ilk ilişkiler tesis edilerek, yakınlaşma sağlandı. Başkan Nixon ve danışmanı Kissinger'a göre ABD'nin yapması gereken, rakiplerini zorla demokratikleştirmek yerine, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için SSCB ve ÇHC'nin yer aldığı statükoyu sürdürmektir. ABD, düşmanlığı artırmak yerine statükoyu kabul etmeli ve ona göre davranmalıydı. Böylece, kendi değerlerini diğerlerine dayatarak değil, uzun vadede kendi sistemi ayakta kalırken komünist sistemin çözülmesiyle zafer kazanabilirdi. Bunu Nixon gerçekleştiremediyse de Hollywood, Nixon'dan miras kalanları verimli bir biçimde değerlendirerek gerçekleştirecekti.

Yumuşamanın etkisi ve Vietnam'ın kötücül mirası, uluslararası gelişmeleri beyazperdeye taşımayı zorlaştırdı. Ayrıca, dünya değişiyordu ve 68 kuşağı gibi yeni dinamikler ortaya çıkmıştı. Bu bağlamda Hollywood, meşruiyeti zedelenmiş bir başkanın SSCB ve Çin ile yürüttüğü büyük güç politikalarından ziyade ülke içinde yaşanan gelişmeleri ekranına yansıttı ve ülkenin yeni yumuşak güç unsurları olan basın özgürlüğünü, sorgulanabilir şeffaf yönetimleri ve teknolojik gelişmeleri öne çıkarttı. Ayrıca, Nixon'ın karıştığı Watergate skandalı, ABD yumuşak gücüne, ülkenin hukuk, demokrasi, ifade ve basın özgürlüğü konularında büyük bir cephane sağladı. Buna ek olarak, 1971 yılında *The New York Times* gazetesinde yayınlanan ve ABD'nin Vietnam'daki politikasına dair sızıntıları içeren Pentagon Belgeleri ve *The Washington Post* gazetesinin iki muhabirinin ısrarlı mücadelesiyle bir başkanı istifaya zorlamaları medyanın gücünün en önemli göstergesi oldu. Filmlerde, çürümüş ve yozlaşmış politik sistemin karşısına ıslıl parıldayan ofis ve mekanlarıyla gazete binaları yerleştirilerek, bina haricindeki her yer karanlık, tehlikeli ve تنها olarak resmedilerek basınının aydınlık tarafı ve gazetecilerin şeffaflığı gösterildi. Böylece izleyicinin, yolsuzluk olduğunda bunun açığa çıkmasını sağlayan Amerikan sistemi ve bunu gerçekleştiren basın

hakkında iyi hissetmesi amaçlandı. Watergate skandalı sonrası basının güçlenmesiyle, filmler aracılığıyla ABD'nin her zaman basın özgürlüğünün kalesi olduğu ve basının her daim yöneticilerin üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallandığı imajını tekrarladı.

SSCB yönetimi, dünyanın en önemli devlet adamının, bazı belgeleri sakladığı için yasal olarak istifa etmeye zorlanmasına inanamaz; Mao, Watergate'i, ABD'deki çok fazla ifade özgürlüğünün sonucu görerek önemsiz bulurken, Hollywood bu süreci hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, şeffaflık ve özgür basın gibi kavramları Amerikan değerlerine dönüştürerek değerlendirdi. ABD, dünyaya, yasaların herkesin, başkanın bile üzerinde olduğu bir hukuk devleti imajını sunmaya başladı. Basın özgürlüğü, ABD yumuşak gücünün en önemli unsurlarından birine dönüştü ve özgür basın söylemi ABD politikasının araçlarından biri halini aldı. Böylece, filmlerdeki özgürlükçü tonla ABD'nin dünya nazarındaki özgürlükler ülkesi büyüsunün sürmesi sağlanırken bir yandan da sistemle sorunu olanların veya öfkeli muhaliflerin sözcülüğünü yaparak bu kesimlerin öfkesini sönmömlendirmek amaçlandı. Kendini eleştiriyor illüzyonu yaratarak, karşıt görüşlerin de sözcülüğünü yapma görevi üstlenen Hollywood, böylece eleştiren kesimlerin konumlanacağı yeri de belirledi. Hollywood filmleri, zaten doğası gereği sistemi eleştiren büyük laflar etmekten sakınıırken, yönettikleri kısıtlı eleştiriyle de eleştirinin dışında kalan her şeyi meşrulaştırma imkanına kavuştu. Vietnam ve Watergate'in getirdiği limonlardan limonata yapmayı öğrenen Hollywood, bu limonataları ülkenin yumuşak güç cephaneliğine de eklemeye çalıştı.

Hollywood, görevdeki dört başkan süresince, sivil haklar hareketini, Vietnam Savaşı'nı, savaşa dair gizlenen belgeleri ve Watergate skandalının yaşattığı güvensizliği filmlere taşıdı. Ancak, bu süreç Hollywood süzgecinden geçerek farklı mesajlara dönüştü. Irk ayrımcılığı ülkenin belirli bir bölgesiyle alakalı demokratik bir sorun olarak lanse edilirken, Vietnam Savaşı komünistlere karşı kazanılan mücadelelerin savaşın geneli gibi sunulduğu bir hale büründü. Savaşa dair gizli belgelerin ifşası ve Watergate konusu da benzer bir filtrelemeye uğrayarak sızan belgelerin içeriğinden ziyade sızdıranlara odaklandı. Gazetecilerin parmakları daha büyük bir şeyi işaret etmesine rağmen Hollywood, kadrajını gazetecilerin parmaklarından ayırmadı ve süreci basın özgürlüğüne indirgedi. Bunu yapamadığı yerlerdeyse beyazperdenin odağı hukukun üstünlüğü oldu ve ABD modeli güçler ayrılığının demokrasinin işletilmesinin ideal bir yolu olduğu yönündeki mesajı filmlerin ana hattını oluşturdu.

1970'lerde, toplumun sivil hareketler sonucu kutuplaşması, Soğuk Savaş'ın yumuşaması, ülke içindeki İkinci Dünya Savaşı sonrası iki partili siyasi uzlaşmanın

zedelenmesi, ABD ekonomisinin kötüleşmesi, dolarları ve birikimleri eriten enflasyon, yabancı ülkelerin petrol kaynağına duyulan bağımlılık, Vietnam Savaşı'ndaki mağlubiyet ve Watergate skandalı sonrasında siyasi güvenin kaybedilmesi gibi gelişmeler, ekonomik ve askeri gücün dışında dünyaya sunulacak başka bir tür gücün, yumuşak gücün belirginleşmesini mümkün kıldı. Ülkenin aşınan askeri ve ekonomik gücüne istinaden güçlü bir ülkeden ziyade erdemli bir toplumu öne çıkaran Carter, ülkenin sahip olduğu erdem ve değerleri tüm dünyaya yaymak istedi ve bu bağlamda insan haklarını dış politikasının odağına yerleştirdi. Hukuksal bir temele oturan insan hakları, insanların doğuştan getirdiği bazı hakları olduğunu ve bu hakları kullanmasının önünde hiçbir engel olmaması gerektiğini ifade ediyordu.

Soğuk Savaş'ın başlangıcından beri hukukun üstünlüğüne duyulan inanç, Amerikalıları komünistlerden ayırt etmenin bir yoluydu. Hollywood, komünistleri hukuku yok sayan öteki olarak konumlandırarak Amerikalıların hukukun üstünlüğüne olan inançlarını teyit etmenin yanında, Amerikan toplumunu hukukun üstünlüğü üzerine kurulmuş demokratik bir ulus olarak yeniden inşa ediyordu. Filmler ele aldıkları konu özelinde adaletin işleyişini anlatmakla kalmıyor, hukukun üstünlüğüne dair inancı aşılayarak, hukukun Amerikan kültürüne ne denli içkin olduğunu da aktarıyordu. Bunun filmlerdeki belki de en popüler görünümü “Miranda Hakları” olarak bilinen ve polis tarafından gözaltına alınan kişilerin sorgulanmadan önce sessiz kalabileceklerini, bir avukata danışabileceklerini, söyleyecekleri her şeyin aleyhlerinde kullanılabileceği ve eğer avukat tutacak paraları yoksa kendilerine bir avukat atanacağı konusunda uyarılmaları gerektiğini belirten mahkeme kararıydı. Dünyanın her yanında yankılanan bu uyarı, Amerikan hukuk sisteminin bir yansıması olarak yer etmenin yanında hukukun üstünlüğü, masumiyet karinesi ve savunma hakkı gibi yasal hakları ve siyasi değerleri yumuşak güç olarak yaymaya katkıda bulundu.

İranlı öğrencilerin Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği'ni işgali ve çok sayıda kişiyi rehin alması, rehineleri kurtarmak için yapılan askeri operasyonun fiyaskoyla sonuçlanması, bunlar yetmezmiş gibi bir de SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi ABD kamuoyu üzerinde büyük bir etki yarattı. Tüm bu başarısızlıklar ve aşağılanmaların etkisiyle ABD'nin dünyadaki imajını düzeltmeyi amaçlayan yeni bir isim öne çıktı ve 1980'lerde ABD'nin dünyaya örnek olma vizyonunu yeniden önem kazandı. Başkan Reagan'a göre, bireysel özgürlüğe ve demokratik yönetimine adanmış bu ülke uzun yıllar insanlık için bir umut ışığı olmuştu ve dünyanın geri kalanı da bu demokratik değişimi yaşamalıydı. Bu nedenle, doğrudan ve dolaylı müdahalelerin sayısı artarak komünistlere karşı savaşı devrimcilere destek verildi.

Ayrıca, Reagan'ın uyguladığı neo-liberal politikalarla Amerikan ekonomisi toparlanmaya, ekonomik rahatlamayla beraber topluma hâkim olan önceki on yılın suçluluk, şüphe ve güvensizliğinin yerini bir özgüven almaya ve ulusal gurur yeniden canlanmaya başladı. Bu bağlamda Hollywood üzerine düşeni yaparak ülkenin geçirdiği dönüşümü ve mesajlarını Amerikan popüler kültürü üzerinden iletti.

Gelişen teknolojinin sonucu olarak iletişim devrimi, Reagan'ın para, güç, şöhret ve lüksü erdemli kılan anlayışıyla birleşince, 1980'ler baş döndürücü bir kapitalist çılgınlık halini aldı. 1980'lerde yemek kültürünü fastfood tanımlar hale geldi ve *KFC*, *Wendy's*, *Taco Bell*, *Arby's*, *Dominos*, *Burger King* ve *McDonald's* gibi restoranlar bunda başı çekti. Müzik sektöründe *Walkman*'ler ve pilli teypler gidişatı belirlerken moda sektöründe *Calvin Klein* gibi yeni modacılar ve Madonna gibi kendi modasını yaratanlar öne çıktı. Jane Fonda gibi *Spandex* taytlar giyen kadınlar, *Converse* ayakkabı ve Brooke Shields'ın kot pantolonlarını giyen genç kızlar yaygınlaştı. Tüm bu değişimin izlerini ise, 24 saat müzik yayını yapan ilk TV kanalı *MTV*'de ve orta yaş grubuna 24 saat haber veren *CNN*'de görmek mümkündü. Amerikan popüler kültürü *Calvin Klein*'in kot pantolonu ve *Ralph Lauren*'in polo yaka tişörtünden *Guns N' Roses*'in rock ve *Metallica*'nın metal müziğine, klip ve sahne şovlarındaki Michael Jackson imajından *Dynasty* gibi TV dizilerindeki giysi akımına kadar her şeyiyle topluma ve dünyaya yayılıyordu. Bireycilik, zenginlik ve özgürlük temelinde yükselen bir tüketim kültürünün beslediği popüler kültür giderek daha çok alanı ele geçiyordu. 1980'lerde şaha kalkan Amerikan popüler kültürü yemekten modaya, müzikten TV dizilerine, oyunlardan filmlere dek bir dönüşüm yaşıyor ve tüm dünyada rağbet görüyordu. Reagan'ın aslında dünyadaki hemen herkesin Amerikan toplumunun üyeleriyle aynı değer ve arzuları paylaştığı ancak çoğunun baskıcı hükümetleri nedeniyle bunlardan mahrum kaldığı iddialarında haklılık pay var gibiydi.

TV'nin yaygınlaşması ve çok kanallı bir hale gelmesi, TV dizilerinin dünya çapında izleyici kazanması, özellikle *CNN* ve *MTV* gibi TV kanallarının ortaya çıkması ülkenin yumuşak güç kaynaklarının çoğalmasını anlamına geldi. *MTV*, müzik ve klipler aracılığıyla Amerikan değer ve ideallerini ekrana taşıırken *CNN*, 24 saat haber sloganıyla çıktığı yolda haber ve bilgiye ulaşmanın artan gücünü ifade ediyordu. Ne de olsa film, dizi, klip veya bülten fark etmeksizin TV ürünleri, Hollywood DNA'sı taşıyor ve aynı mesajları farklı medya araçlarıyla aktarıyordu.

Sonuç olarak Hollywood, Soğuk Savaş boyunca, birkaç istisna dönem dışında hükümetle benzer bir rota izledi. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında yapılan ve kör göze parmak

sokarcasına komünist karşıtlığı kokan filmler yıllar içinde oyunculuk, ışık ve görsel efekt gibi teknik kriterlerde zirve yapan, renkli Amerikan kentlerindeki göz alıcı yaşamları anlatan, arabalar, gökdelenler ve tüketici ürünleri gibi gösterişli unsurlara yer veren ve mesajını daha incelikli ileten filmlere evrildi. Bu mesajlardan en belirginini de Amerikan popüler kültürü ve bu kültürün evrensel çekiciliği idi. Ancak Hollywood, Soğuk Savaş'ın kazanılmasında yalnızca çekici bir kültürün yansıtılmasında değil, bununla beraber Amerikan siyasi değerleri ve dış politika mesajlarının aktarımında da pay sahibiydi. Sonuçta, Nye'ın da belirttiği gibi, Berlin Duvarı topçu ateşleriyle değil, komünizme inancını yitirmiş insanların çekiç darbeleriyle yıkıldı. İnsanların inançlarını yitirmelerindeyse Hollywood'un bireycilik, tüketimcilik, açıklık, bireysel özgürlük, demokrasi, liberal ekonomi ve serbest piyasa, ifade, inanç ve basın özgürlüğü, hukukun üstünlüğü ve komünizm karşıtlığı çerçevesinde ele aldığı Amerikan hayat tarzının çekiciliğini gösteren filmleri önemli pay sahibiydi. Şüphesiz ki Soğuk Savaş, sert ve yumuşak güç unsurlarının birlikte kullanılmasıyla kazanılmıştı.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Kitap Bölümleri

- Abrams, Nathan, Ian Bell ve Jan Udris: **Studying Film**, London, Arnold Publisher, 2001.
- Acar, Cemal: **Soğuk Savaş: Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007.
- Adorno, Theodor W.: **Kültür Endüstrisi - Kültür Yönetimi**, çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel ve Elçin Gen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.
- Akalın, Nur: **Şehir Filmleri Attilâ İlhan**, İstanbul, +1 Kitap, 2006.
- Alan, Cassels: **Ideology and International Relations in the Modern World**, Taylor & F., Routledge, 1996.
- Alatlı, Alev: **Hollywood'u Kapattığım Gün**, İstanbul, Everest Yayınları, 2009.
- Anderson, Benedict: **Hayali Cemaatler**, çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları, 2020.
- Anderson, Perry: **Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri**, çev. Barış Baysal, Ankara, Nota Bene Yayınları, 2015.
- Armaoğlu, Fahir H.: **Siyasi Tarih: 1789-1960**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1975.
- Arrighi, Giovanni: "The World Economy and the Cold War, 1970–1990", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 23–44.
- Asimov, Michael, Shannon Mader: **Law and Popular Culture**, New York, Peter Lang Publishing, 2013.
- Ataöv, Türkkaya: **Amerikan Başkanları**, İstanbul, İleri Yayınları, 2009.
- Bates, Tobby Glenn: **The Reagan Rhetoric: History and Memory in 1980s America**, Illinois, Northern Illinois University Press, 2011.
- Békés, Csaba: "East Central Europe, 1953-1956", **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 334–353.
- Bergan, Ronald: **The Film Book : A Complete Guide to the World of Film**, New York, Dorling Kindersley Publishing, 2011.
- Bergman, Paul, Michael Asimov: **Reel Justice: Courtroom Goes to the Movies**, Missouri, Andrews McMeel Publishing, 1996.
- Betton, Gerard: **Sinema Tarihi**, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1986.
- Borstelmann, Thomas: **The 1970s: A New Global History from Civil Rights to Economic Inequality**, New Jersey, Princeton University Press, 2012.
- Bowie, Robert R., Richard H. Immerman: **Waging Peace: How Eisenhower Shaped an Enduring Cold War Strategy**, New York, Oxford University Press, 1998.
- Bozo, Frederic: "France, 'Gaulism,' and the Cold War", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 158–178.
- Carr, E. H.: **Yirmi Yıl Krizi 1919-1939**, çev. Can Cemgil, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,

2010.

Carter, Jimmy: **Keeping Faith: Memoirs of a President**, New York, Bantam Books, 1982.

Carter, Sean, Klaus Dodds: **Uluslararası Politika ve Film: Mekân, Vizyon, Güç**, İstanbul, Matbuat Yayın Grubu, 2014.

Clarke, James: **Sinema Akımları: Sinema Dünyasını Değiştiren Filmler**, çev. Çağdaş Eylem Babaoğlu, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2012.

Cleveland, William L.: **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.

Coatsworth, John H.: "The Cold War in Central America, 1975–1991", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 201–221.

Cook, David A.: **Lost Illusions: American Cinema in the Age of Watergate and Vietnam, 1970-1979**, New York, University of California Press, 2000.

Cooper, Richard N.: "Economic Aspects of the Cold War, 1962–1975", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 44–64.

Costigliola, Frank: "US Foreign Policy from Kennedy to Johnson", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 112–133.

Cull, Nicholas J.: "Reading, Viewing, and Tuning in to the Cold War", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 438–459.

Dixon, Wheeler Winston, Gwendolyn Audrey Foster: **A Short History of Film**, New Jersey, Rutgers University Press, 2008.

Eagan, Patrick L.: "A Flag With the Human Face", **Superman at Fifty! The Persistence of a Legend**, ed. Dennis Dooley, Engle Gary, Cleveland, Octavia Press, 1987, s. 88–96.

Engerman, David C.: "Ideology and the Origins of the Cold War, 1917–1962", **The Cambridge History of the Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 20–43.

Fattor, Eric: **Amerikan İmparatorluğu ve Eğlence Cephanesi: Yumuşak Güç ve Kültürel Silahlanma**, çev. Papatya Tabak, İstanbul, Avangard Kitap, 2017.

Ferro, Marc: **Sinema ve Tarih**, çev. Turhan Ilgaz, Hülya Tufan, İstanbul, Kesit Yayıncılık, 1995.

Fishcer, Beth A.: "US Foreign Policy under Reagan and Bush", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 267–288.

Foner, Eric: **Give Me Liberty!: An American History**, New York, W. W. Norton & Company, 2010.

Foot, Rosemary: "The Cold War and Human Rights", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 445–465.

Friedman, Lester D.: "Introduction: Movies and the 1970s", **American Cinema of the 1970s: Themes and Variations**, ed. Lester D. Friedman, New Jersey, Rutgers University Press, 2007, s. 1–23.

- Gaddis, John Lewis: "Grand Strategies in the Cold War", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 1–21.
- Gaddis, John Lewis: **Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Gary, Engle: "What Makes Superman So Darned American?", **Superman at Fifty! The Persistence of a Legend**, ed. Dennis Dooley, Garry Engle, Cleveland, Octavia Press, 1987, s. 79–87.
- Gienow-Hecht, Jessica C. E.: "Culture and the Cold War in Europe", **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 398–420.
- Gomery, Douglas: "Hollywood Sisteminin Dönüşümü", **Dünya Sinema Tarihi**, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kalcı Yayınları, 2008, s. 504–512.
- Gomery, Douglas: "Yeni Hollywood", **Dünya Sinema Tarihi**, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kalcı Yayınları, 2008, s. 538–547.
- Gramsci, Antonio: **Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler**, çev. Kenan Somer, İstanbul, Onur Yayınları, 1986.
- Gramsci, Antonio: **Hapishane Defterleri**, çev. Adnan Cemgil, İstanbul, Belge Yayınları, 2007.
- Gray, Wood, Richard Hofstadter: **Amerikan Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, Amerikan Basın Kültür Merkezi, 1971.
- Griffiths, Martin, Terry O' Callaghan: **International Relations: The Key Concepts**, New York, Routledge, 2002.
- Guback, Thomas: **The International Film Industry: Western Europe and America Since 1945**, Bloomington, Indiana, Indiana University Press, 2021.
- Güvemli, Zahir: **Sinema Tarihi : Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sineması**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1960.
- Herring, George C.: **From Colony To Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, New York, Oxford University Press, 2008.
- Hitchcock, William I.: "The Marshall Plan and the Creation of the West", **The Cambridge History of the: Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 154–174.
- Hook, Steven W., John Spanier: **Amerikan Dış Politikası**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2016.
- İri, Murat: "Hayali Cemaatin Hareketli Resimdeki Ha(Ya)Li: Ulusçuluk Ve Sinema", **Sinema Araştırmaları: Kuramlar, Kavramlar, Yaklaşımlar**, ed. Murat İri, İstanbul, Derin Yayınları, 2011, s. 287–296.
- Kellner, Douglas: **Sinema Savaşları**, çev. Gürol Koca, İstanbul, Metis Yayınları, 2013.
- Kennedy, Paul: **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, çev. Birtane Karanakçı, XIV., Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Keys, Barbara J.: **Reclaiming American Virtue : The Human Rights Revolution of the 1970s**, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2014.
- Kissinger, Henry: **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.

- Kolker, Robert: "Kültürel Pratik Olarak Sinema", **Sinema, İdeoloji, Politika; Sinemasal Yakılar 1**, Çev. Ertan., Ankara, Orient Yayıncılık, 2008, s. 97–144.
- Koppes, Clayton R., Gregory D. Black: **Hollywood Goes to War**, New York, The Free Press, 1987.
- Köprülü, Gülşah: **Soğuk Savaş Ronald Reagan'ın Rollback Stratejisi**, Konya, Çizgi Kitapevi, 2018.
- Latham, Michael E.: "The Cold War in the Third World, 1963–1975", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 258–280.
- Layne, Christopher: "The Unbearable Lightness of Soft Power", **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, ed. Inderjeet Parmar, Michael Cox, Routledge, 2010, s. 249.
- Leab, Daniel J.: **Orwell Subverted: The CIA and the Filming of Animal Farm**, Pennsylvania, Pennsylvania State University Press, 2007.
- Leffler, Melvyn P.: "The Emergence of an American Grand Strategy, 1945–1952", **The Cambridge History of the Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 69–89.
- Les, Daniels: **Superman: The Complete History - The Life and Times of the Man of Steel**, London, Titan Books, 1998.
- Little, Douglas: "The Cold War in the Middle East: Suez Crisis to Camp David Accords", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 305–327.
- Logevall, Fredrik: "The Indochina Wars and the Cold War, 1945–1975", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 281–304.
- Longacre, Jeffrey: "'What the O Stands For': The Cold War Games of North by Northwest", **Hitchcock and the Cold War: New Essays on the Espionage Films, 1956-1969**, New York, Pace University Press, 2018, s. 75–108.
- Loth, Wilfried: "The Cold War and the Social and Economic History of the Twentieth Century", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 503–524.
- Maier, Charles S.: "The World Economy and the Cold War in the Middle of the Twentieth Century", **The Cambridge History of the Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 44–66.
- McEnaney, Laura: "Cold War Mobilization and Domestic Politics: the United States", **The Cambridge History of the Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 420–441.
- McMahon, Robert J.: "US National Security Policy from Eisenhower to Kennedy", **The Cambridge History of the Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 288–311.
- Melanson, Richard A.: **Reconstructing Consensus: American Foreign Policy since the Vietnam War**, New York, Palgrave Macmillan, 1991.
- Miller, Toby: "Hollywood, Cultural Policy Citadel", **Understanding Film : Marxist Perspectives**, ed. Mike Wayne, Pluto Press, 2005, s. 182–193.

- Miller, Toby: **Küresel Hollywood (Ekonomi Politik)**, çev. Zahit Atam, Selim Türkmenoğlu, Yusuf Can Ekinci, İstanbul, Doruk Yayınları, 2012.
- Mitchell, Nancy: "The Cold War and Jimmy Carter", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 66–88.
- Monaca, James: **Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı-Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası**, çev. Ertan Yılmaz, İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2002.
- Müller, Jan-Werner: "The Cold War and the Intellectual History of the Late Twentieth Century", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 1–22.
- Nowell-Smith, Geoffrey: "Savaş Sonrası Dünya: Savaşın Sonra", **Dünya Sinema Tarihi**, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kalcı Yayınları, 2008, s. 496–504.
- Nye, Joseph S.: **Amerikan Gücünün Paradoksu**, çev. Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003.
- Nye, Joseph S.: "The Future of Soft Power in US Foreign Policy", **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, ed. Inderjeet Parmar, Michael Cox, Routledge, 2010, s. 249.
- Nye, Joseph S.: **Yumuşak Güç**, çev. Rayhan İnan-Aydın, Ankara, BB101, 2017.
- Özal, İlkin Başar: **Kısa Soğuk Savaş Tarihi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2021.
- Öztürk, Semire Ruken: **Sinemada Kadın Olmak**, İstanbul, Alan Yayıncılık, 2000.
- Pechatnov, Vladimir O.: "The Soviet Union and the World, 1944–1953", **The Cambridge History of the Cold War Volume I: Origins**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 90–111.
- Pines, Jim: "Amerikan Sinemasında Siyah Varlığı", **Dünya Sinema Tarihi**, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kalcı Yayınları, 2008, s. 563–576.
- Powaski, Ronald E.: **The Entangling Alliance : The United States and European Security, 1950-1993**, Connecticut, Greenwood Press, 1994.
- Prince, Stephen: **A New Pot of Gold: Hollywood under the Electronic Rainbow, 1980-1989**, Los Angeles, University of California Press, 2002.
- Prince, Stephen: "Introduction: Movies and the 1980s", **American Cinema of the 1980s: Themes and Variations**, ed. Stephe Prince, New Jersey, Rutgers University Press, 2007, s. 1–21.
- Quart, Leonard, Albert Auster: **American Film and Society since 1945**, Santa Barbara, Praeger, 2011.
- Radchenko, Sergey: "The Sino-Soviet Split", **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 349–372.
- Reagan, Ronald: **An American Life**, New York, Simon & Schuster, 1990.
- Rémond, René: **ABD Tarihi**, 2. baskı, Ankara, Dost Kitabevi, 2018.
- Roloff, Bernhard, Georg Seeßlen: **Ütopik Sinema: Bilim Kurgu Sinemasının Tarihi ve Mitolojisi**, çev. Veysel Atayman, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1995.
- Rosenberg, Emiliy S.: "Consumer Capitalism and the End of the Cold War", **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge,

- Cambridge University Press, 2010, s. 489–512.
- Rossinow, Doug: **The Reagan Era: A History of the 1980s**, New York, Columbia University Press, 2015.
- Rotha, Paul: **Sinemanın Öyküsü**, çev. İbrahim Şener, İstanbul, İzdüşüm Yayınları, 2000.
- Ryan, Michael, Douglas Kellner: **Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası**, çev. Elif Özsayar, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Sachs, Jeffrey D.: **The End of Poverty**, London, Penguin Books, 2006.
- Saikal, Amin: “Islamism, the Iranian Revolution, and the Soviet Invasion of Afghanistan”, **The Cambridge History of the Cold War: Volume III: Endings**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 112–134.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitapevi, 2008.
- Sartelle, Joseph: “Bir Hollywood Gişe Filminde Düşler ve Kâbuslar”, **Dünya Sinema Tarihi**, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kabalıcı Yayınları, 2008, s. 584–596.
- Savranskaya, Svetlana, William Taubman: “Soviet Foreign Policy, 1962–1975”, **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 21M.S., s. 134–157.
- Sbardellati, John: **J. Edgar Hoover Goes to the Movies: The FBI and the Origins of Hollywood’s Cold War**, New York, Cornell University Press, 2012.
- Schreiber, E. M.: **The Seventies: The Great Shift in American Culture, Society, and Politics**, New York, The Free Press, 2001.
- Schulzinger, Robert D.: “Détente in the Nixon–Ford Years, 1969–1976”, **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, New York, Cambridge University Press, 2009, s. 373–394.
- Schwarz, Hans-Peter: “The Division of Germany, 1945–1949”, **The Cambridge History of the Cold War: Volume II: Crises and Détente**, ed. Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 133–153.
- Scognamillo, Giovanni: **Amerikan Sineması**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1994.
- Shaw, Tony: **Hollywood’s Cold War**, Edinburg, Edinburg University Press, 2007.
- Sümer, Gültekin: **Kissinger**, İstanbul, Artus Kitap, 2007.
- Sümer, Gültekin: **Soğuk Savaş Tarihi**, İstanbul, Doruk Yayınları, 2021.
- Teksoy, Rekin: **Rekin Teksoy’un Sinema Tarihi - Birinci Cilt**, Cilt 1., İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2009.
- Teksoy, Rekin: **Rekin Teksoy’un Sinema Tarihi - İkinci Cilt**, Cilt 2., İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2009.
- Troy, Gil: **Morning in America: How Ronald Reagan Invented the 1980s**, New Jersey, Princeton University Press, 2005.
- Truman, Harry S: **Memoirs. Volume 2, Years of Trial and Hope**, Boston, New Word City, Inc., 1965.
- Valantin, Jean-Michel: **Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood, Pentagon ve Washington**, çev. Ömer Faruk Turan, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2006.
- Wagnleitner, Reinhold: **Coca-Colonization and the Cold War**, çev. Diana Wolf, Chapel Hill & London, University of North Carolina Press, 1994.

Wilford, Hugh: **The Mighty Wurlitzer**, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2009.

Williams, Linda: "Cinsellik ve Sansasyon", **Dünya Sinema Tarihi**, ed. Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2008, s. 556–562.

Yaylagül, Levent: "Hollywood: Tarihi, Ekonomisi, İdeolojisi", **Hollywood'a Yeniden Bakmak**, ed. Y. Gürhan Topçu, Ankara, De Ki Basım Yayım, 2010, s. 9–23.

Zahran, Geraldo, Leonardo Ramos: "From Hegemony to Soft Power: Implications of a Conceptual Change", **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, ed. Inderjeet Parmar, Michael Cox, Routledge, 2010, s. 12–31.

Makaleler

Anderson, James R: "BANKRUPTING AMERICA: PRESIDENT CARTER'S MILITARY BUDGET", **International Journal of Health Services**, C. 10, No: 4, 1980, s. 581–586.

Aydınlı, Erkan: "United States Information Agency'nin (USIA) Amerikan Kamu Diplomasisindeki Önemi", **SDE Akademi Dergisi**, C. 1, No: 3, 2021, s. 136–177.

Badger, Tony: "Southerners Who Refused to Sign the Southern Manifesto", **The Historical Journal**, C. 42, No: 2, 1999, s. 517–534.

Castillo, Greg: "Domesticating the Cold War: Household Consumption as Propaganda in Marshall Plan Germany", **Journal of Contemporary History**, C. 40, No: 2, 2005, s. 261–288.

Corbridge, Stuart.: "Bretton Woods Revisited: Hegemony, Stability, and Territory", **Environment and Planning A**, C. 26, 1994, s. 1829–1859.

Dean, Kevin W: "'We Seek Peace, But We Shall Not Surrender': JFK's Use of Juxtaposition for Rhetorical Success in the Berlin Crisis", **Presidential Studies Quarterly**, C. 21, No: 3, 1991, s. 531–544.

Filipink Jr, Richard M: "'Force is the Last Method': Eisenhower, Dulles and American Intervention in the Suez Crisis", **Critique**, C. 35, No: 2, 2007, s. 173–188.

Fraser, Cary: "Crossing the Color Line in Little Rock: The Eisenhower Administration and the Dilemma of Race for U.S. Foreign Policy", **Diplomatic History**, C. 24, No: 2, 2000, s. 233–264.

Froese, Paul: "Forced Secularization in Soviet Russia: Why an Atheistic Monopoly Failed", **Journal for the Scientific Study of Religion**, C. 43, No: 1, 2004, s. 35–50.

Glazer, Stephen G.: "The Brezhnev Doctrine", **The International Lawyer**, C. 5, No: 1, 1971, s. 169–179.

Göç, Murat: "Superman Kimi Temsil Ediyor? Superman'de Kimlik, İdeoloji ve Cinsiyet", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 66, 2020, s. 233–249.

Graham, Sarah Ellen: "Propaganda in The Best Sense of the Word? Public Diplomacy and U.S. Diplomatic History Since World War I", **A Companion to U.S. Foreign Relations Colonial Era to the Present Volume 2**, ed. Christopher R. W. Dietrich, New Jersey, Wiley Blackwell, 2020, s. 682–709.

Grossman, Nerit: "Just Looking: Justice as Seen in Hollywood Courtroom Films", **Law, Culture and the Humanities**, C. 15, No: 1, 2015, s. 62–105.

Hartley, Anthony: "John Kennedy's Foreign Policy", **Foreign Policy**, C. 4, No: 4, 1971, s. 77–87.

Haselstein, Ulla, Berndt Ostendorf, Peter Schneck: "Popular Culture: Introduction", **Amerikastudien /**

- American Studies**, C. 46, No: 3, 2001, s. 331–338.
- Herring, George C.: “The Cold War and Vietnam”, **OA Magazine of History**, C. 18, No: 5, 2004, s. 18–21.
- Holsti, K. J.: “The Concept of Power in Study of International Realities”, **Background**, C. 7, No: 4, 1964.
- Holt, Jennifer: “In Deregulation We Trust: The Synergy of Politics and Industry in Reagan-Era Hollywood”, **Film Quarterly**, C. 55, No: 2, 2001, s. 22–29.
- James, David, Rick Berg: “College Course File: Representing the Vietnam War”, **Journal of Film and Video**, C. 41, No: 4, 1989, s. 60–74.
- Keys, Barbara, Jack Davies, Elliott Bannan: “The Post-Traumatic Decade: New Histories of the 1970s”, **Australasian Journal of American Studies**, C. 33, No: 1, 2014, s. 1–17.
- Koppes, Clayton R., Gregory D. Black: “What to Show the World: The Office of War Information and Hollywood, 1942-1945”, **The Journal of American History**, C. 64, No: 1, 1977, s. 87–105.
- Lee, Geun: “A Theory of Soft Power and Korea’s Soft Power Strategy”, **Korean Journal of Defense Analysis**, C. 2, No: 2, 2009, s. 205–218.
- Lundestad, Geir: “Empire by Invitation? The United States and Western Europe, 1945-1952”, **Journal of Peace Research**, C. 23, No: 3, 1986, s. 263–277.
- Marsh, Steve: “Anglo-American Relations and Soft Power: Transitioning the Special Relationship”, **International History Review**, C. 43, No: 3, 2021, s. 525–546.
- Mayer, Gerald M.: “American Motion Pictures in World Trade”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, C. 254, No: The Motion Picture Industry (Nov.), 1947, s. 31–36.
- McCauley, Brian: “Hungary and Suez, 1956: The Limits of Soviet and American Power”, **Journal of Contemporary History**, C. 16, No: 4, 1981, s. 777–800.
- Maisuwong, Wanwarang: “The Promotion of American Culture through Hollywood Movies to the World”, **International Journal of Engineering Research & Technology (IJERT)**, C. 1, No: 4, 2012, s. 1–7.
- McChesney, Robert W.: “Global Media, Neoliberalism, and Imperialism”, **Monthly Review**, C. 52, No: 10, 2001.
- McMahon, Robert J.: “Rationalizing Defeat: The Vietnam War in American Presidential Discourse, 1975-1995”, **Rhetoric and Public Affairs**, C. 2, No: 4, 1999, s. 529–549.
- Mead, Walter Russell: “America’s Sticky Power”, **Foreign Policy**, C. 141, No: 141, 2004, s. 46–53.
- Mickiewicz, Ellen: “Efficacy and Evidence: Evaluating U.S. Goals at the American National Exhibition in Moscow, 1959”, **Journal of Cold War Studies**, C. 13, No: 4, 2011, s. 138–171.
- Nixon, Richard M.: “Asia after Viet Nam”, **Foreign Affairs**, C. 46, No: 1, 1967, s. 111.
- Noya, Javier: “The Symbolic Power of Nations”, **Place Branding**, C. 2, No: 1, 2006, s. 53–67.
- O’Brien, John: “The Nuclear Family of Man”, **The Asia-Pacific**, C. 6, No: 7, 2008, s. 1–14.
- Ostendorf, Berndt: “Why Is American Popular Culture so Popular? A View from Europe”, **Amerikastudien/American Studies**, C. 46, No: 3, 2001, s. 339–366.
- Papke, David Ray: “Law, Cinema, and Ideology: Hollywood Legal Films of the 1950s”, **UCLA Law**

Review, C. 48, No: 6, 2001, s. 1479–1494.

Paterson, Pat: "The Truth About Tonkin", **Naval History Magazine**, C. 22, No: 1, 2008.

Robbins, Thomas, David Bromley: "New Religious Movements in the United States", **Archives de sciences sociales des religions**, C. 38, No: 83, 1993, s. 91–106.

Rollins, Peter C.: "The Vietnam War: Perceptions Through Literature, Film, and Television", **American Quarterly**, C. 36, No: 3, 1984, s. 419.

Schreiber, E. M.: "Anti-War Demonstrations and American Public Opinion on the War in Vietnam", **The British Journal of Sociology**, C. 27, No: 2, 1976, s. 225.

Shurlock, Geoffrey: "The Motion Picture Production Code", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, C. 254, No: The Motion Picture Industry (Nov., 1947), 1947, s. 140–146.

Smith, Tom W.: "The Polls: America's Most Important Problems Part I: National and International", **The Public Opinion Quarterly**, C. 49, No: 2, 1985, s. 264–274.

Swann, Paul: "The Little State Department: Hollywood and the State Department in the Postwar World", **American Studies International**, C. 29, No: 1, 1991, s. 2–19.

Tucker, Robert W: "Reagan's Foreign Policy", **Foreign Affairs**, C. 68, No: 1, 1988, s. 1–27.

"X" (George F.Kennan): "The Sources of Soviet Conduct", **Foreign Affairs**, C. July, 1947.

Yapıcı, Utku: "Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C. 12, No: 47, 2015, s. 5–25.

Tezler

Karp, Lauren N.: "Truth, Justice, and the American Way: What Superman Teaches Us About the American Dream and Changing Values Within the United States", Oregon State University, 2009.

Kateman, Emma: "Capturing a Lifestyle: The Relationship Between the American Government and the American Film Industry 1945-1954", Columbia University, 2021.

Leab, Daniel J.: "Communist Activity in the Entertainment Industry: FBI Surveillance Files on Hollywood, 1942-1958", University Publications of America, 1991.

Lewis, Tiffany: "Exercises in Soft Power and Cultural Diplomacy: The Cultural Programming of the Los Angeles and London Olympic Games", The Ohio State University, 2015.

Yılmaz, Hilal Süreyya: "Amerikan Sinemasına Egemen Mutlu Son İdeolojisi", Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.

İnternet Kaynakları

"1947 National Security Act", **Office of the Director of National Intelligence**, 1947, <https://www.dni.gov/index.php/ic-legal-reference-book/national-security-act-of-1947>.

"198. Memorandum of Conversation", **Office of the Historian**, 1963, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v13/d198>, 17.09.2023.

"A Brief History of Jim Crow", **Constitutional Rights Foundation**, 2020, <https://www.crf-usa.org/black-history-month/a-brief-history-of-jim-crow>, 14.09.2023.

"A Global Ranking of Soft Power 2019", **Portland**, 2019, <https://softpower30.com/country/united-states/>, 19.03.2021.

Aftab, Kaleem: "The Long History of Racism in War Movies", **BBC.com**, 2020, <https://www.bbc.com/culture/article/20200604-the-long-history-of-racism-in-war-movies>.

"Aircraft Hijacking", **Wikipedia**, y.y., https://en.wikipedia.org/wiki/Aircraft_hijacking.

"Alger Hiss", **FBI.gov**, (05.04.2022), <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/alger-hiss>, 05.04.2022.

Archives, L.A Times: "Reagan Gets Idea From 'Rambo' for Next Time", **Los Angeles Times**, (01.07.1985), <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1985-07-01-mn-10009-story.html>.

Association, Motion Picture: "CLASSIFICATION AND RATING RULES", Washington, 2020, https://www.filmratings.com/content/downloads/rating_rules.pdf.

Atay, Ayg  l: "'Başkanın B  t  n Adamları' filminin incelemesi", **Milliyet.com.tr**, 2021, view-source:<https://www.milliyet.com.tr/molatik/sanat/baskanin-butun-adamlari-filminin-incelemesi-89333>.

"Atom Spy Case/Rosenbergs", **FBI.gov**, y.y., <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/atom-spy-caserosenbergs>.

Balz, Dan: "Watergate Happened 50 Years Ago. Its Legacies Are Still With Us.", **The Washington Post**, 2022, <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/06/12/watergate-trust-government-reforms/>, 24.02.2023.

Baran, Tanju: "Bond, Soğuk Savaş Kahramanı James Bond", **Altyazı.net**, 2022, <https://altyazi.net/yazilar/kundura-sinema/bond-soguk-savas-kahramani-james-bond/>.

Barron, James: "45 Years Ago Tonight, a Blackout Struck New York City", **The New York Times**, (13.06.2022), <https://www.nytimes.com/2022/07/13/nyregion/new-york-city-blackout.html>.

Beinart, Peter: "Think Again: Ronald Reagan", **Foreign Policy**, 2010, <https://foreignpolicy.com/2010/06/07/think-again-ronald-reagan/>.

"Biographies of the Secretaries of State: John Foster Dulles (1888–1959)", **Office of the Historian**, <https://history.state.gov/departmentshistory/people/dulles-john-foster>.

"Biography", **henryakissinger.com**, 2012, <https://www.henryakissinger.com/>.

Bogle, Charles: "National Security Cinema: The Shocking New Evidence of Government Control in Hollywood—How the US Military and CIA Go About Their Propaganda Operations", **WSWS.Org**, 2020, <https://www.wsws.org/en/articles/2020/02/27/nsec-f27.html>.

Bonnefoy, Pascale: "Documenting U.S. Role in Democracy's Fall and Dictator's Rise in Chile", **The New York Times**, (15.10.2017), <https://www.nytimes.com/2017/10/14/world/americas/chile-coup-cia-museum.html>.

Borland, Sophie: "Lightsabre", **The Telegraph**, (21.01.2008), <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1576154/Lightsabre-wins-the-battle-of-movie-weapons.html>.

"Born Again! The Evangelicals", **Newsweek**, (10.1976), <https://www.newsweek.com/editors-desk-106637>.

Brianton, Kevin: "The Cinematic Anti-Communist Crusade", **cinemahistoryonline**, 2019, <https://cinemahistoryonline.com/tag/waldorf-declaration/>.

Brinkley, Alan: "The Fifties", **Gilder Lehrman Institute of American History**, 2019, <https://ap.gilderlehrman.org/history-by-era/fifties/essays/fifties?period=8>, 12.09.2022.

"C.I.A. Tie Confirmed by Cultural Group", **The New York Times**, (10.05.1967),
<https://www.nytimes.com/1967/05/10/archives/cia-tie-confirmed-by-cultural-group.html>.

Cannon, Lou: "REAGAN'S PEACE WITH THE U.N.", **The Washington Post**, 1988,
<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1988/09/26/reagans-peace-with-the-un/d2561843-6002-41b5-b810-2c3a0958b2a2/>.

Cannon, Lou: "REAGAN &", **The Washington Post**, (05.03.1984),
<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1984/03/05/reagan-38/26b480c6-3d54-46d0-b0fe-1c426c139847/>.

Cannon, Lou: "Ronald Reagan: Domestic Affairs", **Miller Center of Public Affairs, University of Virginia**, 2014, <https://millercenter.org/president/reagan/domestic-affairs>.

Carter, Jimmy: "State of the Union Address 1980", **jimmycarterlibrary.org**, 1980,
<https://www.jimmycarterlibrary.gov/assets/documents/speeches/su80jec.phtml>.

Chan, Jennifer: "More Than Just A Game: The Soft Power Politics of Sports and the 2018 Olympic Games", **The McGill International Review**, 2017, <https://www.mironline.ca/just-game-soft-power-politics-sports-2018-olympic-games/>.

Church, George J.: "'Go Ahead--Make My Day'", **time.com**, 1985,
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,964091,00.html>.

Churchill, Winston: "Winston Churchill's Iron Curtain Speech—March 5, 1946", **The National WW2 Museum**, 1946, <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/winston-churchills-iron-curtain-speech-march-5-1946>, 04.09.2022.

Clifford, Clark: "American Relations With The Soviet Union", 1946,
<https://www.trumanlibrary.gov/library/research-files/report-american-relations-soviet-union-clark-clifford-clifford-elsey-report?documentid=NA&pagenumber=1>.

"Communist Infiltration-Motion Picture Industry", 1942,
https://archive.org/details/FBI_File_Communist_Infiltration_Motion_Picture_Industry_COMPIC_ALL_EXCERPTS/compic1a/page/n3/mode/2up.

"Communist Infiltration-Motion Picture Industry", 1946,
https://archive.org/details/FBI_File_Communist_Infiltration_Motion_Picture_Industry_COMPIC_ALL_EXCERPTS/compic7b/.

"'Communists in Government Service,' McCarthy Says", **Senate.gov**, 1950,
<https://www.senate.gov/about/powers-procedures/investigations/mccarthy-hearings/communists-in-government-service.htm>.

"Complete National Film Registry Listing", **Library of Congress**, 1989,
<https://www.loc.gov/programs/national-film-preservation-board/film-registry/complete-national-film-registry-listing/>.

"Conference on Security and Co-Operation in Europe Final Act", **Organization for Security and Co-operation in Europe**, 1975, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>, 07.09.2023.

Cooke, Alistair: "Little Rock Dilemma Resolved", **The Manchester Guardian**, (27.09.1957),
<https://www.theguardian.com/world/from-the-archive-blog/2017/sep/25/how-guardian-reported-little-rock-civil-rights-showdown-1957>.

Council, National Security: "National Security Council Report 162/2", 1953,
<https://irp.fas.org/offdocs/nsc-hst/nsc-162-2.pdf>.

- Council, National Security: "National Security Council Report 68", 1950, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116191.pdf>.
- Cox, Sunsariay, J.P. Jenks: "Jazz Diplomacy: Then and Now", **Department of State**, 2021, <https://www.state.gov/dipnote-u-s-department-of-state-official-blog/jazz-diplomacy-then-and-now>.
- Curley, Robert: "Willis Conover", **Britannica.com**, 2022, <https://www.britannica.com/biography/Willis-Conover>.
- Dancis, Dale: "With the Pentagon's Blessing: Hollywood, the Military, and Don Baruch", **National Archives**, 2018, <https://text-message.blogs.archives.gov/2018/03/01/with-the-pentagons-blessing-hollywood-the-military-and-don-baruch/>.
- Davis, Amy: "How Spielberg and 'E.T.' Saved Reese's Pieces Candy", **nerdbot.com**, 2022, <https://nerdbot.com/2022/06/12/how-spielberg-and-e-t-saved-reeses-pieces-candy/>.
- Day, Jennifer Cheeseman: "Number of Women Lawyers At Record High But Men Still Highest Earners", **United States Census Bureau**, 2018, <https://www.census.gov/library/stories/2018/05/women-lawyers.html>, 07.09.2023.
- Dirks, Tim: "Easy Rider (1969)", **filmsite.org**, y.y., <https://www.filmsite.org/easy.html>.
- Dirks, Tim: "Forbidden Planet (1956)", **filmsite.org**, <https://www.filmsite.org/forbiddenplanet.html>.
- Dirks, Tim: "High Noon (1952)", **filmsite.org**, (07.09.2022), <https://www.filmsite.org/high.html>, 07.09.2022.
- Dirks, Tim: "In the Heat of the Night (1967)", **filmsite.org**, 2012, <https://www.filmsite.org/inth.html>.
- Dirks, Tim: "North by Northwest (1959)", **filmsite.org**, <https://www.filmsite.org/nort.html>.
- Dirks, Tim: "Star Wars, Episode IV: A New Hope (1977)", **filmsite.org**, <https://www.filmsite.org/starw.html>.
- Dirks, Tim: "The 1940s", **filmsite.org**, (05.09.2022), <https://www.filmsite.org/40sintro5.html>, 05.09.2022.
- Dirks, Tim: "The 1960s The End of the Hollywood Studio System and The Era of Independent, Underground Cinema", **filmsite.org**, (11.11.2022), <https://www.filmsite.org/60sintro.html>, 11.11.2022.
- Dirks, Tim: "The 1980s-Teen-Oriented Angst Films and the Dawn of the Sequel, with More Blockbusters", **filmsite.org**, y.y., <https://www.filmsite.org/80sintro.html>.
- "Degrees conferred by postsecondary institutions, by level of degree and sex of student: Selected years, 1869-70 through 2029-30", **The National Center for Education Statistics**, 2020, https://nces.ed.gov/programs/digest/d20/tables/dt20_318.10.asp, 07.09.2023.
- Dilag, Shannen: "How International Politics Influenced 'Star Wars'", **Pacific Council**, 2018, [https://www.pacificcouncil.org/newsroom/how-international-politics-influenced-\"star-wars\"](https://www.pacificcouncil.org/newsroom/how-international-politics-influenced-\).
- Dobbs, Michael: "The Original Hawks and Doves", **Foreign Policy**, 2012, <https://foreignpolicy.com/2012/10/11/the-original-hawks-and-doves/>, 06.09.2023.
- Donnelly, Robert C.: "Jimmy Carter's lasting Cold War legacy: Human rights focus helped dismantle the Soviet Union", **The Conversation**, 2019, <https://theconversation.com/jimmy-carters-lasting-cold-war-legacy-human-rights-focus-helped-dismantle-the-soviet-union-113994>.

Dwight, D, Eisenhower: "Diaries of Dwight D. Eisenhower", **eisenhowelibrary.gov**, 1952, https://www.eisenhowerlibrary.gov/sites/default/files/file/DDE Diary Jan1950_Feb1952.pdf.

Dwight, D, Eisenhower: "Foreign Relations Of The United States, 1952–1954, Indochina, Volume XIII, Part 1", **Office of the Historian, Foreign Service Institute**, 1954, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v13p1/d716>.

Dwight, D, Eisenhower: "Inaugural Address", **The American Presidency Project**, 1953, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/inaugural-address-3>.

Dwight, D, Eisenhower: "Special Message to the Congress on the Situation in the Middle East", **The American Presidency Project**, 1957, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/special-message-the-congress-the-situation-the-middle-east>.

Dwight, Eisenhower: "President Dwight D. Eisenhower's Farewell Address (1961)", **National Archives**, 1961, <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-dwight-d-eisenhowers-farewell-address>, 17.09.2023.

Ebert, Roger: "Wall Street", **rogerebert.com**, 1987, <https://www.rogerebert.com/reviews/wall-street-1987>.

Editorial: "The Legacy of Sputnik", **The New York Times**, 2007, <https://www.nytimes.com/2007/10/04/opinion/04thur3.html>.

Ferguson, Niall: "Think Again: Power", **Foreign Policy**, 2009, <https://foreignpolicy.com/2009/11/03/think-again-power/>.

Feuerherd, Peter: "How Hollywood Thrived Through the Red Scare", **Daily.jstor.org**, 2017, <https://daily.jstor.org/how-hollywood-thrived-through-the-red-scare/>.

"First Blood (1982)", **The-Numbers**, 2023, <https://www.the-numbers.com/movie/First-Blood#tab=box-office>, 08.09.2023.

Fontada, David: "High Noon: Celebrating The Power Of Individual Fortitude", **filminquiry.com**, 2017, <https://www.filminquiry.com/high-noon-retrospective/>, 07.09.2022.

Ford, Gerald: "President Gerald R. Ford's Address Before a Joint Session of the Congress Reporting on the State of the Union", **fordlibrarymuseum.gov**, 1975, <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/speeches/750028.asp>.

Frediel, Frank, Hugh Sidey: "Gerald R. Ford", **The White House**, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/gerald-r-ford/>.

Frediel, Frank, Hugh Sidey: "James Carter", **The White House**, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/james-carter/>.

Frediel, Frank, Hugh Sidey: "Lyndon B. Johnson", **The White House**, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/lyndon-b-johnson/>.

Frediel, Frank, Hugh Sidey: "Richard M. Nixon", **The White House**, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/richard-m-nixon/>.

Frediel, Frank, Hugh Sidey: "Ronald Reagan", **The White House**, 2006, <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/ronald-reagan/>.

"From the Archives: Reagan, Hollywood & the Red Scare", **Reagon Foundation**, 1947, <https://www.reaganfoundation.org/media/51313/red-scare.pdf>, 10.12.2021.

Garcia, Patricia: "Jane Fonda's 1982 Workout Routine Is Still the Best Exercise Class Out There",

- vogue.com**, 2018, <https://www.vogue.com/article/jane-fonda-workout-videos-health-aerobics-yoga-class-pass>.
- Gelmis, Joseph: "'All the President's Men': Newsday's 1976 review", **newsday.com**, 2016, <https://www.newsday.com/entertainment/movies/all-the-president-s-men-newsday-s-1976-review-as-the-journalism-film-turns-40-e38036>.
- "George Lucas", **Forbes.com**, 2012, <https://www.forbes.com/profile/george-lucas/?sh=2249e2fa6e63>.
- "George Lucas Reveals How Star Wars Was Influenced By The Vietnam War", **amc.com**, 2018, <https://www.amc.com/blogs/george-lucas-reveals-how-star-wars-was-influenced-by-the-vietnam-war--1005548>.
- Germany, Kent: "Lyndon B. Johnson: Domestic Affairs", **Miller Center of Public Affairs, University of Virginia.**, 2016, <https://millercenter.org/president/lbjohnson/domestic-affairs>.
- Gershon, Livia: "The D-I-Y Fallout Shelter", **Daily.jstor.org**, 2020, <https://daily.jstor.org/the-d-i-y-fallout-shelter/>.
- Gilliland, Eric: "Star Wars (1977)", **Coldwarfilm&culture.com**, 2017, <https://coldwarfilmandculture.wordpress.com/2017/08/25/star-wars-1977/>.
- Gilliland, Eric: "Three Days of Condor (1975)", **Coldwarfilm&culture.com**, 2020, <https://coldwarfilmandculture.wordpress.com/2020/07/05/three-days-of-the-condor-1975/>.
- Glass, Andrew: "Carter lauds shah of Iran, Dec. 31, 1977", **Politico.com**, 2018, <https://www.politico.com/story/2018/12/30/this-day-in-politics-december-31-1077103>.
- Glass, Andrew: "Voice of America begins broadcasts to the Soviet Union, Feb. 17, 1947", **Politico.com**, 2016, <https://www.politico.com/story/2016/02/voice-of-america-begins-broadcasts-to-the-soviet-union-feb-17-1947-219288>.
- "Global Soft Power Index: 2020", 2020.
- "Global Soft Power Index: 2021", 2021.
- Göral, Burak: "COSTA GAVRAS'TAN 3 BAŞYAPIT", **Bir Film Sevdim**, 2013, <http://birfilmsevdim.blogspot.com/2013/04/3-filmiyle-costa-gavras.html?m=1>.
- Grazioli, B., J. Carnine, S. Brandauer: "1968 in Europe: Youth Movements, Protests, and Activism", <https://globalsolidaritylocalaction.sites.haverford.edu/>, 2020, <https://globalsolidaritylocalaction.sites.haverford.edu/1968-in-europe-youth-movements-protests-and-activism/>.
- Grenier, Richard: "STALLONE ON PATRIOTISM AND 'RAMBO'", **The New York Times**, (06.06.1985), <https://www.nytimes.com/1985/06/06/movies/stallone-on-patriotism-and-rambo.html>.
- Gross, Samantha: "What Iran's 1979 revolution meant for US and global oil markets", **Brookings.edu**, 2019, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/03/05/what-irans-1979-revolution-meant-for-us-and-global-oil-markets/>.
- Güven, Ali Murat: "Sinema Tarihinden 'İnsan Hakları' Üzerine Başyapıtlar", **mazlumder.org**, 2008, <https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/makaleler/8/sinema-tarihinden-insan-haklari-uzerine-basya/455>.
- Guzman, Francisco: "May the 4th be with you: How today came to be 'Star Wars Day'", **USA Today**, 2023, <https://www.usatoday.com/story/entertainment/movies/2023/05/04/star-wars-day-may-the-4th-history/70179125007/>, 07.09.2023.

- "Hearings Before the Committee on Un-American Activities, House of Representatives", 1947.
<https://search.worldcat.org/title/hearings-regarding-the-communist-infiltration-of-the-motion-picture-industry-hearings-before-the-committee-on-un-american-activities-house-of-representatives-eightieth-congress-first-session-public-law-601-section-121-subsection-q-2/oclc/1046019062>
- Henderson, Eric: "Review: Saturday Night Fever", **Slant Magazine**, 2009,
<https://www.slantmagazine.com/film/saturday-night-fever/>.
- Heyn, Christopher: "Superman: The Movie", **christiananswer.net**, 2020,
<https://christiananswers.net/spotlight/movies/pre2000/rvu-superman.html>, 23.08.2023.
- Historian, Office of The: "A Short History of the Department of State-Foreign Policy under President Eisenhower", **Department of State**, 2016, <https://history.state.gov/departmentshistory/short-history/eisenhower>.
- Historian, Office of The: "A Short History of the Department of State-President Nixon and the NSC", **Department of State**, 2016, <https://history.state.gov/departmentshistory/short-history>.
- Historian, Office of The: "The Panama Canal and the Torrijos-Carter Treaties", **Department of State**, (12.09.2023), <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/panama-canal>, 12.09.2023.
- "HISTORY OF RATINGS", **filmratings.com**, 2018, <https://www.filmratings.com/History>.
- Hitchcock, William I.: "The Ike Age: Eisenhower, America & the World of the 1950s", **Library of Congress**, 2013, <https://youtu.be/z4DSBiZsvUo>, 10.08.2022.
- Information, Office of War, Bureau of Motion Pictures: "Government Information Manual for the Motion Picture Industry", **Office of War Information**, 1942,
<https://libraries.indiana.edu/collection-digital-archive-gimmpi>.
- Jackson, Matthew: "High Noon vs. Rio Bravo: The Ideological Showdown Between Two Classic Westerns", **pastemagazine.com**, 2022, <https://www.pastemagazine.com/movies/high-noon-rio-bravo-western-ideology/>, 14.09.2022.
- "John Wayne Full 1971 Playboy Interview", **Archive.org**, 1971,
<https://archive.org/details/JohnWayneFull1971PlayboyInt2>.
- "Joseph S.Nye", **Harvard Kennedy School**, (13.06.2022),
<https://www.hks.harvard.edu/faculty/joseph-nye>, 13.06.2022.
- Kalın, İbrahim: "Türkiye'nin İnce Gücü", **Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, (24.02.2006), <https://www.setav.org/turkiyenin-ince-gucu/>.
- Kamarck, Elaine: "The Iranian Hostage Crisis and its Effect on American Politics", **Brookings.edu**, 2019, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/11/04/the-iranian-hostage-crisis-and-its-effect-on-american-politics/>.
- Kaufman, Michael T.: "Carter Trip to Nigeria Culminates Long Effort to Improve Relations", **The New York Times**, (31.03.1978), <https://www.nytimes.com/1978/03/31/archives/carter-trip-to-nigeria-culminates-long-effort-to-improve-relations.html>.
- Kennan, George F.: "Telegram", 1946, <https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>.
- Kennedy, J.F.: "Inaugural Address", **JFKlibrary.org**, 1961, <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/inaugural-address>, 17.10.2022.
- Kennedy, J.F.: "STATEMENT UPON SIGNING ORDER ESTABLISHING THE PEACE CORPS, MARCH 1,

- 1961", **JFKlibrary.org**, 1961, <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-speeches/peace-corps-establishment-19610301>.
- Kershner, Irvin: **Star Wars: Episode V - The Empire Strikes Back**, Twentieth Century Fox, 1980, <https://www.imdb.com/title/tt0080684>.
- Kirkpatrick, Jeane J.: "Dictatorships & Double Standards", **Commentary.org**, 11.1979, <https://www.commentary.org/articles/jeane-kirkpatrick/dictatorships-double-standards/>.
- Kovac, Criss: "From the Front Lines to the Homefront: The Importance of War Films Then and Now", **National Archives**, 2014, <https://unwritten-record.blogs.archives.gov/2014/10/17/film-homefront-front-lines/>, 12.12.2021.
- Kulzick, Kate: "'High Noon', 'Rio Bravo', and the Blacklist", **PopOptiq.com**, 2013, <https://www.popoptiq.com/high-noon-rio-bravo-and-the-blacklist/>, 12.09.2022.
- Kurland, Philip B.: "What Watergate Revealed about Presidential Power in America", **CBR- Public Policy**, 1974, <https://www.chicagobooth.edu/review/what-watergate-revealed-about-presidential-power-america>, 09.12.2022.
- Kurtzleben, Danielle: "People Keep Talking About 'The Establishment.' What Is It, Anyway?", **https://www.npr.org**, 2016, <https://www.npr.org/2016/02/11/466049701/how-establishment-became-the-buzzword-of-the-2016-election>.
- Lagna, Andrea: "The IMF and American Power", **E-International Relations**, 2012, <https://www.e-ir.info/pdf/25206>, 01.09.2022.
- Lama, George De: "'THE FORCE IS WITH US,' REAGAN SAYS", **Chicago Tribune**, (30.03.1985), <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-1985-03-30-8501170975-story.html>.
- Lang, Daniel: "Casualties of War", **The New Yorker**, 1969, <https://www.newyorker.com/magazine/1969/10/18/casualties-of-war>.
- "Law Day History", **The Oklahoma Bar Association**, 2021, <https://www.okbar.org/lawday/history/>, 30.08.2023.
- Lemann, Nicholas: "How The Seventies Changed America", **American Heritage**, 1991, <https://www.americanheritage.com/how-seventies-changed-america>.
- Lenker, Maureen Lee: "Hollywood History: How World War II forced the Academy to rethink the 1942 Oscars", **Entertainment Weekly**, 2021, <https://ew.com/awards/oscars/hollywood-history-1942-oscars/>.
- Lipshultz, Jason: "How Chuck Berry's 'Johnny B. Goode' Helped Define 'Back to the Future'", **billboard.com**, 2017, <https://www.billboard.com/music/rock/chuck-berry-johnny-b-goode-back-to-the-future-7728706/>, 18.09.2023.
- Lyndon B., Johnson: "The President's Address to the Nation Announcing Steps To Limit the War in Vietnam and Reporting His Decision Not To Seek Reelection", **The American Presidency Project**, 1968, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/the-presidents-address-the-nation-announcing-steps-limit-the-war-vietnam-and-reporting-his>, 18.08.2023.
- Marshall, George: "The 'Marshall Plan' speech at Harvard University, 5 June 1947", **oecd.org**, 1947, <https://www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm>.
- Mason, Clifford: "Why Does White America Love Sidney Poitier So?", **The New York Times**, 1967, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/packages/html/movies/bestpictures/heat-ar.html>.

McClory, Jonathan: "The Soft Power 30 A Global Ranking of Soft Power", Portland, 2019, <https://softpower30.com/country/united-states/>.

Meroney, John: "Was Ronald Reagan a secret snitch?", **Los Angeles Times**, 2010, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2010-dec-12-la-oe-meroney-reagan-20101212-story.html>.

Miller, Daniel, Gary Baum: "The Hollywood Brass Who Endorsed the Blacklist", **The Hollywood Reporter**, (2012), <https://www.hollywoodreporter.com/news/general-news/blacklist-hollywood-brass-who-endorsed-391979/>.

Mitas, Melissa: "'Dallas' Star Larry Hagman Recalled When the Queen Mother Asked Him to Reveal 'Who Shot J.R.?'", **cheatsheet.com**, 2020, <https://www.cheatsheet.com/entertainment/dallas-star-larry-hagman-recalled-when-the-queen-mother-asked-him-to-reveal-who-shot-j-r.html/>.

Moh, Caroline: "The Jackson-Vanik Amendment and U.S.-Russian Relations", **Wilson Center**, 2010, <https://www.wilsoncenter.org/event/the-jackson-vanik-amendment-and-us-russian-relations>.

"Money and Inflation 1970's", **thepeoplehistory.com**, 2022, <https://www.thepeoplehistory.com/1970s.html>.

"NASA History Overview", **nasa.gov**, 2018, <https://www.nasa.gov/content/nasa-history-overview>.

"National Affairs: I Shall Go to Korea", **time.com**, 1952, <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,806504,00.html>.

Naughton, James M.: "Ford Bids Nations Live Up To Spirit Of Helsinki Pact", **The New York Times**, (02.08.1975), <https://www.nytimes.com/1975/08/02/archives/ford-bids-nations-live-up-to-spirit-of-helsinki-pact-president.html>.

Newby, Richard: "'Rambo: Last Blood' and the End of '80s Action", **The Hollywood Reporter**, 2019, <https://www.hollywoodreporter.com/news/music-news/rambo-last-blood-end-80s-action-movie-1241527/>, 11.09.2023.

"Newsweek (International, Atlantic Edition) 1978-05-08: Vol 91 Is. 19", **Archive.org**, 1978, https://archive.org/details/sim_newsweek_1978-05-08_91_19/mode/2up.

"Newsweek Magazine labeled 1984 the 'year of the yuppie'...", **upi.com**, 1984, <https://www.upi.com/Archives/1984/12/23/Newsweek-Magazine-labeled-1984-the-year-of-the-yuppie/9877472626000/>.

"Nikita Khrushchev challenges United States to a missile 'shooting match'", **History.com**, 1957, <https://www.history.com/this-day-in-history/nikita-khrushchev-challenges-united-states-to-a-missile-shooting-match>.

Norton, Amy: "Junk food gets spotlight in many movies: study", **Reuters.com**, 2010, <https://www.reuters.com/article/us-junk-food-idUKTRE6184HZ20100209>.

Nye, Joseph S.: "Think Again: Soft Power", **Foreign Policy**, 2006, <https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/>, 30.08.2022.

O'Neill, Aaron: "Highest grossing movie worldwide, annually 1915-2022", **Statista Research Department**, 2023, <https://www.statista.com/statistics/1072778/highest-grossing-movie-annually-historical/>.

"OPPOSING TYRANTS OF THE LEFT AND RIGHT", **The New York Times**, (16.03.1986), <https://www.nytimes.com/1986/03/16/weekinreview/opposing-tyrants-of-the-left-and->

right.html.

“Paris Peace Accords signed”, **History.com**, (27.01.1973), <https://www.history.com/this-day-in-history/paris-peace-accords-signed>.

Pat H, Broeske: “The Curious Evolution of John Rambo: How He Hacked His Way Through the Jungles of Hollywood”, **Los Angeles Times**, (25.11.1985), <https://www.proquest.com/docview/154252710>.

Patterson, Thom: “The downing of Flight 007: 30 years later, a Cold War tragedy still seems surreal”, **cnn.com**, 2013, <https://edition.cnn.com/2013/08/31/us/kal-fight-007-anniversary/index.html>.

“Peace Corps”, **John F. Kennedy Presidential Library and Museum**, 2018, <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/jfk-in-history/peace-corps>.

Pearson, Glenda: “Red Scare Filmography”, **University of Washington**, 1998, <https://guides.lib.uw.edu/c.php?g=341346&p=2303736>.

“President Nixon Calls on the ‘Silent Majority’”, **History.com**, (03.11.1969), <https://www.history.com/this-day-in-history/nixon-calls-on-the-silent-majority>.

Rand, Ayn: “Screen Guide for Americans”, Beverly Hills, California, 1947, <https://archive.lib.msu.edu/DMC/AmRad/screenguideamericans.pdf>.

Reagan, Ronald: “Farewell Address to the Nation”, **reaganlibrary.gov**, 1989, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/farewell-address-nation>.

Reagan, Ronald: “Inaugural Address 1981”, **reaganlibrary.gov**, 1981, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/inaugural-address-1981>.

Reagan, Ronald: “Leadership”, **Reagon Foundation**, (13.09.2023), <https://www.reaganfoundation.org/education/e-learning/leadership/>, 13.09.2023.

Reagan, Ronald: “Proclamations, May 22, 1986”, **reaganlibrary.gov**, 1986, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/proclamations-may-22-1986>.

Reagan, Ronald: “Remarks and a Question-and-Answer Session With Regional Editors and Broadcasters”, **reaganlibrary.gov**, 1985, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/remarks-and-question-and-answer-session-regional-editors-and-broadcasters-1>, 11.09.2023.

Reagan, Ronald: “Remarks at Dedication Ceremonies for the Vietnam Veterans Memorial Statue”, **reaganlibrary.gov**, 1984, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/remarks-dedication-ceremonies-vietnam-veterans-memorial-statue>, 11.09.2023.

Reagan, Ronald: “Remarks at the Conservative Political Action Conference Dinner”, **reaganlibrary.gov**, 1983, <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/remarks-conservative-political-action-conference-dinner-1>, 11.09.2023.

Reagan, Ronald: “RONALD REAGAN, ‘EVIL EMPIRE SPEECH’ (8 MARCH 1983)”, **Voices of Democracy: The U. S. Oratory Project**, 1983, <https://voicesofdemocracy.umd.edu/reagan-evil-empire-speech-text/>.

Reagan, Ronald: “Ronald Reagan, Speech at Moscow State University”, **Digital History**, 1988, https://www.digitalhistory.uh.edu/disp_textbook.cfm?smtID=3&psid=1234.

Rebln, Iuri Andréas, Kathlen Luana de Oliveira: “Superman without Borders: The Controversial Renunciation of U.S. Citizenship and its Political Implications for U.S. ‘Soft Power’”, **Issues in International Politics, Economy, and Governance**, ed. Yannis A. Stivachtis, Price Christopher, 1.

- baskı, Atiner, 2014, s. 59–71,
https://www.researchgate.net/publication/303552966_Superman_without_Borders_The_Controversial_Renunciation_of_US_Citizenship_and_its_Political_Implications_for_US_Soft_Power.
- “Reds Made Target Of Information Unit”, **The New York Times**, (23.03.1954),
<https://www.nytimes.com/1954/03/23/archives/reds-made-target-of-information-unit.html>.
- Reitman, Ivan: **Ghostbusters**, Columbia Pictures, 1984, <https://www.imdb.com/title/tt0087332>.
- “Ronald Reagan and ‘The Shining City Upon a Hill’”, **ourlostfounding.com**, 2021,
ourlostfounding.com/ronald-reagan-and-the-shining-city-upon-a-hill/.
- Rossen, Jake: “When Tom Cruise Saved the Ray-Ban Brand”, **mentalfloss.com**, 2021,
<https://www.mentalfloss.com/article/643575/tom-cruise-saved-ray-ban-brand>.
- Roxborough, Scott: “Berlin Hidden Gems: How TV’s ‘Dallas’ Toppled Romanian Communism”, **The Hollywood Reporter**, 2016, <https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-news/hotel-dallas-shows-how-tv-865438/>.
- Rudnic, Paul, Kurt Andersen: “The Irony Epidemic”, **SPY**, New York, (03.1989),
https://books.google.com.tr/books?id=oEQ9G8e_zmQC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- Saltoun-Ebin, Jason: “The Reagan - Gorbachev Summits”, **thereaganfiles.com**, 2012,
<https://www.thereaganfiles.com/the-summits.html>.
- Schulman, Bruce J.: “Fifty Years Later, Watergate is Still Shaping Our Politics”, **The Washington Post**, 2022, <https://www.washingtonpost.com/outlook/2022/06/17/fifty-years-later-watergate-is-still-shaping-our-politics/>, 08.09.2023.
- Schwartz, Roy: “How Superman Became a Christ-Like Figure in American Culture”, **Literary Hub**, 2023, <https://lithub.com/how-superman-became-a-christ-like-figure-in-american-culture/>.
- Silverstone, Marc J.: “John F. Kennedy: Foreign Affairs”, **Miller Center of Public Affairs, University of Virginia**, 2018, <https://millercenter.org/president/kennedy/foreign-affairs>.
- “shopaholic”, **Online Etymology Dictionary**, 2022,
https://www.etymonline.com/word/shopaholic#etymonline_v_38013.
- “Smith-Mundt Act - US Information and Educational Exchange Act of 1948”, **U.S. Agency for Global Media**, 1948, <https://www.usagm.gov/who-we-are/oversight/legislation/smith-mundt/>.
- Smith, David: “Gorbachev and Reagan: the capitalist and communist who helped end the cold war”, **The Guardian**, 2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/aug/31/gorbachev-and-reagan-the-capitalist-and-communist-who-helped-end-the-cold-war>.
- Smyser, W.R., Mary Beth Stein: “Kennedy and the Berlin Wall: A Hell of a Lot Better Than a War”, **Wilson Center**, 2009, <https://www.wilsoncenter.org/event/kennedy-and-the-berlin-wall-hell-lot-better-war>, 06.09.2023.
- “Soft Power Survey / Global”, **Monocle**, London, (2021),
<https://monocle.com/magazine/issues/139/class-acts/>.
- Spector, H. Ronald: “De-escalation, Negotiation, and Vietnamization”, **Britannica.com**, 2023,
<https://www.britannica.com/event/Vietnam-War/De-escalation-negotiation-and-Vietnamization>.
- “STAR WARS: EPISODE IV -- A NEW HOPE”, **Rottentomatoes.com**, 2023,
https://www.rottentomatoes.com/m/star_wars_a_new_hope.

- "Star Wars - statistics & facts", **Statista Research Department**, 2023, <https://www.statista.com/topics/4362/star-wars/>.
- "Statement of Principles", **The Motion Picture Alliance for the Preservation of American Ideals**, 1944, http://www.cobbles.com/simpp_archive/huac_alliance.htm.
- Strong, Robert A.: "Jimmy Carter: Foreign Affairs", **Miller Center of Public Affairs, University of Virginia**, 2016, <https://millercenter.org/president/carter/foreign-affairs>.
- "Thai Reports Mao Thinks Well of Nixon And Defends Taping", **The New York Times**, (10.07.1975), <https://www.nytimes.com/1975/07/10/archives/thai-reports-mao-thinks-well-of-nixon-and-defends-taping.html>.
- "The 13th Academy Awards Memorable Moments", **oscars.org**, y.y., <https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/1941/memorable-moments>.
- "The 1950s", **A&E Television Networks**, 2010, <https://www.history.com/topics/cold-war/1950s>.
- "THE 40TH ACADEMY AWARDS | 1968", **oscars.org**, 1968, <https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/1968>, 23.09.2023.
- "The Computer, Machine of the Year | Jan. 3, 1983", **time.com**, 1983, <https://content.time.com/time/covers/0,16641,19830103,00.html>.
- "The Nobel Peace Prize 1977", **nobelprize.org**, 1977, <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1977/summary/>.
- "The North Atlantic Treaty", **nato.int**, 1949, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm.
- "The Southern Manifesto", 1956, <http://americanradioworks.publicradio.org/features/marshall/manifesto.html>.
- Thomas, Helen: "President Reagan arrived today at the 22-nation Cancun summit", **upi.com**, (21.10.1981), <https://www.upi.com/Archives/1981/10/21/President-Reagan-arrived-today-at-the-22-nation-Cancun-summit/4201372484800/>.
- Thompson, Loren: "A Reagan Moment Arrives For America's Military", **Forbes.com**, 2017, <https://www.forbes.com/sites/lorenthompson/2017/01/23/a-reagan-moment-arrives-for-americas-military/?sh=2abfa902213e>.
- Tobias, Scott: "High Noon at 70: The Politically Loaded Anti-Western Adored by US Presidents", **The Guardian**, 2022, <https://www.theguardian.com/film/2022/jul/24/high-noon-movie-1952-gary-cooper>, 07.09.2022.
- Troy, Gil: "The Age of Reagan", **Gilder Lehrman Institute of American History**, 2005, <https://ap.gilderlehrman.org/history-by-era/essays/age-reagan>.
- Truman, Harry S.: "Address of The President of The United States", **National Archives**, 1947, <https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine>.
- Tunzelmann, Alex von: "The Green Berets: How the War Was Spun", **The Guardian**, 2014, <https://www.theguardian.com/film/2014/jul/11/the-green-berets-reel-history-john-wayne-vietnam-war>.
- Vuving, Alexander L.: "How Soft Power Works", **American Political Science Association**, Toronto, 2009, s. 19, [https://dkapcss.edu/Publications/Vuving How soft power works APSA 2009.pdf](https://dkapcss.edu/Publications/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf).
- "War Powers Resolution of 1973", **nixonlibrary.gov**, 2021, <https://www.nixonlibrary.gov/news/war->

powers-resolution-1973.

“Watch Reagan’s 1987 ‘Tear Down This Wall’ Speech”, **The New York Times**, 1987,
<https://www.nytimes.com/video/world/europe/100000006815729/reagan-berlin-wall.html>,
28.09.2023.

“‘We Will Bury You!’”, **time.com**, (1956),
<https://web.archive.org/web/20070124152821/http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,867329,00.html>.

Wellman, William A.: **The Iron Curtain**, Twentieth Century Fox, 1948,
<https://www.imdb.com/title/tt0040478/reference/>.

Wertheim, Jon: “How the L.A. ’84 Olympics Changed Everything”, **Sports Illustrated**, 2021,
<https://www.si.com/olympics/2021/06/03/la-84-olympics-changed-the-games-daily-cover>,
22.06.2023.

“What Was U.S. Information Agency?”, **Public Diplomacy Council of America**, 2002,
<http://www.publicdiplomacy.org/2.htm>.

“Women’s Place in the World of Work”, **The Washington Post**, 1978,
<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1978/11/11/womens-place-in-the-world-of-work/a7739cdf-cf9a-4db3-b2e5-de7e616eadc8/#comments>, 07.09.2023.

“Women in the Legal Profession”, **American Bar Association**, 2022,
<https://www.abalegalprofile.com/women.php>, 07.09.2023.

Writer, Staff: “Remember when Ronald Reagan said ‘Make America great again’?”, **The Columbus Dispatch**, 2016, <https://www.dispatch.com/story/news/2016/11/11/remember-when-ronald-reagan-said/24141794007/>.

Zoglin, Richard: “An Outbreak of Rambomania”, **time.com**, 1985,
<https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,959456,00.html>, 27.09.2023.

Filmler

Alda, Alan: “Goodbye, Farewell, and Amen”, Twentieth Century Fox, 1983,
<https://www.imdb.com/title/tt0213826/>.

Altman, Robert: **M*A*S*H**, Twentieth Century Fox, 1970, <https://www.imdb.com/title/tt0066026>.

Annakin, Ken, Andrew Marton: **The Longest Day**, Twentieth Century Fox, 1962,
<https://www.imdb.com/title/tt0056197>.

Ashby, Hal: **Coming Home**, United Artists, 1978, <https://www.imdb.com/title/tt0077362>.

Avildsen, John G.: **Rocky**, United Artists, 1976, <https://www.imdb.com/title/tt0075148>.

Badham, John: **Saturday Night Fever**, Paramount Pictures, 1977,
<https://www.imdb.com/title/tt0076666>.

Badham, John: **War Games**, MGM/UA Entertainment Company, 1983,
<https://www.imdb.com/title/tt0086567/reference/>.

Barry, Wesley: **The Steel Fist**, Monogram Pictures, 1952,
<https://www.imdb.com/title/tt0045188/reference/>.

Bergman, Ingmar: **Persona**, İsveç, Svensk Filmindustri, 1966,
<https://www.imdb.com/title/tt0060827>.

Boorman, John: **Deliverance**, Warner Bros., 1972, <https://www.imdb.com/title/tt0068473>.

Brickman, Paul: **Risky Business**, The Geffen Company-Warner Bros., 1983, <https://www.imdb.com/title/tt0086200/reference/>.

Burton, Tim: **Batman**, Warner Bros., 1989, <https://www.imdb.com/title/tt0096895>.

Cameron, James: **The Terminator**, Orion Pictures, 1984, <https://www.imdb.com/title/tt0088247/reference/>.

Capra, Frank: **It's a Wonderful Life**, RKO Radio Pictures, 1946, <https://www.imdb.com/title/tt0038650/reference/>.

Capra, Frank: **The Battle of Russia**, U.S.A., 1943, <https://www.imdb.com/title/tt0036629/reference/>.

Capra, Frank, Anatole Litvak: **Why We Fight**, 1942, <https://www.imdb.com/title/tt0035209/reference/>.

Chaplin, Charles: **The Great Dictator**, United Artist, 1940, <https://www.imdb.com/title/tt0032553/reference/>.

Cimino, Michael: **Heaven's Gate**, United Artists, 1980, <https://www.imdb.com/title/tt0080855/reference/>.

Cimione, Michael: **The Deer Hunter**, Universal Pictures, 1978, <https://www.imdb.com/title/tt0077416>.

Clark, Les vd.: **Sleeping Beauty**, Buena Vista Film, 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0053285/reference/>.

Coppola, Francis Ford: **Apocalypse Now**, United Artists, 1979, <https://www.imdb.com/title/tt0078788>.

Coppola, Francis Ford: **The Conversation**, Paramount Pictures, 1974, <https://www.imdb.com/title/tt0071360>.

Coppola, Francis Ford: **The Godfather**, Paramount Pictures, 1972, <https://www.imdb.com/title/tt0068646>.

Cukor, George: **The Blue Bird**, Twentieth Century Fox, 1976, <https://www.imdb.com/title/tt0074225/reference/>.

Curtiz, Michael: **Casablanca**, Warner Bros., 1942, <https://www.imdb.com/title/tt0034583/reference/>.

Davis, Peter: **Hearts and Minds**, Warner Bros., 1974, <https://www.imdb.com/title/tt0071604/reference/>.

DeMille, Cecil B.: **The Ten Commandments**, Paramount Pictures, 1956, <https://www.imdb.com/title/tt0049833/reference/>.

Dieterle, William: **Salome**, Columbia Pictures, 1953, <https://www.imdb.com/title/tt0046269/reference/>.

Donner, Richard: **Superman**, Warner Bros., 1978, <https://www.imdb.com/title/tt0078346/reference/>.

Douglas, Gordon: **I Was a Communist for the F.B.I.**, Warner Bros., 1951, <https://www.imdb.com/title/tt0043665/reference/>.

Dwan, Allan: **Cattle Queen of Montana**, RKO Radio Pictures, 1954,
<https://www.imdb.com/title/tt0046839/reference/>.

Dwan, Allan: **Sands of Iwo Jima**, Republic Pictures, 1949,
<https://www.imdb.com/title/tt0041841/reference/>.

Eastwood, Clint: **Firefox**, Warner Bros., 1982, <https://www.imdb.com/title/tt0083943/reference/>.

Eastwood, Clint: **Heartbreak Ridge**, Warner Bros., 1986,
<https://www.imdb.com/title/tt0091187/reference/>.

Fellini, Federico: **La Dolce Vita**, İtalya, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0053779>.

Fleischer, Richard: **Conan the Destroyer**, Universal Pictures, 1984,
<https://www.imdb.com/title/tt0087078/reference/>.

Ford, John: **Fort Apache**, RKO Radio Pictures, 1948,
<https://www.imdb.com/title/tt0040369/reference/>.

Ford, John: **Rio Grande**, Republic Pictures, 1950,
<https://www.imdb.com/title/tt0042895/reference/>.

Ford, John: **The Battle of Midway**, 1942, <https://www.imdb.com/title/tt0034498/reference/>.

Ford, John: **The Man Who Shot Liberty Valance**, Paramount Pictures, 1962,
<https://www.imdb.com/title/tt0056217>.

Ford, John: **Undercover**, U.S.A., 1944, <https://www.imdb.com/title/tt0274560/reference/>.

Ford, John, Gregg Toland: **December 7th**, 1943, <https://www.imdb.com/title/tt0035790/reference/>.

Frankenheimer, John: **Seven Days in May**, Paramount Pictures, 1964,
<https://www.imdb.com/title/tt0058576>.

Frankenheimer, John: **The Manchurian Candidate**, United Artists, 1962,
<https://www.imdb.com/title/tt0056218>.

Friedkin, William: **The French Connection**, Twentieth Century Fox, 1971,
<https://www.imdb.com/title/tt0067116>.

Galanty, Sidney: **Workout**, Karl Home Video, 1982,
<https://www.imdb.com/title/tt0241066/reference/>.

Gilbert, Lewis: **The Spy Who Loved Me**, United Artists, 1977,
<https://www.imdb.com/title/tt0076752>.

Gilbert, Lewis: **You Only Live Twice**, United Artists, 1967, <https://www.imdb.com/title/tt0062512>.

Gavras, Costa: **Missing**, Universal Pictures, 1982, <https://www.imdb.com/title/tt0084335>.

Gören, Şerif: **Yol**, Türkiye, Cactus Film, 1982, <https://www.imdb.com/title/tt0084934/reference/>.

Godard, Jean-Luc: **À Bout de Souffle**, Fransa, Les Films Impéria, 1960,
<https://www.imdb.com/title/tt0053472>.

Griffith, David Wark: **Falsely Accused!**, American Mutoscope & Biograph, 1908,
<https://www.imdb.com/title/tt0000680/reference/>.

Griffith, David Wark: **Hearts of the World**, Paramount Pictures, 1918,
<https://www.imdb.com/title/tt0009150/reference/>.

Griffith, David Wark: **The Birth of a Nation**, ABD, Epoch Producing Corporation, 1915, [imdb.com/title/tt0004972/reference](https://www.imdb.com/title/tt0004972/reference).

Hamilton, Guy: **Live and Let Die**, United Artists, 1973, <https://www.imdb.com/title/tt0070328>.

Hawks, Howard: **Gentlemen Prefer Blondes**, Twentieth Century Fox, 1953, <https://www.imdb.com/title/tt0045810/reference/>.

Hawks, Howard: **Rio Bravo**, Warner Bros., 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0053221/reference/>.

Hawks, Howard: **Sergeant York**, Warner Bros., 1941, <https://www.imdb.com/title/tt0034167/reference/>.

Heisler, Stuart: **The Negro Soldier**, 1944, <https://www.imdb.com/title/tt0139491/reference/>.

Hill, George Roy: **Butch Cassidy and the Sundance Kid**, Twentieth Century Fox, 1969, <https://www.imdb.com/title/tt0064115>.

Hiller, Arthur: **Love Story**, Paramount Pictures, 1970, <https://www.imdb.com/title/tt0066011/>.

Hitchcock, Alfred: **North by Northwest**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0053125/reference/>.

Hopper, Dennis: **Easy Rider**, Columbia Pictures, 1969, <https://www.imdb.com/title/tt0064276/>.

Huston, John: **San Pietro**, 1945, <https://www.imdb.com/title/tt0036630/reference/>.

Jewison, Norman: **And Justice for All**, Columbia Pictures, 1979, https://www.imdb.com/title/tt0078718/?ref_=ttrel_ov.

Jewison, Norman: **In the Heat of the Night**, United Artists, 1967, <https://www.imdb.com/title/tt0061811>.

Jewison, Norman: **The Russians Are Coming the Russians Are Coming**, United Artists, 1966, <https://www.imdb.com/title/tt0060921>.

Kazan, Elia: **On the Waterfront**, Columbia Pictures, 1954, <https://www.imdb.com/title/tt0047296/reference/>.

Kazan, Elia: **The Visitors**, United Artists, 1972, <https://www.imdb.com/title/tt0069466/reference/>.

Kellogg, Ray, John Wayne, Mervyn LeRoy: **The Green Berets**, Warner Bros./Seven Arts, 1968, <https://www.imdb.com/title/tt0063035>.

Kleiser, Randal: **Grease**, Paramount Pictures, 1978, <https://www.imdb.com/title/tt0077631>.

Kramer, Stanley: **Inherit the Wind**, United Artists, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0053946/reference/>.

Kramer, Stanley: **Judgment at Nuremberg**, United Artists, 1961, <https://www.imdb.com/title/tt0055031>.

Kramer, Stanley: **The Defiant Ones**, United Artist, 1958, <https://www.imdb.com/title/tt0051525/reference/>.

Stanley Kubrick, **2001: A Space Odyssey**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1956, <https://www.imdb.com/title/tt0062622/reference/>.

Kubrick, Stanley: **Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb**, Columbia Pictures, 1964, <https://www.imdb.com/title/tt0057012>.

Kubrick, Stanley: **Full Metal Jacket**, Warner Bros., 1987,
<https://www.imdb.com/title/tt0093058/reference/>.

Kubrick, Stanley: **Spartacus**, Universal Pictures, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0054331/>.

Kurosawa, Akira: **Tsubaki Sanjûrô**, Japonya, Toho Company, 1962,
<https://www.imdb.com/title/tt0056443>.

Kurosawa, Akira: **Yôjinbô**, Japonya, Toho Company, 1961, <https://www.imdb.com/title/tt0055630>.

Laughlin, Tom: **Billy Jack**, Warner Bros., 1971, <https://www.imdb.com/title/tt0066832>.

Lean, David: **Doctor Zhivago**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1965,
<https://www.imdb.com/title/tt0059113>.

Lean, David: **Lawrence of Arabia**, Columbia Pictures, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0056172>.

LeRoy, Mervyn, Anthony Mann: **Quo Vadis**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1951,
<https://www.imdb.com/title/tt0043949/reference/>.

Lubitsch, Ernst: **Ninotchka**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1939,
<https://www.imdb.com/title/tt0031725/reference>.

Lubitsch, Ernst: **To Be or Not to Be**, United Artist, 1942,
<https://www.imdb.com/title/tt0035446/reference/>.

Lucas, George: **Star Wars: Episode IV - A New Hope**, Twentieth Century Fox, 1977,
<https://www.imdb.com/title/tt0076759>.

Lumet, Sidney: **12 Angry Men**, United Artists, 1957,
<https://www.imdb.com/title/tt0050083/reference/>.

Lumet, Sidney: **Dog Day Afternoon**, Warner Bros., 1975, <https://www.imdb.com/title/tt0072890>.

Lumet, Sidney: **Serpico**, Paramount Pictures, 1973, <https://www.imdb.com/title/tt0070666>.

Luske, Hamilton: **Our Friend Atom**, U.S.A., American Broadcasting Company, 1957,
<https://www.imdb.com/title/tt0151857/reference/>.

Lyne, Adrian: **Flashdance**, Paramount Pictures, 1983,
<https://www.imdb.com/title/tt0085549/reference/>.

Mankiewicz, Joseph L.: **Cleopatra**, Twentieth Century Fox, 1963,
<https://www.imdb.com/title/tt0056937>.

Marquand, Richard: **Star Wars: Episode VI - Return of the Jedi**, Twentieth Century Fox, 1983,
<https://www.imdb.com/title/tt0086190>.

Méliès, Georges: **Le Voyage Dans la Lune**, Fransa, Star-Film, 1902,
<https://www.imdb.com/title/tt0000417/reference/>.

Meyer, Nicholas: **The Day After**, American Broadcasting Company (ABC), 1983,
<https://www.imdb.com/title/tt0085404/reference/>.

Milius, John: **Conan the Barbarian**, Universal Pictures, 1982,
<https://www.imdb.com/title/tt0082198/reference/>.

Milius, John: **Red Dawn**, MGM/UA Entertainment Company, 1984,
<https://www.imdb.com/title/tt0087985/reference/>.

Mulligan, Robert: **To Kill a Mockingbird**, Universal Pictures, 1962,

<https://www.imdb.com/title/tt0056592>.

Niccol, Adrew: **Lord of War**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 2005, <https://www.imdb.com/title/tt0399295/reference>.

Nichols, Mike: **The Graduate**, Embassy Pictures, 1967, <https://www.imdb.com/title/tt0061722>.

Pakula, Alan J.: **All the President's Men**, Warner Bros., 1976, <https://www.imdb.com/title/tt0074119>.

Pakula, Alan J.: **The Parallax View**, Paramount Pictures, 1974, <https://www.imdb.com/title/tt0071970>.

Parker, Alan: **Midnight Express**, Columbia Pictures, 1978, <https://www.imdb.com/title/tt0077928>.

Peckinpah, Sam: **The Wild Bunch**, Warner Bros./Seven Arts, 1967, <https://www.imdb.com/title/tt0065214>.

Penn, Arthur: **Bonnie and Clyde**, Warner Bros./Seven Arts, 1967, <https://www.imdb.com/title/tt0061418>.

Pollack, Sydney: **Three Days of the Condor**, Paramount Pictures, 1975, <https://www.imdb.com/title/tt0073802>.

Preminger, Otto: **Anatomy of a Murder**, Columbia Pictures, 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0052561>.

Ray, Nicholas: **Rebel Without a Cause**, Warner Bros., 1955, <https://www.imdb.com/title/tt0048545/reference/>.

Riefenstahl, Leni: **Triumph of the Will**, Germany, Universum Film (UFA), 1935, <https://www.imdb.com/title/tt0025913/reference>.

Robbins, Jerome, Robert Wise: **West Side Story**, United Artists, 1961, <https://www.imdb.com/title/tt0055614>.

Rosenberg, Stuart: **Brubaker**, Twentieth Century Fox, 1980, <https://www.imdb.com/title/tt0080474>.

Rossen, Robert: **All the King's Men**, Colombia Pictures, 1949, <https://www.imdb.com/title/tt0041113/reference/>.

Rossen, Robert: **Island in the Sun**, Twentieth Century Fox, 1957, <https://www.imdb.com/title/tt0050549>.

Schaffner, Franklin J.: **Planet of the Apes**, Twentieth Century Fox, 1968, <https://www.imdb.com/title/tt0063442>.

Schlesinger, John: **Midnight Cowboy**, United Artists, 1969, <https://www.imdb.com/title/tt0064665>.

Scorsese, Martin: **Taxi Driver**, Columbia Pictures, 1976, <https://www.imdb.com/title/tt0075314/reference/>.

Scott, Tony: **Beverly Hills Cop II**, Paramount Pictures, 1987, <https://www.imdb.com/title/tt0092644>.

Scott, Tony: **Top Gun**, Paramount Pictures, 1986, <https://www.imdb.com/title/tt0092099>.

Siegel, Don: **Dirty Harry**, Warner Bros., 1971, <https://www.imdb.com/title/tt0066999>.

Spielberg, Steven: **Close Encounters of the Third Kind**, Columbia Pictures, 1977, <https://www.imdb.com/title/tt0075860>.

Spielberg, Steven: **E.T. the Extra-Terrestrial**, Universal Pictures, 1982, <https://www.imdb.com/title/tt0083866>.

Spielberg, Steven: **Indiana Jones and the Raiders of the Lost Ark**, Paramount Pictures, 1981, <https://www.imdb.com/title/tt0082971>.

Spielberg, Steven: **Jaws**, Universal Pictures, 1975, <https://www.imdb.com/title/tt0073195>.

Stevens, George: **Nazi Concentration and Prison Camps**, U.S.A., 1945, <https://www.imdb.com/title/tt0247568/reference/>.

Stone, Oliver: **Born on the Fourth of July**, Universal Pictures, 1989, <https://www.imdb.com/title/tt0096969/reference/>.

Stone, Oliver: **Platoon**, Orion Pictures, 1986, <https://www.imdb.com/title/tt0091763/reference/>.

Truffaut, Francois: **Jules et Jim**, Fransa, Les Films du Carrosse, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0055032>.

Truffaut, Francois: **Tirez Sur le Pianiste**, Fransa, Les Films de la Pléiade, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0054389>.

Vadim, Roger: **Barbarella**, Paramount Pictures, 1968, <https://www.imdb.com/title/tt0062711>.

Visconti, Luchino: **The Leopard**, Italy, 1963, <https://www.imdb.com/title/tt0057091>.

Wilder, Billy: **Some Like It Hot**, United Artist, 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0053291/reference/>.

Wilder, Billy: **The Apartment**, United Artists, 1960, <https://www.imdb.com/title/tt0053604/>.

Wilder, Billy: **The Seven Year Itch**, Twentieth Century Fox, 1955, <https://www.imdb.com/title/tt0048605/reference/>.

Wilder, Billy: **Witness for the Prosecution**, United Artists, 1957, <https://www.imdb.com/title/tt0051201/reference/>.

Wise, Robert: **The Sound of Music**, Twentieth Century Fox, 1965, <https://www.imdb.com/title/tt0059742>.

Wyler, William: **Ben-Hur**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1959, <https://www.imdb.com/title/tt0052618/reference/>.

Wyler, William: **Funny Girl**, Columbia Pictures, 1968, <https://www.imdb.com/title/tt0062994>.

Wyler, William: **The Best Years of Our Lives**, RKO Radio Pictures, 1946, <https://www.imdb.com/title/tt0036868/reference/>.

Wyler, William: **The Memphis Belle: A Story of a Flying Fortress**, 1944, <https://www.imdb.com/search/title/?companies=co0023398>.

Young, Terence: **Dr. No**, United Artists, 1962, <https://www.imdb.com/title/tt0055928>.

Young, Terence: **From Russia with Love**, United Artists, 1963, <https://www.imdb.com/title/tt0057076>.

Young, Terence: **Thunderball**, United Artists, 1965, <https://www.imdb.com/title/tt0059800>.

Zemeckis, Robert: **Back to the Future**, Universal Pictures, 1985, <https://www.imdb.com/title/tt0088763>.

Zemeckis, Robert: **Who Framed Roger Rabbit**, Warner Bros., 1988,
<https://www.imdb.com/title/tt0096438>.

Zinnemann, Fred: **High Noon**, United Artist, 1952,
<https://www.imdb.com/title/tt0044706/reference/>.

Zito, Joseph: **Missing in Action**, Cannon Film, 1984,
<https://www.imdb.com/title/tt0087727/reference/>.

Wilcox, Fred M.: **Forbidden Planet**, Metro-Goldwyn-Mayer (MGM), 1956,
<https://www.imdb.com/title/tt0049223/reference/>.

-: **Why Vietnam?**, -, 1965, <https://www.imdb.com/title/tt0251481>.

TV Dizileri

"Charlie's Angels", American Broadcasting Company (ABC),
<https://www.imdb.com/title/tt0073972/reference/>.

"Family Ties", National Broadcasting Company (NBC),
<https://www.imdb.com/title/tt0083413/reference/>.

"M*A*S*H", Columbia Broadcasting System (CBS),
<https://www.imdb.com/title/tt0068098/reference/>.

"Roots", American Broadcasting Company (ABC),
<https://www.imdb.com/title/tt0075572/reference/>.

ÖZET

Bu çalışma, Soğuk Savaş'ın askeri ve ekonomik rekabetin yanı sıra tarafların savunduğu ideolojilerin de bir mücadelesi olduğundan hareketle Soğuk Savaş'taki Hollywood filmlerini, insanların duyguları ve düşünceleri için yürütülen mücadelede yumuşak güç unsuru olarak değerlendirerek filmlerin mesajlarıyla Amerikan değerleri arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Hem Amerikan dış politikasını ve bunun ülke içindeki yansımalarını hem Hollywood tarihini hem de bu dönemlerde ülkenin öne çıkan yumuşak güç unsurlarını dönemin popüler filmleri üzerinden analiz etmenin ABD'nin ideolojisini ve dış politikasında hangi mesajları nasıl aktardığını ortaya çıkaracağı varsayılmıştır. Her bölümde, söz konusu yıllar içerisindeki dış politika, dış politikanın iç politikaya ve Hollywood'a yansımaları ele alınmış; Hollywood'a hâkim olan temalar üzerinden dönemin öne çıkan filmleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, ABD Dış Politikası, Yumuşak Güç, Hollywood

ABSTRACT

This study examines the relationship between the messages of the films and American values by evaluating Hollywood films in the Cold War as a soft power element in the struggle for people's emotions and thoughts, considering that the Cold War was a struggle not only for military and economic competition but also for the ideologies defended by the parties. It is assumed that analyzing both American foreign policy and its domestic reflections, the history of Hollywood and the prominent soft power elements of the country during these periods through popular films of the period will reveal the ideology of the United States and the messages it conveys in its foreign policy. In each chapter, the foreign policy in the years in question, the reflections of foreign policy on domestic politics and Hollywood are discussed, and the prominent films of the period are analyzed through the themes that dominated Hollywood.

Keywords: Cold War, US Foreign Policy, Soft Power, Hollywood